

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౧౧. { దుందుభినామసంవత్సరము. చైత్రవైశాఖమాసములు. } సంచిక ౧.

ప్రధానవ్యాసములు.

చెన్నపురి. ౧౯౨౨.

విషయసూచిక.

శ్రీః

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౧. | దుందుభినామసంవత్సరము. చైత్రవైశాఖమాసములు. | సంచిక ౧.

ఆంధ్రభాషా—ప్రకృతిశాస్త్రములు.

మహాటాడు దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స యనునందుకుఁ దార్కాణముగ నాంధ్రమందు రసపూరితము లగుకీర్తనలు రచించిరి. కథలను జెప్పిరి. జగదేకధన్వి యగు నామన్మథుని పరాక్రమమున కంకితముగఁ గావ్యములు వ్రాసిరి. ఆచిన్నతనపుఁ జేష్టలుడిగినవి, నవనవయౌవనరాగోదయచిహ్నము లగుగీతములు గడచినవి. సరససల్లాపగూఢవాగాడంబరములకాల మేగినది. ఎందుఁజూచినను, జీవయాత్రకు వలయుసామగ్రి సంపాదించికొనవలయు నను బాధ్యత రానురాను తీవ్రమై కఠినమై ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. మనమెటు చూచినను సర్వదేశములవారు నిదివఱకే గ్రాహకము వచ్చి వారివారి బుద్ధి కనులోపముగ వారివారియత్నముల కనుకూలముగ స్థితివసతు లేర్పఱచు కొనిరి. మన మన్ననో మొన మొన్నటివఱకు బాల్యవిలాసములయందె మునిఁగి యుంటిమి. ఇపు డిప్పుడె య వన్నియు వదలివైచి జీవనము సుష్ఠుగనడచుట కుపాయములు వెదక నారంభించినారము. ఈనడుమ రెండుమూఁడు సంవత్సరములనుండి శృంగారప్రబంధము లేమియుఁ బేరు గలవి బయలుదేఱకుండుట కిదియె యర్థము!

ఈవిధముగ నవసరము మననునకు నాటి చూచుటయుఁ, జిల్లరలెక్కలును, బాలబోధయు ననవచ్చుపాటి మాత్రము కార్మికవిద్యాభ్యాసంగమును

సాయము చేసికొని భావిఫలగర్భిత మగునూహ యాధారముగా, నిది యటు చేయుదు రదియిటు చేయుదు రను వినికిడి జ్ఞానము సాధనముగా సంపూర్ణముగఁ దంత్రము దెలియకున్నను, జేతిపనుల సాధింప యత్నించుచున్నారు. సాధింప యత్నించుచుండుటయు, సాధింపవలయు ననుకోరికకుఁ జిన్నెయె కాన, శుభ సూచనయె.

శాస్త్రప్రాముఖ్యత.

అయినను, నిశ్చితతంత్రజ్ఞానము లేనిదె యేకృషియు ఫలింపనేరదు. నూతనవిషయావగాహనమును గలుగదు. జ్ఞానమంతయు నేరెండు సూత్రముల లోనొ యిమిడినట్లుండి, యనుశ్రుతానుభవమె యాచర్యముగ నుండి పద్ధతు లన్నియు స్తబ్ధములై యుండును. ఇందులకు నిదర్శనముగఁ బ్రతివ్యాపారము నందును మనదేశపుఁ గర్మకరుల ప్రకృతావస్థ విమర్శించుకొనవచ్చును. వీకనీరస మునకు ముఖ్యకారణము, విపులముగ నాయావృత్తులకు సంబంధించిన యావ ద్విషయములు, నుపపత్తిసహితముగాఁ జర్చించుగ్రంథములు లేకపోవుటయె.

ప్రకృతిశాస్త్రముచే నేమైనది.

తక్కినవానిమాట యెటున్న నైహికతంత్రములందు మాత్రము, పాశ్చా త్యులవలన మనము నేర్చుకొనఁదగు విషయములు గలవు. ఐహికతంత్రవిద్యలు ప్రస్తుతము వారియందు మిగుల విజృంభించుచున్నవి. వారిదినచర్యయంతయు గుతంత్రనిశ్చితమై యున్నది. వారి సౌకర్యము లన్నియు దానిచేఁ బుట్టినవి. ఇంట దీపము వెలిఁగించుటకు, వీవనవిసరుటకును, బరువుల మోయుటకును, స్థాన చలనమునకు, మేడలనెక్కించుటకు దింపించుటకు, భూగర్భముఁ బెల్లగించుటకు, నింకను బళుబల మెందెందుఁగావలయునో యన్నిటికి యంత్రము లుపయోగిం చుచున్నారు. ఇఁక నారోగ్యరక్షణమున నాహారపచనమున నౌషధపేషణ మునఁ గూడ, స్థూలము లగుమానవేంద్రియములు సమగ్రముగ సూక్ష్మజీవుల నంతమొందింపలేనిపట్ల నంత మొందింపను, గావలయునంత కోమలముగ సిద్ధముసేయుటకును, గలపవలయునంత పూర్ణముగఁ గలుపుటకును, రసాయన పద్ధతు లవలంబించుచున్నారు. శరీరము శరీరలక్షణము శాఖోపశాఖలుగ సిద్ధాంతములుపెంచి విమర్శించుచున్నారు. ఈతంత్రవిద్యాప్రభావమున, మాన వుఁడు నిజముగ నపురూప మగువస్తు వనియు, నట్టివానిని మోటుపనులందుఁ బెట్టి పాడుచేయఁగూడ దనియు, దేవునితరువాత దేవునియంతటివాఁ డగు ననియు విశ్వాసము ప్రబలినది. కాకున్నఁ బ్రకృతము హాస్మృతులఁ బున

ర్జితులఁ జేయునుపాయము తంత్రవిద్యాపారీణులు సాధించితి మని చెప్పుచున్నారే దాని భావ మే మగును?

ప్రకృతిశాస్త్రము లిన్నాళ్లనుండి చదివి మనవా రేమియుఁ జేయలేక పోయిరేల?

ఎన్నిమాఱులు సెప్పినను పాశ్చాత్యు లీవిషయముల సాధించి రని చెప్పుచుంటిరె కాని సుమా రొకశతాబ్దార్ధవత్సరములనుండి మనవా రావిద్యల నభ్యసించుచుండియు నింతవఱకు నొ కనిపించుకొన్న విశేష మొకటియు సాధింపలేక యుండుటయు, దానికిఁ దోడుగఁ బాశ్చాత్యవిహితులు కొందఱు భారతదేశీయుల బుద్ధి యనుకరణమాత్ర సామర్థ్యము కలది కాని, నవనవోన్మేషణములకుఁ జాల దని చెప్పుచుండుటయు నది చూచి మనవారును గాఁబోలు ననుకొనుటయు మన మెఱుంగుదుము. అటులు దిగువాలు పడియున్న బుద్ధిమంతు లందఱు నొకమాఱు పాశ్చాత్యనాగరకతకెల్ల నాది యగు యవన దేశమునందు, మహాసముద్రయానారంభ సంరంభమునఁ బ్రథమనౌకానిర్మాణమునకు రెండువేల సంవత్సరములపూర్వము, మహాభారతాఖ్యాన వర్ణనాంతర్గతము లగుసంఘవ్యవస్థయు నార్థికజ్ఞానమును నీతినైపుణ్యమును, ధర్మసంపత్తియు బ్రహ్మతత్త్వార్థవేదిత్వమును గణితము శిల్పమును బశుపాలనయు జ్యోతిషమును సాధించిన మహామేధావంతుల సంతానసంగ్రహము నేఁటివఱకు వారిసంఘనిర్మాణనైపుణ్యమున నంతమొందక కొంచెము మిగిలియున్న దనుమాట స్మరించెదరు గాక. వార లెవ్వరి ననుకరించి రని యడిగెదరుగాక. ఇంతధైర్యము నింతయాశ కేవల కలిపూర్వాబ్దసంపాదితములైన విద్యలఁ జూచి కాదు. యవన మహాసేనాని మెచ్చినసాంఘిక నైతిక విజ్ఞానప్రతిష్ఠలను వదలి తరువాత వచ్చిన రసశాస్త్రవిజృంభణము విడిచి మనబుద్ధికి సన్నిహితముగ నుండి యూహించుటకు వీలుగ నున్న మహమ్మదీయకాలమునందు రచించిన గణితమునఁ బ్రస్తుతము Differential Calculus అని వ్యవహరించు "ప్రసారణీగణిత" ప్రసక్తి యెవరి ననుకరించి వచ్చినది? అదియును వదలి నేఁడు పాశ్చాత్యపండితులందఱును శారీరశాస్త్రమునకు వృక్షశాస్త్రమునకు సంబంధించిన సిద్ధాంతములన్నియు మార్చుకొనవలయు కాలము వచ్చిన దనిపించిన జగదీశచంద్రబోసు గారి యసమానప్రతిభ యెవరి యనుకరణము? కావున హైందవబుద్ధి నవనవోన్మేషమునకుఁ జాల దనుమాట చెల్లదు.

వాస్తవమున కంతియ యైనను ప్రకృతిశాస్త్రపరిచయమున మనవా రింత వఱకు నార్థికవృద్ధి సాధింపనికారణమునఁ గొందఱు పాఠశాలలందు రసశోధనాశ్రమము లనవసరము లనియు ధనవ్యయకారణము లనియు నందు బాలురు సేయునదంతయుఁ బరిపూర్ణ మగుమిథ్యాచార మనియు నధిక్షేపించుచున్నారు. మఱియు నానాశాస్త్రముల సాధించిన మనపూర్వు లేశోధనాశ్రమమునఁ దంత్ర ప్రయోగ శిక్షితులైరని ప్రశ్నించుచున్నారు. కాని మనము చేయుపని యెంత బాగుగనుండునది రెండు సంగతులంబట్టి నిశ్చయింపవచ్చును. మనకుఁ గల శ్రద్ధయు శాస్త్రపద్ధతులందుఁ నగు శిక్షయు నాయర్థమునకుఁ దుదఁ గలుగు ప్రాశస్త్యమునకుఁ గారణము లగును. శ్రద్ధ యనునది కార్యావసరమునుబట్టి తాత్కాలికముగఁ బుట్టు నాసక్తిమాత్రము గాదు. అది ప్రారంభము నుండియు నుండవలయును. చిన్నప్పటినుండియు నియమములకు లోఁబడియుండుటయు బహిస్సంస్కారముల గ్రహింపవలయుపట్ల నిరహంకారముగ నుండుటయు నలవడియుండవలయును. కావున నింత యుత్కృష్ట మగుశిక్ష యింటనే యారంభింపవలయును. దినచర్యయంతయు విలాసము చొప్పునఁ గాక నియమమున నడువవలయును. అదియె జీవనము శాస్త్రపద్ధతి నుండవలయు నందురు.

"తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే కార్యాకార్యవ్యవస్థితౌ
జ్ఞాత్వా శాస్త్రవిధానోక్తం కర్మ కర్తు మిహార్హసి."

అనుమాట లాధ్యాత్మికప్రవర్తన కెంతముఖ్యములో నిత్యకృత్యములకు నంత ముఖ్యము లని గ్రహింపవలయు. అట్టిక్రమశిక్షచేఁ గలిగిన యహంకారశూన్య మగుమానసికస్థితినె శ్రద్ధ యని చెప్పితిని. అదియె శాసనమునకు లోఁబడి యుండుజీవనము. ఆవిధముగ శాసనమునకు లోఁబడియుండి నేర్చినవారె ప్రకృతి శాస్త్రశోధనకుఁ దగినవారు. వారె ప్రకృతిపరిణామముల దమకల్పనలు లేక పరీక్షించి యాప్రకృతిమార్గములను గ్రహించి యామార్గముల ననుసరించుట వలనఁ బ్రకృతిని సుముఖము గావించికొని తమకు వశపఱచుకొనఁగలరు. అట్టి వారిబుద్ధియె దృఢముగఁ జివరవఱకుఁ బ్రకృతిశోధన నడుప సామర్థ్యము గలిగి యుండును. ఇట్టిక్రమశిక్ష మనపూర్వులకు విశేషముగఁ గలదు. నిత్యకర్మల యందు నిత్యచర్యలయందు వారిజీవనమంతయు శాస్త్రశాసితమై యున్నది! దానినె మనము పూర్వాచార మనియు ఛాందసం బనియు నియమశూన్యముగఁ బ్రవర్తించుట యలవడిన యీకాలమునందు నిరసించుచున్నారము. పూర్వుల శాస్త్రదార్ఢ్యమున కిది యొకకారణము. ఆకారణముననె కొన్నిమాసముల వెనుక

నొకబుద్ధిశాలి బ్రాహ్మణేతరవిద్యార్థులకు బుద్ధిచెప్పుచు "మీరుమాత్రము పాఠశాలలను విడువవలదు. బ్రాహ్మణులపిల్లలు చదువుమానినను వారికి విద్యయింటనె కలు" దని చెప్పెను.

ఈవిధముగ దినచర్యయందు బుద్ధిస్థైర్యనైర్మల్యముల కాధార మెట్టు లున్నదో యటులె మేధావృద్ధికి వ్యాకరణశాస్త్రము వారికి సాయమై యుండెను. అందుఁ గలపద్ధతి కేప్రకృతిశాస్త్రపద్ధతియుఁ జాలదు. అట్టిబుద్ధిమంతులు తక్కిన శాస్త్రములు సాధించుసామర్థ్యము గలవా రగుటయం దాశ్చర్య మేమియు లేదు.

ఈవిషయములు దృక్పథమున నుంచుకొని యట్టియస్ఖలిత శిక్షావసరముఁ జూచిన నున్నతపాఠశాలలందుఁ బ్రకృతిశాస్త్రశోధనాలయములు కేవలవ్యయకారణము లనియు నందు బాలుఁడు సేయున దంతయుఁ బరీక్షార్థమైన మిథ్యాప్రవర్తన మనియుఁ జెప్పుట కవకాశము గలుగదు. ప్రకృతితంత్రప్రయోగమున ననుభవము గలబాలుఁడు శుచిగ నుండుటయు, నోపికతోఁ బనిచేయుటయు, శాసనము పాటించుటయుఁ, దానుఁ జేయుప్రతికార్యము సమగ్రముగఁ జేయుటయు నేర్చుకొనును. నిత్యకృత్యముల నేదే నొకవ్యవస్థగఁ దీర్పవలయు నగత్యము దెలియును. తరువాత నూతనవిషయ మేదైన ఘటించినప్పుడు తెల్లపోయి చూడఁడు. దానిలక్షణముఁ దెలియవలయు ననుజిజ్ఞాస గలిగియుండును. చేయు పనులందు సుకుమారముగఁ దిరుగుట యలవడును. అందువలన నీ ప్రకృతితంత్రశిక్ష విద్యావిధానమునం దెల్లఁ బ్రధాన మైనది. ఆశిక్షయందుఁ దేఱినవిద్యార్థి మొదటినుండియు నుద్దిష్టఫలమునకు నిర్దేశించినవిధానము తూచాతప్పక యనుసరించిననె యాఫలము సిద్ధించు నని నేర్చుకొనును గాన నుత్తరకాలమునఁ గర్మవిద్యలయందు సూక్ష్మముగఁ బ్రవేశించి విజయ మందుట కవకాశము గలదు. మనవా రనుకొనునట్లు ప్రకృతిశాస్త్రపరిచయమాత్రమునఁ జేతిపను లన్నియు సాధింపఁగల సామర్థ్యము గలవాఁ డగు ననియు నట్టివాఁడు యంత్రముల నిర్మింపను నడిపింపను సంస్కరింపను శక్తిగలవాఁ డగు ననియు నూహించుట పొరపాటు. ప్రకృతిశాస్త్రసిద్ధాంతము లన్నియుఁ బదార్థపరమావస్థయందు, అనఁగా స్థౌల్యములేనటు లూహించినయవసరమునందు, వర్తించు సూత్రములు. ఆసూత్రములు సృష్టిసామాన్యధర్మముల శాసించును. కర్మకరు లన్ననో మిగుల భారముగలవియు నానావస్థలయం దున్నవియుఁ బరస్పరస్థితివ్యవరోధకరము లగునవియుఁ బరస్పరవిరోధధర్మములు గలవియు నగుస్థూలపదార్థములతోఁ బనిచేయవలయును. వానియందుఁ బైనిరూపించిన మూలధర్మములు

ప్రవర్తించునపు డేయేవైషమ్యములు పుట్టునో తెలియవలయును. వానికిఁ బ్రత్యేక మనుభవశాస్త్రము పుట్టవలయును. ఈయనుభవశాస్త్రమునకు బైఁ జెప్పిన సిద్ధాంతరూపమున నున్నతత్త్వము యాధార మగును. తార్కికవిద్యాప్రసక్తి శూన్యునకు శుద్ధప్రకృతితంత్రమునం దెంతప్రావీణ్య మబ్బునో యంతసూక్ష్మముగ నాకర్షవిద్యాప్రవేశము గూడ నలవడును.

ప్రకృతిశాస్త్రశిక్షయం దింతలాభ మున్నను మనవిద్యార్థు లింకను దానియందుఁ దగుచాకచక్యమును జూపుట లేదు. ఆశాస్త్రము లభిమానములుగఁ బఠించుబాలురసంఖ్యయు నల్పముగ నున్నది. ఆతక్కు వగుట విషయము నూతనమైన కారణము గాదు. అది బహుక్లేశమునఁ గాని యలవడదనుభయము. ఆశాస్త్రశిక్షయందు వలయుజాగ్రత్తయు మెలఁకువయు బుద్ధిసారళ్యమును నన్నిటికన్న ముఖ్యముగఁ బ్రయోగవర్ణనములం దుపయోగించు నుచితశబ్దార్థశుద్ధియుఁ జాలమంది బాలురకందరానిఫలము లైనట్లు భ్రమకలుగుచున్నది. శాస్త్రమందు సహజముగ నున్నక్లేశమునకుఁ దోడుగ నీభాషావరోధముగూడ భయము గలిగించుచున్నది. ఆశాస్త్రమె మనయాంధ్రమున బోధించిన నింతకష్ట మనుపింపవలయు కారణ మగపడదు. దేశభాషయం దెంతక్లిష్టభావ మైనను నిర్దుష్టముగఁ వెలిపుచ్చవచ్చును. అలవాటు వడినమాటలు సులభముగ మనసునకుఁ బట్టును. భావమునకుఁ దగినమాటలు కుదురక కష్టపడవలసిన యవసరము లేనందున బుద్ధియంతయు విషయముననె నిలిపి చదువవచ్చును. అన్నిటికన్న ముఖ్యమైనది మనభాషయం దున్నంతనే యాజ్ఞానమంతయు మనదె యనుస్వాతంత్ర్యము వచ్చును.

ఐనను గొందఱు విద్యావిధానదక్షులు ప్రస్తుతమున్న విద్యాపరిస్థితులం బట్టి పాఠము లన్నియు నాంగ్లమున బోధించిననె కాని యాభాషయందుఁ దగినపాండిత్యము విద్యార్థులందు వర్ధిల్ల దనియు నన్నిపాఠము లాంగ్లమునందె బోధించుచున్నను బ్రతివత్సరమును బరీక్షలం దాంగ్లమునందె పరీక్షలు పోవుచున్న వనియు నాంగ్లేతరపాఠము లాంధ్రమునఁ జెప్పు మనుట విద్యార్థి నధోగతిపాలు చేయుటయె యనియు వాదించుచున్నారు.

పాఠము లన్నియు నాంగ్లమునఁ జెప్పుచున్నను బ్రస్తుతవిద్యావిధానమున నొకపెద్దలోప మున్నది. విద్యాప్రవర్తకులు సదుద్దేశములతో నేర్పఱిచిన కొన్నివ్యవస్థలు క్రియారూపములుగ మాఱునపుడు విపరీతములై మీఁదికి మిగిలి

వచ్చుచున్నవి! బాలురకు హూణభాష క్రొత్తగాన నందుఁ బరిచయము మెండుగఁ గావలయు ననిరి. సవిశేషముగఁ జదువవలయు గ్రంథములు కొన్ని యేర్పఱిచిరి. కథామాత్రము గ్రహించి వదలవలయు గ్రంథములు కొన్ని యేర్పఱిచిరి. ఈ రెండవమాదిరి గ్రంథములను బూర్తిగఁజదివిన బాలుఁడే లేఁడు. ఊరక యేయుపాధ్యాయుఁడో వ్రాసిన కథాసంగ్రహములు మాత్రము చూచు చున్నాఁడు. అందువలన బాలునకుఁ గొంత బద్దక మలవడుచున్నది. శ్రద్ధ తగ్గుచున్నది.

విద్యావిధానమున లోపము.

దీనికి సహాయముగ నాంగ్లేతరపాఠములందు బాలుఁడు భాషాస్ఖాలిత్యము లెన్ని గావించినను బరీక్షోత్తరపత్రముల గుణముల కందుచే లోపము రాదను నభయ మిచ్చియున్నారు. బాలురు దమతమ యభిమానశాస్త్రముల మిగుల శ్రద్ధతోఁ బఠించుపట్ల భాషాసౌష్ఠవమునకు శుద్ధికిఁ దగుప్రయత్నములేక యా పట్ల ననాస్థగ నుండుకారణమున భావజాడ్యము గలిగి యాంగ్లభాషాశుద్ధి తప్పుటయే కాక, యభిమానశాస్త్రమందు ముఖ్యముగ శ్రద్ధయు నియమమును నేకాగ్రతయుఁ దన్మయత్వమును వలయు ప్రకృతిశాస్త్రభాగమందుఁ జిందఱవందఱ గఁ బనిచేయుచు శుచి వదలి వాలాయమునకుఁ జేయునట్లు చేయునంతటి మనో దౌర్బల్యమునకు దిగిపోవుచున్నారు. ప్రతినిమేషము నభ్యసించుచున్న విద్య యం దింత చపలత్వమును మనోదౌర్బల్యము నేర్పడినతరువాత నా బాలున కెంత వివరముగ బోధించిన నెన్నిమాఱులు హెచ్చరించిన నెన్నిసారులు బుజ్జగించిన నెన్నివిధములఁ జేసిచూపినఁ దంత్రప్రయోగవేళ శుచియు నిగ్రహము నలవడ కున్నవి. అవిలేనపు డెంతప్రకృతితంత్రము చదివిన నొకటే. ఇం దంతయు భాషావిషయమున బాలున కిచ్చినస్వేచ్ఛవలనఁ గలుగుచున్నది కదా యని పూర్వమువలె వ్రాఁతయు నిర్దుష్టముగ లేనిచోఁ బరీక్షకోత్తములు గుణహీ నము లగునని తిరిగి శాసించిన నంతకు మించిన యున్యాయము లేదు. చదువ వలయు శాస్త్రము బహుక్లిష్ట మైనది. అభ్యసింపవలయునది పరభాష. ఇఁక భాషాసౌష్ఠవమునకుఁ గూడఁ బ్రాముఖ్యత వచ్చెనేని పరీక్షార్థుల కష్టమున కంతము లేదు.

ప్రకృతిశాస్త్రము లాంధ్రమున బోధింపవలయును.

ఇఁక గత్యంతర మొకటె. ప్రకృతిశాస్త్రప్రభృత్యభిమానశాస్త్రము లన్నియు నాంగ్లమునఁ గాక యాంధ్రమున బోధింపవలయును. శాస్త్రము లాంధ్రమున బో

ధించినంతమాత్రమున నాంగ్లమునం దుపేక్ష కలుగదు. ఆంధ్రము సంస్కృతము నభిమానముగాఁ జదివెడు వారలకు నాంగ్లమునఁ బాండిత్యమున కేపాటిలోపము కలుగుచున్నది? "Type writing" నాంధ్రము నభిమానముగఁ జదివెడు వారలకు నాంగ్లమున కేమియవరోధము వచ్చినది? వాస్తవమున కభిమానశాస్త్ర మేది తెలిసికొనినను పూర్ణపాండిత్యము బాగుగఁ గలుగుటకే యాభాగమునం దిన్ని పాఠపుస్తకములు విద్యాప్రసర్తకు లేర్పఱచినారు. కావున నాంధ్రమున నభిమాన శాస్త్రము పఠించిన నాంగ్లమునఁ గృషి తగ్గు ననుట కల్ల. ఆంగ్లభాషాధికారము తగ్గదు సరిగదా యది చదువుటకు సావకాశము చాల నవకాశమును గలుగును. వారి తెలియుఁ బాండి త్యములే దనుభీతియుఁ గలసి యిన్నిపుస్తకము లున్నలాభము గలుగుటకుఁ దగు నవకాశమును గలదు.

ప్రకృతిశాస్త్రము లాంధ్రమునఁ జదువనారంభించిన నాశాస్త్ర మనినఁ బ్రస్తుతమునఁ గల భయము తగ్గును. తక్కిన పాఠము లన్నియు నెంత సులభములై యుండునో యవియు నంతసులభములుగనె యుండును. నూతన మనిపింపదు. ప్రస్తుతము గృహమందుఁ బసుపు సున్నము గలసిన నెఱు పగు నని స్త్రీలకు సహిత మెటులు పరిచయమై యున్నదో రసాయనప్రక్రియలు నంతపరిచయము వచ్చునట్లు చేయవచ్చును. అప్పుడు ప్రకృతిశాస్త్రము గూడ దేశవిద్యలపాటిదై యందు స్వతంత్రత వచ్చును. ప్రస్తుతకాలమున నీవిద్యయందుఁ బరదేశవాసన వెక్కసముగ నున్నది. రంగులాకు మొక్కలు కుంపటులందుంచి జాగ్రత్తగ ముట్టిన చెడునో, పట్టిన వాడునో యని పైనుండి చూచునటులె ప్రస్తుతము పూర్ణభాషయం దీశాస్త్రము లభ్యసించువారు దానియందు స్వాతంత్ర్యముఁ బడయలేకున్నారు. స్వంతముగ నూతనాంశముల గ్రహింప లేకున్నారు. నిత్యము మనయింట మనచుట్టునుం గలవస్తుజాలములఁ దమశాస్త్రదృష్టి నరయలేకున్నారు. తమగ్రంథములందుఁ జదివినపేరులతోడ గాజుగొట్టములందుఁ బ్రత్యక్షమైననె కాని యావస్తువులను బోల్చుకొనలేకున్నారు. ఈయవస్థ ప్రకృతిశాస్త్రములు విదేశభాషయందుఁ జదువుచుండునంతవఱకు నుండవలసినదె.

జపాను మొదలగునూతనవిజృంభణము గలదేశములందుఁ గార్మికతంత్రము లన్నియు దేశభాషయందే యున్నవి. ప్రత్యేకముగఁ బట్టపరీక్షానంతరము పర దేశములందలి విశేషములు నేర్చుకొనుటకుఁ గొలఁదిమంది మాత్ర మాంగ్లము నభ్యసించుచున్నారు.

మన దేశమం దావిధముగఁ జేయుటకు బాలకులు పూనుకొనలేదు. వారి కంత తొందరయు లేదు. ఈకార్యమును మనమె సాధింపవలయును. ఉత్తర దేశమున నిప్పటికె గణితాదిశాస్త్రములు సంస్కృతమున హిందియందును బ్రబలి మనపండితు లవి పురాతనములె యనియు భ్రమపడుచున్నారు. ప్రకృతిశాస్త్ర పరిభాష నిర్ణయించికొని యొకనిఘంటువును గూడ రచించుకొనినారు. మన మును వారి ననుసరింపవలయును. ప్రకృతిశాస్త్రములతో నాంధ్రభాష ముంచి వేయవలయును. మొదటితరగతి మొద లుపాధ్యాయపదవిపర్యంతమును గావ లయు విషయము దేశభాషాసంఘటితము సేయవలయు. అప్పుడె మనవారు స్వతంత్రశోధనలకుఁ జాలియుందురు. ఓపికయు వచ్చును. నిత్యజీవనము సుక రము సారోగ్యమును గాఁగలదు. ప్రకృతివిజయము గాఁగలదు. అట్టివిజయము చేఁగల్గిన యాత్మవిశ్వాసముతో విశ్వాసమునఁ గల్గినబలముతో బలమునఁ గల్గినయున్నతితో దానవైన స్వయంవ్యక్తిత్వము గనిపింప మనుజులలో మను జులవలె బ్రదుకుసామర్థ్యముగలవా రగుదురు.

ధేరం - వేంకటాచలపతి.

శ్రీరస్తు.

అశ్లీలత్వనిరూపణము.

అశ్లీలత్వ మనునది కావ్యదోషములలో నొకటి. కావ్యమున కపకర్ష కలిగించునది యిట దోష మనఁబడును. రమణీయ మగునర్థముం బ్రతిపాదించుశబ్దము కావ్య మని కావ్యలక్షణము చెప్పఁబడినది. అందపకర్ష మనఁగా రమణీయార్థప్రతిపాదనమునకు భంగము. కొన్ని యర్థమునందలి రమణీయతం జెఱచును, గొన్ని యర్థబోధమునే ప్రతిబంధించును. కొన్ని యర్థబోధమునందు విలంబము గలిగించును. కొన్ని చదువరులకు వైముఖ్యము నుత్పాదించును. ఇట్లు దోషములస్వభావ మూహనీయము. ఈదోషములు కొన్ని నిత్యము లని కొన్ని యనిత్యము లని చెప్పఁబడినవి. నిత్యములు సర్వథా హేయములు. అనిత్యము లొకపట్టున హేయము లైనను మఱియొకపట్టున నుపాదేయము లగును. చ్యుతసంస్కారత్వము సర్వథా హేయం బగుటవలన నిత్యము. శ్రుతికటుత్వంబు శృంగారంబున హేయం బయ్యును రౌద్రంబున నుపాదేయం బగుటవలన ననిత్యంబు. ఇట్లితరములును వివేచనీయములు. శబ్దగతము వాక్యగతము నర్థగతము రసగతము నని దోషములు కొంద ఱాలంకారికులచే విభజింపఁబడినవి.

అయినను వాక్యాదు లన్నియు శబ్దసంబంధైకనిబంధనంబు లగుటవలన సర్వదోషములును శబ్దగతము లని గ్రహించుటందు లాఘవము గలదు. శబ్దవిశేషమే కావ్యం బని పండితరాజు పెక్కుహేతువులచే సిద్ధాంతించె. కావునఁ దద్దోషములును శబ్దాశ్రితము లనియే గ్రహింపవలయు.

అర్థము స్వభావంబున దుష్టము కాకున్నను శబ్దవిశేషముచే బోధితమై దోషముం బుట్టించు. "అమ్మమగఁడు" ఇత్యాదికం బుదాహార్యంబు. ఈదోషములు శబ్దాశ్రితము లనియే గదా నిశ్చయింపవలయును. అర్థములు కొన్ని స్వభావంబున దుష్టము లయ్యును గావ్యమునందుఁ దత్సంభవము కవిప్రయుక్తశబ్దాధీనం బగుటచేఁ దదీయదోషము శబ్దమునందే పర్యవసన్న మగుచున్నది.

మఱియుం గేవలార్థములు దుష్టములు సంభవించినను నవి దుష్పరిహా రంబు లగుటవలనఁ దద్వివేచనం బిటఁ గావ్యలక్షణమున నిరర్థకము. పరిహారార్థము దోషవివేచనము. కేవలార్థమునందు దోషము పురుషాధ్యాసధేయకల్పితము కాని స్వాభావికము గాదు. కటిశబ్దము గ్రామ్యము. నితంబశబ్దము గ్రామ్యము గాదు. అందువలననే దుష్టములుగాఁ దోఁచువాని నుపాదేయములుగాను నదుష్టములుగాఁ దోఁచువాని హేయములుగాను శబ్దశక్తిప్రభావము భాసిల్లఁ జేయఁ జాలియున్నది.

ఎట్టియర్థం బేనియు మహాకవిప్రయుక్త మృదుమధురపదవిశేషబోధితమై సహృదయహృదయంగమ మగుచున్నది. ఇట్లు విపరీతమును గ్రహించునది. ఇదియే కవితాచమత్కృతి.

ఇది దోషసామాన్యస్వరూపము. ప్రకృతనిరూపణమం దుపయోగించుటకై సంక్షేపముగ వివరించితి. ఇఁకఁ బ్రకృతము. అం దశ్లీల మనఁగా శ్రీకరము కానిది యని యర్థము. శ్రియం లాతి - శ్రీనాకర్షించునది శ్లీలము. అది కానిది యశ్లీలము. కపిలాది యగుటవలన రేఫమునకు లకారము. సహృదయవశీకరణశ్రీరహిత మని యొకానొక కావ్యకోవిదుఁడు వక్కాణించె.

లజ్జాజనిసంపాదక మగుగ్రామ్యభాష యని తర్కవాచస్పతి. శబ్దరూపమయిన కావ్యమునందు మాత్రమే కాదు శబ్దరూపమయిన సర్వవ్యవహారమందును నీయశ్లీలమును వర్జింపవలయును. "నాశ్లీలం కీర్తయేత్" అశ్లీలశబ్దము నుచ్చరింపఁ గూడ దని వేదము విధించుచున్నందువలన దేవతాప్రీతి సిద్ధించు నని శాసించుచున్నది.

ఎల్లపుడును జాగరూకులై యశ్లీలశబ్దము నుచ్చరింపక వ్యవహరించువారు దేవతాసంప్రీతి సంపాదకులై నిరంతరాభ్యుదయపరంపరాభాజనం బగుదురు.

కొన్నిదోషములు కావ్యమునందు మాత్రమే పరిహార్యములు. ఈయశ్లీలము సర్వశబ్దవ్యవహారమునందును బరిహార్యము. కావున నిది ప్రబలదోషములలో నొక్కటి యని గ్రహించునది.

మఱియుఁ గావ్యప్రణేతలే గాక యీదోషమును సర్వజనులును గ్రహించి పాటించి పరిహరింపవలయు. ఇయ్యది లజ్జాజనిజననముచే రసావిర్భావభంగము గావించును. పాఠకశ్రావకులకు వైముఖ్యంబు గలిగించు. వర్ణ్యవిషయకపాఠనిష్ఠ భావప్రకర్షమునకు విఘాతమ్ము నెఱపు.

మఱి ప్రయోక్తకు నశ్రేయం బాపాదించు. ఏతత్కార్యరూపము లగు లజ్జాజుగుప్సాఽమంగళముల భేదమును బట్టి సర్వాలంకారికులును దీనిం ద్రివిధంబుగా విభజించియున్నారు. లజ్జాజుగుప్సాఽమంగళాన్యతమవ్యంజకత్వ మని మూఁడువిధంబులకును సాధారణలక్షణము - లజ్జావ్యంజకము, జుగుప్సావ్యంజకము, నమంగళవ్యంజకము నగుశబ్దము లశ్లీలము లని యేర్పడుచున్నది. అనఁగా సిగ్గుఁ బుట్టించునదియు రోఁతఁ బుట్టించునదియు నమంగళము తోఁపించునదియు నశ్లీలము లని యర్థము. లజ్జాజుగుప్సలు చిత్తవృత్తివిశేషము లగుటవలనఁ దద్వ్యంజకశబ్దశ్రవణమాత్రమున జనియింపవచ్చుం గాని యమంగళము వస్తువిశేషమగుటచేఁ దద్వ్యంజకశ్రవణంబున జనియింపనేరదు. భావనామాత్రవిషయం బగును గావున నమంగళముం దోఁపించునది యని భేదము చెప్పఁబడినది. సాక్షాద్వేదనిషిద్ధం బగుటచే నశ్లీలసామాన్యమునకుఁ బాపరూపాఽమంగళజనకత్వ మవిశిష్టము. అయ్యమంగళము ప్రయోక్తృమాత్రసంబంధి యదృష్టము. ఇఁక వర్ణ్యనం దమంగళాశంక దృష్టము పాఠకశ్రావకుల కని గ్రహింపవలయు. వేదవిహితప్రతిషిద్ధముల నాచరించుటం గలుగుశుభాఽశుభములు కాలాంతరానుభావ్యంబు లగుటచే నదృష్టములు. ఇఁట నలంకారశాస్త్రంబునఁ బ్రతిపాదించువిషయము లేకాంతమున వస్తుతంత్రము లగుటచే శబ్దవిశేషపరిశీలనమాత్రంబున సహృదయుల కనుభవగోచరంబు లగువ్రీడాదికార్యముల నిరూపించుద్వారంబున నశ్లీలస్వరూపం బావిష్కరింపఁబడినది. అందు వ్రీడాజనకాశ్లీలమున కుదాహరణము కావ్యప్రకాశమునందు—

శ్లో॥ సాధనం సుమహద్యస్య యన్నాన్యస్య విలోక్యతే
తస్య ధీశాలినః కోన్య స్సహేతాఽరాలితాం భ్రువమ్॥

ఇందు సాధనశబ్దముచే సైన్యము వివక్షింపఁబడినను పుంవ్యంజనము ప్రతీత మగుచున్నది. కావున నిది పాఠకులకు వ్రీడాజనకంబై నాయకవిషయకభావప్రకర్షభంగమును బఠనశ్రవణములందు వైముఖ్యమును గలిగించుటం జేసి దుష్టము. మఱియు వాక్యగతమునకు—

శ్లో॥ భూపతే రుపసర్పంతీ కమ్పనా వామలోచనా।
తత్తత్ప్రహరణోత్సాహ వతీ మోహన మాదధే॥

ఇట నుపసర్పణ ప్రహరణ మోహనశబ్దములు క్రమముగా రతోద్యమమును దత్కాలికజఘనాదితాడనంబును సురతమును వచియించు నని కామశాస్త్ర ప్రసిద్ధము. ఇవి శ్రోత్రకు వ్రీడాదాయకము లగుటవలన నశ్లీలములు.

జుగుప్సాజనకమునకు—

శ్లో॥ లీలాతామరసా హతోఽన్యవనితా నిశ్శంకదష్టాధరః ।
కశ్చిత్కేసరదూషితేక్షణ ఇవ వ్యామీల్య నేత్రేస్థితః ।
ముగ్ధాకుట్మలితాననేన దధతీవాయుం స్థితాతత్రసా ।
భ్రాంత్యా ధూర్తతయాఽథ రానతిమృతే తేనాభవచ్చుంబితా॥

ఇట వాయుశబ్దమపానవాయుబోధకంబగుటచే జుగుప్సాదాయకము. దీనికే వాక్యగతమునకు—

శ్లో॥ తేఽన్యైర్వాంతం సమశ్నన్తి పరోత్సర్గంచ భుంజతే।
ఇతరార్థగ్రహే యేషాం కవీనాం స్యాత్ప్రవర్తనమ్॥

ఇందు వాంతోత్సర్గప్రవర్తనశబ్దములు జుగుప్సాదాయకము లనుట స్పష్టము.

ఇఁక నమంగళాశ్లీలమునకు—

“శ్లో॥ మృదుపవనవిభిన్నో మత్ప్రియాయావినాశా ।
ఘనరుచిరకలాపో నిస్సహోఽన్ద్యజాతః ।
రతివిలులితబంధే కేశపాశేసుకేశ్యా ।
స్మతికుసుమసనాథే కంహరే దేషబర్హాః ॥.

ఇట వినాశశబ్దము మరణప్రతీతిబోధకం బగుటచే నమంగళాశంకాప్రదము. దీనికి వాక్యగతమునకు—

“శ్లో॥ పితృవసతిమహం వ్రజామి తాం। సహపరివార మనేనయత్ర మే।
భవతి సపదిపావకాన్వయే హృదయ మశేషిత శోకశల్యకమ్॥

ఇందుఁ బితృవసతి పావక శబ్దములు శ్మశానచితాగ్నిప్రతీతికరము లగుట వలన నమంగళాశంకాదాయకంబులు. ఇట్టు లశ్లీలస్వరూపంబును దదుదాహరణంబును వివరింపఁబడినది.

ఇందువలన స్త్రీపుంసవ్యంజన తదీయాభ్యంతర వ్యాపారబోధకములగు శబ్దములు వ్రీడాశ్లీలము లనియు నపానవాయ్వాది బోధకశబ్దములు జుగుప్సాశ్లీలము లనియు మరణాదిబోధకశబ్దము లమంగళాశ్లీలము లనియు నేర్పడుచున్నది. ఇట నియ్యది మీమాంసనీయము. ఇం దుదాహృతము లగుసాధనాదిశబ్దములు మాత్రమే యశ్లీలములా? తత్సమానార్థబోధకసర్వశబ్దములు నశ్లీలములా యని. ఎందువలన నీయాశంక? కటి గల్ల శబ్దములు గ్రామ్యము

లని చెప్పఁబడినవి. తత్సమానార్థక నితంబ కంఠ శబ్దములు గ్రామ్యములు
కావని తెలియుచున్నది. కాన శంకించుచున్నవారము. అప్పుడును సాధనాది
శబ్దములే యశ్లీలము లగుఁగాక సంశయమునకుఁ గారణమే లేదు. అశ్లీలత్వ
మునకు వ్రీడాదివ్యంజకత హేతువుగాఁ జెప్పుటవలనఁ గలదు సంశయకార
ణము. ఏదేది వ్రీడాదివ్యంజకమో యది యంతయు నశ్లీల మని సిద్ధమగుచుం
డఁగాఁ దత్సమానార్థకశబ్దములును నశ్లీలములే యని యేర్పడుటవలన నీసంశ
యము నిరవకాశమే యగుచున్నది. తత్సమార్థకము లగుకొన్ని యశ్లీలములు
కావని తోఁచున ట్లుదాహరించుటవలనఁ గలదు సంశయావకాశము.

మఱియు శబ్దగతవ్రీడాశ్లీలమునకు "సాధనం సుమహ ద్యస్య" యని
కావ్యప్రకాశికోదాహరణము. సాహిత్యదర్పణమునందును శ్లో॥ దృప్తారివిజయే
రాజన్ సాధనం సుమహ త్తవ ॥ యని యీసాధనశబ్దమే యుదాహరింపఁ బడి
నది. ఒండుశబ్దము దొరకలేదా? ఇందుచేఁ దదర్థాభిధాయి శబ్దాంతర మశ్లీలము
కాదేమో యని యొకానొకఁడు సంశయింపవచ్చును. వ్రీడావ్యంజకత హేతువు
చెప్పఁబడియుండఁగాఁ దదర్థబోధకశబ్దాంతర మశ్లీల మేల కాకపోవు నందు లేని
సాధనశబ్దమునకుఁ బుంవ్యంజనవాచకత్వము నిఘంటుప్రసిద్ధము కాదు. కాను
శాస్త్రమాత్రమందే ప్రసిద్ధము. కొఱముట్టు వనునర్థమో నిఘంటువునందును
లోకమునందును బ్రసిద్ధ మనుట యెల్లరకును విదితము. శాస్త్రవిశేషమాత్ర
సంకేతిత మగుశబ్దం బప్రతీత మని చెప్పఁబడినది. అప్రతీతత్వ మనునది
దోషాంతరము. ఈసాధనశబ్దమును బుంవ్యంజనార్థమునందుఁ గామశాస్త్రమాత్ర
మందే ప్రతీతి యగుటచే నిట నయ్యర్థము వివక్షిత మయ్యును దాని బోధింపఁ
జాలక యప్రతీతము కావలయును. కాని లోకాప్రసిద్ధ మగు వ్రీడాజనకార్థమును
బోధింపఁజాలదు. అప్పు డశ్లీలత కిది యె ట్లుదాహృతం బయ్యె? చెప్పెదను.
కటిశబ్దము గ్రామ్యత్వదోషము గలది యని యుదాహరింపఁబడినది. గ్రామ్య
మనఁగా నాగరవ్యవహారాయోగ్య మని యర్థము. అట్టిదానిం బ్రయోగించిన
యెడ సభ్యులు సహింపరు. ఆగ్రామ్యత్వము తదర్థమునందుఁ గానరాదు
గదా? తద్ఘటకవర్ణములందును గానఁబడదు. తచ్ఛబ్దమునందును గ్రామ్యత్వ
హేతువు లేమియుఁ బ్రత్యక్షములు కావు. అప్పు డందు గ్రామ్యత్వనిబంధన మేది?
నాగరజనులచే వ్యవహరింపఁబడకుండుటే యని చెప్పవలయును. అది కాల
క్రమాభ్యాసవిశేషమువలన వచ్చినది గాన దానికి హేతువు నిర్ధారింప శక్యము
గాదు. అట్లు సాధనశబ్దమునందును వ్రీడాజనకత కిట్టిదే యొక హేతువు గ్రహింప

వలయు. గ్రంథకర్తృదేశతత్కాలములయందిది పురుషవ్యంజనప్రతీతిజననార్థము గ్రామ్యజనులచేఁ బ్రయోగింపఁబడుచుండి యుండును. అది వ్యవహారాతిశయ వశమున వారలకు నిఘంటుసిద్ధార్థమును బాధించి వ్రీడాజనకార్థప్రతీతినే కలిగించును. తత్కాలప్రసిద్ధిని బట్టి యాహేతువున నది యశ్లీలముగా నుదాహరింపఁబడిన దని యెఱుంగవలయు. ఇప్పుడు సాధనశబ్దమునకుఁ దాదృశార్థ ప్రతీతిజననయోగ్యత యున్నట్లు నాకుఁ దోఁపలేదు. విద్వాంసులు స్వానుభవముఁ బరిశీలింతురుగాక. ఒకదేశమునందు వ్రీడాజనకమై మఱియొకదేశమునందు కానిశబ్దములు తెనుఁగునందును గలవు. దొబ్బుశబ్ద మిట నుదాహార్యంబు. ఇది యీమధ్యదేశమున వ్రీడాజనక మని యేతద్దేశజులకు నెక్కువ వక్కాణింప వలసినదిలేదు. బెంగుళూరు మొదలగు కొన్నిదేశములవారి కిది లజ్జాజనకము కాదు. ఒకానొకపుస్తకవర్తక బ్రాహ్మణుఁడు విద్యావంతుడు కొంత కాలమునకు మున్ను మా బంధువుల యింటికి వచ్చి యుండి యొకప్పు డొక్క యాఁడుపిల్లంజూచి "వాకిలితలుపు దొబ్బవమ్మ" యనెను. అంత నింటిలోనివా రాయనమీఁదికి జగడమునకుఁ బోయి రని చెప్పఁ బనిలేదు. ఆయన బమ్మర పోయి వెనుకఁ దమదేశమునం దట్లుచెప్పుటవలనఁ దప్పులే దని యొకవిధమున సమాధానపఱిచె. నాకుఁ దిరుచనాపల్లినుండి యిటీవల నొకయుత్తరము వచ్చినది. అందు "మొత్తముగా గ్రంథములు కొనువారి కేమికమిషన్ దొబ్బుతారు" అని యున్నది. వారికిఁ ద్రోయుట వివక్షితము. ఇది మహాకవిప్రయోగమునందును లేకపోలేదు.

మఱియును మోహనశబ్దము సురతప్రతీతిజనక మగుట నశ్లీల మని చెప్పఁబడియె. సాధనశబ్దోదాహృతన్యాయమునఁ గామశాస్త్రమాత్రసంకేతిత మగు నర్థము బోధింపఁజాలనందునఁ బూర్వోక్త మగు తద్దేశతత్కాలవ్యవహారవిశేషమే లజ్జాజనకత యందు హేతు వని నిశ్చయింపఁ దగును. సాక్షాత్తద్వాచక మగురతాదిశబ్దము నుదాహరింపక యప్రసిద్ధ మగుమోహనపదము నుదాహరించుట దీని నుపపాదించుచున్నది. అమంగళాశ్లీలమున కుదాహృత మగు పద్యమునం దుపస్థిత మైన రతిశబ్దము నుదాహరింపమి దీని దృఢపఱుచుచున్నది.

"యః కౌమారహరః" ఇత్యాదికములు రతిసురతాదిపదఘటితములు పెక్కులు పద్యములు సర్వాలంకారికులచే నాదరపూర్వకంబుగా నుదాహరించి తదర్థము చర్చింపఁబడినది. అందలి సురతాదిపదము లశ్లీలము లనిచెప్పఁబడినవి కావు. ఇందువలన రతిసురతాదిశబ్దము లశ్లీలములు కావని యాలంకారికాభిప్రాయము నిశ్చేయ మగుచున్నది.

ఈవిషయంబున నుదాహృతంబు లైనపద్యములు పెక్కు లుదాహరింప వచ్చును. ఏకవాచకము లైనకొన్నిశబ్దములు దుష్టములు కొన్నియదుష్టము లని యీావలకే నిరూపింపఁబడియున్నది. కావున మోహనశబ్ద మశ్లీలమయ్యును సురతాది పదము లశ్లీలములు కా వనుట కేమియు విరోధము లేదు. ఇందు వలన స్పష్టార్థము లైనసురతాదిపదముల నుదాహరింపక యస్పష్టార్థములైన సాధనమోహనాదిశబ్దములనే సర్వాలంకారికులు నుదాహరించుటచేత నీసిద్ధాంత మేర్పడుచున్నది.

లోకవ్యవహారమువలన నేశబ్దములు వినువారికి వ్రీడాజనకములుగా నలవాటుపడియున్నవో యాశబ్దము లశ్లీలములు. నాగరు లాశబ్దములను వ్రీడాజనకంబు లను నభిప్రాయంబునఁ బ్రయోగింపమి వలన నవి గ్రామ్యభాషలోఁ జేరిన వని తెలియవలయు.

కావుననే యశ్లీలశబ్దమునకు వ్రీడాదిసంపాదక మైనగ్రామ్యభాష యని వాచస్పతి వ్రాసె. ఇంతమాత్రమునఁ దదర్థబోధకము లైనయితరశబ్దములు సభ్యవ్యవహారసిద్ధము లగునవి యశ్లీలములు కావని యు నేర్పడుచున్నది.

ఈన్యాయమునే తెనుఁగునందును నన్వయింపవలెను. సురతాదిపదములు మహాకవిప్రయుక్తము లై రసావిరుద్ధము లై సభ్యవ్యవహారసిద్ధములై యుంటవలన నశ్లీలములు కావనియుఁ దదర్థవాచకము లైనగ్రామ్యశబ్దము లశ్లీలంబు లనియు నిశ్చయింపవలయును.

చెదలువాడ సుందరరామశాస్త్రి.

శ్రీరస్తు.

ఆర్యభాషావిభాగము.

---

1. భాషోత్పత్తి.

భాష యనఁగా మనుష్యులు తమమనస్సులో నుండెడునభిప్రాయముల నొకరితో నొకరు తెలుపుటకు సాధన మని సంగ్రహముగాను విస్తృతముగాను నిర్వచింపవచ్చును. ఇంతకంటె విపులముగాను ధారాళముగాను జెప్పవలసి వచ్చినచో నేరీతిగా నైన నభిప్రాయరూప మయి పరులు గ్రహించునట్లు చేయు నది యంతయు భాష యని చెప్పఁదగును. అందు కుదాహరణముగా ననేకాబ్దశతములక్రిందట నాకాలపుమనుష్యులు నిర్మించిన దేవాలయములు దుర్గములు సౌధములు మొదలగువాని యందుఁ జూడఁబడు శిల్పనైపుణి యప్పటి వారి లోకోత్తర మగుమేధాసంపదను, నుత్సాహమును, నోపికను, గర్మశ్రద్ధను వేయినోళ్ల మనకుఁ దెలుపుచున్నది. కాని యిట్టిదానిని శాస్త్రరీతిగాఁ బ్రతిపాదింపవలసివచ్చినచో భాష యని మనము వ్యవహరించుటకుఁ జెల్లదు. అట్లయినచో మూకులు మొదలగువారు తమయభిప్రాయముల నొరులకుఁ దెలియఁజేయుట కొనర్చుహస్తశిరఃకంపాదిసంజ్ఞలకుఁ గూడ భాష యనుపేరు వర్తింపవలసివచ్చును. కావున మనుష్యులు తెలివితో నొకప్రయోజనము నుద్దేశించి దానినిఁ బరులకుఁ దెలియఁజేయుటకుఁ దగిన వాగ్రూపసాధనమునకే భాష యనుపేరుఁ బెట్టవలెను.

ఇదిగాక యొకరియభిప్రాయముల నింకొకరికిఁ దెలియఁజేయుట కితర సాధనము లనేకము లున్నవి. అవి యెవ్వి యనిన; హస్తసంజ్ఞ, శిరఃకంపము, బొమ్మలు వ్రాయుట మొదలగునవి. ఇవి యన్నియుఁ గంటిచే గ్రహింపఁబడును గాని వాక్సంజ్ఞ కున్నంతవైశద్యము వీనికి లేదు. మూకు లొనర్చుసంజ్ఞలవలన వారియభిప్రాయము లంతగాఁ బరులకు స్పష్టము గానేరవు. లిఖితచిహ్నములు మొట్టమొదట మనోవృత్తులఁ దెలియఁజేయుటయందు స్వతంత్ర మగుసాధనము లయినను జారిత్రపరిణామమందు భాష కంగమయి భాషతో సంబద్ధము లగును. పూర్వోక్తములగు నెవ్వియును వాక్సంజ్ఞకు సాటి రావు. ఇది యన్నిటికంటె నమోఘ మయినది. ఆవశ్యకమయినది. కావున దీనికే భాష యనుపే రిడఁదగి.

యున్నది. భాషయనఁగా వీణాశుకశారికాదిధ్వనులవలె నవ్యక్తముగా నుండక వ్యక్తోచ్చారణ గలకకారాదివర్ణములతోఁ గూడిన పదసంఘాతరూప మయి స్వాభిప్రాయముల నొరులకుఁ దెలియఁజేయుటకు సాధన మయినది. భాషారూప మగునిట్టిసాధన మేదో యొకరీతిగాఁ బ్రతిమనుష్యసంఘమునకుఁ గలదు. నాగరకులు మొదలుకొని మూర్ఖు లగు పార్వతీయులవఱకు మనుష్యు లందఱు నేదో యొకభాష మాటలాడుదురు. వారిమనస్సులో నుండెడు నాశయములఁ బరులకుఁ దెలియఁజేయఁగలరు. కావున భాషయనునది మనుష్యునికి సహజ మయినదిగాను నీశ్వరదత్త మగువరముగాను మార్పుఁ జెందని హక్కుగాను గానవచ్చుచున్నది. భాషపైఁ బూర్ణస్వామ్యము భగవత్సృష్టిలో నొకమనుష్యునికే గాని యితరజంతువులకు లేదు. గుంపులుగా జీవించెడు నితరజంతువులుఁ గూడ తమయక్కఱలను దమయభిప్రాయములను బైకిఁ దెలుపుటకుఁ జాలినంతశక్తి గలవియై యున్న వని చెప్పఁగలము. ఎట్లనఁ, గోపముతో నున్నపుడొకరీతిస్వరము, తనపోషకు నెదుటఁ జూచి యానందముఁ బొందునపుడింకొకరీతిస్వరము గలిగి యుండెడు కుక్కయఱపులలో భిన్నమయిన యభిప్రాయములు గానవచ్చుచున్నవి. అట్లే పెంపుడుకోడి తా నుల్లాసముగా మేయుచున్నపు డొకవిధముగాను, నాకాశముపైఁ దిరుగుచున్న డేగ గ్రద్ద మొదలగుపక్షులు తనతో మేయుచుండెడి పిల్లలపైఁ బడునని తోఁచినపుడు భయోద్రేకమును సూచించుట కిం కొకమాదిరిగాను బరులవలన నేదైన నపాయము కలుగు నని తోఁచినసమయమందు జాగ్రత్తతో నుండుఁ డని తనపిల్లలకుఁ దెలుపుటకు మఱియొకభంగిగాను నఱచును. ఇట్టిజంతువులు చేయుధ్వనులు మనుష్యులభాషకంటె నెంతమాత్రము తక్కువ కావు. ఈమృగధ్వనులు నానావిధము లయి యవ్యక్తధ్వనులుగా నుండుటవలన వీనికి భాషయనుపేరు న్యాయముగా వర్తింపదు. మనుష్యుని కున్నశక్తు లన్నిటిలో భాష మిక్కిలి యాశ్చర్యకర మయినది. మృగధ్వనులకంటె నత్యంతభిన్న మగునీమనుష్యభాష కూడ నానావిధభేదభిన్నమయి కానవచ్చుచున్నది. అది ప్రత్యేకభాషలయొక్క సమూహము. ఈప్రత్యేకభాషలు మిక్కిలి విజాతీయము లయియున్నవి. ఒక భాష మాటలాడు మనుష్యులలోనే వారువారు నివసించు దేశముల భేదమును బట్టియు వారియలవాటును బట్టియు వారియాచారములఁ బట్టియు నొకరు వాడుకచేయు పదము లింకొకరికిఁ దెలియకుండ నున్నపుడు విజాతీయభాషలకు భేదముండుట యాశ్చర్యమా? ఇందున కుదాహరణముగా నీదిగువ నొకసంగతి

నుడివెన. విశాఖపట్టణము, గోదావరి, కృష్ణ, గుంటూరు, నెల్లూరు, ఉత్తరార్కాడు మొదలగుజిల్లాలలో నుండువా రందఱుఁ దెలుఁగే మాటాడుదు రన్నయంశము మన మెఱిఁగినదే. అయిన నొకజిల్లావారు వ్యవహరించెడు కొన్నిపదము లింకొకజిల్లావారికిఁ దెలియవు చూడుఁడీ. ఎట్లన; గోదావరీజిల్లాలో వాడుకచేయఁబడు మాగాణి (పంటనేల) కమతము (సేరీ) గండి (తెగినగట్టు) ఫుంత (గోర్జ) కాఁడి (ఫ్రూఁజు) బత్తె (గేదె) మొదలగుమాటలు విశాఖపట్టణమండలనివాసులకుఁ దెలియవు. నెల్లూరువైపు వాడుకలో నున్న మున్త (3½ సేరులు) కయ్య (వరిమడి) నున్న (తవుడు) గనిమ (గట్టు) కంగు (ఉగ్గు) బొంద (అరఁటిదూఁట) పచారు (కిరాణాదినుసులు) చల్లకము (వెదచల్లుట) తలారి (ఊరకావలిక) మొదలగు పదములు తక్కినజిల్లాలవారి వాడుకలో లేవు. ఇట్లొకదేశమం దుండి యొకభాషనే మాటాడువారిలోనే ప్రదేశభేదమును బట్టి యొకరిమాట లింకొకరికిఁ దెలియకుండ నున్నపు డయిరోపా మొదలగు మహాభూఖండముల దేశములలో నివసించువారిభాషలు పరస్పర మవిజ్ఞాతము లయియుండుననుట యొకవింత కాదు. ఇట్లు భాషలు ప్రత్యంశమందు నొకదానితో మఱియొకటి భేదించి యున్నను దగినంత శ్రమచేసి విమర్శింపవలసిన రీతిగా విమర్శించినయెడల నొకభాషతో మఱియొకభాష కున్న సాదృశ్యము సాజాత్యము మనకు సులభముగాఁ దెలియును. ఒకప్పుడాపాతముగాఁ జూచినను మఱికొన్నిభాషల కున్నసాదృశ్యము స్పష్టముగాఁ దెలియును. ఈభాషలన్నియు నాయాయి యభిప్రాయములఁ దెలుపుశబ్దజాలమందు భేదము గలిగి యుండుట యేగాక రచనయందు సంబంధమందు భాషాభాగములయందు నమితభేదముగల వియై యున్నవి. నౌకాశాస్త్రము (Nautical Science) రసాయనశాస్త్రము, (Chemistry) వృక్షశాస్త్రము (Botany) భూగర్భశాస్త్రము (Geology.) మొదలగు శాస్త్రములలోఁ బ్రయోగింపఁబడిన యాంగ్లేయభాషా పారిభాషిక పదములకు సరియయినపదములు మనసంస్కృతభాషలో లేవు. అట్లే మన శ్రౌతతంత్రముతో సంబంధించిన పదముల యర్థము గలశబ్దములు పాశ్చాత్య భాషలలోఁ గానరావు. అంత దూరము చననేల? ఆంగ్లేయభాషా వాక్యము నొకదాని నాంధ్రభాషకు మార్చునపుడు గాని యాంధ్రభాషావాక్యము నాంగ్లేయభాషచే ననువదించునపుడు గాని యనుభవముగల యుపాధ్యాయులై యున్నవారే కష్టపడుదురు. ఈభాషా వైవిధ్యము భాషావ్యాపర్తల బుద్ధిసామర్థ్యభేదములఁ బట్టి కలిగినది కాదు. ప్రజ్ఞావిశేషము గలమనుష్యులందఱు

వారివారిచాతుర్యము గొలఁది నొకభాష నే మాటాడుచుండుట మనము చూచుచున్నారము. భిన్నభిన్నసంఘములలోఁ జేరినబంధువు లగువారు సైత మొకరి భాష మఱియొకరికిఁ దెలియక పోవుటచేఁ బరస్పర సంభాషణమున కవకాశము లేనివారై యుందురు. భాషల కట్టిభేదములు గలిగించు ముఖ్యకారణముల నిఁక ముందు విపులముగా నుపన్యసించెదము.

శబ్దశాస్త్రము కృషిచేయువారు ముఖ్యముగాఁ జర్చింపవలసిన యంశము లివి. ౧. భాషలకుఁ గలపరస్పరసాదృశ్యమును బరస్పరభేదములు బుట్టించిన కారణము లెవ్వి? ౨. భాష మనోవృత్తులతో నెట్లు సంబంధించినది? ౩. ఈసంబంధ మెట్లు కలిగినది? ౪. కడచిపోయినకాలమందు భాష లోకమునుండి యుత్పన్నము కాకుండ నెద్ది దానిని నిలువఁ బెట్టినది? ౫. భాష మనుష్యుల కెట్లలవడినది? ౬. మనుష్యజాతులచరిత్ర మెట్లు పెరిఁగినది? ఈయంశములు నన్నింటిని భాషాశాస్త్రమే మనకుఁ దెలియఁ జేయును. ఈభాషాశాస్త్రతత్త్వమును బూర్వు లెవ్వరు బాగుగ విమర్శించి యుండలేదు. ఇదియు రసాయనశాస్త్రము వృక్షశాస్త్రము మొదలగు వానివలె నూతనముగాఁ బ్రవృత్తమయి పందొమ్మిదవశతకమందు వెలువడినది. ఇది కొలఁదికాలము క్రిందటఁ బైకి వచ్చినను బ్రకృతమందీజ్ఞానశాఖలో విమర్శకు లగుబుద్ధిమంతు లుత్సాహముతో విమర్శించుచుఁ దమవిమర్శఫలము లగుక్రొత్తవిశేషములను లోకమునఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్నారు.

భాష మనుష్యులచే నేర్చుకొనఁబడినది గాని పూర్వులు సంపాదించిన సొత్తువలె వంశపరంపరాప్రాప్తమయినది కాదు.

మనకు భాష యెట్లు వచ్చినది, మాటలాడుప్రతిమనుష్యుఁడు భాష వచ్చినవాఁ డెట్లయ్యెను? ఈప్రశ్నకు సమాధానమందు భాషాశాస్త్రతత్త్వమంతయు నిమిడియున్నది. నేర్చుకొనఁగా మనకు భాష వచ్చిన దనుప్రత్యుత్తర మీప్రశ్నకుఁ జెప్పఁజాలనివా రెవ్వ రుండ రని నానమ్మకము. మన మేకుటుంబములోఁ బుట్టితిమో యాకుటుంబజనముచే మనకు శైశవమందు భాష నేర్పఁబడును. అఱవము గాని, తెలుఁగు గాని, యాంగ్లభాష గాని, యింక మఱే భాష గాని మాటలాడువారియిండ్లలోఁ బుట్టిన పిల్లలు చిన్నప్పుడు తమపెద్దవాండ్రు అమ్మ, అన్న, తాత, మామ యను సర్థమిచ్చు నాయాయిభాషాశబ్దములను బునరుక్తముగాఁ బలుకుచు వ్రేళ్లతో వారిని జూపించుచు నేర్పుటచే నాయాయిభాషాశబ్దములఁ గాలక్రమమున గ్రహించి నాలుగయిదుసంవత్సర

ముల ప్రాయము వచ్చునప్పటికిఁ బిల్ల లాయాయిభాషల నొకరీతిగా మాట లాడఁగలవా రగుదురు. ఈవిధమునఁ బెద్దవాండ్రు చిన్నతనమందు శిశువులకు మాటలను నేర్పకపోయినయెడల వారు తప్పక మూఁగవాండ్రగుదురు. పూర్వకాలమం దమెరికాదేశపు శాస్త్రజ్ఞుఁ డొకఁడు పిల్లలకు మాట లెట్లు వచ్చునో శోధన చేయఁగోరి పేదవానిశిశువు నొకనిని సొమ్మిచ్చి పుచ్చుకొని యొకయింటిలో నుంచి నిశ్శబ్దముగాఁ బోయి యాపిల్లవానికి సర్వవిధసంరక్షణలుఁ జేయుచుఁ బెంచుచుండుఁ డని తనభృత్యుల కాజ్ఞాపించె నఁట. వారును దమప్రభు వాజ్ఞాపించినటులు కాలిచప్పుడుకూడఁ గాకుండ మౌనముతోఁ బోయి యాకుఱ్ఱనికిఁ జేయవలసినపను లన్నియుఁ జేయుచు రాఁగా వాఁ డేడెనిమిది సంవత్సరముల వయస్సు గలవాఁ డగునప్పటి కేకమూక (Deaf-mute) యయ్యె నని వార్తాపత్రికలలోఁ జదివియున్నారము. కావునఁ బిల్లలు చిన్నతనమునుండి పెద్దవాండ్రుచ్చరించు మాటలను విని పట్టుకొని నేర్చుకొందు రనునంశము నిర్వివాదము. కాబట్టి భాష మనుష్యులచే నేర్చుకొనఁబడునది. భాష మనుష్యజాతికి స్వభావసిద్ధ మయిన దనియు, శరీరవర్ణము, శరీరదార్ఢ్యము, మనోగుణములు మొదలగువానివలె మనుష్యులకు వంశపరంపరాప్రాప్య మనియుఁ గొందఱు చెప్పుదురు గాని యాపక్షము శబ్దశాస్త్రజ్ఞులచే నిరసింపఁ బడుచున్నది

పిల్లలు చిన్నతనమం దొకభాషను మాటాడ సామర్థ్యము గలవా రెట్లగుదురో యాక్రమము నిటుపైని విచారింతము. మాటలు వచ్చుటకు ముందు దశలో ననఁగా, నేడెనిమిదిమాసములయీడునఁ బిల్లలు మొదట నేర్చుకొను నది యెద్ది యనఁగాఁ దనచుట్టు నుండెడువస్తువులను మనుష్యులను జూచి గుఱుతుపట్టుట, మనుష్యులలో మనుష్యులకు వస్తువులలో వస్తువులకుఁ గల తారతమ్యముఁ గనిపెట్టుట. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినతరువాత "యిది తల్లి, యిది దాది, వీఁడు తండ్రి, వీఁ డన్న" యని మనుష్యులను బ్రత్యేకముగా నానవాలుపట్టి వారుచేయు పనులను గనిపెట్టుచుండును. ఇట్టియూహా పోహము చున్నసమయమునందే శబ్దముల నుచ్చరించుటకు సాధనము లగువాగుత్పాదకావయవముల (Vocal organs) నుపయోగించుటకుఁ బ్రయత్నించును. ఇట్లు కొన్నాళ్లు ప్రయత్నింపఁగాఁ గొంత తనసహజశక్తివలనను, మఱికొంత తన చుట్టుపట్టుల నుండుమనుష్యుల మాటల ననుకరించుటవలనను గ్రమక్రమముగాఁ బిల్లఁడు మాటాడ శక్తిగలవాఁ డగును. అయిదాఱుమాసములవయస్సు వచ్చువఱకుఁ బిల్లఁడు తనచేతులను గాళ్లఁ నూరక యాడించుచుండును. తరు

వాతఁ గొన్నాళ్లకవి పని కుపయోగించు ననుజ్ఞానము గలవాఁడై యాచేతులతో వస్తువులఁ బట్టుకొనుటకుఁ బ్రారంభించును. శబ్దోచ్చారణసాధనములగునోటిలోని యవయవముల నుపయోగించుశక్తి వస్తుగ్రహణశక్తికంటెఁ గొంత విలంబముగాఁ గలుగును. మఱి కొంతకాలము గడవఁగా శిశువు చెవికి వినఁబడువానిని గంటికిఁ గనఁబడువాని ననుకరించును. మనము "అమ్మ, అక్క, అన్న" యని చెప్పఁగాఁ బిల్లఁ డాశబ్దముల ననుకరించును. పిల్లలకు మొదట మాటలాడుశక్తి కలుగుచున్నప్పుడు కంఠ్యములు తరువాత నోష్ఠ్యములు సులభముగా నుచ్చారణకు వచ్చును. క్రమముగాఁ దక్కినయక్షరములు పలుకఁబడును. ఇదివఱకుఁ బిల్లఁ డెఱిఁగియున్న వస్తువులను వానిపేళ్లతోఁ గలుపుట క్రమముగా నేర్చుకొనును. ఈవిషయమందే మనుష్యుని శక్త్యతిశయము చూడఁబడుచున్నది. వస్తువులను వానిపేళ్లతోఁ గలుపుట పిల్లలకు మొదట సులభమయినపని కాదు. ఈపేరీవస్తువున కని యు నీవస్తు వీపేరు కలదనియుఁ బిల్లలు శీఘ్రముగా గ్రహింపలేరు. పంచదారకు దానిని దినుటవలనఁ గలుగు నానందమునకు, నుపాధ్యాయుని బెత్తమునకు దానివలనఁ గలుగుదండనకుఁ గల సంబంధ మెట్లు నేర్చుకొనఁబడునో యట్లే వస్తువులకు వానిపేళ్లకుఁ గలసంబంధమును బిల్లలు నేర్చుకొనునట్లు ప్రతిక్షణము సుస్పష్టముగాఁ బెద్దలచే నేర్పఁబడుచుండవలెను. పేరులు పెట్టి యావస్తువులఁ జెప్ప నారంభించుటకుఁ బూర్వము చాలకాలమువఱకుఁ బ్రతిశిశువును జేతులచేతనే వస్తువుల నెఱుంగుటకారంభించును. పిమ్మట నసంపూర్ణముగాను, నస్పష్టోచ్చారణతోను దఱచుగాఁ దన్నెత్తుకొని యాడించుచుండెడివారికే తెలియునట్లు గాను దనకుఁ బరిచితమయిన పేరును మాటిమాటికిఁ బలుకుచుండును. ఆదశ దాఁటినతరువాత శబ్దముల యథావస్థితస్వరూపములను దెలిసికొనుటకుఁ బ్రయత్నించును. ప్రాయికముగాఁ బిల్లలు చిన్నతనమందు వస్తువులవ్యవహారనామముల సరిగా నెఱుంగనివారై వానిగుణములనుబట్టి కాని వానిపనులనుబట్టి కాని తమయిచ్చకొలఁది నావస్తువులకుఁ బేర్లిడుదురు. చెఱకుకఱ్ఱకుఁ దియ్యకఱ్ఱ యనియు పటాకీలకు డఙ్డఙ్ అనియు వ్యవహరించు కొందఱుచిన్నపిల్లల నేనెఱుఁగుదును. పైని వ్రాసినయన్నిసంగతులను సావధానముగా మనము కనిపెట్టినయెడలఁ బ్రతిశిశువునందు నివి కానవచ్చును. ఈవిధముగఁ బెద్దలచేఁ బిల్లలు శిక్షితులయి భాషనేర్చుకొందు రనునంశము పూర్వోక్తములయిన యుపపత్తులచే స్థాపింపఁబడినది

శాస్త్రసంస్కారహీన మగునవస్థలో నుండు ప్రతిభాషయందుఁ బోలిని శబ్దములు, అవి తెలియఁజేయు పనులకు గుఱుతులుగా వాడుకలోనికి వచ్చినవి. ఇందు కుదాహరణముగా మనయార్యభాషనుండి కొన్నిశబ్దములఁ దీసికొందము. "మాసీ" అనుశబ్దమునకు చంద్రుఁడు, మాసము (నెల) కూడ నర్థము. ఈశబ్ద మదాదిధాతుగణములోనిది యగు "మామానే" అను ధాతువు నుండి పుట్టినది. మామి, మాసి, మాతి ఇత్యాదులు దీనిరూపములు. కావున మాసీ శబ్దమునకుఁ గొలుచునది యని మొదటియర్థము. కొలతకు సాధనమయిన దానికి మాత్ర మనియుఁ గొలతకు మాన మనియుఁ బేరు. దీనికి గ్రీకుభాషలో metron అనియు నాంగ్లేయభాషలో metre అనియు వాడుదురు. నావికుఁడు వ్యవసాయదారుఁడు పూర్వకాలమం దీమాసీశబ్దమును అహస్సులను, రాత్రులను, పక్షములను, మాసములను, ఋతువులను, అయనములను, సంవత్సరములను గొల్చువాఁ డనునర్థమందు వ్యవహరించిరి గాని యిటీవలఁ బుట్టిన కవులు

> ఉ. "హాలహాలద్వయంబు కలశాంబుధిఁ బుట్టె వినీలపాండుర
> జ్వాలలతోడ సం దొకవిషం బొకవేలుపు మ్రింగె నెందఱో
> వేలుపు లోలిమై ననుభవించిన రెండవయీవిషంబు ని
> ర్మూలముగాక యున్నయది ముద్దియపాంథులపాప మెట్టిదో."
>
> (శృంగా. నై. ౨ ఆ. ౧౨౧ ప.)

అని వర్ణించినట్లు విరహిణీబాధకుఁ డని వాడుక చేయలేదు. ఆంధ్రభాషలో నున్న "నెల" యనుశబ్ద మఱవభాషలో "తింగళ్" అనుశబ్దము పూర్వోక్త మగుమాసీశబ్దమువలెనే చంద్రునికి మాసమునకుఁ గూడ వర్తించును. యజ్ఞశరద్వర్షాదిశబ్దములు కూడ నిట్టివియే.

మొదట నేకరూపముగా నున్నభాష పిదప ననేకావాన్తరభాషలుగా విభక్త మగుటకుఁ దగినకారణ మేమో యిటు పైని విమర్శించెదము. దీనికి ముఖ్య మయినకారణము స్వరవ్యత్యయము. (Sound change) ఇందువలనఁ గాలక్రమమున రెండుభాషలు పెరిఁగి పెరిఁగి నానావిధము లగుమార్పుల నొంది యొకనియభిప్రాయ మింకొకనికిఁ దెలియకుండ వికృతి నొందును. ఒక సంఘములో నున్నకొంతమంది యొక్క యుచ్చారణరీతియే యాసంఘమువారి భాష నంతను శుద్ధముగా మార్చివేయుటకు ముఖ్యకారణము. తఱచుగా సంభాషణములో నొకమనుష్యుని యుచ్చారణ మితరుని యుచ్చారణకంటెఁ

గొంతవిజాతీయముగా నుండక మాన దని మన మెఱుఁగుదుము. అట్టివిషయ
ములో నొకసంఘమం దుండెడియందఱి యుచ్చారణ మేకరీతిగా నుండు నని
మన మెట్లనుకొనఁగలము. ఇపుడు భాషాశాస్త్రచర్చకొఱకు సంఘ మనఁగా
నెట్టిదియో యిచట మనము నిర్వచింపఁ దగియున్నది. తెలిసికొనుటకు శక్యము
గానంత స్వల్పభేదములు గలయొకభాషను మాటాడుచుఁ దఱచుగా నొకరితో
నొకరు స్నేహముతోఁ గలసిమెలసి యుండుజనుల గుంపునకు సంఘ మని పేరు.
పెద్దది యగుజనసంఘమునందుఁ బ్రత్యేకముగాఁ జిన్నచిన్నగుంపు లేర్పడును.
సాంఘికభావము చిన్న దైనకొలఁది దానిలోఁ జేరినమనుష్యులు దృఢసంబం
ధముఁ బరస్పరమైత్రియుఁ గలవారై యుందురు. సంఘము విపులముగా నున్న
పుడు మనుష్యుల కన్యోన్యసంబంధము శిథిలముగా నుండక మానదు. ఎట్లన
నొకతాలూకాయందుఁ గాని యొకజిల్లాయందుఁ గాని యొకపెద్దపట్టనమందుఁ
గాని నివసించియుండు జనులు తదితరప్రదేశములయం దుండువారితో నేవిధ
మయిన సంబంధము లేనివా రయి యొకరియధికారమునకు మఱియొకరు
లోపడకుండ నుందురు. ఇట్టివా రందఱుఁ దాము నివసించియుండు ప్రదేశము
లనుబట్టియు వృత్తులనుబట్టియు నేకీభూతులయి పరస్పరమైత్రితో నుందురు.
ఇట్టివారు కేవల మొకభాషను మాటాడుసంఘముగా నేర్పడుదురు. కాని వీరి
యుచ్చారణములో భేదము కలుగుటయే గాక యొక్కమనుష్యుఁ డొక్కతీరున
నుచ్చరించుట కిష్టముగలవాఁడై యుండును. బుద్ధిపరిణామము శరీరనిర్మాణము
మొదలగునవి యట్టియుచ్చారణభేదములకు ముఖ్యహేతువులు. ఎట్లన; మంచి
సక్తృత్వశక్తి గలవాఁడు తాను మాటాడునపుడు శ్రద్ధవహించి తనకు శక్యమయి
నంత సౌష్ఠవముతో వర్ణముల నుచ్చరించుటకుఁ బ్రయత్నించును. మఱి కొం
దఱు తమకుఁ దోఁచినట్లు పలుకుదురు గాని ప్రత్యక్షరమునకు స్ఫుటత, వైశ
ద్యము, శ్రుతిసుఖము గలుగునట్లు పలుకరు. ఈ కాలమం దాంగ్లేయపాఠశా
లలోఁ బరీక్షలకు వ్యాసములను వ్రాయనభ్యసించు విద్యార్థులసంగతి య
ట్టుండనిండు. కొంతసంస్కృతభాషాసంస్కారము గలవారు సైతము శుకము,
సుఖము, శీతము, సీమ, శక్తి, సక్తి, శేఖర, సేవ, శార, సార యీశబ్దములయం
దున్నసకారశవర్ణములకు; రథము, పథము, రిక్థము, అశ్వత్థామ, క్రోధము,
బోధ ఇత్యాదులయం దున్న థ ధ లకు; నష్టము, దృష్టి, నిష్ఠురము, శ్రేష్ఠుఁడు,
బలిష్ఠము, పుష్టి మొదలగువానియం దున్న టకారఠకారములకు నిసుమంతయిన
భేదము లేకుండఁ బలుకుటకు వ్రాయుటకుఁ గూడ నలవాటుపడి యున్నారు.

ఈసందర్భమునందు మఱియొకటి చెప్పవలసియున్నది. వ్యాకరణశాస్త్రజ్ఞుఁ డగు నొకపండితుఁడు తననిర్యాణసమయమునందుఁ గుమారుని దగ్గఱకుఁ బిలిచి యిట్లుపదేశించె నఁట.

"యద్యపి బహునాధీషే తథాపి పఠ పుత్ర వ్యాకరణమ్।
స్వజనః శ్వజనో మాభూత్ సకలం శకలం సకృత్ శకృత్."

ఇందువలననే ప్రాతిశాఖ్యకర్తలు వేదపాఠకులు వేదమంత్రోచ్చారణమం దొనర్చు నుచ్చారణదోషము లిన్ని యున్నవని చెప్పి వానిని నిషేధించిరి.

"గ్రస్తం నిరస్త మవిలంబితం నిర్హత మంబూకృతం ధ్మాత మథోవికంపితం।
సందష్ట మేణీకృత మర్ధకం ద్రుతం వికీర్ణ మేతాస్స్వరదోషభావనాః"

౧. గ్రస్తం = జిహ్వామూలమునందు వర్ణమునడ్డుట.
౨. నిరస్తం = నిష్ఠురధ్వని.
౩. ప్రగీతం = సామవలె దీర్ఘముగాఁ బలుకుట.
౪. ఉపగీతం(?) / శీర్ణం = వడఁకుచున్నవానివలెఁ బలుకుట.
౫. అవిలంబితం = ఇంకొకవర్ణముతోఁ గలియకుండుట.
౬. నిర్హతం = ధ్వని రూక్షముగా నుండుట.
౭. సందష్టం = వృద్ధినొందినదానివలెఁ బలుకుట.
౮. వికీర్ణం = ఇంకొకవర్ణముతోఁ గలిసి యుండుట.
౯. అంబూకృతం = లోపల గొణఁగినట్లు పలుకుట.
౧౦. అర్ధకం = దీర్ఘమైనను హ్రస్వముగాఁ బలుకుట.
౧౧. ధ్మాతం = శ్వాసప్రాచుర్యముచే హ్రస్వమయినను దీర్ఘముగాఁ గనఁబడుట.
౧౨. ఏణీకృతం = ఇది యుకారమా లేక యోకారమా యని సందేహము పుట్టునట్లు పలుకుట.

ఇందుచేతనే పతంజలి మహాభాష్యమందు

"దుష్టః శబ్దః స్వరతో వర్ణతో వా మిథ్యాప్రయుక్తో నతమర్థ మాహ
సవాగ్వజ్రో యజమానం హినస్తి యథేంద్రశత్రు స్స్వరతోపరాధాత్"

శబ్దము స్వరవ్యత్యాసముచేఁగాని వర్ణవ్యత్యాసముచేఁగాని తప్పుగా యజ్ఞాదికర్మలయందుఁ బ్రయోగింపఁబడినట్లయిన నది వక్తచే నుద్దేశింపఁబడిన యర్థమును దెలుపనిది యయి వాగ్వజ్రమయి యజమానుని హింసిం

చును. ఇంద్రశత్రుశబ్దము తప్పుస్వరముతో నుచ్చరింపఁబడినది యయి యజమానుని హింసించెను. ఇచట "ఇంద్రశత్రుః" అనుశబ్ద మాద్యోదాత్తస్వరముతో నుచ్చరింపఁబడినయెడల "నింద్రుని వధించువాఁడను గావలయు" నని తత్పురుషసమాసార్థమును జెప్పును. అట్లుగాక యీఋత్విక్కు, అంతోదాత్తస్వరముతో నుచ్చరించెను. అందువలననాశబ్దము తత్పురుషసమాసార్థము నిచ్చుటకు బదులుగా "నింద్రుఁడే వధించువాఁడు గాఁగలవాఁడను గావలయు" నని బహువ్రీహిసమాసార్థము నిచ్చెను.

లౌకికవైదికశబ్దానుశాసనకర్త యగుపాణిని తనకాలమునాఁటికే వర్ణాగమవర్ణవిపర్యయ వర్ణనాశములచే వికృతి నొందిన పృషోదరాదిగణపఠితము లగు శబ్దముల నించుకంతయు సవరింపలేక "పృషోదరాదీని యథోపదిష్టమ్"(౬-౩-౧౦౯) "పృషోదరప్రకారాణి శిష్టై ర్యథోచ్చారితాని సాధూని స్యుః" పృషోదరాదిగణపఠితము లగుశబ్దములు వికృతులయినను సనాతనముగా శిష్టులచే నెట్లుచ్చరింపఁబడెనో యట్లే మనము వానిని గ్రహింపవలయు నని చెప్పెను.

ఇట్లు మనుష్యుల యుచ్చారణాసౌష్ఠవమువలనఁ బ్రతిభాషలోను శబ్దములకు వికారము కలుగక మానదు.

ఏకవిధ మయినయుచ్చారణము, నేకవిధ మయినమార్పును గలభాషలను విమర్శింపఁగా మనము పైని జెప్పినలక్షణములు గలసంఘ మనునది యొకటి యుండె ననియు దానిలోఁ జేరిన మనుష్యు లందఱు నొకరితో నొకరు స్నేహసంబంధము గలవారై యుండి రనియు స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇట్టిసంఘముయొక్క స్థితిగతులు కొన్నాళ్లకు దైవవశమున విపర్యాసముఁ బొంది సంఘములో నుండువారి స్నేహసంబంధము మునుపటివలె సాన్ద్రముగా నుండుట మాని విరళమయి క్రమముగా శైథిల్యము నొందఁగాఁ గాలక్రమమున నీపెద్ద సంఘము విభక్త మయినది యయి వేఱువేఱుగుంపు లగును. వీరికిఁ బూర్వమం దుండెడి సంబంధసాతత్యము తగ్గినకొలఁది మనుష్యులగుంపులకు భేదములు హెచ్చును. ఇట్లు మహాజనసంఘము దనలోఁదాను విభాగము నొంది ముక్కముక్కలు కాఁగా మొదట వీ రందఱుఁ గలిసి యున్నపుడు మాటలాడుభాషకూడ విభేదము నొంది కొంతకాలమున కవాంతరభాషలను బుట్టించుట కవకాశము గలిగించును. ఈవిధమునఁ బెద్దసంఘములు విభక్తములయి యనేకము లగుచిన్నసంఘములుగా నేర్పడినపు డవాంతరభాషోత్పత్తి మొదలిడెను.

ఇట్లు సంఘమును విడఁదీసి యవాంతరభాషలఁ బుట్టింపఁజాలిన భేదము నకు వీరిసంతతసహస్థితిభంగమునకుఁ గారణము లెవ్వియై యుండు నని మన మింక నాలోచింపవలెను.

లోకములో నుండుమనుష్యసమూహ మంతయు నీరీతిగా విభక్త మయి యుండు నని మన మూహింపనచ్చును.

౧. ఒకగృహమందు నివసించి యుండెడు నొకపెద్దకుటుంబము.

౨. అట్టియనేకకుటుంబములతోఁ గూడిన యొకగ్రామము.

౩. అనేకము లగుపెద్దగ్రామములతోను జిన్నగ్రామములతోను గూడిన యొకపరగణా.

౪. అనేకము లగుపరగణాలు, జిల్లాలు, పట్టనములు, పల్లెటూళ్లు మొద లగువానితోఁ గూడిన యొకపెద్దదేశము.

ఇట్టిదేశమందు హిందువు లనియు, మహమ్మదీయు లనియు, యూధు లనియు వ్యవహరింపఁబడు ననేకజాతులవారు నివసించియుందురు. ఇన్నితరగతు లుగా నిన్నిప్రదేశములయందు నివసించియుండు నీజనసమూహములో నొక వర్గమును మఱియొకవర్గముతో వేఱుచేయుట కనేకలక్షణములు స్వభావములు కలవు. రుచులు, అలవాటులు, మనోధర్మములు, శరీరధర్మములు మొదలగునవి యొకకుటుంబములో నొకతలిదండ్రులకుఁ బుట్టినసోదరుల నైనను విభిన్నులనుగాఁ జేయును. వయస్సు స్త్రీపురుషవిభాగము గూడ నీభేదమునకుఁ గారణములు. రెండుప్రదేశములకు నడుమ నుండునరణ్యములు, పర్వతపంక్తులు, నదులు, సర స్సులు నాప్రదేశములలో నివసించుమనుష్యులను వేఱుచేయును. మతము, దేశముయొక్క శీతోష్ణస్థితి, పరిపాలకభేదము సంఘైక్యభంగమునకుఁ గారణ ములు. ఒకపెద్దపట్టనములో జీవించువా రైన నుద్యోగములచే జీవించువారికిని, కృషి, వాణిజ్యము, చిత్రలేఖనము, మఱికొన్నిచేతిపనులు మొదలగువానిచే బ్రతికెడివారికి నైకమత్య ముండదు. ఇట్లవాంతరభాషోత్పత్తికిఁ గారణ మయిన సంఘవిభాగమున కివియే ముఖ్యహేతువులు.

భాషలోఁ బుట్టుచున్న మార్పుల నడ్డుటకుఁ గాని యిదివఱకున్న ప్రాచీనపద్ధతులను మార్చుటకుఁ గాని మనుష్యునికి శక్యము కాదు. మనశరీర నాళములయందుఁ బ్రసరించు రక్తము నడ్డుటకు, మన కిపు డున్నపొడవుకంటె మఱికొంత హెచ్చుపొడవు సంపాదించుటకుఁ బ్రయత్నించుట యెట్టియున్మత్త ప్రవృత్తియో యట్లే యొకభాషను మార్చుటకుఁ గాని లేక భాషలోనికిఁ

క్రొత్తపద్ధతులను దీసికొనివచ్చుటకుఁ గాని ప్రయత్నించుట. భాషాపద్ధతులను బాగుగ నెఱింగి వానిని మన్నించుకవీశ్వరుఁడు శబ్దశాస్త్రవేత్తయు భాష కధిపతియు నగును.

పూర్వకాలమం దొకప్పుడు టిబెరియస్ (Tiberius) అనురోమకచక్రవర్తి యొకఁ డాస్థానమందుఁ గూర్చుండి సదస్యులతో సంభాషించుచుండఁగా నప శబ్దముఁ బ్రయోగించెను. మార్సిలస్ (Marcellus) అనువైయాకరణి వెంటనే చక్రవర్తి నాక్షేపించెను. క్యాపిటస్ (Capitus) అను మఱియొకపండితుఁడు "చక్రవర్తిని నీ వి ట్లాక్షేపింపవచ్చునా? ఆయన ప్రయోగించినది మంచి ల్యాటిన్ (Latin) శబ్దమే. ఒకవేళఁ బ్రకృతమం దది యపశబ్దమయినను నిఁకముం దది యే సుశబ్దమగు" నని పలికెను. అది విని మార్సిలస్ చక్రవర్తికిఁ గోపము వచ్చునని కూడ లక్ష్యపెట్టక భాషాభిమానమే కలవాఁడై "క్యాపిటస్! నీ వనృతవాదివి. రాజునొద్ద నిచ్చకము లాడెడువాఁడవు. ఇతఁడు చక్రవర్తి యయిన నితనికి మనుష్యులమీఁదనే యధికారము కలదు గాని భాషపై నధికారము లే" దనెను.

సిజిస్మండు అనుజర్మనీచక్రవర్తిని గుఱించి యిట్టిదే మఱియొకకథ చెప్పఁబడి యున్నది. ఆచక్రవర్తి యొకసమయమున ధర్మసభ కగ్రాసనాధిపతి యై యుండి ల్యాటిన్ భాషలో నుపన్యసించుచు Schism అను ల్యాటిన్ పదమును స్త్రీలింగముగాఁ బ్రయోగించెను. (Vi dete Patras ut er a dicatis schisman) "విద్వద్వరేణ్యులారా! ఈ ధర్మమును మనము తొలఁగఁ ద్రోయ వలయు" ననెను. అందు పై నొకసన్న్యాసి "అతఁడు దేశాధిపతి, యందు పై నీసభ కగ్రాసనాధిపతి యనికూడ సరకుగొనక 'Serenissime Rex schima est generis neutrius' ఓయి మహారాజా, నపుంసక మయిన schisma శబ్దమును దమరు స్త్రీలింగమందుఁ బ్రయోగించిరి. ఇది తప్పు" అనెను. అందుకుఁ జక్రవర్తి కోపముచేఁ గను లెఱ్ఱజేసి "అది స్త్రీలింగము కాదని నీ కెవరు చెప్పిరి" యని పలికెను. Alexander Gallus అను సన్న్యాసి యొకఁ డనెనని సదస్యులలో నొకఁడు నుడివెను. దానిపైఁ జక్రవర్తి యుచ్చకంఠధ్వనితో "నేను జక్రవర్తినిగదా నామాట చెల్లదా? ఒక సన్న్యాసి చెప్పినది ప్రమాణమా?" యనెను. ఇంతచర్చ జరిగినను ఆ schisma శబ్దము నపుంసకముగానే యుండెను గాని స్త్రీలింగము కాలేదు. ప్రోటగోరస్ అను నొకగ్రీకుదేశపు పండితుఁడు గ్రీకుభాషలో లింగము విషయమయి కొన్ని నియమముల నేర్పఱిచి వాని నాకాలమందు లోకములోఁ బ్రవర్తింపఁ జేయఁ దలంచి హోమరు కవీశ్వరుని కావ్యములలోఁ

దప్పులఁ బట్టి నారంభించెను. కాని వానిప్రయత్నము కొనసాగ దయ్యెను. ఇపుడు మనము సంస్కృతభాషలోనున్న లింగనియమము నుల్లంఘించి భార్యార్థకములు స్త్రీలింగేతరములు నగు దారకలత్రశబ్దములను స్త్రీలింగములుగా మార్పఁ గలమా? ఉచ్చారణాసౌష్ఠవము వలన శబ్దరూపములు మాఱినట్లు శబ్దముల యర్థమందుఁగూడ మార్పు కలుగును. కాలక్రమమున నేభాషలోనయినఁ గొన్ని శబ్దములు వాడుకలోనుండి తొలఁగిపోఁగాఁ గ్రొత్తశబ్దములు వాని స్థాన మాక్రమించును. పరదేశపు రాజు లొకదేశమును జయించినపుడు జేతల భాషాశబ్దములు కొన్ని జితులభాషలోఁ గలియక మానవు. హోరాక్రమేళకాది శబ్దములు గ్రీకు భాషలోనుండి మనపూర్వులచే సంస్కృతములోనికిఁ దేఁబడినవి. గ్రీకుల లిపియను నర్థమిచ్చు యవనానీశబ్దము, వారి కిష్టవస్తువులగు యవనేష్ట (తగరము) యవనప్రియ (మిరియాలు) మొదలగు శబ్దము లంతకు మునుపు లేనివి నూతనముగాఁ గల్పింపఁబడెను. నిష్క దీనార శబ్దము లిట్టివియే (loan words). మనప్రాచీనార్యులు పైదేశములనుండి వచ్చి యీభరతఖండము నాక్రమించి నపు డాదిమనివాసులభాషనుండి వీరిభాషలో గల్లచపేట, మల్ల, గోణీ, గండ, తోరణాది శబ్దములు కలిసిన వని విమర్శకులగు పాశ్చాత్యశబ్దశాస్త్రజ్ఞుల వచనప్రామాణ్యమువలనఁ దెలియ వచ్చుచున్నది.

కాలక్రమమునఁ గొన్నిశబ్దములు వాడుకనుండి యంతరించిపోవుట, మఱికొన్ని శబ్దముల కర్థమందు వ్యత్యయము కలుగుట జరుగు నని లోఁగడఁ జెప్పియున్నాను. ఇపు డాయంశమును ఋజువుచేయుటకుఁ ఋగ్వేదభాషనుండి కొన్నిశబ్దముల నెత్తి యిచటఁ జూపించుచున్నాను.

౧. మోకీ = రాత్రి.　　౫. క్రివిః = నుయ్యి.
౨. బుందః = బాణము.　　౬. ఛుంపం = కుక్కగొడుగు (Mush-room)
౩. బేకురా = వాక్కు.　　౭. ఖజః = కవ్వము.
౪. అగ్రుః = నది.　　౮. ప్రయః = జలము.

ఈశబ్దములు ఋగ్వేదములోఁ దప్ప లౌకికసంస్కృతములో నెచ్చటను బ్రయుక్తము లయి కానరావు.

ఈదిగువ వ్రాయఁబడిన శబ్దములు పూర్వము ఋగ్వేదభాషలో నేయర్థమందు వాడుక చేయఁబడినవో యాయర్థము మాఱి యిపుడు లౌకికసంస్కృతభాషలో (Secular language) మఱియొక యర్థమందు వాడుక చేయఁబడుచున్నవి.

శబ్దము.	ప్రాచీనార్థము.	నవీనార్థము.
౧ ఊధః	రాత్రి	ఆవుపొదుగు.
౨ రజః	లోకము	ధూళి.
౩. ఉపలః	మేఘము	రాయి.
౪. మహీ	వాక్కు	భూమి.
౫. సదనం	నీరు	ఇల్లు.
౬. శచీ	కర్మ	ఇంద్రాణి.
౭. గర్తః	ఇల్లు	గొయ్యి.
౮. అభీశుః	బాహువు	కాంతి.
౯. ఇందుః	యజ్ఞము	చంద్రుఁడు.
౧౦. అధ్వా	అంతరిక్షము	మార్గము.

ఇట్టిశబ్దము లనేకము లున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే మచ్చునకుఁ గొన్నింటిఁ గనఁబర్చితిని.

కాళిదాసాదిమహాకవుల కాలమువఱకు సంస్కృతభాషలో జాతీయము (idiom) చక్కఁగా రక్షింపఁబడినది. అర్వాచీను లగుకవులు వ్రాసిన గ్రంథములలో జాతీయ ముపేక్షింపఁబడినది. ప్రాచీనకవుల కావ్యములలో వరివస్య, ఉపచితి, ఉపస్థాన, అర్హణ, పూజ ఇత్యాదిశబ్దములకు; చింత, శోక, దుఃఖ మొదలగుశబ్దములకు; ఆలోకన, వీక్షణ, దర్శన, నిధ్యాన, నిర్వర్ణన ఇత్యాదులకుఁ గొంతయర్థభేదముతోఁ బ్రయోగములు కానవచ్చుచున్నవి. పదునాలుగవ శతాబ్దము మొదలుకొని కవు లీశబ్దములను బర్యాయపదములుగా వాడుక చేసిరి. శుద్ధ మయిన సంస్కృతపదములు పామరజనవ్యవహారముచే స్వార్థభ్రంశితము లయి యన్యార్థమందు వాడుక చేయఁబడుచున్నవి.

౧. తటస్థుఁ డనునర్థము గలయుదాసీనశబ్దము రోషమందును,
౨. సమూహవాచి యగునికరశబ్దము సారమందును,
౩. ఔషధార్థక మగుభేషజశబ్దము దంభమందును,
౪. లోపల ననునర్థ మిచ్చు నభ్యంతరశబ్ద మాటంకమందును,
౫. చెలియలికట్ట, హద్దు ననునర్థముగల మర్యాదాశబ్దము గౌరవమందును,
౬. స్వీయుఁ డనునర్థము గలనిజశబ్దము సత్యమందును,
౭. నమ్మక మని యర్థమిచ్చు విశ్వాసశబ్దము కృతజ్ఞతాపరముగాను వాడుకచేయఁబడుచున్నవి.

ఆధునికగ్రంథకర్త లీశబ్దముల నిట్టియర్థములయందుఁ బ్రహాతముగా వాడుక చేయుచున్నారు.

మొట్టమొదట నొకమహాసంఘముగా నేర్పడి యొకచోటఁ జిరకాల మేకభాషావ్యవహర్తలయి యేకవిధాచారపరాయణు లయి కలిసి యున్నమనుష్యసమూహము కాలక్రమమున నజ్ఞాతకారణములచే భిన్నసంఘీభావులయి పరస్పరము విడిపోయి చిన్నచిన్నగుంపులుగా విభక్త మగుటచే నవాంతరభాష లుత్పన్నములయిన వని శబ్దశాస్త్రజ్ఞులు (Philologists) నరజాతిబోధకశాస్త్ర వేత్తలు (Ethnologists) నూహించుచున్నా రని లోఁగడఁ జెప్పియున్నాఁడను. ఇందుకు మనయార్యులవృత్తాంతమే తగిన యుదాహరణముగా గ్రహింప వచ్చును,

---

2. ఆర్యు లనఁగా నెవ్వరు?

ఆర్యశబ్దము పారిభాషికపదము. దీని కర్య యని కూడ రూపాంతరము గలదు. దీనికి ఛందోఽవస్థానభాషలో (Zend Avesta) ఐర్య (Airya) అని రూపము. లౌకికసంస్కృతభాషలో నీశబ్దమునకుఁ బూజ్యుఁ డని శిష్టుఁ డని యర్థము. పూర్వకాలమం దీశబ్దము మనుష్యులలో నొకజాతివారికిఁ బేరై యుండెను. మనుస్మృతికాలమువఱకు భరతఖండములోఁ గొంతభాగమున కార్యావర్త మని (ఆర్యులు వర్తించుప్రదేశము) పేరు.

"ఆసముద్రాత్తు వై పూర్వా దాసముద్రాత్తు పశ్చిమాత్ ।
తయోరేవాంతరం గిర్యో రార్యావర్తం విదుర్బుధాః॥
(మను॥ 2అ-22 శ్లో.)

వేదవిహితకర్మలయందు, శ్రద్ధ, భక్తి, విశ్వాసము గలవా రార్యు లనియు నిందుకు విపరీతు లయి యార్యులకు శత్రువు లగువారు దస్యువులనియు దాసు లనియు ఋగ్వేదములో ననేకస్థలములయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

విజానీ హ్యార్యాన్ యేచ దస్యవో బర్హిష్మతే రంధయాశాస దవ్రతాన్।
శాకీభవ యజమానస్య చోదితా విశ్వేత్తా తేసధమాదేషు చాకన॥
I—51-8.

టీక॥ ఓయింద్రుఁడా! ఎవ రార్యులో, ఎవరు వారికి శత్రువులగు దస్యువులో వారిని దెలిసికొనుము. కర్మశూన్యు లయిన యాదస్యువులను యజమా

నునివశము నొందింపుము. దుష్టులను శాసించువాఁడవు శక్తియుక్తుఁడవు నగు నీవు యజమానునికిఁ బ్రేరకుఁడవు కమ్ము. నీ వొనర్చిన కర్మముల నన్నింటిని యజ్ఞములయందు స్తుతించుటకుఁ గోరుచున్నాను.

అయమేమి విచాకశద్విచిన్వన్ దాసమార్యం ।
పిబామి పాకసుత్వనోఽభిధీర మచాకశం విశ్వస్మా దింద్ర ఉత్తరః ॥
10—86-19.

టీక॥ యజమానులను జూచుచు దాసుని నార్యుని వేఱుచేయుచు నేను యజ్ఞముకడకుఁ బోవుచున్నాను. హవిస్సులను వండువాఁడు సోమమును బిండువాఁడు నగుయజమానుని సోమమును ద్రాగుచున్నాను. బుద్ధిమంతుఁ డగు యజమానుని జూచుచున్నాను. ఇంద్రుఁడ నైన నే నందఱికంటె గొప్పవాఁడను.

దేవత లార్యుని రక్షించెద రనియు వానిశత్రువు లగుదస్యువులను నశింపఁజేయుదు రనియుఁ గొన్నిఋక్కులలో నున్నది.

అహామత్కంకవయే శిశ్నథం హథైరహం కుత్సమావమాభి రూతిభిః ।
అహంశుష్ణస్య శ్నథితావధర్యమం నయోరర ఆర్యం నామదస్యవే॥
X—49-3.

టీక॥ సుఖము కొఱకు కాచ్ఛాదించుశత్రుపుత్రుని యాయుధములచేఁ గొట్టితిని. ఇట్టి రక్షణలచేఁ గుత్సుఁడను ఋషిని రక్షించితిని. శుష్ణుఁడను రాక్షసునిఁ జంపితిని. ఆర్యుఁడను పూజ్యనామమును దస్యువున కియ్యలేదు.

సజాతూభర్మా శ్రద్దధాన ఓజః పురోవిభిందన్నచరద్విదాసీః ।
విద్వాన్వజ్రిన్ దస్యవే హేతిమస్యార్యం సహోవర్ధయా ద్యుమ్నమింద్ర॥
I—103-3.

టీక॥ ఇంద్రుఁడు దస్యుసంబంధమైన పురములను భేదించుచుఁ దిరిగెను. వజ్రముగలవాఁడు విద్వాంసుఁడునగు నోయింద్రుఁడా! స్తుతిఁ జేయువాని శత్రువునికొఱకై యాయుధమును విసరుము. ఆర్యుని బలమును యశస్సును వృద్ధినొందింపుము.

ఆర్యు లనునొకజాతివా రున్నట్లు వారు దేవతోపాసకు లయి యున్నట్లు వారిశత్రువు లగువారు దస్యువు లని వ్యవహరింపఁబడినట్లు పై నుదహరింపఁబడిన ఋగ్వేదమంత్రములచే స్పష్ట మగుచున్నది.

శ్రీరస్తు.

గోపాలునిరామకవి నన్నయభట్టారకుని వంశకవియా?

చిత్రాంగదాపరిణయ మనునొక చిత్రప్రబంధము నొనరించినవాఁ డనఁబడు గోపాలునిరామకవి యనునతఁడు నన్నయభట్టారకునివంశకవి యగునా కాఁడా యనునొక్కవిచార మొకటి యీనడుమ బయలుదేఱఁదీయఁబడినది. అవు నని కొందఱును గాఁ డని మఱికొందఱును వ్రాసినపిమ్మట నుభయవాదములను బరిశీలించి చూచి కాఁ డనువాదమునే స్థిరీకరించుచు నేనొకవ్యాసమును వ్రాసి యాంధ్రపత్రికానుబంధ మగురౌద్రిసంవత్సరపు టుగాదిసంచికలోఁ బ్రకటించితిని. దానిపైఁ బ్రతివిమర్శనము నొకదానిని వ్రాసి మహారాజశ్రీ కర్లపాలెపు వేంకటనారాయణప్పగారు దుర్మతిసంవత్సరపు టుగాదిసంచికలోఁ బ్రచురించిరి. అందులకు వారియెడ నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడనై యున్నాను గాని వారివ్యాసము బహువిషయములలోఁ జదువరులఁ బెడదారులఁ బెట్టఁ బ్రయత్నించుచున్న దని తెల్పవలసివచ్చినందులకుఁ జాల విచారముగా నున్నది. ఆ హేతువుచే వారివ్యాసము నిందు విమర్శించుచున్నాను. శ్రీనారాయణప్పగారు తమవాదమును నిలుపుకొనుటకై రెండపూర్వసిద్ధాంతములను గావించిరి!

(౧) "గోపాలునిరామకవి తాను నన్నయభట్టారకునివంశజుఁడ నని వ్రాసికొని గ్రంథమందు బాహాటముగా నుద్ఘోషించుచుండగాఁ బ్రమాణశూన్యముగాఁ గా దని చెప్పుటకు నెవరికి నేమి యధికార మున్నది?"

* * * * * * * *

(౨) "రామకవి తాను నన్నయభట్టారకుని వంశజుఁడ నని ఢక్కా గొట్టి చెప్పుచుండఁగా మఱియొకరు బ్రమాణరహితమైనవాక్యములతోఁ గాదు కాదు అని చెప్పుట ఇంటివాఁడు పాడిగేదె యనఁగ బయటివాఁడు గొడ్డుగేదె యనినట్లున్నది."

ఇది వట్టి యసమంజసపువ్రాఁత. ఒకఁడు తా నొకవంశమువాఁడ నని చెప్పుకొనినంతమాత్రముచేతనే యయ్యది సిద్ధాంతము కానేరదు. ఆచెప్పుకొనుటలో బహుకారణములచే ససత్య ముండవచ్చును. అట్టిస్థితిలో నాతఁడు బాహాటముగా ఢక్కా కొట్టి చెప్పుకొనినను నద్దానిని బ్రాజ్ఞులు నమ్మరు. ఇందున

కుదాహరణముల నిదివఱకే నాపూర్వవ్యాసమున నిచ్చియున్నాను, వానిని శ్రీనారాయణప్పగారు చూచుకొనలేదు. కాన మరల నెఱుకపఱుచుచున్నాను.

(౧) నెల్లుట్లవారు తాము బమ్మెరపోతనవంశమువార మని చెప్పుకొనుచున్నారు. అందుకు వీరేశలింగముగారొప్పక ఖండనమును వ్రాసి నెల్లుట్లవారు బమ్మెరవారివంశమువారు కారనిరి.

(౨) సీమంతినీకళ్యాణగ్రంథకర్త యగు పెనుమళ్ల సోమనాథకవి తనగ్రంథములోఁ బిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన దనవంశస్థుఁడని బాహాటముగా నుద్ఘోషించెఁగాని కీర్తిశేషులైనపోలవర సంస్థానాధిపతులు కె. ఆర్. వి. కృష్ణారావు బహద్దరుగారు మున్నగువారు దానిని ఖండించివైచిరి.

వీనిం బట్టిచూడ "అన్యపురుషుని మూలపురుషునిగాఁ జెప్పుకొందురా" యని శ్రీనారాయణప్పగారు వేసిన ప్రశ్నకుఁ 'జెప్పుకొనువా రుందు' రనుసమాధానము వచ్చుచున్నది.

(3) ఇంకను గోపరాజు రామప్రధాని తమవంశమువాఁడని నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణు లగుగోపరాజువారు తలంచుచుండఁగాఁ దమవంశమువాఁడని గోలకొండవ్యాపారిబ్రాహ్మణు లగుగోపరాజువారు తలంచుచున్నారు. ఉభయులును గూడఁ బరంపరాగతమై సంప్రదాయసిద్ధమైన పెద్దలవాక్యములను బట్టియే యట్లు తలంచుచున్నారు. అన్యపురుషుని మూలపురుషునిగాఁ జెప్పుకొనువా రుండరు. తమమూలపురుషుని మఱచిపోవువా రంతకంటె నుండరు అను శ్రీనారాయణప్పగారి న్యాయము ననుసరించిన నుభయశాఖలవారి తలంపులునుగూడ గ్రాహ్యములే యగునుగదా! అట్లగుచో నొక్కపురుషుఁడే రెండుభిన్నవంశములలో నేకకాలమున నెట్లు పుట్టఁగలఁడు?

ఇట్టి యుదాహరణము లనేకములు కలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితోఁ గట్టిపెట్టుచున్నాను. అన్యపురుషునిఁ దమవంశస్థునిగాఁ జెప్పుకొనువారు లేకపోలేదు. అందు కనేక కారణము లుండవచ్చును. ఆస్తియందలి యాశచేఁ 'వంగర మాతాత, బ్రహ్మోజీ మీతాత' యనువా రుండవచ్చును. కీర్తికాములై గొప్పవారిని దమవంశస్థులనుగాఁ జెప్పుకొన బాదరాయణసంబంధముఁ జూపువా రుండవచ్చును. కేవలభ్రమచే నట్లు తలఁచువారు నుండవచ్చును. నామగోత్రాదులం దొకింత సామ్య ముండుటం గని భ్రమసి యొకవంశస్థుని మఱియొకవంశస్థునిఁగా మనవారు భావించుకొనుట కలదు. పై సోమనాథకవి తాను భరద్వాజగోత్రుఁడైనను గశ్యపాన్వయుఁ డగుపిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన తన

వంశమువాఁడని భ్రమించె. ఎందుచేత? నియోగులలో భరద్వాజగోత్రు లగు పిల్లలమఱ్ఱివారు కలరు. *పిల్లలమఱ్ఱి యనునింటిపేరుంగని పినవీరన భరద్వాజసగోత్రుఁడైయుండు నని భ్రమపడి యట్లువ్రాసె. గోత్రసామ్య ముండుటచే నెల్లుట్లవారు తాము బమ్మెరవార మనుకొనఁ జొచ్చిరి. భ్రమ లీరీతిగా లోకములో వ్యాపించును. ఇంతయేల? మన శ్రీ నారాయణప్పగారే యీ వివాదాంశమునుగూర్చి వ్రాయునపుడే యిట్టిప్రమాదముల కనేకములకు లోనైరి. ఎట్లన:-

౧. కావ్యప్రకాశకు "బాలచిత్తానురంజని" యను వ్యాఖ్య వ్రాసిన నరహరిశాస్త్రి తాను మల్లినాథునిపుత్త్రుఁడని వ్రాసికొనియె. అది గని మన శ్రీనారాయణప్పగా రీమల్లినాథుఁడు పంచకావ్యములకు వ్యాఖ్యానమువ్రాసిన మల్లినాథుఁడే యని భ్రమపడి తమవ్యాసములో నట్లువ్రాసిరి. ఇది యసత్యము. ఈవిషయమై పండితు లిదివఱకు బాగుగాఁ గావ్యప్రకాశ పీఠికయందును రఘువంశ పీఠికయందును జర్చించియేయున్నారు. నరహరిశాస్త్రితండ్రి యగుమల్లినాథుఁడు శ్రీవత్సగోత్రజుఁడు. పంచకావ్యవ్యాఖ్యాతయగు మల్లినాథుఁడు కాశ్యపగోత్రజుఁడు. మొదటివానిపుత్త్రులు నారాయణశాస్త్రియు నరహరిశాస్త్రియు. రెండవవానిపుత్త్రులు పెద్దిభట్టును గుమారస్వామి సోమయాజులును. ఇట్టిభేదము లనేకములు కలవు. అయినను స్థూలదృష్టిచే వీనినివేనిని జూచుకొనక శ్రీనారాయణప్పగా రుభయుల నొక్కటిచేసిరి.

౨. భాస్కరనామసామ్యముం బట్టి తిక్కనతాత యగుభాస్కరుఁడు భాస్కరరామాయణమును విరచించినట్లు వీరు వ్రాసిరి. అది వట్టిభ్రమ. నావ్రాసిన భాస్కరోదంతమును వీరేశలింగముగా రిటీవలవ్రాసిన కవులచరిత్రమును జూచుకొనిన నీభ్రమ వీడఁగలదు.

3. పాతూరివారు తిక్కన వంశస్థులని శ్రీ నారాయణప్పగారు వ్రాసిరి. ఇదియు భ్రమగానే కాన్పించుచున్నది. ఈ విషయమై ముందు వివరముగా వ్రాసెదను. ఇది తావు కాదు కాన నిందు విడుచుచున్నాఁడను. ఇట్టివ నేకములు కలవు. ఎట్లయిననేమి యన్యపురుషుని మూలపురుషునిగాఁ జెప్పుకొనువారు గలరు. అట్లు చెప్పుకొనువారు కవులందే పల్వురు గలరు. అట్టివారి వ్రాఁతలఁ బండితులు ఖండించివైచుటయును గలదు. కాన శ్రీనారాయణప్పగారివాద మసంగతము.

కారణము లేకుండ నొకరుచెప్పినదానిని ఖండించివేయవచ్చునా యని శ్రీనారాయణప్పగారు ప్రశ్నించిరి. అట్లు చేయఁగూడ దనుమాట నిజము. బుద్ధికలవా రెవరును నొకఁడు చెప్పినదానిని గారణములేకుండ ఖండించి

వేయరు. అట్లు చేసిన నది ఖండనమును గాదు. కారణము లేకయే రామ
కవి వ్రాఁత యనఁబడుదానిని నస్మదాదులము ఖండించి యుండలేదు. మాకుఁ
గల కారణములను మేము తెల్పియే యుంటిమి. కాని శ్రీనారాయణప్పగారి
రెండవయుపసిద్ధాంతము వారిని సత్యము తెలిసికొననిచ్చినది గాదు. వీరు తేల్చిన
రెండవయుపసిద్ధాంత మేదనః—

"శ్రీకృష్ణదేవరాయలకాలమునకు పూర్వము ఆంధ్రకవు లందరును నియో
గులే!" అని శ్రీనారాయణప్పగారు సిద్ధాంతీకరించిరి! ఇది పెద్దవింత సిద్ధాం
తము? కృష్ణదేవరాయనికాలమునకుఁ బూర్వమం దున్నకవు లందఱు నియో
గులే యగుదురా? ఇది వట్టి పిచ్చినమ్మకముతో వ్రాసినవ్రాఁత. నియోగులు
వ్రాసినవ్రాఁతలను బట్టి చూచినను నంతకుఁ బూర్వమునందు నియోగులు
కానివారు పల్వురు కవులై కావ్యములు వ్రాసినట్లు కాన్పించుచున్నది చదు
వరుల యుపయోగార్థమై యట్టికవుల నామములను వారివంశముల నావంశ
ములం గూర్చి వ్రాసిన నియోగుల నామములను నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

కవి.	వంశము.	తీర్పరి.
నన్నయభట్టు	వైదికబ్రాహ్మణుఁడు	కందుకూరి వీరేశలింగముగారు.
అథర్వణాచార్యులు	జైనుఁడు	శ్రీవంగూరి సుబ్బారావుగారు.
నన్నెచోడుఁడు	క్షత్త్రియుఁడు	కందుకూరి వీరేశలింగముగారు.
సుమతి	జైనుఁడు	శ్రీవంగూరి సుబ్బారావుగారు.
ప్రతాపరుద్రుఁడు	క్షత్త్రియుఁడు	కందుకూరి వీరేశలింగముగారు.
బద్దెన	,,	,, ,,
రంగనాథుఁడు	క్షత్త్రియుఁడో రెడ్డియో	,, ,,
కాచవిభుఁడు	,,	,, ,,
విఠలరాజు	,,	,, ,,
హుళక్కి భాస్కరుఁడు	వైదికుఁడు కావలెను	,, ,,
మల్లికార్జునభట్టు	,,	,, ,,
నాచనసోముఁడు	,,	శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు.
ఈశ్వరభట్ట ఫణిభట్టు	,,	కందుకూరి వీరేశలింగముగారు.
వేమన	రెడ్డికులజుఁడు	శ్రీవంగూరి సుబ్బారావుగారు.
పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన	వైదికుఁడు	కే. ఆర్. వి. కృష్ణారావుబహద్దరు.
తిక్కభూతి	క్షత్త్రియుఁడు	శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు.

ఇందఱు నియోగులు కానికవులు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వము నందుఁగలరు. ఇది సంపూర్ణమగు పట్టిక కాలేదు. అందులోఁ గొందఱిని గూర్చి వివాద ముండవచ్చును. ఈశ్వరభట్టుఫణిభట్టు మున్నగువారిం గూర్చి వివాదమే లేదు. ఇంకను నీనడిమికవులను మఱికొందఱిని వీరేశలింగముగారు తమ కవుల చరిత్రములో నిచ్చిరి గాని వారివంశములను గూర్చి వా రేమియును వ్రాయలేదు. ఆకవు లెవరన?—(౧) రావిపాటి తిప్పనార్యుఁడు, (౨) మణిమంచి భట్టు, (3) చిమ్మపూడి యమరేశ్వరుఁడు, (౪) కవిభల్లటుఁడు, (౫) కవిరాక్షసుఁడు, (౬) అయ్యలార్యుఁడు, (౭) పాలకురికి సోమనార్యుఁడు, (౮) మేధావి భట్టు, (౯) బడబానలభట్టును నైయుండిరి. వీరేశలింగముగారు పైకవు లేవంశస్థులో చెప్పలేదు గాని భట్టశబ్దకలితులు వైదికులై యుందు రని వ్రాసిరి. కావున మణిమంచిభట్టు, మేధావిభట్టు, బడబానలభట్టు వైదికులు కావచ్చును. ఇట్టిస్థితిలోఁ గృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వమం దున్న తెలుఁగుకవు లెల్లరు నియోగులే యనుట మహాసాహసము కాకుండునా? న్యాయముచే మన నియోగులు నియోగికవు లనివ్రాసిన తిక్కనాదులు కూడ నియోగు లగుదురా కారా యను విచారము కావింపవలసియున్నది. ఆంధ్రకవులచరిత్రమును మొట్టమొదట వ్రాసిన కావలి రామస్వామిగారు "డక్కను పొయిట్సు" అను గ్రంథములోఁ దిక్కనాదులను నియోగు లని వ్రాయలేదు. ఆతనిచే నియోగులుగా నెన్నఁబడిన వారు చాల తక్కువగా నున్నారు. రాను రాను నియోగీకరణము హెచ్చయిపోయినది. మన నియోగులు కొందఱు వైదికకవులనుగూడ నియోగు లని వ్రాయుటయే గాక క్రిందిజాతులవారిని గూడ నియోగులను జేయుచువచ్చిరి. భోగము కులజుఁడైన చేమకూర వేంకటకవిని గూడ నియోగినీ జేసివైచి రని పోలవరము సంస్థానాధిపతులు వ్రాసియుండిరి. ఈనియోగీకరణములోఁ జాలనేర్పు చూపినవారు కం. వీరేశలింగముగారు. వీరి నియోగీకరణమును శ్రీవంగూరి సుబ్బారావుగారుకూడ సేవగించుకొనిరి. వీరినిగూడ మించిపోయి యిప్పుడు శ్రీనారాయణప్పగారు కృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వమునం దున్నకవు లందఱు నియోగులే యని ఢంకాకొట్టఁ బ్రారంభించిరి. నన్నె చోడాదు లందఱు నియోగులే యైపోవుచున్నారు కాఁబోలును. మే మొక్క బ్రాహ్మణకవులను గూర్చి మాత్రమే ముచ్చటించితి మందురా కృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వమునందు వైదికకవులును గలరనుటకు ననేకదృష్టాంతములు పైపట్టిక వలనఁ గాన్పించుచున్నవి. అది యసంభవ మందురా క్షత్రియకవు లుండుటయు

శూద్రకవు లుండుట యు సంభవము కాఁగా విద్యానిలయు లగువైదికులలోఁ గవు లుండుట యసంభవ మగునా? ఒక్కఁడైన నుండఁడా? ఇది యసంగతమగు నను భయము శ్రీనారాయణప్పగారికిఁ గలదు. కావున భంగ్యంతరమును ద్రొక్కిరి. "కొండవీటి రెడ్లప్రభుత్వమునకుఁ బూర్వము ఆంధ్రబ్రాహ్మణులందఱును నియోగులే!!" ఆకారణమున వైదికకవులు లేరంటి మని తేల్చిరి. ఇది యన్నిటిని మించినవింత. ఆంధ్రదేశములోఁ గృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వము నియోగులే కాని వైదికులు లేనే లేరఁట. ఆంధ్రవైదికులు కృష్ణదేవరాయల యనంతరమునందు నియోగుల నుండి విడిపోయి రంట, ఇది శ్రీనారాయణప్పగారి వ్రాఁతవైఖరి. ఇవి యసంగతపువ్రాఁత లని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు. బ్రాహ్మణునిప్రధానలక్షణము వైదికత. అది తరువాత వచ్చిన దనుట విపరీతము. ఈయంశమును బాలుఁడైన గ్రహింపఁగలఁడు. చరిత్రాభిజ్ఞు లగువారు నన్నయభట్టారకునికిఁ బూర్వమునుండియును గూడ వైదికనియోగిభేదము కల దని యొప్పుకొని యున్నారు. శ్రీనారాయణప్పగారు "ఆంధ్రకవు లందఱు నియోగులే! ఆంధ్రబ్రాహ్మణు లందఱును నియోగులే!!" అని వాక్యాంతమున నాశ్చర్యార్థకచిహ్నములను వేయుచును వచ్చిరి. ఈచిహ్నములంబట్టి శ్రీనారాయణప్పగారి వ్రాఁతలు తమకే యాశ్చర్యము గలిగించుచున్న వని బోధపడుచున్నది. ఇట్టి విపరీతాభిప్రాయము గలవా రేమివ్రాసినను వ్రాయఁగలవారే. కవులందఱు నియోగులే యనునెట్రిపట్టు పట్టి కూర్చుండినవారికిఁ దదితరకవులును గల రని మనముచెప్పు యుక్తులు నచ్చునెట్లు? మనవ్రాఁతలు కారణోపేతము లని వారు తలంచు టెట్లు?

రామకవి వ్రాసినది నిరాక్షేపమైన దే యగునెడల ఆంధ్రపత్రికాసంపాదకులు శ్రీమదున్నవలక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు గోపాలునిరామకవి నన్నయభట్టారకుని వంశకవి యని వ్రాసిన వ్యాసమును సిద్ధార్థిసంవత్సరపు టుగాది సంచికలోఁ బ్రచురించుచు మహాపరివర్తనమను తమసంపాదకీయవ్యాసములో "గ్రంథకర్త కేవలము గౌరవముకొఱకు నన్నయభట్టారకుని వంశము ననుసంధానముచేసెనో నన్నభట్టారకుని వంశజుఁడో పండితులు గ్రంథకాలమును బట్టి విమర్శించి నిర్ణయించుట సమంజసము." అనివ్రాయుటకుఁ గత మేమి? ఢంకా కొట్టి రామకవి తాను నన్నయవంశజుఁడ నన వీ రిట్లు శంకింపనేల? మఱియును శ్రీలక్ష్మీనారాయణపంతులుగారివ్యాసమును బల్వురు ఖండింపనేల? శ్రీలక్ష్మీనారాయణగారి వ్యాసము బయటఁబడుటకుఁ బూర్వమే శ్రీయవటపల్లి నారా

యణరావుగారు ముం దెప్పుడో ప్రకటింపఁబడు వ్యాసముపై వ్యాఖ్యానము లేల వ్రాయవలసివచ్చె? ఇవి యన్నియును గన రామకవివ్రాఁత శంక కవకాశము చాలఁ గలిగించుచున్న దని తేలుచున్నది. రామకవివ్రాఁతను నమ్ముటకు నవకాశము లేకుండుటకుఁ గలకారణముల ననేకముల నేను నావ్యాసములో సుస్పష్టముగా వ్రాసియున్నాను. నన్నయభట్టారకునకును రామకవికిని గుల గోత్రాదులందే భేదము కల దని నేను జూపియున్నాను. నేను జూపినభేద మద్దమువలె స్పష్టముగా బాలురకుఁ గూడఁ గాన్పించుస్థితిలో నుండఁగా దానిని దముకుయుక్తులచేఁ గళంకితముచేసి లోకప్రతారణము చేయ శ్రీనారాయణప్ప గారు పాల్పడిరి. ఆసందర్భము నంతను నిందు మరల వివరముగాఁ జూపుచున్నాఁడను. ప్రధానాంశము గోత్రము కాన దానిం గూర్చి చర్చించినఁ జాలును.

నన్నయభట్టారకుఁడు తాను ముద్గలగోత్రజాతుఁడ నని భారత పీఠికలో వ్రాసికొనియున్నాఁడు. రామకవి యన్ననో తాను మౌద్గల్యగోత్రజుఁడనని తన చిత్రాంగదాపరిణయములో లిఖించుకొనినాఁడు. ముద్గలగోత్రము వేఱు, మౌద్గల్యగోత్రము వేఱును నైయున్నవి. ఇందుకుఁ బ్రమాణముగా నిదివఱకు శబ్దకల్పద్రుమమును, ధర్మప్రవృత్తిని జూపియున్నాను. నావ్రాసిన దానిని సరిగ ఖండింపఁజాలక శ్రీనారాయణప్పగారు మోసపువ్రాఁతలు వ్రాసి లోకమును భ్రమింపఁజేయఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. లోకములో మౌద్గల్యగోత్రమే కాని ముద్గలగోత్రము లేనే లేదని వీరు సాహసించి వ్రాసిరి. వీరిమోసపువ్రాఁత నీక్రిందనిచ్చుచున్నాఁడను.

ధర్మప్రవృత్తింగూర్చి వీ రిట్లువ్రాసిరి:—

"శాస్త్రులుగా రుదహరించిన ధర్మప్రవృత్తిలోనుగూడ మౌద్గల్యగోత్ర మొక్కటే కాని ముద్గలగోత్రముయొక్క పేరే లేదట"

"లేదట"యనుటచే వీరాధర్మప్రవృత్తి నొక్కసారి చూచుశ్రమనైనఁ దీసి కొనక, యెవరో చెప్పినదానిని నమ్మి యీసాహసపువ్రాఁత వ్రాసినా రనిభోధ పడుచున్నది. ధర్మప్రవృత్తిలో గోత్రప్రవరనిర్ణయము చేయుసందర్భములో, 1895-వ (సం॥లో బహూరు త్యాగరాయశాస్త్రులవారిచే స్వకీయగీర్వాణభాషా రత్నాకరముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడినదానిలో) 178-వ పుటలో నిట్లున్నది:—

"అథముద్గలః—ముద్గలశ్చ త్రివేదీచ తార్క్ష్యో భార్మ్యాశ్వఏవచ మౌద్గ లశ్చేతి పంచైతే ముద్గలస్యగణర్షయః."

ధర్మాధికారి చక్రవర్త్యయ్యంగారి మహీశూరపురీ మధ్యవిరాజమాన విద్యాతరంగిణ్యాఖ్యస్వీయముద్రాశాలయందు సన్ ౧౮౦౫-౫-౧౮ లో నచ్చుపడిన దానిలో నిట్లున్నది. "అథముద్గలగణః—ముద్గలశ్చ త్రివేదీచ తార్క్ష్యో భార్మ్యాశ్వ ఏవచ మౌద్గలశ్చేతి పంచైతే ముద్గలస్య గణర్షయః.

ఇందులో ముద్గలుఁడును దదపత్యమగు మౌద్గలుఁడును వేఱుగఁగాన్పించుట లేదా? ఇఁక మౌద్గల్యుఁ డొక్కఁడే కాన్పించుచున్నాఁ డని శ్రీనారాయణప్పగారు వ్రాసినవ్రాఁత యందు సత్య మెట్లుండఁగలదు?

శబ్దకల్పద్రుమము:—శబ్దకల్పద్రుమములో నీరెండుగోత్రములును భిన్నముగా నున్నట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. అం దిట్లున్నది: "ముద్గలః—గోత్రకారకమునివిశేషః; మౌద్గల్యః=ముద్గలమునిపుత్త్రః, సచ గోత్రకారకః"

ఈనిఘంటువును గూర్చి నేను నావ్యాసములో వివరముగ వ్రాసియున్నాను. శ్రీనారాయణప్పగారు మాత్ర మీగ్రంథప్రశంసయే వదలి వేసిరి. అంతటితోఁ బోనీయక "అందులో కొంత నాదియుఁ గలుపుడు" అను నాంధ్రోక్తి ననుసరించి ప్రయత్నవిశేషమున ముద్గలగోత్ర మౌద్గల్యగోత్ర భేదమును నేను గలిగించినట్లు వ్రాసిరి! నాది యేదియు నందుఁ గలుపలేదు. నేను బ్రమాణముగా నిచ్చినది శబ్దకల్పద్రుమము. తాము చూచుకొనినది వాచస్పత్యము. అందులో నాచెప్పిన పదములు లేవు. అది గని కాఁబోలు శ్రీనారాయణప్పగారు పై యాక్షేపమును గావించిరి! ఇఁక "ముద్గలః—గోత్రకారకమునివిశేషః—మౌద్గల్యః=సచ గోత్రకారకః" అనునది ఖండిత మెట్లయినది? కాలేదు. దానిని నిరసించుటకుఁ గాఁబోలు "సచగోత్రకారః గోత్రకారకమునివిశేషః." అను తూలసదృశపదద్వంద్వమునే నమ్మితి"ననిరి! నే నుదాహరించినవి తూలసదృశపదద్వంద్వములఁట! తాము పలుకుపలుకులు తూలసదృశములుగాక వాతూలసదృశములు కాఁబోలును! పిచ్చివ్రాఁతలకు శ్రీనారాయణప్పగారు గడంగిరి. ఏపదములందును గూడ బరువుండదు కాని వానిభావములు మాత్రము సరిగఁ దెలిసికొనిన మంచిగౌరవ ముండు నని శ్రీనారాయణప్పగారు తెలిసికొనవలెను.

వాచస్పత్యముంగూర్చి:—వాచస్పత్యమునందు "ముద్గలః—గోత్రప్రకర్షే మునిభేదే" యని యున్నదని శ్రీనారాయణప్పగారి శాస్త్రులవారు వ్రాసిరి! నారాయణప్పగారివలెనే వారి శాస్త్రులవారుకూడ గ్రంథమును జూడలేదు కాఁబోలు! ఏమన:—అందు "గోత్రప్రవరర్షౌమునిభేదే"యని యున్నగా నిదివారు తలంచినట్లు "గోత్రప్రకర్షే ముని భేదే" యనిలేదు. గోత్రప్రవరర్షౌ మునిభేదే

యన ముద్గలగోత్రము కలదని స్పష్ట మగుచున్నది. అది బయల్పడిపోవు నను భయముచేతఁ గాఁబోలును గ్రంథస్థపదములను దిద్దివేసి గోత్రప్రకర్షే మునిభేదే యని వాక్యమును విపరీతస్థితిలోనికిఁ దెచ్చిరి. ఇది శ్రీనారాయణప్పగారి తప్పో వారి శాస్త్రులవారితప్పో తెలియదు.

నిర్ణయసింధువుంగూర్చి — నిర్ణయసింధువు మున్నగు నిబంధన గ్రంథము లన్నియు మౌద్గల్యగోత్రముం గూర్చి ముచ్చటించుచున్నవి గాని ముద్గల గోత్రముం గూర్చి ముచ్చటించుట లేదని వీరు వ్రాసిరి. ఇదియును నసత్యమే. నిర్ణయసింధుకారుఁడు ‘‘అథముద్గలాః’’ అని ముద్గలగోత్రమును గూర్చి మాత్రమే ముచ్చటించెను గాని ‘‘అథమౌద్గలాః’’ అని వ్రాసియుండ లేదు.

ఇట్లు శ్రీనారాయణప్పగారు సాహసించి యసత్యపువ్రాఁతలఁ జాల వ్రాసి వ్రాసి తుదకు మౌద్గల్యగోత్రమే కాని ముద్గలగోత్రమనునది యొకటి లే దనిరి.

ముద్గలగోత్రము లేదా?—లోకమునందును శాస్త్రములందును మౌద్గల్య గోత్రమే కాని ముద్గలగోత్రము లేనిచో నన్నయభట్టోపాధ్యాయసార్వభౌముఁ డు తనది మౌద్గల్యగోత్ర మనక ముద్గలగోత్రము (ముద్గలగోత్రజాతు)అని చెప్పుకొనునా? అతఁడు మౌద్గల్యగోత్రమే కాని ముద్గలగోత్రము వేఱుగా లేదని యెఱుంగఁడా! అతఁడు తప్పువ్రాసె నని యే శ్రీనారాయణప్పగారు తేల్చిరి! నన్నపార్యుఁడు సహజపాండిత్యము కలవాఁడఁట! అందుమూలము చే మౌద్గల్యగోత్రమే కాని ముద్గలగోత్రము లేకున్నను ముద్గలగోత్రజాతుఁడ నని వ్రాసికొనె నఁట! వారిసాహసోక్తుల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను:—

‘‘ముద్గలమౌద్గల్యపదములను ప్రాచీనకవులు సహజపాండితీకవితా విశే షజ్ఞులు గాన సామాన్యముగా ప్రయోగించినారు’’

సహజపాండితీవిశేషజ్ఞులు సరియగుపదములను వాడరు కాఁబోలు! ఇది పెద్దవింత! వీరేశలింగముగారు పోతనంగూర్చి వ్రాయుచు ‘‘సహజపాండిత్యుఁ డగుటచేత నీతనికవిత్వమునం దక్కడక్కడ గొన్నివ్యాకరణాది దోషములు కానవచ్చుచున్నవి’’ అని లిఖించిరి. ఆగమనిక ననుసరించి వీరును సహజపాండి త్యుఁ డగుటచే నన్నయ మౌద్గల్యపదమును వాడుటకు మాఱుగా ముద్గల పదము వాడె నని లిఖించిరి. సహజపాండిత్య మెట్టిదైనను నన్నయ గురుకుల వాసముచేసి శ్రమపడి విద్యనభ్యసించినవాఁడు గాని సహజపాండిత్యమాత్రము కలవాఁడు గాఁడు. నారాయణభట్టును నీతఁడును సతీర్థు లని భారతము

ఘోషించుచున్నది. నన్నయ వ్రాసినదానియందుఁ దప్పునులేదు. సమస్తగ్రంథములును ముద్గలగోత్రమునుగూర్చి ముచ్చటించుచునే యున్నవి. కొన్ని గ్రంథములంగూర్చి పై నిదివఱకే వ్రాసియున్నాను. అందులో శ్రీనారాయణప్పగారు పరమప్రమాణముగాఁ దీసికొనిన వాచస్పత్యమునందే ముద్గలుఁడు గోత్రప్రవరర్షియని తెల్పఁబడియున్న దని కనఁబఱిచినాను. ఇంకను మఱికొన్ని యుదాహరణముల నిచ్చెదను. సంస్కారకౌస్తుభములో "ముద్గలాః" అని ముద్గలగోత్రమును గూర్చి ముచ్చటింపఁబడియున్నది.

సుబలచంద్రమిత్రునిచే సంకలితము చేయఁబడిన "సరళబంగాళాభిధాన" మను వంగభాషానిఘంటురాజములో "ముద్గల = గోత్రకారకమునివిశేష, పుష్పవృక్షవిశేష, నృపవిశేష"అని వ్రాయఁబడియున్నది. గోత్రప్రవరనిర్ణయములో "అథ ముద్గలానాం త్ర్యార్షేయ ఆంగీరస భార్మ్యాశ్వ మౌద్గల్యేతి"అని యుండఁగా దానికిఁ డీకాకారు లిట్లు టీకవ్రాసిరి "అథ = అనంతరము; ముద్గలానాం = ముద్గలగోత్రికులకు; త్ర్యార్షేయ = ముగ్గురుఋషులుగలప్రవరము" ఇట్టి వనేకములు గలవు కావున శాస్త్రములంబట్టి ముద్గలగోత్రము లేకపోలేదు. లోకములో ముద్గలగోత్రము కల దని నన్నయభట్టారకుని వ్రాఁతయే తెల్పుచున్నది.

శంకరాదులవాక్యములంగూర్చి:—శ్రీనారాయణప్పగారు ప్రౌఢతమిూఱ నా వ్రాసినది శ్రీశంకరాదుల మతమునకే విరుద్ధముగా నున్నట్లును శ్రీశంకరాదులు మౌద్గల్యగోత్రమే కాని ముద్గలగోత్రము లేదని నట్లును లోకమును భ్రమపెట్టనెంచి యెవరో ధర్మశాస్త్రములను సమగ్రముగాఁ బరిశీలించిన యొకశాస్త్రులవారి వాక్యజాలము లని యీక్రింది సంస్కృతవాక్యములను దమ వ్యాఖ్యములోఁ బొందుపఱిచిరి.

"శ్రీశంకరభాష్యే తైత్తిరీయోపనిషది శిక్షావల్ల్యాం, అష్టమేనువాకే పురుశిష్టస్యాపత్యం పౌరుశిష్టిః, రథీతరస్య గోత్రాపత్యం = రాథీతరః; ముద్గలస్యాపత్యం,=మౌద్గల్యః,తత్రైవ శంకరానందయతిః భగవతో మాధవాచార్యస్య గురుః, స్వకృతదీపికాయాం ముద్గలస్య అపత్యం=మౌద్గల్యః, వాచస్పతి నిఘంటుః ౪౭౫౭ పేజీముద్గలః, గోత్రప్రకర్షే మునిభేదే ౪౦౬౬ పేజీ మౌద్గల్యః, ముద్గలస్యమునేః గోత్రాపత్యం ముద్గలగోత్రాపత్యే మునిభేదే ఇత్థం వాచస్పత్యాం వాచస్పతిభి గ్గథితం"

నేనువాడిన "తూలసదృశపదద్వంద్వము"ను నెగురఁగొట్టుటకై శ్రీనారా

యణప్పగారి శాస్త్రులవారు ప్రయోగించిన యీవాతూలసదృశసంస్కృతపద
జాలము సందర్భరహితమై వట్టిగాలిమాటల మూటగా నున్నది. శ్రీశంకరా
నందులవాక్యము లనునవి ప్రస్తుతవిషయ మగుగోత్రప్రవరలతో సంబంధిం
చినవే కావు. కావున ముద్గలమౌద్గల్య గోత్రవివాదమున కింతయు నక్కఱకు
రావు. శిక్షావల్లిలో నొకసందర్భమున "మౌద్గల్య"పదము వచ్చియుండుటచే
శ్రీశంకరభగవత్పాదులవా రాశబ్దమునుగూర్చి కొంత వ్రాసిరి. ఆమౌద్గల్యపదము
శిక్షావల్లిలో 9-వ యనువాకమున నున్నది గాని శ్రీనారాయణప్పగారి శాస్త్రుల
వారు చెప్పినట్లు 8-వ యనువాకములోన లేదు. నేను శిక్షావల్లిప్రతులను
నాగరలిపియం దున్నవానిని నాంధ్రలిపియం దున్నవానిని గూడఁ బెక్కింటిని
జూచియుంటిని. అన్నిటియందును నీవాక్యములు 9-వ యనువాకమునందే
కాన్పించుచున్నవి. ఈసందర్భముం బట్టిచూడ వీరిశాస్త్రులవారు పూర్వాపర
ములు బాగుగాఁ జూచుకొనియును వివాదాంశమేదో తెలిసికొనియును వైగీ
ర్వాణమును బ్రయోగించినట్లు తోఁచుటలేదు. ఇంకను శ్రీశంకరభగవత్పా
దులవారి భాష్యపంక్తుల నిచట నీయక తమవాక్యములనే శ్రీశంకరవాక్యము
లనుగా నిచ్చిరి. పూర్వాపరసందర్భములు బాగుగాఁ దెలియఁగలందులకై
మూలమును దచ్ఛంకరభాష్యమును నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

"మూ. సత్యమితి సత్యవచారాథీతరః । తప ఇతి తపోనిత్యః పౌరుశిష్టిః ।
స్వాధ్యాయప్రవచనే ఏవేతి నాకో మౌద్గల్యః ।"

"శం॥ భా॥ సత్యమితి = సత్యమే వానుష్ఠేయ మితి, సత్యవచాః = సత్య
మేవ వచో యస్య సోయం సత్యవచాః, నామవా తస్య; రాథీతరః = రథీతర
గోత్రః, రాథీతర ఆచార్యో మన్యతే; తప ఇతి = తప ఏవ కర్తవ్య మితి, తపో
నిత్యః = తపసి నిత్యః, తపఃపరః తపోనిత్య ఇతి వా నామ; పౌరుశిష్టిః = పురుశిష్ట
స్యాపత్యం, పౌరుశిష్టిరాచార్యో మన్యతే; స్వాధ్యాయప్రవచనే ఏ వానుష్ఠేయే
ఇతి నాకో నామతః, ముద్గలస్యాపత్యం మౌద్గల్య ఆచార్యో మన్యతే.

సత్యమే యనుష్ఠేయ మని సత్య వచస్కుం డగురాథీతరుఁడు చెప్పె.
తపమే యనుష్ఠేయ మని తపోనిత్యుఁ డగుపౌరుశిష్టి పలికె, స్వాధ్యాయప్రవచన
ములే ముఖ్యానుష్ఠేయము లని మౌద్గల్యుఁ డగునాకుఁడు వచించె నని మూ
లము చెప్పుచున్నది. ఈసందర్భములో మౌద్గల్యపదము మూలమునందు
రాఁగా ముద్గలాపత్యము మౌద్గల్యుఁ డని శ్రీ శంకరభగవత్పాదులవారు వ్రాసిరి.
ఇందులో గోత్రప్రశంస యేమున్నది? శ్రీ శంకరభగవత్పాదులవారి వ్రాత

వలన నేమి తేలుచున్నది? మౌద్గల్యుఁడు ముద్గలాపత్య మని తేలుచున్నది. అంతియ, ఇది ప్రతిపక్షుల కేమిలాభము కలిగించునో తెలియనచ్చుటలేదు. ఇందు గోత్రములప్రసంగ మేది? ఏదియును లేదు. ముద్గలాపత్యమే మౌద్గల్యుఁ డని నావ్యాసములో నేను మొదటనే వ్రాసియున్నాను. శ్రీశంకరులవారు వ్రాసినదానికి భిన్నముగా నేనును వ్రాసియుండలేదు. నేను వ్రాసినదానిని సరిగఁ జూచుకొనక శ్రీనారాయణప్పగారు "ప్రమాణపదవియం దగ్రపూజ్యు లగు శ్రీశంకరాది మహాశయుల యభిప్రాయములను ముద్గల మౌద్గల్యశబ్దము లకు ఇచ్చిన నిర్వచనాదులను గమనింపలే" దని న న్నధిక్షేపించిరి; ఇది పెద్ద మోసము. నేను శ్రీశంకరులవారు వ్రాసినదాని కనుగుణముగానే వ్రాసియు న్నాను. శ్రీశంకరులవారి యభిప్రాయమును దుర్వినియోగముచేసి పూజ్యపా దులయెడల నపచార మొనరించినవారు మన శ్రీనారాయణప్పగారే కాని నేను గాను.

ఇఁక శ్రీనారాయణప్పగారి శాస్త్రులవారు వాచస్పత్యముంగూర్చి వ్రాసిన యామహావాతూలసదృశ పదజాల మంతయుఁ దప్పని యిదివఱకే ఋజువుచేసి యున్నాను.

ఈరీతిగా శ్రీనారాయణప్పగారు గాని వారిశాస్త్రులవారు గాని విషయ మునకు సందర్భించిన సంగతి యొకటియును వ్రాయలేదు. అన్నియును మోస పువ్రాఁతలే వ్రాసిరి.

శ్రీనారాయణప్పగారిభ్రమ:—ఏ రోకభ్రమకు లోనైనట్లు తోఁచుచు న్నది. ముద్గలాపత్యమే కదా మౌద్గల్యుఁడు. అట్టిస్థితిలోఁ దండ్రికొడుకుల యిద్దఱినడుమను గోత్రభేద మెట్లువచ్చు నని వీరి యాశయము కాఁబోలు! అందుకే కాఁబోలును శ్రీనారాయణప్పగా రిట్లు వ్రాసిరి:—

"ఋషిభేదము స్పష్టముగాఁ గనుపించుచుండినను వీ రుభయులు తండ్రి కుమారు లని సామాన్యస్ఫురణ మగు అర్థమును పరిత్యజించి స్వాభీష్టసిద్ధికై గోత్రభేదమును పామరులకు శబ్దభేదము, అనఁగా ముద్గలమౌద్గల్యశబ్దముల కీషత్తు భేద మున్నందున .... ప్రయత్నవిశేషమున ముద్గలగోత్రజుఁడు మౌ ద్గల్యగోత్రజుఁడును ఒకఁడె ట్లగు నని.....బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారు దృఢ పరుచుకొనినారు."

సామాన్యముగా లోకములోఁ దండ్రి గోత్రమును గొడుకు గోత్రమును నొక్కటి యగుచుండును. అంతమాత్రముచే గోత్రకారకఋషుల పితాపు

త్రాది సంబంధమునుబట్టి గోత్రమొక్కటియే యగునని తలంపరాదు. అట్లు తలంచుట పెద్దభ్రమ. ఏమనఁ దండ్రియును గోత్రకారకుఁడు కావచ్చును. కొడుకును గోత్రకారకుఁడు కావచ్చును. అప్పు డవి రెండును భిన్నగోత్రముల గును. ఇందు కుదాహరణముల నిదివఱకే నా మొదటివ్యాసములో నిచ్చియున్నాను. ఆయంశమును శ్రీనారాయణప్పగారు తిన్నఁగఁ జూచుకొనలేదు, గాన మరల వివరముగా వ్రాయుచున్నాను. వసిష్ఠుని గోత్రాపత్యమే వాసిష్ఠుఁ డైనను లోకములో వసిష్ఠగోత్రము వేఱుగను వాసిష్ఠగోత్రము వేఱుగను నున్నవి. వసిష్ఠగోత్రప్రవర వేఱు వాసిష్ఠగోత్రప్రవర వేఱు నై యున్నవి. ఇంకను వసిష్ఠుని మనుమఁడే పరాశరుఁడు. అయినను వసిష్ఠగోత్రము వేఱుగను బరాశరగోత్రము వేఱుగ ను గలవు. ఇంతకంటె వింత యగువిశేషము గోత్ర సందర్భమునఁ గలదు. కౌశికుఁడే విశ్వామిత్రుఁడు. అయినను కౌశికగోత్రము వేఱుగను విశ్వామిత్రగోత్రము వేఱుగను నున్నవి. కావున ముద్గలమౌద్గల్యులు తండ్రియును గొడుకును నైనను ముద్గలగోత్రమే మౌద్గల్యగోత్రము కావలసిన యవసరము లేదు. ముద్గలుఁడే మౌద్గల్యుఁ డనుకొందు మన ముద్గలమౌద్గల్యులలో ఋషిభేదము కాన్పించుచున్న దని ప్రతిపక్షులే యంగీకరించిరి. ముద్గలమౌద్గల్యగోత్రభేదమును గాన్పించుచున్నది. ముద్గలగోత్రాపత్యము మౌద్గల్యుఁడు గాని ముద్గలానంతరాపత్యము మౌద్గల్యుఁడు కాఁడు. అయినను నిప్పు డావిచారముతోఁ బనిలేదు. లోకములో వసిష్ఠగోత్రము వేఱు. వాసిష్ఠగోత్రము వేఱు. పరాశరగోత్రము వేఱును నైనట్లే ముద్గల గోత్రము వేఱు మౌద్గల్యగోత్రము వేఱును నైయున్నవి. అట్టివి లోకములోఁ గలవు.

శ్రీనారాయణప్పగారి కిఁకనొక భ్రమ కలిగిన ట్లున్నది. అది యేది యనః—ప్రవరోచ్చారణసమయమున, నేశబ్దము లుచ్చరింపఁబడునో యాశబ్దములే గోత్రనామము లగునని వీరు భ్రమసిన ట్లున్నది. ఇది తప్పు. కొన్ని ప్రవరలలో గోత్రర్షినామమే యుండదు. కపిగోత్రాదిక మిందుల కుదాహరణము. ఇందులకునై యెచటికోఁ బో నేల? ముద్గలగోత్రములం గూర్చియే ముచ్చటించుకొందము. అత్రిగణములోఁ జేరిన ముద్గలగోత్రప్రవర నిర్ణయసింధువులో "ఆత్రేయార్చనానసపౌర్వాతిథ" అని యున్నది. ఇందులో ముద్గలపదము లేనంతమాత్రమున నయ్యది ముద్గలగోత్రము కాకపోవునా? మనము ప్రవరోచ్చారణము చేయునప్పు డార్షేయమును జెప్పుదుము. అనఁగా ఋషిసంబంధమును జెప్పుదుము. భరద్వాజగోత్రులు "భారద్వాజ" అని చెప్పుకొం

దురు. వసిష్ఠగోత్రులు "వాసిష్ఠ" అని చెప్పుకొందురు. పరాశరగోత్రులు "పారాశర" అనియు విశ్వామిత్రగోత్రులు "వైశ్వామిత్ర" అనియుఁ జెప్పుకొందురు. అంతమాత్రముచే వారు భారద్వాజగోత్రులు, వాసిష్ఠగోత్రులు. పారాశరగోత్రులు కానేరరు. ఈయంశమున శ్రీనారాయణప్పగారి వ్రాఁతయే తేల్చుచున్నది. ఎట్లన వా రిట్లు తమవ్యాసాంతమున లిఖించిరి.

"రుద్రాభట్ట వెంకప్పసోమయాజులుగారు విశ్వామిత్రగోత్రీకుఁడు గదా. విశ్వామిత్రునియింటిపేరు రుద్రాభట్టవా రయ్యెందురా? పుల్లంరాజు వేంకటేశ్వరరావు పంతులుగారిది పరాశరగోత్రము గదా. పరాశరునియింటిపేరు పుల్లంరాజు వారా?

ప్రవరోచ్చారణసమయమందు "వైశ్వామిత్ర" "పారాశర్య" అనియే యిన్నినిబంధనగ్రంథములును జెప్పుచున్నవి గాని "విశ్వామిత్ర" "పరాశర" అని యేవియును జెప్పుట లేదే. శ్రీనారాయణప్పగారు రుద్రాభట్టవారు విశ్వామిత్రగోత్రు లనియుఁ బుల్లంరాజువారు పరాశరగోత్రులనియు నెట్లు చెప్పిరో? ఈవిధముగా శ్రీనారాయణప్పగారు తెలిసియుండియుఁ గువాదము నకు దిగిరి. కావునఁ బ్రవరోచ్చారణసమయము నందు "మౌద్గల్య" అని నంతన గోత్రమును మౌద్గల్యగోత్రమే యని తెల్పరాదు.

పూర్ణబోధకారికలు.—పూర్ణబోధకారికలలో నీభేదము స్పష్టముగాఁ దెల్పఁబడియున్నది. అందు ముద్గలగోత్రము విరూపగణమునందును మౌద్గల్యగోత్రము మౌద్గల్యగణమునందును నీఁబడియున్నవి. అంతియకాక ముద్గలగోత్రులకును మౌద్గల్యగోత్రులకును వివాహము పనికిరా దని కూడఁ దెల్పఁబడియున్నది. ఆవాక్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

శ్లో॥ విరూపోష్టా దంష్ట్రనామా పృషదశ్వశ్చ ముద్గలః
చతుర్గోత్రం విరూపస్య నాన్యోన్యం పాణిపీడనం॥

శ్లో॥ మౌద్గల్య తార్క్ష్యభార్మ్యాశ్వత్రీణిగోత్రాణ్యమూనివై
మౌద్గల్యస్య గణస్త స్మిన్ నవివాహః పరస్పరమ్॥

శ్లో॥ మౌద్గల్యాఖ్య గణస్యాపి విరూపస్య గణస్యచ
మౌద్గల్య ముద్గలాభ్యాంచ నవివాహః పరస్పరమ్॥

ఈవిధముగా ననేకగ్రంథములు గోత్రప్రవరలను దెల్పవలసివచ్చినప్పుడు ముద్గలగోత్రము వే అనియు మౌద్గల్యగోత్రము వే అనియుఁ దెల్పుచున్నవి.

కావున ముద్గలగోత్రము వేఱనియు మౌద్గల్యగోత్రము వేఱనియు

శాస్త్రములే తెల్పుచున్నవి. నన్నయభట్టారకుఁడు తాను ముద్గలగోత్ర జాతుఁడ నని వ్రాసికొని నాఁడు. అది సహజపాండిత్యముచే శాస్త్రము తెలియక వ్రాసినదికాదు. శాస్త్రీయమే. ఇఁక నేను తూలసదృశము లగు ముద్గలమౌద్గల్యశబ్దములందుఁ గలభేదమును బట్టి మాత్రమే గోత్రములు వేఱనలే దనియు శాస్త్రము ననుసరించి యే యంటి ననియుఁ జదువరులు గ్రహించుకొందురు గాక.

రామకవి ప్రవరోచ్చారణసమయమునందుఁ గాక తన మూలపురుషుని దెల్పుటలోనే యనఁగా గోత్రర్షిని దెల్పుటలోనే మౌద్గల్యుని దెల్పుకొని నాఁడు. కాన నాతఁడు మౌద్గల్యగోత్రుఁడు.

కాఁబట్టి నన్నయభట్టారకుఁడును రామకవియు నేకగోత్రమువారు కారు. భిన్నగోత్రులు. ఒకవంశమువారు కారు. ఇంక నొకవిషయము మాత్రము తెల్పి దీని నింతటితోఁ గట్టిపెట్టుచున్నాఁడను.

నన్నయ పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన వంశస్థుఁడు కాఁడా?—గోత్రశాఖాదులను దెల్పుటలో నియోగీకరణమునకుఁ గడంగిన మనవారు బహువిచిత్రములఁ గావించిరి. కావించుచున్నారు. కావింపఁగలరు. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులవారు నన్నయను నియోగిని జేయనెంచుకొనిన వారిలో మొదటివారు. అప్పటికిఁ బాపము రామకవి గ్రంథము లేదు. ఆహేతువుచే వారు మార్గాంతరమును ద్రొక్కిరి. పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన తనగ్రంథములోఁ గవిస్తుతి యొనరించుచు "మానన్నయభ"ట్టని వ్రాసె. దాని నాధారముగాఁ దీసికొని నన్నయ భట్టు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరనవంశమువాఁ డనియు నాతనిది భారద్వాజగోత్ర మనియు శ్రీరామమూర్తిగారు సాహసించి వ్రాసిరి కనుఁడు:—

"పినవీరభద్రయ్య గోత్రవిషయము:—దీనిం గూర్చి పినవీరభద్రకవి వలన నేమియుఁ జెప్పఁబడదయ్యెను. కాని యతఁ డాంధ్రకవులం గూర్చి వర్ణించుచు వ్రాసిన పద్యమువలన నీతనిగోత్ర మూహింపఁదగి యున్నది. ఎట్లన్నను?

"   *   *   *   * భా

రవి మానన్నయభట్టుఁ దిక్కకవి నెఱ్ఱాప్రెగ్గడన్ సోమునిన్"

"మా"అనుదానింబట్టి చూడ నన్నయభట్టును బినవీరన యొక్కవంశము వారు నొక్కగోత్రమువారై యుందు రనియుఁ జెప్ప నొప్పియున్నది. నన్నయ భట్టు గోత్రము భారద్వాజసగోత్రము, కావునఁ బినవీరనగోత్రమును అదియే యని యూహింపనైయున్నది.

దీనింబట్టి నన్నయయింటిపేరు పిల్లలమఱ్ఱివా రనియు గోత్రము భారద్వాజగోత్ర మనియుఁ దేలినవి. పాపము శ్రీరామమూర్తిగా రింతటితో నన్నయను బూర్తిగా నియోగిని జేసి వేసితి మనుకొనిరి. కాని యిటీవలి నియోగులు దీని నంగీకరించుటకు వలనుపడుట లేదు. ఇటీవలఁ బిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన వైదికుఁడని నియోగులే కొందఱు వ్రాసిరి. అది యటులుండ నీతఁడు తనశకుంతలాపరిణయములోఁ దాను గాశ్యపగోత్రుఁడ నని వ్రాసికొనియె. కాన శ్రీరామమూర్తిగారి వ్రాఁత యింతయు నిలువదాయె. నన్నయభట్టారకునిది ముద్గలగోత్రము. పినవీరనది కాశ్యపగోత్రము. నియోగీకరణార్థమై శ్రీరామమూర్తిగారు నన్నయను బినవీరనను గూడ నద్భుతముగా భారద్వాజగోత్రులను జేసిరి. భారద్వాజగోత్ర మని యేల చెప్పవలసివచ్చిన దనిన నియోగిశాఖలోని పిల్లలమఱ్ఱివారు భరద్వాజగోత్రులు. ఆహేతువుచే నియోగీకరణార్థమై శ్రీరామమూర్తిగారు పినవీరననే కాక నన్నయభట్టారకునిగూడ నీగోత్రములోనికి లాగిరి. సీమంతినీకల్యాణగ్రంథకర్త యగు పెనుమళ్ల సోమనాథకవి గూడఁ బినవీరనను భరద్వాజగోత్రములోనికి లాగినాఁడు. గృహనామసామ్యముం గని భ్రమపడి యాతఁ డట్లు చేసినాఁడు. ఇఁక సోమనాథకవి వ్రాసినయసంగతపు వ్రాఁతను నిలువఁబెట్టనెంచి శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుగారు భరద్వాజునకే కాశ్యపుఁడను పే రున్నదనుకొనుమన సాహసించిరి. చూచితిరా నియోగీకరణధురీణత యేవిధముగా నడచుచున్నదో? భరద్వాజునకే కాశ్యపుఁ డనుపే రున్నదనుకొనినఁ జాలదు. శ్రీరామమూర్తిగారిని నిలువఁబెట్టుటకై ముద్గలునకుఁ గూడ భరద్వాజుఁ డనుపేరున్న దనవలెను. ఇంతయేల తెలుఁగుకవులందఱును నియోగులే యను పిచ్చినమ్మకమును నొకదానిని మనసునం దిడుకొని మనవారు కొందఱు వెఱ్ఱిపనులను జాలఁ జేయుచున్నారు. నన్నయ్యది శ్రీరామమూర్తిగారు తలఁచినట్లుగా భారద్వాజగోత్రముగాదు. నారాయణప్పగారు తలఁచినట్లుగా మౌద్గల్యగోత్రముగాదు. ఇతనిది ముద్గలగోత్రము. మౌద్గల్యగోత్రులును భరద్వాజగోత్రులు నీతనివంశమువారు కారు.

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి.

శ్రీరస్తు.

రేఫద్వయవాదనిరాసము.

కం.అల రేఫద్వయవాదము, నెలకొని యిందు రసమహితనిర్మలకవితా
లలనాప్రచారపదశృం,ఖలమైయుండుట విచారకలనం దోఁపన్. ౧

వ. తత్ప్రకారం బంతయు సలక్షణంబుగ నరయందలంచి. ౨

చం.అరయ ద్విరేఫచుంచువుల కయ్యెనొ యాంధ్రపదప్రపంచమం
దిరవుగఁ గొన్ని రేఫములు హేమసుమంబులు వాని నెల్ల నే
ర్పెర శకటంబులం దిడి వడిం జనుదెంచిరి చాటువాక్యసుం
దరకవితారమావిలసనంబునకుం దెరువడ్డగింపఁగన్. ౩

తే. కాన రేఫకుశకటమెక్కడిదొ తెలుఁగు,బాసయందుఁదన్నాల మేర్పడ నెఱుంగు
టది యవస్యకమగుటనీయర్థమందు,నించుక విచార మిట నొనరించవలయు.

సూ॥ "లఘువోలఘువశ్చేతి ద్వేధాంతస్థాన్ విదంతి శాస్త్రారః
అన్యేన్యవ్యాకరణే స్పష్టా రస్త్వత్రగృహ్యతే ద్వివిధః॥
నాన్యేషాం వైధర్మ్యం లఘ్వలఘూనాం రయోస్తు నిత్యంస్యాత్॥"

"నన్నయభట్టీయము."

కం.మును నన్నయభట్టీయం,బున సూత్రము లునికి నిదియె మూలము గాఁగన్
జనియించెన్ రేఫద్వయ, ఘనవాదము నేఁటికిని దెగనితం పగుచున్. ౪

కం.కలిగెడి నంతస్థములకు, నలఘుత్వలఘుత్వభేద మందు యవలలన్
గల దన్యశాస్త్రవిధి యీ, తెలుఁగున రేఫకు ఘటిల్లు ద్వివిధత యనుచున్. ౫

సూ॥ "వ్యోర్లఘు ప్రయత్నతర శ్శాకటాయనస్య॥
పదాన్తయో ర్వకారయకారయో ర్లఘూచ్చారణౌ వయా వాస్తోశిపరే॥"

"పాణినీయసూత్రము."

సూ॥ "లోశః పైశాచ్యాం॥ లకారస్యాలఘూచ్చారణే శకారస్యాత్॥"

"వాల్మీకిప్రాకృతవ్యాకరణసూత్రము."

తే. తథ్యముగ వ్యోర్లఘుప్రయత్నతరయనుచుఁ
బాణినీయసూత్రమున యవలకు దివిజ
భాష నలఘులఘుత్వవిభాగ ముదిత
మయ్యె నుచ్చారణవిభేద మగుటకతన. ౬

తే. ప్రాకృతవ్యాకరణమునఁ బరఁగులోళ
యనెడుసూత్రమ్మున లకారమలఘులఘువి
భేదసిద్ధివహించె నీభేదమమర
భాషయందును సిద్ధమై పరఁగుచుండె. ౯

తే. అవ్విధముననె యవలల కాంధ్రమందు, లఘ్వలఘు భేదసిద్ధి కల్ప్యముగఁ జెప్పి
యిందు రేఫకునలఘుత్వమిష్టమనుచుఁ, జెప్పనిదిసంస్కృతమునందసిద్ధమగుట.

సూ॥ "రోరి॥ రేఫస్య. రేఫే పరే లోపస్స్యాత్॥
ఢ్రలోపే పూర్వస్య దీర్ఘోణః ఢరేఫౌ లోపయతీతితథా తస్మిన్ నర్థే అర్థా
ఢ్ఢకార రేఫాత్మకే పరే పూర్వస్యాణోదీర్ఘస్స్యాత్ పునారమతే హరీ
రమ్యః శంభూరాజతీ॥"

"పాణినీయసూత్రములు."

ఉ. రోరి యటన్నసూత్రము ఢ్రలోప యనంగల సూత్రముల్ వచో
ధోరణి రాకురా గదియఁ దూకొనులోపముఁ బూర్వదీర్ఘముల్
వారక నిర్ణయించు సురవాక్కుల రాకును ద్విత్వహీనమై
నీరసముం బునారతి ధ్వనీరమతే యనఁగల్గురూపముల్. ౧౦

కం. అలసురభాషను రాకుం, గలుగదు ద్విత్వంబు ముజ్జగంబుల యందుం
దెలుఁగున రేఫకు ద్విత్వము, గలదుగదా మర్రి యిర్రి కర్రి యనంగన్.

కం. కావున రేఫకు నలఘు, త్వావస్థానమ్ము తెలుఁగునందుం గలుగన్
ద్వైవిధ్యము రస్వత్రయ, నా విధిసూత్రము వచించె నన్నయభక్తిన్. ౧౨

కం. యవలల కలఘులఘుగతులఁ, దవులదు పలుకుబడిభేదదర్శన మిది రా
కు వలనుగాదు ద్విత్వము, గవగొన నుచ్చారణమునఁ గడును గలుగుటన్.

కం. ఆరేఫద్వయమున కు, చ్చారణభేదంబునందుఁ జను వైధర్మ్యం
బార్యసిరయోస్తునిత్యము, నారూఢిన్ సూత్రకల్పనం బొనరించెన్. ౧౪

ఆ. అట్లుగాక రేఫ కాకృతిభేదంబు, లేదు ప్రాసములకు రాదు లఘువు
కలఘు రేఫ యనుట యగు జడ్డవర్ణంబు, నొంటివర్ణమునకు నొనరమిఁ జూడి.

సూ॥ "ఆద్యాయాః పంచాశద్వర్ణాః ప్రకృతేస్తు దశోనాస్యుః
షట్త్రింశదత్ర తే చాన్యేచానుప్రవింశతి శబ్దయోగవశాత్॥"

సూ॥ "ద్వివిధా దిదు దేతోచో వక్రతమా చాప్యనుస్వారా
కగచజయుగటడణతదనపబమయరలవసహాళంతువాల్వర్గః
అద్దంత్య స్తాలవ్య శ్చ ర్వక్ర స్స్యా న్నిథ స్సవర్ణస్య॥

తే. అచ్చు లవి పదునాల్గు స్పర్శాక్షరములు
పదియునేను నంతస్థము ల్బరఁగు నాల్గు
సహాళములు మూఁడుఁ గూడ నచ్చతెనుఁగునకు
ముప్పదియునారు వర్ణము ల్గానయుచుండు. ౧౬

కం. చజలకును దంత్యతాల, వ్యజనిత భేదమ్ము గలుగ వర్ణాంతరయు
క్తి జరుగఁ జెప్పి రేఫకు, నిజమగు భేదంబు గలిగెనేనిఁ దెలుపఁడే. ౧౭

వ. అట్లు గావున ౧౮

తే. ద్విత్వయుక్తంబు గానిచోఁ దెలుఁగుపలుకు, లందలఘు రేఫకలుగఁబో దెందునేని
యట్లుఁగాక ద్విరేఫనియమము సత్య, మేని తద్భేద మెరుఁగంగ నెవరితరము.

తే. చజలకును దంత్యతాలవ్య సంజ్ఞ దెలియ, నత్తుపైనున్న దంత్యమం చనివిధించి
రేఫయుగ్మవిధాయకక్రియకు సూత్ర, కల్పనము సేయఁడే శాస్త్రకర్త యందు.

కం. ఇల శకటరేఫయనుచుం, బలుకుదు రాయలఘురేఫ బండి యెచటిదో
కలిగించిరి రాకెక్కఁగ, బలుసంపన్ను లగునాంధ్రపండితవర్యుల్. ౨౧

కం. ఏపదముల శకటంబో, యేపదముల సాదురాయొ యిదమిద్ధమనం
జూపట్టునె విధి యొక్కటి, యేపగిదిం దెలియవచ్చు నీభేదంబుల్. ౨౨

కం. అరిగెనన సాదురాయన, నరచుట యన శకటరేఫ మన విధి యెట్లో
సరియే కద యుచ్చారణ, మరయఁగ నెట్టు లగుఁ దద్వయవిభేదంబుల్. ౨౩

కం. తెలుఁగుపదంబులు రేఫము, గలిగిన యవి సంస్కృతంబుఁ గలుపక ప్రాసం
బుల నిలిపిన యవి శకటం,బు లటంచు వచించి రదియుఁ బొసఁగకపోయెన్.

కం. ఒకపదమె యొకటఁ దెనుఁగున, కొకచో సంస్కృతపదమున కొగిఁ బ్రాసంబై
ప్రకటమయిన నుభయం బని, యొకతడకను నడ్డువెట్టె గొప్పనె యటులన్.

కం. అతివైధర్మ్యము రాకుం, బ్రతిపన్నంబైన నొక్కపదమున నదిసం
గతమై యొకపరిశకట, స్థితమై యొకమాటు డిగి రుచించుట తగునే. ౨౬

కం. ఒకపదమునఁ గలరేఫం, బొకమా టొకబండినెక్కి యొకమాటు డిగన్
దికమకయై యడుసునఁ బడి, యకటా బోరగిలఁబడునొ యాబండి కడున్.

వ. అట్లగుటకుఁ దార్కాణ సూపెద.

౧ తిరుగు + తిఱుగు.

రేఫయుగుటకు - ఆదిపర్వము.

చం. తిరిగెడుపుట్టలం బొదలఁ ద్రిమ్మరుపాముల రోసిరోసి ని
ష్ఠురభుజదీర్ఘదండమున డొల్లగవ్రేయుచు . . .

శకటరేఫయగుటకు - స్త్రీపర్వము.

గీ. తిఱిగి పొగులంగ నేపఱి నెఱియ మనల.

౨ తోఱఁగు + తొరగు.

రేఫయగుటకు - ఆశ్రమవాసపర్వము.

కం.పరిజనములు కన్నీళులు, దొరఁగఁగ నడలొంది వారితోడం జన న
పృరుసున . . .

ఆదిపర్వము.

చం.చరణహతిఁ లతాతరులు చాల్పడి జర్ఝరితంబులై మహిం
దొరఁగఁగ సిట్టు లొండొరులతో . . .

శకటరేఫయగుటకు - కర్ణపర్వము.

చం.మఱియొకఁ డేను జెప్పెద నమానుషవిక్రమలీల నల్గడన్
బఱపి యుఁ జంపియున్ రిపునృపాలకసైన్యము రూపడంచి మే
దొఱఁగుట యొప్పదే తనువు తూటులుగాఁ గడుఁ బేరువాడి.

విరాటపర్వము.

గీ. తొఱఁగు వోకుండ మెకములు - గఱువకుండ.

3 నెరయు + నెఱయు.

రేఫయగుటకు - అదిపర్వము.

కం.తరళనయనాబ్జదళములు, నెరయఁగ మై మున్ను చల్లి నృపసుతుఁ బూజించిరి

శకటరేఫయగుటకు - విరాటపర్వము.

గీ. మెఱయ నీకుఁ గృతజ్ఞత - నెఱపువాఁడ.

ఉద్యోగపర్వము.

గీ. మెఱసి బలవిక్రమంబులు నెఱపువాఁడ.

౪ పరుసఁదనము + పఱుసఁదనము

రేఫయగుటకు - ద్రోణపర్వము.

కం.తురగముఁ దురగముఁ గరికరి, నరుఁడు నరుఁడు తేరుదేరు నలిదాఁకిన య
పృరుసఁదన మేమిచెప్పుదు. . . .

శకటరేఫయగుటకు - సభాపర్వము.

గీ. చిఱుతవాని కింత - పఱుసదనమ్ములు.

౫ ఆరు + ఆఱు.

రేఫయగుటకు - శాంతిపర్వము.

కం. కౌరవులు సేయునవమతి, కారణముగఁ గోపమెత్తఁ గర్ణునివదనాం
భోరుహము గనుఁగొనఁగ శమ, మారున్నావశముగాక నంతనబుద్ధిన్.

శకటరేఫయగుటకు - ఆదిపర్వము.

కం. కాఱడవిబఱచుమృగముల, నూఱటకుం దివిచి డస్సియున్నతని శ్రమం
బాఱఁగ నెదఁబరితాపము, దీఱఁగ . . .

ఇ కారు + కాఱు.

రేఫయగుటకు - భీష్మపర్వము.

కం. కార్చిచ్చు బోదవుకరణి శ, రార్చుల నవ్వీరుఁ గన్నులారం గంటిన్.

శకటరేఫయగుటకు - గారడవియను పైపద్యమే.

కం. ప్రామాణికాగ్రగణ్యము, గా నుతిమంతులు దలంత్రుగద భారత మం
దీమెయి రేఫకు నుభయవి, ధామోదము గలుగుటరయఁ డార్యులుదానన్.

కం. భారతమున నిట్లుండఁగ, వేరుకృతుల వెదుక నేల వివిధముగభిదా
పారిప్లవ మగణేయము, గా రహియించు నొకఁటికి నొకటి సరిపడకన్. అన

తే. తెలియఁగా రేఫభేదసంకలనమునకుఁ, బ్రాసదృష్టంబులనునొక్కపలుకె కాని
వేరులక్షణమునుఁ జెప్పనేర రెవరు, ప్రాసములు నెన్న నేకరూపములు గావు.

వ. ప్రాసములు వదలి లక్షణంబు లేమేని గలవే యని చూడ నందుఁ గూచి
మంచి తిమ్మకవి సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునందు

కం. వెల్లంకి తాతయార్యుఁడు, తెల్లముగా శకటరేఫ దీర్ఘంబులపైఁ
జెల్లదని పలికె నదియుం, గల్ల వితర్కింపఁ బ్రౌఢకవిసమ్మతులన్.

గీ. పదముమొదల నిడుద తుది తద్భవంబుల, రేఫ కాని శకటరేఫ కాదు
నిక్కమనుచు సుగుణనిధి దిట్టకవి వేంక, టార్యవరుఁడు నుడివె నది హుళక్కి.

గీ. పదముమొదల నిడుద తుదిగురు రేఫలు, గలిగియుండుఁ గృతులఁ గాటముగను
దెలియవలయు దీనితెరగెల్ల సుకవులు, తేటపరతు వినుము త్రిపురమథన

అనిచెప్పె. మఱియు నప్పకవీయమునందు,

సీ. వెల్లంకితాతన బొల్లెను బండిరా నిడుదపైఁగలుగదు నిక్కమనుచుఁ
గావున నేను దీర్ఘములపైఁ గలపెదరా లొకకొన్ని యేర్పరతునింక

అనిచెప్పె. భారతములక్ష్మీపతి శకటరేఫనిర్ణయ మనుగ్రంథమందు,

శ్లో. దీర్ఘపూర్వేతు రేఫస్యా న్నభవేచ్ఛకటఃక్వచిత్
ప్రథమస్య నశాకట్యం దీర్ఘపూర్వస్యనోభవేత్

అనిచెప్పె నివ్విధంబున.

కం.పలుకవ్రులు బండిరాకై, పలుమరు సిద్ధాంతభేదపారిప్లవసం
కలితులగుచుండ భేదముఁ, దెలియఁగ నిదమిద్ధ మనెడు తెరఁ గెట్లొక్కో.30

కం.ఇది శకట మిద్ది కా దని, చెదరక సాధువయి నిలుచు సిద్ధాంతం బ
బ్బదు లక్షణశాస్త్రంబుల, నిది యేమిటిగొడవ బండి యేటికి రాకున్. 3౧

కం.నన్నయ రేఫద్వయభే, దోన్నయనము సేయుకొరకు నొగి లక్షణమ్మున్
మున్ను వచించెనె శకటం, బి న్నెలవున నిలుచు రాకు నిది తెరవనుచున్.3౨

కం.రా కొక్కబండి కలదను, జోకయె యానన్నపార్యసూత్రార్థంబై
దాకొనిన లక్షణంబున, వాకొనఁడే బండినెక్కవలె నిట ననుచున్. 33

కం.యతులం బ్రాసల రేఫ, ద్వితయమునకు నధికమైన భేద మనుచుఁ బం
డితు లాడుదు రింతియె బలు, కృతులం దత్సంకరంబు దృష్టంబ యగున్.

అప్పకవీయమునందు,

తే. జ్ఞాతి వైరంబు నొంది ప్రాసంబులందు, విశ్రమములందుఁ దమలోన వేరుగలిగి
దేవదానవులట్లన తెనుఁగులందు, మించి రేఫరకారముల్ మెలఁగుఁ గృష్ణ.

కం.భ్రమయక రేఫములకు రేఫములను రాలకును రాలు బ్రాసములను వి
శ్రమములనుఁ జెప్పఁదగు నీక్రమ మెఱుఁగక రెండునుంగుకవిగూర్చుఁ గృతిన్.

అని పెనఁగులాడి

సీ. ఎఱకలు నా తెక్క లెఱుఁగుట తెలిఁగుట
అని తానే "ఎఱుఁగుట" శకటరేఫగాఁ జెప్పి

మ. ఫురిటింటన్ బసిబిడ్డ చందమున వాపోవంగ నాఁడాత్మలో
మురువొప్పన్ విషదుగ్ధయుగ్మకుచయై ముద్దాడు రాకాసిగు
ఱ్ఱెఱేఁగిష్టంబుగఁ బాలుద్రావు మిషచే నిర్జీవనకాలంబునన్
ధరణిం గూల్చిన నందపుత్త్రువలనం దార్క్యణ ధర్మస్థితుల్

అని ప్రాసమునందును,

సీ. ఱట్టు ఱంపిల్లుట ఱన ఱంకె ఱవికలు
అని ఱట్టు శకటరేఫముగాఁ జెప్పి

ఉ. ఱట్టిడి కాకు నూరిపెద - రంగయ సోముఁడు గాంచె వేడుకన్

అని యతియందును రేఫద్వయమునకుఁ దానే సంకరము చేసినాఁడు. ఇంక
నీ రేఫద్వయమును యతిప్రాసలసంకరము చేసినవార లనేకులు గలరు. వారిలోఁ
బ్రసిద్ధులనొకరిద్దరినిఁ జూపెద.

శా. శ్రేణుల్గట్టి నభోంతరాళమునఁ బా-ఱన్ బక్షులుష్ణాంశు

అల్లసాని పెద్దన్న మనుచరిత్రమునందు,

మ. గుం । డ్రలునాఁ దేనె కొలంకులన్ బొరలి పాఱన్ విచ్చు.
అల్లసాని పెద్దన్న ఆముక్తమాల్యదయందు,
సీ. "రేఖలై మీఁదటి జేవులై యున్న" కళాపూర్ణోదయమున,
కం. జెక్కలు గట్టుకొని దివిజ - రిపుమేడలపై
అనిపింగళి సూరన్న ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమున,
ఉ. నూఱులు వేలు మ్రొయగ పనుల్ వడి వెల్వడి హత్తి యుత్తర
ద్వారమునంక . . .
అని రామభద్రుఁడు రామాభ్యుదయమున,
ఉ. తూరుపు తెల్లవారుటయు దోడన మంగళపాఠకధ్వనుల్
మీఱ. . . .
అని పిల్లల మర్రి వీరభద్రయ్య జైమినీభారతమున,
గీ. "జేవులనగాని చొరరానిరీతిఁ దనరి" కవికర్ణరసాయనమున,
ఉ. జెక్కలమాటునన్ ననుభరించి లభింపుము కీర్తిపుణ్యముల్
బాలసరస్వతి చంద్రికాపరిణయమున,
వ. అని సుప్రసిద్ధులగు కవులే వీనిసాంకర్యము చేసినారు. దీనికిం గారణ మీచోట శకట రేఫ యని, యీచోట రేఫయని నిర్ధారణ చేయఁగల నిర్వివాద మగులక్షణసూత్రసంపాదన లేమి యనక రేఫద్వయవాదులు మాత్రము వే రేమిచెప్పఁగలరు.

ఉ. ఇక్కడ బండి నెక్కుఁ డిగు నిక్కడ రేఫమటంచు భేదమున్
జక్కఁగ నేర్పరించుటకుఁ జాలినసూత్ర మొకండు లేమిచే,
నిక్కరణిం గడంగి యొకఁడెక్కఁగఁ జేసిన బండి బల్మి మై
నొక్కఁడు డింపఁజొచ్చెఁ దగునో తగదో యని యాడ రెవ్వరున్. 28

ఉ. మూలము లేనిభేదమున ముద్రితవాదము పూని పండితుల్
కాలము రిత్తగాఁ గడుపఁగా ఫలమేమొకొ రాకు బండిపై
గూలఁగ నేల రాజసమొ కుంటితనంబొ యెరుంగజాల మే
యోలముఁ గన్నఁ బల్కుఁబడియొక్కటియేకద వాద మేటికిన్. 30

ఉ. నన్నయ కిట్టిభేదము మనంబునఁ గల్గిన సూత్రకల్పనం
బు న్నెలకొల్పుఁడే మరియు మున్నొకని యొక్కపదంబునందు రా
గొన్నిఁట బండిరా యనుచుఁ గొన్నిఁట రేఫమటంచుఁ బ్రాసలం
దున్నిలుపంగఁ జూచునె ఘనుండతఁడంత వివేకహీనుఁడే. 31

వ. కావున నన్నయ కీభేదము లే దనుట నిశ్చయము. పిమ్మట పెనఁగులాడిన వారు బండిరా లెవ్వి యని రాఁగా భారతమునందు కేవలము తెలుఁగుపదములు ప్రాసస్థానంబుల నిలిపిన వానియందలి రాలు బండిరా లన నందుఁ గొన్ని మరల సంస్కృతపదంబులతోఁ బ్రాసలందు నిలిచి కనఁబడినందున.

కం. తమవాదము పడిపోవఁగ, నమలిన ధీమంతు లుభయమని యొకతడక
డ్డము వెట్టిరి నిక్కమునకు, సమకొను నే యట్టిచాఁటు సత్పథ మగుచున్.

కం. ఒకపదమున రేఫంబై, శకటంబై మారుటకును సమకొన నీకనే
టికి నిట్టు భేదవాదము, నకుఁ దొరకొని వ్యర్థముగఁ బెనఁగులాడుటకున్. ౪౦

ఉ. వేలుపుబాస రేఫ మది ద్విత్వము నొందక యిందు ద్విత్వస
మ్మేళన మొంద నట్టివిధమే తెలిపెన్ బదసిద్ధి లోకమే
మూలముగా ఘటిల్లుఁగద పూనిక లోకము రేఫభేదమున్
బోలఁగఁ జెప్పనే పదసమూహము వాడుక నెందునేనియున్. ౪౧

తే. తవిలి యుచ్చారణమున భేదంబు శబ్ద
సిద్ధివలన లభ్యము గాఁగఁ జెప్పఁ దరమె
శాస్త్రనియమంబు లేదయ్యెఁ జాలునింకఁ
జాలునీవాదమున కెద్ది మూల మొక్కొ. ౪౨

ఉ. కావున రేఫవాద మది గ్రాహ్యముగాదు ఫలంబు లేదు భా
షావిశదత్వసిద్ధికిఁ బొసంగెడు వృద్ధికి భంగహేతువై
దానలమా రయోస్తనుపదంబున నన్నయసూత్రఫక్కికిన్
భావితమైన యర్థమును బండితు లొప్పఁగఁ జెప్పఁగా వలెన్. ౪౩

కం. ఇదిసిద్ధాంతం బనఁగా, నొదవెడు చందంబు నేఁటి కొక్కఁటియును గ
ల్గదు వాదము పారిప్లవ, మదియేటికి భాషసాధువగునే దానన్. ౪౪

తే. జడ్డ యగు రేఫ మలఘువు సాధు రేఫ, లఘు వనిన సరిపడు సూత్రలక్షణమున
కట్లుభాషయు సాధువౌ నంతెకాక, బండియేటికి రేఫకుఁ బట్టికట్టు. ౪౫

తే. కాలు విరిగిన విరుగు నక్కట నుభయత
బండి బోరలఁ బడ ననుభయముచేత
శకటమును డింపినడపెద సరసముగను
తెలుఁగు రేఫను గనలొంగ వలదు కవులు. ౪౬

తే. మంజుళంబైన శాస్త్రసమ్మతవిధమునఁ, దవులు రేఫవాదంబు సాధువుగఁ జేసి
యాంధ్రకవితాచూడామణి నమలసుపథ, గతిఁ జరింపఁ బ్రహర్షితగా నొనర్తు

నందగిరి వెంకటప్పారావు.

— సభకువచ్చిన కొందఱ నామములు. —

మ-రా-రా-శ్రీ, శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యరావు బహద్దరుగారు, పిఠాపురం మహారాజాగారు.

,, గౌరవనేయులు రాజా శ్రీపానుగంటి రామారాయణంగారు, ఎం. ఏ., చెన్నపురము.

,, రాయిసాహేబు గుమ్ముడూరి వేంకటరంగారావుగారు, ఎం.ఏ., చెన్నపురము.

,, టి. మురుగేశము పిళ్లెగారు, పెరియకుళము, మధుర.

,, గునుపాటి యేనాదిరెడ్డిగారు, కొత్తూరు, నెల్లూరు.

,, టి. వి. వెంకన్నయ్యగారు, ఎం. ఏ., బెంగుళూరు, (కర్ణాట సాహిత్యపరిషత్పక్షమున.)

,, ఆర్. వేంకటరామసోమయాజిగారు, నైజాముకాలేజి, హైద్రాబాదు.

,, అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారు, బెజవాడ.

,, ఉపాధ్యాయుల వేంకటరమణయ్యపంతులుగారు, గుంటూరు.

,, శ్రీరాజా వేంకటరంగయ్యప్పారావు బహద్దరుగారు, నూజవీడు.

,, శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరుగారు, ఉయ్యూరు జమీందారుగారు.

,, త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు, సిద్ధాంతము, గంజాము.

,, అడపా వాసుదేవరామానుజులు నాయుఁడుగారు, అల్లాజీపేఁట, గంజాము.

,, ఆచంట వేంకటరాయసాంఖ్యాయనశర్మగారు, విశాఖపట్టనము.

,, నిడదవోలు సుందరముపంతులుగారు,విశాఖపట్టనము.

,, బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుపంతులుగారు, ఎం. ఏ., విజయనగరము.

,, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగరము.

,, కవిరాజు శ్రీవత్సవాయ వేంకటనీలాద్రిరాజుగారు, తుని.

,, కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు, విశాఖపట్టనము.

,, నందగిరి వేంకటప్పారావుగారు, గుడివాడ.

,, దామరాజు శోభనాచలముగారు, ఏలూరు.

,, క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్యగారు, ఏలూరు.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౧. | దుందుభినామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠ—భాద్రపదమాసములు. | సంచిక ౨, ౩.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసభావృత్తాంతము.

ఆ ౧౯౨౨ సంవత్సరము సెప్టెంబరునెల దిఽ ౨, ౩ తేదులు, శనివారము, ఆదివారములయందుఁ బరిషదేకాదశవార్షికసభ గోదావరిమండలములోని పిఠాపురములో శ్రీమహారాజావారికోటలో నడచినది. పరిషత్తును దమరాజధానికాహ్వానించిన శ్రీమహారాజావారి కనారోగ్యముగానుండి చెన్నపురమునందు వసించుటవలనను, వేసవి యత్యధికముగాఁ దీర్చుటవలనను చైత్రవైశాఖములలో జరగవలసిన యీసభ భాద్రపదమాసమున జరగినది. విశేషదినములు సెలవులు లేనికారణమున నున్నరెండుదినములలోనైననుఁ బాఠశాలలవారికే గాని యితరోద్యోగములవారికి శనివారముపయోగపడనిహేతువున, దూరమునందున్న భాషాభిమాను లగునుద్యోగులు పెక్కురు రాలేదు. కాని వచ్చినవారిలో సభకుఁ జాలినంతమంది యుండిరి. శ్రీమహారాజావారు స్వాగతసంఘాధ్యక్షులుగా నుండిరి. రైలుస్టేషనున కతిసమీపముననున్న మహారాజావారి ఆర్. సి. హెచ్. హైస్కూలుభవనములో స్థలాంతరములనుండి వచ్చినవారికి బసలును భోజనసదుపాయములును గావింపఁబడినవి. కోటలో మొదటిభూమికపై సభ గావింపఁబడినది.

— సభకువచ్చిన కొందఱ నామములు. —

మ-రా-రా-శ్రీ, శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యరావు బహద్దరుగారు, పిఠాపురం మహారాజాగారు.

,, గౌరవనేయులు రాజా శ్రీపానుగంటి రామారాయణంగారు, ఎం. ఏ., చెన్నపురము.

,, రాయిసాహెబు గుమ్ముడూరి వేంకటరంగారావుగారు, ఎం.ఏ., చెన్నపురము.

,, టి. మురుగేశము పిళ్లెగారు, పెరియకుళము, మధుర.

,, గునుపాటి యేనాదిరెడ్డిగారు, కొత్తూరు, నెల్లూరు.

,, టి. వి. వెంకన్నయ్యగారు, ఎం. ఏ., బెంగుళూరు, (కర్ణాట సాహిత్యపరిషత్పక్షమున.)

,, ఆర్. వేంకటరామసోమయాజిగారు, నైజాముకాలేజి, హైద్రాబాదు.

,, అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారు, బెజవాడ.

,, ఉపాధ్యాయుల వేంకటరమణయ్యపంతులుగారు, గుంటూరు.

,, శ్రీరాజా వేంకటరంగయ్యప్పారావు బహద్దరుగారు, నూజవీడు.

,, శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరుగారు, ఉయ్యూరు జమీందారుగారు.

,, త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు, సిద్ధాంతము, గంజాము.

,, అడపా వాసుదేవరామానుజులు నాయుఁడుగారు, అల్లాజీపేఁట, గంజాము.

,, ఆచంట వేంకటరాయసాంఖ్యాయనశర్మగారు, విశాఖపట్టనము.

,, నిడదవోలు సుందరముపంతులుగారు, విశాఖపట్టనము.

,, బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుపంతులుగారు, ఎం. ఏ., విజయనగరము.

,, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగరము.

,, కవిరాజు శ్రీవత్సవాయ వేంకటనీలాద్రిరాజుగారు, తుని.

,, కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు, విశాఖపట్టనము.

,, నందగిరి వేంకటప్పారావుగారు, గుడివాడ.

,, దామరాజు శోభనాచలముగారు, ఏలూరు.

,, క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్యగారు, ఏలూరు.

మ-రా-రా-శ్రీ, తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావుగారు, కొవ్వూరు.

,, S. T. G. వరదాచారిగారు, ఎం,ఏ., కొవ్వూరు.

,, పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, బందరు.

,, విస్సా అప్పారావుగారు, ఎం.ఏ., రాజమహేంద్రవరము.

,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు, రాజమహేంద్రవరము.

,, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, రాజమహేంద్రవరము.

,, సముద్రాల వేంకటప్పలాచార్యులుగారు, రాజమహేంద్రము.

,, భావరాజు వేంకటకృష్ణారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., రాజమహేంద్రవరము.

,, వెన్నేటి రామచంద్రరావుగారు, బి.ఏ.,బి,ల్.. రాజమహేంద్రవరము.

,, తాడూరి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు, రాజమహేంద్రవరము.

,, ధేరం వేంకటాచలపతిగారు, బి.ఎ., రాజమహేంద్రవరము.

,, దివాన్ బహద్దరు దురిసేటి శేషగిరిరావుపంతులుగారు, బి.ఏ., బి.ఎల్., కాకినాడ.

,, దివాన్‌బహద్దరు కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయఁడుగారు, కాకినాడ.

,, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ.

,, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ.

,, మోచెర్ల హనుమంతరావుగారు, కాకినాడ.

,, ములుకుట్ల అచ్యుతరామయ్యగారు, కాకినాడ.

,, దర్భా వేంకట శివరామరాసుగారు, బి.ఏ.,బి.ఎల్., కాకినాడ.

,, రవిపత్రికా ప్రకాశకులు, కాకినాడ.

,, ఆంధ్రపత్రికావిలేఖకులు, కాకినాడ.

,, శ్రీరావు అచ్చయ్యారావుగారు, కొత్తపల్లి.

,, శ్రీచెలికాని లచ్చారావుగారు, చిత్రాడ.

,, శ్రీచెలికాని ధర్మారావుగారు, చిత్రాడ.

,, శ్రీచెలికాసి చినజగన్నాథరావుగారు, చిత్రాడ.

,, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి.ఎ.,బి.ఎల్., ముక్త్యేశ్వరము.

,, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు, పిఠాపురము.

మ-రా-రా-శ్రీ, పురాణపండా మల్లయ్యశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము.
,, పేరి పేరయ్యశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము.
,, శతావధానులు ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము.
,, కూచి నరసింహంగారు బి. ఏ., పిఠాపురము.
,, శ్రీదామెర సీతారామస్వామిగారు, పిఠాపురము.
,, దేవులపల్లి లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు, తుని.
,, కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుఁడుగారు, పిఠాపురము.
,, ద్రోణమురాజు రామమూర్తిగారు, పిఠాపురము,
,, దేవులపల్లి వేంకటరామయ్యగారు, బి. ఏ., పిఠాపురము.
,, గొల్లకోట వేంకటరామయ్యగారు, బి. ఏ., పిఠాపురము.
మఱియుఁ బౌరులు ననేకేతరాంధ్రభాషాభిమానులు దయచేసిరి.

ది ౨ సెప్టెంబరు శనివారము ౧౧ గంటలకు సభ ప్రారంభమైనది. మహారాజాగారికి దొరతనమువారు దయచేసిన మహారాజు బిరుదమునకు సభవారెల్లరుఁ దమయానందమును వెల్లడించిరి. బ్రహ్మశ్రీ పేరి పేరయ్యశాస్త్రిగారాశీర్వచనరూపకపద్యములం బఠించిరి. ఆహ్వానసంఘపక్షమున మహారాజావారు స్వాగతోపన్యాసముం జదివిరి. ఆచారప్రకారముగా సభ్యక్షునియెన్నిక జరిగినపిదప మ॥ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగా రధ్యక్షస్థానము నలంకరించి తదభిభాషణవ్యాసమును జదివిరి. గౌరవనేయులు రాజా శ్రీపానుగంటి రామారాయణంగారు ఎం. ఏ, గారు స్వాగతోపన్యాసములో మహారాజావారొనర్చిన శిష్టసభాప్రశంసకుఁ గొంత సమాధానరూపముగఁ దత్పరో వృద్ధిసూచన లగపడఁ బ్రతిభాషించిరి. పిదపఁ బ్ర-శ్రీ. పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారి సూత్రభాష్యసంగ్రహము చదువంబడినది. సభకు రాఁజాల మని వ్రాసిన పలువురయుత్తరములుఁ దంత్రీవార్తలుఁ జదువఁబడినవి. మ॥ వెన్నేటి రామచంద్రరావు బి.ఏ., బి.ఎల్. గారు కొన్నిపద్యములం జదివిరి. పిఠాపుర సంస్థానకవులు బ్ర॥ ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు నన్నయభట్టారకాది కవులపైఁ గొన్నిపద్యములను, ఔచిత్యవిషయవ్యాసమును జదివిరి. భావరాజు వేంకటకృష్ణారావు బి.ఏ, బి.ఎల్. గారు ది ౮-వ తేదిని రాజమహేంద్రవరములో నడవఁబోవు నైతిహాసికసభకు రమ్మని సభవారి నాహ్వానించిరి. విశాఖపట్టనము కళాశాలాంధ్రోపాధ్యాయులు బ్ర॥ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు "ఆధునికాంధ్రభాషాపరిస్థితులు", పిఠాపురనివాసులు కూచి నరసింహము బి.ఏ.

గారు "పాఠశాలలలోని తెనుఁగు" అనువ్యాసములం జదివిరి. విజయనగరము మహారాజకళాశాల సంస్కృతపండితులు మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారును, విద్వాన్ కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారును పారిజాతాపహరణవిమర్శ, హైందవధర్మశాస్త్రములు ననువ్యాసములం జదివిరి.

ఆదివారము (ది 3 సెప్టెంబరు) మధ్యాహ్నము వార్షికసభ కొక్కింత ముందు పరిషత్కార్యనిర్వాహకసభ జరగినది. అందలివిషయము లీపత్రికలో స్థలాంతరమునఁ గనఁబడును.

కార్యక్రమము ననుసరించి చించినాడ వేంకటరత్నశాస్త్రిగారు బెజవాడనుండియు, మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు విజయనగరమునుండియు రానికారణమున వారివ్యాసములు లభింపలేదు. బొబ్బిలి సంస్థానవిద్వాంసులు బ్ర॥ మండలేముల సీతారామశాస్త్రిగారు తామువ్రాసిన "ప్రాచీనకవులుభాషకును దేశమునకును జేసినయుపకారము" లను వ్యాసమును బంపించినందున సభలో దానిని జదివిరి. నిఘంటుకార్య మెట్లుజరుగుచున్నది, యెంతవఱకైనది, దీనిలోని విశేషములేమి యనువిషయమును స్వల్పకాలములో విపులముగాఁ దత్కార్యాలయ కార్యనిర్వాహకులు శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు వివరించి చెప్పిరి. బ్ర॥ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు ఎం. ఏ. గారు రానికారణమున నన్నయకుఁ బూర్వపుఁదెనుఁగు పద్యములు చదువఁబడలేదు. అలంకారములను గూర్చి బ్ర॥ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, నాచన సోమనాథునివిషయము నడకుదుటి వీరరాజుగారు, రామాయణముంగూర్చి పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారువ్యాసములం జదివిరి.

నడుమనడుమ మ॥ బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుపంతులుఁగారు ఎం.ఏ., వీరిపుత్రులును, శ్రీత్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు, ఉప్మాక నారాయణమూర్తిగారు, క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్యగారు మొదలగువారు కొన్నిపద్యములం జదివిరి. పద్యములు హృద్యముగానుండుటను జదువునట్టిధోరణి శ్రావ్యముగానుండుటను దొరగారిపద్యములు మరలఁజదువఁగోరి చదివించిరి. పరిషత్పక్షమున జయంతి రామయ్యపంతులుగా రధ్యక్షులను, సమ్మానసంఘమును, స్వచ్ఛందసేవకులను స్తుతించిరి. ఆనాఁటిరాత్రియే చాలమంది స్వగ్రామములకు వెళ్లిరి. మఱునాఁడు కొందఱుండి నిఘంటుకార్యస్థానమును జూడవచ్చిరి. కొందఱుపండితులకు మార్గవ్యయము లీఁబడినవి.

సభలోఁ జదువఁబడినవ్యాసము లీపరిషత్పత్రికలోఁ గ్రమక్రమముగఁ బ్రకటింపఁబడుచుండును. ముందు సభ యెక్కడజరుగునదియు నిర్ణయముకాలేదు.

ఓమ్.

స్వాగతోపన్యాసము.

— (శ్రీపిఠాపురము మహారాజావారు) —

సభ్యులారా!

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుయొక్క వార్షికోత్సవము మా పీఠపురమున జర పింపవలయునని చిరకాలమునుండి కోరిక గలిగియుండెను. పరమేశ్వరుని కరుణాకటాక్షమున నది నేఁటి కిచ్చట జరుగుట తటస్థించినది. అదియు నామందిరమున జరగుటచే నత్యంత సంతోషముగ నున్నది. నా కోరిక నెఱవేఱినది. మాయాహ్వాన మంగీకరించి మమ్మనుగ్రహించిన పరిషత్తువారికిఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకముగ నమస్కారసహస్రము లర్పించుచున్నాము. సభనలంకరించిన పండితులకును భాషాభిమానులకును వందనశతంబు లర్పించుచున్నాము. మఱియొక విశేషమున్నది. పానుగల్లురాజాగారును, బరిపాలకసంఘమునఁ బ్రథమమంత్రివరులును, నాంధ్రమున శాస్త్రోపాధ్యాయపరీక్షయం దుత్తీర్ణులును, గౌరవనీయులనగు శ్రీరాజా పానుగంటి రామారాయణముగారు నేఁడు మనసభకు దయచేయుట మనకెంతయు సంతోషకరమైనది. వీరు చాలఁగాల మాంధ్రమునఁ బరీక్షకులుగాఁ గూడ నుండిరి. ఆంధ్రగీర్వాణములయం దసాధారణ పాండిత్యము గలవారు. ఆంధ్రభాషాభిమానులు. మనభాషాభివృద్ధికై పదివేలరూప్యములు మనవిశ్వవిద్యాలయమువారికి విరాళము నొసంగినవారు. పాఠశాలలయందు దేశభాషలలో విద్యాభ్యాసము చేయించుట మంచిదని యెంచెడివారు. ఇట్టి మహనీయులు మన యీసభకు విచ్చేయుట మనపరిషత్తుయొక్క భాగ్యమని యెన్నవలసియున్నది.

ఆంధ్రభాషను భద్రముగఁ గాపాడి దానినభివృద్ధికిఁ దెచ్చుటకుఁ దగినవారు, మన పరిషత్తువారిని మించినవా రెవ్వరును గానరారు. కొన్ని సంవత్సరములక్రిందట నీపరిషత్తువారు పండితసభ నొకదానిని సమావేశము చేయించి యచ్చట జరుగవలసిన చర్చ బాగుగ జరిగినతరువాత గ్రామ్యభాషను బహిష్కరించి మనభాషను గాపాడిరి. ఇంకను బలువిధములఁ బాటుపడవలసియున్నది. మనభాషయొక్క దురదృష్టవశమున గ్రామ్యవాద మింకను బూర్తిగ నశించినదని నమ్ముటకు వీలులేదు. వీలైనయెడల గ్రామ్యభాష మఱలఁ దలయెత్తఁ జూచు

చున్నదనుటకు సందేహము లేదు. ౧౯౨౦ సంవత్సరమునఁ గాఁబోలు, గ్రామ్య భాషలో వ్రాయఁబడిన యొకానొకగ్రంథము పాఠశాలలలోఁ బఠనీయగ్రంథముగ నియమింపఁబడినది. అప్పుడు దానిని దీసివేయించుటకై కొంతపని చేయ వలసివచ్చినది. ఇఁకముందుఁగూడ నెప్పుడైన నట్లే జరుగవచ్చును. జరుగదని యెట్లుచెప్పఁగలము? కావునఁ బరిషత్తు మిక్కిలి జాగరూకతతో నావిషయమై పరిశీలించుచు నాంధ్రభాష దగ్ధముగాకుండఁ గాపాడుచుండవలయునని ప్రార్థించుచున్నాము.

చెన్నపురివిశ్వవిద్యాలయమున శిష్టసభ (Senate) యందు సభ్యులుగ నున్నవారిలో నాంధ్రులసంఖ్య బహుస్వల్పము. ఆంధ్రభాషావిషయముల బాగుగఁ గాపాడుట కింకను జాలమంది సభ్యు లుండవలయును. ఈశిష్టసభలోనున్న సభ్యులు మిక్కిలి తక్కువ యగుటచే విద్యాధికారులసభ (Syndicate) లో నుండుటకు మనవారి నెన్నుకొనఁజేయుట బహుదుర్లభము. మొన్నమొన్నటి వఱకును విద్యాధికారులసభలో మనవా రొక్కరును లేరు. ఇప్పుడైనను మనవారొక్కరుమాత్రమే గలరు. ఈయననైనను దేలికగా నెన్నుకొని రనుకొనుచున్నారా? ఎంతయోకష్టపడి పనిచేసినఁగాని యెన్నుకొనలేదు. ఇఁక మనభాషను గాపాడుటయెట్లు? ఆమె దుస్థితి యిట్లున్నది. ఆంధ్ర మహాజనులసంఖ్యఁ జూడుఁడు. ఈసభ్యుల సంఖ్యఁజూడుఁడు. ఇట్టి దురవస్థల నుండి మనలను దొలఁగించుటకుఁ బ్రభుత్వమువారు దప్ప వేఱెయాధారము లేదు. కాన మనమీవిషయము బాగుగ నాలోచించి చర్చించి తీర్మానముఁ జేసికొని దానినిఁ బ్రభుత్వమువారికిఁ బంపుకొనవలయును. ఈసందర్భమున నాంధ్రులును, నాంధ్రభాషాభిమానులును నైనగౌరవనీయులగు శ్రీ పానుగల్లు రాజాగారును, శ్రీ కూర్మా వేంకటరెడ్డి నాయఁడుగారును దగుసాహాయ్య మొనర్చి యాంధ్రలోకము యొక్క కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులగుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాము. ఆంధ్రరాష్ట్రమునకుఁ బ్రత్యేక మొక విశ్వవిద్యాలయ ముండుట యావశ్యకమని తోఁచుచున్నది. అది మనకు లభించినఁగాని మన భాషకుఁ దగినప్రోత్సాహ ముండదేమో యనుభయము గలుగుచున్నది. ఈ నడుమ మనప్రభుత్వమువా రొక యాలోచనచట్టము (Bill) తయారుచేయించిరి. దానివలన మనయాంధ్రదేశముననుండు విద్యాలయముల కెంతయు నష్టము సంభవించు నని నిస్సందేహముగఁ జెప్పవచ్చును. దానినిఁ బట్టిచూడ మనకు విశ్వవిద్యాలయ మొకటి ప్రత్యేకముగ నుండుట యత్యావశ్యకముగఁ గనుపట్టు

చున్నది. ఈవిశ్వవిద్యాలయము విషయమై మును పొకప్పుడు కొంతచర్చ జరిగినది. అప్పు డీయంశము బాగుగఁ బరిశీలించి లాభనష్టములు తమకు విన్నవించుటకుఁ బ్రభుత్వమువా రొకసంఘమును (Committee) నేర్పాటు చేసెదమని సెలవిచ్చిరి. తరువాత నాసంఘము నేర్పాటుచేయుటలోమాత్రము సరిగాఁ జేయలేదని చెప్పకతప్పదు. ఆసంఘసభ్యులలో నాంధ్రులు స్వల్పసంఖ్యాకులు. అధ్యక్షులన్ననో యఱవ న్యాయవాది. ఆంధ్రులైనవారు, ధీమంతులు, విద్యాధికులు, చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయమునందుఁ గొన్నిసంవత్సరములనుండి సభ్యులుగనున్నవారు, విద్యావిషయకమైన యనుభవము విశేషముగఁ గలవారును గావలసినంతమంది శాసననిర్మాణసభలో నుండఁగా వారిని వదలివైచి యితరుల నధ్యక్షులుగ నేర్పఱుచుట యెంతయు శోచనీయమైన సంగతి. ఆంధ్రులకై విశ్వవిద్యాలయ మేమి? దానిమంచిచెడ్డల నాలోచించుటకై యేర్పఱుపఁబడిన సంఘములో నాంధ్రేతరుల నెక్కువగ నియమించుట యేమి? దీని కధ్యక్షులుగఁ దమిళన్యాయవాది నేర్పఱుచుట యేమి? మనస్థితి యిప్పటి కిట్లున్నది. ముం దెట్లుండునో తెలియదు. ప్రస్తుతమున బడులలోఁ జెప్పు చదువు తెనుఁగునఁ జెప్పుటమంచిదో కాదో యోజింపవలసి యున్నది. ఇట్టి ముఖ్యములైన విషయము లప్పుడప్పుడు చర్చకు వచ్చుచునేయుండును. సందర్భానుసారముగ మనకు మంచివని తోఁచిన యభిప్రాయములను బ్రభుత్వమువారికి విన్నవించుకొనుచుండుట మనకర్తవ్యము. ఆంధ్రభాషకు సంబంధించినవిషయములలోఁ బరిపాలకు లనుగ్రహించి పరిషదభిప్రాయముల నడిగి తెలిసికొనుచుండుట యుచితమని తోఁచుచున్నది. మన యీపరిషత్తు కవులతోను బండితులతోను విమర్శకులతోను నిండియుండును గావున వీరియభిప్రాయములను బ్రభుత్వమువారు తెలిసికొనుట న్యాయమును లాభకరమును నగునని చెప్పక తప్పదు.

మనదేశమున నాంధ్రభాషాభిమానము క్రమక్రమముగ నభివృద్ధిఁ బొందుచున్నట్లు కనుపట్టుచున్నది. మునుపటివలెఁగాక యిప్పుడు మానినీమణు లనేకులు విద్యనేర్చి సద్గ్రంథపఠనము నొనర్చి లాభము నొందుటయేగాక వారిలోఁ గొందఱు కవిత్వముఁ జెప్పువారునుగూడఁ గలరు. ఇదివఱకు విద్యయం దంత లక్ష్యముంచని బ్రాహ్మణేతరజాతులవారు గూడ నిప్పుడు శ్రద్ధతో విద్యాభ్యాసముఁ జేసి బాగుపడుచున్నారు. మాతృభాషాభక్తితత్పరులై కవితయుఁ జెప్పుచున్నారు. వారు వీ రననేల? జనసామాన్యము సాభిలాషమై స్వభాషను సేవించుచున్నది. మనదేశమున నిపుడు కవు లనేకులు గలరు. వారిలో సుకవు

లునుగలరు. కుకవులును గలరు. కుహానాకవులుఁగూడ నున్నారు. కుకవులను గుహానాకవులను నెల్లప్పుడు విడనాడవలసినదే. మనము సత్కవులనే సన్నుతింతము. మనభాగ్యవశమున మహాకవులు కొందఱు లేకపోలేదు. వీరుమాత్ర మత్యంతగౌరవపాత్రులు. ఆంధ్రుల మందఱము శక్తివంచన లేకుండఁ దగినరీతిని గౌరవభావమున వీరి నాదరింపవలయును. వారు వ్రాయు సద్గ్రంథములఁ గొని చదువుకొని యానందించి లాభమును బొందవలయును. తన్మూలమున నాకవి పుంగవులకుఁ దగినరీతి ప్రోత్సాహ మొనరించి యింకను సద్గ్రంథములు రచించునట్లుచేసి దేశోపకార మొనర్పవలయును. ఇంతియే కాక, యాంధ్రభాషాభిమాను లెల్లరును బరిషత్తులోఁ జేరి సాహాయ్య మొనర్పఁ గోరుచున్నాఁడను. ఎవరిమట్టునకు వారికీయవలసిన సొమ్ము బహుస్వల్పము. ఇదియంతయుఁ గూడుటవలన, బరిషత్తునకుఁ గలుగులాభ మత్యధికము. ఇట్లు మనమిచ్చిన ధనమువలనఁగలుగు లాభము భాషాభివృద్ధిమూలమునఁ దిరిగి మన ప్రజలకే సమకూరును. ధనాధికులును జమీన్‌దారులు నుచితరీతి నీపరిషత్తు నుద్ధరింపఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను. తెలుఁగువారందఱు వారివారి స్థితిగతుల ననుసరించి మనభాషాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడుదురుగాక! భాషాపోషణ మొనర్చి తన్మూలమున దేశసేవచేసి పుణ్యముఁగట్టుకొని ధన్యు లగుదురుగాక!

మన యాంధ్రసారస్వతమునకు వే ఱొకరీతినిగూడ నుపకార మొనర్పవచ్చును. అది యె ట్లన? అముద్రితగ్రంథముల వెదకి సంపాదించి ప్రచురింపవలయును. ఉత్తమప్రాచీనగ్రంథము లెన్ని దాఁపఁబడియున్నవో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? కష్టపడి వెదకినచో వానిలోఁ గొన్నియైన వెలువడవచ్చును. పింగళి సూరనార్యుని గరుడపురాణము, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ రామాయణము, నాచన సోమనాథుని వసంతవిలాసము, బమ్మెర పోతరాజుచే రచింపఁబడి శిథిలమైనవని మన మనుకొనుచున్న భాగవతభాగములును బయటఁబడినచో మనయదృష్ట మింతింత యని చెప్ప నలవియగునా? ఆంధ్రవాఙ్మయమునకును, దేశమునకు నెంతలాభము గలుగును? ఇవి లభించినచో వీనికై వేలకొలందిరూప్యములనైన వెచ్చింపవచ్చునే! ఇట్టి గ్రంథరాజము లింక నుండవచ్చును. ఆంధ్రభాషాభిమానులట్టివానిని శ్రమపడి సేకరించి తా మచ్చొత్తించుటయో లేక వానిని ముద్రింప సంసిద్ధులై యున్నవారి కొసంగుటయో జరుపవలయును; గాని వానిని దాఁచి యుంచుటవలన లాభమేమి? కొందఱు తమతావున మంచిపొత్తము లున్నను, నితరుల కీయరు సరికదా వానికిఁ బ్రతులనైన దీసికొనసీయరు. దీనివలన వారికిఁ

గలుగులాభ మేమో తెలియదు. ప్రచురించినయెడలఁ బ్రజలకందఱకు లభిం
చునుగదా? అది లేకుండఁజేయ నేల? కొందఱు సద్గ్రంథములు కొన్ని తమయొద్ద
నున్నను లేవందురు. మఱికొంద ఱట్టిగ్రంథములు తమయొద్ద లేనప్పుడుకూడ
నున్నవని చెప్పుచుందురు. దీనివలనఁ బేరు వచ్చునని కాఁబోలు వా రిట్లుపలు
కుట! భాషాభిమాను లీమాదిరి దారులు త్రొక్కక దేశోపకారపరాయణులై
యముద్రితగ్రంథరాజముల సంపాదించి ప్రచురింపవలయును; లేదా, ప్రచురించు
వారి కీయవలయును. అముద్రితగ్రంథములు ప్రచురించువారు తమతమ వాద
ముల కనువగురీతిగా వానియందలి పదములను, బద్యములను మార్పకయుఁ,
బత్రములకుఁ బత్రములే వదలివేయకయు న్యాయబుద్ధితో నున్నదున్నట్లు ప్రచు
రింపవలయును. ఇది మిగుల ముఖ్యమైనయంశము. ఇవి యేవియుఁ గుదురని
యెడల నట్టి యముద్రితగ్రంథములను సాహిత్యపరిషత్తునకు సమర్పింపవల
యును. “పరిషత్కార్యాలయ మిపుడు చెన్నపురమున నున్నదే, మేమిచ్చిన
పుస్తకము లచ్చట నుండుటవలన, మాకుఁ గావలసినప్పుడు మేము వ్యయప్ర
యాసములకుఁ బాలుగాకుండఁ బోయి చూచికొనుట తటస్థింపదని భయపడుదు
రేమో? అట్లు వెఱవవలసిన యవసరము లేదు. మొదట మే మీపరిషత్తును
స్థాపించునపుడు మనరాష్ట్రమునకు రాజధానియైన చెన్నపట్టణమున నున్నచో
నీసాహిత్యపరిషత్తు స్థాపింపఁబడినట్లు సకలాంధ్రప్రపంచమునకు బాగుగఁ దెలి
యుట కవకాశముండు నని య ట్లొనర్చితిమి. ఇది స్థాపించి యిప్పటికిఁ బదు
నొకండు సంవత్సరములు గాఁబోలును గావచ్చినవి. ఇఁక దాని నచ్చటనుం
చుట యనవసరమని తోఁచుచున్నది. ఆంధ్రదేశీయు లందఱును దఱచుగా
దర్శించుట కనువుగ నుండునటుల మనదేశమునకు మధ్యభాగమున నుండు
నొక యుచితస్థలమున నీకార్యాలయ ముంచుట యవసరమై యున్నది. ఇపు
డింకం జెన్నపురమున నుంచినయెడల ధనవ్యయము గూడ నధికముగ నగు
చుండును. కావునఁ గొలఁది కాలములోనే తెలుఁగుదేశములోనికిఁ దెచ్చుట
విషయమై మనసభవా రాలోచింపవలసియున్నది. పెక్కువిధముల నెంచిచూ
డఁగా మా గోదావరీమండలమే దీనికిం దగినతా వని తోఁచుచున్నది. పరి
షత్తువారి చిత్త మె ట్లుండునో?

భాషావిషయిక విమర్శనములు వాఙ్మయాభివృద్ధి కెంతయు నుపయోగ
కరములు. ఇవి దూషణములతో నిండియుండఁగూడదు. న్యాయములగు పద్ధ
తుల ననుసరించి యుండవలయును. కాని యీర్ష్యయే ప్రధానముగఁ జేసికొని

పరస్పరదూషణమునకు దిగుట యెంతమాత్రమును దగదు. సుప్రసిద్ధమహాకవుల జన్మస్థానము లెవ్వియో వారికాలము లేవియో తెలిసికొనఁగోరుట తగునుగాని యావిషయనిర్ణయములకై విరోధములు కల్పించుకొని యొకరికొకరు కర్ణకఠోరములగు పరుషవాక్యములతో వ్రాసికొనుట యెంతయు విచారకరము. నిందింపఁగడంగుట తమవాదముయొక్క బలహీనతను వెలువఱుచుటే యగునుగాని వేఱుకాదు. నింద యెన్నఁటికైనను విషయనిర్ణయమునకు హేతు వగునా? వాదము సహేతుకమైనచోఁ గారణములఁ గనఁబఱుపవలయును. లేకున్న నూరకుండవలయును. అంతియే గాని నిందింపఁదగదు. ఇంతకును సుప్రసిద్ధకవి యెచ్చటివాఁడైన నేమి? యాతనిమత మేమైన నేమి? జాతి యేమైన నేమి? శాఖ యేమైన నేమి? అతఁడు మన కందఱకును వందనీయుఁడే. ఆంగ్లదేశీయుఁడును, క్రీస్తుమతావలంబుఁడును, హూణుఁడును, ఆంగ్లభాషాకవీశ్వరుఁడునునై "ప్రపంచములోని కవుల నెల్లరమించిన కవిశ్రేష్ఠుఁ" డని ప్రఖ్యాతి వడసిన "షేక్స్పియర్" మహాకవికి మనమందఱము నమస్కరించుట లేదా?

మఱియొక సంగతి. గ్రంథవిమర్శన మొనర్చునపుడు దాని గుణాగుణములను నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నిర్ణయింపఁదగును గాని యాగ్రంథకర్తనుబట్టి నిర్ణయింపఁగూడదు. స్నేహితులైనను సరే, శత్రువులైనను సరే, పూర్వకవులైనను సరే, ప్రస్తుతకవులైనను సరే గుణాగుణనిర్ణయమునందు వారిగ్రంథముల నేకభావమునసే చూడనొప్పును. "ఆముక్తమాల్యదామహాకావ్యమును రచించినవా రెవ్వ" రను విషయమునుగుఱించి చర్చ జరుగుచున్నది. శ్రీకృష్ణదేవరాయ లని కొందఱును, అల్లసానిపెద్దనార్యుఁ డని కొందఱు వాదించుచున్నారు. గ్రంథములోఁ గృష్ణదేవరాయలే తత్కర్తయైనట్లు స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడియున్నది. అందట్లున్నపుడు దానికి వ్యతిరేకముగ బలవత్కారణము లుండినఁగాని యది కాదనుటకు వీలు లేదు. అట్లయినచోఁ బ్రతిగ్రంథకర్తను గ్రంథకర్త కాఁడనియే చెప్పవచ్చును. ఈకావ్యము రాయలు వ్రాయలే దని రుజువుచేయఁగల బలమైన హేతువు లేవియుఁ గానరాకున్నవి. మనుచరిత్రలోని వంశాభివర్ణన పద్యములు విష్ణుచిత్తీయమునఁ గలవన్నంతమాత్రమున నీకావ్యము మనుచరిత్రకారుఁడే వ్రాసినాఁడనుట న్యాయముగాదు. కృష్ణరాయలు తనవంశవర్ణనము చేయవలసివచ్చినచోటఁ దన యాస్థానకవి రచించిన పద్యముల నందుఁ బొందుపఱిచిన నందముగ నుండునని యట్లు చేసియుండవచ్చును. ఆలోచించి చూడఁగా నిది యిట్లు చేయుటయే యత్యంతోచిత మని తోఁచుచున్నది. రాయలు తనగ్రంథమున నీపద్యములు

నిట్లు నిర్భయముగను నిస్సంశయముగను జేర్చుకొనుట, యీకృతికర్త శ్రీకృష్ణదేవరాయలే యని రుజువుచేయుటకుఁ బ్రబలకారణములలో నొకటియై యున్నది. అట్లుకాక, కృష్ణరాయలు విష్ణుచిత్తీయమును బెద్దన్నచేత వ్రాయించి తనపేరు పెట్టుకొని పేరుపొందవలయు నని తలంచినచోఁ బెద్దన రచించిన మనుచరిత్రములోని పద్యముల నిందుండనిచ్చునా? ఆముక్తమాల్యదనుండి యెత్తి వ్రాయఁబడిన యీక్రిందిపద్యమువలన నీతఁడు పెక్కు సంస్కృతగ్రంథములు గూడ రచించినట్లు విస్పష్టమగుచున్నది.

సీ. పలికితుత్ప్రేక్షోపమల జాతిపెంపెక్క రసికులౌనన మదాలసచరిత్ర
భావధ్వనివ్యంగ్యసేవధిగాఁగఁ జెప్పితివి సత్యావధూప్రీణనంబు
శ్రుతిపురాణోపసంహిత లేర్చి కూర్చితి సకలకథాసారసంగ్రహంబు
శ్రోత్రఘుచ్ఛటలు విచ్చుగ రచించితి సూక్తి నైపుణి జ్ఞానచింతామణికృతి

గీ. మఱియు రసమంజరీముఖ్య మధురకావ్య
రచన మెప్పించికొంటి గీర్వాణభాష
నంధ్రభాష యసాధ్యంబె? యందు నొక్క
కృతివినిర్మింపు మింక మాకుఁ బ్రియముగాఁగ.

ఇన్ని సంస్కృతగ్రంథములు రచియించిన రాయ లీయాంధ్రగ్రంథమును రచించుట యొక యబ్బురముగాదు. ఇదియునుగాక శైలినిఁబట్టి చూచినను ఆముక్తమాల్యదా మనుచరిత్రముల కెచ్చటను జోలిక గానరాదు. ఆముక్తమాల్యద మనుచరిత్రముకన్న మిక్కిలి ప్రౌఢమైన ప్రబంధము. ఆంధ్రముననుండు నుత్తమోత్తమకావ్యములలో నొకటి. అందలి యుపమ లనుపమానములు; శైలి నారికేళపాకము; సరళత తక్కువ. మనుచరిత్రశైలి మిగుల సరళమైనది. పాకము కదళీపాకము. ఈ రెండుగ్రంథముల నొక్కఁడే వ్రాసియున్నచో నాముక్తమాల్యదను మనుచరిత్రము వ్రాసిన వెనుకనో ముందో వ్రాసియుండవలయునుగదా? విష్ణుచిత్తీయము మనుచరిత్రముకన్న ముందు వ్రాసినదనుటకు వీలుకనఁబడదు. ఏలయన: దీనికన్న నది మిక్కిలి ప్రౌఢతరముగా నున్నది. అందుఁ జక్కనివర్ణనములు చేయఁబడియున్నవి. రసపోషణమునఁగూడ మించియే యున్నది. ఇంక మనుచరిత్రముతరువాత నది వ్రాయఁబడినదనుటయు సమంజసముగాఁ దోఁచుటలేదు. ఏలయన: దానిశైలి దీనిశైలికన్న నెక్కువ సరళముగా నున్నది. కవిత్వముఁ జెప్పునలవాటధికమైనకొలఁది సరళత యెక్కువయగుచుండునుగాని యున్నసరళతగూడఁ బోవుట యసంభవముగదా? కావున

మనుచరిత్రకారుఁడైన పెద్దనార్యుఁడు విష్ణుచిత్తీయమును రచించె ననుట న్యాయముగాదు. ఆముక్తమాల్యదయందుఁ బేదవారి బ్రదుకు రీతులనుగుఱించి చాలఁ జక్కఁగ వర్ణింపఁబడియున్నది. కృష్ణరాయలకు వాని నంతబాగుగ నెఱుంగుట కవకాశము లేదని కొందఱందురు. ఇట్లనుట యుక్తముగాదు. రాజులుమాత్రము పేదల స్థితిగతులనుగుఱించి యేల తెలిసికొనరాదు? సేవకులవలనఁ దెలిసికొనఁగూడదా? ఆకాలమున రాజులు చారులను బంపి ప్రజ లెట్లుండిరో తెలిసికొనుచుండెడియలవాటు గలిగియుండెడివారుగదా. ఇంతయేల? ప్రభువు ప్రచ్ఛన్నవేషమునఁ దానే స్వయముగ నేఁగి ప్రజల కష్టసుఖములు గనుఁగొనుచుండెడినాఁడు గాదా? ఆయాక్షేపణ మొకయాక్షేపణము గాదు. ఈగ్రంథ రాజమునందు రాజనీతి యెంతయుఁ బ్రశస్తముగా వర్ణింపఁబడినది. స్వయముగ రాజ్యముఁ జేయుచు నష్టకష్టములఁబడి జనులఁ బాలించుచు స్వానుభవముగల జనవల్లభుఁడు దక్క మఱియొకరు వ్రాసినట్లు కనఁబడదు. వీని నన్నిటిని బట్టి చూడ నాముక్తమాల్యదాగ్రంథకర్త శ్రీకృష్ణరాయమహారాజే యని చెప్పవలసి యున్నది. ఇదిగాక,

గీ. తెలుఁగదేలయన్న దేశంబు తెలుఁగేను, దెలుఁగు వల్లభుండఁ దెలుఁగొకండ
  యెల్లనృపులు గొలువ నెఱుఁగవే బాసాడి, దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స.

ఈపద్యమునుబట్టిచూడ విష్ణుచిత్తీయకృతికర్త కితరభాషలందుఁ బ్రవేశముండుటచే నాభాషలకును దెలుఁగుభాషకును గలభేదము బాగుగఁ దెలిసి యున్నట్లును దేశభాషలలోఁ దెలుఁగుబాస లెస్సయైనది గనుక తెలుఁగునందే కృతిరచింపుమని తెలుంగురాయఁడాజ్ఞాపించినట్లును దేలుచున్నది. మనుచరిత్ర కారున కితరదేశభాషలయందుఁ బ్రవేశమున్నట్లు కానఁబడదు; మఱియును,

శ్రీకృష్ణదేవరాయలకుఁ బారిజాతాపహరణమును గృతియిచ్చిన ముక్కు తిమ్మనార్యుఁ డాగ్రంథములో నారాజసత్తము నిట్లని స్తుతించెను.

కం. శ్రీ వేంకటగిరివల్లభ, సేవాపరతంత్రహృదయ చిన్నమదేవీ
  జీవితనాయక! కవితా, ప్రావీణ్యఫణీశ! కృష్ణరాయమహీశా.

ఇందలి కవితాప్రావీణ్యఫణీశ! యనుదానింబట్టి యీయన కవిత్వము చెప్పుటయం దుద్దండప్రతిభ గలవాఁడని విశద మగుచున్నది. ఈపద్యముననే "శ్రీ వేంకటగిరివల్లభ సేవాపరతంత్రహృదయ!" యనుదాని కనుగుణముగ నాముక్తమాల్యదయందు గ్రంథాదినున్న:

ఉ. శ్రీ కమనీయహారమణిఁ జెన్నగుఁ దాను కౌస్తుభంబునం
  దాకమలానఘూటియు నుదారతఁ దోఁపఁ బరస్పరాత్మలం

దాకలితంబు లైన తమయాకృతు లచ్ఛతఁ బైకిఁ దోఁప న
స్తోకతనందుఁ దోఁచెనన శోభిలు వేంకటభర్తఁ గొల్చెదన్.

అని రాయలు శ్రీవేంకటేశ్వరుల భక్తితోఁ గొల్చువాఁ డని తెలుపుఁడు చేయుచున్నది. ఈపద్యముతో మనుచరిత్రమునందలి మొదటిపద్యమును బోల్చి చూడఁదగును.

శ్రీవక్షోజకురంగనాభ మెదపైఁ జెన్నొంద విశ్వంభరా
దేవిం దత్కమలాసమీపమునఁ బ్రీతిన్ నిల్పినాఁడోయనం
గా వందారు సనందనాది నిజభక్తశ్రేణికిం దోఁచురా
జీవాక్షుండు కృతార్థుఁ జేయు శుభదృష్టిం గృష్ణరాయాధిపున్.

ఈ రెంటికినింగల తారతమ్యముం బరిశీలింపుఁడు! ఈ రెండువాక్కులు వేఱువే అని తెల్లమగుచున్నది. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు స్వభావవర్ణనముల నతి మనోహరముగఁ జేసినాఁడు. అభూతోపమలు కల్పించినాఁడు. రసపోషణము బహుప్రౌఢముగఁ జేసినాఁడు. భక్తిరసమును గురిపించినాఁడు. ద్రావిడదేశాచారములను మిగుల లెస్సగ వర్ణించినాఁడు. ఆదేశమును బాగుగ నెఱుంగుటకుఁ గృష్ణరాయల కనేకావకాశములు గలిగియుండును. ఆహా! ఈమహారాజకవి యెంతటిఘనుఁడు! కవిరాట్కంఠీరవుఁడు; పండితప్రవరుఁడు. రాజుల కిట్టి యఖండపాండితీపటిమ యుండియుండునా యని కొందఱందురేమో? ఏల యుండరాదో తెలియకున్నది. ఇతరరాజు లెందఱు పుస్తకరాజముల రచియింపలేదు? నన్నెచోడుఁడు కుమారసంభవము, రఘునాథభూపాలుఁడు వాల్మీకిరామాయణము, మల్లె అనంతభూపాలుఁడు కుముద్వతీకళ్యాణము, సవరము చిననారాయణనాయకుఁడు కువలయాశ్వచరిత్రము, దామెర వేంగళభూపాలుఁడు బహుళాశ్వచరిత్రము, కోటిరాయ రఘునాథతొండమాన్ భూపాలుఁడు పార్వతీపరిణయము, కట్టా వరదరాజు శ్రీరంగమాహాత్మ్యము, కాచభూపతి విఠ్ఠలరాజు రంగనాథరామాయణము, తిమ్మనృపాలుఁడు పరమయోగివిలాసము, విజయరంగచొక్కనాథుఁడు అహల్యాసంక్రందనము, రేచెర్ల మాధవరాయఁడు చంద్రికాపరిణయము, పాలవేకరి కదరీపతి శుకసప్తతి మొదలైన యాంధ్రగ్రంథములను, భోజరాజు చంపూరామాయణము, రావు సర్వజ్ఞసింగమహీపాలుఁడు రసార్ణవసుధాకరము మొదలైన సంస్కృతగ్రంథములను రచియించియుండలేదా? ఇంక ననేకులు రాజకవులు లేరా? వారందఱుఁ బండితులు కారా? ప్రభుసత్తములు సద్గ్రంథరచనాపటిష్ఠులే కాకున్నచో వీరందఱిగతి యేమి? కావున నట్టి వాద మెంతయు నసమంజసము. వీరిలో మావంశస్థులైన రావు సర్వజ్ఞసింగ

మహీపాలుఁడు రచించిన రసార్ణవసుధాకరము ప్రసిద్ధలక్షణగ్రంథమని సంస్కృత కవీంద్రు లెఱుంగుదురు.

ఇదియునుంగాక శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు వివిధవిద్యావిశారదుఁడు. బహు భాషాకోవిదుఁడు; దేశభాషల ననేకములు నేర్చి "దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" యని చెప్పినవాఁడు; రాజనీతిపారంగతుఁడు; శౌర్యరాశి; భాషాపోష కుఁడు; కవిబృందమందారము; సహజసహనసద్గుణసంపన్నుఁడు. తాను గవి శ్రేష్ఠుఁ డయ్యును, దనకన్నఁ దక్కువయైనకవులను, బెద్దనముక్కుతిమ్మనాదు లను బోషించి గౌరవించిన కరుణాశాలి. ఈయనగ్రంథమున నచ్చటచ్చటఁ దప్పులుగలవని వాడుకయుండెడిది. ఈమధ్యకాలమునఁ బండితరాజగు బ్రహ్మశ్రీ, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారాగ్రంథము నామూలాగ్రముగఁ బరిశీలించి యాదోషములను నిజముగఁ దప్పులు కావనియు శబ్దపల్లవాదులలోఁ జేరునని యు సిద్ధాంతీకరించి గ్రంథకర్తయొక్క పాండిత్యప్రకర్షమున కించుకయుఁ గొఱంత లేదని నిర్ధారించినారు. ఆంధ్రభాషకు నాంధ్రదేశమునకు నీ ప్రభువతంసమొన ర్చిన మహోపకార మింతింతయని చెప్పవలవిగాదు. ఇట్టిస్తోత్రపాత్రుని స్తుతించి వక్త్రములు పవిత్రములుగఁ జేసికొనవలయునుగాదా? అయిన నేయాంధ్రకవియుఁ గావ్యములలోఁ గవిస్తుతిచేయునప్పు డామహనీయుని బేర్కొని యుండలేదు. అది యేలకో? ఒకవేళ నాతనిగ్రంథమున నపప్రయోగము లున్న వని యను కొనుటచే నయియుండునా? ఇంకేమైనఁ గారణముండునా? ఇదమిత్థమనిచెప్ప వీలులేదు. ఇంతమాత్రమున నాయనకు లోటువాటిల్లెనని తలఁపరాదు. లోపము లేశమైనను లేదు. బ్రహ్మజాతిహీరమును, హీరమనకున్నచో నది హీరము కాకుం డునా? విద్వత్కవిశ్రేష్ఠుఁ డెప్పటికిని విద్వత్కవిశ్రేష్ఠుఁడే. ఇంతకును నాకుఁ దోఁచినదాని నేదో వచింప సాహసించితిని. నేఁజెప్పినదానిలోఁ దప్పులున్న నన్ను మన్నింపుఁ డని పండితప్రవరులఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

మాగోదావరీమండలము పెక్కువిధముల వన్నెకెక్కినది. మనకుఁ దెలిసి నంతవఱకు నాంధ్రములో నాదికవియై వాసిఁగన్న వాగనుశాసన బిరుదాంకి తుం డగు నన్నయభట్టారకకవీంద్రుఁ డీమండలములోనుండియేగదా భారత భాగము రచించెను. ఈకవిరాజును బోషించిన రాజరాజనరేంద్రమహారాజు కూడ నీమండలములోనివాఁడే. కవిత రాజపోషణమున వర్ధిల్లుట కిదియే మొదలు. అనవద్యమగు గద్యరచన ప్రారంభ మగుటయు నిచటనేగదా. గద్య తిక్కనయను వన్నెకెక్కి కీర్తి శేషులైన శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులు

వారి నివాసస్థాన మిదియేగదా. వీరికిఁబూర్వము గద్యకవులు బహు స్వల్ప సంఖ్యాకు లప్పటప్పట వరుదుగ గద్యప్రబంధములు వ్రాయుచు వచ్చిరి. అవి యంతముఖ్యమైనవి కావు. మృదుమధురవచనరచన కీవీరేశలింగముపంతుల వారే మొదటివా రనవచ్చును. వీరిశైలి మిగుల రమ్యమైనది. ధారాశుద్ధిగలది. ఇట్టియసమానంబగు లసమానశైలి వేఱొకచోఁ గాంచుట కష్టము. ఈయన బహుగ్రంథరచనాధురంధరుఁడు. అన్ని సద్గ్రంథము లంత చక్కఁగా వ్రాసి నను మొదట వ్రాసినదానిని మఱల మార్చునవసర మెప్పుడును లేకుండెడిదఁట. ఆహా! ఎట్టిమేధావి? ఆంధ్రనవలలలోఁ దొలుతటిదైనరాజశేఖరచరిత్ర మీయన లిఖించినదే. శాకుంతలాదినాటకములఁ దెలిఁగించి యుత్కృష్టములగుసంస్కృత నాటకములనాంధ్రీకరించుట కీయనయే దారిఁజూపిరి. స్వకపోలకల్పితములగు హరిశ్చంద్ర మొద లగు నాటకములను గూడ రచించిరి; హాస్యరస మొలుకు ప్రహసనములు వ్రాసి నీతిని బోధించిరి; కమనీయశైలిని బద్యకావ్యములను రచించిరి; ఖగోళ భూగోళ రసాయనాదిశాస్త్రము లనేకము లాంధ్రమున వ్రాసి దేశోపకార మొనర్చిరి; బాలురకు నబలలకు నత్యంతోపయుక్తములగు పుస్తకముల ననేకముల వ్రాసి మనకృతజ్ఞకుఁ బాత్రులైరి. వీరిగ్రంథములు చదివి యానందించి నీతిమంతులై యెందఱో బాగుపడినారు. పద్యప్రబంధము లందుఁ దక్కఁ దక్కిన వివిధగ్రంథరచనయందు వీరే మార్గదర్శు లని చెప్పవచ్చును. ప్రతిభాశాలు రింకను బెక్కండ్రు కలరు గాని ప్రథమమున నున్నవా రని వీరిని వచించితిని. మఱియు వీరు నాచన సోమనాథుని యుత్తరహరివంశము, కేతనదశకుమారచరిత్రము, సిరిప్రెగడ ధర్మనామాత్యుని చిత్రభారతము మొదలగు ప్రసిద్ధములైన యముద్రితగ్రంథములఁ బ్రచురించిరి. ఆంధ్రమున స్వీయ చరిత్ర వ్రాయుటకుఁగూడ వీరే ప్రథములు. దీనిశైలి ముద్దులొలుకుచు మిక్కిలి మృదువుగ నుండును. దీనిని మించిన వచనరచన లే దనియే యనవచ్చును. ఇదిగాక, యాంధ్రకవుల చరిత్రము రచించిన యశస్సాంద్రుఁడు. ఈపుణ్యాత్ముఁడు సత్యవచనుఁడు; సంఘసంస్కారదీక్షాదక్షుఁడు; దానశీలుఁడు. బహు భంగుల భాషనుద్ధరించి దేశసేవఁజేసిన యీమహాత్మునకు నమస్కారములు.

నవలలలో నత్యుత్తమములగునవి వ్రాయుటకు మొదటివారైన బ్ర॥శ్రీ॥ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారును మామండలమువారే. తొలుదొలుత నవలారచనాచమత్కృతియందు వీరిని మించినవారు లేరు సరికదా, సమానస్కంధులైన లేరని నొక్కి వక్కాణింపవచ్చును. వీరిశైలి మిక్కిలి చక్కనిది. వీరివర్ణనా

వైదగ్ధ్య మెంతని స్తుతింపఁగలము? కథ కన్నులయెదుటఁ బటమునఁ జిత్రించినట్లుండు నే? ప్రతిభయన నట్లు ప్రకాశింపవలయును. వీరు నాటకరచనయందుఁగూడఁ జాల సమర్థులు. గద్యపద్యరచనలయం దసాధారణప్రజ్ఞాశాలి. నీతిబోధనయందు నిపుణులు. సద్గుణసంపన్నులు. వీ రాంధ్రదేశమున కత్యంతోపకార మొనర్చి కృతకృత్యులగుచున్నారు. వీరింకను ననేకనవలలు నాటకములు వ్రాసి భాషను బోషింతురుగాక! భక్తవత్సలుఁడగు భగవంతుఁడు సతతము వీరి కాయురారోగ్యైశ్వర్యము లొసంగి యాంధ్రదేశము ననుగ్రహించుఁగాత మనికోరుచున్నాను.

సద్విమర్శమునకు మార్గదర్శులై కీర్తిశేషులైన బ్ర॥ మొక్కపాటి సుబ్బారాయఁడుగారు మామండలములోనివారే. సాక్షియను నామమున సరసములగు వ్యాసములు వ్రాసి ప్రఖ్యాతి వడయుచున్న బ్ర॥ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు గూడ నీ గోదావరీమండలవాసులే. వేలువేలువిధముల మన యాంధ్రభాషకు వన్నెఁదెచ్చి యుత్తమమార్గముల నవలంబించిన యీమహనీయు లందఱు మా గోదావరీమండలవాసులేగదా! వీరుగాక యింక నెందఱో పండితోత్తము లీమండలము నలంకరించుచున్నారు. ఉత్తములగు కవులలో, భాషాపోషకులైన ప్రభువులలో, వచనరచనా ధురంధరులలో, నవలారచయితలలో, నాటకకర్తలలో, విమర్శనప్రవీణులలో నాద్యులైనవారికి మాగోదావరీమండలమే వాసస్థాన మగుటచే నది ధన్య మైనది. ఇట్టి మండలమున నుండు భాగ్యము గల్గిన మాపీఠపురము బహుపురాతనపట్టణము. ఆంధ్రకవీంద్రులచేఁ గొనియాడఁబడినది. శ్రీనాథకవినాథుఁడు తనభీమఖండమున:—

సీ. ఏపట్టణముత్రోవ నేలేఱు ప్రవహించుఁ బృథివికి ముత్యాలపేరువోలె
మున్నూటయఱువది మూర్తి భేదములతో విహరించు నేవీట వేల్పుపిండు
పీఠాంబచెలి యోగపీఠ హుంకృతి దుర్గ నణఁచి కాపుండు నేనగరికెలనఁ
గుంతీమహాదేవి కూర్మిమేనల్లుఁడు మాధవుం డేవీట మరగినాఁడు
నైద్దగవనుల నేపుటభేదనమున, నెలమి నిలుచుండు వ్రీడావిహీనజఘనుఁ
డట్టి పీఠాపురముఁ జేర నరుగుదెంచెఁ, బరమశైవుండు శ్రీపరాశరసుతుండు.

అని యిట్లు కొన్నిపద్యములతో వర్ణించినాఁడు. తెనాలి రామకృష్ణకవిచంద్రుఁడు తన పాండురంగమాహాత్మ్యమున "కళింగదేశాభరణంబగు పీఠికాపురంబు" అని చెప్పినాఁడు. ఇట్టిపీఠికాపురమున మాసంస్థాన ముండుటచే మే మెంతయు ధన్యులము. మాయాస్థానమున సత్కవిసత్కారము చిరకాలము నుండి వంశపరంపరగా వచ్చుచున్నది. కొందఱుకవులు మా యాస్థానమున కలంకారభూతులై మ మ్మమందానందకందళితహృదయారవిందులఁ జేయుచు

న్నారు. కొంద ఱప్పుడప్పు డిటకు వచ్చి మాకు దర్శనమిచ్చి బహుమానపురస్సరముగా మాచే బహూకరింపఁబడి మమ్మనుగ్రహించి కృతార్థులఁ జేయుచున్నారు. మాపూర్వులు భాషాభిమానధనులు. వాసవదత్తాపరిణయమును రచించి మా కంకితమొసంగిన పక్కలంక వీరభద్రకవి, బహుగ్రంథరచనాధురంధరుఁడగు తిమ్మకవి, ఈయన తమ్ముఁడు జగ్గకవి, అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి మొదలగు కవు లనేకు లిందుండెడివారు. మాతండ్రిగారి కాలములో మహాకవులగు దేవులపల్లి సుబ్బరాయశాస్త్రులుగారును, వేంకటకృష్ణశాస్త్రులుగారు ననుసోదరులు మా సంస్థానమునకు భూషణములై యుండెడి యదృష్టము మాకబ్బినది. వీరిరువురును దమప్రభువులవలన మిగుల గౌరవముఁ గాంచిరి. నేను రాజ్యమునకు వచ్చినతరువాతఁ గొలఁదికాలము జీవించి పరలోకగతులైరి. ఈకవిశిఖామణు లిరువురు నన్నయ, తిక్కన, యెఱ్ఱన, నాచనసోమన, బమ్మెర పోతన, పింగళిసూరన, కృష్ణదేవరాయ, గౌరనలలోఁ జేర్పఁదగినవారు. ఆంధ్రభాషాయోషకు భూషణములైన కావ్యరత్నముల రచించి మించిన కవిపుంగవులు. వీరిలో సుబ్బరాయశాస్త్రులవారు మహేంద్రవిజయము, రామరాయవిలాసము, మందేశ్వరశతకము మొదలగువానిని రచించిరి. వీరితమ్ములు రావువంశముక్తావళి, యతిరాజవిజయమునఁ గొన్ని యాశ్వాసములు, నయనోల్లాసము మున్నగునవి రచించిరి. వీరు సంస్కృతాంధ్రసాహితీసంపన్నులు. భావనాశక్తిప్రశస్తులు. వీరి గ్రంథము లెంతయు హృదయాహ్లాదకరముగా నుండును. స్వభావవర్ణనములు మిక్కిలి సరసముగనుండును. రసపోషణము కడు రమ్యముగ నుండును. వీరి కవిత్వము శబ్దార్థాలంకారములతో శోభిల్లుచుండును. మనుష్యస్వభావము మిక్కిలి చక్కఁగా గుర్తెఱిఁగినట్లు గోచర మగుచుండును. ఔచిత్య మెంతయు నొప్పియుండును. ధారాశుద్ధి యిద్దఱి కావ్యములయందుఁ దనరారుచున్నది. అన్నగారి శైలి కదళీపాకము. తమ్ముని శైలి ద్రాక్షాపాకము. పదలాలిత్య మెంతని వచింతును? పలుకు పలుకునకుఁ దేనె లొలుకును. అనన్యసామాన్యమగు ప్రవాహమున భాసిల్లుచుండును. ఈయన యతులితమగు లలితగతిని గవనముఁ జెప్పఁగలిగిన కవికులతిలకము. ఈయన్నదమ్ములిద్దఱు నసాధారణ ప్రతిభాశాలులు. వినయధౌరేయులు. సత్యవచస్కులు. భగవద్భక్తిపరాయణులు. ధర్మపథావలంబులు. రాజవిశ్వాసపరులు. వీరి సౌభ్రాత్ర మెంతయుఁ బ్రశంసార్హమైనది. సమస్తసద్గుణములును వారియందు మూర్తీభవించినవనుటకు సందియములేదు. వీరుకొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట నన్ను విచారసాగరమున ముంచి స్వర్గస్థులైరి. ఈకవిశ్రేష్ఠులకు నాసాష్టాంగనమస్కారములు.

సద్విమర్శనమునకు మార్గదర్శియైన బ్ర॥ మొక్కపాటి సుబ్బారాయఁడు గారు, దేవులపల్లి సుబ్బరాయకవికృతమగు మహేంద్రవిజయమునకును వేంకట కృష్ణకవిచే రచింపఁబడిన నయనోల్లాసమునకును టీకలను వ్రాసిరి. ఇవి విమర్శనములకు నిదర్శనములై శోభిల్లుచున్నవి. పక్షపాతమునుబొందియే లేక గుణాగుణములను విశదీకరించుచున్నవి. విమర్శనమున నిట్లుండవలయును. వీరు కమనీయమగు కవనము గూడఁ జెప్పఁగలిగిరి. కవితారసజ్ఞులు; కావ్యలక్షణ విచక్షణదక్షులు; ధీనిధులు; నిఖిలనిర్మలగుణఖనులు. ఈయన నన్ను దురంత దుఃఖాక్రాంతునిఁ జేసి కొంతకాలముక్రిందట దివికేగిరి. ఈవిమర్శకాగ్రేసరు నకు వినతులు.

దేవులపల్లిసోదరులు జీవించియున్నపుడే విద్వత్కవీంద్రుల మఱియిరువుర నాయాస్థానము నలంకరింపుఁడని ప్రార్థింప వారు నన్ననుగ్రహించి కృత కృత్యునిఁ జేసిరి. వారికవిత్వ మత్యంతప్రౌఢమైనది. అఖండపాండితీప్రతిభాశా లులు. ఉభయభాషాకోవిదులు. కవితాచమత్కృతి యుత్కృష్టమైనది. విన యధురీణులు; సింధుకుండ తోఁకునా! సుగుణాలవాలములు. వీరే ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రులవారును,ద్వివేది రామకృష్ణశాస్త్రులవారును. వీరిరువురుఁగలసి విశ్వగుణాదర్శము, యతిరాజవిజయములోని కొంతభాగము, మదాలసయను నీతిబోధకమగు నాటకము మొదలగునవి వ్రాసిరి. వీరిలో రెండవకవి నన్నుఁ జింతాసముద్రమునఁ ద్రోసి యీశ్వరసాన్నిధ్యమును జేరిరి. బ్ర॥ ఓలేటి వేం కటరామకవీశ్వరుఁడు దైవానుగ్రహమున ధనధాన్యసంపదలతో నాయురారో గ్యములు గలిగి చిరకాలము భాషాభూషణములగు కావ్యము లనేకములు చేసి దేశోపకారమొనర్చునుగాక యనిభగవంతునిఁ బ్రార్థించుచున్నాను. ఇక్కవిక తంసములకు నావందనములు.

నేఁడు మనసభ కధ్యక్షులుగనుండు బ్ర॥ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహాకవి సింహము గూడ మా యాస్థానకవియే. విశేషశేముషీవిభవాభిశోభితుఁడు, బహుగ్రంథరచనాపటిష్ఠుఁడునగు నీయన నర్మదాపురుకుత్సీయము, సారంగధర చరిత్రము, ప్రచండచాణక్యము, రాధాకృష్ణనాటకము, పాదుకాపట్టాభిషేకము, కోకిల, వనవాసరాఘవము, విప్రనారాయణచరిత్రము, విజయరాఘవము, బుద్ధబోధసుధ, వృద్ధవివాహము, కల్యాణరాఘవము, కంఠాభరణము, ముద్రిక, పూర్ణిమ, సరస్వతి యను నాటకములను, హాస్యవల్లరి, కథాలహరి, ప్రకీర్ణోపన్యాస ములు, సాక్షి మున్నగు గ్రంథములను వ్రాసిరి. వీరు సాక్షియనుపేరిడి ప్రపం చమున జరుగుసంగతులను విచిత్రగతుల ననేకవ్యాసములు వ్రాసి క్రొత్త

ఫక్కిఁ ద్రొక్కినది. ఇది చదువరుల కానంద మొసంగుటయె గాక నీతినిఁగూడ బోధించును. ప్రజల కెంతయుఁ బ్రయోజనము సేయును. ఈకవి నాటకరచన యం దతిసమర్థుఁడు. స్వభావవర్ణన వైచిత్రియం దేమి, రసపోషణమునం దేమి, పాత్రౌచిత్యమునం దేమి, యసాధారణప్రజ్ఞాశాలి. వీరినాటకము లుత్తమము లగు నుపమలతో నిండియుండును. మనుష్యస్వభావమును బాగుగ గ్రహించి దానిని విస్పష్టముగఁ జిత్రించి మనస్సున బాగుగ నంటియుండునట్లు చేయఁ గల సమర్థుఁడు. వీరినాటకములయందలి కల్పనాచమత్కృతి యత్యద్భుతము. కొన్నినాటకములకథలు వీరు స్వయముగఁ గల్పించిరి. కంఠాభరణ మసాధారణవైఖరిని లిఖింపఁబడినది. మొదటినుండి చివరవఱకు దీనియందు హాస్యరసము బాగుగఁ బోషింపఁబడినది. నీతిబోధకముగఁ గూడ నున్నది. ఉత్తమోత్తమము లగు సరస్వతీ కోకిలానాటకములలో శృంగార ముత్కృష్టగతినిఁ బోషింపఁబడినది. పాత్రముల స్వభావభేదములనుబట్టి ప్రేమానురాగము లెట్లు భేదములుగనుండునో కడురమ్యముగ వర్ణించిరి. ఉత్తములగు దంపతుల యన్యోన్యానురాగ మతినిపుణముగ వర్ణింపఁబడినది. ఒకగన మననేల? అన్ని రసముల నట్లే పోషింపఁగల ప్రతిభాశాలి. నాటకరచనయందు వీరిని మించినవారు లే రని నిర్వచింపవచ్చును. ఈశ్వరానుగ్రహమున నీకవి చిరకాలము సుఖముగ నుండి యిట్టి నాటకరాజముల నింక ననేకములను రచించి యాంధ్రలోకమునకు మహోపకార మొనరించునుగాక! ఈమా పీఠికాపురమున నీపరిషత్తునకు స్వాగతమొసంగెడు భాగ్యము మాకు లభించినది.

నేను బండితుఁడనుగాను, నేను జెప్పినవానిలో నభిప్రాయభేదములు గాని తప్పులుగాని యుండవచ్చును. నన్నుక్షమింప దక్షు లని విద్వాంసులకు విన్నవించుచున్నాను. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు నత్యంతానందమున స్వాగత మొసంగుచున్నాను. ఈపరిషత్పక్షమున మిక్కిలి శ్రద్ధఁదీసికొని దానిశ్రేయస్సును గోరి శ్రమకోర్చి శక్తివంచన లేక పనిచేయుచు నాంధ్రలోకముయొక్క కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులైన బ్ర॥ జయంతి రామయ్యపంతులుగారికి నమస్కారపూర్వకముగ స్వాగత మొసంగుచున్నాను. కవులకుఁ, బండితులకుఁ విమర్శకులకు, భాషాపోషకులకు, భాషాభిమానులకును, మనఃపూర్వక స్వాగతము. మాయాహ్వాన మంగీకరించి కష్టమని యెంచక దూరదేశములనుండి కూడ విచ్చేసిన సభాసదులకుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకవందనములు.

భక్తిశ్రద్ధలతో మా శక్తివంచనము లేక యతిథిసత్కారము సేయుచున్నాము. మానవుల మగుటచే వీనిలో లోపము లుండవచ్చును. కరుణతో క్షమింపుఁ డని కరములు మోడ్చుచున్నాము.

శ్రీరస్తు.

అధ్యక్షోపన్యాసము.

— (పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు) —

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషదేకాదశవార్షికోత్సవసభకు నన్నగ్రాసనాధిపతిఁగా నియమించినందుకు మీ కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. క్రిందటిసారి యేలూరులో నిట్టిసభ జరిగినప్పుడు నన్నగ్రాసనాధిపతిగాఁ గోరిరి. అప్పటి యనారోగ్యస్థితి వలన నే నంగీకరింపకపోయినప్పటికి నన్నుఁ దిరుగ నెన్నుకొని గౌరవించినందుకు మఱింత కృతజ్ఞుఁడను.

నేను బండితుఁడను గానని యీయూరివా రెఱుఁగుదురు; పైగ్రామములవా రెఱుఁగుదురు. నన్నెఱిఁగినంతవఱ కాంధ్రదేశమంతయు నెఱుఁగును. సాహిత్యహీనతలో జగమెఱిఁగినవాఁడను గాని సాధారణుఁడను గాను. ఇట్టి నన్నుఁ బరిషత్తువారేల యెన్నుకొనవలయునో నాకుఁ దెలియదు. తెలిసిన విషయ మేమియో యంతకంటెఁ దెలియదు. "వెనుక జరిగిన పది పరిషత్సభలకుఁ బండితుల నెన్నుకొంటిమికదా, యీసారి యపండితు నెన్నుకొందము. ఇంతలోఁ జెడిపోవునదేమున్న" దని యూహించి మార్పుకొఱకై నన్నెన్నుకొని యుందు రేమో! ఎటులైన నేమి, అవిలంఘ్యమైన మహాజనులయాజ్ఞఁ దులసీదళమువలె శిరమున ధరించి యిట నిలువఁబడితిని. నాకు సందేహ మెందుకు? నన్నిట నిలువఁబడుటకు నియమించినవారే నాచేఁ దమకార్యమును నిర్వహింపించుకొనుభారమును వహించియున్నపుడు పనికిమాలిన సందేహము లొందుటకంటెఁ బామరత్వ ముండునా? కవి కుండఁదగిన యోజనతోఁ ద్రుప్పాటు సందేహము నలజడి కవిచేతిలోని కలమున కెందుకు? ఈ స్వల్ప సాధనమును మీ యిష్టానుసార ముపయోగపఱచుకొని మిమ్ము మీరు కృతార్థులుగఁ జేసికొనుఁడు. కలముగూడఁ గాసంత మంచిదే యనునట్లు నన్ను రవ్వంత కృతార్థునిఁ జేయుఁడు. చేయుట కవకాశము లేకపోయినఁ బోనిండు. ఇఁకఁ గార్యక్రమము ననుసరించి సభాచర్య జరిగింతము.

సమ్మానసంఘాధ్యక్షుని మనోహరమైన యుపన్యాసమును వింటిమి. దానినిగూర్చి నే నేమైనఁ జెప్పవలసియుండు నెడల నా యుపసంహారోపన్యాసమందుఁ జెప్పెదను. ఇఁక నా యుపన్యాసమును జదివెదను.

పీఠికాపురము.—ఈసభ పీఠికాపురమున కేతదాస్థానమహారాజుగారిచే నాహ్వానింపఁబడినది. ఆహ్వానించినవా రెట్టివారు? ఆంధ్రభాషాపోషకులు, నాంధ్రభాషాకోవిదులు, నాంధ్రభోజబిరుదాఢ్యులు, నత్యంతసుగుణసంపన్నులగు నీ మహారాజుగారు. ఆహ్వానింపఁబడిన దేది? అన్ని దేశభాషలలో నమృతాధిక మాధురీధురీణయని యేభాష యాచంద్రార్కఖ్యాతిఁగాంచినదో, యేభాషామ తల్లిని సేవించుటచే రాజరాజనరేంద్రుఁడు మన యందఱయిండ్లలో దేవతాగృహ వేదికలపై దివ్యమూర్తులతోపాటు పూజనందుచున్నాఁడో, యేభాషాయోష నభ్యర్చించుటచేఁ గృష్ణదేవరాయల యశస్సింహాసన మష్టదిగ్గజములు వహించుచున్నవో యట్టి యాంధ్రభాషాదేవిని సేవించుట కేర్పాటుకాఁబడిన సాహిత్యపరిషత్తు. ఆహ్వానించిన దెచ్చటికి? రామలింగకవి కాలమునకుఁ బూర్వమునుండియే కాక యిప్పటికిఁగూడఁ గళింగదేశాభరణమగు పీఠికాపురమునకు. మల్లన్న—ప్రౌఢకవి మల్లన్న కాఁడు. పావులూరి మల్లన్న భిన్నాంకపు టక్కుటిక్కు లిక్కడి కొక్కబారెఁడులోనివే. మలయమారుతముతో వచ్చిన రసికజనమనోభిరామపరిమళము లిటకు రెండుబారలలోనివే. లక్షణాపరిణయ శబ్దాలంకారపు టంగుటింగు లిక్కడికి మూఁడుబారలలోనివే. అయిన నిది కేవలము సారస్వతప్రాముఖ్యమునందిన పట్టనము మాత్రమే కాదు. శివకేశవ సన్నిధానమునఁ బరమపవిత్రమైనది కూడను. పాదగయాక్షేత్రమగుటచే నిది మహాక్షేత్రము. అష్టాదశపీఠములలో నిది యొకటి. మహాకవినిలయ మగుటచే రక్తికి, మహారాజాస్థాన మగుటచే భుక్తికి, మాధవమహాక్షేత్రమగుటచే ముక్తికి నిదానమైన యీపుర మాంధ్రదేశమహిళామతల్లి కంఠమాలానాయకమణియై ప్రకాశించుచున్నది.

ఇదికాక చీనాదేశపువారి రాయబారి హియన్ త్సాంగ్ అనునాతఁడు మన యార్యావర్తదేశమునకు వచ్చి యిచ్చటివిశేషములు వ్రాయుటలో దక్షిణమునఁ బిష్టపుర మనునొక ప్రసిద్ధమగునపట్టన మున్నదని వ్రాసినాఁడనియు, నంతకుఁబూర్వుఁ డెవఁడో గ్రీసుదేశస్థుఁడు కాఁబోలుఁ బిష్టపురఖ్యాతిని వెల్లడి చేసి యుండెననియు మ-రా-రా-శ్రీ, దివాన రెబిల్ న్యాయమూర్తి వేపా రామేశముపంతులుగారు నాతోఁ బలికిరి. ప్రాచీనచరిత్రాంశ విమర్శనాసక్తులగు వారిమాటలను బట్టి యీపట్టనము దాదాపుగాఁ గ్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము నుండియుఁ బ్రసిద్ధి వహించి యున్న దేమోయని యెంచఁదగియున్నది.

మహారాజమందిరము — అట్టి యీపట్టనమున మహారాజమందిరమున మన సాహిత్యపరిషత్తు సమావేశమైనది. సంగీతసాహిత్యసుప్రసిద్ధుఁడగు కవివర్యుని యనేక చిత్రవిచిత్రార్థప్రతిపాదనయుక్తమైన వసుచరిత్ర సంగీతపురాణపఠనము జరిగిన దీ సభయందే. సర్వకామదకుఁ బరిణయ మెందుకోయి యని రామభక్తుఁడైన లక్ష్మణుఁడు కృష్ణమూర్తిని బరిహసించిన దీ సభయందే. బులుసువారింటఁ బుట్టిన విద్యారణ్యుఁడు ముప్పదిరెండుపుట్ల రత్నగర్భను రామార్పణముగ గ్రహించిన దీ సభయందే. భరతాభ్యుదయాధిపతి శతఘంటకవిత్వకాలమున శారదాదేవితోఁగూడ గజ్జెలుకట్టుకొని తాండవించిన దీ సభయందే. రావువంశముక్తావళిని రామరాజేంద్రుని కంఠసీమనలంకరించిన యాస్థానసోదరకవు లర్ధసింహాసనమధిష్ఠించిన దీ సభయందే. కవులకుఁ గనకవర్ష మన్నిఋతువులందుఁగూడ గురియుచున్న దీ సభయందే. నవీనగాతము లర్వాచీనవాణీనులు నూతనబాదరాయణులు విజయదశమినాఁడు మా మహారాజేంద్రునిపై వారి పుత్రపుత్రికాసంతతిపై నాశీఃప్రసవవృష్టిఁ గురియించుచున్న దీ సభయందే. ఆస్థానవైణికాగ్రగణ్య వీణారవామృతాస్వాదనావశములైన చిలుకలుఁగూడ స్తంభోపగివిటంకములనుండి సహజవైఖరిని "రామా" యని యనఁబోయి సంగీతవైఖరిని "రీమా" యని యనుచున్న దీ సభయందే. అట్టి యీసభయందుఁ దెనుఁగురాయుఁడు మొదలు తెనుఁగుబాసలోఁ బండితుఁడు తెనుఁగుబాసకుఁ బరిపోషకుఁడునగు నీ మహారాజునకు విద్యాపోషణమునకు విశేషవిశ్రుతికెక్కి దినదినప్రవర్ధమానముగ నెక్కుచున్న—యితోధికవృద్ధిగానెక్కఁగల యీసభయందు, రమాశారదా కేళీమందిరమగు నీసభయందు మనము నేఁటికి సమావేశమైతిమి. ఎందుకు? ఆంధ్రశారదాదేవీ సమారాధనమునకు. ఆహా! ఎంత మహాకార్యమునకై—యెంత మహారాజుచే నాహ్వానింపఁబడి యెంత మహాక్షేత్రమున నెంత మహోన్నతయశస్వంతమైనసభయం దెందఱు మహాకవిపండితులు సమకూడిరో! ఆంధ్రభాషాపండితులును నాంధ్రభాషాభివృద్ధికై యత్యంతము శ్రమమొనర్చుచున్నవారును నగు గౌరవ్యులగు శ్రీరాజా పానుగంటి రామారాయణంగారు నిరంతర రాజకార్యనిర్వహణదీక్షాబద్ధులై యుండుటచే నిటకు దయచేయుట తటస్థింపదేమో యని సందేహించితిమి కాని యాదృచ్ఛికముగఁ గార్యాంతరములచే గంజాముమండలమునకు వారు వచ్చి తిరుగ మదరాసునకుఁ బోవునప్పుడు తమ మిత్రులగు మా మహారాజుగారిని జూడ నిట దిగి పరిషత్సభ నిట్లలంకరించుట భాషాభిమానుల కందఱకుఁ బర

మానందముగా నున్నది. మదరాసులో రాజప్రతినిధిగారి ప్రథమమంత్రి వీరగుటచే రాజప్రతినిధిగారే పరిషత్సభ నిట్లు బహూకరించి రని యెంచవలసియున్నది. ఆహాహా! ఇది యెంత మహాసుదినము! సెప్టెంబరు రెండవ తేది. పోనిండు. అది మన కెందుకు? దుందుభినామసంవత్సర భాద్రపదశుద్ధైకాదశి భాషాచరిత్రమందు బంగారువర్ణములతో ముద్రింపవలసిన భద్రతిథి కాదా? ఆంధ్రశారదాజయంతి జరుపఁదగిన యమూల్యదిన మిదియేకదా! ఆంధ్రభాషకు జయమగుఁగాక! ఆంధ్రభాషాపోషకులకు జయమగుఁగాక! ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు జయమగుఁగాక!

ప్రస్తుతాంధ్రభాషాస్థితి.—ఆంధ్రభాష ప్రస్తుత మెట్టిస్థితిలో నున్నదో రవంత చెప్పెదను. నేను జెప్పుట యెందుకు? ఆంధ్రభాషాదేవి యెట్లున్నదో మీరే చూడుఁడు. అదెట్లు? సహజభావనాబలసంపన్నులమైన మనము మన స్ఫూర్తిగాఁ జూడఁ దలఁచుకొన్నయెడల శారదాదేవి మనకుఁ బ్రత్యక్షము కాకపోవుటయే! మనశ్శక్తికి బద్ధులుకాని దేవత లెవరు? నాయనలారా! బాహ్యనేత్రములను రవంత ముకుళింపఁజేయుఁడు. అంతరనేత్రజ్యోతి నెగసనఁ బొడిచి దాని కిరణము లటులిటులు చెదరనీయక సంఘీభవింపఁజేసి మనకుఁ గావలసినవిషయముపై సుస్థిరముగ సూటిగఁ గేంద్రీకృత మొనర్పుఁడు. ఆహావనాకలంబలి యన్వేషణజ్యోతికంటె ననేకగుణతేజస్సమృద్ధమగునట్లు వెలుఁగఁ జేయుఁడు. ఇఁక నేమి? అదిగో! అదిగో! ఒడలు జలదరించునట్లు, కనులు కృతార్థములగునట్లు, మనస్సు పుష్పించునట్లు, జన్మము తరించునట్లు—ఆంధ్రశారదాదేవి దర్శన మిచ్చుచున్నదే! అనేకసహస్రచంద్రమండలసన్నిభమైన యాస్యమండలము వీణాదండముపంక రవంత యొఱగియున్నది. అందుచేఁ గిరీటమునుండి వ్రేలాడుచున్న ముత్తెములగుత్తి మేరువునొద్దనున్న వీణబిరడపై వ్రేలాడుచున్నది. బాగుగాఁ బరిశీలింపుఁడు. ఎడమమోఁకాలిపై మడఁచిన కుడిమోఁకాలి వంపుప్రక్కను రవంత వెనుకగ దేవతాచందననిర్మిత మైన వీణకుండ ప్రకాశించుచున్నదే. దివ్యస్వరసుధాసేచనమున వీణాదండము తీఁగచెట్టు చిగిర్చినట్లామె యెడమచేయివ్రేళ్ళు తంత్రులపై నెట్లు కదలుచున్నవో. ఆహా! అదిగోఁ గుడివైపున రాజరాజనరేంద్రుఁడు నెడమవైపునఁ గృష్ణదేవరాయలు వింజామరములు చేతఁబుచ్చుకొని యెట్లు వీచోపులిడుచున్నారో! అదిగో! ఆపీఠము మొదటఁ బీతాంబరపు నడికట్టుతో నిలువఁబడి దేవికిఁ బారిజాతపుష్పములతోఁ బూజ లొనర్చుచున్న యా పౌరోహిత్యబ్రాహ్మణుఁ డెవరో యెఱుఁగుదురా?

అదిగో! ఒక్క చింతాకంతవాసి—క్రిందుగ నిలువఁబడిన యాకుండలాల సోమ
యాజి కప్పురపుటారతిపళ్లెరము చేతఁ బుచ్చుకొని—వహవ్వా! నీరజాసననీరజప
త్రాక్షికినివ్వాళు లిచ్చుచున్నాఁడే! మఱియొక బెత్తెఁడుక్రింద—పురోహితుని
యంత పొట్టియుఁగాక, సోమయాజియంతపొడగయుఁ గాక మట్టసపు మాదిరిగ
నున్న మంత్రిశిఖామణి మహాలక్ష్మీదేవి కోడలిని మందాకినీసలిలపుగిండివోసిటఁ
బట్టుకొని సేవించుచున్నాఁడే! ఆర్యులారా! చూచుచున్నారా?

ఉ. క్షోణితలంబు నెన్నుదురు సోఁకఁగ మ్రొక్కి నుతింతు సైకత
శ్రోణికిఁ జంచరీకచయసుందరవేణికి రక్షితామర
శ్రేణికిఁ దోయజాతభవచిత్తవశీకరణైకవాణికిన్
వాణికి నక్షదామశుకవారిజపుస్తకరమ్యపాణికిన్.

అని పఠించి చాపచుట్టగ సాష్టాంగదండప్రణామ మిడుచున్న యాజాంబూనద
విగ్రహమును గాంచి మీకన్నులానందబాష్పములను విడుచుచున్నవా? ఆహా!
అది యేమి? ఆకవిత వినియేనా శారదాదేవి శిరఃకంపన మొనర్చినది! కాక
యుభయమహారాజేంద్రుల వింజామర సేవవలననా యామెచెవినున్న చెంగల్వ
కదలినది! అట్లు కదలిన చెంగల్వనుండి జాఱిన యమృత బిందువు లెట్లు వీణా
తంత్రులపైఁ బడుచున్నవో! నాయనలారా! ఈచర్యయంతయు నామె పీఠము
నకు దిగువనున్న రెండుమూఁడు మెట్లమీఁదిది! కాని యిది యంతయు మన
కేల? దిగుఁడు; ఏడెనిమిదిమెట్లు దిగుఁడు; మృచ్ఛకటికాపరివర్తనమును జూలి
యస్ సీజరుపరివర్తనమును జేతఁబట్టికొని నిలువఁబడిన యాస్థవిష్ఠుని గాంచితిరా!
బిల్వేశ్వరీయ శంకరవిజయధ్వజాది గ్రంథములను జేతఁబుచ్చుకొని "పలుకు
దయ్యమా! ఇది పాయసమమ్మా! బమ్మదయ్యపుటిల్లాలా! ఇదిపానకమమ్మా!
త్రాగుమమ్మా" యని తలకంపింప స్పష్టముగ సంబోధించుచున్న యా ప్రౌఢస్వ
రూపుని గాంచితిరా? అదిగో! మహేంద్రవిజయ నయనోల్లాసకర్తలగు సోదర
కవులు శ్రవణానందముగ శారదాగాన మొనర్చుచున్నారు వినుచున్నారా!
వారిగానమధురిమచే నాకర్షింపఁబడి కాఁబోలు నొక్క శాంతస్వరూపుఁ డైన
వృద్ధుఁ డటకువచ్చి యారంభించిన భారతము పూర్తి కాలేదు; ఇది యమ్మగారికర్పిం
పవచ్చునా లేదా" యని పేఁచుకాగితముల పెద్దకట్టను వారికిఁ జూపి యడుగు
చున్నాఁడు. ఆలకించుచున్నారా? ఏవో బరువైన గ్రంథములు పది సంపుటములు
కాఁబోలుఁ జేతఁబుచ్చుకొని యెత్తి మధురపాగఁ జుట్టుకొని దగ్గుచు గష్టమున
మెట్లెక్కుచున్న ఘనముసలియాయన యెవరో యెఱుఁగుదురా? ఈయనను

జూచి బిల్వేశ్వరీయకర్త గుణ్ణుసుచున్నాఁ డేల? తనప్రసన్నరాఘవ విమర్శ
నము మాటపరాకు పడినాఁడు కాఁబోలు! ఆహా! శతఘంటకవు లిద్దఱు—ఒకరు
ముసలివారు నొకరు పడుచువారు. ఒక రెఱ్ఱనివారు నొకరునల్లనివారు. ఒకరుపొట్టి
వారు నొకరు రనంత పొడుగువారు నొండొరులఁ గౌఁగిలించుకొని మనగ్రంథ
ములు శారదాదేవి కర్పింతమని యొకరితో నొకరు చెప్పుకొనుచుఁ బూర్వవైర
ములు వదలి చెట్టపట్టముల వైచుకొని మెట్టు లెక్కుచున్నారు వారిని గాంచి
తిరా? కాని వీరి కొకటి రెండుమెట్లు ముందు బుద్ధచరిత్రమును సరస్వతీ సంచిక
లను జేతఁబట్టుకొని కంటిజోటితో ముందునకుఁ బోవుచున్న యీ భాషాపోషక
తేజ మేబ్రాహ్మణప్రభునిదో పరిశీలించితిరా?

మహాజనులారా! ఇదివఱకు మనము కాంచిన వారందఱు గతించినవారు.
ఇప్పుడు బ్రదికి బట్టకట్టుచున్నవారిని గ్రంథము కలముఁ బట్టినవారి నిఁకముందు
చూడఁదలఁచియున్నాము. ఇకఁగొన్ని మెట్లు దిగుఁడు. అదిగో! శారదాదేవి
చరణారాధనమునకై యింద్రధనుస్సురంగులుగల యెన్నియోపూవులను దట్ట
లోఁ బెట్టుకొని యొక్క ముసలియాయన యీ మెట్టుమీఁదఁ గూరుచుండినాఁడు,
కనఁబడుచున్నాఁడా? అవి భక్తచింతామణి పుష్పములు కాఁబోలు! అచ్చట నొక
పెద్దదుకాణమున్నది, చూచితిరా! అదేదో వంగభాషనుండి పరివర్తనమునొం
దిన బహుళములైన నవలలుగల గ్రంథనిలయము కాఁబోలు. ఆ ప్రక్కను ఫర్లాంగు
చదరపుస్థలములోఁ దాదాపుగఁ బంద్రెండుగజముల యెత్తునఱకుఁ బేర్చఁబడిన
యీ పుస్తకముల సమూహమేదో యెఱుఁగుదురా? అవియే పాటలనాటక
ములు. ఓ! యెగురుచున్నవి. గిరగిరదిరుగుచున్నవి! నేలఁబైఁబడుచు నెంతగం
దరగోళమైనఁ జేయుచున్నవి. ఈ సందడిలోఁ బర్లాకిమిడి వాస్తవ్యుఁడైన బ్రాహ్మ
ణుఁడొక్కఁడు నవ్యసంగీతపురాణధోరణితోఁ దాళపుఁజిప్పలు చేతఁబుచ్చుకొని
తాండవించుచున్నాఁడు. అదిగో! ఒక్క భాషాపండితుఁడు "ఇటుచూడుఁడు"
అనితర్జనితోఁ జూపించుచున్న పెద్ద యక్షరములేవో చదువఁగలరా? "విజ్ఞాన
సర్వస్వాది గ్రంథము లిక్కడ" నని వ్రాయఁబడియున్నది. సెబాస్! ఇవి గీతపద్య
నాటకము లని యెవ్వఁడో యొకఁడు కీర్తనారసంచిమూటను విప్పుచున్నాఁడు.
ఇవి స్వతంత్రముగ రచియించిననవలలని గుమికూడి కొందఱేవో పేళ్లను జదువు
చున్నారు. సౌందర్యతిలక మని మఱియేమో యని వినఁబడుచున్నది. ఇదిగో,
నూతనాంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర మని యొకపుస్తకమును బైకెత్తి యెవరో చూపు
చున్నారు. ఆమూలను రాశిపోసినవన్నియు గ్రామ్యభాషాగ్రంథములు.

అచ్చట వృద్ధుఁ డయ్యును బలిష్ఠుఁ డైనయొకబ్రాహ్మణవర్యుఁడు గ్రామ్యభాషో
త్కృష్టత నుపన్యసించుచుఁ దమ పుస్తకములలోఁ బ్రమాదమునఁబడిన విమర్శా
దర్శవిమర్శాదర్శమను గ్రంథమును పైకిఁదీసి గీతనాటకముల దొంతరపైకి ఘూ
యని విసరివైచుచున్నాఁడు. అచ్చటఁ జేరిన గ్రంథకర్త లయిదాఱువందలకుఁ బైగ
నున్నట్లు కనుపట్టుచున్నారు. వీరందఱ చేతులలో నొక నాటకమో నవలయో
ప్రహసనమో చిన్నకథయో యున్నదికాని రిక్తహస్తుఁ డొకఁడును లేఁడు. ఇక్కడఁ
జుట్టకాని సిగరెట్లుకాని కాల్పఁగూడదని పెద్దయక్షరములు గోడలపై వ్రాయఁ
బడియున్న యాకొట్లేవో యెఱుఁగుదురా? అవియే తాళపత్ర గ్రంథనిలయములు.
ఆ సమీపమున నే కొందఱు చేతులలో నేవియో కాని గలగలలాడించుకొనుచుఁ
దిరుగుచున్నారు కనుచున్నారా? రాగికడియములలోఁ దగిల్చిన రాగిరేకు
లున్నవే, యవియే పూర్వశాసనములు. వారే భావ్యాంధ్రసారస్వత చరిత్రకా
రులు. వహవ్వా! ఎక్కడఁ జూచినఁ గవియే. ఎక్కడఁ జూచిన నాటకకర్తయే.
ఎక్కడఁ జూచిన నాఖ్యాయికుఁడే. ఎక్కడఁ జూచిన విమర్శకుఁడే. ఎక్కడఁ
జూచినఁ దూప్పువారి పొట్టియేచ, పడమటివారి బారెఁడేసి దీర్ఘములు, మధ్య
మండలపువారి మట్టసపు మాటలు. ఒకరీతి యేమి యొక నైఖరి యేమి? అచ్చట
నన్నియుఁ గలసియున్నవి. కవులు గవులను దిట్టుచున్నారు. కవులు విమర్శ
కులను దిట్టుచున్నారు. విమర్శకులు కవులను దిట్టుచున్నారు. విమర్శకులు
విమర్శకులను దిట్టుచున్నారు. కవులు విమర్శకులై వారు విమర్శకులుఁ గవులైన
వారిని దిట్టుచున్నారు. వీరిపక్షపువారు వారి పక్షపువారిని దిట్టుచున్నారు.
వారిపక్షపువారు వీరిపక్షపువారిని దిట్టుచున్నారు. ఏపక్షమున లేనివారు, రెండు
పక్షములవారిని దిట్టుచున్నారు. మహాజనులారా! ఈ మహాకోలాహలములోఁ
గొందఱు మగువలు కూడఁ గనఁబడుచున్నారు చూచితిరా! అబలాసచ్చరిత్ర
రత్నమాలయని సావిత్రీనాటకమని మఱియేమోయని సన్ననైన గొంతులతో
సంగీతమువంటి ధ్వనులు వినఁబడుచున్నవి. తెల్లగ నుద్దకొండలవలె నగపడు
నవి యేవో తిలకించితిరా! ఆంధ్రపత్రికలు, కృష్ణాపత్రికలు, హితకారిణీపత్రి
కలు, న్యాయదీపికలు, గోదావరీపత్రికలు, జన్మభూమిపత్రికలు. ఇవి కాక
యెన్నియో గ్రంథరూపమున వెలువడిన సంచికలు. ఇఁక నావైపున నున్నవా
రెవరు? వారే నవ్యకవులు. తెనుఁగుతోటలో యుద్ధగీతములు, మోహగీత
ములు, భావగీతములు, ప్రేమపాటలు రుంయిమని రొదచేయుచున్నవి. వినుచు
న్నారా? ఈ మహాసంకులములో రాట్నపుగీతములు, ప్రత్తిగీతములు, ఖద్దరు

పాటలు, నూలొడుకుపాటలు, ఏకు, చేయుపాటలు, స్వరాజ్యసర్పణములు స్వరాజ్య తాంబూలములు! ఇవికాక స్త్రీలు పురుషులుఁగూడఁ దెఱపిలేకుండ నుపన్యాసములు! వాక్కునకు వ్రాఁతకు నింత విజృంభణము మునుపెన్నఁడైన నుండెనా? ఓ! ఏమి సంచలనము! ఏమి సంక్షోభము! ఎంతశక్తి! ఎంతజీవము! ఎంతధాటి! శారదాదేవి కింత మహోత్కృష్టదినములే లేనట్లు కనఁబడుచున్నదే! కాని మొదటి రెండు మూఁడు మెట్లమీఁదివారెవరో కేకలిడుచున్నారు వినుఁడు. "ఎందుకా గోల! ఎందుకా పనికిమాలినవ్రాఁత! ఎందుకా తుక్కు! ఆ పెంట" యని కేకలిడుచున్నారే. సరస్వతీదేవి యామాటలు విని సన్న సన్నగ నవ్వుచున్న దెందుకో, యెవ్వరైన నెఱుఁగుదురా? ఎఱిఁగియుండు నెడల నాకుఁ జెప్పరా? మీరు, మీరు. ఇంతలో నా మూలనుండి యేదియో ధ్వని వచ్చుచున్నది వినుఁడు. ఎవఁడో మాటలాడుచున్నాఁడు. "పనికిమాలిన వ్రాఁతయా! అబ్బ? మమ్మధిక్షేపించుచున్న మీరు చెప్పిన కవిత పనికిమాలిన వ్రాఁత కాదు కాఁబోలునేమి! మీ పైవారికవిత ముందు మీరు చెప్పినదియుఁ దుక్కే క్రిందివారివ్రాఁత పైవారివ్రాఁతముందుఁ దుక్కు. అది వారి పైవారి వ్రాఁత ముందుఁ బెంట. అన్ని కవిత్వములుఁ గాళిదాసుని కవిత్వము ముందుఁ దుక్కు. కాళిదాసుని కవిత్వమైనను పుట్టతేనె కవిత్వముముందుఁ బెంట. అదియైనను బ్రహ్మానుసంధానమున వేదర్షులనుండి నిష్ప్రయత్నముగ నుద్బుద్ధమైన కవిత్వము ముందు దుక్కు. ఆవేదర్షులైనను యోగమాహాత్మ్యమునఁ దపోమాహాత్మ్యమునఁ బ్రకృతికాంతముంగురులలో నొక్క వెండ్రుకలోని వంకరటింకరలైనను సరిగఁ జెప్పలేకపోయిరే. అట్టిచో నెవని కవిత్వము దుక్కు, ఎవని కవిత్వము ముక్కు, ఎవనికవిత్వము పెంట, ఎవని కవిత్వము పంట. అందఱుఁ బ్రయోజకులే! అందఱు అప్రయోజకులే! మాకాలమందు మమ్మెట్లు పైవారు తిట్టుచున్నారో మీకాలమందు పైవారు మిమ్మట్లు తిట్టినవారె. లోకచరిత్ర మన్నియుగములందుఁగూడ నాడిన యాటయే యాడుచున్నది కాని యొకచోటఁ గ్రోఁతులభాగవతమాడి యొకచోట గోవిందనామస్మరణ చేయుటలేదు. బుద్ధిలేకపోవుటచేత నెప్పటికప్పటికే వరాతు. పైమెట్టువారు వారి పైమెట్టువారి మొట్లనుదినుచుఁ దమ క్రిందిమెట్టున నున్నవారిని మొట్టుచున్నారు. ప్రపంచమునకు సిగ్గెక్కడిది?" అని యింకనేమేమో జంఘాలశాస్త్రి యాకాశమంతనోరు పెట్టుకొని మొండి మోటత్రోవుగా బడితబాజాపద్ధతిని బలుకుచున్నాఁడు. సాక్షిసంఘోపన్యాసము లింకఁ గట్టిపెట్టరాదటయ్యా యని పైమెట్టునుండి వెంకటరత్నముగారు

కాఁబోలు పలికినారు. ఈ వెంకటరత్నముగారికి సాక్షియనఁగ నింతద్వేష మెందుకో! మహాజనులారా! మఱియొక ప్రక్కనుజూడుఁడు. అయినది సమీపించుచున్న వృద్ధపండితుల యెదుట నిద్దఱు పడుచుపండితులు కూరుచుండి యిప్పుడే యక్షరస్వీకరణ మొనర్చుచున్న యర్భకులవలె "అఆ ఉఊ" అనుచున్నారేల? వారే సూర్యరాయనిఘంటుకార్యాలయమండలి పండితులు. గ్రామ్యభాషాగ్రంథోపద్రవమునుండి భాషను రక్షించి యుద్ధరించిన భాషాకోవిదుఁడైన యాంధ్ర భోజమహారాజు మీయెదుటనే కానఁబడుచున్నాఁడు. "భాషోద్ధారకా! పుత్రపౌత్రాది సంపత్తితో నిండుగానూఱేండ్లు వర్ధిలుమయ్యా మహారాజా!"యని మహాజనులంద ఱొక్కమాఱు ఆశీర్వదింపరా? మహాజనులారా! తెలియపడుచున్నది. దేవతాదర్శన మికఁ జాలును.

మహాజనులారా! శక్తివంచనలేకుండ శారదాదేవీపూజకై యెందఱు గ్రంథకర్త లెంతగాఁ బాటుపడుచున్నారో చూచితిరా? ఇన్నిపాటులుపడి యేమి ప్రతిఫలమొందుచున్నారో యెఱుఁగుదురా? పస్తులు, పరిభవములు. ఈపుస్తకములన్నియు మంచివికాకపోవుటచేతనే ప్రజలు వాని నిరాకరించుచున్నారా? మంచివో చెడ్డవో చూచినతరువాతఁ గదా తెలియవలసినది. అట్లుచూచినవారెవరు? చూచుటకోపిక యెవరికి? చూచుటకుఁ దీఱిక యెవరికి? చూచుటకంత భాషాభిమానమెవరికి? చూచుట కక్షరజ్ఞానమైన నెందఱకు? ఆంధ్రదేశప్రజలలో విఱివిగా లెక్కచూచుకొనినయెడల నూటికిరువదిమంది కాంధ్రభాషాజ్ఞానమున్నదేమో? చాలు. అంతేచాలును. లేకపోయినప్పుడు చాలదని దేవులాడిన లాభ మేమున్నది? చదువుట కర్హులగు నీ యిరువదుగురిలో వారెవ్వరో చెప్పనా? న్యాయవాదులు, సర్కారుద్యోగులు, వర్తకులు, పాఠశాలోపాధ్యాయులు, గ్రంథాగారసంపాదకులు, మార్గస్థులు, వేశ్యాప్రియులు మొదలగువారున్నారు. న్యాయవాదులు సర్కారుద్యోగులు వర్తకులుఁ బాఠశాలోపాధ్యాయులు నాంధ్రభాషచదువరు. ఆంధ్రభాషలోఁ దఱచుగ మాటలాడరు. ఆంధ్రగ్రంథములుముట్టరు. తత్రాపియాధునికుల గ్రంథములపేరే వినరు.

వీరివలన భాషకుఁగాని భాషాజ్ఞానసంపన్నులగు గ్రంథకర్తలకుఁగాని యేవిధమైన లాభము లేదు. ఇఁక గ్రంథాగారసంపాదకులు బీరువాలలోఁ బెట్టి బీగముపెట్టుటకు వారి గ్రంథములు సగమువెలకుఁ గొందురు. ఇఁక నటకులు రూపాయకు మూఁడుపావులాలు తగ్గించుకొని యా గ్రంథములనుగొని వానికి నోటికంకని జ్ఞప్తిలోనుండని పనికిమాలినవనితోఁచిన భాగములను ఖండించి

నాటకములలో నుంచిన పాత్రములలోఁ గొన్నిటిని దీసి వైచి మఱికొన్ని సొంతపాత్రములఁ జేర్చి చావవలసిన వారిని బ్రదికించి బ్రదికియుండవలసినవారిని జంపి గదిలోని భార్యాపరిరంభక్రియ మొదలు కాటిలోని కడపటికర్మము వఱకన్నిపనులుగూడ, పార్శీమట్ల పాటలచేత జరిపించి గ్రంథమంతయు భంగమొనర్చి భ్రష్టమొనర్చి పరశురామప్రీతి చేయుదురు. ఇఁక మార్గస్థులు రైలులోఁ బ్రయాణ మొనర్చువారు రెండణాల కొక్క నాటకమో యాఱుడబ్బుల కొక్క నవలయో కొని కునికిపాట్లు వచ్చునప్పుడు రవంతచూచుచుఁ జుట్టగాల్చి దానిపైఁ బ్రమాదవశమున ఘూకరించుచుఁ దప్పనిసరియైనప్పుడుమాత్రము పాదరక్షలతోఁ ద్రొక్కుచు నేసందడిలోనో కాఫీపాత్రయో నీటిచెంబో తిరుగఁబడుటచే నది తడిసిపోవఁగ దాని నావలనో మూత్రపుగదిలోనో పాఱవేయుదురు. ఇంక వేశ్యాప్రియులు తమ వేశ్యలయొద్దఁ దాము మిగుల రసజ్ఞుల మనిపించుకొనుట కేదో నవలయో నాటకమో కొని వారియొద్ద వారి ప్రీతికొఱకై నాటకపద్ధతిగాఁ జదివి మంచముక్రింద బాఱవేయఁగా దానిని వేశ్యమాత యుష్ణపాగకో, ప్రధాన నాయిక పాలాస్త్రిపట్టులకో వినియోగింతురు. గ్రంథము లెట్లు భ్రష్టమయినను గ్రంథకర్త లొక్కపూఁటయైనఁ దినుటకు వీరివలననే సదుపాయ మగుచున్నది. ముష్టికాఱువాఁడు గ్రంథము కొనవలసినదే కాని పావులాడబ్బులు పెట్టి భాగ్యవంతుఁ డొక్కపుస్తక మైనఁ గొనఁడే. నలువదిరూపాయలు జీతము తెచ్చుకొను జనుఁడు మొదలు నాల్గువేల రూపాయలు జీతము తెచ్చుకొను జస్టిసు వఱకుఁ జదువుకొనుట కొక్క యాంధ్రగ్రంథమైనఁ గొనినవాఁడు కనఁబడఁడే. సిగ్గు. సిగ్గు. జాతికిసిగ్గు. దేశమునకు సిగ్గు. ఆంధ్రగ్రంథముకొనిన యెడల నప్రయోజకత. అభాగ్యత-అప్రతిష్ఠ-అజ్ఞత-ఈభాగ్యవంతులలో నట్టి యపోహమంతరించినఁగాని యట్టిగర్వము కడ తేరినఁగాని యట్టియజ్ఞానము ధ్వస్తమైనఁగాని భాష బాగుపడనేరదు. కడుపుకట్టుకొని కవు లెన్నిగ్రంథములను వ్రాయఁగలరు? ఎంత కాలము వ్రాయఁగలరు. భాషాసేవకై వినియోగపడని వీరి భాగ్యమెందుకు? వీరు గ్రంథములువ్రాయనక్కఱలేదు, చదువనక్కఱలేదు, వీరు మైన్సు పినాల్‌కోడ్ (Maynes Penal Code) కంఠపాఠము తలక్రిందుగాఁ జేయవచ్చును. కళాపూర్ణోదయ గాథనైన విననక్కఱలేదు. జస్టిసు బెన్సను (Benson)గారి తీర్పులన్నియు వీరి జిహ్వాగ్రమున నుండనేవచ్చును. జనకచక్రవర్తి యెవరో వీరికిఁ దెలియనక్కఱలేదు. వీరు భాగ్యవంతులయొద్ద బదుళ్లుతీసికొని దివాలాలు తీయనేవచ్చును, సుమతీశతకమైనఁ జదువనక్కఱలేదు. ఆంధ్రదేశమునఁబుట్టి ఆంధ్రులై ఆంధ్రజాతిరక్తమును

దేహమునఁ గలిగియున్న వీ రాంధ్ర కవుల గ్రంథముల నాంధ్ర దేశముకొఱకైనను నాంధ్రభాషకొఱకైనను నాంధ్రజాతికొఱకైనను దమ యాంధ్రత్వమును నిలుపఁ బెట్టుకొనుటకైనను గొనక తప్పదు. కొన్ని గ్రంథములు చదువనైన నక్కఱ లేదు. చదివిన యెడల మఱింత మంచిదే, భాషాజ్ఞానమును సంపాదించుకొని కవులను బోషించిన యెడల మఱింతమంచిదే. పోషించుట యేమున్నది? పుస్తకమును గొన్న యెడల నంతేచాలును. భారత భాగవతము లెఱుఁగనివాఁడు బారిష్టరైన నేమి భండారాధిపతియైన నేమి? ప్రభుఁడైన నేమి? బ్రహ్మాండనాయకుఁడైన నేమి? ఆతఁడాంధ్రుఁడుమాత్రము కాఁడు. ప్రజాపోషణము గ్రంథకర్తల కత్యావశ్యకము; మన దేశమునందే లేదుగాని మిగిలినయన్ని దేశములందుఁ గూడఁ గవులకుఁ బ్రజాపోషణమున్నది. ఈనిర్భాగ్యత యీదురవస్థాగ్రగణ్యము మన దేశమందే. ప్రభువులెందఱుకవులను బోషింపఁగలరు? ఎంతకాలము పోషింపఁగలరు? ప్రజలా భాషాపోషణభారమును గొంతవహించుట విధి. దేశభక్తియని భాషాపోషణమని స్వార్థపరిత్యాగమని స్వరాజ్యమని మఱియేమో యని యార్యావర్తదేశమంతయు నట్టుడికినట్లుడుకుచున్నప్పుడే యార్యావర్త దేశక్షోభమునుగూర్చి యవతలి ప్రపంచమంతయు నాందోళన పడుచున్నప్పుడే యాఱణాల డబ్బులిచ్చి యొక్క యాంధ్రగ్రంథమును ననేక సహస్రసమార్జనసాహితీచక్రవర్తులలో నొక్కఁడైన గొనలేకుండనున్నాఁడే! ఆహా! ఏమి యాంధ్ర దేశభాగ్యము! ఇఁకఁ జాలును, దానికిఁ జాలును మనకుఁ జాలును.

నిజమే గ్రంథములెల్లెడల బయలువెడలుచున్నవి. గోరంటలు పుట్టుచున్నవి. గుల్షబులు పుట్టుచున్నవి, గులాబులు పుట్టుచున్నవి. కుక్క గొడుగులు పుట్టుచున్నవి. అన్నియు మంచివే పుట్టవలెనని ప్రకృతిలో శాసనమున్నదా? ఎచ్చటనైన నటులు పుట్టినవా? ఏకాలమందైన నట్లు పుట్టినవా? ఏజాతిలోనైన నట్లు పుట్టినవా? ఉహుఁహు. అన్నియెడల నుహుఁహన్న ప్రకృతి మనయెడల మాత్రము "ఊఁ" యని యేల యనవలయును? కలువతీఁగప్రక్కనే తూఁటికాఁడ; ముత్తైసరిప్రక్కనే చికిలింత; మొల్లతీఁగెప్రక్కనే మొండిచేయి; ఘనాఘనగర్జ వెంటనే కప్పకూఁత; దేశకాలపాత్రములఁబట్టి ప్రకృతి తన మనోభావమును బహిర్గత మొనర్పకతప్పదు.

మామిడిపూఁత యెట్టిదో మసూరిపోఁత యట్టిది. గోరంటపూవు వాసన యెట్టిదో కోరింత దగ్గట్టిది. గుబ్బలాఁడి కంటితళు కెట్టిదో మబ్బులోని పిడుగట్టిది. పద్మములోని మధు వెట్టిదో పాములోని విష మట్టిది. గ్రంథకర్త రణగీత

మెట్టివో యతిమూత్రరోగి రాచపుం డెట్టిది. అన్నియుఁ బ్రకృతి సంబంధములే. అన్నియు బహిర్గతాంతస్తత్త్వములే. అయిన నేమి? చూలింతరాలి వేవిళ్లకు నూఁడిద లిచ్చుచున్నాము. కలరావాంతులకు కస్తూరారిష్ట మిచ్చుచున్నాము. మొగలిపూవునుగులకాంత కొప్పులో నుంచుచున్నాము. మూలవ్యాధిని ఛేదించుచున్నాము. అటులే గ్రంథము లన్నిటిలో మంచివానిని బహుమానింపవలయును. చెడ్డవానిని బహిష్కరింపవలయును.

వైద్యశాస్త్రమెందుకుఁ గలిగెనో ధర్మశాస్త్రమెందుకుఁగలిగెనో విమర్శనశాస్త్రముకూడ నందుకె గల్గినది. వైద్యశాస్త్రమునకున్న వ్యాప్తి విమర్శన శాస్త్రమునకు లేదు. నిజమే; అటులేల యుండును? మాటవచ్చినదికావునఁ జెప్పుచున్నాను. మీ రెంత ప్రశస్తమైన భావగీతమును బాడినను బాముకాటంత శీఘ్రముగఁ బ్రాణము తీయఁగలరా? గోడయున్న యెడలఁ జిత్రకర్మమునకు లోపమేమని ముందు మనవారు తనువులు భద్రపఱచుకొనుటకుఁ దంటాలుపడి వైద్యశాస్త్రమును ధర్మశాస్త్రమును సృష్టించినారు కావున విమర్శనశాస్త్రము ప్రధానకృత్యముకాక వేడుక పనియైనది. కాగితములు చవుక యగుచున్నవి. అచ్చుశాలలువృద్ధియగుచున్నవి. నాటకసంఘములు హెచ్చగుచున్నవి. గ్రంథమాలలు ఘనములగుచున్నవి. కవులు మితిమీఱిపోవుచున్నారు. గ్రంథము లసంఖ్యాకము లగుచున్నవి. వీనిలో మంచి వేవో నిర్ణయించి చెడ్డవి త్రోచివైచుట ప్రకృతిపద్ధతినిబట్టి యావశ్యకమై యున్నది. ఇవి యన్నియు భూమికి భారమగునని యెవ్వఁడును జెప్పుటలేదు. వీనివలనవచ్చిన బాధయేదో చెప్పెదను. మాయముత్తెమునకున్న తళుకు మంచిముత్తెమునకు లేదు. ముచ్చెబంగారమున కున్నమెరుగు మేలిమికున్నదా? అసత్యమునకున్న చాకచక్యముఁ జమత్కృతి సత్యమున కెక్కడిది? అది మూనాళ్ల ముచ్చట. ఇది ముప్పది తరములకైన పోనిది. అల్పగ్రంథమునకు హర్షించినవారే యనేకులు మంచిగ్రంథమును దెలిసికొని యనుభవించినదాఁక నెవనికి? మహాజనులారా! నూటికెనుబదుగురు రసగ్రహణమునఁ గేవలము మూఢులు. వారు పామరుల తెయితక్కలకు బళీ యందురు కాని ప్రకృతిలోని తలవెండ్రుకల చిక్కువిప్పిన గ్రంథములకు సంతసించెదరా? ఊహూఁ. చెంచునాటకమునకున్న జనానురాగము శాకుంతలమున కేది? పంచదారకుఁబట్టిన యెఱ్ఱచీమలకంటెఁ గుంకుడుకాయలకుఁ బట్టిన యెఱ్ఱపురుగు లెక్కువకదా! ఇఁక గ్రంథకర్తలమాట చెప్పెదను. గ్రంథకర్తలలో నుపజ్ఞానహితుఁడు వేయి కొక్కఁడైన నుండునో లేదో. అనేకు లేదైన నొక

గ్రంథమామోదించి యాకవిని బహుమానించుట సిద్ధించునెడల "ఆహా! వ్రాయవలసినపద్ధతి యదియే కాఁబోలు, మనముకూడ నట్లే వ్రాయవలెను గాఁబోలు" నని యనేకకవులు భ్రమపడుదురు. పైకి వారిని దిట్టుచునే యుందురు కాని లోపల నీయపోహములకు లోనై యుందురు. వా రంతక్రమముగా దిగి యంతకంటె జాతి యధఃపతితులై నీచగ్రంథసృష్టినిర్నిద్రులై ప్రకాశింతురు. మఱికొంద ఱిం కొకవిధముగా మాఱుచున్నారు. అయ్యవారులుగారి పాటల నాటకమునకుఁ బండ్రెండువందలరూపాయ లొక్కరాతిరి వచ్చినవనఁగ నిఁకఁ బ్రకృతి లేదు. పాత్రౌచిత్యము లేదు. ఏమియు లేదు. పది దినములలోఁ బాటల నాటక మొక్కటి కవి ప్రజలపైఁ బాఱవైవవలసినదే. పాటలనాటకములు ప్రకృతివిరుద్ధము లని యాతఁ డెఱిఁగియుండియుఁ బైసకొఱకుఁ బ్రఖ్యాతి కొఱకు బహుళముగా ధన మిచ్చి వ్రాయించుకొను నాటకసంఘములకొఱ కాతఁడు వ్రాయును. కడుపు కక్కుఱితిచే మనస్సాక్షిబోధన కాతఁడు వ్యతిరేకముగఁ బ్రవర్తించును. సామాన్యబుద్ధియుక్తుఁ డైనయాతఁడట్లు ప్రవర్తించుట విశేషముగాదు. మహాధీశాలి యైయె శారదాదేవిచే త్వమేవాహ మ్మని యనిపించుకొనె నని చెప్పఁబడిన కాళిదాసుఁడు సైతము సామాన్యజనాభిరుచి ననుసరించి రఘువంశములోని కడపటిసర్గలలో నవలానవలాలితేత్యాది శబ్దచమత్కారములను గవిత్వములో సింగారించి కవిత్వము భ్రష్టపఱుచుకొనె నని పూర్వవిమర్శకులే వెల్లడిచేయలేదా! మన యీదేశమందే యిట్టిసన్నివేశముకాదే అలెగ్జాండరు పోపు (Alexander Pope) కవిత్వము వాని ననుసరించిన వారి కవిత్వము వట్టి గజముబద్దకవిత్వ మని తక్కెడ తవ్వ కవిత్వ మని యెఱిఁగియున్న బైరన్ (Byron) వంటి స్వతంత్రబుద్ధి సహితుఁడు సైతము యశఃకనకము లపేక్షించి తనకవిత్వముకూడ కంపను కవిత్వములోనికి దింపినాఁడు కాదా! అంకనాటకములకు డబ్బు రానియెడల రంగనాటకములను వ్రాయుదము. అంతే. దేస్ వాలామట్టుల నాటకములకు డబ్బు రానియెడల పార్సీమట్టుల నాటకముల వ్రాయుదము. దీని కింతయోజన యెందుకు. పార్సీమట్టుల నాటకములకు డబ్బు రానియెడల బ్యాండుట్యూన్సు (Band tunes) నాటకములఁ జేయుదము. దాని తెగు లంతటితోఁ దక్కునఁ గుదురును. ప్రకృతిపరీక్ష యక్కఱలేదు. పాత్రతత్త్వభేద మక్కఱలేదు. ప్రసంగచమత్కృతి యక్కఱలేదు. పాత్రౌచిత్య మక్కఱలేదు. ఏమియు నక్కఱలేదు. పాఠాంతరమునకుఁ బాట దొరికినఁ జాలును. ప్రకృతి ప్రతిబింబములుగ గ్రంథముల వ్రాయవలసిన కవు లీకారణ

ములచే భ్రష్టులై పోకుండ విమర్శగ్రంథములు పుట్టవలసియున్నది. ఒకకవి
వేఱొక కవిని విమర్శింపఁదగదు. అది ప్రబలవైరమునకుఁ గారణ మగును.
ఆభయంకరవైరకీలాజాలము పుష్కలావర్తమేఘమునఁ గాని శాంతింపదు.
నిష్పక్షపాతబుద్ధితో సాహిత్యపరిషత్తువా రీవిమర్శనకృత్యమును మీఁద వైచు
కొనక తప్పదు. కవిత్వము చెప్పుటకు శక్తిలేని కాని కవితారసమును గ్రహింపఁ
గల లోకోపకారకబుద్ధి గల-నిర్దాక్షిణ్యస్వభావము గలపండితుల నిందుకై పరి
షత్తువారు జాగ్రత్త పెట్టవలసియున్నది. వారి విమర్శనములను బరిషన్మహాసభ్యుల
యామోదము నొందినపిమ్మట లోకమున విడువవలయును. పరిషన్ముద్ర వాని
పైఁ బడుటచే నవి యెచ్చటికిఁబోయిన సరే నాణెములవలె మాఱును. అవి
తుపాకిపిక్కకుఁ జెదరవు. బల్లెపుఁబోటునకు జంకవు. నీటివడి కెదు రెక్కఁగలవు.
కాని కవుల యనుమతి లేకుండ వారిగ్రంథములను విమర్శింపఁదగదు. నీగ్రంథ
ముల విమర్శింతుము నీ వేమందు వనిపరిషత్తువారు కవి నడుగు నెడల వల దని
యాతఁ డనఁగలఁడా? వల దన్నయెడల నందున నేమిక్రుళ్లున్నదో యని యిత
రు లనుకొందు రేమో యనుసందేహ మాతని కుండదా? విమర్శన బహుజాగ
రూకతతోఁ జేయుట యత్యావశ్యకము. ఎట్లు చేయవలయునో నేను జెప్పను.
ఎట్లు చేయఁగూడదో మాత్రము రవంత చెప్పెదను. స్వల్పదోష మైన నుపే
క్షింపఁ దగదు. దోషములను నిర్హేతుకముగ నిర్ణయింపఁగూడదు. చిన్నయ్య
కాలమున నట్లువ్రాసిరి. పెద్దన్నకాలమున నట్లు వ్రాసిరి. నన్నయ్యకాలమున
నట్లు వ్రాసిరి కావున మీరుగూడ నట్లే వ్రాయవలయు నని శాసింపఁదగదు.
సర్వకవులకే కాక సర్వకళాభిజ్ఞులకుఁగూడ నవిలంఘ్యము లగుబహిరంతఃప్రకృతి
శాసనములకంటె భిన్నము లైనశాసనములు గుణదోషనిర్ణయమున కక్కఱకు
రాఁగూడదు. దోషములు నిర్ణయింపవలసి నదే కాని యిట్లు దిద్దుపాటు లొం
దిన యెడల నాదోషములు గుణము లగు నని యెన్నఁడును బలుకవలదు.
గ్రంథరచనయం దొకపద్ధతిని గాని మార్గమును గాని క్రమమును గాని చూపఁ
దగదు. మీవిమర్శనమువలన గవితకుఁ దళుకు మాత్రమే హెచ్చించి దార్ఢ్యము
తగ్గింపఁగూడదు. ఆకారసౌందర్యము మాత్రమే వృద్ధిపఱిచి యాంతరంగపటి
ష్ఠత తగ్గింపఁ గూడదు. నిర్దుష్టత మాత్రమే వృద్ధిపఱిచి రసమును దగ్గింపఁగూ
డదు. అలంకారములు వృద్ధిపఱిచి యవయవసౌందర్యమును నాచ్ఛాదింపఁ
జేయఁగూడదు. మదగజయామినీత్వమును మాత్రమే హెచ్చుచేసి మగ
తనమును దగ్గింపఁదగదు. అనుకరణము మాత్రమే యధికపఱిచి యుపజ్ఞకడ్డు

రాఁగూడదు. చిత్రవిచిత్రము లగురుచులు మాత్రమే వృద్ధిపఱిచి జీర్ణశక్తిని దగ్గింపఁగూడదు. కల్పనకు స్వచ్ఛందత్వమును దగ్గించి బండి రొజానుబట్టి పోవు నట్లు మాత్ర మెన్నఁడును జేయఁదగదు. అట్లే మీ రొనర్చినయెడల మధ్య కాలప్రబంధశకము దిరుగ నుదయింపఁజేసినవా రగుదురు. ఇఁక మేనమామ పోలికలు, కవలపిల్లలపోలికలు. ఇఁక ననుకరణములు ననుకరణమున కనుకరణ ములు, ఛాయాపటములు, నచ్చుబొమ్మలు మొదలైనవి బయలుదేఱును. విమ ర్శనములోని కట్టుదిట్టములకు మీ రేమైన నూతనశాసనములు కల్పించునెడల నింత మునుఁగును. మీ రెన్నిశాసనములు కల్పించినను సామాన్యకవితాశక్తి కలవాని కవి ప్రతిబంధము లగును గాని యుపజ్ఞాసహితుఁ డగునుత్తమకవి ముం దెప్పుడయిన నుదయించునెడల నాతని నేశాసనములు కూడఁ బ్రతిబంధింపఁ జాలవు. నిఘంటు వాతని ననుసరించి పోవును. వ్యాకరణ మాతని వెంబడిం చును. పద్యలక్షణ మాతని కనుసన్నల మెలఁగును. భాష యాతనిగాంచి గడ గడ లాడును.

వచన రచన:—వచనప్రబంధములు మనలో మొదటినుండియుఁ దక్కువ గనే యున్నవి. వానియందు మనవారి కాదరము తక్కువ. చదువవలసినవారికా, వ్రాయవలసినవారికా? చదువవలసినవారికిఁ జదువునందే యాదరణము లేన ప్పుడు వచనప్రబంధములం దనాదరణ మని వాపోవుట యెందుకు? వ్రాయ వలసినవారికే వానియందు వైరాగ్యబుద్ధి; వచనమును వ్రాయువాఁడు పట్టితెలివి తక్కువవాఁ డని సాధారణజనాభిప్రాయమై యున్నది. కవితామణి కోటీరమును ధరించుట కర్హుఁడు కానివాఁడే యీకట్టెలమోపు మోయఁదగినవాఁ డని జనుల నమ్మకము. సాధారణజనులకే యటులుండ నిఁకఁ బద్యప్రబంధకర్త వచన ప్రబంధకర్త నెంతచులుకనగాఁ జూచునో చెప్పవలయునా? తాను దేనెపట్టనియు నాతఁడు తెలికపిండి యనియుఁ, దాను చెఱకుఁగఱ్ఱ యనియు నాతఁడు చొప్ప దం టనియుఁ దనది పూలయంగడి యనియు, నాతనిది పుల్లలదుకాణ మనియుఁ దననెత్తిపై మకుట మనియు నాతనినెత్తిపై మట్టితట్ట యనియుఁ బద్యలేఖరి వచన లేఖరిని గూర్చి భావించును. ఎంతబుద్ధిహీనతయో! ఈబుద్ధిహీనత యీనాఁటిది కాదు. చిరకాలమునుండి వచ్చుచున్నది. నిజముగా నాసేతుహిమాచలపర్య ... మున్న యార్యజాతి యంతయుఁ గవిజాతి. భరతదేశమందలి ప్రకృతిసౌ... ముచే మనము జన్మకవులము. రత్నగర్భ యని సార్థకనామము ధరించు... సర్వ విధముల మనయార్యావర్తదేశమే సమర్థ మైనది కాదా? బంగా... పండఁ

దగిన పార్థివతత్త్వము ప్రపంచమున మఱియొకటి యేది? ఈవైపునఁ బంచోప నదులతోఁ గైలాసముపైనుండి కచ్ఛివఱకు సింధునది, యదిదాఁటి రవంతకుడి ప్రక్కకు రాఁగానే యభవజటాజూటోద్భవ యై యనేకోపనదులతో నమృతా ధిక మాధుర్యధురీణాంబుప్రవాహములతో ననేక శతయోజన పర్యంతావనీస్థల ఫలీకరణ పాటవప్రాబల్యముతో ననేక జన్మార్జితాఘవినాశనమాహాత్మ్యముతో నార్యావర్తమున కామూలనుండి యీమూలవఱకు జగజ్జనజేగీయమానప్రకా శముతోఁ బ్రవహించు నార్యావర్తభాగ్యదేవత యైనగంగాదేవి—మఱిరవంత దాఁటగనే ధవళగిరిపైని—నెవరెస్టుపైని—నా పైనున్నశిఖరములపైని నేమూ లనో యుద్భవించి వాయువేగముతోఁ బ్రాగ్దిశగాఁ బ్రవహించి అస్సాము నొద్ద మోచేతివాటముగా మరలి దక్షిణముగఁ బ్రవహించుబ్రహ్మపుత్ర, యిది కాక వీనిక్రింద నర్మద, మహానది, గోదావరి, కృష్ణ, తుంగభద్ర, కావేరి మొద దలగు మహానదులు తమశీతలత్వముచేతఁ దమసరళత్వముచేఁ దమ మాధుర్య ముచేఁ దమప్రవాహశక్తిచేఁ దమ పవిత్రతచే నార్యావర్తజనసంఘబుద్ధితత్త్వమున శీతలత్వము సారళ్యము మాధుర్యము పవిత్రత ధాటి యొసఁగుటకుఁ జాలియున్న వని చెప్పుట యతిశయోక్తి కాదే. ప్రపంచపర్వతములలోఁ బ్రథమగణనీయ మగుప్రాలేయాచలము భరతదేశమాతృదేవతకు హీరకిరీట మై ప్రకాశించు చుండ వింధ్యాద్రి వజ్రాలమొలనూలై యుండ సింహళద్వీపము పాదపీఠ మై యుండ సమస్తప్రకృతివైచిత్రీసన్నివేశప్రథమనిదాన మైన యీభరతఖండము నందు సన్నిహితసూర్యకాంతి జనులరక్తమునకుఁ దేజోధికత ధాటి దీప్తి గలిగింప భావనాప్రపంచమున శంపాలతాకోటులఁ బ్రాఁకింపఁ బవనునకు బంగారుపూఁత వోయఁగ సర్వవిధములఁ బ్రకాశించు నార్యావర్తదేశమందుఁ గవులకు గాయకుల కుఁ జిత్రలేఖకులకు భక్తులకు జ్ఞానులకు నేమాత్రమైన లోప మున్నదా! కావున మనది యీజన్మకవిజాతి; మనగ్రంథము లన్నియు వైద్యగ్రంథములే కావు చరిత్ర గ్రంథములే కావు నిఘంటువులే కా వన్నియుఁ గూడఁ బద్యముననే పూర్వము వ్రాయఁబడినవి. ఇప్పుడు మనకట్టిభావనాశక్తి యున్నదా? ఊహూఁ. ఇప్పుడు మన
శికవితాసంపత్తి యున్నదా? ఊహూఁ. మనచిత్తముల కట్టియుత్సాహ మైన
న దా? ఊహూఁ. విదేశీయపరిపాలనమున విదేశీయగ్రంథపఠనమున విదేశీయా
చా లంబనమున విదేశౌషధగ్రహణమున మనపూర్వవ్యక్తి పూర్తిగ నశించి
నది. గ ానది నురుగులోఁ గైలాసేశ్వరుని జటాజూట మావరించిన జగజ్జనని
మందహాస ము మనము గాంచలేనప్పుడు మనకుఁ గవిత్వ మెక్కడిది? గరుడపక్షి

కృష్ణాయనునప్పుడు విష్ణువాహనమస్తుభ్యం పక్షిరాజాయ తేనమ యని చేతులు జోడించుకొన లేనిమనకుఁ గవిత్వ మెక్కడిది? అట్లు చేసినవానిని బుద్ధిహీనుఁ డని మనము పిలుచుచుండినపుడు మన కింకఁ గవిత్వ మెక్కడిది? ఇది కాక మతమును వృద్ధిచేయకుండ దైవభక్తిని హెచ్చింపకుండ నాధ్యాత్మికజ్ఞానమును బలపఱుప కుండఁ బ్రకృతిశాస్త్ర మసందర్భముగ ననర్హముగ ననుచితముగఁ బవిత్రప్రదేశము లందలి పైకప్పులను దొలఁగించినప్పుడు మన కింకఁ బ్రకృతిపై రోఁత యే కాని ప్రీతి యేమున్నది. వినుఁ గే కాని వింత యేమున్నది. అగ్నిజ్వాలలోని యసాధారణలావణ్యమును జూచి యానందింపలేక యిది చూచి కెమికల్ కాంబినేషన్ (Chemical combination) యొక్క ఫల మని నిర్లక్ష్యముగఁ జేయి నూఁపుచున్నాము. కలకంఠము గానకాలక్షేప మొనర్ప నొడలు జల్లు మనవలసి యుండఁగా వోకల్ కార్డ్సు (Vocal cords) యొక్క అరేంజిమెంట్సు (arrangements) ఆటీలున నున్న వని మనము పెదవి విఱుచుచున్నాము. తుట్టతుదకుఁ గన్నీటి బిందువు చూచినను మనమనస్సు కరఁగకున్నదే! లాక్రిమల్ (Lachrymal) రసము కొంత సున్నము కొంత యుప్పు కొంత ఆక్వా (aqua) కొంత యని యనేక లక్షలయాణిముత్తెముల విలువ చేయఁగల యశ్రుబిందువుల ననేకధా భ్రష్టపఱిచి భంగపఱిచి దానివంకఁ బృష్ఠము త్రిప్పుచున్నాము. ఇంకను గవిత్వమని పద్యము లని యేల దేవులాడవలయును. మనపూర్వపరిస్థితు లన్నియుఁ బూర్వమున నున్నట్లే యున్నవి. కాని మనముమాత్రము మాఱితిమి. మనహిమవత్పర్వతములో నౌన్నత్యమే కాని మనమనస్సులలో లేనప్పుడు మనగోదావరీనదిలో రసమే కాని మనమనస్సులలో లేనప్పుడు మనబంగాళాఖాతములో గాంభీర్యమే కాని మనమనస్సులలో లేనప్పుడు మనకరకికాయయందు భావనయే కాని మనమనస్సులలో లేనప్పు డింకఁ గవిత్వ మెందుకు? మనసూర్యభగవానుఁడు మన కత్యంతసమీపముననే యున్నాఁడు. కాని మనమనస్సులలో గరఁగని మంచుకొండ యున్నపుడు మనకుఁ గవిత్వ మెక్కడిది? కవిత్వము చెప్పనివాని నింక నధిక్షేపించు టెందుకు? ఎట్టిపిచ్చిలో నెవిధమైన వెగటును లేదో, ఎట్టియున్మాదము ప్రపంచోద్ధరణపటిష్ఠమో, యెట్టిమతిమాలినతనములో జ్ఞానవిజ్ఞానములు దుర్నిరీక్ష్యమైన తేజస్సుచే వెల్గునో యెట్టివెఱ్ఱికి వేయివిధములు కాక కోటివిధము లయ్యును బరమార్థగ్రహణవిధాన మనునొక్కటే విధానము గలదో యెట్టి వెఱ్ఱి వెఱ్ఱు లన్నిటికంటె వెఱ్ఱిదో యట్టివెఱ్ఱిని యట్టి లోకాతీతమైనవెఱ్ఱిని నట్టివెఱ్ఱిలేని వెఱ్ఱిని గలిగి తాను ధన్యతఁ జెంది మనల ధన్యులఁ

జేయునాతఁడు కవి. ఇప్పు డైన నట్టిపిచ్చి లకుకుఁ గోటి కెవ్వనికైన నుండిన యె డల వాఁడు కవితాగానము చేయవచ్చును. అంతే గాని కవిత్వమున నేదో ఘనత యున్న దని యాసించి యందుకై ప్రయత్నించి జను లసంబద్ధగ్రంథ ముల సృజించి యకాలపు వెఱ్ఱులై ప్రకృతి కాపత్తుఁ దెచ్చి పెట్టుట న్యాయమా? అంతేకాక వచనమును వ్రాయువానిని దీసి వ్రేఁతసరకుగఁ గుక్కమూఁతిపిం దెగఁ దృణీకరింప న్యాయమా? పద్యమునఁ గవిత్వముండి వచనమున లేకుం డునా? ఎచ్చట రసముండునో యచ్చటనే కవిత్వ మున్నది. కవిత్వము గుణ ములో నున్నది కాని గణములో నున్నదా? అభిప్రాయప్రకటనమే కావలసి నది. అన్నినాగరకదేశములందుఁగూడ వచనప్రబంధములు లక్షోపలక్షలుగా వృద్ధిపొందు చున్నప్పుడు మనదేశమం దట్లు జరుగపోవుట కడు శోచనీయము కాదా! వచనగ్రంథరచనాబాహుళ్యమునఁ గాని భాష యభివృద్ధి నొందనే రదు. మనపరిపాలకు లగు నాంగ్లేయులభాషలో వివిధవివిధవిషయములపై నెన్ని వేల వచనగ్రంథము లున్నవో మీ రెఱుఁగనివిషయమా? మీరు వానిలో నెన్నిటినో చదివియే యుందురు. చదివి యూరకుండుట తగునా? ఆజ్ఞానము నంతను సంపాదించినమీరు మనమాతృభాష నభివృద్ధిపఱుచుటకుఁ దోడుపడ నక్కఱ లేదా? మనకెంతసేపు నాటకమో నవలయో ప్రహసనమో చిన్నకథ యో మోహగీతమో యంతకంటె మఱేమియు లేదే. విజయనగరరాజ్యమును గూర్చి సూయల్ వ్రాసినగ్రంథమైన మనవా రాంధ్రీకరింపకుండిరే! చాణక్యుని యార్థిక శాస్త్ర మెవ్వరైన మనకుఁ దెనుఁగుబాసను నేర్పిరా? ఒక్కగులాబి పువ్వునుగూర్చి యెన్నియాంగ్లగ్రంథములో యున్నవి. మన కొక్క గ్రంథమైన నున్నదా? శారీరశాస్త్ర మొక్కటి సంపూర్తిగాఁ బరివర్తనమొనర్పఁదగి యున్నది కాదా. ఫోటోగ్రాఫీ (Photography) మీఁద మెటలర్జీ (Metellurgy) మీఁద ఇవల్యూషను (Evolution) మీఁద మఱి దేనిమీఁదనో మఱి యింకఁ దేని మీఁదనో యున్నగ్రంథములలో నుత్తమ మైనదానిని మచ్చున కొక్కటియైన మనభాషలోఁ జేర్పఁదగదా? క్రొత్తవిషయములపైఁ గ్రొత్తగ్రంథములు రా వలయును. అప్పుడు కాని భాష పరిపుష్టి నొందదు. ఇంతపనియుఁ జేసి భాష నభివృద్ధిపఱుపఁగలవారు మనలోని యాంగ్లేయవిద్యాధికులే కాని మఱి యెవ్వ రున్నారు. వారు మన కేమని యూరకుండునపుడు భాషకు దుర్గతి యెట్లు పద లును, ఆంగ్లేయు లెన్ని పరభాషాగ్రంథములను దమభాషలోనికిఁ దెచ్చుకొన లేదు? మన మట్లేల సేయరాదు? అదికాక స్వతంత్రగ్రంథముల కేమంత

ప్రోత్సాహ మున్నది? శృంగారరసమున వ్రాసిన గ్రంథము లసభ్య మసభ్య మని మదరాసులోఁ బఠనగ్రంథనిర్ణాయకసంఘమువారిలో నొక్కక్రైస్తవుఁడో మహమ్మదీయుఁడో వైచిన కేక ఛత్రపురపుఁజవుటిపట్టలకుఁ దాఁకి బళ్లారిబోడికొండలమీఁదఁ బ్రతిధ్వనించుచున్నపుడింకఁ జేయవలసి దేది? కరుణరసమున గ్రంథము వ్రాసినయెడల గజనీమామూదు సోమనాథలింగభంగ మొనరించినది మొదలు త్రికాలములయందు మనకలవాటున్న రసము కరుణరసమే యగుటచేత నెవ్వరా గ్రంథమును లక్ష్యపెట్టుదురు? హాస్యరసమున గ్రంథము వ్రాసినయెడల నితరజాతుల కెట్లున్నను మన కది మిగులఁ దప్పు. మనకు లైఫ్ (life) చాల సీరియస్ (Serious) అని యేదో పుట్టి మునిఁగిపోయినట్లు జీలుగుబెండుకంటె దానిని లఘువుగఁ జూతురే? వీరరసముపై వ్రాయుటకుఁ జేతులు కదలకుండ నరదండము లేయయ్యెను. అందుచేఁ గల్పనకుఁ గవితకు సృష్టికి నవకాశమేది? ఏమున్నదో నేఁ జెప్ప నేల. మీ రెఱుఁగనిదియా? అందుచేఁ బ్రదుకుఁదెరువు పుస్తకములు ప్రతిదేశ వీరచరిత్రములు ప్రాణరక్షణగ్రంథములు ప్రకృతిశాస్త్రగ్రంథములు రాజనీతి పుస్తకములు పరిశ్రమగ్రంథములు నింక నిట్టివే భాషలోనికి దింపవలసియున్నది. ఈగ్రంథజాలము యథార్థమైనసారస్వత మగునా యని సందేహము వలదు. "సమిష్టిస్సర్వశాస్త్రాణాం సాహిత్య మితి కథ్యతే" యని యున్నది కాదా? సాహిత్యపరిషత్తువారి కే యిఁక సందేహ మేల. కాలానుసరణ మైన సారస్వత మిదియే. ఈ పని యాంగ్లేయభాషావిద్వాంసు లగునాంధ్రులవలన నే కాని కాదు. వారిలో మాతృభాషయం దాదర మున్నవారు కొంద ఱున్నారు. వా రెట్లున్నా రనఁగ ననేకవిషయజ్ఞానసామగ్రి యంతయు సిద్ధపఱిచికొని యున్నారు. విషయవిభాగములఁ గూడఁ జేసికొని యున్నారు. తెనుఁగుభాషలో వ్రాయుటకు జంకుచున్నారు. చేతఁగాక కొంత. సిగ్గుచేఁ గొంత. మాకన్నియుఁ దెలియు నని వెల్లడించుచునే యున్నారు. ఎప్పుడో వ్రాసెద మని వాగ్దాన మొనర్చుచునే యున్నారు. తీర నెవ్వఁడైన నొక్క తెలుఁగుగ్రంథమువ్రాసి దీని కుపోద్ఘాతము వ్రాయుఁ డని వారిలో నెవరికైనఁ జూప నుపోద్ఘాతము నాంగ్లేయభాషలో వ్రాయుచున్నారు. పీఠిక లాంగ్లేయమున నున్న తెలుఁగుగ్రంథములు మనకుఁ గొన్ని లేవా? ఇదేమికర్మము. ఆంధ్రసారస్వతచరిత్ర మాంగ్లేయభాషతో వ్రాయుచున్నా నని చెప్పినవారిని నే నెఱుఁగుదును. సంధ్యావందన మింగ్లీషుతోఁ జేయుదు మన్నవారితో మన కేమివినియోగము. కాని వారిసాహాయ్యము లేకుండ మన మేమిచేయఁగలము. వారు సాహసించి తెనుఁగున వ్రాసినక్లైన

భాష కుపకృతి జరుగుట నిశ్చయము. వారందఱు మెకాలే (Maccaulay) రస్కిన్ (Ruskin) గిబ్బన్ (Gibbon) కార్లైల్ (Carlyle) అడిసన్ (Addision) లాక్ (Locke) హెర్బర్టు స్పెన్సర్ (Herbert Spenser) మొదలగు మహావచన ప్రబంధకర్తల శైలీబేధములు పూర్తిగ నెఱుఁగుదురు. వారి కభిరుచియైన యే శైలినో యనుసరించి వారు గ్రంథములను వ్రాయుదురు. ఓ! ఇఁక నేమికొదవ? ఖదమునడకవంటి శైలి యొకటి, చాదర్‌ఖానంటి శైలి యొకటి, బాజీవంటి శైలి యొకటి, పందెపుదౌడువంటి శైలి యొకటి మనభాషలో నవతరింపఁ జేయఁ గలరు. చిత్రములైన శైలీభేదములు మనభాషలో మిగుల నరుదుగా నున్న వని వేఱె చెప్పనేల? రైఁ మని పేకచువ్వ పై కెగిరిన ట్లున్న శైలీభేద మేది?

కాకి పై కెగిరియెగిరి ఱెక్కలు కదలకుండ జందెపుఁ బెట్టుగ సాపుగ వాలుగ దిగునప్పటి లఘుపతనచమత్కృతి కనఁబఱచు శైలీపద్ధతి యేది? తానము వాయించునప్పటి తళుకుబెళుకులు, టంగుటింగులు, గలగలలు, జలజలలు గలశైలి యేది? మహాజనులారా! ఇట్లు నే నెన్ని చెప్పవచ్చును? భయంకరమయ్యును మనోహరమై మహాశక్తిసక్తమయ్యు మార్దవయుక్తమై ధారాళమయ్యు విశాలమై స్వభావసమృద్ధమయ్యు సరసాలంకారభూయిష్ఠమై సముద్రఘోషము గలదయ్యు సంగీతప్రాయమై స్పష్టీకృతసకలవిషయతత్త్వమయ్యు నస్పష్టస్వకీయతత్త్వమై చదువరులకుఁ గనుకట్టై చెవికట్టై వాకట్టై మదికట్టై తలపులిమినట్లు శ్వాసమైన సలుపకుండఁ జేసినట్లు ముష్టివాని చిప్పనుండి మూర్ధాభిషిక్తుని కిరీటమువఱకు భూమిక్రిందియఱలనుండి సముద్రములోని గుహాలవఱకు నెవరెస్టు కొండనుండి యింద్రధనుస్సు రంగులవఱకు మందాకినీతరంగరంగద్ధంసాంగనా క్రేంకారములనుండి మహాదేవ సంధ్యాసమయ నాట్యరంగమువఱకు మనోవేగముతో నెగురశక్తిగల చిత్రవిచిత్రశైలీ బేధము లింక నెన్నియో భాషలోఁ బుట్టవలసియున్నవి. అట్లు సృష్టికి సమర్థులగువా రెందఱో యిట నున్నారు. బహుధన మున్నది. పరికరనికరమున్నది. పాత్రసామగ్రి యున్నది. పాచకు లున్నారు. ప్రబలుఁడైనశని నోటనుండుటచే బాషావచనశైలి బలహీనమై పౌరుషరహితమై యున్నది. నకనకలాడుచు నన్నమో రామచంద్రా యనుచున్నట్లున్నది. ఈలోప మెట్లు తీరఁగలదో సాహిత్యపరిషత్తువారు సత్వరముగ సమగ్రముగ యోజించుట కర్తవ్యము.

సాహిత్య పరిషత్తు:—సాహిత్యపరిషత్తువారే యీబాధ్యత బహుళముగా వహింపవలయు నని నావినయపూర్వకవిజ్ఞాపనము. వారు పైవా రెవరిచేత

నో యీగ్రంథముల వ్రాయింప నక్కఱలేదు. ఆంధ్రదేశపండితు లాంధ్రదేశ వచనగ్రంథకర్తలు నాంధ్రదేశకవులు సాహిత్యపరిషత్తులోని వారే కాక పైవా రెవ్వ రున్నారు? అట్టివా రెవరైన నున్నయెడల వారిని బ్రార్థించి పరిషత్తులోఁ జేర్చుకొందము. పైని జెప్పినగ్రంథములు వ్రాయవలసినవారు మనలోనివారే. ఎటువచ్చినను వారిని బ్రత్యేకముగ సమావేశ మొనర్పవలసియున్నది. పరిషత్తును బ్రతిసంవత్సర మెవ్వరో యొక రేదోయూరి కాహ్వానించుచున్నారు. మన మెవ్వరినో యధ్యక్షు నేర్పఱుచుకొనుచున్నాము. ఏదో కార్యక్రమము ననుసరించి యెట్టులో జరుపుకొనుచున్నాము. పై సంవత్సరమునకు మఱేదో యూరు పోవుచున్నాము. అంతే. జరుగుచున్న దంతే. ఇన్నిసంవత్సరములనుండి భాషాభివృద్ధికై ప్రయత్నించుచుంటిమి కదా? అది యేతీరున నైనది? ఎంతవఱ కైనది? దేనివలన నైనది? అని మనము మనలను గఠినముగాఁ బరీక్షించుకొనఁదగదా? ఇతరులు మనలఁ బరీక్షింపకుండ మనమె యట్లొనర్చుకొనుట మంచిది కదా! పదునైదు పదునాఱు పూర్వప్రబంధము లచ్చువేయించితిమి, పారిభాషిక పదముల పట్టికలు గొన్ని రచియించితిమి, ప్రశస్తము లైన యుపన్యాసము లనేకములు పరిషత్పత్రికలో నచ్చువేయించితిమి. A Defence of Literary Telugu అను గ్రామ్యవాదఖండనగ్రంథము ప్రకటించితిమి. కాని మనము చేసినయీ సేవ చాలకపోవుటచేఁ గాఁబోలుఁ బరిషత్కన్యక యుండవలసినట్లు లేదు. పండ్రెండవయేఁడు జరుగుచున్న పడు చెట్లుండవలసినది? ఓ నన్నుఁ జూడు నన్నుఁజూడుమన్నట్లుండవలసినదే—అట్లున్నదా—అయ్యయ్యో! ౧౨ సంవత్సరములున్న నావలెనే చప్పిదౌడలతో శల్యావశిష్టయై యున్నట్టున్నదే. బంగారమువంటి ప్రాయ మంకురించినపడుచు పట్టఁబగ్గములు లేకుండ నుండవలసినదే. అయ్యో! కాలానుసారగ్రంథపోషణమునఁ గాని కావ్యకన్యక యొడలు చేయదు. తేకెత్తదు. జబ్బపై జబ్బ వేయదు. జగన్మోహకముగఁ గనఁబడదు. ఇదివఱ కెన్నో నాటకములు నవల లున్నవి కదా వానివలన భాషాభివృద్ధి కాలేదా యని యందు రేమో. ఏదో స్వల్పముగ నయి యుండును గాని వానివలన భాషలో నూతనాభిప్రాయములు గలిగినవా? నూతనవిషయము లేమైన బోధింపఁబడినవా? నూతనశబ్దజాల మేమైన భాషలోఁ బ్రవేశించినదా? అవి యన్నియు మెఱుఁగులుఁ జమత్కారములు, విలాసములు, వన్నెలు, వగలు, నొయ్యారములు తళుకులు, బెళుకులు. అంతే కాని వానివలన భాష యభివృద్ధినొందిన ట్లెట్లు చెప్పఁగలము. ఒకభూగోళశాస్త్రము మనలోనికిఁ దెచ్చుకొన్నయెడల మన

వారి కిదివఱకుఁ దెలియనివిషయము లెన్ని తెలియును? ఇదివఱకు భాషలో లేనియభిప్రాయము లిపుడు క్రొత్తగా నెన్ని చేరును. ఇదివఱకు భాషలో లేని యెన్నిశబ్దము లిప్పుడు క్రొత్తగాఁ జేరును. లీలావతినాఁటి గణితము తరువాత మన కట్టిదేదైన నున్నదా? ప్రపంచమున నున్నయన్ని శాస్త్రములలో నన్నికళలలో నన్నితంత్రములలో నేమేమి మెఱుఁగు లున్నవో తెలియఁజేయఁగల గ్రంథములు మనకుఁ గావలయును. ఇతరజాతులవా రంద ఱట్లు సంపాదించుకొను చున్నారు. కావున నింతగా దేవులాడవలసివచ్చినది. ఒక్కొక్కజాతి గ్రంథము భాషాదేవి కొక్కొక్కముందడుగుగా నుండవలెను. అట్టిగ్రంథములను సృష్టించుటకు మన మిపు డేమి చేయఁదగి యున్నది? అధ్యక్షుకోపన్యాసమైన తరువాతఁ గార్యదర్శినివేదన మేదో యున్నది కదా! దానితరువాతఁ బండితులయుపన్యాసము లున్నవి కదా! ఉపన్యాసబాహుళ్యము కొంత తగ్గించి మొదటిదినము నందుఁ గాని రెండవదినమందుఁ గార్యనిర్వాహకసంఘసభకుఁ బూర్వమో పరమో కాని గ్రంథకర్తలందఱుఁ గలియవలయును. కేవలము తెనుఁగు తెలిసినవారేకాక, సంస్కృతాంగ్లేయభాషలయందుఁ బ్రవేశ ముండి యాంధ్రమున వ్రాయఁగలగ్రంథకర్తలు కలియవలెను. ఈసంవత్సరమున కేదో జరిగిపోయినది. పైసంవత్సరమునుండి యట్లు చేయుట మంచి దేమో యోజింపుఁడు. అట్లు కలసి యిప్పు డాంగ్లేయమునునుండి సంస్కృతమునుండి యాంధ్రభాషలోనికిఁ దీసికొనిరావలసినగ్రంథము లేవో మొదట నిర్ణయించుకొనవలయును. వానిలో ముఖ్యము లైనగ్రంథము లేవో నిశ్చయించి, మనలోని గ్రంథకర్తలశక్తు లన్నియు మనకుఁ దెలియును గానఁ, "అయ్యా! యీగ్రంథమును మీ రీగ్రంథమును మీరని మనలో మనము పంచుకొనవలయును. ఆగ్రంథములు పైపరిషత్సభకుఁ బూర్తిచేసి తీసికొనివచ్చు నేర్పాటు చేసికోవలయును. మహాజనులారా! ఈయేర్పాటు మాత్ర మధ్యక్షోపన్యాసముకంటెఁ గార్యదర్శి సాంవత్సరికచర్యానివేదనముకంటెఁ గార్యనిర్వాహకసంఘపుఁ దీర్మానములకంటె నత్యంతము ముఖ్యమైనది. ఏపరిషత్సభలో భాషాపండితులు సంవత్సరము కష్టపడి పూర్తిచేసి తీసికొనివచ్చిన గ్రంథములు ప్రదర్శింపఁబడునో యాపరిషత్సభయే జయప్రదముగా జరిగిన దని చెప్పవలసినది. మిగిలినసభ లన్నియు మిత్రదర్శనములు బంధుసమాగమములు లీలాప్రయాణములు గాలిమార్పులు అట్ హోములు (at home) టీపార్టీలు—ఇన్నిమాటలు చెప్పితివి గదా! నీవే గ్రంథముల నేల రచియింపలే దని మీరు న న్నడుగఁదగినదే. ఇదిగో! చెప్పె

చున్నాను. నాగుణలోపముకూడఁ జెప్పెదను. ఆంధ్రభాషలో నాయభిప్రాయమును వెల్లడించుటకుఁ దగినశక్తి నాకుఁ గలదు. కాని సంస్కృతభాషలో నాకుఁ బ్రవేశము తక్కువ. సామాన్యపుఁదక్కువ కాదు. లే దని చెప్పఁదగినంత తక్కువ. ఆంగ్లేయభాషాజ్ఞానము మొదటినుండియుఁ గలఁతకొట్టయినది. ౩౫-సంవత్సరములక్రిందటఁ జదివినయాంగ్లేయగ్రంథమే కాని తరువాతఁ జదివిన దొక్కటైన లేదు. జీవనోపాధిలో నాంగ్లేయభాషాజ్ఞాన మేమైన నక్కఱకు వచ్చిన దేమో యనఁగ శ్రీరామరక్ష. శ్రీరామరక్ష. మహారాజశ్రీ యే కాని మై డియర్ సర్ (My dear Sir) అని యెవరికి వ్రాయవలసిన యావశ్యకత నా యదృష్టమున లేకపోయినది. అందుచే న న్నాంగ్లేయభాష రానివాఁడుగనే మీరు గణింపవలయును. మీరిట్లు సంవత్సరక్రమముగాఁ జేయవలసినగ్రంథజాలమువలన భాష యభివృద్ధి నొందుటయె కాక గ్రంథకర్తలలో సఖ్యము కూడ నభివృద్ధి నొందఁగలదు. కవికిఁ గవి కున్నకాకోదరమండూకము వైఖరి కవికి విమర్శకున కున్నమూషకమార్జాలవైఖరి విమర్శకునకు విమర్శకున కున్న సామజపంచాననపద్ధతి, సత్వరముగ నంతరించి వారిలో సాహచర్యము సౌమనస్యము సౌభ్రాతృత్వము సంభవింపఁగలవు. గ్రంథకర్తలలో నిట్టిమనస్థితి భాషకు దేశమునకుఁ బరమశుభోదర్కము. సాహిత్యపరిషత్పక్షమున నిప్పుడు రచియింపఁబడుచున్న యాంధ్రభాషాశిరోభూషణ మైనగ్రంథము సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు. ఇది పరిషత్పక్షముననే రచియింపఁబడుచున్నను బరిషత్సభ్యులకు ధనవిషయ మైనశ్రమము లేకుండ నిఘంటుసంబంధము లగుసమస్తవ్యయప్రయాసములను మాసుహారాజుగారే మహోదారమనస్కు లై వహించుచున్నారు. భాషాపండితులును నుత్తమవిమర్శకులును నగు మ-రా-రా-శ్రీ, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు కేవలభాషాప్రేమపూర్వకశ్రమమునకు లోనై భాషాసేవయే ప్రతిఫలముగా నెంచి నిఘంటుసంపాదకత్వమున నిర్నిద్రదీక్షులై యున్నారు. ఈనిఘంటువు మహోత్తమగ్రంథము కాఁగల దని నమ్మియున్నాము. మఱియు ననేకాంధ్రప్రబంధవ్యాఖ్యానరచయితలును ననేకగ్రంథద్రష్టలును నపారసాహిత్యసంపన్నులును నాస్థానవిద్వాంసులు నగుశ్రీపురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రులుగారిచే బ్రహ్మసూత్రభాష్యమును మహారాజుగారే యాంధ్రీకరింపఁజేసిరి. భాషాపుష్టికర మైనదియు విషయగౌరవప్రాశస్త్యాదులఁబట్టి యాచంద్రార్కముగ నాంధ్రభాషలో నుండఁదగినదియు నైయున్నది. ఇది కాక యనేకపాఠాంతరములతో నర్థమైన వ్యాఖ్యతో నాంధ్రభారతమం దొకఁ గొన్నిపర్వము

లీపండితనర్యనిచేతనే పరిష్కరింపఁబడి యున్నవి. భాష కీమహోపకారము కూడ మామహారాజుగారే యాచరించుచున్నారు. ఇది కాక కవిచక్రవర్తి యైన కృష్ణదేవరాయలచే రచియింపఁబడిన యాముక్తమాల్యదకు మామహారాజుగారు బ్రహ్మశ్రీ మహామహోపాధ్యా యేత్యాదిబిరుదాంకితు లయిన వేదము వేంకట రాయశాస్త్రులవారిచే వ్యాఖ్యానము వ్రాయించిరి. దాని నచ్చువేయించుట కొన్నిసంవత్సరముల క్రిందటనో యేర్పాటుచేసి యుండిరి. వ్యాఖ్యారచన పూర్తియైన దఁట. అచ్చింకఁ గాలేదు. కారణము తెలియదు. ఇదిగాక యాస్థానతర్కవిద్వాంసు లగు శ్రీమాన్ గుదిమళ్ళ వేంకట రంగాచార్యులవారిచే శ్రీవచనభూషణ మనుసంస్కృతగ్రంథము నాంధ్రీకరింపఁజేసిరి. ఇట్లు భాషాపోషకులు భాషాపండితులు నగుశ్రీమహారాజుగారికి దీర్ఘాయురారోగ్యాది సకలైశ్వర్యములు సర్వేశ్వరుఁడు ప్రసాదింపవలయు నని పరిషత్పక్షమున నేను బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

వ్యాకరణము:—ప్రస్తుతవ్యాకరణము లసమగ్రముగ నుండుటచేత భాషా పరిశుద్ధి రక్షణమునకై విపుల మగునొక వ్యాకరణమును రచియించుట మంచి దని పూర్వసభలలో నుపన్యసించిన యధ్యక్షులు కొందఱు సెలవిచ్చిరి. వారి యిష్టము ననుసరించి వ్రాసినను వ్రాయవచ్చును. మీయుపేక్ష ననుసరించి మానినను మానవచ్చును. ప్రపంచమున నున్న ప్రతిసారస్వతపరిషత్తునకు రెండే ప్రధానోద్దేశములు. భాషాపోషణము, భాషాపరిశుద్ధరక్షణము. మొదటిది గ్రంథములవలన నగును. రెండవది వ్యాకరణశాస్త్రమువలన నగును. ఇదివఱకు మన మనుకొనిన ట్లింకఁ గొన్నివత్సరములు గ్రంథములు వృద్ధినొందిన తరువాత వ్యాకరణరచనానుచరణనుగూర్చి యోజింపవచ్చును. ఇప్పుడంత తొందర లేదు. ఇప్పుడే రచియింపవలయు నని యోజించు వారు వారియిష్టానుసార మాచరింపవచ్చును. ఎప్పుడు రచియించినను బరిషత్పక్షమునసే యది రచియింపఁబడుట మంచిది. పరిషన్ముద్ర దానిపైఁ గూడ నుండవలయును.

మహాజనులారా! ప్రభువుల యాదరణ మున్నను లేకున్నను బ్రదుకుఁ తెరు వున్నను లేకున్నను బ్రపంచయాత్రలోఁ బరిపరివిధములఁ గష్టము లొందినను భాషాచరిత్రమునఁ దమపేరు స్థిరముగా నిలిచియుండు ననుప్రజలవిశ్వాసముచేత నూఱుసంవత్సరములలోపల నెందఱో గ్రంథములు రచియించి మరణించియున్నారు. తమహృదయరక్తముతో వ్రాసి వారు మనకొఱ కిక్కడ వదలి పెట్టిన గ్రంథములను మనము భద్రపఱిచి గౌరవించుచున్నామో లేదో యని

వారి నిశ్శరీరాత్మ లాందోళము నొందుచున్నవి. తమ్ముఁ గూర్చి తమ తరువాతివారే మనుకొనుచున్నారో యనియుఁ దమ్ముఁ బ్రశంసించుచున్నారో దూషించుచున్నారో మఱచియే పోయినారో యనియు వారు తహతహలాడుచున్నారు. నిజము చెప్పవలసినయెడల మనము కొందఱి నప్పుడే మఱచియే పోవుచున్నాము. ముడుపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రులవారు రచియించినగ్రంథనామము లన్నియు మనకుఁ దెలియునా? ఆయన జననతిథి మృతతిథి యేవో మనకుఁ దెలియునా? పోనిం డెంతకాలము జీవించిరో యెఱుఁగుదుమా? శతాధిక గ్రంథకర్త చరిత్రమే మనకు సందేహాస్పద మైనదే. వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రులవారు, బెల్లముకొండ రామారావుగారు, కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారు, ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులగారు, డి. కృష్ణశాస్త్రులువారు, దేవులపల్లి సుబ్బరాయ తమ్మన్న శాస్త్రులవారు, దేవగుప్తపు సన్న్యాసిరాజు గారు, తిరుపతిశాస్త్రులవారు మొదలగువా రెందఱో గ్రంథముల వ్రాసి కాలగతిం జెందినారు. వారిచరిత్రములు తెలిసినంతవఱకు సంపాదింపవలసి యున్నది. ఈభారముకూడఁ బరిషత్తువారే భరించుట కర్హులు. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారి కవిజీవితగ్రంథముల తరువాత వ్రాయఁదగిన గ్రంథముల కుపయోగపడు సామగ్రి పరిషత్తువారికిఁ గావలదా? అదిగాక మృతకవులయందఱ ఛాయాపటములఁ గూడఁ బరిషత్కార్యాలయమున నుంచుట మంచిది. వారినావిధముగ మనము గౌరవింప వలయును.

ధనార్జనము:— కాని ప్రాఁబలుకులకుఁ బ్రణవ మెట్లు ప్రారంభమో వివాహాదిశుభకార్యములకు విఘ్నేశ్వరపూజ యెట్లు ప్రారంభమో నాటకమునకు నాందీపూజ యెట్లారంభమో పరిషత్కార్య నిర్వహణమునకు "సొమ్ము లేదు, సొమ్ములే" దనుపంచాక్షరి ప్రారంభ మై యున్నది. ఇది యొక్కమన పరిషత్తునకుఁ గలిగిన బాధయే కాదు, పార్లమెంటు సభయందు మొదలు పంచాయతీకోర్టులోవఱకుఁ బాడఁబడుచున్న పాటల కన్నిటికిఁ బల్లవి యిదియే. సొమ్ము లేదు. సరియె కాని, యుత్సాహము లేకున్నఁ జిక్కు కాని సొమ్ము లేకున్న నంత చిక్కు లేదు. సొమ్ము పైనుండి రావలసినది యుత్సాహము లోనినుండి రావలసినది. ఉత్సాహమె మనకుఁ బూర్తిగ నున్నయెడల సొమ్ము వచ్చియే తీఱును. ఉపకారవేతనమును దీసికొనకపూర్వము మ-రా-శ్రీ జ. రామయ్య పంతులుగారు పరిషత్తునకు ధనలోప మెక్కువగా నుండుటను జింతించి తా మాంధ్రదేశమున నున్న ప్రతిగ్రామమునకే గాక ప్రత్యాంధ్రునిగృహమునకుఁ గూడఁ దిరుగుదు

ననియు నింటి కొక్క రూపాయచొప్పున సేకరించి పరిషత్తున కీఁకొలఁతఁ దీర్త ననియు నీగ్రామమునందే సెలవిచ్చియుండిరి. ఆయనయుత్సాహమే పరిషత్తున కున్న ప్రధానాధారములలో నొక్కటి. ఆయన పెద్ద లగుచున్నారు. యువకు లగు భాషాభక్తు లాయనకుఁ దోడుపడినయెడల సొమ్ము లేదన్న పంచాక్షరీమంత్రము సొమ్ము లేకపోలే దనునష్టాక్షరీమంత్రముక్రింద మార్పఁగలరు. మహారాజులు రాజులు జమీందారులు మొద లగుసంపన్ను లిదివఱకే విశేషధన మిచ్చి యున్నారు. అందులో మామహారాజుగారు పైగ ప్రధానమైన నిఘంటునిర్మాణమునకు వలయుధనము నంతయు నీయసంకల్పించుకొనియే యున్నారు. ప్రజలే తమ బాహుబలమున నింకఁ బరిషత్తునకు ధనము సమకూర్పవలసియున్నది. ఊరనున్న ప్రతిగృహముపై యూనియను పంచాయతీప న్నిచ్చుచున్నామా లేదా? ఒక్కరూపాయ మొదలు పది యిరువది రూపాయలకు పైగ నిచ్చుచున్నామా? లేదా? పరిషత్తుపన్నుక్రింద నింటింటి కొక్కరూపాయ యింతటి నుండి వసూలు కావలయును. అది యెంతబీదవారి యింటికైనను భార మనియనిపింపదు. ఇదివఱకు మన మెన్నిపన్ను లిచ్చుచుండలేదు. ఇంక నెన్ని యిచ్చుటకు సంసిద్ధులమై యుండలేదు. అవి యన్నియు మనకు మోక్షప్రదములా? ఇది కాకపోవునా? నిజ మాలోచింపఁగాఁ బరిషత్తుపన్నుకంటె మ్యునిసిపల్ పన్ను మనకు ముఖ్యమైనది కాదు. ఇంటిముందు పెంట యుండుట మంచిదా? మనసునందుఁ బెంట యుండుట మంచిదా? కావునఁ బంచాయతీ పన్నుకంటెఁ బదిరెట్లు సంతోషముతోఁ బరిషత్తుపన్నును మన మీయవలయును. ఇప్పుడు మనదేశమం దున్న గ్రంథకర్తల తాతలో తాతలతండ్రులో ప్రత్యాంధ్రునియింటిలోఁ జరిగిన వివాహములలోఁ గవిత్వపుఁ బళ్లెరమును గ్రహించినవారై యుందురు. నేనుగూడఁ గవిత్వపువరహా గ్రహించు నాచారముగలవారి వంశములోనివాఁడను.

కవులారా! మనహక్కులను మనము విడుచుకొంటిమి. అది తప్పు. (Lispendens Resjudicata) జ్ఞానమువలన మనము సంపాదించుచున్న సంచులకంటె కాన్ తీటా సైన్ తీటా జ్ఞానమున సంపాదించుచున్న ముల్లెలకంటె (D. C. B. Income tax) జ్ఞానమువలనసంపాదించుచున్న మూటలకంటె (Cash credit) జ్ఞానమున సంపాదించుచున్న గోతములకంటె కవితాదేవతారాధనపూర్వకముగ మనముత్తాతలు కళ్యాణకాలమందు సంపాదించిన పరమపవిత్రమైన కళికువరహాయున్నదే యది మాత్రము సోదరగ్రంథకర్తలారా! అధిక

మైనది. అమూల్య మైనది. అనుపమాన మైనది. మదరాసు బ్యాంకి (Bank) లోని ధన మంతయు మీదే యైనను మాటవరుసకుఁ జూడ తప్పులేదుకద! దాని కంటె మీకవిత్వపువరహా ఘనమైన దని యెంచవలయును. అట్టియత్యుత్తమ ధనము మన మేల వదలుకొనవలయును. ఆంధ్రసోదరులారా! ఇంతటినుండి మీయింట జరుగుకళ్యాణములందు మాకు రావలసిన కవిత్వపుఁగట్నము మీ రీయకతప్పదు. మీపూర్వులు మాపూర్వుల కిచ్చిరి గావున మీరు మాకీయవలసి యున్నది. గ్రంథరచయిత లగుమే మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునఁ జేరియుంటిమి. కావున మాకు రావలసిన దేవో మీరు పరిషత్తునకే యర్పింపవలయును. మా యిండ్లలో జరుగు పెండ్లిండ్లకుఁ గూడ మేము గవిత్వపుఁగట్నమును బరిషత్తునకే సమర్పించుకొందుము. మహాజనులారా! పరిషత్పోషణము మీచేతులలోనే యున్నది. మీవలన వచ్చుధనము పరిషత్కార్యముల కింకను జాలకుండు నెడల మరల దేశీయప్రభువులనే ప్రార్థింతము. పదేపదే వారినడుగుటలో మనకు వెనుకయడుగు లేదు. మరల మరల నెందు కీయవలయు నని వారికి వెనుకచేయి లేదు. ఇట్లు రాఁ దగినధనములో నెనిమిదవభాగ మైనను బండ్రెం డవభాగ మైన నే నిఁకఁ జెప్పఁబోవుపనికై వినియోగింపవలయు నని నాప్రార్థన. నాయనలారా! మీరు శాసననిర్మాణసభలలో సభ్యులైనను మంత్రిపదవుల కర్హు లైనను గాలాంబరకవచధారులై కర్కశతర్కవాగ్వాహినితో న్యాయసభలందుఁ జేరి కాకిని గ్రద్దను గ్రద్దను గాకిని జేయఁగల యింద్రజాలమహేంద్రజాల విద్యా మహామహోపాధ్యాయు లైనను దర్కవ్యాకరణవేదాంతాది శాస్త్రపంచాను లైనను భాషాభివృద్ధిమాత్రము కలము చేతఁబుచ్చుకొని కడుపు చేతఁబుచ్చుకొని గ్రంథములవ్రాయు కవులవలనఁగాని మీవలనఁ గాదు. కాదు. గ్రంథరచనా బాహుళ్యమునఁ గాని భాషాభివృద్ధి కాదు. కాదు. వెనుకటి యధ్యక్షులు చెప్పిన దదియే; ఎన్నిసారులైన నేను జెప్పిన దదియే; రాఁబోవువారుకూడఁ జెప్పఁ దగిన దదియే. అధ్యక్షులలో భేదమే కాని పాటలో భేదములేదు. మునుపటి సుతియే. మునుపటి రాగమే. మునుపటి తాళమే. మునుపటి పల్లవియే. మునుపటి యెత్తుబడియే. చివరకు మునుపటియాశాభంగమే. అది మాత్రము రానీకుఁడు. నిజముగాఁ గవులు మిగుల దురవస్థలో నున్నారు. గాదులలో గరి సెలకొలఁదిఁ గల్లా యున్నవారు, సర్కారువారియొద్దఁ బత్రము లున్నవారు నటుకలమీఁదఁ గొబ్బెరకురిడీలను నిలువఁజేసినవారు నింక నేమో చేసినవారు నింక మఱియేమో చేయుచున్నవారు నట్టిమీకుఁ గవులు పడుక్షోభ మెట్లు

తెలియఁగలదు. కవిజన్మ మంత యసందర్భజన్మము మఱియొకటి లేదు. స్వ
భావజ్ఞాననిక్షేప మైనకవికి సంసారమును బొదుపుగా జరుపుకొను బుద్ధి లేదు.
భావనాభండారప్రభుత్త్వముఁ డైనకవి కాఫీనీటికై మూఁడుకాసులకొఱ కల్లలాడి
పోవును. తనయభిప్రాయములను వారణాసీపీతాంబరములతో ఢాకామసిలి
నులతో జలతారు బుటేదారీపనులతో సింగారించిన కవికమీజుమెడక్రింది
చినుగులను గ్రప్పుకొనుటకుఁ గంతము చుట్టు బట్టచుట్టుకొనును.

ఇట్టి దుస్థితిలో నున్నను మనస్సులో నతనికి దీనత లేదు. నైచ్యము
లేదు. అడఁకువ యన్నమాట లేదు. శాశ్వతముగా నుండువాఁడు దానొ
క్కఁడే కాని మిగిలినవా రందఱు నశించువా రే యని నమ్మికతోఁ దానుం
డును. అట్టివాఁ డొకని సాశ్రయింపఁగలఁడా? ఆతనికున్నగర్వము నహంభా
వము రణశూరుల కున్నదా? రాజాధిరాజుల కున్నదా? తలతిక్కలో నంతవాఁడు
మఱియొక్కఁ డేఁడి? తనరుచియే తనది తన మతమే తనది తనధోరణియే తనది.
పాదుషాను మెచ్చువాఁడు కాఁడు. భగవంతునే మెచ్చువాఁడు కాఁడు. కాని
యిట్టికొన వెఱ్ఱివారివలననే భాషాభివృద్ధి యయినది, యగుచున్నది, కావలసి
యున్నది. వా రిండ్లలోఁ బడి యష్టకష్టములఁబడుచు భాషాసేవ చేయుచున్నారు.
వా రంతదురవస్థలో నున్నారని చెప్పుట యసత్యము, వీథులవెంటఁ దల లెత్తు
కొని తిరుగుచునే యున్నా రని మీరు నన్నధిక్షేపింపకుఁడు. వారంటు జవాను
లేవైపుననుండి వచ్చుచున్నారో యని యటునిటు తలలెత్తి చూచుచున్నారు
కాని మఱియొకటి కాదు. నామాట యథార్థ మని విశ్వసింపుఁడు. అట్టివారు
కొన్ని యమూల్య గ్రంథములను వ్రాసి యంతరించినారు. ఇంక నంతరింప
నున్నారు. వారిగ్రంథము లచ్చుపడుట కాధారము లేదు. అవి భాషలోఁ
జేరు నను నాస లేదు. ప్రతిమండలమందుఁ బుస్తకముల యేజంటులు నున్నారు
కదా? వా రాగ్రంథముల నుద్ధరించి కవులకష్టములఁ గడ తేర్పరాదా? ఆఁ! కడ
తేర్చుచునే యున్నారు. కవులను గ్రంథములనుగూడ నూటి కెనుబదియైదు
కమీషనను వాఁ డొకఁడు మూఁడువేలప్రతులచ్చు వేయించుకొని మూఁడుపాతి
కల ప్రతులు కవి కిచ్చెద ననువాఁ డొకఁడు. ఇట్టివా రే యున్నవారిలో ననేకులు.
ఇతరదేశములలోఁ బూర్వశతాబ్దములందలి గ్రంథవిక్రేతలు కవుల నైన మిగి
ల్చిరి. ఇప్పుడు పరదేశములలో గ్రంథకర్తలు గ్రంథవిక్రేతలుఁ గూడ బాగుపడు
చున్నారు. మన దేశమందు గ్రంథవిక్రేతలు కలియుగవృకోదరు లై కవులను
గ్రంథకర్తలను గూడఁ గబళించుచున్నారు. గ్రంథకర్తలలో బొత్తిగా రిక్తు లగువారిని

మీరు కాపాడవలసి యున్నది. ధనశక్తి తక్కువైనఁగాలఁదిఁ గవితాశక్తి యెక్కువగ నున్నవా రెందఱో యున్నారు. ఆసంగతి మీరు బాగుగఁ దెలిసికొని యట్టివారి గ్రంథముల నచ్చువేయించి వారికి గ్రంథప్రతుల నిచ్చునెడల వారు బాగుపడుదురు. వానిని గ్రంథనిర్ణాయకసంఘమువారు పఠనగ్రంథములుగ నియమించునెడల వారు రవంత నిలువఁబడి యింకను గ్రంథముల వ్రాయుదురు. పరిషద్ధనములోఁ బండ్రెండవవంతో యెనిమిదవవంతో యొకందులకు వినియోగింపవలసి యున్నదని నే నింతకుముందుఁ జెప్పితినే, యీ యుత్తమకార్యమునకై యది వినియోగపడవలసియున్నది. ప్రపంచమందలి యితరదేశములలోని పరిషత్తులు దాదాపుగా నన్నియు నిట్లు నిరుపేదకవులకు సాయమొనర్చినవి. అది గాక యట్టివారు మరణించినపిమ్మటఁ గూడ వారిపిల్లలకుఁ గొంతయుపకారవేతనము లిచ్చినవి. అంతపని మనము చేయఁజాలము. ప్రధానకృత్యములకే పరిషత్తు ధనము లేకుండ బాధపడుచుండఁగాఁ బారమార్థికకృత్యము లెట్లు చేయఁగలదు? అదిగాక రెండుమూఁడు వందలసంవత్సరములక్రిందటఁ బాశ్చాత్య దేశములందలి కవులదరిద్రత వంటిది ప్రపంచమున లేదు. మనకవులలోఁ గూడ లేనివా రనేకు లున్నారు కాని వారియంత లేనివారు కారు. అయిదు దినము లాఁకలిచే మాఁడిమాఁడి యాకస్మికమున దొరకిన రొట్టె నాత్రముతో మ్రింగఁబోవ నది యంగిటి కడ్డుపడుటచే నంతలో నసువులను బాసిన ఓట్వే (Otway) వంటి కవి మనలో నేఁడి? తనయస్థిపంజరము నమ్ముకొని రొట్టెవానికీయవలసిన ఋణమును దీర్పు మని మరణశాసనము వ్రాసిన వాజిలాస్ వంటి కవి మనలో నేఁడీ? కావున మనకవులకు గ్రాసవాసముల కంతసాహాయ్యమావశ్యకము లేదు. మంచిగ్రంథములు వ్రాసి రచించునెడల వాని నప్పుడప్పుడు పరిషత్తువా రచ్చువేయింపవలయును.

బిరుదములు:—ఆర్యులారా! మఱియొక చిన్న విన్నప మున్నది. ఆంధ్రదేశపండితులలోఁ గొందఱకు సర్కారువారు బిరుదముల నొసంగుచున్నారు. సర్వసంగ పరిత్యాగు లైనసన్న్యాసులు సైతము వదలని వదలఁగూడని భాషాభిమానముచే భాషావిద్వాంసులలోఁ గొందఱకు బిఱుదము లిచ్చినారు. శంకరాచార్యపీఠస్థులొకరు బ్ర. శ్రీ. కొక్కొండ వేంకటరత్నముపంతులవారి కొక బిరుదమిచ్చినారు. వానమామల జియ్యరుగారు శ్రీమాన్ కాండూరి భాష్యకారాచార్యులవారికిఁ గవిసార్వభౌముఁ డను బిరుదమును గాఁబోలుఁ గటాక్షించిరి. ఇప్పటిశంకరాచార్యపీఠస్థులు మనబ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారి

కనేకబిరుదము లీనడుమనే యిచ్చినట్లు వినుచున్నాము. తుదకుఁ గాళీఘట్టమున నున్నసంఘమువా రెవరో మనయాంధ్రదేశీయపండితులకు బిరుదము లిచ్చి బహుమానించుచున్నారు. కాని మనసాహిత్యపరిషత్తు వా రిచ్చుచున్న దేమున్నది? మనవా రిచ్చుచున్నవి రెండేబిరుదములు; సామాన్యసభ్యుఁడు కార్యనిర్వాహకసభ్యుఁడు. ఇంతే. ఈబిరుదము లైన నేదో కొంత దక్షిణ తీసికొని యిచ్చుచున్నారు కాని పాండిత్యబహూకృతిగా నిచ్చుట లేదు. మీ కాంధ్రదేశమున బిరుదార్హు లైనపండితులు కనఁబడనే లేదా యేమి? అట్లైన మీకుఁ గనఁబడనివారు పైవారి కెట్లు కనఁబడుచున్నారు? ఒకరి కిచ్చినయెడల మిగిలినవారు మా కేల యీయకపోవలయు నని వివాదపడుదు రేమో యనుసందేహమున మానివైచితిరా! అట్లైన సర్కారువారిపైనను శంకరాచార్యులవారిపైనను నిందులకిప్పుడు వ్యాజ్యములు తెచ్చినవా రెవ్వరు? బిరుదముల కర్హులైన పండితు లందఱు మనసాహిత్యపరిషత్తులోనే యున్నారు. కాని బిరుదములను గూర్చి యేపండితుఁడు గూడ నిదివఱకు ముచ్చటించి యుండలేదు. ఎందుకో మీ రెఱుఁగరా? ఏపండితుఁ డైన ముచ్చటించినయెడలఁ దనకు బిరు దిమ్మని యడుగుచున్నాఁ డని పైవా రనుకొనిపోవుదు రనుభయముచేఁ బండితు లెవ్వరుఁ గిక్కురుమనకుండ నున్నారు. నే నాపాండిత్యబాధ లేనివాఁడను గావున నిర్భయముగాఁ బలికితిని. అపండితుని సభాధ్యక్షునిగా నెన్నుకొనుట వలనఁ గలిగినలాభ మిది. ఇంతకంటె నే నిప్పుడు చెప్పఁదగినది లేదు. సాహిత్యపరిషత్తు నిచ్చటి కాహ్వానించిన భాషాపోషకు లగుశ్రీపీఠికాపుర మహారాజుగారియెడలఁ గృతజ్ఞులమై యుండి వారిక్షేమాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధులకు భగవంతుని బ్రార్థింపవలయును.

శ్రీరస్తు.

వార్షికసభలోఁ జదువఁబడిన పద్యములు.

సీ. శ్రీకరకవిచక్రవాకవిహంగవిహారవిలాసాప్తి నతిశయించి
మాధురీసము పేతమంజులకవితారసామృతపరిపూర్తి నధిగమించి
సకలకావ్యప్రశంసావర్ధమానశబ్దతరంగసంఘసంగతి నెసంగి
విషయగ్రహణమాత్రవికసితసుజనచేతస్సరోజాతసాంద్రత వహించి
విపులసూర్యప్రభావాప్తివెలయు నేత, దాంధ్రసాహిత్యపరిషదబ్జాకరంబు
కరముఁ బెంపొందుఁగాతజగన్నియంత, యైనపరమేశ్వరుననుగ్రహంబునొంది.

సీ. మును నన్నయకవీంద్రముఖపంకజంబున నావిర్భవించి యనంతరంబు
శ్రీనాథముఖకవిశ్రేణిచే నభివృద్ధిఁ గాంచి దిగంతవిఖ్యాతినొంది
రాయలసభఁ గవిరా జగుపెద్దన్న వెలయింపఁగఁ బ్రబంధపీఠ మెక్కి
పింగళి సూరన్న విజ్ఞానమహిమచే భావనాబలమునఁ బరిఢవిల్లి
యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునాశ్రయించి, యున్నయీయాంధ్రభారతికుద్భవిల్లె
నేఁడు పీఠపురీమహానృపతిసూర్య, రాయనరపాలసభను గౌరవసమృద్ధి. ౨

గీ. ఇచటఁ గూడినయాంధ్రసాహిత్యసభకు, సభనుబిలిచినశ్రీమహాప్రభువరేణ్య
సూర్యరాయునకును జయసుఖసమృద్ధు, లిచ్చి కావుత సర్వలోకేశ్వరుండు.౩

గీ. తల్లి యైనట్టి భాషామతల్లికన్న, మిన్నయై వన్నెగాంచిన నన్నుతాంధ్ర
భాషఁబోషించుసభ్యులప్రయతనంబుజయమునొందింపఁబ్రార్థింతుసర్వవిభుని.

పేరి వేరయ్యశాస్త్రి.

— నవరత్నమాల —

కం. శ్రీమహిజావిభుఁడు రఘు, స్వామి కృపాజలధి రామచంద్రుండు పరం
ధాముఁడు ప్రోచుంగాత సు,ధీమయ మగునాంధ్రసాహితీపరిషత్తున్. ౧

సీ. అవనీజనంబుల కన్యోన్యవృత్తాంత మవగతంబుగఁ జేయు నట్టిచతుర
తనుఁ గొల్చువారి కిం దును నందు భవ్యపదావాప్తి సమకూర్చు నట్టివరద
సంసారగహనసంచరణఖిన్నాత్ము లౌ జనములం దేర్చు వి శ్రామభూమి
విబుధజిహ్వాసింహపీఠికాసీన యై లోక మేలెడు సర్వలోకరాజ్ఞి

యఖిలలోకకుటుంబిని యైనవాణి, గీతసాహితీరసమయ క్షీరములను
వోలఁకుచుండెడుతనచన్నుదోయిఁ గుడిపితనదుబిడ్డలనాంధ్రులఁ దనుపుఁ గాత.

సీ. సుకుమారత శిరీషసుమమంజరులు నీకుఁ గ్రిందై నటన్నపే రొందినావు
వీణారవముకన్న వీనులవిందైన కలికిపలుకులకల్మి నలరినావు
"దేశభాషలయందుఁ దెలుఁగు లె"స్సనిరాజ పరమేశసన్నుతుల్ వడసినావు
ఆచంద్రతారార్క మవని నెల్చెడుమహాకవు లైనకొడుకులం గాంచినావు
సకలరాజాధిరాజహస్తములతోడ, బిరుదుతొడవులు సుతుల కిప్పించినావు
ప్రణుతగుణయుక్తి మైనన్య భాషలెల్ల, సాటియే నీకు నాంధ్ర భాషాసధూటి.

సీ. చెదపుర్వులకుఁ జిక్కి చెడకుండఁ బెక్కు రసోజ్జ్వలగ్రంథమ్ము లుద్ధరించి
విబుధాగ్రణులు మెచ్చ విజ్ఞానకరములౌ బహువిధవ్యాససంపదలు నించి
యేఁటేఁట నీయశం బెసఁగ ముఖ్యాంధ్రదేశస్థానములయందు సంచరించి
కృష్ణరాయలు వోలెఁగీర్తి గాంచినసూర్య రాయభూపాలు పెన్ ప్రాపు గాంచి
సంతతము నీకు నభివృద్ధి సంఘటించు, నాంధ్రసాహిత్యపరిషద్వయస్య యాది
వాకరేందుతారముగఁ దోడ్పడఁగ మమ్ము,నోమవే తల్లి యాంధ్రభాషామతల్లి.

తే. బాలవయ్యును దేశదేశాలఁ దిరిగి, పదునొకండేండ్లప్రాయానఁ బ్రౌఢవగుచుఁ
బ్రాపు నీకిడు శ్రీపీఠికాపురీశు, వలచి వచ్చితె యిట కాంధ్ర పరిషదంబ. ౬

తే. కడుశ్రమకునోర్చి నినుమున్ను గాంచి పెంచి, క్షితివరకరగ్రహణయుక్తఁ జేసె నీకు
నయ్య గాఁడె జయంతిరామయబుధేంద్రుఁ, డాంధ్రపరిషల్లలామ గుణైకధామ.

ఉ. శ్రీయుతసూర్యరాయనృపశేఖరుసత్కృప నాంధ్రభాషకున్
శ్రేయ మగుం గొఱంతలు నశించెడు నాంధ్రులభాగ్యలక్ష్మి వీ
వే యని యెంచి నిన్ గను టెఁ కెప్పుడెఁ కెప్పుడటంచుమా కనుల్
కాయలు గాచె వేగ వెడలంగదె యాంధ్రనిఘంటురత్నమా. ౮

ఉ. చేయఁగఁ బూనినంతపని చేయుట దుష్కర మెంతచేసినం
జేయఁగ లేదటంచు నిరసించుట యో సుకరంబు చేసితో
చేయవొ దాని కేమి వగఁ జెందకు నిందకు నిందలన్నియున్
నీయభివృద్ధికే యని గణింపఁ గదే పరిషద్వతంసమా. ౯

తే. ఆంధ్రపరిషత్తు రప్పించి యఖిలబుధుల, విందు లట్లాదరించిన పీఠికాపు
రాధినాథున కగ్రాసనాధిపతికి, సభకు నిత్యంబు శుభము లెసంగుఁ గాత.

త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు.

— పరిషత్సభాప్రశంస —

చం. అనువుగఁ ద్వజ్జయంతిసమయాగతసత్కవికాండముం గనుం
గొని వచియింత్రు సూర్యవసుకోటుల నైన తుపానుగంటిమం
చనయముఁ గూచివారును మహాయశు లైనపురాణపండితుల్
ఘనపరిషన్మణీ! పలుమొగంబుల నింపుము కీర్తివర్షమున్. ౧

శా. కన్యాత్వంబును రోహిణీత్వమును సద్గారీత్వమున్ దాఁటి రా
జన్యుల్ గొల్వఁగఁ గన్నడుల్ ద్రవిడులు న్సంతోషముం జెంద సా
మాన్యస్థానము లెల్ల గ్రుమ్మరి సభా! మాతృస్థలంబం దసా
మాన్యప్రౌఢనిఘంటుసంతతిని ప్రేమం గాంచఁగాఁ జేరితే. ౨

ఆ. ఒకట రాజభోగ మొకట మహారాజ, భోగమోలిదశలఁ బూని నీవు
నిన్నుఁ బ్రేమఁజూచు నిఖిలరాజన్యులఁ, గరము జేసితల్లి పరిషదంబ! ౩

సీ. కడపకురాళ్లపైఁ బడినిద్రఁగనఁ బోయె, గుంటూరు జనెగోఁగుఁగూరఁ దినఁగ,
నరిగె మధురకు దివ్యాంబరంబులుగట్టఁ, గాకినాడకుఁ బుచ్చకాయలుదినఁ
బోయె, రాజమహేంద్రపురికేగె నరఁటికాయలుదిన, బెజవాడ ఫలములుదిన
వెడలె, నేలూరేగె బెల్లంబుఁదినఁ, బీఠికాపురిచనె వంగకాయలుదిన
ననుచు నిల్లందఱోకవులాడిరకట!, యాత్మసౌఖ్యంబువీడి యియ్యాంధ్రపరిష
దంబయేఁటేఁట నిట్లు ప్రయాణమగుట, వారివారియాతిథ్యంబుఁ గోరిగాదె. ౪

మ. తనరారన్ బహుశాస్త్రతంతువులనోతప్రోతము ల్సేసివ
స్త్రనియంతృత్వముఁ జేయనొక్కదశఁ బుష్పవ్రాతమున్నిల్పి, వా
గ్వనితారత్నము దానిఁ గట్టుకొనఁగా వాంఛించెఁగానన్ శిలా
టునికాయంబుల వేఱ యొండుదశఁ గట్టుం జూడుఁడీ సత్సభన్. ౫

గీతమాల.

తాళపత్త్రముల యక్షరత్వమును డులిచి, వాఁడివాతను బొడిచేసి, పర్ణశాల
వాసముగనుండి, గుణమునుబట్టి విడక, కవివరుని పేరుమాపి, చొక్కంపు శబ్ద
భేదమొనరించి, యహితుల వృత్తినడఁచి, వరశిలాశాసనంబులవలనుగవక,
లేకిదాఁటులదళమునఁ బోఁడిమిచెడఁ, బఱిపి, పదితలలంగల వానిముఖము
లందుఁగలవ్రాలఁదుడిచివ్రాయుంగఁజదువ, మొదలుఁదుదలేనిచరితనిమ్ముగఘటించి
పేరుకొనఁబడి, కదలింప వీలులేని, రామబాణంబుగణుతింపరానిదహాహా!

తాళపఙ్క్తుల యక్షరత్వమును డులిచి, వాఁడివాతనుబొడిచిచేసి, పర్ణశాల వాసముగనుండి, గుణమునుబట్టి విడక, కవివరునిపేరుమాపి, చొక్కంపుశబ్ద భేదమొనరించి, యహితులవృత్తినడఁచి, వరశిలాశాసనంబులవలను గనక, లేడిదాఁటులదశమునఁ బోఁడిమిచెడఁ, బఱపి పదితలలంగల వానిముఖము లందుఁగలవ్రాలఁదుడిచి,వ్రాయంగఁజదువ,మొదలుఁదుదిలేనిచరితనిమ్ముగఘటించి నేరుకొనఁబడి కదలింప వీలులేని, రామబాణంబు గణుతింపరాని దహాహా! యట్టిదాని నీవేర్చితివన్ననీకు, వరయశమ్ముగుఁగాదె యోపరిషదంబ! ౬

సీ. వీరవరాదిపృథ్వీవరాంతికమునఁ బ్రాకృతభాషసంబరముఁ గూర్చి
కీర్తిమాపూఁడి సత్ప్రితినాథుచెంగట సంస్కృతవాణిప్రసక్తిఁ జూపి
లక్కవరక్ష్మాతలవరునిముంగలఁ గావ్యకల్పనల విఖ్యాతిఁజెంది
వేంకటగిరి భూమివిభునిసమ్ముఖమున నాటకాలంకారనటన నెఱపి
యాంధ్రపరిత్సభారత్నమా! కనంగ, నీకృపాపాంగవీక్షణ నేఁటికీనృ
పాలుసన్నిధి, మత్కవితాలలామ, పలుకఁగా నేర్చి కోటలోఁ బాగవైచె. ౭

సీ. సూర్యప్రభుండు వసుప్రకాండమొసంగి. సదమలారోగ్య మొసంగుఁగాక!
గోవిందుఁ డెపుడు మిక్కుటపువృద్ధి నొసంగి, శశ్వద్యశంబు నొసంగుఁగాక!
కృపతోడ శ్వేతాచలపతి ధైర్యమొసంగి, సమ్యగ్బలంబు నొసంగుఁగాక!
శ్రీవేంకటాద్ర్యప్ప భావుకంబు నొసంగి, సరగసుభద్రమ్మొసంగుఁగాక!
వెలయనష్టాదశపురాణవీరశక్తు, లీపరిషదంబికామణి కెలమినకల
శక్తుల నొసంగి, విడఁబోక, సాకుదేశ, యేకమతిజొక, రక్షించుఁగాక! వీఁక. ౮

క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్య.

ఓమ్.

మ. సరసంబై మృదులంబునై లలితనిస్వానంబునై భావసం
భరితంబై, సదలంకృతిప్రచురమై వ్యంగ్యప్రధానంబునై
ధరణీశార్చితమై చెలంగు మనయాంధ్రఖ్యాతభాషాంబికా
కరుణాపాంగము జ్ఞానహేతువయి వీకం బ్రోవుతన్ మమ్ములన్.

శా. ఏనాఁ డెచ్చట నెట్టిసత్కృతుల మున్నీవందితో చెప్పఁగా
లే నీక్షింపమి నేఁటికీసభను లాలిత్యంబు పెంపొందఁ బే
రూనన్ నిల్చితి పీఠికాపురనృపాలోత్తంసునంపూజలన్
నానాఁటన్ వెలుఁగొందుమీ యిటుల యాంధ్రఖ్యాతభాషాంబరో.

మ. విరులం బూచుచు వల్లి ప్రాఁకినటు భావింపం గవీంద్రాసన
స్ఫురణంబై ఘనసారశీతమయి సొంపుల్ మీఱు నీవైఖరుల్
తిరుగన్ మోసుల నెత్తెఁ బీఠపురధాత్రీజాని శ్రీసూర్యరా
డ్వర్యుఁ డందిచ్చెఁ గరంబు వర్ధిలుమి యుంబా యాంధ్రభాషాసతీ.

శా. రాజశ్రీ జమహేంద్రపట్టణమునం బ్రాదుర్భవంబంది స
ద్రాజస్థానములందు వృద్ధియయి స్వాస్థ్యం బింతయున్ లేమిచే
ధీజాడ్యంబున నున్నయాంధ్రకవితాదివ్యాంగనం బ్రోవఁగన్
రాజా సూర్యనృపాల! లె మ్ము త్వదగారంబుంగనన్ వచ్చెడున్.

ఉ. ఎట్టులు తొంటిరీతి వసియింతు నటంచుఁ దలంచు నిన్ను ర
మ్మిట్టులటంచుఁ బీఠమిడి యెంతయుఁ బూజలు సల్పు పీఠికా
పట్టణనేత యో తెలుఁగుబాసపడంతిరో! చింతకొమ్ము
చేపట్టితి వీవు నీభయముఁ బాసి సుఖంపడు తొంటిరీతిగన్

సీ. స్థిరమౌచు నానందభరమౌచు నీతిసుందరమౌచు రాజ్యంబు, తనరుఁగాక
ఘనమౌచు విద్యాసదన మౌచు సార్థజీవనమౌచు సంతతి యలరుగాక,
దళమౌచుఁ గల్పకందళమౌచు బలమౌచు యశము దిగ్దశకమం దలరుఁగాక
అమలమౌచును నీతివిమలమౌచును జిత్తకమలంబు వికచమై యమరుఁగాక
ఆంధ్రభాషామతల్లి నిండారుప్రేమ, గనుచు దీర్ఘాయురైశ్వర్యకాముఁడ వయి
యాశ్రితామరభూజ మై యలరుమయ్య, సూర్యరాయమహారాజ సుచిర తేజ.

వెంపరాల సూర్యనారాయణ.

శ్రీరస్తు.

సీ. ఏమహారాజు సుశ్రీమిళత్స్ఫుటభేదనం బీను విద్యాపురంబుడంబు
నేమహారాజు సుధీమిళత్పరిషదుచ్ఛ్రయ మష్టదిగ్గజోచ్ఛ్రయము నెఱపు
నేమహారాజు తేజోమిళద్రాజ్యసంవృతి విక్రమాటోప విరహితంబు
నేమహారాజు ప్రజ్ఞామిళత్కావ్యరసానుపాలనకవీం ద్రైక వేద్య
మామహారాజు, రాజబిడౌజుఁ బీఠికాపురీరాజ్యపీఠవికస్వరాజు
సుకవికులకల్పభూజు శ్రీసూర్యరాయు, నాంధ్రభోజుఁడు నానెనె నేయతిశయోక్తి!

కం. ఈపరిషత్సమ్మేళన, మేపార నిరంతరాభి వృద్ధిగ నాంధ్ర
వ్యాపారాభ్యుదయసమాపాదక మగుతఁ గుంటిమాధవుకరుణన్.

వెన్నేటి రామచంద్రరావు.

విజ్ఞాపనము.

మహాశయులార!

పరిషత్తునకుఁ బరిషత్పత్త్రికకుఁ జందాలనీయవలసిన వారి పేర వారు వారీయవలసిన మొత్తములను దెలుపుచుఁ బలువురకు మనవులు వ్రాసియున్నారము. కొందఱు కొంతకొంత పంపుచున్నారు. కొందఱింక నుపేక్షవహించియే యున్నారు. ఈ పత్త్రిక తమకుఁ జేరినపిదపనైనఁ జందా ధనమును బంపఁగోరుచున్నారము. ఇంతటినుండి సభ్యత్వముగాని పత్త్రికగాని యక్కఱలేనివారు స్పష్టముగా నొక్క జాబువ్రాసి తెలుపఁగోరెదము. కొందఱకు ముందుపత్త్రికను వి. పి. గాఁ బంపఁదలఁచితిమి. దయచేసి పుచ్చుకొనఁగోరుచున్నాము. అంతయుఁగాకున్నఁ గొంతయైనఁ బంపుఁడని యడిగియుంటిమి, మూఁడు నెలలోఁ బంపకున్న వారి పేరులు పట్టికలోనుండి తొలఁగింపఁబడుననికూడఁ సూచించితిమి. అశ్రద్ధ చేయక భాషాభిమానమును గనఁబఱుచుచుఁ బరిషత్తునకు వారి నామముల నలంకారప్రాయముగాఁ జేయుదురని నమ్ముచున్నారము.

కార్యదర్శి.

వేఁగినాటిశాలంకాయనుల రెండుక్రొత్త శాసనములు.

మనకుఁ దెలిసినంతవఱకు వేంగీమండలమును మిక్కిలి పురాతనకాలమునఁ బాలించినవారు 'శాలంకాయను' లనురాజులు. వీరివి రెండుతామ్రశాసనములు[1] మాత్ర మిదివఱకుఁ బ్రకటింపఁబడినవి. వీరిచరిత్రకునవియే మన కిదివఱకు నాధారములుగ నుండెను. ఇప్పుడు నాకు నీవంశపువారయిన యుద్ధఱురాజులచే నీయఁబడిన రెండుతామ్రశాసనములు లభించిన వని తెల్పుట కెంతయు సంతసించుచున్నాను. ఇవి కొలఁదికాలముక్రిందట గుంటూరునకు నాఱుమైళ్లదూరమం దున్న కంతేరనుగ్రామమందు నింటికిఁ బునాది త్రవ్వించుచుండఁగా శ్రీయుత వాసిరెడ్డి బుచ్చినాయఁడుగారికి దొరకినవి. ఆంధ్రపత్రికాకార్యాలయమం దున్నశ్రీయుత చల్లా జగన్నాథరావుగారివలన నాకు లభించినవి.

శాసనముల యాకారాదికములు.

మొదటిశాసనమునకు 'అ' శాసన మని గుర్తు పెట్టుకొందము. ఇందు నాల్గురాగిరేకులు కలవు. ఒక్కొక్కటి $5\frac{1}{2}$ అంగుళములు పొడవుగను, $1\frac{4}{5}$ అంగుళము వెడల్పుగను నుండును. పైరేకుయొక్క యనఁగా మొదటిరేకుయొక్క పైభాగమును, నాల్గవరేకుయొక్క యనఁగాఁ గ్రిందిరేకుయొక్క రెండవవైపును వట్టివిగా విడిచిపెట్టఁబడినవి. వానిమీఁద నక్షరములు లేవు. ఈరెండువైపుల నక్షరములు చెక్కినయెడల వానికి వేఱు ఆచ్ఛాదనము లేనందున నవి యఱిగిపోవు నని యిట్లీరెండువైపులును విడిచిపెట్టఁబడును. నాల్గురేకులలో రెండవది మిక్కిలి సన్ననిది. అందుఁ గొంతభాగము విఱిగిపోయినది. ఈనాల్గురేకులును ఒక గుండ్రనికడియములోఁ దగిలించియున్నవి. ఈకడియపువ్యాసము (diameter) $2\frac{1}{2}$ అంగుళములు. ఈకడియపు చివర లొకగుండ్రని ముద్రలోఁ దూర్చి గట్టిగ బిగింపఁబడినవి. ఈముద్ర కంచుతోఁ జేయఁబడినది. దీనివ్యాసము $1\frac{1}{2}$ అంగు

[1] ఒకటి కొల్లేరు తామ్రశాసనము. Ind. Ant. Vol. v. p. 175; రెండవది ఏలూరి ప్రాకృతశాసనము. Ep. Ind. Vol. ix p. 56.

శము. ఈముద్రమీఁది విగ్రహమును అక్షరములును బూర్తిగా మాసిపోయినవి దానిమీఁది విగ్రహము నందియై యుండిన నుండవచ్చును. రాగిరేకులమీఁది యక్షరములు పెక్కుచోట్ల నఱిగిపోయినవి. కాని యక్షరములను బెద్దవిగాఁ జూపు నద్దముసాయమునను, నిదివఱకుఁ బ్రకటింపఁబడిన శాలంకాయనశాసనముల సాయమునను నఱిగిపోయిన యక్షరములను జాలవఱకుఁ గుర్తింపఁగల్గితిని.

రెండవశాసనమునకు 'ఇ' అన్నగుర్తు పెట్టఁబడినది. ఇది నందివర్మచే నీయఁబడినది. ఇందును నాల్గు రాగిరేకులు గలవు. ఒక్కొక్కదాని పొడుగు 5 అంగుళములు, వెడల్పు $1\frac{1}{5}$అంగుళము. మొదటిరేకు పైభాగముమాత్ర మక్షరములు చెక్కకుండ విడువఁబడినది. ఈనాల్గురేకులకును దగిలింపఁబడిన రాగికడియము $2\frac{3}{4}$ అంగుళముల వ్యాసముకలది. దానికిఁ దగిలియున్న ముద్ర $1\frac{3}{4}$ అంగుళములు వ్యాసము కలది. రేకులు మొదట నాయొద్దకు వచ్చినప్పు డీముద్రయంతయుఁ జిలుముతో నిండియుండెను. ఇం దేదియైన నొకవిగ్రహ ముండు నని నేను దలంపలేదు. కాని దాని ననేకపర్యాయములు ననేకవిధములుగఁ దోమింపఁగా నందుఁ జక్కని నందివిగ్రహము వెలువడెను. అది ముద్రకు నడుమ నున్నది. దానిక్రిందను ముద్ర యంచువెంటను గొన్నియక్షరము లున్నవి. కాని యవి యెక్కువగా నఱిగిపోయినందున గుర్తించుటకు వీలు లేకుండ నున్నది. కావున శాలంకాయనుల ముద్రమీఁదియక్షరము లెవ్వియో తెలిసికొనుటకు వీలు లేదు.

శాలంకాయనులముద్రమీఁది విగ్రహము నందియని మన మీముద్రలో స్పష్టముగ గుర్తింపఁగలుగుట యొక గొప్పవిశేష మనియె చెప్పవలెను. ఏలయన నిదివఱకుఁ బ్రకటింపఁబడిన రెండుశాసనపుముద్రలమీఁది విగ్రహముల స్వరూపములు స్పష్టముగాఁ దెలియలేదు. కొల్లేరుశాసనపు ముద్ర దొరకలేదు. ఏలూరు ప్రాకృతశాసనపుముద్రమీఁద విగ్రహము చెఱిగిపోయినది. "దానిమీఁద నాల్గుకాళ్ల విగ్రహము కానవచ్చుచున్నది. అది పులియేమో—"అని దానిని గుఱించి వ్రాసినవా రనిరి. ఇప్పుడు ప్రకటింపఁబడుచున్న 'అ'అను మొదటిశాసనపు ముద్రమీఁది విగ్రహముకూడ స్పష్టముగ లేదు. కావున నీముద్రమీఁదివిగ్రహము ముఖ్యమైనది.

అక్షరాదుల స్వరూపము.

ఈరెండుశాసనములయక్షరములును నొకవిధమైనవియే. రెండిటికిని 20-30 ఏండ్లకంటె నెక్కు డంతర ముండఁజాలదు. ఈశాసనముల వ్రాఁత

‘తెలుఁగుకన్నడాక్షరము’ లనఁబడు లిపియొక్క పురాతనస్వరూపము. ఇంతకంటెఁ బురాతనస్వరూపముఁ జూడవలయునన్న ‘మైదవోలు’[1] ‘కొండముది’[2] శాసనములఁ జూడవలయును. ఈ రెండు శాసనములు కూడ గుంటూరుజిల్లాలో దొరకినవే. ఇంతకంటెఁ బురాతనాక్షరములను, దెలుఁగు దేశపువానిని జూడవలయునన్న అమరావతీస్తూపమందలి శాసనములను[3] భట్టిప్రోలుస్తూపమందలి శాసనములను[4] జూడవలయును. కాని వానిని బ్రాహ్మ్యక్షరము లందురే గాని తెలుఁగుకర్ణాటకాక్షరము లనరు. ప్రస్తుతపు కంతేరుశాసనముల యక్షరములు కొల్లేరులో దొరకిన శాలంకాయనశాసనమందలి యక్షరములను, చిక్కుళ్లలో దొరకిన విష్ణుకుండినుల శాసనములోని యక్షరములను బోలియుండును. ఏలూరులో దొరకిన శాలంకాయనుల ప్రాకృతశాసనమునందలి యక్షరములకు నీశాసనములందలి యక్షరములకును స్వరూపమునందుఁ గొంచెముగా భేద ముండును. ఈశాసనముల తరువాతది యగు పురాతనాంధ్రకర్ణాటలిపి చూడవలయునన్న విష్ణుకుండినులయుఁ దూర్పుచాళుక్యులయు శాసనములఁ జూడవలయును. బర్నెల్ తరువాత ‘లిపిశాస్త్రము’ను శాసించిన బ్యూలర్ (Buhler) గారిమతమున నీపురాతనలిపియొక్క చరమకాలము కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని కుమారునివఱకు. తరువాత మధ్యమకాలము ప్రారంభమగును.

ఈశాసనములందలి కొన్నివిశేషములు:—ఇందలి రెండవశాసనమున పొల్లు మకారము (మ్), మకారమును సగముచేసి యొకవిధమైన సున్నగాఁ జూపఁబడినది [9-వ పంక్తి]. అదియే క్రమముగఁ దరువాత మనసున్నగా మాఱినది కాఁబోలును. ‘ఇ’ శాసనముయొక్క 3-వపంక్తిలో నుపధ్మానీయము గుర్తు కలదు. అది సరిగ మవబండిఱాను బోలియున్నది. ఉపధ్మానీయ మనఁగా పఫలకుఁ బూర్వమువచ్చెడి విసర్గము. పోనుపోను రెండుసున్నలనె యన్నివిధము లైన విసర్గలను సూచించుట కుపయోగింపఁజొచ్చిరి. అప్పుడు నిరుపయోగముగ నున్న ‘ఱ’ అనునుపధ్మానీయచిహ్నమును దెనుఁగు-కన్నడపువారు తమ భాషలో నున్నవిశేషహల్లునకు గుర్తుగా స్వీకరించి రని తోఁచెడిని.

‘ఇ’ శాసనమునందు 10-వ పంక్తిలో 12 అన్నయంకె కలదు. కాని యది పదియన్నగుర్తు తరువాత రెండను నంకెకు గుర్తుంచుటవలన నేర్పడినది. ఈ

---

[1] Ep. Ind. Vol. vi p. 84.

[2] Ep. Ind. Vol. v p. 315.

[3] Burgess' *Amaravati;* Ep. Ind. Vol. xv p, 258.

[4] Kielhorn's List of Brahmi Inscriptions and Sewell's Antiquites.

శాసనములలోని రేకులకు నంకెలు వేయఁబడినవి. ఆశాసనమందు రేకులకు రెండువైపుల నంకెలు చెక్కిరి. కాని యఱిగిపోయినందునఁ గొన్నియంకెలు మాత్రము కానవచ్చును.

రెండుశాసనములలోని భాష సంస్కృతగద్యము. చివర 'బహుభి ర్వసుధా దత్తా' ఇత్యాది మామూలు శ్లోకములు వచ్చును.

శాసనములందు విషయములు.

మొదటిశాసన మిచ్చినదాత శాలఙ్కాయనుఁడైనమహారాజశ్రీ విజయస్కన్దవర్మ. ఇతఁడీయుత్తరువును విజయవేఙ్గీనుండి పంపెను. ఈతఁడు భగవచ్చిత్రరథస్వామిపాదానుధ్యాతుఁడు; బప్పభట్టారకపాదభక్తుఁడు. ప్రతిగ్రహీత, లేకుమారిగ్రామవాస్తవ్యుఁడును మౌద్గల్యగోత్రుఁడును నగుశివార్యుఁడు. కుద్రహారవిషయమందలి చిన్నపుర మనుపల్లె యీతనికి రాజు రాజ్యముచేయుటకుఁ బ్రారంభించిన సంవత్సరమున వైశాఖపౌర్ణిమనాఁ డీయఁబడెను.

రెండవశాసన మిచ్చినదాత శాలఙ్కాయన మహారాజశ్రీ నన్దివర్మ. ఈతఁడును వేఙ్గీపురమునుండియే యాజ్ఞఁబంపెను. ఈతఁడు చిత్రరథస్వామిపాదానుధ్యాతుఁడు, బప్పభట్టారకపాదభక్తుఁడు, పరమభాగవతుఁడు. ప్రతిగ్రహీత బ్రాహ్మణుఁడు, మౌద్గల్యగోత్రుఁడును బ్రసిద్ధుఁడును నగుస్వామిచన్ద్రుఁడు. కుద్రహారవిషయమందు కురువాడగ్రామమునఁ బండ్రెండునివర్తనములభూమి యీతనికీయఁబడినది. ఈపట్టిక యమావాస్యనాఁ డీయఁబడినది.

శాలంకాయనుల బిరుదములు.

ఈరాజులచే ధరింపఁబడిన బిరుదములయర్థమును గుఱించి కొంచెము విచారింతము. వీరు భగవచ్చిత్రరథస్వామిపాదానుధ్యాతులు (అ. 1-వ పంక్తి) కావున వీరికులదైవము భగవంతుఁడైన చిత్రరథుఁడు. ఈచిత్రరథుఁ డెవఁడు? ఈ పేరుగలగంధర్వుఁడు పురాణాదులలోఁ గలఁడు. కాని గంధర్వుఁడు కులదేవతగాఁ గలవారు సాధారణముగఁ గానరారు. అందుచేఁ జిత్రరథుఁడు మఱియొకదేవుఁడై యుండవలెను. సంస్కృతకోశములలోఁ జిత్రరథశబ్దము సూర్యపర్యాయముగఁ గానవచ్చును. దీనినిబట్టి సూర్యుఁడే శాలంకాయనులకుఁ గులదైవముగా నుండె నని మన మూహింపవచ్చును. రెండవశాసనపు ముద్ర పైభాగమున సూర్యునిప్రతిమ యున్నందున నీయూహ దృఢపడుచున్నది. నందిగలభాగమునందుఁగాక, పైభాగమున నెత్తుగను, గుండ్రముగను నొకబిళ్లవలెఁ

గలదు. అది సూర్యుని ప్రతిబింబ మనుటకు సందేహము లేదు. మొదటిశాసనపు ముద్రపైఁ గూడ నిట్టివిగ్రహము గలదు. కాని యది యంతస్పష్టముగ లేదు. సూర్యోపాసనము సూర్యదేవాలయములుఁ తెలుఁగుదేశమునందుఁ బెక్కులుండెను.[1] గుణగవిజయాదిత్యునికాలమున (క్రి. శ. 840-880) నెల్లూరు మండలములో 'ఆదిత్యభట్టార'నిదేవాలయ ముండెను.[2] గంజాముజిల్లాలో అరసవిల్లియొద్ద సూర్యదేవాలయ ముండెను. (క్రి. శ. 1068) పెదవేంగిలో నొకపురాతనదేవాలయమును జూపి యది చిత్రరథస్వామి దేవాలయ మని చెప్పెదరు.

శాలంకాయనులు "బప్పభట్టారకపాదభక్తు"ల మని వ్రాసికొనియెదరు. ఈబప్పనిపేరు పెక్కురాజవంశముల శాసనములలోఁ గానవచ్చును. గుప్తులు, వాకాటకులు, పల్లవులు, గాంగులు తమశాసనములలో బప్పభట్టారకపాదానుధ్యాతుల మని వ్రాసికొనిరి. కొందఱు "బప్పఁ"డొకరాజని తలంచిరి. కాని యిందఱు వంశములవారు నొకరికొకరు సంబంధము లేనివారు, ఏకపురుష వంశజు లగుట పొసఁగనేరదు. కావున "బప్ప"శబ్దము పేరు గాదనియు, దానికి 'తండ్రి'యర్థ మనియు మనము తలంపవలెను. ఇది ప్రాకృతశబ్దము. ఇందుండియె యిప్పటి "బాప్"తండ్రి అను హిందీశబ్దము పుట్టినది. ప్రతిరాజుఁ దనతండ్రియెడల వినయవిధేయతలు చూపుచు 'బప్పభట్టారకపాదభక్తుఁడ'నని వ్రాసికొనె నని మనమర్థముచేసికొనుటయె సమంజసము.

ఇఁక 'శాలంకాయన'శబ్దమును గుఱించియె విచారింతము. శాలంకాయనుఁ డొకవైదికఋషి. ప్రవరకాండములో[3] శాలంకాయనగోత్రములు రెండు చెప్పఁబడినవి. ఒక్కటి 'ఆంగీరస' గణములోనిది. దీనికి ఆంగీరస బార్హస్పత్య భారద్వాజ యను భారద్వాజగోత్రప్రవరయె కలదు. రెండవది 'విశ్వామిత్ర'గణమునందలిది. దీనిప్రవర విశ్వామిత్ర,శాలంకాయన, కౌశిక అనునది. ఈగోత్రమున సప్తార్షేయము గలవారు నిప్పుడు గలరు. పాణినీయగణపాఠమునందు శాలంకాయనశబ్దము రెండుతావులఁ గానవచ్చుచున్నది, నడాదియందును (4-1-99) రాజన్యాదియందును (4-2-51) శాలంకాయను లుండుదేశ

[1] Maharaja's College Magazine, Vizayanagaram, Vol. ii p. 46.

[2] Nellore Inscription's Vol. ii p. 897.

[3] భారతవర్షీయప్రాచీన ఐతిహాసికకోశ, అనఁబడు మరాటీగ్రంథమునందు నన్నిప్రవర కాండలలోని విషయము లొక్కచోట నీయఁబడినవి; నేనాగ్రంథమునె యుపయోగించితిని.

ము ను 'శాలంకాయనక' మనుచుండిరి (4-2-53) పాణిన్యాచార్యులచేఁ జెప్పఁబడిన యీశాలంకాయనకదేశమునకును మన వేంగీశాలంకాయనరాజులకు నేదియైన సంబంధ ముండెనో లేదో తెలియదు. 'మేదిని' యనుసంస్కృత కోశమునందు శాలంకాయనశబ్దమునకు నందియను నర్థ మీయఁబడినది. శాలంకాయనుల ముద్రపైఁ గానవచ్చు నందివిగ్రహమును బట్టి యీరాజులు తాము నందివంశజుల మని చెప్పుకొనుచుండి రేమోయని సంశయము కలుగుచున్నది. పల్లవులయుఁ బూర్వగాంగులయు ముద్రలమీఁదఁగూడ నందివిగ్రహములు గలవు.

శాలంకాయనరాజులశాసనములలో ఏలూరు ప్రాకృతశాసనమునందు విజయదేవవర్మ మాత్రము తా నశ్వమేధయాగము చేసితి ననియుఁ బరమమాహేశ్వరుఁడ ననియుఁ జెప్పుకొనెను. తరువాతికాలపు శాలంకాయను లెవరు నశ్వమేధము చేసితి మన్నగర్వోక్తులు చెప్పుకొనలేదు. ఈయశ్వమేధగర్వోక్తి గుప్తులశాసనములలో మొదటఁ గానవచ్చుచున్నది. వారినిఁ జూచి చేదిరాజులు వాకాటకరాజులు కదంబులు శాలంకాయనులు నట్లే వ్రాసికొనిరి. గుప్తులలో సముద్రగుప్తునకుఁ దప్ప పైరాజులలో నెవ్వరికి నశ్వమేధముచేయుటకుఁ దగినసామర్థ్యము గాని రాజ్యవిస్తారము గాని సార్వభౌమత్వము గాని లేదు. శాలంకాయనుఁ డగువిజయనందివర్మ సముద్రగుప్తునికాలమునకు సమీపవర్తి గావున నాతనిశాసనమును జూచి 'యశ్వమేధయాజి' నని వ్రాసికొనియుండును. తరువాతి వారు తమకు మించినయాపదవిని వదలివేసిరి. విజయదేవవర్మశాసనములో 'పరమమాహేశ్వర' యనుబిరుదు గలదు. తరువాతిశాసనములలో నిందుకు మాఱుగ 'పరమభాగవత' యనుబిరుదు గలదు. ఇంతమాత్రమున నీరాజులు మొదట శైవులుగ నుండి తరువాత వైష్ణవులుగ మాఱిరని మన మూహింప నక్కఱలేదు. విష్ణుభాగవతులవలెనే పూర్వకాలము శివభాగవతులు గూడ నుండిరి. మహాభాష్యమునందుఁ బతంజలి శివభాగవతులఁ బేర్కొనియున్నాఁడు.[1]

స్థలనిర్దేశము:—ఈశాసనములలోఁ జెప్పఁబడిన గ్రామములలో వేంగి మొదటిది. ఏలూరు సమీపమునందున్న పెదవేంగి యనుగ్రామ మిదియేయని పండితుల యభిప్రాయము. ఈయభిప్రాయమే నిజమైనదిగఁ దోఁచుచున్నది. అయిన నుత్తరసర్కారులలో 'వేంగీ' పేరుగల గ్రామములు నాలుగు గలవనిన

[1] పాణినీయ 5-2-1. సూత్రముమీఁది మహాభాష్యము చూడనగును.

మాట మాత్రము పరిశోధకులు మఱవఁగూడదు. ఒకటి యేలూరునొద్ద నున్న పెదవేంగి, రెండవది చినవేంగి, మూఁడవది గుంటూరు జిల్లాలో చింతపల్లి యొద్ద నున్నది. ఈశాసనము లీవేంగి కనతిదూరముననే దొరకినవి. నాల్గవది వేంగిపా డనునది గోదావరిజిల్లాలోని పోలవరము జమీందారిలోఁ గలదు.

శాసనములోఁ జెప్పఁబడిన రెండవస్థలము 'కుద్రహార'విషయము. విషయ మనఁగా నాడు. ఈవిషయమునందుఁ గృష్ణాజిల్లాలోని యిప్పటి (అవనిగడ్డ) దివి బందరు, కైకలూరు, గుడివాడ తాలూకా లిమిడియుండె నని తోఁచుచున్నది. మచిలీపట్టణమునొద్ద నున్నగూడూరు అనునదియే కుద్రహార మని పండితుల యభిప్రాయము. ఈవిషయమునకే తర్వాతికాలపు చాళుక్యాదులశాసనము లలో గుద్రార, గుద్రహార, గుద్రవర యనునామములు కానవచ్చుచున్నవి. ఇది గుడివాడ యని కొందఱ యభిప్రాయము. ఇందున గుఱించిన ప్రమాణము లన్నియు డాక్టర్ డు బ్రొయిల్ గారు తమ "ఏన్సియంట్ హిస్టరీ ఆఫ్ డెక్కన్" అనుగ్రంథమునందుఁ జర్చించిరి.[1]

మనశాసనములలో మొదటివానియందు, 'చిన్నపుర' మనుగ్రామ మొకటి చెప్పఁబడియున్నది. (4-వ పంక్తి). దీనికి 'పుర' మనుగొప్పపే రున్నను నప్పు డటి పల్లెగానే యుండెను (9-వ పంక్తి). ఇప్పుడు బందరుతాలూకాలో 'చిన్నపురం' అనుపల్లె యొకటి కలదు. అదియే శాసనములోని 'చిన్నపుర' మైనఁ గావచ్చును. అట్లైన నీపేరు పదునాలుగువందలసంవత్సరములు మారక యుండుట మిగుల నాశ్చర్యకర మైనవిషయము. మొదటిశాసనమందలి ప్రతి గృహీతయొక్క నివాసస్థలమైన 'లేకుమారి' యెద్దియో చెప్పఁజాలము. రెండవ శాసనమునందలి (5-వ పంక్తి) 'కురువాద'గ్రామ మెద్దియో? కొల్లేరుశాసన ములో 'కురుపక'గ్రామ మొకటి కలదు. ఈరెండు నొక్కటియేమో.

శాలంకాయనుల కాలనిర్ణయము.

ఈశాసనముల కాలము మన మొకవిధముగఁ గనుఁగొనవచ్చును. ఇది వఱకు శాలంకాయనులశాసనములు రెండు ప్రకటింపఁబడినవి. వానిలో పేలూరునొద్ద దొరకిన ప్రాకృతశాసనము పురాతన మని పండితులయభిప్రా యము. అయ్యది మహారాజశ్రీ విజయదేవవర్మచే నియ్యఁబడినది. రెండ వదియు సంస్కృతమునం దున్నదియు నగుకొల్లేరుశాసనము మహారాజచంద్ర వర్మ కుమారుఁడైన విజయనందివర్మచే నియ్యఁబడినది. ఇప్పటి యీరెండుక్రొత్త

[1] పుట. 84. 85.

శాసనములలో మొదటిది విజయస్కందవర్మది, రెండవది శ్రీనందివర్మది. శాలంకాయనులది యింకొకశాసన మున్నట్లు తెలియుచున్నది. కొల్లేరు తామ్రశాసనమును బ్రకటించుచు డాక్టరు ఫ్లీట్ ఇట్లు వ్రాసెను. "సర్ ఇలియట్ సంగ్రహించియుంచిన శాసనప్రతిమలలో విజయనందివర్మయొక్క తామ్రశాసనమునకుఁ బ్రతి యొకటి కలదు. అందు యువమహారాజు పేరు స్పష్టముగా లేదు. అది 'విజయతుంగవర్మ' లేక 'విజయబుద్ధవర్మ' కావచ్చును. శాసనపుభాషయు ననిశ్చితము. బహుశః అది ప్రాకృతమో పాలీయో యై యుండును."

మన కిట్లు దొరకిన శాలంకాయనుల యైదుశాసనములలోను నేడ్గురు రాజులనామములు కానవచ్చుచున్నవి. వీనిలో కొల్లేరు తామ్రశాసనమందలి విజయ - నందివర్మయు, కంతేరు రెండవ (ఇ) శాసనమందలి నందివర్మయు, నొక్కఁడె యనుకొనినయెడల రాజు లార్గురె యగుచున్నారు. వీరి కందఱకుఁ బూర్వము హస్తివర్మ యనువానిని జేర్పవచ్చును. సముద్రగుప్తుని అలహాబాదు స్తంభశాసనమందు, వేంగిదేశపు హస్తివర్మను నాతఁడు జయించిన ట్లున్నది. అట్లు మరల నేడ్గురు రాజు లయిరి. వీరందఱికాలముల నిశ్చయముగ నిర్ణయించుట యసంభవ మైనను, రమారమిగ నిర్ణయింపవచ్చును. ఏలూరు ప్రాకృత శాసనమును, ఈలియట్ సంగ్రహములోని ప్రకటింపఁబడని ప్రాకృతశాసనమును, నితరశాసనములకంటెఁ బూర్వపువి యని యెంచికొని యారాజుల పౌర్వాపర్య మేర్పఱిచినయెడల నీక్రిందివిధముగ నీరాజక్రమమును, గాలక్రమమును నేర్పడుచున్నవి.

రమారమికాలము.	రాజుపేరు.	ఏశాసనములోనివాఁడు.
350	హస్తివర్మ	అలహాబాదుస్తంభశాసనము.
375	విజయదేవవర్మ	ఏలూరుప్రాకృతశాసనము.
400	విజయనందివర్మ	ఈలియట్ సంగ్రహములోని
425	బుద్ధవర్మ	ప్రకటింపఁబడనిశాసనము.
450	చండవర్మ	కొల్లేరు శాసనమును,
475	విజయనందివర్మ	కంతేరు శాసనము(ఇ)
500	విజయస్కందవర్మ	కంతేరు శాసనము(అ)

పైని పూర్వరాజునకుఁ బరరాజునకుఁ గలసంబంధము తెలియనప్పుడు వా రిరువురి నడుమను జుక్కలు పెట్టఁబడినవి. పితాపుత్రసంబంధము తెలిసి నప్పుడు వారియిరువురి నడుమ నిలువుగీ టుంచఁబడినది. ఇఁక వీరికాలము రమారమిగ నిర్ణయించినవిధ మెట్లన:—

వేంగిదేశము నేలుచున్నహస్తివర్మను సముద్రగుప్తుఁ డోడించినట్లు, అలహాబాదు స్తంభశాసనము చెప్పుచున్నది. అందువలన హస్తివర్మ చరమకాలము రమారమి క్రీ. శ. 350 యని తెలియుచున్నది. విష్ణుకుండినవంశజుఁ డయిన విక్రమహేంద్రవర్మయొక్క చిక్కుళ్ల తామ్రశాసనము[1]వలన నాతఁడు వేంగియొద్ద దెందులూరులో రాజ్యము చేయుచున్నట్టులును, కృష్ణానదియొద్దను న్న రావిలేల యనుగ్రామము దానము చేసినట్టును దెలియుచున్నది. కావున నాతఁ డదివఱకే వేంగీదేశమును శాలంకాయనులయొద్దనుండి జయించియుండవలెను. ఈవిష్ణుకుండిరాజుయొక్క రాజ్యకాలము రమారమి క్రీ. శ. 500 కావున శాలంకాయనులలోఁ జివరవాఁడైన విజయస్కందవర్మ రాజ్యకాలము 500 వఱకుఁ బూర్తియై యుండవలెను. ఇట్లు శాలంకాయనులు వేంగిదేశముపై రాజ్యమేలినది 350 మొదలు 500 వఱకు జరిగిన 150 సంవత్సరముల కాల మని తేలుచున్నది. ఈ 150 సంవత్సరములకాల మాఱుతరములపైఁ బంచివేయఁగా నొక్కొక్కతరమునకు 25 సంవత్సరములకాల మేర్పడుచున్నది. రాజ్యకాలము తెలియని రాజుల ప్రభుత్వమితిని నిర్ణయించునప్పుడు తరమునకు 25 సంవత్సరములచొప్పున లెక్కవేయుట చరిత్రకారు లందఱును నొప్పుకొనిన పరిమితియే. మన లెక్కయు నందుకు సరిపోయినది.

అంతకుఁ బూర్వపురాజులు:—మనము హస్తివర్మతో నాఁగక యాతనికిఁ బూర్వము వేంగిదేశము నేలినవా రెవ్వరైనఁ గలరా యని విచారించినయెడల కొండముాడి తామ్రశాసనము గానవచ్చుచున్నది. బృహత్పలాయనగోత్రుఁ డగుజయవర్మ యనురాజు కుదూరవిషయములో రాజ్యము చేయుచున్న ట్లీశాసనమువలనం దెలియుచున్నది. అనఁగా నేదేశమునందు శాలంకాయనులు రాజ్యముచేసిరో యాదేశమునందే యంతకుఁ బూర్వము బృహత్పలాయనులు రాజ్య మేలిరి. కొండముాడి తామ్రశాసనపుకాలమును విచారింపఁగా నందు

[1] Ep. Ind. Vol. iv p. 193. విష్ణుకుండినరాజుల కాలనిర్ణయమునకై డాక్టరు డుబ్రాయిల్ రచిత ఎన్షియంట్ హిస్ట్రీ ఆఫ్ ది డెక్కన్ అనుగ్రంథము 90-వ పుట చూడనగు. విష్ణుకుండినమాధవవర్మశాసనమును బ్రకటించునప్పు డీచర్చ సవిస్తరముగ నేను జేయఁగలను.

సుగూఱిచి, దానిఁ బ్రకటించిన డాక్టరుహుల్‌ష్ ఇట్లు వ్రాసెను. "ఈశాసన పులిపి చూడఁగా నీరాజు మైదవోలు[1] శాసనమును జెక్కించిన పల్లవరాజైన శివస్కందవర్మకు సమకాలికుఁ డని తోఁచుచున్నది. ఇదియుఁ గాక యీశాసన మునందలి భాషయు శబ్దప్రయోగములును గూడ నాశికలో శాసనములను వేయించిన, యాంధ్రరాజు లయిన గౌతమీపుత్ర శాతకరణి (నెం. 4, 5), పశిష్టి పుత్రపులుమాయి (నెం. 3) అనురాజుల కాలమునకును జయవర్మ కాలమునకును విశేష మంతర ముండనేరదు. ఈశాసనపు ముద్రపై నున్న ప్రాచీనసంస్కృతలిపియు నీయూహానే దృఢపఱుచుచున్నది." ఆంధ్రవంశము 3-వ శతాబ్దప్రారంభముననే యంతరించినది. మైదవోలుశాసనము కాలము 3-వ శతాబ్దపు 3-వ పాద మని పండితుల యభిప్రాయము. కావున బృహత్పలాయనరాజులు మూఁడవశతాబ్దమున వేంగిదేశమునందు రాజ్యముచేయుచుండి రని మన మూహింపవచ్చును. 4-వ శతాబ్దప్రారంభమున శాలంకాయనులు బృహత్పలాయనుల నోడించి వేంగిదేశము నాక్రమించికొని యుండవచ్చును. ఇట్లు 2-వ శతాబ్దాంతమువఱకు నాంధ్రులు (లేక శాతవాహనులు) ను, 3-వశతాబ్దాంతమువఱకు బృహత్పలాయనులును 5-వ శతాబ్దాంతమువఱకు శాలంకాయనులును, 7-వ శతాబ్దప్రారంభమువఱకు విష్ణుకుండినులును 612 మొదలు పూర్వచాళుక్యులును వేంగిదేశము నేలినరాజవంశపరంపర లని మనకు శాసనదృష్టాంతములతో నిశ్చయముగఁ దెలిసినది. పల్లవులు వేంగివిషయమును గాని కుడూహారవిషయమును గాని యేలినట్లు కానరాదు. ఉత్తరసర్కారులలో దొరకినపల్లవశాసనములలో[2] 'కమ్మరాష్ట్ర'మే పేర్కొనఁబడినది. ఒకదానిలో[3] 'దనకటకము' పేరు కలదు. కమ్మరాష్ట్రమునం దిప్పటి నెల్లూరుజిల్లాలోని కొంత యుత్తరభాగమును గుంటూరుజిల్లాలోని కొంతదక్షిణభాగమును జేరియుండును. పురాతనపల్లవులు కృష్ణానదిని దాఁటినట్లు కానరాదు. పిష్టపురమున సముద్రగుప్తునిచే జయింపఁబడిన రాజు పల్లవుఁ డని కొందఱూహించిరి, గాని, యందునకు శాసనాధారమేమియును లేదు.

వేంగిరాజ్యవిస్తారాదికములు: — శాలంకాయనులు పూర్వపల్లవులకు

[1] Ep. Ind. Vol. vi p. 81.

[2] చందలూరు తామ్రశాసనములు, Ep. Ind. Vol. vii p. 233; ఒంగోలు తామ్రశాసనములు, Ep. Ind. Vol. xv p. 246.

[3] Ep. Ind. Vol. vi p. 84.

సమకాలికు లనుటకు సందియము లేదు, కాని, వీరు వేంగి కుద్రహారవిషయ ములను బల్లవులతో సంబంధము లేకయే స్వతంత్రముగఁ బాలించిరి. ఈ వేంగి రాజ్యము పెద్దదిగఁ గానరాదు. దాని వైశాల్య మిప్పటి యొక పెద్దజిల్లాను గాని రెండుజిల్లాలను గాని మించి యుండదు. అది కృష్ణా గోదావరినదులు సముద్ర ముతో సంగమించు స్థలములకు నడుమ నుండెను. దీని కుత్తరమున లేక యీ శాన్యమున పిష్టపురము రాజధానిగాఁ గలకళింగరాజ్యమును, ఆగ్నేయమున బంగాళాఖాతమును, నైరృతిని కృష్ణానదియు దాని కావల, పల్లవులరాజ్యంబును, హద్దులుగ నుండెను. కృష్ణాగోదావరీనదులకు నడుమ వాయవ్యపుదిక్కున నీరాజ్య మెంతవఱకు వ్యాపించియుండెనో నిశ్చయముగఁ జెప్పఁజాలము. కాని యిప్పటి గోదావరీ కృష్ణాజిల్లా లను హద్దునుదాఁటియుండ దని మాత్రము మన మూహింపవచ్చును. ఈ వేంగిరాజ్యమునందు రెండువిషయములు లేక నాడులు కలవు. ఒకటి వేంగివిషయము, రెండవది కుద్రహారవిషయము. ఇప్పటి ఏలూరు, ఎర్నగూడెము, భీమవరము, తాలూకాలను వేంగివిషయ మని చెప్పనచ్చును; (అవనిగడ్డ) దివి, బందరు, కైకలూరు, గుడివాడ, తాలూకాలు, కుద్రహారవిష యములోనివి.

వేంగిరాజ్యమునందుఁ జక్కని సముద్రతీరమును విఖ్యాతిఁ జెందిన రేవు పట్టణములు నుండెను. దక్షిణ దేశమునందలి రెండుమహానదు లీరాజ్యమునకు సరిహద్దులుగఁ బాఱుచున్నందున వ్యాపారమునకును బ్రజలరాకపోకలకు ననేక విధములయిన సదుపాయము లుండె ననుటకు సందియము లేదు. 2-వ శతా బ్దమువాఁ డైన టాలెమి యనుభూగోళశాస్త్రజ్ఞుఁడు దక్షిణహిందూదేశమున కొడ్డూరను గొప్ప రేవుపట్టణము కలదనియు నచ్చటినుండి బంగారు తెచ్చుకొను దేశమునకు, అనఁగా, బర్మా, మలాకా, కంబోడియా, అనాము, అను ఇండోచైనా ద్వీపకల్పములకు పడవలు వెళ్లుచుండె ననియు, వ్రాసినాఁడు. అది శాసనము నందలి, కుదూహారమే యనియు, నిప్పుడు బందరునొద్ద నున్న గూడూరే యని యుఁ బండితుల యభిప్రాయము.[1] ఇప్పుడు ఘంటశాల యనఁబడు దానికి టాలమికాలమున 'కెంటకోసిల' యనిపేరు. అయ్యది గొప్ప వర్తకస్థలము. కావున మచిలీబందరు సమీపప్రదేశము, వేలకొలఁది సంవత్సరములనుండియు, గొప్ప రేవుగను వర్తకస్థలము|గను నుండి, వేఱువేఱు నామములతో దక్షిణహిందూ దేశమున ఖ్యాతి వహించి యుండెననుటకు సందేహము లేదు. ఘంటశాల కృష్ణా

[1] డాక్టర్ డుబ్రాయిల్ రచితచరిత్ర చూడనగు.

నది సముద్రములోఁ గలసిన స్థలమునకును గూడూరునకును నడుమ నుండును. ఇచ్చట నిటీవల గొప్ప బౌద్ధ స్తూపమొకటి వెలువడినది. కావున నీప్రాంతమున నొకప్పుడు మిక్కిలి పురాతనకాలమున బౌద్ధధర్మము వ్యాపించియుండె నని మనము నిశ్చయింపవచ్చును. బౌద్ధులు ప్రాకృతభాషను బవిత్రభాషగా నెంతురు. ఆసంస్కారము కొంతవఱకుండుటచేఁ గాఁబోలు బృహత్పలాయన జయవర్మని కొండముూడి తామ్రశాసనమును, శాలంకాయనవిజయ దేవవర్మని ఏలూరిశాసనమును, ప్రాకృతభాషలోనే వ్రాయఁబడినవి.

శాలంకాయనులు పల్లవులబంధువులు:—పల్లవరాజులు శాలంకాయన రాజులకంటె బలవంతులు. ఎక్కువ రాజ్యము గలవారు. అట్లయ్యును దమ ప్రక్క నున్న శాలంకాయనులను, వారు బాధింపక స్వతంత్రముగా రాజ్యము చేయనిచ్చుట, యాశ్చర్యకర మైనవిషయమే. ఇందుకుఁ గారణము, వా రుభయులును బందుగు లగుటయే యని తోఁచుచున్నది. వీ రుభయులు నేకవంశజాతులుగ నైన నుండవలెను, లేక యిచ్చిపుచ్చుకొనుటవలన బంధువులుగ నైన నుండవలెను. ఇందుకు మూఁడుహేతువులు కానవచ్చుచున్నవి. పల్లవులది భారద్వాజగోత్రము. అందుకు ప్రవర, ఆంగిరస, బార్హస్పత్య, భారద్వాజ. ఈ ప్రవరే గలశాలంకాయనగోత్ర మొకటి కలదు. ఈరెండువంశములవారి ముద్రపై నందివిగ్రహము గలదు. కంతేరుశాసనములలో రెండవదాని ముద్ర మీఁది నందివిగ్రహమును మనము స్పష్టముగ గుర్తించినందున నీరెండువంశములకు సంబంధము కల దని యూహించుటకుఁ గారణ మైనది. ఈరెండువంశములలోని రాజులపేళ్లుఁ గలియుటయు వీని కేదో సంబంధము కలదనుటకుఁ గారణ మగుచున్నది. శాలంకాయనశాసనములలోఁ గానవచ్చెడి స్కందవర్మ, నందివర్మ, బుద్ధవర్మ యనుపేళ్లు పల్లవులశాసనములలోఁ బెక్కుసారులు కానవచ్చును. డాక్టర్ డుబ్రాయిల్ చే రచింపఁబడిన 'ఏన్షియంటు హిస్ట్రీ ఆఫ్ ది డెక్కన్' అను గ్రంథమునందు 70-వ పుటలో పల్లవులవంశవృక్ష మీయఁబడినది. క్రీ. శ. 300 మొదలు 550 వఱకు రాజ్యముచేసిన రాజులలో నలుగురు స్కందవర్మలు,నిద్దఱు బుద్ధవర్మలు, నొకనందివర్మయుఁ గలరు. ఇట్టి నామసామ్యము కేవలకాకతాళీయన్యాయమునకు గుఱియై యుండనోపదు. ఈరెండువంశముల వారికిని గలపరస్పరబంధుత్వమును, గౌరవమును నిందుకు హేతువులయి యుండవలెను.*

కొ. వెం. లక్ష్మణరావు.

---

*ఇం దచ్చొత్తింపఁబడిన స్కందవర్మయొక్క తామ్రశాసనఫలకములు విజయనగరమహారాజావారి కాలేజి ప్రధానోపాధ్యాయులవలన మాకు లభించినవి. వారియెడ మేము కృతజ్ఞులము. రెండవశాసనమునందలి ముద్రకుఁ బటము మేమే చేయించితిమి.

కంతేరు తామ్రశాసనము, శాలంకాయన స్కందవర్మది.

7. మూలము.[1]

8. మొదటి రేకు.

1. స్వస్తి విజయవేఙ్గ్యాః భగవచ్చిత్రరథస్వామి
2. పాదానుధ్యాతస్య బప్పభట్టారకపాదభ
3. క్తస్య శాలఙ్కాయనస్య మహారాజశ్రీ విజయ

రెండవ రేకు మొదటి ప్రక్క.

4. స్కన్దవర్మ్మణో [వచనా త్కు*] [డూరా[2]]రచిన్న[3] పురే
5. గ్రామేయకాః వక్తవ్యాః [॥*] అస్త్యస్మాభి రస్మ
6. త్కులగోత్రశ్రేయశోభివృద్ధయే ఏతస్మై

రెండవ రేకు రెండవ ప్రక్క.

7. మౌద్గల్యసగోత్రాయ లేకుమారి గ్రామవా
8. స్తవ్యాయ శివార్య్యాయ సర్వ్వపరిహారేణ
9. సాపల్లికా దత్తా[॥*] [త[4]ద్వదితవ్య*] [భ[5]వద్భి] ర[6] పూర్వ్వ [౦]

మూఁడవ రేకు మొదటి ప్రక్క.

10. [స] మర్వ్వ దయాసాధుప్రేమణో కర్త్తవ్య మితి [॥*]
11. అపిచ సర్వ్వనియోగనియుక్తాయుక్తక
12. విషయపతిమిశ్రైః సాపల్లికా పరిహర్త్తవ్యా [॥*]

---

[1] నాయొద్దనున్న యసలు రేకుల ననుసరించి యీపాఠ మీయఁబడినది. రేకులమీఁదియక్షరములు పెక్కుతావులఁ ? ాలవఱకు నఱిగిపోయినందునఁ బటములో బాగుగ రాలేదు. కాని మూలములోఁ గొంచెము శ్రమతోడను భూతయద్దపుసాయముతోడను నక్షరముల గుర్తింపవచ్చును.

[2] మొదట రేకులు నాయొద్దకు వచ్చినప్పు డీరెం డక్షరములును స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచుండెను; రేకులను శుభ్రపఱిపించుటలోఁ దరువాత నఱిగిపోయినవి.

[3] ఈరేకులలో 'న'కారమునకును 'త'కారమునకును భేదము కనుఁగొనుట కష్టము కావున నీశబ్దమును 'చిత్తపురే' యని కాని 'చిన్తపురే' యని గాని 'చిత్నపురే' యని కాని చదువవచ్చును.

[4] రెండవ మూఁడవ యక్షరముయొక్క గుడియు నాల్గవ యక్షరముయొక్క దీర్ఘమును మాత్రము కానవచ్చుచున్నవి.

[5] ఈ మూఁడక్షరముల పైభాగములుమాత్రము కానవచ్చుచున్నవి.

[6] ఈయక్షర మంతస్పష్టముగ లేదు.

మూఁడవరేకు రెండవప్రక్క.

అ. ¹ నుండును. ప్రాంతమున నుండె న

13. [ప్రవర్ధమాన] శ్రీవిజయరాజ్యసంవత్సరే ప్ర
14. థమే వైశాఖ పౌర్ణమాస్యాం దత్తా పట్టికా॥ *]
15. బహుభిర్వసుధాదత్తా బహుభిశ్చానుపాలితా [। *]

నాల్గవరేకు.

16. యస్యయస్య [యదాభూమి] స్తస్యతస్య తదా
17. ఫలం। [ష]ష్టివర్ష సహస్రాణి స్వర్గే క్రీడ
18. [తిభూమిదః।] ఆక్షేప్తా చానుమన్తాచ తాన్యే
19. [వ నరకే] వసేత్ [॥ *]

ఇ. కంతేరు తామ్రశాసనము శాలంకాయన నందివర్మది.

మూలము. [1]

మొదటిరేకు.

1. స్వస్తివిజయవే [ఙ్గీపురాత్] గవచ్చిత్రరథ
2. స్వామిపాదానుధ్యాతో బప్పభట్టారకపా

రెండవరేకు మొదటిప్రక్క.

3. దభక్తః పరమభాగవతః శా [ల]ఙ్కాయ
4. నో మహారాజశ్రీ నన్దివర్మా కుద్రాహారే [2]

రెండవరేకు రెండవప్రక్క.

5. విషయే కురువాడగ్రామే మునుద [3] సహితా
6. గ్రామేయకా నాజ్ఞాపయతి [॥] స్వస్తి అస్మాభిః

---

[1] నాయొద్దనున్న రాగిరేకులననుసరించి యీపాఠము వ్రాయఁబడినది. ఈ రేకులమీఁదియక్షరములు చాల అఱిగిపోయినందునఁ బటము తీయింపలేదు.

[2] ఈశబ్దమును కొల్లేరుశాసనమున బర్నెల్ 'కుదూహార'మని చదివెను. (Indian Paleography p. 135). డాక్టరు ఫ్లీట్‌గారును ఏలూరుశాసనమునం దట్లే చదివిరి. (Ind. Ant. Vol. v p. 176). కాని 'దూ' అనునక్షరమును గుఱించి సంశయ మున్నట్లు దానియెదుట ప్రశ్నచిహ్నమును (?) ఉంచిరి. డాక్టరు హుల్‌ష్‌గారు మాత్రము దీనిని 'కుద్రాహార'మని సరిగఁ జదివిరి. (Ep. Ind. Vol. ix p. 3.)

[3] ఈశబ్దమునకు నర్థ మగుట లేదు. ఇది దేశ్యశబ్దముగఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇది కొల్లేరు ఏలూరుశాసనములందును గలదు. దీనిని గొందఱు 'మున్యాడ' అనియుఁ గొందఱు 'ములుడ' అనియుఁ జదివిరి. దీనిస్వరూపమును, అర్థమును సంశయాస్పదములుగనే యున్నవి.

మూఁడవరేకు మొదటిప్రక్క.

7. బ్రాహ్మణాయమాన్య[ల్య] సగోత్రాయ
8. ప్రసిద్ధాయ స్వామిచన్ద్రాయ అస్మత్కులగో

మూఁడవరేకు రెండవప్రక్క.

9. [త్రధర్మయశో] భివృద్ధయేర్థేమ్ అస్మిన్గ్రామే ద్వాదశ
10. [భూమి] నివర్తనాని ౧ ౧ ప్రదత్తాని [।] తదవేత్య[1]

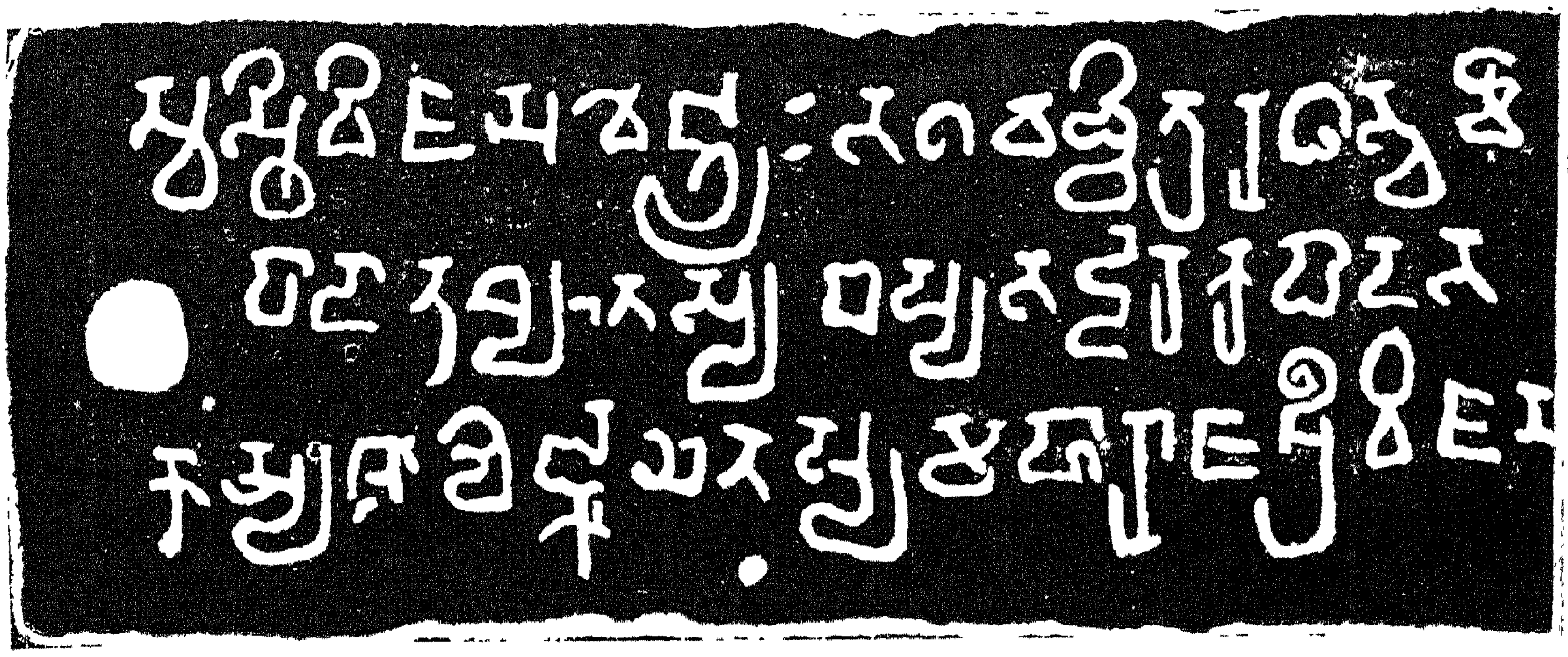
నాల్గవరేకు మొదటిప్రక్క.

11. [అ] మాస్యామ్నట్టికా దత్తా ॥ బహుభి ర్వసుధా దత్తా
12. బహుభి శ్చానుపాలితా । యస్యయస్య యదాభూమి
13. స్తస్యతస్య తదా ఫలమ్ [॥*]

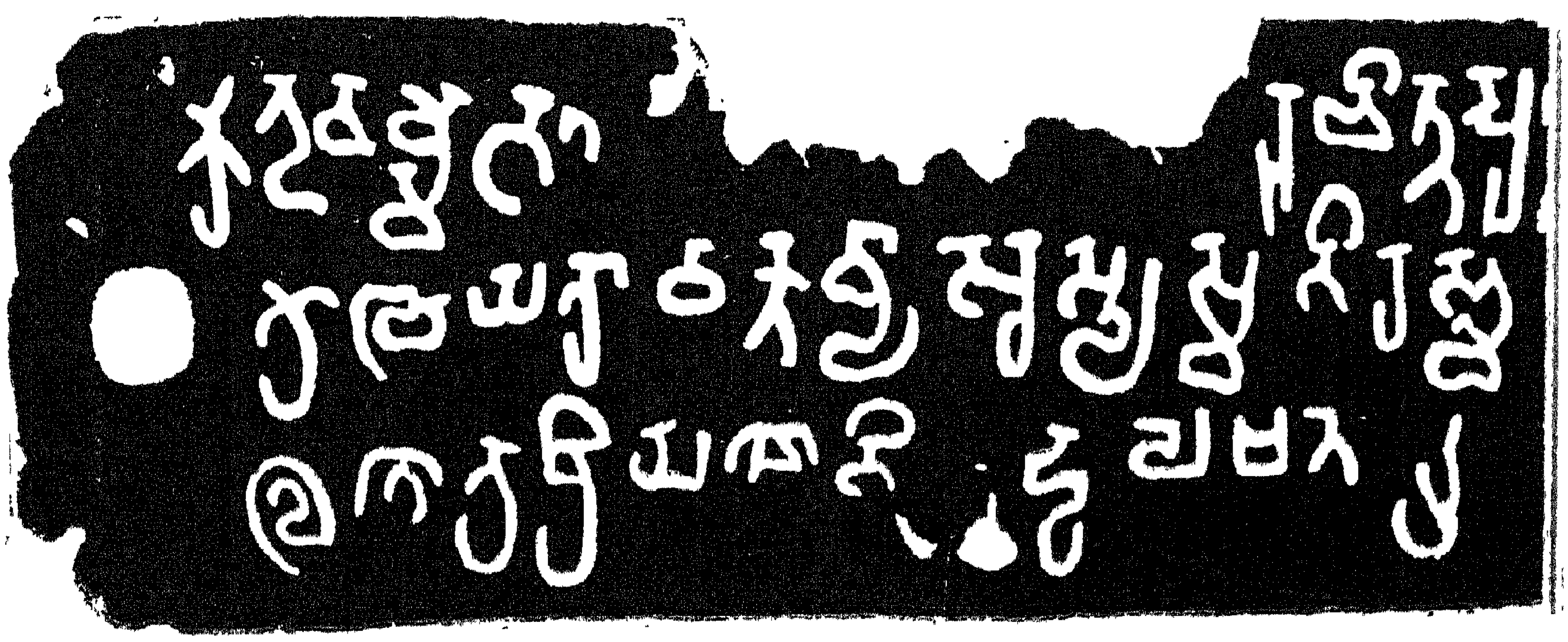
నాల్గవరేకు రెండవప్రక్క.

14. షష్టివర్ష సహస్రాణి స్వర్గే క్రీడతిభూమిదః
15. ఆక్షేప్తా చాభిమన్తా చ తాన్యేవ నరకే వసే దితి [॥*]

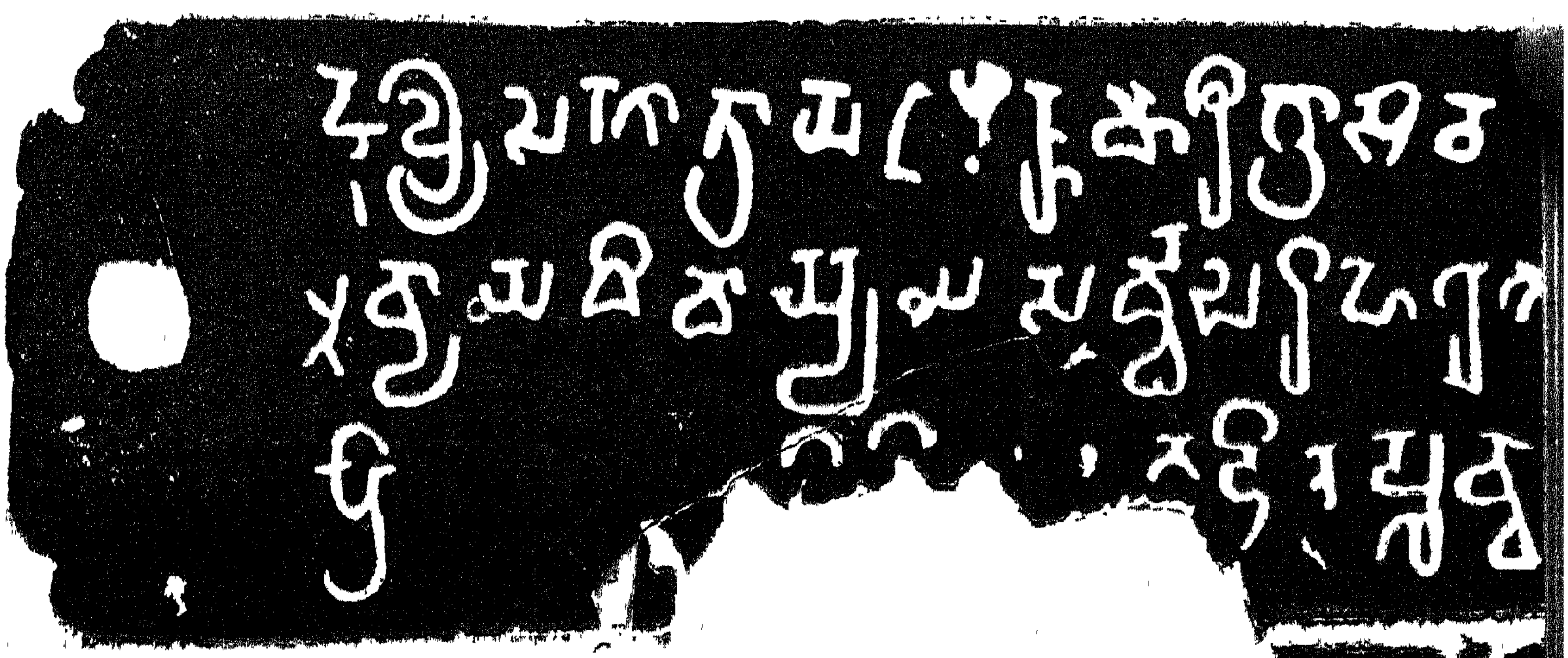
మొదటి రేకు.

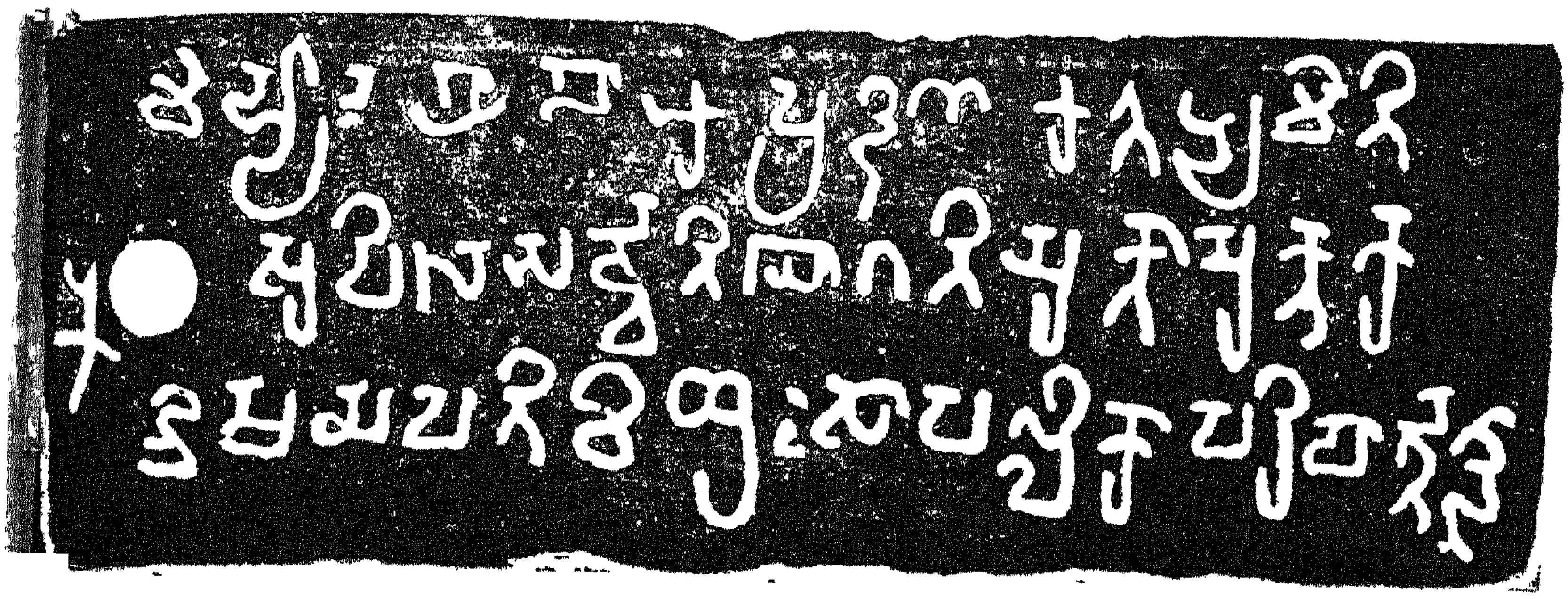
రెండవ రేకు మొదటి ప్రక్క.

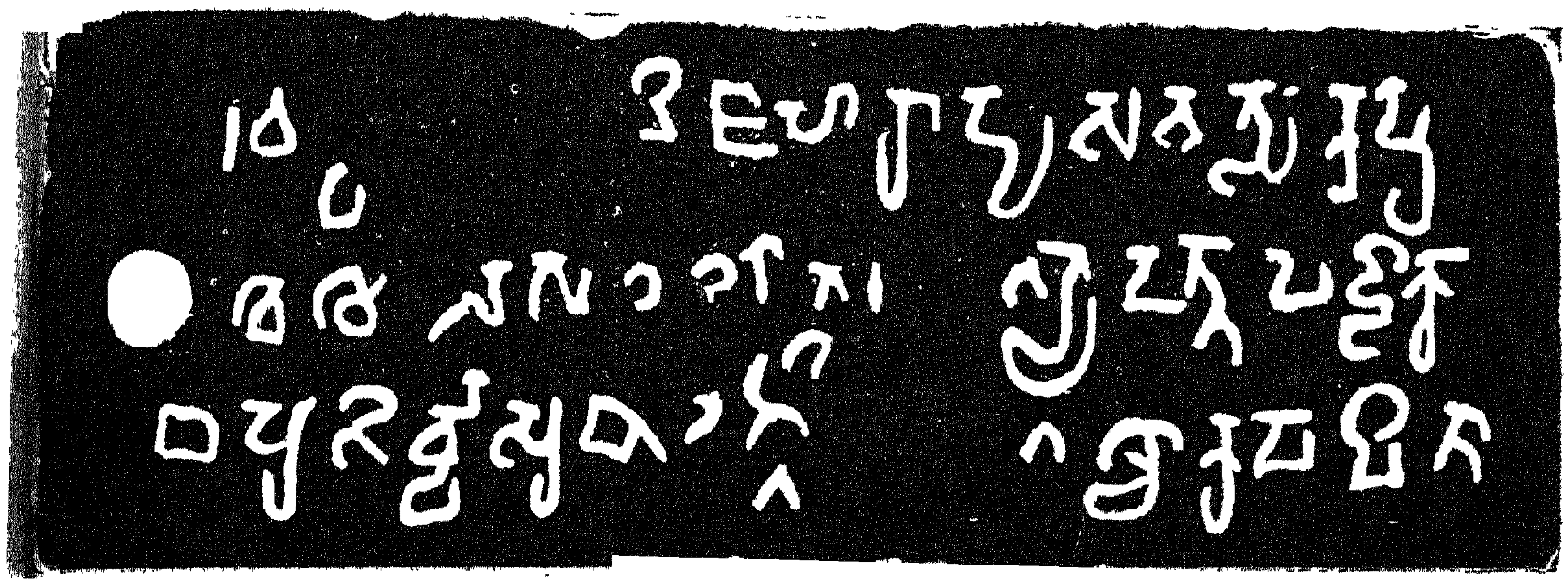
రెండవ రేకు రెండవ ప్రక్క.

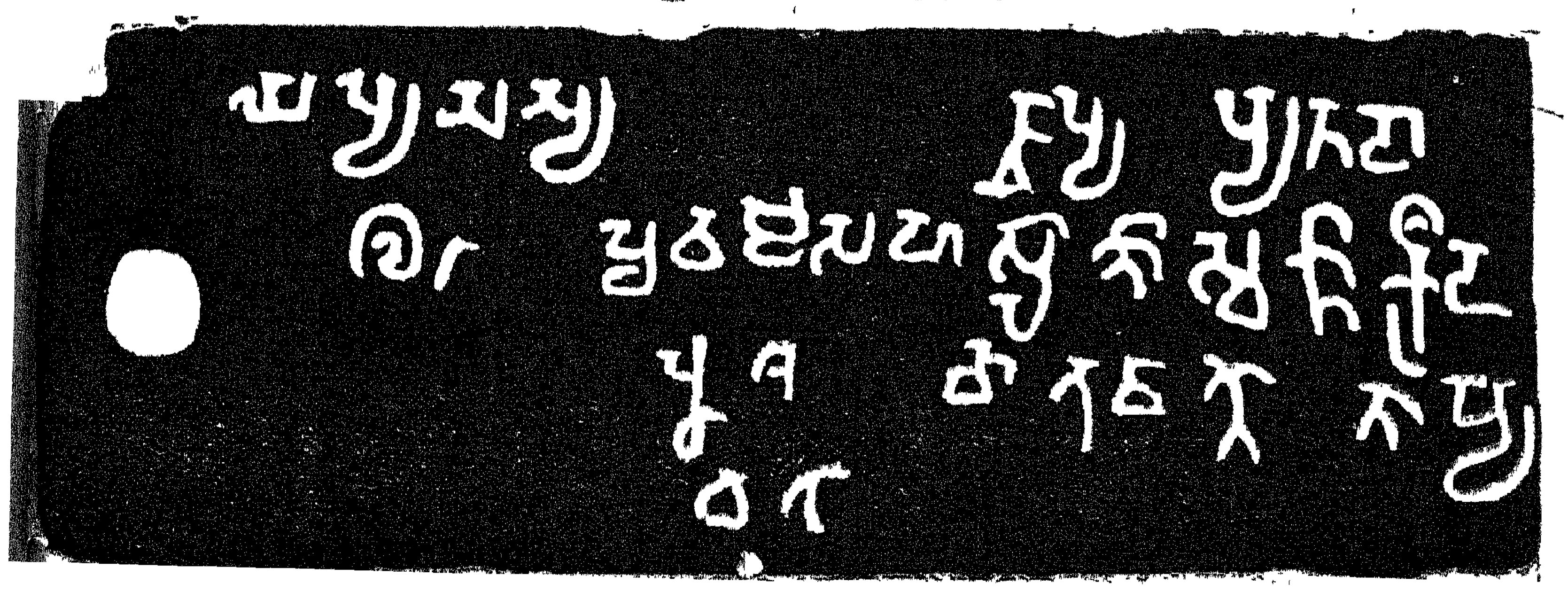
మూడవరేకు మొదటిపక్క.

మూడవరేకు రెండవప్రక్క.

నాల్గవప్రక్క.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు.

(TELUGU ACADEMY.)

దుర్మతినామసంవత్సర కార్యనివేదనము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు తనకు రాజధాని నివాసముగా నేర్పఱిచికొని ముం దింటగెలిచి పిదపఁ బ్రతిసంవత్సరము నొక్కొక్కపట్టనమున చొప్పున నిప్పటికిఁ బదిసభలు గావించినది. రాజరాజనరేంద్రుని రాజధాని, కృష్ణదేవ రాయల కర్ణాటదేశము, రెడ్లపరిపాలనములు, నాయఁకుల యేల్బడులు, తిక్కన సోమయాజుల జన్మభూమి, వేంగీవిషయము నానాఁటఁ బరిభ్రమించి యిప్పుడు మెల్లమెల్లఁగఁ గళింగరాష్ట్రమునకు నడచుచున్నది. ఎందును బ్రసిద్ధులగు ప్రభువులు, పండితులు, ప్రఖ్యాతపురుషులు నొసంగిన స్వాగతమును స్వీకరించి యాంధ్రభాషాభివృద్ధి గావించుచున్నయది. ఒక్కదశ గడచినది; అప్పటికి నిప్పటికి స్వదేశమున భాషాభిమాన మెట్లున్నదని యరయఁ దలఁచుచున్నది.

ఈపరిషత్తునకుఁ బ్రతిష్ఠాపకు లిరువురు.

— ఉద్ధారకులు. —

ఈసంవత్సరమున బొబ్బిలిమహారాజులు శ్రీశ్రీశ్రీ రాజాసాహేబ్ శ్రీశ్రీ రావు శ్వేతాచలపతి వేంకటరంగారావు బహద్దరు, బి.సి.ఐ.ఇ., సి.బి.ఇ. వారు పరిషదుద్ధారకత్వము నంగీకరించిరి. కావున నుద్ధారకులు ముప్వురు.

— యావజ్జీవసభ్యులు. —

గతసంవత్సరమున నున్న 30 మందిలో నిరువురు కాలధర్మమునొందిరి ఇప్పటి సంఖ్య 28.

— సాధారణసభ్యులు. —

నిరుటిసంఖ్యలోఁ గ్రొత్తగా ముగ్గురు చేరిరి. నలుగురు మానిరి. ఉన్నవారి సంఖ్య 151.

గౌరవార్థసభ్యులు 37 గురు. కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు 48 గురు.

— కార్యదర్శులు. —

కీర్తిశేషులగు పురాణము నాగభూషణముగారి స్థానమున నింక నెవ్వరిని నియమింపలేదు. ఇప్పటి కార్యదర్శు లిద్దఱు.

కార్యనిర్వాహక సభాధ్యక్షు లొక్కరు.

దుర్మతిసంవత్సరమునకుఁ బరిషదధ్యక్షులు దివాన్ బహద్దరు ఆనరబిల్ మోచెర్ల రామచంద్రరావుపంతులుగారు బి.ఏ., బి.ఎల్. గారు.

కోశాధ్యక్షు లిరువురు.

(ముఖ్యులగు ప్రతిష్ఠాపకులు మున్నగువారి పేరులు ముఖపత్రము రెండవ పుటలోఁ జూడనగును.)

— పత్రికాప్రకటనము. —

ఈసంవత్సరమునందుఁగూడఁ బరిషత్పత్రిక రెండుసెలల కొక్కసారియే ప్రకటింపఁబడినది. మల్లికార్జునపండితారాధ్యులు రచించిన "శివతత్త్వసార" మనుపురాతనశైవగ్రంథము పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. విపులవిమర్శనము తోఁగూడిన టీకాసహితముగ దీనిని బ్ర॥ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు ఎం.ఏ. గారు సంస్కరించుటలోఁ జాల శ్రమపడిరి. దీనికిఁ బ్రతులు పాఠకులకు విక్రయము నకులభింపఁగలవు. ఇప్పటికిఁ బరిషత్కార్యస్థానమున విప్రనారాయణచరిత్రము, జైమినిభారతవచనము, చంపూరామాయణము, చంద్రభానుచరిత్రము, శివతత్త్వ సారము నను నైదు పూర్వకవివిరచిత ప్రసిద్ధగ్రంథములు ముద్రితములు గలవు. నీతిసీసపద్యశతకము, సర్వేశ్వరశతకము లనుపురాతనకవికృతశతకములు రెండు గలవు. పత్రికకుఁ జందాదారులు 184 గురు.

ఈసంవత్సరమునఁ బ్రకటింపఁబడిన వ్యాసముల ననుబంధములోఁ గనుఁ గొనవలయును.

— పుస్తకవిక్రయము. —

ముద్రింపఁబడిన పుస్తకము లెంత యపురూపములైనవైనను వానివిక్ర యము సర్వపుస్తకసాధారణముగానే యున్నదిగాని విశేషము కనఁబడలేదు. ప్రతిగ్రంథాలయమువారు నొక్కొక్కప్రతిని దెప్పించికొనిన నొక్కరికి శ్రమలే కుండ లోకోపకారముగ నుండును. పుస్తకములకంటెఁ బత్రిక సంచికలవిక్రయము నయముగానున్నది. ఆంధ్రగ్రంథములైనను నెన్నఁటికైనఁ బునర్ముద్రణమున లభిం చును. సంచిక లట్లులభింపవుగావున నున్నసంచికలనైనను బఠనాలయములలోను భాషాభిమానుల యిండ్లలోను నుంచుట లోకోపకారకారణమగును. నూతన గ్రంథప్రకటనమునకు భాషాభిమాను లగులక్ష్మీపుత్రులు తోడ్పడుదురుగాత.

— పుస్తకభాండాగారము. —

పుస్తకసంపాదనమున కీయేఁ డెవ్వరిని నియమింపలేదు గాని బచ్చలి వీర వేంకటకవి - యాంధ్రరఘువంశము, ముద్దరాజురామభద్రకవి - కవిజనసంజీవని, పైడిపాటి నరసింహకవి - మన్నారుకృష్ణశతకము, రామచంద్రాహారిశతకము, కవిపేరు తెలియని వైరిహరరంహశతకమువంటి శత్రుసంహారశతకము, నెల్లూరి వీరరాఘవకవి - వసుంధరాపరిణయము, ముత్యాలయ్యకోటయ్య - కాళిందీపరి ణయము, గుడారు రామదాసకవి - ప్రకృష్టబలరామచరిత్రము, వరదరాజునంది కేశ్వరుని - సేతుమాహాత్మ్యము, సిద్ధలింగకవి - భల్లాణచరిత్రము ననుపుస్తకము లప్రయత్నముగ లభించినవి. వ్రాఁతప్రతులు కాగితములపై నిరుడువ్రాసినవి 17 ను నీసంవత్సరమున వ్రాసినవి 10 యును మొత్తము 27 పుస్తకములు. తాళ పత్రగ్రంథములు 4110.

అచ్చుపుస్తకములు గతసంవత్సరాంతమునకు 998, ఈసంవత్సరమునఁ గొనినవి 43, ఉచితముగావచ్చినవి 56. మొత్తము సంఖ్య 1096.

పరిషత్కార్యస్థానమునందలి పుస్తకములను బలువురు చరిత్రకారులు, విమర్శకులు, గ్రంథప్రకాశకులు నుపయోగించుచున్నారు.

పరిషత్పత్రికకు వినిమయక్రమమున 37 ఆంధ్రపత్రికలు, 3 కన్నడపత్రికలు వారమునకుఁ, బక్షమునకు, నెలకు వచ్చుచున్నవి.

— ఆర్థికవిషయము. —

ఏపనిచేయుటకును ధనముకావలయును. ప్రార్థించినవెంటనే వారివారి ప్రతిశ్రుతముల నిచ్చినచో సకాలమున నన్నిపనులును జరగును. పరిషత్తున కీయవలసినవారు విలంబముచేయుచున్నారు. పరిషత్తును దానొకరి కీయవలసినదియు, నీయఁదలఁచినదియు నిచ్చుటలో విలంబముచేయుచున్నది. కాలము సర్వవిధముల వ్యత్యస్తమైనది. ఆందోళనములు, ప్రచలనములు, నూతనసమస్యలు మెండై స్థాయిసంఘములపని వెనుకఁబడుచున్నది. అనుకొనినపని వెంటవెంటనె జరుగుటలేదు.

బెజవాడలో శాస్త్రపారిభాషికపదనిర్మాణమున కొక్కయుపసంఘము, రాజకీయపారిభాషికపదనిర్మాణమున కొక్కయుపసంఘము నియమింపఁబడినవి. తంజావూరు పుస్తకభాండాగారమునందలి తెనుఁగుపుస్తకములపట్టిక యచ్చువేయుటకై రు 116 లిచ్చుటకుఁ దీర్మానము జరిగినది. ఏలూరుసభలో నాంధ్రవిద్యాలయముఁగూర్చి యొకసంఘము నిర్ణింపఁదలఁచిరి. మ॥ వంగూరి సుబ్బారావుగారికి వా రాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము రచించినదానికై రు 116 లిచ్చుటకుఁ దీర్మానింపఁబడినది. వీనిలో నేదియును నాచరణములోనికి రాలేదు. ఇంతకుఁ గారణము విదితమే.

ప్రతిసంవత్సరమును బరిషత్సభతోపాటొకప్రదర్శనము సాగింపవలయునని యోజనజరగుచున్నది. అదియును ధనాభావముచేతనే సాగుటలేదు. పూర్వమునుండి మనవారి విద్యావిషయమున యభివృద్ధినిసూచించు పురాతన తాళపత్రప్రతులు, వానిలిపి, గంటములు, కలములు, దొలగంటములు, నొఱగంటములు, కత్తిగంటములు, వర్ణములు, బల్లలు, బల్పములు, "అత్తోటాలు" సిరాలు, ఆలేఖములు, సూత్రములు, కణికలు, తూలికలు, వీఁచుకాగితములు, మొదలగుసామగ్రిని సంపాదించి ప్రదర్శించుట ముఖ్యమైనపనియని తలంచుచున్నాము. ఎప్పటికిసాగునో.

— నిఘంటునిర్మాణము. —

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు నిర్మాణముంగూర్చి రెండవయనుబంధములోఁ జూడనగును.

ఆయవ్యయములం దెల్పుపట్టిక నీవెంటఁ జూడనగును.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు — చెన్నపురి. శ్రీదుర్మతినామసంవత్సరపు

ఆయము.

		రు.	అ.	పై.	రు.	అ.	పై.
1. సంవత్సరాదిని నిలువ	- - -				147	2	10
2. బ్యాంకు వడ్డీ	- - -				778	3	0
3. బ్యాంకినుండి తెచ్చినది	- - -				2331	1	3
4. చందాలు:—							
ఉద్ధారకుల చందా	- - -	10000	0	0			
పోషకుల చందా	- - -	100	0	0			
యావజ్జీవసభ్యుల చందా	- -	100	0	0			
సాధారణసభ్యుల చందా	- -	224	0	0			
పత్రిక చందా	- - -	185	0	0	10609	0	0
5. విడిసంచికల విక్రయము	- - -	-			85	9	0
6. తంజావూరు లైబ్రరీ చందా	- -	-			33	0	0
7. పుస్తకవిక్రయము:—							
విప్రనారాయణ చరిత్రము	- -	6	15	6			
జైమినిభారతము	- - -	80	13	0			
కవిజనాశ్రయము	- - -	31	1	0			
జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	- - -	1	8	0			
యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	-	2	0	0			
నీతిసీసపద్యశతకము	- - -	0	12	0			
చంపూరామాయణము	- - -	30	9	0			
జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము	- -	0	14	0			
సర్వేశ్వరశతకము	- - -	1	8	0			
కావ్యాలంకారచూడామణి	- -	3	15	6			
అకారాదిపుస్తకసూచిక	- - -	2	0	0			
ప్రాకృతభాషోత్పత్తి	- - -	3	0	0	165	0	0
8. చేబదుళ్లు	- - - -	-			400	0	0
9. చిల్లరజమ	- - - -	-			2	0	0
10. వి. పీ. పోస్టేజి	- - -	-			13	6	6
11. ఇతరముద్రణము జమ	- - -	-			8	0	0
మొత్తము	-				14572	6	7

నెం. 307, లింగచెట్టివీథి, మదరాసు.
24-8-1922.

జి. నరసింహాము,
ఆడిటరు.

(ది 28 మార్చి 1922 సం॥ వఱకు) ఆయవ్యయముల లెక్క.

వ్యయము.

	రు.	అ.	పై.	రు.	అ.	పై.
1. బ్యాంకికి పంపినది - - -				2029	15	0
2. వి. పీ. పోస్టేజి - - -				13	3	6
3. బ్యాంకి చిల్లరవ్యయములు - - -				1	10	4
4. ప్రయాణవ్యయములు:—						
పండితులవ్యయము - - -	24	5	0			
ఉద్యోగులవ్యయము - - -	18	1	0	42	6	0
5. పత్రికావిషయము:—						
చిత్తరువులు చెక్కించుటకు - -	18	0	0			
కాగితములు - - -	115	10	0			
అచ్చుకూలి - - -	331	8	0			
పోస్టేజి - - - -	45	0	6			
చిల్లరవ్యయము - - -	3	3	0	513	5	6
6. ఇతరముద్రణము బైండింగు - -				76	12	0
7. పుస్తకభాండాగారవిషయము:—						
కొనినపుస్తకములు - - -	23	14	0			
ప్రతులువ్రాయించుటకు - -	2	0	0			
ఇతరవ్యయములు - - -	25	11	3	51	9	3
8. ఉద్యోగుల జీతములు - - -				1085	0	0
9. ఇంటియద్దె - - - -				400	0	0
10. చిల్లర పోస్టేజి - - -				27	11	0
11. తంతులు, రిజష్టరీపోస్టేజి - - -				7	4	0
12. కార్యస్థానము చిల్లరవ్యయము - -				33	11	3
13. కలములు, కాగితములు మొ॥ - -				6	12	0
14. ఆడిటరుఫీజు - - - -				50	0	0
15. పుస్తకప్రకటనము - ముద్రణాదికము - -				62	0	0
16. నిఘంటు చిల్లరవ్యయము - - -				9	6	0
17. సంవత్సరాంతమున కార్యస్థానమున నిలువ -				161	12	9
18. ఫిక్స్డ్ డిపాజిట్కు బ్యాంకుకు పంపిన వార్ బాండ్ -				10000	0	0
మొత్తము -				14572	6	7

గుమ్ముడూరి వేంకటరంగరావు,
కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—చెన్నపురి. శ్రీదుర్మతినామసంవత్సరము

అప్పు.

	రు.	అ.	పై.	రు.	అ.	పై.
పరిషత్తు ఫండు:—						
గతసంవత్సరాంతమున నిలువ - -	77295	14	8			
ఈసంవత్సరమున హెచ్చు ఆదాయము -	7791	8	5			
				85087	7	1
తంజావూరు లైబ్రరీ చందా - - -				33	0	0
ప్రెసిడెంటుగారివలన బదులు - - -				400	0	0
నిఘంటుఫండు:—						
గత సంవత్సరాంతమున నిలువ - -				15000	0	0
మొత్తము -				100520	7	1

పైని దెలుపఁబడిన జమాఖర్చు నిలువ లెక్కను, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి దుర్మతినామ సంవత్సరపు లెక్కలతో తనిఖీచేసి సరియైనట్లు తెల్పుచున్నాను.

నెం. 307, లింగచెట్టి వీథి, మదరాసు.
24-8-1922.

జి. నరసింహాము,
ఆడిటరు.

(ది 28 మార్చి 1922 సం॥) న జమాఖర్చు నిలువ లెక్క.

ఆస్తి.

				రు.	అ.	పై.	రు.	అ.	పై.
పరిషత్తుఫండు:—									
మదరాసు ఇంపీరియల్ బాంక్ ఆఫ్ ఇండియా వారి జాగ్రత్తలో నుంచఁబడినవి—									
3½% 1900-01 గవర్నమెంటుపత్రము -				10000	0	0			
పైతేదీని బజారుదర నూటికి రు. 55⅝ చొ॥ తరుగు -				4450	0	0	5550	0	0
5½ % 1929-47 గవర్నమెంటుపత్రము -				10000	0	0			
పైతేదీని బజారుదర నూటికి రు. 80 చొ॥ తరుగు -				2000	0	0	8000	0	0
నగదువగైరా నిలువ:—									
మేనేజరు వశమున నిలువ - - -				161	12	9			
ఇంపీరియల్ బాంక్ ఆఫ్ ఇండియాలో నిలువ -				9	15	8	171	12	5
సభ్యులవలన రావలసిన చందాలు (రాఁదగినవి) -				17446	11	0			
4 సం॥కు మించియు వసూలుకాని బాకీలు. గతసంవత్సరము లెక్క దాఖలా - -				1226	0	0	16220	11	0
కుర్చీలు మొదలగు సామానులు (అసలు)- -				525	8	0			
గత సంవత్సరాంతమున మినహా	181	14	0						
ఈసంవత్సరమున మినహా	12	2	0	194	0	0	331	8	0
ప్రచురింపఁబడిన పుస్తకముల నిలువ:— - -				1632	14	0			
పత్రికల నిలువ - - -				1276	12	0	2909	10	0
పుస్తకభాండాగారము ముద్రితప్రతులు:—									
గతసంవత్సరాంతమున నిలువ - -				1667	13	3			
ఈ సంవత్సరమున ఉచితముగ వచ్చినవి- -				48	14	9			
ఈ సంవత్సరమున కొనినవి- - -				23	14	0			
				1740	10	0			
గతసంవత్సరమునకు మినహా	555	0	0						
ఈ సంవత్సరమునకు మినహా	50	0	0	605	0	0	1135	10	0
పుస్తకభాండాగారము వ్రాఁతప్రతులు - -				-			51376	10	6
నిఘంటువ్యయము:—									
గతసంవత్సరాంతమునకు - - -				14815	3	2			
ఈ సంవత్సరమున వ్యయము - -				9	6	0	14824	9	2
మొత్తము -							100520	7	1

గుమ్ముడూరి వేంకటరంగరావు,

కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు,

కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—చెన్నపురి. శ్రీదుర్మతినామ

వ్యయము

	రు.	అ.	పై.	రు.	అ.	పై.
జీతములు:—						
ఆఫీసు ఉద్యోగులకు - - -	1085	0	0			
ప్రయాణవ్యయములు - - -	42	6	0			
ఆడిటరుఫీజు - - - -	50	0	0			
కార్యస్థానమునకు అద్దె - - -	400	0	0			
కాగితములు మొదలగునవి - - -	6	12	0			
చిల్లరపోస్టేజి - - - -	27	11	0			
రిజిస్టరుపోస్టేజి - - -	7	4	0			
చిల్లరవ్యయములు - - -	33	11	3			
బ్యాంకి చిల్లరవ్యయములు - - -	1	10	4			
వి. పి. పోస్టేజి - - -	13	3	6			
ఇతరముద్రణము - బైండింగు - -	68	12	0			
పుస్తకభాండాగారము చిల్లరవ్యయము - -	25	11	3	1762	1	4
పుస్తకప్రకటనము ముద్రణాదికము - -	-			62	0	0
పత్రికావిషయము:—						
గతసంవత్సరప్రతులు - - -	1148	12	0			
కాగితములు ముద్రణము మొదలైనవి - -	513	5	6			
గతసంవత్సరము నిలువకాగితముల వ్యయము -	79	0	0	1741	1	6
మినహాయింపులు:—						
కుర్చీలు సామానులు - - -	12	2	0			
పుస్తకభాండాగారము - - -	50	0	0			
గతసంవత్సరము ప్రచురింపఁబడిన పుస్తకముల నిలువ -	1477	14	0			
గవర్న మెంటు పత్రములు - - -	2000	0	0	3540	0	0
హెచ్చు ఆదాయము - - -	-			7791	8	5
మొత్తము -				14896	11	3

నెం. 307, లింగచెట్టి వీథి, మదరాసు.
24-8-1922.

జి. నరసింహము,
ఆడిటరు.

సంవత్సరాయవ్యయముల లెక్క.

ఆయము.

	రు.	అ.	పై.	రు.	అ.	పై.
ఉద్ధారకుల చందాలు - - -	10000	0	0			
యావజ్జీవ సభ్యుల చందాలు - - -	100	0	0			
సాధారణసభ్యుల చందాలు - - -	390	0	0			
పత్రికచందాలు - - - -	404	0	0	10894	0	0
విడిసంచికల విక్రయము - - -	85	9	0			
పుస్తకముల విక్రయము - - -	165	0	0			
పత్రికల నిలువ - - - -	1276	12	0	1527	5	0
పుస్తకముల నిలువ;—						
బైండువి - - - -	1232	14	0			
బైండుకానివి - - - -	400	0	0	1632	14	0
బ్యాంకివడ్డి - - - -	-			778	3	0
వి. పి. పోస్టేజి - - - -	13	6	6			
చిల్లర జమ - - - -	2	0	0			
ఉచితముగావచ్చిన పుస్తకములు- - -	48	14	9	64	5	3
మొత్తము -				14896	11	3

గుమ్ముడూరి వేంకటరంగరావు,
కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు,
కార్యదర్శులు.

అనుబంధము I.

———ంంఙఙంం———

దుర్మతిసంవత్సరాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడిన
వ్యాసములయుఁ దత్కర్తలయు నామములు.

1. శివతత్త్వసారము—మల్లికార్జునపండితారాధ్యులు.
2. ఆంధ్రకవితాపిత—కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.
3. కాటయవేముఁడు—పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు.
4. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము.
5. పరవస్తుచిన్నయసూరిగారిజీవితము.
6. పరిషద్దశమవార్షికసభావృత్తాంతము.
7. గ్రంథస్వీకారము.
8. శివతత్త్వసారము—పీఠికాదులు—కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు. ఎం.ఏ.
9. చంద్రభానుచరిత్రము—పీఠికాదులు—విద్వాన్ కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు.
10. స్వాగతోపన్యాసము—నందిరాజు చలపతిరావుగారు.
11. కర్ణాటరాజ్యవృత్తాంతము—(ఉత్తరభాగము.)
12. ఐన్స్టియిన్ యొక్క సాపేక్షత్వవాదము—విస్సా అప్పారావుగారు., ఎం.ఏ.
13. కాకతీయులు క్షత్రియులా? క్షత్రియేతరులా—శ్రీవత్సవాయ వేంకటనీలాద్రిరాజుగారు—జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.
14. తద్భవదేశ్యస్వరూపము—మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.
15. నెల్లూరఁబత్రికాప్రచారము—వంగోలు వేంకటరంగయ్యగారు, బి.ఏ.బి.ఎల్.
16. భూమమండలము—ధేరం వేంకటాచలపతిగారు. బి.ఏ.
17. నిఘంటువులు—భాగవతుల లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు.
18. అల్లసాని పెద్దనార్య కవిత్వతత్త్వము—కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.
19. రౌద్రిసంవత్సరకార్యనివేదనము.

అనుబంధము II.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు నిర్మాణము.

దుర్మతిసంవత్సరము.

నిఘంటు నిర్మాణమునఁ బదసంగ్రహమనెడి కార్యము ముంచుమించుగా ముగిసినది. విమర్శన మారంభమైనది.

సంస్కృతపదములు.

ప్రస్తుతము సంస్కృతసమపదములలో సుబంతములును వానియర్థములును ఆప్టేకృత సంస్కృతాంగ్లేయనిఘంటువునుండి గ్రహింపఁబడుచున్నట్లును గతసంవత్సరమునకు ౨౩౦ పుటలు మిగిలియున్నట్లును దెలుపఁబడినది. ఆప్టేనిఘంటువునఁ జివరనున్న డెబ్బదిమూఁడు పుటలుతప్ప మిగిలినదంతయుఁ బూర్ణముగా గ్రహింపఁబడినది. కొంచె మవకాశము గలిగినప్పు డదియును బూర్తిగా గ్రహింపఁబడును. దుర్మతిసంవత్సరమున (౯౩౮౦) తొమ్మిదివేలు మూఁడువందలు నెనుబదిపదములైనవి. అదివఱకు వ్రాసినపదములు రమారమి (౫౯౭౭౫) ఏఁబదితొమ్మిదివేలు నేడువందలు డెబ్బదియైదు. వ్రాసిన తత్సమపదములమొత్తము (౬౯౧౫౫) అఱువదితొమ్మిదివేలు నూటయేఁబదియైదు. ఇంకను వ్రాయవలసినవి రమారమి (౫౦౦౦) అయిదువేలుండును. తత్సమపదములమొత్తము (౭౪౧౫౫) డెబ్బదినాలుగువేలు నూటయేఁబదియైదగును. వీనిలో విమర్శనకాలమున రమారమి యేఁబదివేలపదములు నిఘంటువున గ్రాహ్యములుగానుండునని తోఁచెడిని.

విమర్శనము.

దుర్మతిసంవత్సర కార్తికశుక్లైకాదశిమొదలు తత్సమపదవిమర్శనము జరగుచున్నది. దుర్మతిసంవత్సరాంతమునకు (౫౭౩౬) అయిదువేలు నేడువందలు ముప్పదియాఱుపదములు విమర్శింపఁబడి యచ్చునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఆప్టేనిఘంటువున ౧౫౫ పుటలయినవి. తత్సమపదగ్రహణపద్ధతి విషయమునఁ బండితులయభిప్రాయములు కనుఁగొని యావశ్యకమైనచోఁ గొన్నిమార్పులు చేసికొనుటకై నూఱుపదములు గల యచ్చుప్రతు లాంధ్రభాషాభిమానులగుపండితులకుఁ బంపుటయైనది. కొందఱియభిప్రాయములు వచ్చినవి. కొందఱివి రావలసియున్నవి.

దేశ్యపదములు.

ప్రాచీనగ్రంథములనుండి ప్రయోగములు సంపాదించుటలో నీసంవత్సరమున మొదటి నాలుగుమాసములు నైదుగురుపండితులు పనిచేసిరి. తరువాత మూఁడుమాసములు ముగ్గురు పనిచేసిరి. తర్వాతియైదుమాసములు నొకరే పనిచేసిరి. ఈసంవత్సరమున (౯౧౫౦) తొమ్మిదివేలు నూటయేఁబదిపదములు గ్రహింపఁబడినవి. దేశ్యపదములన్నియుఁ గలసి మొత్తము (౧౨౯౭౩౦) ఒకలక్ష

లయు నిరువదితొమ్మిదివేలు నేడువందల ముప్పది. ప్రయోగాధారములుగా నెన్నఁబడిన యాంధ్ర గ్రంథము లన్నియు దొరకినంతవఱకుఁ బూర్తియైనవి. ఏదైనఁ బ్రాచీనగ్రంథము దొరకినచో దాని నుండి పదములను బ్రయోగములను గ్రహింపఁబడును. పైపదములన్నియు వర్ణక్రమమున నేక ముఖము గావించుట యైనది. సిద్ధమైయున్న సజాతీయద్రావిడకర్ణాటకపదములతోను బ్రాకృత పదములతోను సరిచూచుచు మహాకవిప్రయోగానుసారముగ వీనిని విమర్శింపవలసియున్నది. ఈపని వర్తమాన సంవత్సరమునఁ బ్రారంభింపఁబడును.

ప్రాకృతపదములు.

ఈసంవత్సరములో వ్రాయింపఁబడిన ప్రాకృతపదములు (౪౧౨) నాలుగువందలం బండ్రెండు. వెనుకటివానిలోఁ గలుప మొత్తము (౧౪౪౦) పదునాలుగువందల నలువది. ఈపని విజయనగరములోనున్న శ్రీమాన్ పరవస్తు వేంకటరామానుజస్వామి అయ్యవార్లుగారు శ్రద్ధతోఁ బూర్తిగావించిరి. సిద్ధమైయున్న సజాతీయద్రావిడకర్ణాటపదములు (౧౫౦౦౦) పదునేనువేలు. ఇంతవఱ కన్నియుఁజేరి (౨౧౫౩౪౫) రెండులక్షలు పదునేనువేలు మున్నూటనలువదియైదు పదములైనవి. వీనిలో నాచ్ఛికపదములుతప్పఁ దక్కినవన్నియు వేఱువేఱుపదములే.

వ్యయము.

దుర్మతిసంవత్సరమున నిఘంటునిమిత్తమైన వ్యయము.

జీతములు	..	..	..	౩౨౪౭	౭	౧౧
చిల్లరవ్యయము	..	..	..	౩౧	౧౫	౧
ఇంటియద్దె	..	..	..	౧౮౦	౦	౦
				౩౪౫౯	౬	౧౧

వెరసి మూఁడువేలు నాలుగువందల నేఁబదితొమ్మిదిరూపాయలు, ఆఱణాలు, పదునొకండు పైసలు.

జ. రామయ్య,

సంపాదకుఁడు.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు, చెన్నపురి.

(TELUGU ACADEMY.)

ఆ 1922-వ సంవత్సరము సెప్టెంబరు ది 3 తేది ఆదివారం 12 గంటలకు శ్రీపిఠాపురము మహారాజావారి కోటలో సమావేశమైన యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యనిర్వాహక సభావిషయము.

— సభ్యులు. —

1. మ-రా-శ్రీ, శ్రీశ్రీ పిఠాపురము మహారాజావారు, (అధ్యక్షులు.)
2. ,, శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరుగారు, ఉయ్యూరు.
3. ,, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి.ఏ, బి.ఎల్.
4. ,, రాయిసాహెబు గుమ్మడూరి వేంకటరంగరావుగారు ఎం.ఏ.
5. ,, త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు, సిద్ధాంతము.
6. ,, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ.
7. ,, తల్లాప్రెగడ సూర్యనారాయణరావుగారు, కొవ్వూరు.
8. ,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు, రాజమహేంద్రవరము.
9. ,, గునుపాటి యానాదిరెడ్డిగారు, కొత్తూరు.
10. ,, రా॥ వేంకటరామసోమయాజులుగారు, హైదరాబాదు.
11. ,, బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారు, ఎం. ఏ., విజయనగరము.
12. ,, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగము.
13. ,, అడపా వాసుదేవరామానుజులు నాయఁడుగారు, చోడవరము.
14. ,, పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, బందరు.
15. ,, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, రాజమహేంద్రవరము.
16. ,, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ.
17. ,, శ్రీచెలికాని లచ్చారావుగారు, చిత్రాడ.
18. ,, ఆచంట వేంకటరాయసాంఖ్యాయనశర్మగారు, విశాఖపట్టనము.
19. ,, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు, పిఠాపురము.
20. ,, దేవులపల్లి లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు, తుని.

(3) పరిషత్కార్యస్థానము చెన్నపురినుండి యాంధ్రదేశమునకు మార్చుట మంచిదా మంచిదైనయెడల నేపట్టనమునకు మార్పవలయుననువిషయమును బరిశీలించి తమ యభిప్రాయమును డిసెంబరు మాసాంతములోఁగా సాధ్యమైనంత శీఘ్రముగఁ దెలుపుటకై యీ క్రిందివారి నుపసంఘముగా నేర్పఱుపఁ దీర్మానింపఁబడినది:—

1. మ-రా-శ్రీ, రా॥సా॥ గుమ్మడూరి వేంకటరంగరావుగారు, ఎం.ఏ. (కన్వీనరు.)
2. ,, గునుపాటి యానాదిరెడ్డిగారు.
3. ,, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి.ఏ., బి.ఎల్.
4. ,, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.
5. ,, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.
6. ,, బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారు ఎం,ఏ.
7. ,, త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు.
8. ,, తల్లాప్రెగడ సూర్యనారాయణరావు గారు.
9. ,, ఉపాధ్యాయుల వేంకటరమణయ్యగారు.
10. ,, ఆచంట వేంకటరాయసాంఖ్యాయనశర్మగారు.
11. ,, టి. శంకరలింగంపిళ్లెగారు బి.ఏ., బి.ఎల్.

(4) దుందుభినామసంవత్సరమునకుఁ బరిషదధ్యక్షులుగా మ-రా-శ్రీ, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగా రెన్నుకొనఁబడిరి.

(5) పరిషత్కార్యస్థానమునకు వచ్చిన నూతనగ్రంథములను విమర్శించి యభిప్రాయమును దెల్పుటకై యీక్రింది 16 గురను గ్రంథవిమర్శకసంఘముగా నేర్పఱుచుటయైనది:—

1. మ-రా-శ్రీ, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి.ఏ., బి.ఎల్.
2. ,, రా॥ సా॥ గుమ్మడూరి వేంకటరంగరావుగారు ఎం.ఏ.
3. ,, కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుగారు ఎం.ఏ.
4. ,, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.
5. ,, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.
6. ,, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.
7. ,, గునుపాటి యానాదిరెడ్డిగారు.

8. మ-రా-శ్రీ, శ్రీవత్సవాయ వేంకటనీలాద్రిరాజుగారు.
9. ,, కూచి నరసింహముగారు బి.ఏ.
10. ,, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.
11. ,, పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారు.
12. ,, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు.
13. ,, బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారు ఎం.ఏ.,
14. ,, ఆచంట వేంకటరాయసాంఖ్యాయనశర్మగారు.
15. ,, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.
16. ,, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు.

వీరిలో ముగ్గురుముగ్గుర కొక్కొక్కగ్రంథము చొప్పునఁ బంపి యభిప్రాయములను దెప్పించి పరిషత్పత్త్రికలోఁ బ్రకటింపవలయును.

(6) ఈసభలోఁ గ్రొత్తగా నిరువదిమంది సాధారణసభ్యులు చేర్చుకొనఁబడిరి.

గుమ్ముడూరి వేంకటరంగరావు,
కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు,
కార్యదర్శులు.

British Model Press, Choolai, Madras—1922.

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౧ { దుందుభినామసంవత్సరము / ఆశ్వయుజ—పుష్యమాసములు } సంచిక [illegible]

ప్రధానవ్యాసములు

వెల [illegible]

విషయసూచిక

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక.

సంపుటము ౧౧. | దుందుభినామసంవత్సరము. ఆశ్వయుజ–పుష్యమాసములు. | సంచిక ౪-౫.

ప్రాచీనకవులు దేశమునకును భాషకును నొనర్చిన యుపకారములు.

అఘటితఘటనాతిసమర్థుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడు సమస్తనామరూపాత్మక మగుప్రపంచమును సృజించె ననియు నందు జీవప్రకృతు లను రెండుపదార్థములే ప్రపంచస్వరూప మనియును, వైదికమతస్థు లందఱు నొప్పుకొనియున్నారు. సమస్తజీవులలో మనుష్యజీవులు సర్వవిధముల నున్నతులు. ఈశ్వరునితో జీవులకు దగ్గఱసంబంధ ముండుటయే దీనికిఁ గారణము. తనమహామహిమయుఁ గళ్యాణగుణములు లోనగు కొన్నివిశేషముల నీశ్వరుఁడు మనుష్యునిద్వారము ననే ప్రకటించియున్నాఁడు. కర్మతారతమ్యమునుబట్టియో సృష్టివైచిత్ర్యమునో గాని మనుష్యవ్యక్తులలోఁ దారతమ్యములు గన్పడుచుండును. పరమేశ్వరునిసామర్థ్య మొక్కొక్కకాలమున మనుష్యులలోఁ గొందఱు మహానుభావుల ద్వారా ప్రకటిత మగుచుండెను. అట్టివారినే మనవా రవతారము లని వాడియుందురు. వేయేల—

శ్లో. యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జిత మేవవా
తత్తదే వావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోఽంశసంభవమ్ ॥

అనుగీతావచనప్రకారము విభూతియు, సిరియు, బలమును గలప్రతివ్యక్తిని భగవదంశముగ వాడుట కలదు.

పరమేశ్వరుఁడు మనుష్యులకుఁ బ్రసాదించిన శక్తులలో బుద్ధియే మిగుల గొప్పది.

ఇది యంతఃకరణచతుష్టయములో నొకటి యని వేదాంతపారిభాషిక నామము. స్మృతి, మతి, బుద్ధి, ప్రజ్ఞ, ప్రతిభ యనునవి దీనికిఁ బరిణామవిశేషములు.

శ్లో. స్మృతి ర్వ్యతీతవిషయా మతి రాగామిగోచరా
బుద్ధి స్తాత్కాలికీ జ్ఞేయా ప్రజ్ఞా త్రైకాల్యగోచరా ॥

అనునది దీనికిఁ బ్రమాణము. గతవిషయమును స్మరింపఁగలశక్తికి స్మృతి యనియు రాఁగలదానిని దెలిసికొనుటకు మతి యనియుఁ దాత్కాలికస్ఫూర్తికి బుద్ధి యనియు నూతనోన్మేషములతోఁ బ్రకాశించుదానికిఁ బ్రతిభ యనియుఁ ద్రికాలములయందు స్థిరముగా నుండుశక్తికిఁ బ్రజ్ఞ యనియు నామములు. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రజ్ఞయే యీశ్వరసమీపసంబంధము మనుష్యునకుఁ గల దనుటకు నిదర్శనమే కాక జీవకోటిలో వానికి సర్వాధికారమును గలిగించె నని చెప్పవచ్చును. ఇట్టిప్రజ్ఞచేతనే దురవగాహము లగు వేదవేదాంగములను సాధించి యవాఙ్మానసగోచరుఁ డగుపరమేశ్వరుని మహామహిమను గూడఁ గొంతవఱకు మనుష్యులలోఁ గొందఱు తెలిసికొనియున్నారు. అట్టివారిని ఋషు లని మనము వాడుచు నుంటిమి. జ్ఞానవైరాగ్యమహిమచేఁ బ్రపంచమును నందలి విషయభోగములను దృణప్రాయముగా నెన్ని యామహర్షు లరణ్యవాసు లై వన్యభోజను లై తపోవృత్తినిఁ గాలముఁ బుచ్చుచుండిరి. కేవలము వీరు నివృత్తిపరులు. కొందఱు పరోపకారశీలురును గరుణాళులును స్వార్థవిముఖులు నగుటచేఁ, దమతపోమహిమచే నీశ్వరుఁడు ప్రసాదించిన వేదాదుల బహిర్గత మొనర్చుచుఁ బ్రజ్ఞాబలమున వేదాంగములను నితరశాస్త్రములను వర్ణధర్మములను నాశ్రమధర్మములను రాజనీతులను రాజ్యాంగవ్యవస్థలను నింక ననేకము లగు ప్రపంచోపయోగము లగు విషయములను లోకులకు ననుగ్రహించిరి. ఇట్టి యపారసామర్థ్యమునుఁ జూపినవారిప్రజ్ఞాబలమున కవధి గానఁబడదు. కావుననే యిటీవలికవివరుం డగురాజశేఖరుఁడు "సతాం ప్రజ్ఞోన్మేషః పునరయ మసీమా విజయతే" యని మహామహుల ప్రజ్ఞాబల మపార మని స్థిరపఱిచియున్నాఁడు. ఋషులలో మఱికొందఱు దురవగాహ మగు వేదార్థమును లోకులకుఁ దెల్పుటకై యనేకపురాణాదిగ్రంథములను బ్రసాదించిరి. పురాణములలోఁ బరస్పరభేదములును బునరుక్తులును గొన్ని యుండుటనుబట్టి నవీనవిమర్శకులు కొందఱు వానిని గూర్చి విరుద్ధాభిప్రాయులై యున్నారు.

అది వివాదగ్రస్తము. ఏది యెట్లున్నను బురాణములు మాత్రము భాష

కును దేశమునకును జాలినంత యుపకార మొనరించె ననుటకు సందియము లేదు. వాఙ్మయమున సుబోధమై సర్వధర్మప్రవర్తక మగుభాగము పురాణములే. లోకులప్రవర్తనకుఁ గాని విమర్శకులకుఁ గాని యవియే యాధారములై యున్నవి. వానివలన దేశమునకుఁ గొంతమోసము కలిగె నని కొందఱయభిప్రాయము. ఇయ్యది గ్రాహ్యము కానేరదు. పురాణకర్తలు లోకానుగ్రహబుద్ధిచే వ్రాసిరే కాని లోకుల మెప్పు వడయుటకును రాజు లొసఁగుబహుమతులకును నాశించి కాదు. మోస మనునది సమకాలమున విరోధులఁ గూర్చి జరుగును. పురాతను లగుమహర్షులకు రాఁగల జనులయెడ విరోధమునకుఁ గారణము కానరాదు. అట్టి బుద్ధియే యుండినచో నట్టిగొప్పసామర్థ్యమును బరమేశ్వరానుగ్రహమును వారికిఁ గలిగియుండదు. నిన్న మొన్నటి వఱకుఁ బుట్టిన యితిహాస, నాటక, కావ్య, చంపూ ప్రముఖసంస్కృతాంధ్రగ్రంథములు పురాణగాధల ననుసరించియే వ్రాయఁబడినవి. పశ్చిమఖండవిద్యాసంపర్కము గలనూతనవిమర్శకులు వ్రాయు నవల లనుగ్రంథములు దప్ప మిగిలినగ్రంథములన్నియు ను సాధారణముగా నిట్టివే.

ఇట్టిపురాణములలో ముఖ్యమైనవి పదునెనిమిది కలవు. తక్కిన మఱికొన్నిపురాణములు కూడఁ గలవు. ఈపురాణములు వివిధకవులచే వ్రాయఁబడెను గాని వ్యాసుఁ డనునొక మహర్షి వ్రాయలే దనియు నొక్కఁడు వ్రాసినచోఁ బరస్పరభేదము లుండుట యసంభవ మనియుఁ గొంద ఱాక్షేపించియున్నారు. ఇన్నిపురాణములు వ్రాయుట యొక్కనికి సాధ్య మగునా యని కొందఱు సంశయింతురు. ఈ మొదలగు ప్రశ్నలకు శ్రమపడి మనవారేవో సమాధానములఁ జెప్పుదురు. అపార మగుప్రజ్ఞాబలము కలిగి యన్నిగ్రంథముల లోకానుగ్రహబుద్ధిచే వ్రాసిన మహాత్ములకుఁ బరస్పరవిరోధములను బాటింపకుండుటకు సామర్థ్యము చాల కుండునా. దేశకాలముల పరిణామముల ననుసరించియు యుగధర్మముల ననుసరించియు వా రట్లు వ్రాసియుందు రని పెద్దలు చెప్పుదురు.

ఇంతమహారచన యొక్కనికి సాధ్యమా యనునది విచారణీయము. దానికిఁ గూడ నొక చిన్నసమాధానము గలదు. కవిత యనునది పరమేశ్వరునిచేఁ దనయంశ మగునొక్కొక్క మహామహునికిఁ బ్రసాదింపఁబడిన గొప్పసృష్టిశక్తి. పరిశ్రమచే నెంతవఱకు వ్యాపింపఁజేసిన నది వ్యాపించుచున్నది యే కాని పరిమితి గలది కాదు. ఇటీవలి కవు లొక్కొక్క రనేకగ్రంథముల రచించియుం

డుట మన మెఱుఁగుదుము. ఇప్పటికవులకన్న నెక్కుడు తపోబలమును విద్యాబలమును బ్రజ్ఞాబలమును శరీరబలమును గలపురాతనఋషు లొక్కొక రనేక గ్రంథములు వ్రాసి రనినచో నేమి వింత? వారు లోకోపయోగమునకై ప్రసాదించిన వాఙ్మయముఁ జొచ్చి నిండుగఁ జదువుటకు మనుష్యునిజీవితమే చాలదు. తర్కవ్యాకరణవేదాంతాలంకార మీమాంసాజ్యోతి ర్వైద్య సంగీత శిల్పాది విద్యలను జేదువువారు, ప్రారంభించినది మొదలు యథావిధిగను యథాక్రమముగను జదువఁ బూనినచోఁ దుదముట్ట నొకశాస్త్ర మైన నొకనికిఁ జదువుటకు జీవితకాలము చాలదు. అందువలన మందూకలంఘున న్యాయమున గ్రంథముల ముట్టి ముట్టి కొంచెము ప్రవేశముమాత్రము కలిగించుకొనుచు మీఁదకుఁ బోవుచుందురు. కాని తలస్పర్శముగా నన్నింటిని జదువు పద్ధతి లేదు.

వనమందు వన్యాశనులై కాలముఁ బుచ్చువారు వ్రాసిన యార్షగ్రంథములవలననే వర్ణాశ్రమధర్మములు, మనుష్యులజీవితమును గడపుట కనువగునుపకరణముల సంపాదించుకొనుటకుఁ జిన్నగృహము మొదలు గొప్పదుర్గమువఱకును నిర్మించుశక్తులును నొకచిన్నగృహము మొదలు మహాసామ్రాజ్యము వఱకును బాలించుటకుఁ గలపరిపాలనధర్మములు, వస్త్రములు నేయుట, కృషి చేయుట, ఘటనిర్మాణము మొదలగు సమస్తశిల్పములు కళలు మున్నగునవి యన్నియు సమర్థకముగాఁ దెలిసికొన శక్తి సంభవించి యొక్కొక్కకళయందు మహాప్రముఖులైనవారు బయలుదేఱి తమకును దోడివారికిని లాభకారులుగ నుండఁదగినంత యవకాశము కలిగినది.

వారు చూపినత్రోవల ననుసరించి యిటీవల వ్రాయఁబడిన గ్రంథములే మితిమీఱిన యుపకారమును భాషకును, లోకమునకును జేసియున్నవి. వాని నన్నింటిని వివరించుటకు స్వల్పబుద్ధి గలమాదృశులకు సాధ్యముకాదు, సరియేకదా, విశేషముగాఁ బ్రతిభ గలవారు సయితము జంకుదురు. తక్కిన వాని నన్నింటి నటుంచి భరతఖండమునఁ జతుర్వర్ణములవారికిని మిగుల గౌరవాస్పదము లగు రామాయణ మహాభారతగ్రంథములఁ గూర్చి యించుక మనవి చేసెదను. ఈ రెంటిలో రామకథ ప్రాచీన మనియు భారతకథ యర్వాచీన మనియు, జనసామాన్యము నమ్ముదురు.

మహాభారతమున రామకథ చెప్పఁబడుట, దీని కొక దృష్టాంతము. కథలయొక్క యేర్పాటెట్లున్నను మహాభారత గ్రంథశైలినిబట్టియు నం దుపయో

గింపఁబడిన వైదికార్ష ప్రయోగములఁ బట్టియు భాషాస్థితినిబట్టియు భారతరచన ప్రాచీన మని చెప్పఁదగును. గ్రంథశైలిని, భాషలోఁ గలకట్టుదిట్టములను వృత్తవైచిత్ర్యములను నలంకార విశేషములనుఁ గల్పనాచమత్కారములను నింక మఱికొన్నివిశేషములను యోజించి విమర్శకులు, రామాయణకావ్యరచన, నవీనమని యభిప్రాయపడిరి. ఇదియును గొంతవఱకును సరి యనియే తోఁచెడిని. వాఙ్మయక్రమమును జూచినను నితిహాసరచనకన్న గావ్యరచన యర్వాచీన మని చెప్ప నొప్పును. కావుననే యితిహాస మని భారతమును, గావ్య మని రామాయణమును వాడుచున్నారు.

శ్రీమహాభారతము పంచమవేద మని వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. దేశమునకును భాషకు నది యొనర్చిన యుపకారము వర్ణనాతీతము. ఐనను దిక్ప్రదర్శనముగఁ గొంచెము దెలిపెదను. ఆదిపర్వమునఁ బాండవధార్తరాష్ట్రాదిసంభవము నిమిత్తముగఁ గైకొని, యప్పటికి లోకమునఁ బ్రసిద్ధులై యున్న గొప్పవారి దేవదానవాద్యంశసంభవమును, ముందు రాఁబోవు మహాసంగ్రామమున కుపోద్ఘాతముగ సూచించెను. పలువురు మహారాజులచరిత్రములు యుక్తముగ వర్ణింపఁబడి లోకమునకుఁ బాండవధార్తరాష్ట్రుల బాల్యయౌవనకథాసందర్భమున ననేకధర్మములు, నీతులు నుపదేశింపఁబడెను. సభాపర్వమున దిగ్విజయోపార్జితవిత్తములకు సత్పాత్రవినియోగము రాజసూయమువలన నుపదేశించుచుఁ బిమ్మట ద్యూతాది సందర్భమువలనఁ బరులధనమునకు నౌన్నత్యమునకు నసహ్యపడి తెగులులేనివేదనఁ బడుదుర్మార్గుల చరిత్రయు వారిచే నికృతినొంది యోర్పుమై ధర్మశీలత నెఱపిన మహానుభావుల యోగ్యతయు, మహాపతివ్రతామహిమయుఁ బ్రతిజ్ఞానిర్వాహమునకై యెన్నికష్టములనైన మహాత్ము లోర్తు రనుటయు మున్నగు నెన్నియో విశేషములు, లోకమున కుపదేశింపఁబడెను.

వివిధమహాపురుషులచరిత్రలు, ప్రపంచసృష్టి ప్రళయాదిక్రమమును ననేకాధ్యాత్మికవిషయములు వర్ణాశ్రమధర్మములు తీర్థమహిమలు నన్నిధర్మములలోఁ దప ముత్తమధర్మ మనుటయు, నుత్తమస్త్రీచరితములు, మొదలగు వర్ణనాతీతము లగుసద్విషయము లారణ్యకపర్వమున నుపదేశింపఁబడియెను. అజ్ఞాతవాసవర్ణనవ్యాజముచే సేవాధర్మములు, నప్పుడప్పుడు రాజసేవకులకుఁ గలుగుప్రమాదములు, సేవకులప్రభుభక్తియు, రాజసు లగుప్రభువులు సేవకులయెడఁ గనఁబఱుచు నహంభావమునుఁ గోరఁదగని యుత్తమవనితలను దుర్గర్వముచేఁ గన్నుఁగానక కామించువారికిఁ గలుగునష్టములు నుత్తమసేవకులవలన సమయవిశేషములందుఁ

ప్రభువులకుఁ గలుగులాభములు మొదలగువిషయములు నాలుగవదానిలోఁ గేవలము లోకోపకారముకొఱకుఁ బ్రకటింపఁబడెను.

ఐదవదానిలో యుధిష్ఠిరుని యుద్యోగవ్యాజమునను, మహానుభావుఁడగుశ్రీకృష్ణుని దౌత్యకరణవ్యాజమునను నుపదేశింపఁబడిననీతులును ధర్మములును, మితిమీఱియున్నవి. రాజనీతులకు మహాపురుషుల సహనశీలతకుఁ బరమేశ్వరునిభక్తవాత్సల్యమునకుఁ బరమేశ్వరుఁడు స్పష్టముగ స్వరూపముఁ జూపించినను దెలిసికొనలేని దురహంకారుల పరమమూర్ఖతకును నింకననేకవిషయములకు నిదిమార్గదర్శకమై యుపదేశకమై యొప్పుచున్నయది. తరువాతి యైదు పర్వములకు యుద్ధపంచక మని పేరు. పేరునకు మాత్ర మిది యుద్ధపంచకము గాని భారతవర్షపు నైసర్గికస్వరూపాదికము, సర్వ మతములవారికి నుపాదేయము లగుగీతలును, బిస్మట విచిత్రవివిధవ్యూహరచనావిశేషములు సందర్భానుగుణము లగునీతులు యుద్ధధర్మములు మున్నగు ననేకము లిం దుపదేశింపఁబడెను. తదుపరి శాంత్యానుశాసనికపర్వములలో రాజధర్మములు స్త్రీధర్మము నాపన్మోక్షధర్మములు లోనగువివిధధర్మములు ననేకపురాణగాథలు వర్ణాశ్రమధర్మములు, దానవిశేషములు లోకస్థితికి మార్గదర్శకము లగుననేకవిషయములుఁ జూపఁబడియెను. అశ్వమేధాశ్రమవాస మౌసల మహాప్రస్థానిక స్వర్గారోహణములలోఁ బ్రతిదానియందును నేవియో ముఖ్యములు నుపాదేయములును నగువిషయములు, చూపింపఁబడియున్నవి. సకల రత్నములకు నాకర మగుసముద్రమువలె సర్వజనులకు నుపాదేయము లగుసర్వధర్మములకును, లోకప్రవృత్తికిని మార్గదర్శకమై శ్రీమద్రామాయణము కథాకల్పనమునను రసపోషణమునను భాషాసౌందర్యమునను వృత్తవైచిత్రిని నిరుపమానమై వాఙ్మయమున నిటీవలికవిరచనకెల్ల మార్గదర్శకమై యొప్పుచున్నయది. సంస్కార మెంతపాటి యుండిన నంతకు ననుగుణముగనే యీగ్రంథ మర్థమిచ్చును. ఇది కడుంగడు రచనావైదగ్ధిని దెలుపును. ఇందుఁ బూర్వకాండమునఁ గల నగరవర్ణనము, చాతుర్వర్ణ్యవర్ణనము, రాజ, రాష్ట్ర, మంత్రి, సైనిక, గజాశ్వరథభట రాజ్యోపకరణాది వర్ణనములు విమర్శించి చదివినచో గ్రంథకర్తకుఁ గల సర్వంకషపాండితీమహిమయు దేశముయొక్క తాత్కాలికనాగరకతావిశేషములు నపూర్వములు నాశ్చర్యకరములు నయి యున్న వని కన్పట్టును. అవతారమూర్తి యగురామునిచరిత్రమునే యిది చెప్పుచున్నను దన్మూలమున లోకమున కనేకసామాన్యవిశేషధర్మములను వ్యంగ్యమర్యాదచేఁ బోధించుట వల

సను వాఙ్మయమునఁ జేర్కొనఁబడిన మహాకావ్యలక్షణములగు నద్రినగరనదీ సముద్రసూర్యచంద్రోదయ కుమారోదయ విరహ వివాహసంశ్లేషప్రముఖ మహావర్ణనములు కలిగియుండుటవలన నాదికావ్య మని పేరొందెను. దీనినా ధారముగఁ గైకొనియే, యిటీవలిసంస్కృతాంధ్రకవులు వివిధనాటకచంపూ ప్రబంధయక్షగానాదిరూపమునఁ బెక్కుగ్రంథముల రచియించిరి. మహా భారతరామాయణపురుషుల యెడలను గ్రంథములయెడలను గలభక్తియుఁ బ్రే మయు గౌరవమును జిరస్థాయులు. కావున గొప్పకవి మొదలు చిన్నకవివఱకు నిటీసలివా రందఱుఁ దమగ్రంథముల నామార్గముల ననుసరించియు, నాకథల ననుసరించియు వ్రాసి గనుట వింతకాదు. రామాయణమున నొక్కొకకాం డములోని యొక్కొకవిషయముఁ జక్కఁగఁ జదివి విమర్శమును వ్రాయఁబూని నచో ననేకసంపుటములు పట్టును. దశరథుఁడు ప్రజలను బిలిచి తనవార్ధ కముఁ జూపి చెప్పి రాముని నభిషేకింతు నని వారియనుమతికై చేసినప్రసంగ మును దానికి వా రొసంగినయుత్తరమును మొదలగు నచ్చటివిషయమున రాజ నీతిపారగు లగుపురాతనరాజుల పరిపాలనములలోఁ రాజులకును బ్రజలకును గల యాత్మీయసంబంధము చక్కఁగఁ గన్పడును. రాజ్యత్యాగావసరమున రాములవారు కైకతో నాడినమాటలు సీతతోఁ జేసినసంవాదము లక్ష్మణునికిఁ జేసినయుపదేశము నెన్నిసారులు చదివినను దృప్తితీరదు. చిత్రకూటమున రామభరతులసమావేశమునఁ గథాసందర్భమును విమర్శించినచో జ్యేష్ఠభ్రాతృ గౌరవము లోకాపవాదభీతి సహజమగుయోగ్యత మొదలగుభరతుని గుణవిశే షములును రాముని సోదరవాత్సల్యము పితృవాక్యపరిపాలనదీక్షయు మనో ధైర్యమును వర్ణనాతీతములు. సుందరకాండమునఁ బ్రతిసర్గయును, బ్రతిఘట్ట మునుగూడ నపూర్వవిశేషపూరిత మయి చదువరులహృదయముల నద్భుతప్ర మోదరసమగ్నములుగఁ జేయఁజాలును. హనుమంతుని చరిత్రమునఁ బ్రభు భక్తియు నుత్తమదూతధర్మములు ప్రజ్ఞావిశేషము నర్థానర్థచింత మొదలగు విశే షములు చదివితీరవలయును. సీతచరిత్రమునఁ విశేషభాగము, లోకోపదేశక మగువిషయ మంతయుఁ జాలవఱకుఁ గలదు. ఇంతకును రామాయణగ్రంథము వలనను మహాభారతగ్రంథమువలనను దేశమునకును, భాషకును, గలిగిన మేలు ప్రాజ్ఞు లందఱును నెఱిఁగినవిషయమె. ఇఁక రామాయణభారతగ్రంథముల నా ధారములుగఁ జేసికొని కావ్యనాటకచంపూప్రబంధాదుల వ్రాసినమహాత్ముల పాండిత్యవిశేషమును దానివలనఁ గలిగినమహోపకారమును వర్ణనాతీతములు.

వీరందఱుఁ దమ గ్రంథములలో సమస్తశాస్త్రసిద్ధాంతముల నచ్చటచ్చట సూచన
గాను విపులముగను గనఁబఱచిరి. కాళిదాసుఁడు రఘువంశ కుమారసంభవ
మేఘసందేశము లనుమూఁడు కావ్యములను రచించెను. కావ్యములలో
రఘువంశమున రఘుమహారాజు దిగ్విజయమునఁ దనకుఁ గల దేశపరిజ్ఞానమును
గనఁబఱచుచు నయోధ్యకుం దూర్పునఁ గలవంగదేశమును వర్ణించెను. ఉత్కళ
కళింగదేశములను, సూచించెను. దక్షిణదిశను పాండ్యకేరళదేశములను క్లుప్త
ముగ వర్ణించెను. పశ్చిమమున గూర్జరదేశమును వాయవ్యమున నరేబియా
యును నుత్తరమున హిమవత్పర్వతమును, దానికిఁ బైని గలదేశమును జక్కఁగ
వర్ణించి చూపెను. తనకుఁ గలయద్వైతసిద్ధాంత విశ్వాసము పలుచోటులఁ
గనఁబఱచెను. జ్యోతిర్వైద్యసంగీతశిల్పరాజనీతి శాస్త్రములఁ బ్రాసంగిక
ముగఁ గనఁబఱచెను. మేఘసందేశమున మేఘునిప్రయాణవ్యాజముచేఁ జిత్ర
కూటమునుండి యలకాపురమునకు మార్గముఁ జూపుచుఁ దనకుఁ గలయుజ్జ
యినీపరిచయము నభిమానమును జూపుటకును బరదేవతాభక్తిని దెల్పుటకును
ఉజ్జయినికి మార్గములో నవసరముఁ గల్పించి యచ్చటఁగల మహాకాళీమహా
కాళదేవతలను, వారియుత్సవములను గూడ వర్ణించి చూపెను. ఇందుఁ గల
కథాకల్పనము పాత్రోచితరసపోషణము నందు ముఖ్య మగు విప్రలంభశృంగా
రమును బ్రశస్తముగఁ జూపంబడెను. మేఘునిప్రయాణవ్యాజమున వర్షాకాలవర్ణ
నము నాఁకాలమున దేశస్థితియుఁ జక్కఁగఁ జూపఁబడినవి. జనులకష్టసుఖముల
యనుభవకాలములోని స్థితిగతులును, వివాహవర్ణనములు లోకానురూప మగు
పెండ్లిమాటలుఁ పెండ్లికై తరలి వెళ్లుటఁ రాజులయిండ్లవివాహములు జరుగు
నప్పుడు ప్రేమగల ప్రజలయుత్సాహము కష్టకాలమునఁ బ్రజలసానుభూతియు
లోకులమెప్పించుటకు రాజులు పడినపాటులును యశోరక్షణమే ముఖ్యముగను
స్వసౌఖ్య మప్రధానముగను, దలంచి ప్రభువులు ప్రవర్తించుటయుఁ, బాతివ్రత్య
మును గాపాడుకొనుటకును ననుమృతికొఱకును బూనికతోఁ బ్రయత్నించి
యుత్తమస్త్రీలు చూపినస్థైర్యమును, మొదలగులోకధర్మము లెన్నియో ప్రద
ర్శింపఁబడినవి. నాటకములను, బురాణములను ననుసరించియే వ్రాసినను
నందుఁగల వర్ణనములు మాత్రము తనకాలమునకును దానుండుదేశమునకు
ననుకూలముగ నుండునట్లు చక్కని సందర్భములతో వ్రాయఁబడియెను.
శాకుంతలమున దుష్యంతమహారాజు రాజర్షి యని స్థిరపఱచుచు నుత్తమనాయ
కత్వమును స్థాపించుట కాయనప్రవర్తనముఁ జక్కఁగ వర్ణించుచు శకుంతలను

మోహించునపు డజ్ఞాతకులగోత్ర యగుకన్యను బ్రేమించుటలో మనస్సాక్షిబల మును గనఁబఱిచెను. పిమ్మట నామె నెఱుంగ ననిచెప్పునపుడు యోగ్యతకుఁ బోషకముగ దూర్వాసుని శాపముఁ గల్పించెను. చివరవఱకును శకుంతలయొక్క మార్దవ్యమును, నవ్యాజప్రేమను హృదయపరిశుద్ధిని పోషించెను. ప్రాసంగిక ముగ నచ్చటచ్చటఁ గొన్నివింతలఁ జేర్చినను మొత్తముమీఁద నాయికానాయ కుల యుత్తమత్వమును స్థిరప్రేమయును సమగ్రముగఁ గాపాడుచు నడిపించెను.

వైద్యమునను జ్యోతిషమునఁ గూడ నీతఁడు గ్రంథరచనఁ జేసెను. భారతకథ నుద్దేశించి భారవికవి కిరాతార్జునీయ మనుకావ్యమును రచించెను. కథాభాగము స్వల్పముగను గావ్యమున కావశ్యకము లగువర్ణనములు విశేష ముగను నందుఁ జేయఁబడియున్నవి. "భారవే రర్థగౌరవ" మ్మనువాక్యాను సారముగ నొకటి, రెండు, మూఁడుసర్గలలోఁ జక్కఁగ రాజనీతులు బోధింపఁ బడినవి. అర్థగాంభీర్యముచేతనే యీభాగములకుఁ బాషాణత్రయ మని పేరు కలిగెను. తక్కిన గ్రంథ మంతయు రసభరితమై సమస్తశాస్త్రసంప్రదాయపూరి తమై యొప్పును. 'ఉత్తరే రామచరితే భవభూతిర్విశిష్యతే' యనునట్లు, భవ భూతి కరుణరసమును లోకానుభవసిద్ధముగ నిరూపించెను. మఱియు మహా వీరచరితమును వ్రాసి, లోకోత్తరనాయకుఁ డగుశ్రీరాముని దనయిచ్చవీర వర్ణించి తన యప్రతిమపాండిత్యిఁ గనఁబఱిచెను. మాలతీమాధవము నపూర్వ రచనగా నిర్మించి యం దక్కాలమున వాడుకలో నున్నకాపాలికదిగంబరాది మతములను నాభిచారికకర్మలను సూచించుచు శృంగారవీరకరుణా రౌద్రబీభ త్సాదిసమస్తరసములను బాత్రోచితముగఁ జూపి చదువరులకు మహోపకార మొనర్చెను. కాదంబరి వ్రాసినబాణుని మహిమ వర్ణనాతీతము. ఛందోబద్ధ గ్రంథమును వ్రాయంబూనినచోఁ దననిరంకుశధోరణికి నిర్బంధము కలుగు ననియో గద్యకావ్యములయం దభిరుచివలననో స్వేచ్ఛగాఁ గాదంబరిని వచన రూపమున వ్రాసెను. ఇందుఁ గలకథాచమత్కృతియు, శ్లేషలు, విరోధాభాస ములు నపూర్వములు. అచ్ఛోదసరో వర్ణనము, శుకనాసుని రాజనీత్యుపన్యాస మును, కపింజలుని వైరాగ్యోపన్యాసము, చంద్రాపీడ కాదంబరీ మహాశ్వేతల, పరిశుద్ధచారిత్రము నెంత చదివినఁ దనివితీరదు. సందర్భానుసారముగ సమస్త రసములుఁ జక్కఁగ వర్ణించి వచనరచనకు మార్గదర్శకుఁ డయ్యెను. గీర్వాణ కవు లిట్లు వ్రాసినకావ్యపురాణేతిహాసనాట కాదిగ్రంథములు మనభరతఖండ మున వేనవేలు గలవు, వాని నన్నింటినిఁ జేర్కొన వ్యవధి చాలదు.

సంస్కృతకవులగ్రంథముల ననుసరించి నన్నయభట్టు లోనగునాంధ్ర కవులు గ్రంథరచనకుఁ దొడఁగిరి. మనకు సంస్కృతము వ్యావహారికభాష కాక పోయినను దత్సమరూపమున మనభాషలోఁ గలసి వ్యావహారికభాషకు సమాన మాయెను. కావునఁ గవులు శబ్దజాలమును యథేచ్ఛముగ వాడుకొనుచు వాఙ్మయమును ఛందోరూపమున విస్తరింపఁజేసిరి. భారతము నాంధ్రీకరించిన నన్నయతిక్కనలు పేరునకు మాత్ర మాంధ్రీకరణము గాని కథను మనసున నుంచుకొని వారియిష్టానుసారము స్వతంత్రగ్రంథములవలె రచించిరి. ఇటీవలి గోపినాథరామాయణము తప్ప పురాణేతిహాసాదుల ననుసరించి వ్రాసినగ్రంథ ములన్నియు స్వేచ్ఛగా వ్రాసినవే కాని, భాషాంతరీకరణ నిర్బంధము గలవి కావు. మూలగ్రంథానుసరణమున లోపము లుండినను రసపోషణము కథా కల్పనము మొదలగునవి సమంజసములుగ గన్పట్టుచుఁ గవులనిరర్గళకవితా మాధురి నీగ్రంథములు చూపుచున్నవి. ఇంతియ కాక యతివిస్తరము లగుపురా ణాదుల సరిగఁ దెనిఁగించినచోఁ జదువరులకుఁ గూడ విసుగు కలుగును. గ్రంథ ములను సంకోచపఱిచి చక్కనిశైలిలో సులభరీతిని వ్రాయుటచేతనే సామాన్యు లకుఁ గూడ సుప్రవేశము కలిగినది. సమస్తవిషయములను లోకమున కుపక రించుటయే కాక శ్రీమహాభారతము, గ్రంథరచనకు నాంధ్రమునఁ బరమ ప్రమాణమై యొప్పుచున్నది. ప్రబంధరచనకుఁ ద్రోవఁజూపిన పెద్దనవ్రాసిన మనుచరిత్రమును బరిశీలించి చదివినకొలఁది నందుఁ గలవిశేషములు సంపుట ములుగ వ్రాయవచ్చును. ఇటీవలి ప్రాబంధికులు నడిచినత్రోవ లన్నియు నామహామహుఁడు సూచించినవియె. చరిత్రకారులు కవులకాలమును సామర్థ్య ములను రచనాచమత్కృతిని, శైలిభేదములను, నింక నావశ్యకము లగునంశముల నన్నింటిని, విస్తరించి వ్రాసియే యున్నారు. ఇందుఁ గవులురచించిన గ్రంథ జాలము దేశమున కెంత యుపకరించినదియో, యంతియ చూడఁదగినది. కేవల సంస్కృతమునఁ దప్పఁ దెలుఁగున నిరూపించుటకు సాధ్యముకాని తర్కమీ మాంసావ్యాకరణాదిగ్రంథములు తప్ప మిగిలిన వేదాంత, అలంకార, వైద్య, జ్యోతిష, శిల్ప,సాముద్రికాది వివిధగ్రంథముల నాంధ్రభాషలో రచించి,లోకము నకు మహోపకార మొనరించిన మహానుభావు లెప్పటికి నాంధ్రదేశమున సంస్మ రణీయులును వందనీయులు నై యున్నారు. తమగ్రంథముల రచించుకొనుచు నచ్చటచ్చటఁ దమకుఁగల శాస్త్రాంతరపాండిత్యమును గూడఁ గనఁబఱిచియు న్నారు. పింగళి సూరన తనప్రభావతీప్రద్యుమ్నమున "శృంగగ్రాహికఁ జెప్ప

వేఱ తెరువుల్ సిద్ధింపమింజేసి చి। త్ర్యాంగశ్రీనిధి నవ్వధూమణిని స్థూలారుంధతి న్యాయమా। ర్గాంగీకారముగా వచించితిని జంద్రాద్యోపమల్ సూచనా। భంగుల్గాని యతస్సహస్రగుణసౌభాగ్యంబు లాయంగముల్ ॥ అను పద్యమునఁ దనకుఁ గలన్యాయమీమాంసాశాస్త్రప్రవేశమును సూచించెను. తుహోస్యా స్తాతజ్, అనువ్యాకరణసూత్రము నర్థమును, ప్రశ్నోత్తరరూపమున సమర్థించుచు శ్రీనాథుఁడు శృంగారనైషధమున నెనిమిదవయాశ్వాసమున నొక పద్యమును వ్రాసెను. ఇట్లు కవులు చూపినలోకవార్తలు, శాస్త్రమర్యాదలు, దేశాచారములు మతప్రవర్తనలుఁ మొదలగునవి నిపుణముగఁ బరిశీలించినచోఁ గవితాప్రపంచమునఁ బ్రపంచస్వరూప మంతయు నిమిడి యున్నట్లుఁ దోఁపక మానదు. కవు లీతీరున భాషకును, దేశమునకును జేసినయుపకార మిది వఱకేః సిద్ధమై యనుభవములో నున్నది. దానిని దోఁచినరీతిని వ్రాసి యొక సారి యానందించుటకు నాయథాశక్తిని దీనిని దిక్ప్రదర్శనముగ వ్రాసి విన్నవించితిని. ఇందు నాయెఱుంగమివలనఁ గనుపట్టు లోపములను సభ్యులు దయతో మన్నింతురు గావుత మని ప్రార్థించుచు విరమించుచున్నాఁడను.

మంచలేముల సీతారామశాస్త్రి.

వేమన.

ఎందఱెన్ని వ్రాసినను వేమనపూర్వోత్తర మిప్పటికిని నిర్ణయింప నలవి గాకున్నది. రాజమహేంద్రవరము మొదలు చిత్తూరువఱకుఁ గల యనేక గ్రామము లతనిఁ దమవానిఁగాఁ జెప్పుకొనుచున్నవి. ఆతని జన్మస్థాన మిప్పటి యనంతపురముజిల్లా కదిరితాలూకా గాండ్లపెంట మజరా కటారుపల్లె యనియు నాతఁ డాతాలూకా నల్లచెఱువుగ్రామమునఁ బిడుగుపడి బ్రహ్మసాయుజ్యము నందె ననియు నీతనియింటిపేరు తుంగావా రనియు వీ రొకతెగ కాఁపు లనియుఁ గదిరిప్రాంతములలోఁ బ్రబలమైన జనశ్రుతి గలదు. ఈయన సిద్ధిఁబొందిన నల్లచెఱువుగ్రామమున నీయనపేర నొకచిన్న గుడియు నందుఁ బూజాదులును దిరునాళ్ళును జరుగును. ఆగుడియందలి వేమనవిగ్రహము బచ్చెనదిగా నుండును. ఇతఁడు రాజవంశమునఁ బుట్టి యౌవనధనసంపత్తులకు లోఁబడి తుద కెట్టకేలకు మహావిరాగి యాయెనో లేక సంస్కారప్రాభవమున బాల్యమునుండి యైహికభోగములకు విముఖుఁ డాయెనో నిర్ణయింప నశక్యముగా నున్నది. ఆయన జీనయాత్ర యెట్టిదైన నిపు డాయనపేర శాశ్వతము లైనిలిచియుండు పద్యములను జూడ నాయన యొకచోటఁ గూర్చుండి కావ్యముల వ్రాయు కవులవలెఁ గాక సంచరించుచు నెక్కడ నేవిశేష మగపడిన దానిగుణదోషములఁ బరికించి యద్దాని లోకానుభవమునకుఁ ద్రిప్పి యొక గొప్పనీతిని బ్రకటించుచుండెను.

ఈయనపుట్టుక యేజాతియం దైనను దత్త్వజ్ఞుఁ డౌటచే జాతిభేదములఁ బాటింపఁడయ్యె.

వేమనపేర వాడఁబడుచుండు పద్యము లన్నియు నాయన చెప్పినవియా యనువిషయమును బ్రమాణబుద్ధితో నెవరును బరిశీలించి యుండలేదు. ఒకరు వేమనశతకమని యచ్చువేసిన మఱియొకరు మూఁడువేలపద్యములపుస్తక మని యింకొక రిదివఱ కేరికిని లభింపని యపూర్వమూలముల నతికష్టముతో సంపాదింపఁబడిన మఱియు నొకవేయిఁ జేర్చి ప్రకటించితి మని పలువురు చెప్పుకొనుచున్నారు. కొన్నికొన్ని పద్యములఁ జూడ నందలి తుచ్ఛవాక్యములు మహాయోగియు మహాజ్ఞానియు నగు వేమన వచించియుండునా? యనియు నాలో

చింపవలసి యున్నది. 'విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ'. యను సంకితము చెప్పఁదగు ప్రతిగీతమును వేమనకే యంటఁగట్టుచున్నారు.

అఱవవారికి 'అవ్వయార్' 'తిరువళ్ళువర్' మొదలగు ప్రాచీనమహాత్ములు గలరు. సంస్కృతగ్రంథములకు నెందఱోమహర్షులు ప్రతిపాదకు లగుచున్నారు. తెలుఁగుననో యట్టిపదవి కర్హుఁడగువాఁడు వేమన యొకఁడే కనఁబడుచున్నాఁడు. కవనశక్తి పాండిత్యప్రతిభ, యలంకారచమత్కృతి గలకవులప్రశంస యిటఁ బ్రసక్తము గాదు. భాషాప్రౌఢిమతో నిమిత్తము లేక భావస్ఫూర్తియె ముఖ్యముగఁ గొన్నయెడల వేమనకు మించినవా రితరభాషాప్రపంచమునఁ గానరారు, అఱవమున మహాపండితుఁడును కురళ్ లో నుండి యుదాహరణముగాఁ బ్రమాణములను గైకొనును. తెలుఁగున నేవిద్యాప్రశంసయందు వేమన కవకాశము కలుగుచున్నది? భాషా ప్రౌఢిమ లేమి యిందుకుఁ గారణము కాఁబోలు. ఏవ్యాకరణ ప్రయోగమునకుఁ గాని శబ్దస్వరూపనిర్ణయమునకుఁ గాని ఛందో వైలక్షణ్యమునకుఁ గాని వేమన నెవ్వరు పలుకుటలేదు. ఎక్కడనో యొకనీతిసామెత కావలయు నెడలను సంఘసంస్కారణమునకుఁ బ్రమాణము కావలయునెడలను వేమన నాశ్రయింతురు గాఁబోలు. అఱవభాషలో మహాత్ము లనేకులు బ్రాహ్మణేతరు లైనను బ్రాహ్మణకవివాక్యముల కున్నంత యాదరము బ్రాహ్మణేతరులకును, అఱవవారు చూపుదురు. అచ్చపుప్రయోగములకు వేమన పనికిరాకపోయినను వేదాంతవిచారములందు వీరి కవకాశ మేల కలుగఁకూడదు? ఇచ్చటఁ దిరుగ బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణప్రసంగమే కారణ మగును గాఁబోలు. వేదాంతవిచారముచేయు బ్రాహ్మణుఁడు సంస్కృతగ్రంథమున లేని తత్త్వరహస్యములో వేమనపద్యములం దేవియున్న వని యడుగును గాఁబోలు, బ్రహ్మంగారిపాటలు సిద్ధయ్యగారి తత్త్వాలు పాడుచుండు బ్రాహ్మణేతరులు వేమనపద్యముల కేలప్రాచుర్యము కలగఁజేయరాదు? గవర్నమెంటు ఉద్యోగస్థులు రెండవభాషకై తెలుఁగు తీసికొనినవారు బ్రౌనుగారి ప్రతిలోని 'ఎలుక తోలుఁ దెచ్చి యేఁడాది యుతికిన, నలుపు నలుపెగాని తెలుపు గాదు.' అను మొదలగు రెండక్షరములమాటలు గలపద్యములు గొన్నియు నొకటిరెండు తరగతులలోఁ జదువు పసిబాలురు 'మేడిపండుఁ జూడ మేలిమై యుండును. పొట్టవిచ్చిచూడఁ బురువులుండు' నను మొదలగు వాడుకమాటలు గలపద్యములఁ గొన్నిటిని జదువుచున్నారే గాని యేపెద్దపరీక్షకుఁ గాని వేమనపద్యముల నియమించుట లేదు. పెద్దపరీక్షలకుఁ బెద్దమాటలేనా ముఖ్యము?

తేటమాటలలోనుండు నుదారభావములు పనికిరావా? 'పందిఁ దిన్నవాఁడు పరమయోగి' 'తలలు బోడులైనఁ దలఁపులు బోడులా?' యిత్యాదు లనేకము లొక్కొకటియు నొక్కొకవ్యాసమునకు శీర్షికలుగా నుండఁ దగియున్నవి. వేమన పదవికిఁ దగినప్రాచుర్యమును బాతమును లేకపోవుటకు గొప్పకారణ మొకటి తోఁచుచున్నది. ఎద్దియన సంశోధితమై సంస్కృతమై సంగ్రథితమగు పూర్ణ ప్రతి లేకపోవుటయె. ఈకాలమున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రబలియుండు బ్రాహ్మణే తర సంవిధానమువా రైనను బ్రాహ్మణేతరుఁ డగు వేమన్న నాదరించి యాయన సూక్తముల శోధించి ప్రకటించుట కొకసమితి నేర్పాటు చేసిన నాంధ్రలోకము నకును వేమనగారి ప్రతిభకును దగినగౌరవము కలిగించిన ట్లగును. కాని బ్రాహ్మణేతరమహాసందోహము నలంకరించువారు పలుతెగలవా రున్నందున వేమన తమతెగవాఁ డని యెవ రనుకొనుచున్నారో వారే యీ భారము వహింపవలసివచ్చును గాఁబోలు. భారవాహకు లెవ రైన నేమి వేమనగారి సూక్తముల నిల్పుట ప్రధానము గాన జాతిమతములతో నిమిత్తము లేక యీ సదుద్యమమును నెఱవేర్పవలెను. అందఱు నతివాహకులుగ నుపచరింపఁ దగుదురు.

వేమనగారు కొన్నిస్థలములలో నొకదేవతగా భావింపఁబడి పూజింపఁ బడుచున్నారు. కదిరితాలూకా ప్రాంతములనుండి వేమనదాసరు లని కొం దఱు తెలుఁగుజిల్లాలలో సంచరింతురు. వీరి కచ్చటచ్చట, వైష్ణవులకు వీర శైవులకువలె, శిష్యు లున్నారు. ఈవేమనదాసు లితరకాఁపుజనమువలె వస్త్ర ముల ధరించుకొందురు, గాని, వీరివస్త్రములు పసుపులో ముంచి ధరించిన ట్లగు పడును. ముఖమునఁ దిరుమణియుఁ బచ్చతిరుచూర్ణము దానిపై విభూతిరేఖలవలె నడ్డగీఁతలును ధరింతురు. కొందఱు పాదుకలపై నడతురు. ఇట్టిచిహ్నములచే నీవేమనదాసుల గుర్తింపవచ్చును. వీ రపుడపుడు నెల్లూరుప్రాంతములకు వచ్చు చుందురు. తాము వేమనవంశస్థుల మనియుఁ జెప్పుకొందురు.

ఆయాస్థలములలో వరప్రసాదు లనిపేరువడిన దేవతానామములు మను ష్యులు పెట్టుకొనుచున్న ట్లీవేమనగారిపేరును బెట్టుకొనుచున్నారు. అనఁగా తిరువళ్ళూరు వీరరాఘవస్వామి నిలవేల్పుగాఁ గలవారు 'గోవిందరాఘవ' 'వేంకటరాఘవ' 'రామరాఘవ' యని రాఘవనామము జంటించుకొనినట్లు 'వేమనారాయణ' 'వేమనుబ్బ' 'వేమ' యనుపేర్లు మహాయోగి వేమనయందలి భక్తిచేఁ బెట్టుకొనుచున్నారు.

వేమశబ్ద మేమి? వేము=వేఁపచెట్టు. ఇందుకుఁ బ్రమాణము వేమనయే చెప్పి యున్నాఁడు. 'తినఁగఁ దినఁగ వేము తియ్యనుండు'. బుద్ధునికి మహాబోధివృక్షమునకు లంకె యున్నది. ఈయనవలన నావృక్షము మహాబోధియాయెనో లేక యావృక్షమువలన నీయన బోధిసత్త్వుఁడాయెనో సర్వజ్ఞులగు తాథాగతులే నిర్ణయింపవలెను. ఇటులే వటతరువునకును శ్రీదక్షిణామూర్తికిని సంబంధము గలదు. 'చిత్రం వటతరో ర్మూలే వృద్ధాశ్శిష్యా గురు ర్యువా' గౌరాంగుఁ డనఁబరఁగు చైతన్యస్వామికి 'నిమాయ్' అను ప్రసిద్ధమైన పేరుగలదు. 'నీమ్' అనఁగా వేఁపచెట్టు, నింబవృక్షము: ఆయనజన్మస్థానమునకును వేఁపచెట్టునకు నేదోసంబంధము చైతన్యచరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. శ్రీవైష్ణవాళ్వార్లలో నగ్రగణ్యులగు శ్రీనమ్మాళ్వార్లుకును జింతచెట్టునకును దేవరహస్యమును వైష్ణవులు చెప్పుదురు. ఇంగ్లీషువారి పూర్వపితామహు లగు డ్రూయిడ్లు ఓకు వృక్షముక్రిందఁ దపస్సు చేయువారఁట. 'Sage beneath the spreading oak. Sat the drind hoary chief' యీవిధముననే వేమనగారు వేఁపచెట్లక్రిందనే కూర్చుండి బోధ చేయుచుండిరి కాఁబోలు. అందువలన లక్షణావృత్తిచే నీయనకు వేమ యనుపే రేర్పడి యుండవచ్చును. కాఁబట్టి యిత్యాదివిషయములు కూడ వేమననంటి చర్చింపఁదగియున్నవి.

పద్యములలోని యంకితముగూర్చి యొకమాట చెప్పి యీవ్యాసమును ముగించుచున్నాఁడ. వేమన యాత్మపరభేదము లేని సర్వసముఁ డగులోకహితుఁ డగుటచేఁ దనకు సిద్ధించిన తాదాత్మ్యమును బురస్కరించుకొని "ఆత్మనా పూరితం విశ్వ" మ్మనియుండుటచే "వినుర వేమ" యని సంభోదించుటయందుఁ దనకుఁ దానే యుపదేశించుకొనినటులు కనఁబడినను సూక్ష్మవిచారమున జీవబ్రహ్మభేదము లేనందున బ్రహ్మాండమున కంతయు భోధించినవాఁ డగుచున్నాఁడు.

"విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ, యనునంకితము విశేషముగాఁ గానవచ్చినను—

౧. "విమలగుణరాజ యోగీంద్ర వేమనార్య".

౨. "వేమా".

3. "రాజయోగివేమ".

౪. "విశ్వదాభిరామ యిదియు వినర వేమ".

యిత్యాది మకుటములును గానవచ్చుచున్నవి. విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ యనువాక్యమునకుఁ బలువురు పలువిధములుగ నర్థము చెప్పుచున్నారు.

ఎంద ఱెట్లు చెప్పినను విశ్వదాభిరామ యనుసమాసమునకుఁ దృప్తికర మైన యర్థము కుదిరిన ట్లగపడదు. ఇందులో నేమియో గూఢార్థ మున్నట్లు భావించుటయుఁ గలదు. "తందానతానె" యనునట్లేదో యొకభావమును మనసునఁ బెట్టుకొని యాయన పలికి యుండవచ్చును. ఒకవిధమునఁ జూడఁగా నిట్టిమాటలకర్థకల్పనయే చేయ నక్కఱలే దని తోఁచుచున్నది. వేదములనాఁటినుండి ప్రసిద్ధముగ నుండు విశ్వామిత్రశబ్దమునకు నిశ్చితమైన యర్థము నెవరైనను జెప్పిరా. విశ్వ+అమిత్రుఁడా లేక యేదో యపవాదశాస్త్రబలిమిచే "విశ్వా" అనుదీర్ఘరూపము కలిగినదా తీర్మానము గాకున్నది.

శ్రౌతస్మార్తప్రయోగములం దుపయోగింపఁబడు "స్వాహా" "స్వధా" "శ్రౌషట్," వౌషట్" శబ్దనిష్పత్తి యెచటను గనఁబడదు.

శ్రీ ఆండాళ్ దేవిగారు స్వామినిగూర్చి చెప్పిన "తిరుప్పావై" యందు 'ఏలోరెంబాయ్' అని మకుటమున కేమి యర్థమున్నది? ఇట్టివి యర్థములేని పాదపూరణములని కొంద ఱనుచున్నారు. వీని కెద్దియో క్లిష్టమైన యర్థమును గొందఱు సాధించుచున్నారు. "విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ" యనునదియు నర్థసాపేక్షితముగాక కేవలపద్యపూరణమే ప్రయోజనముగా నుద్దేశింపఁబడిన శ్రుతిమనోహర మైనవాక్యముగా నుండవచ్చును. అర్థమే సాధింపవలె నన్న విశ్వ=సమస్తమును (ప్రాపంచిక సర్వస్వమును) ద=ఖండించుటచే, అభిరామ= ఒప్పినవాఁడైన. వేమ=వేమన. వినురా=వినుము. అని యర్థ ముండవచ్చును. విశ్వశబ్దమున కాత్మ యనునర్థము కూడ నున్నది.

అంతరంగమందు నపరాధములఁ జేసి,మంచివానివలెనె మనుజుఁ డుండు
నితరు లెఱుఁగకున్న నీశ్వరుండెఱుఁగఁడా? విశ్వదాభిరామ వినురవేమ. ౧

ఇది త్రికరణశుద్ధముగు సత్ప్రవర్తనను బోధించును.

కులము నీరుచేసి గురువును వధియించి, పొసఁగ నేనుఁగంత బొంకు బొంకి
పేరు ధర్మరాజు పెనువేఁపవిత్తయా, విశ్వదాభిరామ వినురవేమ. ౨

ఇందు బాహ్యార్థము ధర్మపుత్రదూషణము. అంతరార్థము, ఇంద్రియాది జయముచేఁ బునర్జన్మరాహిత్యప్రాప్తి. పెనువేఁపవిత్తనుట లో బాహ్యమున వేఁపవిత్తనమువలెఁ జేఁదయి హేయమగుట, అంతరము వేఁపవిత్తు, అనఁగా వేఁగించఁబడినవిత్తనము మొల కెత్తఁజాలదు. అనఁగాఁ బునరావృత్తిరహితము. వేమనగారిపద్యములు గొన్ని పైపద్యములవలె నిగూఢతత్త్వములుగఁ గనఁబడినను సంప్రదాయజ్ఞులు వానికెల్ల సమన్వయ మగునర్థముఁ జెప్పఁగలరు.

ఒంటిస్తంభమందు నొనరఁగంకణ మౌను, ఆఱుకంకణముల నమరనిల్వ
అవల దాఁటిచూడ నదిపరమాత్ముఁడౌ, విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ.　　౩

కుండలినీవిద్యను బోధించుచున్నది.

పలికి బొంక లేక భల్లాణరాజప్పు, పణఁతిఁ గూర్చి యిచ్చెఁ బరున కతఁడు
బాళిమీఱఁ దుదకు బాలుఁడై యుండెరా, విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ.　౪

ఇందలికథావృత్తాంతము వీరశైవు లెఱుఁగుదురు.

గండికోటలోనఁ గత్తిఁబట్టినయంత, రాజుగారి దొడ్డరౌతు గాఁడు.　　౫

ఇది—వేమన సమకాలీనుఁడగు నొకప్రగల్భపురుషుని విషయముగఁ దోఁచుచున్నది.

ఒరులకొఱకు భూమి నొరసెడువారును, అవనిపతికి వశ్యులయినవారుఁ
బాలవంటికులముపన్నుఁ బెట్టినవారు, వాక్కెఱుఁగరు కాఁపువారు వేమ. ౬

యని స్వజాత్యుత్కర్షమును దెలిపినాఁడు.

వాఁగు లడ్డగట్టి వలకాడులనుదున్ని, మున్ను నడచుత్రోవ ముల్లుగొట్టి
పైనుపెట్టినట్టి పాపులు గలరొకో, విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ.　　౭

వేమనకాలమునఁగూడ నిట్టికంటకు లుండిరి.

కాంతసిందురంబు కడుపిత్తవ్యాధికి.　　　　　　　　　　౮

ఇది వైద్యవిషము.　ఇట్టి వెన్నియో గలవు.

వెన్నెల నిలుచుండి వేఁపాకుపడవేసి, యడ్డసరపురసము నందుఁబోసి
కరఁగ రాగియుమఱి కాంచనంబగునురా, విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ.　౯

ఇది రసవాదవిషయము.　ఇట్టి విషయము లనేకములు గలవు. బంగారు బహుసులభ మగును.

వంగోలు వేంకటరంగయ్య.

అలంకారవిషయము.

శ్రీమంతం బై యత్యున్నత మగుసారస్వతవైభవశోభితం బగు నీభరతఖండంబున నవీనముగా నాంగ్లసారస్వతము, ప్రాభవముమీఱఁ బ్రవేశించి దేశీయసారస్వతప్రక్రియయందుఁ గూడ మార్పులు పుట్టింప నీదేశస్థులహృదయములందుఁ బలువిధము లగువికారములఁ గల్గించుచున్నది. మనసారస్వతభాండారమున లేనిక్రొత్తవిశేషము లేవైన నితరసారస్వతభాండారములయం దున్నచో వానిని సంపాదించుకొన మనము సర్వవిధములఁ బ్రయత్నము చేయవలసినదే! కాని నాగరకత యంతయుఁ బాశ్చాత్యులదే యనియు మనదంతయు ననాగరకతయే యనియు మననవమేధావులు భావించి యన్నింట మనపూర్వుల బుద్ధివిభవమును బోనాడి పాశ్చాత్యులమార్గములనే స్వీకరింపఁ బ్రయత్నించుట మాత్రము కడుశోచనీయము. మనసంస్కృతసారస్వత మనాదిఖ్యాతికలది. కావ్యకల్పనమందు బహువిధాభివృద్ధుల నందినది. ఇందలి యలంకారశాస్త్రము మనపెద్దలబుద్ధిసూక్ష్మతను జాల వెల్లడి చేయుచున్నది. పాశ్చాత్యు లీవిషయములో నంతగాఁ బనిచేసి యుండ లేదు. ఐనను హూణవిద్య నభ్యసించు మననవనాగరకులు మనసారస్వతవైభవము నంతను త్రోసిరాజని హూణులక్రమము ననుకరింపఁ బాటుపడుచున్నారు. ఆక్రమము నైనను వీరు సరిగఁ దెలిసికొని యుండ లేదు. అందులో నలంకారములమీఁదికి వీరు హెచ్చుగా దాడి వెడలుచున్నారు. ఈవిషయములలో వీరికి హూణులకుఁ గూడ లేనివింతయూహలు చాల కలుగుచున్నవి. కావ్యమున కలంకారము లనవసరము లనియు నవి లేకయు నయ్యది హెచ్చుగా శోభించు ననియు వీరితలంపు. కొందఱు హూణవిద్యానిపుణుల మనుకొనువా రలంకారములు బాధలు గలిగించుచున్న వని సరస్వతిచే నేడ్పించుచున్నారు. మఱికొందఱు మమ్మటాదిపూర్వలాక్షణికులు కూడఁ గావ్యమున కలంకారము లనవసరము లని నుడివినట్లు వాదించుచున్నారు. ఇఁకఁ గొందఱు మంచి శ్లోకము లన్నియు నలంకారములు లేనివిగానే యున్న వని వ్రాయుచున్నారు. ప్రస్తుతమున నలంకారములపై దాడి హెచ్చుగా నున్నది. కాన నీసారస్వతసభలో వానింగూర్చిన చర్చ యవసరమైనది.

ఈవిషయములోఁ బూర్వులయభిప్రాయ మేమి?

మనము ముందుగా విచారింపవలసినది మనపూర్వులయభిప్రాయము. విజ్ఞులగుమనపెద్దలీవిషయములో నేమిచెప్పిరో ముందుగాఁ జూచుకొందము. మనవారే కాక యితరు లీవిషయమై యేమి తలంచుచున్నారో తెలిసికొనుట యుచితము కావున నదియు విచారించుకొందము.

కావ్యలక్షణమును దెల్పుటలో సాధారణముగా మనవా రెల్లరును "అదోషౌ సగుణౌ సాలంకారౌ శబ్దార్థౌ కావ్య" మ్మనులక్షణము నే తెల్పుచు వచ్చిరి. ఇందుకుఁ గొన్నియుదాహరణముల నిచ్చుచున్నాను.

"నిర్దోషం గుణవత్కావ్య మలంకారై రలంకృతమ్
రసాత్మకం కవిః కుర్వన్ కీర్తిం ప్రీతించ విందతి." (-భోజుఁడు)

"సాధుశబ్దార్థసందర్భం గుణాలంకారభూషితమ్ । స్ఫుటరీతిరసోపేతం కావ్యం కుర్వీత కీర్తయే" (-వాగ్భటుఁడు) "కావ్యశబ్దోయం గుణాలంకార సంస్కృతయో శ్శబ్దార్థయో ర్వర్తతే" (-వామనుఁడు); "అదోషౌ సగుణౌ సాలంకారౌ శబ్దార్థౌ కావ్య మితి కావ్యసామాన్య లక్షణమ్ (-ప్రతాప రుద్రీయము) "కావ్యం హ్యదుష్టౌ సగుణౌ శబ్దార్థౌ సదలంకృతీ" (-కావ్య దర్పణము) "సగుణాలంకృతీ కావ్యం పదార్థౌ దోషవర్జితౌ"(-సాహిత్యరత్నా కరము) "అదోషౌ సగుణౌ సాలంకారౌ చ శబ్దార్థౌ కావ్యమ్"(-హేమ చంద్రుఁడు)

ఆంధ్రలాక్షణికులు:-"తదదోషౌ పరిష్కృతౌచ వాగర్థౌ"(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి)

గీ. ఇంకఁ గావ్యస్వరూపంబు తేర్పఁదింతు, విగతదోషంబులును గుణాన్వితములధిక
లసదలంకారభావోపలక్షితములు, నయినశబ్దార్థములు కావ్యమనఁగఁ జెలఁగు

(-నరసభూపాలీయము)

గీ. కృతికి నెప్పుశబ్దార్థముల్ రెండువలయు, నవి యలంకారయుతములు నఖిలదోష
రహితములు గాఁగఁ జూచి కూర్పంగవలయు. (-అప్పకవీయము)

ఇన్ని యుదాహరణము లేల యిచ్చితి నందురేని మన దేశమునందలి రసికులమనసులం దలంకారవిషయములో నేరీతితలంపులు గలవో చదువరులకు బోధపడుటకు నిచ్చితిని. వీనింబట్టి చూచిన నించుమించుగా నందఱును సాలంకారత కావ్యలక్షణములో నుండి తీరవలయు నని యొప్పికొని నట్లు తేలుచున్నది.

కావ్యప్రకాశకారమతము.

కావ్యప్రకాశకారమత మీవిషయములో భిన్నముగా నున్నట్లు కొందఱు తలంచుచున్నారు. ఆతఁ డించుక లక్షణమును మార్చిన మాట సత్యమే! ఐనను దుద కాతనితలంపుకూడ పైరీతిదె! ఆతఁ డిట్లు నుడివియున్నాఁడు:—

"తదదోషౌ శబ్దార్థౌ సగుణా వనలంకృతీ పునః క్వాపి"దీనిం బట్టి యొకానొకచో నలంకారము లేకపోయినను గావ్యత్వహాని లేదని చదువఁగనే తోఁచును గాని యది సత్యము కాదు. చదువరు లట్లు తలంపకుండఁ జేయుటకే పైవాక్యమునకు గ్రంథకర్తయే యీక్రిందిరీతిని వ్యాఖ్యానము వ్రాసియున్నాఁడు.

"క్వాపీ త్యనే నైత దాహ యత్సర్వత్ర సాలంకారౌ క్వచిత్తు స్ఫుటాలంకార విరహేపి న కావ్యత్వహానిః"

అంతటను నలంకారము లుండవలెను గాని యెచ్చటనైన నొక్కచోట నాయున్నయలంకారము స్ఫుటముగా లేకపోయినను గావ్యత్వహాని లేదు. అని దీనిభావము. దీనింబట్టి మమ్మటభట్టు తలంపునఁ గూడ నలంకార మున్నదే కావ్య మని తేలుచున్నది. ఉన్నయలంకార మస్ఫుటమా—స్ఫుటమా యను భావమే కాని యలంకారమే యక్కఱలే దనుభావము లేదు.

మఱియును నస్ఫుటాలంకారతకు మమ్మటుఁ డీక్రింది శ్లోకము నుదాహరణముగా నిచ్చియున్నాఁడు.

"యః కౌమారహర స్స ఏవ హి వర స్తా ఏవ చైత్రక్షపా
స్తే చో న్మీలితమాలతీసురభయః ప్రౌఢాః కదంబానిలాః
సా చై వాస్మి తథాపి తత్ర సురతవ్యాపారలీలావిధౌ
రేవారోధసి వేతసీ తరుతలే చేత స్సముత్కంఠతే".

ఈశ్లోకమునందు నలంకారములు లేకపోలేదు.

(౧) విశేషోక్తి (౨) విభావనాలంకారము, ఈరెండును నిందుఁ గలవు, గాని, యస్ఫుటముగా నున్నవి, కావుననే గ్రంథకర్త—

"అత్ర స్ఫుటో న కశ్చి దలంకారః" అని వ్రాసినాఁడు. అస్ఫుటముగా నున్న వని యర్థము. వ్యాఖ్యాతయు నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. "అత్రవరాది సామగ్ర్యం సత్యామ ప్యుత్కంఠాలక్షణకార్యానుత్పత్తి రితి విశేషోక్త్యలంకారః సచాస్ఫుటః। కార్యానుత్పత్తికోటే రకథనాత్ రేవాతీరే చోక్తకారణాభావే ప్యుక్తకార్యోత్పత్తి రితి విభావనాలంకారః సాప్యస్ఫుటః। రేవారోధసి

సామగ్ర్యభావకోశే రవర్ణనాత్—ఇట్లే పల్వురు లక్షణకారులు చెప్పియున్నారు. కావున "అనలంకృతీ పునః క్వాపి" అనుదానింబట్టి యలంకారము లవసరము లే దని యర్థము చేసికొనరాదు. ఈలక్షణమును లక్షణకారులు పల్వురు చెప్పిరి. వారెల్లరును గావ్యమున కలంకారము లుండితీఱవలె నని యు లక్షణములో "సాలంకారౌ" అనువిశేషణ ముండవలయు ననియు నొక్కి వక్కాణించియున్నారు. విద్యాభూషణుఁడు తనసాహిత్యకౌముదిలో నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

"త దదోషౌ శబ్దార్థౌ సగుణౌ వనలంకృతీ పునఃక్వాపి" ఇది కావ్యప్రకాశలోని వాక్యమువలెనే యున్నది గదా! ఇఁక దీనికి గ్రంథకర్త యే యిచ్చిన టీకం గనుఁడు!—

"దోషశూన్యం, సగుణం సాలంకారం, శబ్దార్థయుగళం, తత్కావ్యమ్".

దీనినిబట్టి చూచిన సాలంకారత యుండవలె ననినవారిమతముకంటె "అనలంకృతీపునః క్వాపి" అను వారి మతము భిన్నము కా దని తేలుచున్నది. ఈవిషయమును గావ్యదర్పణకారుఁ డిట్లు స్పష్టము చేసియున్నాఁడు.

"నను ప్రతిబంధకదోషాభావే అభివ్యంజకగుణసత్త్వేచ రసాభివ్యక్తేః పుష్కలత్వాత్ సాలంకారత్వవిశేషణం వ్యర్థం తదుక్తం గోపాలస్వామినా" దోషహీనం గుణాదానం కర్తవ్యం నియమాత్కృతౌ । కామచారఃపునః ప్రోక్తో లంకారేషు మనీషిభి రితి తథా ముఖ్యా మహాకవిగిరామలంకారభృతా మపి ప్రతీయమానా చ్ఛాయైవ భూషాలజ్జేవ యోషితా మితి ధ్వనికారికాయా మపి శబ్దేనాలంకారాణా మనాస్థావ్యతే తజ్యస్మాత్ సాలంకారత్వవిశేషణ మయుక్త మితి చే న్న—శబ్దాలంకారాణా మర్థాలంకారాణాంచ యథాయథం రసాభివ్యంజకశబ్దార్థోపస్కారకత్వే నాలంకారత్వా దుపస్కారకాభావేచ న రసాభివ్యక్తిపౌష్కల్య మితి సాలంకారత్వ మావశ్యకమ్ । ఉక్తవచనద్వయంచ స్ఫుటతరాలంకారానాస్థాపదమ్ । నన్వేవ మపి యః కౌమారహరః &c.

కావ్యదర్పణకారుఁడు కవితకు సాలంకారత యుండ వలె నని చెప్పి మమ్మటుఁడు "అనలంకృతీ పునః క్వాపి" అని వ్రాసియుండెఁ గదా! ఆరీతినే గోపాలస్వామియును ధ్వనికారుఁడును వ్రాసిరి కదా! దోషములు లేకుండుట గుణములు కలిగియుండుట యుండిన రసపౌష్కల్యము కలుగునుగదా! ఇఁక

నాలంకారత్వవిశేషణ మెందు కని శంకించుకొని రసప్రాధాన్యమునకు నలంకారము లవసరము లనియు మమ్మటాదులు కొన్నిచోట్ల స్ఫుటతరాలంకారము లేకుండినను హాని లేదనిరే కాని యలంకారములే యనవసర మని వ్రాయలే దనియును గావునఁ గావ్యలక్షణములో సాలంకారత్వవిశేషణ ముండితీరవలసినదే యనియు నుడివి యున్నాఁడు.

ఆంధ్రలక్షణకారుల మతము.

ఈవిషయములో నాంధ్రలక్షణకారు లేమి చెప్పుచున్నారో చూతము. అహోబిలపతి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు:—

"నను తదదోషౌ శబ్దార్థౌ సగుణా వనలంకృతీ పునః క్వాపీతి కావ్యప్రకాశ లక్షణే కథమనలంకృతీతి విశేషణముక్త ఇతిచేత్, క్వచిత్ స్ఫుటాలంకార విరహేపి నదోష ఇతి తదర్థత్వేన తద్విశేషణం నదోషాయేతి యుక్తమేవ సాలంకారత్వకథనం వాగర్థయోః"

అనలంకృతీము లనఁగా నస్ఫుటాలంకారసహితము లనియే యర్థము. కాని యలంకారములే లేకుండుట యర్థముకా దని మమ్మటభట్టుతలంపు. కావున సాలంకారత్వవిశేషణ ముండితీరవలసినదే యని దీనితాత్పర్యము.

పైదాని నంతను బట్టి చూచిన నలంకారము లవసరము లేదనుతలంపు కావ్యప్రకాశకారునకు లే దని యాతనిమాటలను బట్టి యును నితరులవ్రాఁతలను బట్టియును గూడఁ దేలుచున్నది. కాన మమ్మటభట్టుమతము కూడఁ గావ్యలక్షణములో సాలంకారత్వవిశేషణ ముండితీరవలయు ననుదానిలోనే చేరుచున్నది.

కావ్యప్రకాశకారోదాహృతశ్లోకముంగూర్చి:—ఇఁకఁ గావ్యప్రకాశకారుఁ డుదాహరించిన యః కౌమారహరః అనుశ్లోకమునందు నలంకార మెట్లున్న దనువిచారమును జేయుదము.

మమ్మటభట్టుశ్లోకమునందు నలంకారములు లే వన లేదు. ఉన్నయలంకారములు స్ఫుటముగా లే వనినాఁడు. అది యటు లుండ నీమతము నందఱు నంగీకరింప లేదు. వారివీరిమాట యెందుకు? మనసవమేధావులు మెచ్చుకొనుచున్న సాహిత్యదర్పణకారుఁడే యీశ్లోకమునందు నలంకారము స్ఫుటముగానే యున్న దని వ్రాసియున్నాఁడు. ఆతనివాక్యముల నీక్రిందఁ నిచ్చుచున్నాను.

"యత్తు క్వచి దస్ఫుటాలంకారత్వే ఉదాహృతం—యః కౌమారహరః—ఏతచ్చింత్యం అత్రహి విభావనావిశేషోక్తిమూలస్య సందేహసంకరాలంకారస్య స్ఫుటత్వం"

సాహిత్యదర్పణవ్యాఖ్యాత యగురామచంద్రతర్కవాగీశభట్టాచార్యులవారును నీవిషయమై యిట్లు వ్రాసిరి.

"ఉత్కంఠాయాః పత్యాద్యభావరూపకారణం వినా ఉత్కంఠారూపకార్య కథనమితీయం విభావనా— —కిం వా ఉత్కంఠాభావస్య కారణసత్త్వే తస్యాః కథన మితి విశేషోక్తి రితి సందేహాత్. సందేహసంకరాలంకారోఽయం."

మఱియును నిం దున్న హారః వర మిాలితమాలతీ మున్నగుశబ్దాలంకారములం గూర్చి వ్యాఖ్యాత యిట్లు వ్రాసినాఁడు.

"తేనచ రసోపకారతయా తస్యాలంకారత్వ మవ్యాహతమేవ"

కొంద ఱీశబ్దాలంకారములు రసోపస్కారకములు కావని వ్రాసిరి కాని మఱికొందఱు వైరీతిగా రసోపస్కారకమే యనిరి. ఏమయిన నేమి? పైశ్లోకమునందు శబ్దాలంకారార్థాలంకారములు రెండును గూడఁ గలవు. అలంకారము స్ఫుటముగా లేదని యొక శాస్త్రకారుఁడు వ్రాసియుండఁగా నవనాగరకులే ప్రమాణముగాఁ దీసికొనిన మఱియొక శాస్త్రకారుఁ డిందలి యలంకారములు స్ఫుటముగానే యున్న వని నొక్కి వక్కాణించుచున్నాఁడు. కావునఁ బైశ్లోకమునందు నలంకారములు లే వనుట కెవరికిని శక్యము కాదు.

"రసస్యహి ప్రాధాన్యా న్నాలంకారతా" అన నేమి?

మమ్మటభట్టు "యః కౌమారహరః" అనుశ్లోకము నెత్తుకొని "అత్ర స్ఫుటో న కశ్చి దలంకారః—రసస్యహి ప్రాధాన్యా న్నాలంకారతా" అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఈవాక్యములకుఁ దిన్నఁగా నర్థము చేసికొనఁజాలక "ఇందు రస మున్నది అలంకారము లేదు అని దీనిభావ" మని యొకరు వ్రాసిరి. ఇది యసమంజసము. "రసస్యహి ప్రాధాన్యా న్నాలంకారతా" యన రసమున్నది అలంకారము లేదు అని యర్థము కాదు. "యః కౌమారహరః" అనుశ్లోకములో నేయలంకారమును స్ఫుటముగా లే దని వ్రాసి రస మిాశ్లోకమునఁ బ్రధానముగా నున్నదికదా! యప్పుడు రసవదలంకార మిందు స్ఫుటముగా నున్న దని యేల తెల్పరా దని మనసున శంకించుకొని యాశంకకు సమాధానముగా "రసస్యహి ప్రాధాన్యా న్నాలంకారతా" అని వ్రాసినాఁడు. ఇందు రస

మునకుఁ బ్రధానత్వము కలదు గావున రసవదలంకార మిం దున్న దని తెల్పుట కవకాశము లే దని దీనిభావము. రస మంగమై యప్రధాన మైనప్పుడే రస వదలంకార ముండును.

ఇఁక సాహిత్యదర్పణకారుని మతమును విమర్శించుకొందము. సాహిత్య దర్పణకారుఁడు పైనుదాహరింపఁబడిన లక్షణకారులమతము ననుకరింపక "వాక్యం రసాత్మకం కావ్య" మ్మని నుడివి యున్నాఁడు. ఈలక్షణమును సహృద యు లందఱు నంగీకరించుట లేదు. ఏమన రసము లేనికావ్యములు లోకములో ననేకములుఁ కలవు. కావున నీ లక్షణమునందు నవ్యాప్తిదోషము సంభవించు చున్నది. కావుననే రసగంగాధరకారుఁడే యీలక్షణమును ద్రోసివేసినాఁడు. ఆవాక్యముల ననుసరించి సాహిత్యదర్పణవ్యాఖ్యాత యగుదుర్గాప్రసాదద్వివే దిగా రిట్లు వ్రాసిరి.

"వాక్యమితి—చింత్యమై వైతత్—వస్త్వలంకారప్రధానానాం కావ్యానా మకావ్యత్వా పత్తేః—నచేష్టాపత్తిః—మహాకవిసంప్రదాయ స్యాకులీ భావప్రసంగాత్ లక్ష్యానుసారేణ హి లక్షణవ్యవస్థా—నతు వైపరీత్యేన —వర్ణితానిచ మహాకవిభి, ర్జల, ప్రవాహావేగ, నిపత, నోత్పతన, భ్రమ ణాని, కపిబాలవిలసితానిచ—నచ తత్రాపి యథాకథంచిత్ పరంపర యా రసస్పర్శో స్త్యేవేతి వాచ్యం. ఈదృశరసస్పర్శస్య గౌశ్చలతి మృగో ధావతి ఇత్యాదా వతిప్రసక్తత్వేనా ప్రయోజకత్వాత్—ఏవంచ ప్రకా శోక్తం కావ్యలక్షణ మేవ జ్యాయః ॥

దీనింబట్టి చూడ రసాత్మకము లగువాక్యములే కవిత్వ మను మతమును మనవా రంతగా నంగీకరింపలే దని తేలుచున్నది. కావుననే సాహిత్యదర్పణ కారమతమును నతనితరువాతివా రెవరును నంగీకరించి యుండలేదు. పల్వురు పూర్వులు లక్షణములో రసాన్వితత్వమును దెల్పకపోవుటకుఁ గారణము కావ్య మునకు రసమప్రధాన మనుతలం పుండుటచేతఁ గాదు. వారికి సాహిత్యదర్పణ కారునికంటెను ఘన మైనతలంపే కలదు. వారు కావ్యమునకు రసమును బ్రాణముగాను నాత్మగాను దీసికొనిరి. మానవలక్షణమును దెల్పఁబోవువారు రూపవిలాసాదులఁ గూర్చియు శౌర్యధైర్యాదులఁ గూర్చియు ముచ్చటింతురే గాని ప్రాణాదులం గూర్చి ముచ్చటింపరుగదా! ఆత్మయున్నవాఁ డెవఁడో వాఁడే మనుష్యుఁ డందురా? శౌర్యము, ధైర్యము, సౌందర్యము, కలవాఁ డెవఁడో వాఁడే మానవుఁ డందురు. కావున నే విధమునఁ జూచినను విశ్వనాథకవి

చెప్పిన లక్షణ ముచితముగా లేదు. ఈతనిలక్షణము ననుసరించిన, నింగ్లీషు కావ్యము లెన్నియో కావ్యములు గాకపోవలసి యుండును. వారు ప్రకృతిని విశేషముగా వర్ణించి యున్నారు కదా!

అదిగాక విశ్వనాథకవి యలంకారము లనవసరము లని త్రృణీకరించి యుండలేదు. అతఁ డీవిధమునఁ దెలిపినాఁడు.

"వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం। దోషా స్తస్యాపకర్షకాః
ఉత్కర్షహేతవః ప్రోక్తా। గుణాలంకారరీతయః"

కావ్యమునకు రస ముండవలెను. ఆరసము నిలుచుటకుఁ గుణాలంకార రీతు లుండవలెను. అని దీనివలనఁ దేలుచున్నది. ఇంత యేల? ఎచ్చటనే నొకచో నలంకారము లేకుండినను గావ్యత్వహాని లే దందు రేని యట్లుండ వచ్చును గాని రసగంగాధరకారుఁడు చెప్పినట్లుగాఁ జిత్రకవిత్వాదులందు రసము లేకున్నను గావ్యత్వహాని లేదుగదా.

రసమా కావ్యమును మనోహరము చేయునది?:—రసము కావ్యము నకు ముఖ్య మని యంగీకరింపనివా రుండరు. కాని రస మున్నంతమాత్రము చేత హృదయాహ్లాదము కలుగక పోవచ్చును. ఒకప్పుడు రసమే వైరస్యమును గలిగింపవచ్చును. ఎట్లన:—కరుణరసమును హాస్యరసమును గలిపినఁ గావ్యము చెడిపోవును. ఇట్టి వనేకములు కలవు. కావుననే యౌచిత్యము కావ్యము నకుఁ బ్రధాన మని క్షేమేంద్రుఁడు తనయౌచిత్యవిచారచర్చలోఁ దెల్పియు న్నాఁడు. ఇతఁడు రసమును బ్రధానముగాఁ దీసికొని యుండలేదు. కావున రసము రస మని కేకలు వైచినంతన కార్యము లేదు. తగు రీతిని గుణాలం కారరీతులు లేకుండిన రసము వెలుఁగ నుండఁజాలదు.

అలంకారము రసాన్వితమగుకావ్యమం దుండి రసోపస్కారక మగును. కేవలచిత్రకవిత్వమునం దుండిన నాచిత్రకవితకుఁ బుష్టిని గలిగించును.

అలంకారము లెందు కుండవలెను?

కావ్యమునకు శోభను దెచ్చుటకు నలంకారము లుండవలె నని శబ్దార్థ సర్వస్వకారుఁ డిట్లు వ్రాసె.

"కావ్యశోభాతిశయహేతుః"

రసమునకుఁ బుష్టిని గలిగించుటకై యలంకారము లుండవలె నని సాహిత్యదర్పణకారుఁ డిట్లు వ్రాసె.

"శబ్దార్థయో రస్థిరా యే ధర్మా శ్శోభాతిశాయినః ।
రసాదీ నుపకుర్వంతో౽లంకారా స్తేంగదాదివత్ ॥"

దీని వ్యాఖ్య--"యథా అంగదాదయః శరీరశోభాతిశాయినః శరీరిణ ముపకుర్వంతి తథానుప్రాసోపమాదయః శబ్దార్థశోభాతిశాయినో రసాదే రుపకారకాః."

అలంకారములు శోభాతిశయములు కలిగించు ననునది యొకమతము. వీనిప్రయోజన మింతకంటెను ఘనమైనది కలదు. అది యేది యన విషయమును బాగుగా హృదయమునకు నాటునట్లు చేయుట. ఉపమాదు లిట్టిభావపుష్టిని గలిగించును. కావుననే బెయిన్ దొరవా రలంకారములంగూర్చి వ్రాసిరి.

"A figure of speech is a deviation from the plain and ordinary mode of speaking, with a view to greater effect."

సాధారణముగా లోకములో మాటలాడు ఋజుమార్గముకంటె భిన్నముగా నుండుమార్గ మలంకార మనిపించుకొనును. ఈ చిక్కుల యన; మనస్సునకు హెచ్చుగా నాటుట కని దీనిభావము. అలంకారమునం దీఘనత యున్నది. బెయిన్ దొరవా రుపమలఁ గూర్చి వ్రాసి యుపమలు సుస్పష్టము గానివిషయము సుస్పష్టము చేయుటకు వినియోగించు నని వ్రాసిరి. ఇందుకు మెఫర్సు దొరవా రంగీకరింపక యిట్లు వ్రాసిరి.

"These similes are intended, not to make the object described clearer, but more interesting."

ఈయుపమలు వర్ణితవిషయమును నెక్కుడుగా స్పష్టముచేయుట కుద్దేశింపఁబడలేదు. మ ఱెందు కన విషయమును మఱింత మనోహరము చేయుట కని దీనిభావము. మనవారును గొంద ఱిట్లే యలంకారము లింపునుగల్గించు నని చెప్పిరి. ప్రతాపరుద్రీయకారుఁడు "అలంక్రియ తేనేనేతి చారుత్వ హేతు రలంకారః" అని వ్రాసినాఁడు. పరికించి చూడ బెయిన్దొరవారు చెప్పినదియును మెఫర్సుదొరవారు చెప్పినదియును గూడ సత్యములే. కావ్యములే కాక శాస్త్రములు గూడ నలంకారములతో శోభించుచున్నవి. అలంకశాస్త్రకారులు "శబ్దార్థయోరస్థిరా యే ధర్మాశ్శోభాతిశాయినః రసాదీ నుపకుర్వంతో౽లంకారా స్తేఙ్గదాదివత్ ।" అని వ్రాసిరి. ఇం దీయుపమ యెందుకు? ఇది విషయబోధ చేయుశాస్త్రము కాని కావ్యము కాదు కదా! ఇచట నలంకార మేల

తెల్పఁబడిన దానిఁ జదువరులహృదయములకు విషయము మఱింత స్పష్టముగా నాటునట్లు చేయుట కని మనము గ్రహించుకొనవలయును.

ఇంకను దగినతావులఁ దగురీతిగా నున్నయలంకారముల నచ్చోటనుండి తీసివేసిన భావౌన్నత్యము చెడు నని యింగ్లీషుశాస్త్రకారులే వ్రాసిరి. ఈ విషయమై షెఫర్డుదొరవా రిట్లు వ్రాసిరి.

"Figures are employed to give greater energy and beauty to language and the removal of a figure which is properly employed must therefore mean a distinct loss of energy or beauty or both."

మనప్రాచీనులు కొందఱ అలంకారములకు నప్రధానతను దెల్పిరి కాని యది రసప్రాధాన్యతను జూపుటకుఁ గాని యలంకారము లవసరము లే దని నిరసించుటకుఁ గాదు.

ఇప్పటివారియూహలు.

హూణు లలంకారప్రియులే. వా రలంకారముల మనకంటెను దఱుచుగా వాడుచుందురు గాని హూణవిద్య నభ్యసించెడు మన వారిలోఁ గొందఱ కిప్పు డలంకారములు రుచించుట లేదు. ఎందుచేత? అవి రసపుష్టిని గలిగింప కుండుటనా? కాదు — భావమును బాగుగా సువ్యక్తము చేయకపోవుటనా? కాదు — మనోహరముగా నుండకయా? కాదు — మఱెందు కనినఁ దాము చదివిన యింగ్లీషు గ్రంథములలో నలంకారముల ప్రాముఖ్యత నొక్కి చెప్పఁ బడకుండుటచేత. ఇదియే కారణము.

రసికాగ్రణులారా! పాశ్చాత్త్యు లితరవిషయములలోఁ జాల ఘనులే కావచ్చును. కానిఁ యలంకారవిషయములో నంతగాఁ బనిచేసినవారు కారు. ఈవిషయములో వారికృషి మిక్కిలి తక్కువ. వారిలో శబ్దాలంకారార్థాలంకారములు కలిసి ముప్పది నలువదికంటె హెచ్చుగా లేవు. మనలో నన్నని కువలయానందముంబట్టి చూడ నొక్కయర్థాలంకారములే నూటయిఱువది నఱకును గాన్పించుచున్నవి. వీనికి శబ్దాలంకారములు చేర్చిన సంఖ్య చాల హెచ్చయిపోవును. పాశ్చాత్త్యులు కూడ నర్థాలంకారములలో నంతర్భేదముల విశేషముగఁ గల్పించుకొనిరి. వాని నన్నిటిని లెక్కలోనికిఁ దీసికొనిన సంఖ్య హెచ్చును గాని యెట్లు చూచినను మన హైందవబుద్ధి యీవిషయములోఁ బని చేసినంత పాశ్చాత్త్యులబుద్ధి పనిచేసి యుండలేదు. మనవా రతిసూక్ష్మబుద్ధితో ననేకరహస్యములను గనిపెట్టిరి. ఈసందర్భములో మనవారు వినియోగించిన

సూక్ష్మబుద్ధిని పాశ్చాత్యులు కూడఁ జాల మెచ్చుకొనుచున్నారు. మోనియరు విలియమ్సు దొరవారు తాము వ్రాసిన "హైందవజ్ఞానము" (Indian Wisdom) అను గ్రంథములో నలంకారములవివరించుటలో హిందువులు చూపిన బుద్ధికుశల తను వర్ణించి యీసూక్ష్మజ్ఞాన మైరోపీయులకు లేదనియు నయ్యది మిక్కిలి యద్భుత మైన దనియు నుడివి యుండిరి. ఎం సైక్లోపిడియా బ్రిటానికాలోఁ గూడఁ గొంత మెప్పు కలదు. మనవమేధావులు పాశ్చాత్యులనుగూడ మించి మనయలంకారశాస్త్రములను ముట్టడించుచున్నారు. ఇది పెద్దవింత. పాశ్చాత్యులలోఁ బ్రధానము లగునలంకారములు పదునాఱు మాత్రమే కలవు కావున వారు ప్రతిపద్యమునందును నలంకారమును జూపరు. అలంకారము లేకయే మనోహరము లగుపద్యములు కల వని తలంతురు కాఁబోలు. వా రలంకార ములు లేవనుకొనిన పద్యములలో నలంకారము లుండకపోవు. వా రాయలం కారభేదములను గనిపెట్టి యుండలేదు. కాన నలంకారము లేదనుకొందు రని తోఁచెడిని. మనవా రన్ననో సూక్ష్మబుద్ధి మెఱయ శతసంఖ్యాకము లగునలం కారములు గనిపెట్టిరి. కావున మనోహరము లగుపద్యములం దన్నిటియందును వీరు మంచియలంకారములఁ జూపఁగలరు. మనవారి పరిగణనములో లేక హూణుల పరిగణనములో మాత్ర మున్నయలంకారములును గలవు.

ఒకరు మమ్మటాదులు తనివి తీరఁ బొగడి యుదాహరించిన యుత్తమ శ్లోకము లన్నియును ననలంకృతములుగానే యున్న వని వ్రాసిరి! ఇది మహా సాహసము! మమ్మటాదు లలంకారము లంతటను నుండితీరవలె నని విధించిరి. (సర్వత్ర సాలంకారౌ) మమ్మటాదులు తాము కావ్యములలో ననలంకృతత్వము నకుఁ గ్వచిత్తుగా నవకాశమిచ్చితి మని నొక్కి చెప్పుచుండఁగా నిట్టివా రలంకార ములు లేనిశ్లోకములనే, తనివితీఱఁ బొగడి రనుట యసంగతము కాకుండునా! వీరు తాము కంఠోక్తిగాఁ జెప్పిన ధర్మమునకు విరుద్ధముగా నడిచి రనుట యుచి తమా? అట్లు చేసినవారు ప్రామాణికు లగుదురా? మమ్మటుఁ డస్పష్టాలంకా రతకుఁ గూడఁ గొంత తావిచ్చెను, దానిని మనవా రంద ఱంగీకరింపలేదు. కవి బ్రహ్మయని పేరొందిన తిక్కన సోమయాజి భారతములో "విషమకావ్యంబునుం బోలి యస్పష్టాలంకారంబై" యని వ్రాసి యస్ఫుటాలంకారతయందుఁ దనకుఁ గలయరుచిని వెల్లడించె. అస్ఫుటాలంకారతనే, మనవా రిట్లు నిరసించుచుం డఁగా నలంకారములు లేనిశ్లోకములనే, మనపూర్వులు మెచ్చి రనుట పెద్దవింత గాదా?

ఇంక నొకనవమేధాసంపన్నుండు కావ్యమున కలంకారము లవసరము లేదని యు శాకుంతలమునందలి శ్లోకచతుష్టయమునం దలంకారములు లే వని యు సాహసించి వ్రాసె. ఇది యన్నిటినిమించిన సాహసము! ఆశ్లోకములలో నాతఁ డెత్తికొనినశ్లోకము నిచ్చి దానియందలి యలంకారమునుగూర్చి చర్చించు చున్నాను.

> "పాతుం న ప్రథమం వ్యవస్యతి జలం యుష్మా స్వపీతేషు యా
> నాదత్తే ప్రియమండనాపి భవతాం స్నేహేన యా పల్లవమ్
> ఆద్యే వః కుసుమప్రసూతిసమయే యస్యా భవ త్యుత్సవః
> సేయం యాతి శకుంతలా పతిగృహం సర్వై రనుజ్ఞాయతామ్"

ఈశ్లోకమునం దలంకారము లే దఁట! ఇందు లేకున్న నిఁక నలంకార మెచట నుండును? తాను పెంచి పెద్దదానిని జేసిన శకుంతలను భర్తయింటికిఁ బంపఁబోవునప్పుడు కణ్వుఁ డుద్యానవనమునం దున్న చెట్ల నుద్దేశించి పలికిన పలుకు లివి! ఓవృక్షములారా! మీకు ముందు నీరుపోయక యెవతె ముందుఁ

ఉ. ఏయమ మున్ను తా నుదక మెన్నఁడుఁ గ్రోలదు మిమ్ముఁ గ్రోల్చి కా
కేయమ గూర్మి మీచిగురు నీప్సితభూషణయయ్యు ద్రుంపఁబో
దేయమ మీరు తొల్త నన లెత్తఁగ నెంతయు సంతసించుఁ దా
నీయమ యేగు నేఁడు పతియింటికి నంద అనుజ్ఞ యీయరే.

ఉ. ఉల్లము నేఁడు బెంగగొని యుండె శకుంతల వెళ్లునంచుఁ గ
న్నీళ్లె నడంప గద్గదిక నిండె వగన్ జడమయ్యెఁ జూడ్కి పెన్
దల్లడ మార మాదృశవనస్థునకే యిటువుట్టె నెంత చిం
తిల్లుదురో గృహస్థు లవనిం గనిపెంచినకూఁతు నంపుచోన్.

ఉ. మాదుతపోధనత్వమును మానుగ నీదు కులోన్నతత్వమున్
నీదెస నీమె తా నగుచు నిల్పిన కూర్మియు నాత్మనెంచి, తు
ల్యాదరమొప్పఁ జూచుకొను మందఱు భార్యలలోన నీమె నా
మీఁదను దానిభాగ్య మది మేము వచింపఁగఁ గూడ దేమియున్.

చం. గురులభజింపు నింపు చెలికూర్మి సపత్నులవంకఁ గాంతుఁ డెం
తరమరఁ జేసినం గినుక నంకిలి వోవకు కొల్చువారిపైఁ
గరుణ దలంపు భాగ్యములు గల్గినఁ బ్రుల్లకు మెప్పు నిత్తెఱం
గిరవగు టొప్పు గేహినుల కింటికిఁ జే టిటు గానిజవ్వనుల్.

(అ. కవిరాజు, వ. నీలాద్రిరాజుగారు.)

దాను నీరుత్రాగెడిది కాదో; తాను చివుళ్లు మున్నగువాని నలంకరించుకొనుట కిచ్చగలిగిన దయ్యును మీయందుఁ గలిగియున్న స్నేహభావముచేత మీకు నొప్పి కలుగునేమో యని మీచివుళ్లను నెవతె కోయదో మీకు మొదటఁ బుష్పోద్గమము గలిగినప్పుడు తనకుఁ బెద్దయుత్సవముగా నెవతె యెంచుకొనునో; యట్టిశకుంతల యత్తవారియింటికి వెళ్లుచున్నది. మీ రందఱు ననుజ్ఞ యీయవలసినది యని దీనిభావము. ఇట్టిరమ్యతమ మగుశ్లోకమునందే యలంకారము లేకుండిన నిఁక నయ్యది నిలువఁగలిగిన తా వెయ్యది? ఇందు మంచి యలంకారమే కలదు! దానికి సమాసోక్తి యని పేరు. ఈవిషయమై వ్యాఖ్యాత యగు రాఘవభట్టిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

"చేతనవ్యవహారసమారోపాత్ సమాసోక్తిః"

అచేతనములందుఁ జేతనవ్యవహారసమారోపణము చేయఁబడినది కాన నిం దున్నయలంకారము సమాసోక్తి యని దీనిభావము. తమచెలికత్తె తమ్ము విడిచి పోవునప్పు డది తెలిసికొని యనుజ్ఞ నీయఁదగినవారు జ్ఞానము గలమానవులు. చెట్ల కాశక్తి యుండదు. ఇట మానవధర్మము చెట్లయం దారోపింపఁబడినది. ఇట్టితావులఁ బాశ్చాత్యపండితులు పెర్సానిఫికేషన్ (Personification) అను నలంకారము కల దందురు. ఈయలంకారమును బాశ్చాత్యులు ఘనాలంకారముగా నెంచుచున్నారు. ఈయలంకారరాజముం గూర్చి మెఘస్టదొరవారిట్లు వ్రాసిరి.

Personification is that figure by which, under the influence of strong feeling we attribute life and mind to impersonal and inanimate things; as " Death is swallowed up in victory. *O Death*! where is thy sting ?"

" There is a wonderful proneness in human nature to animate all objects; almost every emotion, which in the least agitates the mind, bestows upon its object a momentary idea of life. Let a man, by an unwary step, sprain his ankle or hurt his foot upon a stone, and, in the ruffled discomposed moment, he will sometimes feel himself disposed to break the stone in pieces, or to utter passionate expressions against it as if it had done him an injury. If one has been long accustomed to a certain set of objects which have made a strong impression on his imagination, as to a house where he has passed many agreeable years, or to fields, and trees, and mountains, among which he has often walked

with the greatest delight: when he is obliged to part with them, especially if he has no prospect of ever seeing them again, he can scarce avoid having somewhat of the same feeling as when he is leaving old friends. They seem endowed with life. They become objects of his affection and in the moment of his parting, it scarce seems absurd to him to give vent to his feelings in words and to take a formal adieu"—BLAIR.

దీనింబట్టి చూచినఁ బాశ్చాత్యు, లేతావున పెర్సానిఫికేషన్ (Personification) (సమాసోక్తి) అను నలంకార ముండు నని చెప్పిరో యయ్యది యిచట సరిగా సరిపోయి యున్నది. ఇట్టితావున నీయలంకార ముండుట సహజ మనియు నయ్యది రసపుష్టిని జాలఁ జేయు నని యుఁ దేలినది. మఱియును బాశ్చాత్యులు పదునాఱలంకారములు ముఖ్య మగువానిని గా నెంచి రని యిదివఱకే తెల్పితిని. వానిలో నీ పెర్సానిఫికేషన్ ఒకటి యైయున్నది. ఇట్టిముఖ్యాలంకారములు గలతావులనే మననవమేధావు లలంకారము లేనిదానినిగాఁ దలంచుట పెద్ద వింత గాకుండునా! మననవమేధావుల మార్గము సరిగ హూణులమార్గమునైనఁ బోలియున్నదా? లేదు.

ఈశ్లోకరాజముం గూర్చి మననవమేధావు లిట్లు వ్రాయుచున్నారు!

"సేయం యాతి శకుంతలా పతిగృహం సర్వై రనుజ్ఞాయతామ్"

అని కణ్వుఁ డాక్రోశించిన ప్రభారవాక్య మిప్పటికి సైతము మనహృదయముల ననంతభారముగాఁ గదలించుచున్నది. ఆహా! ఈపద్య మెంతహృద్యమైనదో! యెందువలన? అలంకారబలమువలననా? కాదు! శయ్యాలాలిత్యమువలననా? కాదు. ఇంకెందుకు? బాష్పధారలచేఁ గన్నులు గానరాక నిస్తబ్ధగాత్రుఁడై రానిమాటల నెట్టులో పెకలించుకొనుచు స్నిగ్ధావస్థయం దున్న కణ్వుఁడు మనకన్నులయెదుట సాక్షాత్కరించుచున్నాఁడు. వెండియుఁ గుల పతికి శకుంతలయెడ నెంత దత్తకాంక్షాపారవశ్య మున్నదో తపోధనగౌరవమం దెంతదీక్షాసంయమన మున్నదో—పుత్రీప్రేమావధి నెంత సత్యముగా సాధించెనో మనోహరములు గా ధ్వనించుచున్నది. ఇదియే యుత్తమకవిత!"

ఈవాక్యములు వ్రాసిన మహాపండితుఁ డెంతలౌకికుఁడో; యెంతరసజ్ఞుఁడో వర్ణింపఁ దరము గాదు. ఈవ్రాఁత సద్భావశూన్య మగుమాటలమూట. ఈశ్లోకము కణ్వునిదుఃఖావస్థను బాగుగా వ్యక్తముచేయుటచేత మనహృదయముల హెచ్చుగా నాకర్షించుచున్నది. ఈశ్లోకముంబట్టి "బాష్పధారలచేఁ

గన్నులుగానరాక నిస్తబ్ధగాత్రుఁడై రానిమాటల నెట్టులో పెకలించుకొనుచు స్నిగ్ధావస్థయం దున్నకణ్వుఁడు మనకన్నులయెదుట సాక్షాత్కరించుచున్నాఁడు. కాని యీసాక్షాత్కార మిం దున్నయలంకారరాజముం బట్టి కా దందురేని యిదెట్లు సంభవించినది? ఎట్లు మన ననలౌకికరసజ్ఞుఁడుగా రాస్థితిలో నున్నకణ్వుని గనిపెట్టఁగల్గిరి? ఎప్పుడుఁ గణ్వుఁడు మనకన్నులయెదుట నిలిచెనా? లేదు. మ రెట్లు కణ్వుఁ డీయవస్థయం దున్నట్లు కనిపెట్టితిమి? ఈకణ్వవాక్యములలో నచేతనములందుఁ జేతనవ్యవహారసమారోపణము చేయఁబడియున్నది. కావునను "బ్లెయిర్" చెప్పినట్లుగా లోకులు తమయాప్తుల యెడఁబాటు గల్గినప్పు డట్టి యారోపణము చేయుదురు కావునను నిచటఁ గణ్వుని దుఃఖభార మింతటి దని మన మిం దున్నసమాసోక్తిని* (Personification) బట్టి గ్రహింపఁగల్గితిమి. ఈ శ్లోకమునకు జీవమును దెచ్చినది సమాసోక్తి యనునలంకారరాజము. బుద్ధిమంతులు బాగుగా నాలోచించి తెలిసికొందురుగాక!

ఇఁక గ్రంథవిస్తరభీతిచే శాకుంతలమునందలి శ్లోకచతుష్టయములో మిగిలిన మూఁడుశ్లోకములందలి ముఖ్యాలంకారము లేవో యీక్రిందఁ దెలుపుచున్నాను.

"యాస్యత్యద్య" అర్థాంతరన్యాసము; స్వభావోక్తి; ఉత్ప్రేక్ష.

"అస్మాన్ సాధువిచింత్య" కావ్యలింగము.

"శుశ్రూషస్వ గురూన్" అర్థాంతరన్యాసము.

"ఉపమా కాళిదాసస్య" యని సహృదయులు కాళిదాసుయొక్క ప్రజ్ఞావిశేష ముపమవాడుటలో నున్న దందురు.

ఇఁక మననవలౌకికరసజ్ఞుఁడుగా రలంకారము లే దని చెప్పిన శ్లోక మిఁక నొకటి గలదు. దాని నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

"పంచత్వం తను రేతు, భూతనివహో స్వాంశాంశైస్తు ధ్రువం
ధాత, స్త్వాం, ప్రణిపత్య సాదర మిదం యాచే నిబద్ధాంజలిః
తద్వాపీషు పయ స్తదీయముకురే జ్యోతి స్తదీయాంగణే
వ్యోమస్యాచ్చ తదీయవర్త్మని ధరా తత్తాళవృంతే నిలః"

ఇం దలంకారము లే దఁట! ఇదియుఁ బెద్దవింతయే! మన పెద్దలు చెప్పు శతసంఖ్యాకము లగునలంకారముల నట్లుండ నిండు! మన శాస్త్రములం బట్టి

*సమాసోక్తి యంతటను పెర్సానిఫికేషన్ గాకపోవచ్చును. ఇచట నట్టిదియ!

యిం దలంకార ముండుట వింత గాదు. హూణవిద్యానిపుణు లైనమనవ లౌకికరసజ్ఞు(డుగా రీశ్లోకము నుదాహరించిరి గాన హూణు లెంచిన యలంకార మిం దున్నదో లేదో విచారించుకొందము. ఇందు ధాత యెదుట నున్న వానివలె సంబోధింపబడియున్నాడు. కాన అపాస్ట్రొఫీ (Apostrophe) అను నలంకారరాజ మిందుc గలదు. ఈయలంకారముం గూర్చి మెఘస్డదొరవారిట్లు వ్రాసిరి.

An *Apostrophe* (Gr. Apo away; Straphem to turn) is a turning off from the subject of discourse to address some person who is either dead or absent, or something, as if that person or thing were actually before the speaker and listening to his."

ఈశ్లోకము బిల్హణచరిత్రములోనిది. బిల్హణునకు నురిశిక్ష విధింపబడినప్పు డాతcడు పలికినపలుకు లివి. ఇందు రసవదలంకారము కలదు.

అలంకారము లప్రయత్నపూర్వకముగా వేయcబడవలెనా?:— మనవ లౌకికరసజ్ఞు(డుగా రలంకారము లప్రయత్నపూర్వకము లైనప్పుడే శోభించు నని వ్రాసిరి. అది నిజమే! ఒక్కయలంకారములే కాదు. కవిత్వ మంతయు నట్టిదిగానే యుండవలెను. ఆహేతువు చేతనే పెద్ద లిట్లు చెప్పిరి—

"కవితా వనితా చైవ స్వయమే వాగతా వరా
బలా దాకృష్యమాణా చేత్ సరసా విరసా భవేత్"

ఈభావమునే యప్పకవి యిట్లు చెప్పినాcడు:—

"క. వనితయుc గవితయుc దానై, చనుదెంచుట గల్గెనేని సరసం బగు; ధా
త్రిని బల్మిcగోలు గావించిన విరసం బగు నటంచుc జెప్పిరి విబుధుల్.

కవితాధార యనునది స్వయముగాc బుట్టవలె! ఆలోచించి యాలోచించి చెప్పిన మంచికవిత్వము కానేరదు. అలంకారములు రసజ్ఞులహృదయములలో సహజముగను నప్రయత్నపూర్వకముగను బుట్టునవియే కాని బలవంతముగా వచ్చునవి కావు. అలంకారములు వాడుట మానవులకు సహజము. అవి కావ్యములందు మాత్రమే కాక నిత్యమును బాలుcడు మొదలు ప్రాజ్ఞునివఱకును గూడ సంభాషించు సంభాషణమునందు వాడుకలోనుండి సంభాషణమునకుc వన్నె దెచ్చుచుండును. చిన్నిబాలున కొకనికి మామిడిపండు తిననిచ్చి యెట్లున్న దన "తియ్యcగా బెల్లమువలె నున్న"దనును. ఇం దుపమ గలదు. చదువురాని స్త్రీలు మాటలాడుకొనుటలో చలిబాధ హెచ్చుగా నున్న దని యొకతె పలుక

రెండవయాపె "ఇది చలిగాదు పెద్దపులి" యని పలుకును. ఇదిరూపకాలం
కారము. శబ్దాలంకారమును గలదు. మధురపదార్థములు భుజించుచు నమృత
మువలె నున్న దందురు. ఇం దుపమ గలదు. పుత్త్రుఁడు మరణింప దుఃఖసము
ద్రములో మునిఁగియున్న చదువురాని తల్లులు గూడ "పనసపండు వంటిబిడ్డను
బోఁగొట్టుకొనినాను, లేక లేక కలిగినకొడుకు కిట్లు నాగొంతు కోసినాఁడు.
అయ్యో. "ఓ పాపపుదైవమా! నీవు మామీఁద నెంతపట్టుపట్టినావు! నీ కేమియప
కారము చేసితి మని దుఃఖింతురు. ఇది "అపోస్ట్రఫీ!" పుత్త్రకా! పుత్త్రకా! నీకు
నాపై నేల కోపము వచ్చినది. "నాతో నేల మాటలాడవు? అని దుఃఖింతురు.
ఇది "అపోస్ట్రఫీ." "నీచంద్రబింబమువంటి సుందరముఖము నిఁకఁ జూపవా?
యని యేడ్తురు. ఇందుఁ బూర్ణోపమ గలదు. దుఃఖసముద్రమం దుండువారే
యలంకారములు ప్రయోగించినప్పు డానందమున నోలలాడువా రలంకార
ములు ప్రయోగింతు రని వేఱుగాఁ జెప్పవలయునా? ముఖపద్మ మనిన నలం
కారము కలదు. కరకమల మనిన నలంకారము కలదు.[1] ఇది సంభాషణములలోనే
తఱుచుగా వచ్చుచుండును. ఇట్లేల లోకు లలంకారములు వాడుదు రన మనస్సు
నకు బాగుగా నాటుటకై ప్రజలు సాధారణముగా వానిని వాడుదురు. ఇట్లు
సహజమైనయలంకారములపై నవనవమేధావులు దాడివెడలుట శోచనీ
యము.

అలంకారము లేయేరసములపట్ల నొప్పును? ఏయేరసములపట్లనొప్పవు?:—
అలంకారము లన్నిరసములపట్లను శోభించును. కాని యాయారసములంబట్టి
వాడవలసిన యుపమానాదులు భేదించును. శృంగారవిషయములో రాజచం
ద్రుఁ డనిన వీరరసము విషయములో రాజసింహ మందుము.[2] క్రోధముపట్ల
"ఓరీ! ద్విపాదపశువా! నిన్ను నల్లిని నలఁపినట్లు నలఁపి చంపుదు" మందుము.
వీరికి వారికిఁ బెద్దకలహ మైనది. తుదకుఁ గుక్కలవలెఁ గాట్లాడినా రందుము.
ఇది బీభత్సరసము. అమ్మయ్యో బూచిలా గున్నాఁ డందురు. ఇది భయా
నకము. కరుణరసముపట్లనే యివి (అలంకారములు) యొప్పినప్పుడు నితర

---

[1] ఇవి నష్టరూపకములు (Decayed Metophors) అని పాశ్చాత్యులు.

[2] వీరరసప్రధానమగుచోట— "కలఁడుల్లోక" అనుపద్యములో వసుష్టాపాలచంద్రుం డని యున్నది సరసముగాలే దని యు వసుష్టాపాలకేంద్రుం డనిన బాగుగా నుండుననియుఁ గొందలు తలంచుచున్నారు. ఇది నష్టోపమగాన నిందు దోషము లేదు. అదిగాక కీర్తిసాంద్రత తుదనుఁ ప్రధానము సేయఁబడినది కాన దోషము లేదు.

రసములపట్ల నివి యొప్పవా! లోకసామాన్యాల వాడుకలనుండి యే యుదాహరణముల నిచ్చుటకుఁ జైవాక్యములు నేను వ్రాసితిని. మన కావ్యము లన్నిరసములపట్ల నలంకారములతో శోభించుచునే యున్నవి.

అలంకారదోషములు

అలంకారదోషములఁ గూడ నొకింత చూపుదును. ఇవి సులభముగాఁ బట్టుపడునవియె కావుననే యీవిషయములో నలంకారశాస్త్రకారు లంతగాఁ జర్చించియుండలేదు. అలంకారము లక్కఱలే దని సరస్వతిచే నేడ్పించిన యిప్పటి నవరసికులు తుద కేవస్తువు నెందుకుఁ దేనితోఁ బోల్తురో కూడ నెఱుంగరు. ఈకవిశిఖామణి తనయభాగ్యోపాఖ్యాన మనునప్రబంధములో ని ట్లొక పద్యరత్నమును లిఖించిరి.

ఉ. చారునగంబులన్, ధనువు, సంపెఁగపూవును గెంపుఁ గూర్చి సిం
గారపుఁ జన్నులన్, బొమల, ఘ్రాణము, వాతెఱఁ జేసి బ్రహ్మ తా
వారక వానికర్కశత, వంకరఁ, బచ్చన, రక్తకాంతిఁ బెం
పారఁగఁ దీసి చేసె; మెయి, యారును, గన్నులఁ గుంతలంబులన్

ఇది హాస్యరసప్రధాన మగు ప్రబంధములోనిది. ఏవస్తువు నెందుకు నెందుతోఁ బోల్తురో యాప్రధానలక్షణము తీసివేసి పోల్చిన నాపోల్కి హాస్యాస్పద మగునుగదా! కావుననే యిచటఁ గవి కుచములు గిరులవలె నున్నవి గాని కాఠిన్యము మాత్రము లేదనియుఁ జాపమువలెఁ గనుబొమ లున్నవి గాని వంకరమాత్రము లేదనియు వ్రాయఁజొచ్చినాఁడు. ఇట్లు సమానధర్మము తీసివేయుటచేఁ బోల్కి హాస్యాస్పద మగుచున్నది కాని మన యీకవి సంపెఁగ పూవుతో ముక్కును జేసి యాపచ్చనమాత్రము తీసివేసె ననుటలో దోషము వాటిల్లినది. ఏమన:—

మనము ముక్కును సంపెఁగతో రంగునిమిత్తమై (అనఁగాఁ బచ్చన నిమిత్తమై) పోల్పము. మ త్తెందు కన:—"ఆకృతికి" కావునఁ బచ్చన పోయిన సంపెఁగ లాగున ముక్కున్న దనిన నందు వైరస్య మేమియు లేదు. ఉండఁదగిన రీతిదె యగును. ఆకృతికయియే నువ్వుఁబువ్వుతో ముక్కును బోల్తుము. ముక్కు తెల్లఁగ నున్నదని యర్థము కాదు. నువ్వుఁబువ్వవంటి యాకృతి కలిగి యున్నదని యర్థము. కాని యిచటఁ బ్రధానధర్మ మేదో తెలిసికొన లేక పోయినాఁడు. ఇట్టి వలంకారదోషములు. పేఁడకుప్పలవలెఁ గుచము లున్న వనరాదు. అది

నీచోపము. దోషము లెచ్చట గుణము లగునో యచ్చట మనల వీనిని వాడవచ్చును. చదువరు లిట్టిదోషముల గ్రహించుకొందురుగాక!

ఒకనవమేధావి యలంకారము లనవసర మనియు, బాధాకరములుగా నున్న వనియు, వానిని ధరింపలేక సరస్వతి యేడ్చుచున్నదనియుఁ జమత్కారముగా నొకచిన్నకావ్యమును విరచించిరి. కాని సరస్వతి యేడ్చిన యాయేడ్పునందుఁ గూడ శబ్దాలంకారములే గాన్పించుచున్నవి చూడుఁడు!

చం. అటు సుఖయించుచుండఁగ ముదాస్యమునందు నిరర్థకంబులై
పటపటలాడుశబ్దముల బల్మిని బెట్టి రసంబు నెట్టి య
క్కటికము లేకలంకరణకైతవముం గొని మేను కుట్టి యి
ప్పటిఘను లార్తిఁ బెట్టెదరు ప్రాణముఁదీసి ననుం గలంచుచున్.

ఇం దున్న పెట్టి, నెట్టి, కుట్టి, పెట్టులు శబ్దాలంకారములు గాక మ రేమగును. ఈయేడ్పులో నలంకారము లేల వాడవలసివచ్చె. విజ్ఞులారా! అలంకారములు లోకములో సహజములు. వానియంతట నవియే వచ్చి పడుచుండును. వానివలన బహుప్రయోజనములు గలవు.

పాశ్చాత్యు లలంకారములు వాడుటలో మనకంటె నెక్కుడు వెఱ్ఱి గలవారు. వా రుపన్యాసము నిచ్చునప్పుడు గూడ దీర్ఘాలంకారములు వాడుచుందురు. వారి ననుకరించి మనవారును నుపన్యాసములలో నలంకారములు వాడుదురు. డాక్టరు భండార్కరుగారు శుద్ధశుష్కసంఘసంస్కారముం గూర్చి మాటలాడుచు నిట్లు పెద్దయలంకారములను వాడి తరువాత దాని విడఁదీసి భావమును వ్యక్తీకరించిరి కనుఁడు.

Yesterday you had a glowing and attractive picture placed before you. Today it is our business to see whether the canvass on which the picture is to be painted is torn and tattered and cannot hold it or of a weak texture and cannot remain it for long. If it be of either nature, we have to see how it can be repaired and strengthened so that it may answer our purpose. Dropping all metaphor, I may say &c.

మొదట రూపకాలంకారము వాడ నేల? తరువాత దానిని విడఁదీసి చెప్ప నేల! అలంకారము వాడుటలోఁ బెద్దవిశేష ముండుటచేతనే కదా.

ఇట్లలంకారములు కావ్యములం దేకాక సామాన్యసంభాషణములందును ధర్మవిషయికోపన్యాసములందును, ననవసరములై విషయమునకుఁ బుష్టిని గలి

గించునవి యగుచున్నప్పుడు కావ్యములం దవి యవసరము లని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా?

కవితాలంకారములు - కాంతాలంకారములు.

పూర్వపుఁ బెద్దలు సామాన్యముగాఁ గవితాలంకారములఁ గాంతాలంకారములతో నసఁగాఁ గాంతలు దేహమునఁ దాల్చుసువర్ణాద్యలంకారముల తోఁ బోల్చుచు వచ్చిరి. ఇప్పటివా రీపోల్కి నతిదూరము తీసికొనిపోయి సర్వ విధములఁ గావ్యాలంకారములఁ గాంతాలంకారములతోఁ బోల్చుచున్నారు. ఇది తగ దని యిదివఱకే వ్రాసియున్నాఁడను. కచకుచాదులు కాంత కెట్టి సహజాలంకారములో శబ్దార్థాలంకారములు కవితాకాంత కట్టితనూద్భవము లగుసహజాలంకారము లై యున్నవి, "తను వగుశబ్దార్థంబులు" అని కదా పూర్వులు చెప్పిరి. కాన యోషలు దాల్చుకాంచనాలంకారములతో భాషా యోష దాల్చుశబ్దార్థాలంకారముల సర్వవిధముల సమానధర్మము కలవానినిగాఁ దలంచుట యుచితమే కాదు. అయినను నిప్పటినవరసికులు లోకు లీకాలమున నంతగా నలంకారప్రియులై యుండుట లేదనియుఁ బూర్వపు రాగిడీలు మున్న గువానియందు విముఖతయే హెచ్చుగాఁ గలదనియుఁ బ్రభువులు కూడ పూర్వ మువలె నలంకారముల దేహములఁ దాల్పక సామాన్యవేషములఁ దాల్చు చున్నా రనియు నాకారణమున శబ్దార్థాలంకారములు మునుపటివలె హెచ్చగు ప్రభ కలిగి యుండుట కవకాశము లే దనియు వాదించుచున్నారు? ఇది వింత వాదము. మేము లోకుల కలంకారప్రియత్వము కలదందుమే కాని రాగిడీల యందే ప్రియత్వము కల దని చెప్పఁబోము. ఇక్కాలమున రాగిడీలయందుఁ బ్రీతి తగ్గుచున్నమాట నిజముకాని యంతమాత్రముచే నలంకారప్రియ త్వము తగ్గుచున్న దనరాదు. అది యిప్పుడు కూడ హెచ్చుగానే యున్నది. మునుపటికంటెను హెచ్చుగా నున్న దనియే చెప్పవచ్చును. మునుపు బంగరు కంకణము లుండుతావుల నిప్పుడు తోలుతో నలంకరింపఁబడిన చేతిగడియార ములు శోభించుచున్నవి. తొల్లి సువర్ణమయములగు చేమంతిపూవు,బంతిపూవు నుండుతావుల నిప్పుడు విదేశనిర్మితము లగుగుడ్డపూవులును గాకితపుఁబూవులును బ్రకాశించుచున్నవి. వేయేల కాంచనస్థానమును గాగిత మాక్రమించినది. పూర్వము హంస లుండుతావుల నిప్పుడు పరదేశపు గాజుబాతులు ప్రవేశించు చున్నవి. పూర్వము పట్టుకుచ్చు లుండుప్రదేశముల నిప్పుడు ఈపు ముక్కలు

విరాజిల్లుచున్నవి. స్వర్ణకర్ణపుష్పములు పోయినవి. అచ్చోట గాజుగుళికలు వెలుఁగుచున్నవి. మున్ను చక్కెరబోఁడులు చెక్కులఁ బడిగల మకరికాపత్త్రములతో నలంకరించుకొనెడివారు. ఇప్పుడు పొడి "పౌడరు" తో నలంకరించుకొనుచున్నారు. ఇట్లే తారతమ్యము గ్రహించునది. హూణవిద్య నభ్యసించిన యన్నలారా! ఉపమల మానినను "సిమిలీల" మానఁగలరా? రూపకము విడిచినను "మెటఫరుల" విడువఁగలరా? అతిశయోక్తుల వదలినను హైపరుబోలుల వదలఁగలరా? అనుప్రాసమును విడిచినను అల్లిటరేషను వీడఁగలరా? ఆలోచించుకొనుఁడు! మనోహరము లగు వ్రాఁత లన్నియు నలంకారయుతము లేయని గ్రహించుకొనుఁడు. మమ్మటాదులు తనివిదీరఁ బొగడిన పద్యము లన్నియు నిరలంకృతము లనుపిచ్చియూహను విడనాడుఁడు! పూర్వపు టమాయికరాంధ్రు తట్టంత రాగిడీలు దాల్చెడివారని నవనాగరకు లధిక్షేపించుచున్నారు గాని పరిపూర్ణనాగరకత కాలవాలము లగు పాశ్చాత్యవిదుషీమణు లిప్పుడు తట్టలవలె నుండు "టోపీల" ధరించుట లేదా? వీరు ధరించు "టోపీలు" పక్షులయీఁకలతోను గాకితపుఁబూలతోను గుడ్డలపూలతోను నిండి యొక పెద్దపూలతట్టవలె నుండును. గాలి కెగిరిపోవు నేమో యని యొకచేతితో దానిని సదా పట్టుకొనుచుండవలెను. ఎట్టి యిక్కట్టుల నైన నోర్చి యాతట్టలఁ బాశ్చాత్యవిద్వాంసురాండ్రు ధరించితీరుదురు. చూచితిరా? లోకములో నలంకారప్రియత్వ మెట్లు వెలుంగుచున్నదో! పూర్వపురాజులు జాంబూనదాంగదముల ధరించెడివారు. ఇప్పటివారో కార్పాసాంగదముల ధరించుచున్నారు. పూర్వపు రాజులు వక్షంబున ముక్తాహారములను సువర్ణాభరణములను ధరించెడువారు. ఇప్పటివారో రంగురంగుల యావికాలంకారముల ధరించుచున్నారు. ఒక పాశ్చాత్యప్రభుపటమును దిలకింపుఁడు! వానికంచుకమున వక్షభాగ మెట్లుండునో బుజ మెట్లుండునో బోధపడఁగలదు. రంగురంగుల త్రాళ్లతో నిండియుండును. భుజములందు గుడ్డభుజకీర్తు లుండును, త్రాళ్లుండును. ఇంత యేల లోకమా? లోకములో నలంకారప్రియత్వ మిసుమంతయుఁ దగ్గలేదు. అది క్రమక్రమముగా హెచ్చుచున్న దనవచ్చును, నాగరకులమాట నటుండనిండు! ఆటవికులు కూడ నలంకారప్రియులై యుందురు. వారు తనుతనువులఁ జిప్పల్లతోను బూలతోను పక్షులయీఁకలతోను నలంకరించుకొందురు. కాఁబట్టి పట్టణప్రాంతమందును బర్వతప్రాంతమందును గూడ నిప్పు డలంకారప్రియత్వము సమముగానే నడచుచున్న దని చెప్పవచ్చును. ఎచ్చటనే, నొక్కచో

నొక లక్ష్మీసంపన్నుఁడుగూడ నలంకారప్రియుఁడు కాకుండినఁ గాకుండవచ్చును. అలంకారప్రియత్వము లేని సంపన్నులే కాదు. లోకములో నచ్చ టచ్చటఁ గావ్యప్రీతి లేనిసంపన్నులు నుండవచ్చును. అట్టివా రిట్టిపట్ల లక్ష్యము కానేరరు. అయినను వారుకూడఁ గావ్యాలంకారప్రియులై యాంధ్రభాషాయోషకు భూషణములైన కావ్యరత్నములు శబ్దార్థాలంకారములతో శోభించుచుండుటం గని వానియసమానం బగులసమానశైలిఁ దిలకించి యమందానందకందళితహృదయారవిందుల మయితి మని నొక్కి వక్కాణింతు రనుటకు నిదర్శనములు కలవు.

కొందఱు తొడవు లొడలికంటె భిన్నములు కదా యట్లె కావ్యాలంకారములును దద్భిన్నములు కావాయని శంకించుచున్నారు. కాని యది సరికాదు. "తను వగు శబ్దార్థంబు" లని లాక్షణికులు చెప్పిరి. కావున శబ్దార్థాలంకారములు కావ్యకన్యయొక్క తనువునఁ బుట్టిన సహజాలంకారములె కాని పైనుండి తెచ్చితొడిగిన తొడవులు కావు." రసగంగాధరకారుఁడే "రమణీయార్థప్రతిపాదకశబ్దః కావ్యం" అని నుడివి చమత్కారజనకభావనావిషయార్థప్రతిపాదకశబ్దత్వమని పరిష్కరించినాఁడు. అలంకారములు చమత్కారమును గలిగించుననియేకదా పెద్దపెద్ద లాక్షణికులు వ్రాసిరి! కావున నవి కావ్యమునకు ముఖ్యములు. అవి తగినరీతిని దగుతావుల నుండఁదగినదియే! అట్లుండకుండిన నాయలంకారములు దోషము లగు నని మనపెద్దలు చెప్పియున్నారు. కావునఁ గావ్యలక్షణములో సాలంకారత్వవిశేషణ మవసరమే యనితెలిసికొని కవులు తగిన తావుల నుచితరీతిగాఁ గావ్యములలో నలంకారముల వాడి కావ్యములకు రమ్యతను గలిగింతురుగాక! రసాధిదేవత యగుదైవము మనసారస్వతాభివృద్ధి ననుగ్రహించుఁగాక! ఓం తత్సత్.

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి.

---

* "అలంకారత్వంచ రసాదిభిన్నవ్యంగ్యభిన్నత్వేసతి శబ్దార్థాన్యతరనిష్ఠాయా విషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నా చమత్కృతిజనకతావచ్ఛేదకతా తదవచ్ఛేదకత్త్వ"మ్మని కదా చంద్రికాకారుఁడు వ్రాసె.

విజ్ఞాపనము.

మహాశయులారా!

పరిషత్తునకుఁ బరిషత్పత్త్రికకుఁ జందాలనీయవలసిన వారిపేర వారు వారీయవలసిన మొత్తములను దెలుపుచుఁ బలువురకు మనవులు వ్రాసియున్నారము. కొందఱు కొంతకొంత పంపుచున్నారు. కొందఱింక నుపేక్షవహించియే యున్నారు. ఈ పత్త్రిక తమకుఁ జేరిన పిదపనైనఁ జందా ధనమును బంపఁగోరుచున్నారము. ఇంతటినుండి సభ్యత్వముగాని పత్త్రికగాని యక్కఱలేనివారు స్పష్టముగా నొక్క జాబు వ్రాసి తెలుపఁగోరుదుము. కొందఱకు ముందుపత్త్రికను వి. పి. గాఁ బంపఁదలఁచితిమి. దయచేసి పుచ్చుకొనఁగోరుచున్నాము. అంతయుఁగాకున్నఁ గొంతయైనఁ బంపుఁడని యడిగియుంటిమి, మూఁడు నెలలోఁ బంపకున్నవారి పేరులు పట్టికలోనుండి తొలఁగింపఁబడు నని కూడఁ సూచించితిమి. అశ్రద్ధ చేయక భాషాభిమానమును గనఁబఱుచుచుఁ బరిషత్తునకు వారినామముల నలంకారప్రాయముగాఁ జేయుదురని నమ్ముచున్నారము.

కార్యదర్శి.

మహాకవి శ్రీనాథప్రణీతము.

శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

(సుకుమారచరిత్రము)

అచ్చగుచున్నది. వెల, రూ. ౦-౧౨-౦.

కార్యదర్శులు - ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు, చెన్నపురము,

అని వ్రాయవలయును.

శ్రీరస్తు.

నారసింహపురాణము.

ఉత్తరభాగము.

ప్రథమాశ్వాసము.

కృత్యాదిస్తోత్రాదికము

శా. శ్రీమహిళాంతరంగసరసీజనభోమణి యాదవాన్వయ
గ్రామణి సర్వదైవతశిఖామణి యాశ్రితభక్తలోకవాం
ఛామణి శాంబరీమృగవృశామణి వేంకటశైలరాజర
త్నామణి ప్రోలుగంటి నరసప్రభురంగనఁ బ్రోచుఁగావుతన్. ౧

చ. మరుని జయించి యు న్నరల మచ్చిక వచ్చి ప్రసన్నమూర్తియై
గిరిజకు మేను జాహ్నవికిఁ గెంజడలుం దగ నిచ్చి నిచ్చలు
న్సురతసుఖప్రసంగతులఁ జొక్కెడుశంభుఁ డొసంగుఁగాత భా
స్కరసమతేజుఁ డైననరసప్రభురంగన కీప్సితార్థముల్. ౨

సీ. చిలుకతోఁ దేనియ ల్చిలుకంగఁ బలుకుచు ముద్దాడు నేవేల్పుముద్దరాలు
తనతనూరుచిధారఁ దనరుచందురుడాలు వారించు నేవేల్పువారువంబు
మధురసం బానించి మధులిహంబుల కింపుపుట్టించు నేవేల్పుపుట్టినిల్లు
కల నన్నమాత్రానఁ గలకల నగుచు నానందించు నేవేల్పునందనుండు
కల్పితాఖిలలోకైకవేల్పు వేల్పుఁ, బెద్ద నలువ కృపాసముపేతదృష్టిఁ
గలితయశుఁ బ్రోలుగంటిరంగప్రధాన, శేఖరున కాయురభివృద్ధి సేయుఁగాత.

చ. నరసురవంద్యుఁ డౌకమలనాభుమరఃస్థలి నున్న మాడ్కిఁ గి
న్నరసముదాయభర్తసదనంబున నిల్చినవైఖరిం బ్రసూ
నరసమిళచ్చరాసను ననన్యజుఁ గన్నపయోధికన్య యీ
నరసయరంగమంత్రిభవనంబున వేడ్క వసించుఁగావుతన్. ౪

ఉ. అంబ నిజాంఘ్రిపద్మవినతాఖిలదేవకదంబ చారువ
క్త్రాంబుజవైరిబింబ లలితాలకనిర్జితనీలనీలరో
లంబ సమగ్రమంగళవిలాసకళానికురుంబ ప్రోచు నె
య్యంబునఁ బ్రోలుగంటినరసాధిపురంగయమంత్రిపుంగవున్. ౫

చ. కలకలఁ గేలిచిల్క పలుకం బలుకం దళుకొత్తునెమ్మితోఁ
బులకల మేను దేలగిలఁ బొంగుచు బంగరుపీటఁ దానవుం
గులుకులు రాల్చి నవ్వఁ జనుగుబ్బలతాఁకునఁ జొక్కఁ జేయు నా
పలుకులకల్కి నిచ్చలును బాయక నామది నిల్చుఁగావుతన్. ౬

మ. హారుఁ డంకంబున ముద్దుసేసి తను బాలార్పంగఁ దన్హస్తకాం
తరవిన్యస్తమృగాంకరేఖ బిససూత్రం బంచు లో శంక నొం
దిరతిం దుండము సాఁచి పట్టి తివియన్ దీకొన్నదానోల్లస
త్కరిరాజాస్యుఁడు మత్ప్రబంధమునకుం గావించు నిర్విఘ్నముల్ ౭

సీ. వల్మీకసంభవవ్యాసభట్టారక కాళిదాసుల వేడుకల భజించి
భవభూతిశివభద్రబాణమయూరుల ఘనతరవాక్యవైఖరులఁ బొగడి
మలహణక్షేమేంద్రమాఘభారవిభాసదండిచోరులకు వందన మొనర్చి
హర్షసౌమిల్లమురారినుబంధులఁ బటుభక్తిఁ దలఁపులోఁ బాదుకొలిపి
యసమయశులు నన్నపాచార్యతిక్కన, యాయజూకు లెఱ్ఱయప్రధాన
వర్యుఁ డాడిగాఁగ వహికి నెక్కినమహా, కవుల నాశ్రయించి గరిమ గాంచి.

క. ఇప్పటిదుష్కవు లోకకృతి, చెప్పంగాలేరు గాని చెప్పినకృతులం
దప్పులు పట్టను బ్రహ్మలు, మెప్పింపఁగ వశమె వారి మృడునకు నైనన్. ౯

వ. అని యిష్టదేవతాభివందనంబును మహాకవీంద్రాభినందనంబును గుకవినిం
దనంబునుం గావించి సకలసుకవిజనశ్రావ్యంబుగా నొక్క కావ్యం బేను రచి
యింప నుపక్రమించుసమయంబున. ౧౦

సీ. తనమండలాగ్ర ముద్దండారిమండలభూధరంబులకు దంభోళి గాఁగఁ
దనకృపారసము బాంధవసేవకాశ్రితోద్యానసీమకు వసంతంబు గాఁగఁ
దనచక్కఁదనము కాంతామనశ్చంద్రకాంతములకుఁ జంద్రికోదయము గాఁగఁ
దననీతివర్తన ధారణీజనచాతకంబుల కభ్రాగమంబు గాఁగ
వెలసె నేరాజు సముదగ్రబలసమగ్ర, కమఠకర్మద భుజపీఠగమితధరణి
యతఁడు నందెలనరసింగయాంతరంగ, తామరసహేళి చినయోబదానశాలి.

శా. ఆరాజన్యశిఖావతంసచతురాశాంతావనీచక్రభృ
ద్ధౌరంధర్యుఁడు శత్రునిర్మథనవిద్యాశాలి లీలావతీ
మారాకారుఁడు ప్రోలుగంటి నరసామాత్యాత్మజుం డార్యర
క్షారంభుం డగురంగమంత్రి యొకనాఁ డాత్మీయగేహంబునన్. ౧౨

సీ. హితులుసామంతులుసుతులుదాయాదులునృపులుబాంధవులు మనీషివరులు
పౌరాణికులు రాయబారులు సుకవులు వందిమాగధులు దైవజ్ఞమణులు
దొరలు పురోహితు ల్దుర్గాధినాథులు మంత్రులు గణికులు మాన్యజనులు
భటులువారస్త్రీలునటులు నాటకు లాదియగునియోగము లెల్లఁ దగినయెడల
వరుసతోఁగొల్వ వైభవస్ఫురణ మెఱసి,యెలమిఁగైసేసి రెండవయింద్రుమాడ్కిఁ
గొలువుసకలంబుఁ జెంగల్వకొలనిఁ బోలఁ,గొలువుగూర్చుండి హరికథాగోష్ఠిఁ

క. ననుఁ బిలువఁబనిచి యర్ధా,సనమున నుపవిష్టుఁ జేసి సన్మానములం [దవిలి
దనియించి చిఱునగవు మొగ,మున నీరికెలొదవ వినయమున ని ట్లనియెన్.

సీ. వినురాఘవమనీషి హనుమత్కృపావరలబ్ధకవిత్వవిలాసమహిమఁ
దనరి యేకాదశద్వాదశస్కంధము ల్దెనిఁగించె మీతండ్రి ధీయుతుండు
హరిభట్టు నిఖిలవిద్యాచతురాస్యుండు రాజమాన్యుఁడు కవిరాజనుతుఁడు
నారసింహపురాణపౌరస్త్యభాగంబుఁ జెదలువా డెఱ్ఱిన మొదలు సేయుఁ
బ్రతిభ దళుకొత్త నుత్తరభాగ మిప్పు, డంధ్రభాషను వచనకావ్యం బొనర్చి
నాప్రబంధంబు నాపేర నంకితముగ, నీవు గావింపవలయుఁ గవీంద్రగణ్య.

క. కృతము మనిననత్పురుషులు, కృతులవలనఁ గాదె భువినిఁ గీర్తి గని మహా
కృతకృత్యు లైరి గావునఁ, గృతి దక్కఁగ నొందు కీర్తి హేతువు గలదే. ౧౬

వ. అని సకర్పూర వీటికాశాటికాలంకార పేటిక లిచ్చినం బరిగ్రహించి. ౧౭

క. మిసిమిగలపసిఁడి[1]పుయిదకు, వసుదేవజముద్ర దొరకువడువున నస్త
ద్రసవత్కవితాయువతికి, రసికుం డగుప్రోలుగంటి రంగన గలిగెన్. ౧౮

వ. అని పరమహర్షోత్కర్షంబున నంగీకరించి యేతత్ప్రారంభంబునకు శోభనాచా
రంబుగాఁ దదీయవంశావతారం బభివర్ణించెద. ౧౯

సీ. గాధినందనతపోగాధపయోధి పార్ష్ణిద్వయద్వయస మేనియతమతికి
నింద్రసన్నిభహరిశ్చంద్రాదిభూపతుల్ శిష్యు లై మెలఁగి రేశీలఖనికి
యోగీశవాఙ్మనసాగమ్యతత్త్వంబు కరతలామలక మేపరమమునికి
సకలవిద్యావిశేషజ్ఞానసారంబు హృదయస్థ మేవిజితేంద్రియునకు
నతఁడు ఘటివరకుంభజన్మాబ్జమిత్ర, నివసనోచితదండకుండీజపాతు [యు.
వలయుఁడమరాదినుతతపోబలముకలిమి, జయముపూని[2]యరుంధతీజాని వెల

---

[1] పసిఁడి పూదెను అని యుండవలయునేమో, పూదెయనఁగా బంగారుపూస. [2] పూని అరుంధతీజాని - మూలము.

క. ఆమునియశోకులజలనిధి, సోమునికైవడి జనించె సురుచిరవిభవో
ద్దాముఁడు సమధికసమర, స్థేముఁడు సౌ ప్రోలుగంటి తిప్పన ధాత్రిన్. ౨౧

శా. ఆమంత్రీంద్రుఁడు ప్రౌఢరాయనృపసంజాధీశసంపత్కళా
సామగ్రి న్విలసిల్లి మల్లి సుమ భాస్వత్కీర్తివిస్ఫూర్తి సు
ద్దామాసాధ్యమహోమహత్త్వమున సంధాయుక్తి దోశ్శక్తి వా
చామాధుర్యమునం బురావిభులతోఁ జర్చించు వర్చస్వియై. ౨౨

క. అరుదంద లోకమాతని, బిరుదందియఁ గీలుకొన్నఘీకరశక్తూ
త్కారములకు ననుదినంబును, సారెది స్సమకూరు భోగసుకృతఫలంబుల్. ౨౩

సీ. కనకాద్రిభక్తితోఁ గట్టించెఁ బంపావిరూపాక్షదేవునిగోపురంబు
నిర్మలభక్తిఁ గావించి యర్పణచేసె మహనీయతరభోగమంటపంబు
మాల్యవంతమురఘుత్తమవధూభర్తకు ఘనకిరీటం బుపాయన మొసంగె
దరిసెనంబిచ్చె[1] మతంగవీరన్నకుఁ[2] గట్టాణిముత్యాలకంఠమాల
బ్రాహ్మణుల నిల్పె నగ్రహారములయందు, దిక్కు లన్నింటఁ గీర్తులు పిక్కటిల్ల
వెలసె దుర్గంత్రిసంఘాతవిభవజాత, తిమిరకుముదారి యగుచు నాతిప్పశౌరి.

చ. అతనికి భామినీతిలక మై నుతికెక్కిన భైరవాంబకు
న్సుతు లుదయించి రిద్దఱు యశోరమణీయచతుర్దిగంతరు
ల్వితరణచాతురీజితరవిప్రభ వామరధామధేనువు
ల్ఖ్యాతలకనత్పురందరులు కొండనమంత్రియు నాగశౌరియున్ ౨౪

వ. తదగ్రజుండు. ౨౫

ఉ. నిండినవేడ్కఁ దేగవహి నిల్పినబంగరుకొండ నాఁగ భూ
మండలి నెల్లవారు బహుమార్గముల న్వినుతింప నశ్వవే
తండవినూత్నరత్నసముదంచితకాంచనముఖ్యవస్తువుల్
కొం డనిని తిప్పయప్రభునికొండన యర్థుల కిచ్చు నిచ్చలున్. ౨౬

గీ. వాఁడు నిర్మలనిజవంశవర్ధనుండు, వాఁడు బాంధవసముదాయవత్సలుండు
వాఁడు దేవేంద్రసన్నిభవైభవుండు, వానిఁ బోలఁ బ్రధాను లివ్వసుధఁ గలరె.

సీ. ఘోరాహవక్షోణిఁగుందిధైర్యముదూలి కురురాజుమడుఁగులోఁజొరకయున్న
జీవనస్థితి చౌకగా వానరములచే వడినముద్రుఁడు గట్టువడకయున్నఁ
బోరిలో నడుఁకుచుఁ బూని ధర్మతనూజుఁ డాచార్యుతోఁ గల్లలాడకున్నఁ
బురహరనేత్రవిస్ఫురదనలాహుతిఁ గంతుఁ డనంగుండు గాకయున్న

[1] దర్శనంబిచ్చె - మూ. [2] వీరణ్ణకు - మూ.

జగతిపై మానగాంభీర్యసత్యరూప, గరిమలను గొంత యొనవత్తు రరసి చూడ
శ్రీశపాదాబ్జసేవాసమృద్ధుఁ డైన, మంత్రితిప్పయకొండనామాత్యునకును. ౨౯

క. ఆకొండమంత్రిమణికి శు,భాకృతిఁ జెన్నొందుమల్లమాంబకు రామ
శ్రీకృష్ణులగతిఁ బుట్టిరి, ధీకలితులు నరసవిభుఁడుఁ దిమ్మఘనుండున్. ౩౦

ఉ. కొండయదండనాయకునికూరిమితమ్ముఁడు నాగరాజు మా
ర్తాండుఁ డఖండతేజమున నంబుజవైరి సమగ్రకాంతి నా
ఖండలమూర్తి భోగమునఁ గర్ణుఁడు దానమునన్ లతాంతకో
దండుఁడు రూపసంపదల ధైర్యమున న్సురశైల మారయన్. ౩౧

క. ఆనాగమంత్రివరునకుఁ, బ్రాణపదం బైనదేవమాంబకు దానే
దానీంతనకానీనుం, డోనాఁ దగి చెన్నశౌరి యుదయము నొందెన్. ౩౨

సీ. ఆమంత్రిపుంగవుం డష్టభాషాకవివర్యుఁడై పొగడొందె వసుధయందు
ద్విపదగా నారసింహపురాణ మొనరించి భక్తి నహోబలభర్త కిచ్చె
బాలభారత మంధ్రభాషను వచనకావ్యంబు చేసెను గవీశ్వరులు మెచ్చ
సౌభరిచరితంబు జక్కులకథ చెప్పె లాలితనవరసాలంకృతముగ
మఱియుఁ బెక్కుకృతుల్పటుమతిరచించె, ఖ్యాతినరసింగరాయలచేతఁగొనియె
నగ్రహారంబులునువివిధార్థములును, వెలసెఁగొండమఁ బెండ్లియైవిభవమెసఁగ.

క. ఆచెన్నయమంత్రికిఁ బు,ణ్యాచారకుఁ గొండమాంబ కంచితనీతి
న్వాచస్పతితుల్యుఁడు వి,ద్యాచతురాననుఁడు నరసనాఖ్యుఁడు పుట్టెన్. ౩౪

గీ. తిప్పయామాత్యకొండమంత్రికినిబుణ్య,సాధ్వియగుమల్లమాంబకుసకలభాగ్య
సహితులై యుద్భవించినమహితకీర్తి,హారు లగునారసింహతిమ్మాఖ్యులందు.

సీ. శ్రీమదహోబలస్వామిపాదాబ్జము ల్మరగించినాఁ డాత్మమధులిహమును
దానాంబుధారల ధారణీసురదైన్యకర్దమపుంజంబుఁ గడిగినాఁడు
సత్కీర్తిమల్లికాసౌరభ్యములను వైరించాండపేటి[1] వాసించినాఁడు
చండప్రతాపమార్తాండమండలిచేత ధూర్తారితుహినంబుఁ దోలినాఁడు
ప్రణుతి యొనరింపఁ దగదె నృపాలసభలఁ, బరమభాగవతోత్తము భవ్యచరితుఁ
జారుతరపుణ్యగణ్యు నీసకలదండ, నాథకులసింహుఁ గొండయనారసింహు.

మ. పరకాంతామణిఁ దల్లిగా మనమున న్భావించు నేవేళ నె
వ్వరితో బొంకఁ డొకప్పు డన్యధనము ల్వాంఛింపఁ డశ్రాంతమున్

---

[1] వైరించాండపెట్టి - మూలము.

హరినామస్మరణం బె కాని యితరవ్యాసంగముల్ సేయఁ డా
నరసామాత్యునిసాటి యాదురె ప్రధానశ్రేణిలో నెవ్వరున్. ౩౮

క. నారదుఁ బ్రహ్లాదు న్శుకుఁ, బారాశర్యు న్వసిష్ఠు బలి గాంగేయుం
గోరి వినుతించువేళల, ధారుణిలో నరసమంత్రిఁ దగు వినుతింపన్. ౩౯

సీ. ఆనరసామాత్యుఁ డద్రినందనతోడ నలయరుంధతితోడ నదితితోడ
భూమిజతోడ లోపాముద్రతోడ నాజాహ్నవితోడఁ గౌసల్యతోడ
ధారణీకాంతతో భారతీసతితోడఁ బౌలోమితోడఁ సుభద్రతోడ
రుక్మిణీరమణితో రోహిణీదేవితో దమయంతితోడ గాంధారితోడ
సాటిసేయంగఁ దగినట్టి జలరుహాక్షిఁ, బరమకళ్యాణిఁ దిరుమలాంబను వరించి
రమ్యముగ బ్రోలుగంటిపురంబునందుఁ, దనరె సౌభాగ్యముల బంధుజనులు

క. శ్రీదనర ననుదినంబును, మేదురభోగములచేత మించినవేడ్కన్ [వొగడ.
మేదినిలోపల వెలసిన, యాదంపతులకును బంధు లానందింపన్. ౪౦

సీ. నెత్తమ్మితావిఁ జెందినపద్మినీజాతికొమ్మల కతనుండు తిమ్మఘనుఁడు
బంధువర్గంబులభవనాంగణంబుల వెలయు వేలుపుఁదిప్ప వెంగళప్ప
వెలలేనివస్తువు ల్విద్వత్కవీంద్రుల కొసఁగుదానవిహారి యోబశౌరిఁ
నం దేలచిన యోబనాథహృద్వీణకు రంగు మీఱినతంత్రి రంగమంత్రి
చండమార్తాండసదృశుండు కొండవిభుఁడు, దిశలసత్కీర్తిచంద్రికల్ తేజరిల్ల
జననమొందిరి కల్పవృక్షంబు లేను, బురుషరూపము ధరియించి పుట్టెననఁగ.[1]

గీ. అందు నగ్రజుఁడైన తిమ్మాహ్వయుండు, ప్రేమతో లక్ష్మమాంబను బెండ్లియాడి
కుశలవులఁ బోలువారలవిశదయశుల, సింగనను మాదనను గాంచెఁ జెన్నుమీఱ

క. ఘనుఁడైన వెంగళప్ప యు, నానరంగాఁ దిమ్మమాంబ నుద్వాహం బై
దిననాథప్రతిమప్రభు, జననుతచారిత్రు, సూరసచివుని గనియెన్. ౪౩

చ. ఉరుతరపుణ్యగణ్యుఁ డగునోబయమంత్రియు గోపమాంబ నం
బురుహదళాయతాక్షిఁ బరిపూర్ణనిశాకరసన్నిభాననం
బరిణయమై చెలంగి కులపావనుల న్మహనీయవైభవ
స్థిరులను గాంచె నిర్వురను జెన్నచమూవరుఁ దిమ్మనాహ్వయున్. ౪౪

చ. ఘనతరుఁడైనదానగుణగణ్యుఁడు రంగనదండనాథుఁ డా
వననిధిరాజకన్య కెనవచ్చినకోమలి యజ్ఞవేదిను

---

[1] పుట్టిరనగా - మూలము.

ధ్యను హనుమాంగనామణి ముదంబలరంగ వివాహమై సుహృ
జ్జనముఁలుసన్నుతింప ఘనసంపద సొంపువహించె నెంతయున్. ౪౫

క. అంగజనిభుండు కొండన, యుం గడువైభవమువీఱ నుత్పలగంధిన్
రంగాంబను నిరుపమితశు, భాంగి న్వరియించి మించె నంచితలీలన్. ౪౬

గీ. ఆసరసమంత్రిశేఖరునవరజుండు, గంధిలాశుగలావణ్యగణ్యమూర్తి
తిమ్మధీమణి వెలసె ధాత్రీతలమునఁ, బన్నగారాతివాహనభక్తిపరత. ౪౭

మ. భువిలో నన్నము వెట్టు ద్వాదశుల నాభూదేవరత్నంబు రెం
డవరుక్మాంగదభూకళత్రుఁ డొ యనా నర్థుల్ ప్రియంబందఁ గ
ర్ణవితీర్ణి[1] ప్రతిభావిభాసి యయి యెన్నం[2] జాలి మందాకినీ
లవలీకల్పలతాసితాంశుహిమఖేలత్కీర్తిసంపన్నతన్. ౪౮

గీ. ఆతనికిఁ బుణ్యవతియైన యక్కమాంబ,వలనఁదనయులుగలిగిరివనధిసములు
తిమ్మధీరుండునప్పమంత్రియునునరస,సచివుఁడునుదిర్మలయ్యయుఁజారుయశులు

క. ఏవంవిధవంశంబున, నావిఖ్యాతప్రధానహర్యక్షులలో
శ్రీ వెలయఁ గీర్తిశుభగం, భావుకుఁడై రంగమంత్రి మహి నుతికెక్కెన్. ౫౦

సీ. సర్వంసహామహాజలరుహాకరమున విహరించు నేమంత్రివిజయలక్ష్మి
దిగ్వధూదరహాసదీప్తులతోఁ జెల్మి గావించు నేమంత్రిఘనయశంబు
పెరిమె నంభోధికిఁ బెక్కండ్రుసుతుల నుత్పాదించు నేమంత్రిదానవారి
పున్నమజాబిల్లిచెన్ను నన్నువచేసి నవ్వు నేమంత్రిసౌందర్యరేఖ
యతఁడుహావళిచినయాభశావనీశ,బహుళసామ్రాజ్యధౌరేయమహిమనిపుణ
విపులబాహార్గళాటోపవిజితభుజగ,సార్వభౌముండు రంగయసచివఘనుఁడు.

సీ. వైభవస్ఫురణచే వజ్రాయుధుండయ్యు నన్యభామినిఁ గోరఁ డాత్మయుండు
సౌందర్యరేఖతోఁ జక్రాహితుండయ్యుఁ దొడిఁబడ నిజగురుద్రోహి గాఁడు
వరదానవైఖరి వైరోచనుండయ్యుఁ గించిత్తు నర్థికిఁ గ్రిందుపడఁడు
వల్గువిక్రమశక్తి ఫల్గునుండయ్యును వెఱచి పోర శిఖండివెనుక నిలువఁ
డవుర కర్ణాటలాటచోటాంధ్రముఖ్య, మానవాధిపఘనసభామధ్యభాగ
మాగధానీకజేగీయమానకీర్తి, రమ్యగుణహారి నరసయరంగశౌరి. ౫౨

శా. కట్టించెం గలశాంబురాశితనయాకాంతామితాగారము
ల్పెట్టించెన్ ధరలోన సత్త్రములు భూబృందారకశ్రేణికి

---

[1] వితీర్ణాన్ - మూ. [2] యంన్నన్ - మూ.

నట్టిచెంగపటారిమంత్రివరుల న్సత్కీర్తి లోకంబుల
న్నెట్టించె న్నరసయ్యరంగసచివశ్రేష్ఠుండు నిష్ఠారతిన్. ౫౩

చ. ధనములు గూడఁబెట్టి వసుధాస్థలిఁ గొందఱు కూళమంత్రు లా
ధనములు రాజబాధల వృథా పొరివోవఁగనిత్తు రజ్ఞులై
జననుతచర్యఁ జైననరసప్రభురంగనమంత్రి దా యశో
ధనములు గూడఁబెట్టి ప్రమదంబున మించె ధరాతలంబునన్. ౫౪

ఉ. రంగనివాసనిస్తులధరంగని పంకజనాభపుత్రుఁదా
రంగని యభ్రవాహిని తెరంగని పాండ్రలసత్సుధాసుధా
రంగని సత్ప్రభాసురుచిరంబగు శ్వేతవరాహమూర్తికో
ఱంగని ప్రోలుగంటిపురిరంగనికీర్తి హసించు నిమ్మహిన్. ౫౫

గీ. ఎలమి నందెలచినయాభ శేంద్రదత్త, సలలితాందోళికాచ్ఛత్రచామరాది
చిహ్నములుదాల్చియెంతయుఁజెన్ను మీఱె, మంత్రిరంగన వెలయుభూమండ [లమున.

సీ. అమరమర్త్యభుజంగమారాధ్యసౌగాష్ఠసోమేశ్వరస్థానశోభితంబు
చెన్న కేశవదేవశేఖరప్రోత్తుంగభవనగోపురసౌధభాసురంబు
పాతకజీమూతపటలఝంఝానిల తుంగభద్రాతీరసంగతంబు
విహృతిలాలనసారమహిళాంఘ్రిలాక్షాంక విలసితప్రాకారవేష్టితంబు
జవనసైంధవగంధేభసంకులంబు, చతురవారవిలాసినీసమధికంబు
బహుళనిస్తులవస్తుసంపత్తివిజిత, గోపురం బొప్పుఁ బ్రోలుగంటీపురంబు. ౫౬

క. ఆపురి కేశవమూర్తికి, దీపితమణిభూష లొసఁగి దృఢతరరాజ్య
శ్రీపాలనఖేలనధౌ,రాపాలుఁడు నరసవిభునిరంగన వెలయున్. ౫౭

సీ. గురుతరవాధూలగోత్రాన్వయాంభోధిపూర్ణిమాచంద్రుఁడై పొలుపుమీఱె
జైనచార్వాకాదిసకలదుర్మతఘోరగహనధూమాంకుఁడై కణఁకమించె
శిష్యకదంబకచిరతరసంపత్తివితరణఖ్యాతిమై వృద్ధిఁబొందె
శ్రీవేంకటాచలశిఖరమందిరదేవతావరమూర్తియై యవతరించె
జగతిఁ గందాళభావనాచార్యవర్య, తనయుఁ డయ్యె గురుస్వామిఘనత కెక్కె-
నట్టి శ్రీరంగగురునాథుఁ డాత్మగురుఁడు, గాఁగ సన్నుతివడసె రంగప్రభుండు.

షష్ఠ్యంతములు.

క. ఏతాదృగ్గుణనుధికిని, ఖ్యాతాశ్రితసకలసుకవికలశాంబుధికిన్
వీతాభిమానశాత్రవ, జాతాభయదాననిపుణశయసేవధికిన్. ౬౦

---

[1] నట్టించెన్ - ము.

క. ఆర్వేలకులోజ్జ్వలునకు, గర్వితరిపుగహనదహనకనదనలునకున్
సర్వంసహామహాధిక, ధూర్వహబలునకును విగతదుశ్శీలునకున్. ౬౧

క. ఖండితఘనదుష్కృతికిని, బండితజేగీయమానపరహితకృతికిన్
గండస్థలమండితమణి, కుండలవితతికి నిరస్తకుహనామతికిన్. ౬౨

క. పాత్రచరితాశ్వలాయన, సూత్రున కధికతరసుకృతశుభగుణచంచ
ద్గాత్రునకును బుధనుతచా, రిత్రున కశ్రాంతకృతహరిస్తోత్రునకున్. ౬౩

క. శ్రీవరపాదాంభోరుహ, సేవాసక్తావధానచిత్తాబ్జునకున్
భావభవసదృశరూపధు, రావంచితనిష్కళంకరాకాబ్జునకున్. ౬౪

క. హిమమండలరిపుమండల, సముచండిమభీమధామసంస్తావ్యునకున్
రమణీయసురమణీనిక, రమణీధ్యేయునకు దానరాధేయునకున్. ౬౫

క. సరసప్రధానురంగన, కరినృపదుర్మంత్రిగర్వహతిచంగునకుం
గరుణాగుణసంగునకును, బరమతరపరోపకారఫలితాంగునకున్. ౬౬

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నే రచియింపంబూనిన యుత్తరనరసింహపురాణంబునకుఁ బ్రారంభం బెట్టి దనిన. ౬౭

కథాప్రారంభము.

ఉ. పుణ్య మగణ్యయాగఫలభోగనిరస్తసమస్తదేవకా
ర్పణ్యము ముక్తియావతీశరణ్య ముదగ్రసమగ్రబోధదా
క్షిణ్య మశేషకాననవిశేషవరేణ్యము నైన నైమిశా
రణ్యము చూడ నింపగుఁ దరణ్యభిభావిసరణ్యగాగ్రమై. ౬౮

సీ. ఏయరణ్యమునందు నింద్రాదిదేవతాతతి సకుటుంబమై తరలకుండు
నేయరణ్యమునందు నిసుమంత జాతివైరము లేక సత్త్వజాతములు మెలఁగు
నేయరణ్యమునందు నిందుశేఖరధాతృకమలాక్షముఖులు సౌఖ్యంబు గాంతు
రేయరణ్యమునందు నాయురారోగ్యాభివృద్ధిప్రదాయి వివేక మడరు
నేయరణ్యంబునందు భక్తేప్సితార్థ, సిద్ధికరి యైనయోగలక్ష్మియుఁ జెలంగు
నట్టి శ్రీనైమిశారణ్య మఖిలమౌని, విహరణస్థానియై యభివృద్ధిఁ దనరు. ౬౯

వ. ఆనైమిశారణ్యంబునం బ్రబోధనిస్తంద్రు లగుమహామునీంద్రు లఖిలకల్యాణాకర్షణుం డగురోమహర్షణువలన హిరణ్యకశిపుజన్మంబును నతనితపోమహత్త్వంబును జంభునికూఁతు రైనయంభోరుహాక్షిఁ గయాధు వనుదానిస్వయంవరంబును మొక్కలంబున నక్కన్యకారత్నంబు హిరణ్యాక్షుపూర్వజుం డఖర్వ

దోర్గర్వంబునం బెచ్చుటయును జంభహిరణ్యాకశిపులయుద్ధసంరంభంబును నారంభోరువులవలనఁ బ్రహ్లాదు నుదయంబును నతండు దైత్యకుమారులకు విష్ణుభక్తిప్రకారం బుపదేశించుటయును గనకకశిపుండు తనతనయుం గనలి పలుకుటయును శ్రీనృసింహావతారంబును హిరణ్యాకశిపువిశసనంబును మొదలుగాఁ గలుగుకథావధానంబులు విని యక్కథకునకు శౌనకాదిమునీంద్రులి ట్లనిరి. ౭౦

ఉ. శ్రీనరసింహమూర్తి సురసిద్ధగణంబులు సన్నుతింప స
ద్దానవనాథువక్షము శితత్రిదశేశ్వరవజ్రనిష్ఠురా
త్యానతవిస్ఫురన్నఖచయాగ్రముల న్విదళించి యంతఁ ద
త్సూనునిఁ గాచి యెచ్చటికిఁ జువ్వన నేగెనొకో యకల్మషా. ౭౧

గీ. విష్ణుకథలు తొల్లి వినినవేనియు నిత్య, నూతనోత్సుకంబు నూలుకొలిపి
పరిణమింపఁ జేయు హరిణాంకకిరణంబు, లభినవములుగావె యనుదినంబు. ౭౨

క. భవదీయముఖవినిర్గత, వివిధకథామృతము గ్రోలి వివశములై మా
చెవు లిపుడుఁ దనివిఁ బొందవు, భవగుణరహితప్రచార పరమోదారా. ౭౩

వ. అని పలుకు నమ్మహాతపోధనుల మునుమినుకులంబోని సూక్తిజాలంబు లాలించి సహర్షోత్కర్షంబుగ రోమహర్షణుం డమ్మహాత్ముల కి ట్లనియె. ౭౪

క. నారాయణపదయుగళాం, భోరుహసద్భక్తు లఖిలపూజ్యచరిత్రుల్
మీ రెఱుఁగని విష్ణుకథా, ప్రారంభము లున్నవే మహామతులారా. ౭౫

గీ. అయిన నేమి యుష్మదంఘ్రిపదార్చనా, ఫలితబుద్ధి సిద్ధిఁ బరఁగి యేను
నృహరిదివ్యదేహనిర్యాణ[1]వృత్తంబు, వినినయంత మీకు విన్నవింతు. ౭౬

—— నారదుఁ డింద్రునికడకు వచ్చుట. ——

వ. అది యెట్టి దనిన నొక్కనాఁడు మహేంద్రుండు దేవగంధర్వసిద్ధసాధ్యరక్షోయక్షదిక్పాలకకిన్నరకింపురుషగణంబులును రంభాదిసురకామినులుం గొలువ నిండుకొలువున కేతెంచి యందు రత్ననిర్మితం బైనసింహాసనంబున సమాసీనుండై యున్నసమయంబున సమరభోజనప్రయోజనవిశారదుం డగు నారదుం డేతెంచిన నమ్మహాత్ముని నెదుర్కొని యర్ఘ్యపాద్యాదు లర్పించి సముచితాసనంబున నుపవిష్టుం జేసి కృతాంజలియై యిట్లనియె. ౭౭

క. భవదీయపాదరేణువు, దవిలిన మద్భవన మెల్ల ధన్యత నొందెన్
వివిధశుభాస్పద మయ్యెను, దివసము త్వద్దర్శనమున దివ్యమునీంద్రా. ౭౮

[1] వృత్తమే - మూ.

గీ. అడుగవలయు నొక్కటడిగెద నది మాకు, నిర్ణయింపవలయు నేర్పుతోడ
నీజగంబులందు నెఱుఁగని దొకటైన, గలదె మీకు నఖిలకలుషదూర ౭౯

క. హరి నరహరియై నఖముల, సురవైరి వధించి యతనిసుతుఁ గాచి యనం
తరమున నిజతను వేక్రియఁ, బరిముక్తము చేసెనొక్కొ పరమార్థజ్ఞా. ౮౦

వ. అని పలికిన దేవేంద్రునకు మునీంద్రుం డిట్లనియె. ౮౧

ఉ. ఆ నరసింహుఁ డట్లు శరభాకృతిఁ దాల్చుపురాసురారితోఁ
బూనినరోషవహ్ని నిజభూత్కృతిమారుతవేగవర్ధితం
బై నలినోద్భవాండము నహర్నిశముల్ దహియింప దేవతా
దానవబృందము ల్బెగడఁ దా నొనరించె రణం బరీణుఁడై. ౮౨

క. శరభనృహరు లీక్రియ దు, ర్ధరయుద్ధముచేసి చేసి తమతమ తేజ
స్స్ఫురణాపరిణాహము లా, దరమున నజువలనఁ దెలిసి తత్ప్రియమునకై. ౮౩

క. నరసింహశరభరూపము, లురవడి నుపసంహరించి యొద్దికతోడన్
హరిహరు లొకతనువున నిలి, చిరి సురలు నుతింప భువన చిత్రచరిత్రా. ౮౪

క. ఆక్షేత్రము హరిహర మన, దక్షిణదిక్ప్రథిత మయ్యెఁ దన్నికటమహీ
మక్షికయు నిలిగి యక్షయ, మోక్షశ్రీ నక్షియుగళముకురము సేయున్.

వ. అని యిట్లు నారదుండు నృసింహావతారోపసంహారవృత్తాంతం బెఱింగించిన
విని పురందరుం డిట్లనియె. ౮౬

క. హరిహరులు లోకరక్షా, పరులు నృహరిశరభరూపబంధురులై భీ
కరఖరకరకరశితముఖ, శరముల ననిసేయు టేమిచందమొ యనఘా. ౮౭

క. సురభావితపదయుగ యగు, శరభాకృతి పూర్ణచంద్రశరభాకృతి శం
కరునకుఁ బూనఁగ నేపని, హరు వయ్యెనొకో రణాశనా తెలుపఁ గదే. ౮౮

వ. ఇవ్విధంబున శచీవల్లభుండు పలికినఁ దపోధనవల్లభుండు విని శరభావతార
వృత్తాంతంబు స్వకీయాపరాధంబున నైనది యగుటంజేసి యతండు తత్క
థావిశేషంబు సంకోచంబునం జెప్పి బ్రహ్మలోకంబున కరిగె నని రోమహర్ష
ణుండు శౌనకాదులకు విన్నవించిన నమ్మునీంద్రు లిట్లనిరి. ౮౯

క. ఏమియపరాధ మొదవెం, దామరవిరిమునుమనందుఁ దత్కథ సర్వం
బామీఁదటివృత్తాంతము, ధీమహితా నీవు మాకుఁ దెలుపఁగవలయున్. ౯౦

వ. అనిన విని రోమహర్షణుం డమ్మునీంద్రుల కిట్లనియె. ౯౧

సీ. హరిదానవాధీశు నణఁపనుద్యుక్తుఁడై పురుషహర్యక్షవిస్ఫురణ దాల్చి
త్రిభువనానందవర్ధిష్ణుఁడై యాహిరణ్యకశిపు నరికట్టి యరఁగఁబట్టి

యాదిభాగవతుఁ బ్రహ్లాదునిఁ దద్రాజ్యవిభునిఁగా నొనరించి శుభము లొదవఁ
బ్రజలరక్షించి భూభారమంతయు మాన్చి నిశ్చింతహృదయుఁడై నెగడియుండె
సంతహాతశేషులైన దైత్యాధిపతులు, సంతతంబునుభయసమాక్రాంతులగుచు
మందరద్రోణికామధ్యమంబునకును, జేరి యచ్చో మిథస్సమాసీనులగుచు.

క. చింతాపరవశులై మది, నెంతయుఁ బరితాప మంది హితకార్యంబుల్
చింతించుచుఁ దమలోన, త్యంతంబును బ్రదుకుఁదెరువు తహాతహా సూపన్.

ఉ. దానవనాయకుం డణఁగెఁ దత్సుతుఁ డిప్పుడు విష్ణుభక్తుఁడై
దీనునిమాడ్కిఁ బ్రత్యహము దేవగణంబుల కాప్తుఁడై తదీ
యానుమతంబులైనపను లర్థి నొనర్చుచు నున్నవాఁడు దు
ర్మానముతోడఁ దండ్రిపగ మానసవీథిఁ దలంపఁ డింతయున్. ౯౪

సీ. అవినీతుఁడైన ప్రహ్లాదుని మనకెల్లఁ బతిగాఁ దలంచినఁ బ్రాణహాని
వంద్యుఁడై దేవుఁడై వరదుఁడై దైతేయపతులకెల్లను దిక్కు పార్వతీశుఁ
డామహాత్ముని నాత్మఁ బ్రేమతోఁ దలఁచినఁ గలుగు నిష్టము[1]లైన ఫలములెల్ల
నీయఁడే తొల్లి దైత్యేంద్రుల కతిమోదమున వరంబులు లోకములు నుతింప
ననుచుఁ దలపోసి యాతుధానాగ్రచరులు, పద్మమిత్రునిపై దృష్టిపాదుకొలిపి
జలము వాయువు నాహారములుగ నడపి, తపము సేయంగఁబూనిరిదర్పముడిగి.

దానవులు శివునింగూర్చి తపము చేయుట.

చ. దనుజులు దేహవాంఛ విడఁదన్ని శివాధిపుఁగూర్చి సంతసం
బునఁ దప మాచరించునెడఁ బుట్టినతద్దహనోగ్రకీలల
న్మనుకొని సర్వలోకములు ముచ్చముణింగె బెహోరి సంచుల
న్దినముతుది న్మణించినగతిం బ్రవిముక్తబహిఃప్రచారతన్. ౯౫

క. దనుజకృతం బగుతపమున, మనసిజసంహారునినిండుమనము గరంగెం
గనదనలద్రావితనూ, తననవనీతప్రపూరితకలశలీలన్ ౯౬

సీ. వలమానదహనకీలల నీను నెమ్మోము ములికితో డావంక కలికితోడ
వెలఁదివెన్నెలరేల వికసించు విరవాజి[2]పువ్వుతో నిద్దంపునవ్వుతోడ
వలపువసంతంబుఁ దలకొల్పు సుస్నిగ్ధభూతితో శృంగవద్వీతితోడ
వికటంపులీలలు ప్రకటించి నవ్వించు నందితో[3] వినుగూపుమందితోడ
భుజగహారంబుతోడఁ గర్పూరతుహిన, రాశిసంకాశకాంతిపూరంబుతోడ
నసురరిపులకుఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెనిఖిల, సంయమివశంకరుం డగుశంకరుండు.

---

[1] నిష్కామము - మూ. [2] విరివాజి - మూ. [3] వందితో - మూ.

మ. కని రాదైత్యులు నందివాహనుని శ్రీకంఠుం ద్రిశూలాయుధు
  స్వనజాతారికళాధరుఁ హిమసుధావర్ణుం ద్రినేత్రుం జతుర్భుజం
  గనికాయాంచితభూషణుం బ్రమథసంక్రాంతుఁ జటాపర్యట
  ద్ఘనపుష్పాకలితుఁ హిమాద్రితనయాకాంతు న్మహాశాంతునిన్. ౯౯

వ. అంత నద్దనుజవీరులు కరుణారసప్రవాహ మకరందనిష్యందతుందిలంబును నకుంఠితకంఠకాళిమకలభసలకలభమసృణంబును బ్రసవశరశరీరగంధసారసంజనితక్షోదమేదురపరాగంబును సరాగజటాపటలఝాటఘటితకుటిలకుముదినీవిటకోరకంబును నుదారబాహామండలవిటపమండితంబును దుహినగిరిదుహితృలతాలింగితంబును నగు నాయనంగమథనునాకారంబు నిజతపఃఫలప్రదాయకం బగు లేఖనాయకశాఖిశేఖరంబుగాఁ దలంచి యలంత కలంతయుం దొలంగి తదీయశీతలచ్ఛాయాచక్రంబు నాశ్రయించుచు నవని కెఱఁగి లేచి కరకమలపుటంబులు నిటలంబుల ఘటియించి యిట్లని స్తుతియించిరి. ౧౦౦

⟷ రాక్షసులు శివుని స్తుతియించుట. ⟷

సీ. శ్రీనీలకంఠ యాశ్రితభక్తవత్సల పురవిభేదన సర్వభూతనాథ
  శంకర గౌరీశ శర్వ లోకేశ్వర గంగాంబుపరిషిక్త కాలరూప
  కందర్పభసితసంక్రాంతభవ్యశరీర చంద్రశేఖర నాగచర్మవసన
  నందివాహన జగద్వందిత శూలవిభ్రాజితకర లోకపాలవినుత
  భవ మహాదేవ పన్నగాభరణ రుద్ర, ప్రమథనాయక దక్షాధ్వరప్రశమన
  యంధకాసురహరణ సత్యస్వరూప, మమ్ము రక్షింపవలయు భీమప్రభావ. ౧౦౧

క. పురుషుఁడు రుద్రుం డనుచును, మొరయుచునలసకలవేదములుచాటెడిచోఁ
  బరమేశ పురుషదైవాం, తరమున్న[1]దియే జగత్త్రితయమునఁ దలఁపన్. ౧౦౨

క. జ్వలనవియన్మరుదచలా, జలదీక్షితచంద్రపంకజప్రియు లన మీ
  విలసన్మూర్తులఁ ద్రిజగం,బులు నిత్యము వృద్ధిఁబొందు భూతనివాసా. ౧౦౩

క. నారదసనకసనందన, మారుతభుగ్రమణవిబుధమంత్రిషడాస్యాం
  భోరుహసంభవముఖ్యులు, మీరూపముఁ దెలియఁ గలరె మీనాంకహరా.

మ. కరిదైత్యేంద్రుని సంహరించి త్రిజగత్కల్యాణముం గోరి శం
  కర నీ వాక్రియఁ దాండవంబుసలుపంగా నీదుమై రాలున
  మ్మరులుం గన్మనిబూది దేవమునిసామ్రాట్సిద్ధగంధర్వభా
  స్కరచంద్రాదులు దాల్తు రౌదలల రాకాకాముకాభప్రభా. ౧౦౫

---

[1] మున్నదయే - మూ.

చ. ధరణి రథంబు చక్రములు తారకనాయకలోకలోచను
ల్పరపగువేదజాలములు పన్నినతేజులు నల్వ యంత ని
ర్జరగిరి విల్లు సింగిణి భుజంగమభర్త శితాస్త్ర మిందిరే
శ్వరుఁడును నై చెలంగఁ బురసంహరణం బొనరించి తీశ్వరా. ౧౦౬

చ. గరుసులుమీఱ మందరముఁ గవ్వముచేసి సురాసురావళుల్
తరువఁగఁ దర్వఁగా నిఖిలదాహకరోత్కట కీలజాల మై
గరళము పర్వఁ గేలఁ గొని కంఠముసేర్చితి విట్టి మొక్కలం
బొరులకు సంభవించునె సురోత్తమ పాదనతాత్మవిత్తమా. ౧౦౭

ఉ. దక్షుఁడు దక్షుఁడై క్రతువిధానమొనర్పఁగ దర్పఘోరగా
త్రేక్షణవిస్ఫులింగముల నెల్లజగంబుల వేఁచుచు న్విరూ
పాక్ష తదీయమస్తకము హస్తకనన్మణికందుకంబుగా
నాక్షణమాత్రఁ జేయవె మహాపురభైరవ కాంతికైరవా. ౧౦౮

క. రక్షారుద్రాక్షాపరి, లక్షితశుభలక్షణులకు లంచము లిడు న
న్మోక్షరమ యిక్షుకార్ముక, శిక్షాకాంక్షయనిటలశిఖిజటిలశిఖా. ౧౦౯

క. కలువీడు చేతికూఁడు, న్గలకలజం దెంపుఁద్రాఁడు మదనునిసూడుళ్
వలచేఁ గంకటికోఁడుం, గలవాఁడొ నీదుకరుణగలవాఁడు శివా. ౧౧౦

చ. పరధనచోరకుండు గురుభామలతో రతిసల్పువాఁడు భూ
సురవరహంత మద్యపుఁడు సూనృతవాక్యవిహీనుఁ డాదిగాఁ
బరఁగునశేషకల్మషులు పన్నగభూషణ మీపదాంబుజో
పరిపరిలగ్నభక్తిపరిపాకమున న్సుఖు లౌదు రెయ్యెడళ్. ౧౧౧

క. శివశివ యని మిముఁ దలఁచిన, భవ భవరాహిత్యమొంది పంచజనుఁడు ప్రా
భవభవనాయితతనువై, కవకవ నగు జన్మపాశకాండాన్వితులళ్. ౧౧౨

ఉ. సైకతదారులోహమణిచందనపంకములందు దివ్యలిం
గాకృతిగా నొనర్చి మిము నందుపయి న్విడియించుచుళ్ వృథా
పాకముగాని నేమముల భక్తిభరంబునఁ బూజసేయు పు
ణ్యాకృతు లుందు రెందుఁ బ్రమథాధిపులై రజతాద్రికందరళ్. ౧౧౩

క. శివలింగదాన మర్వి, దివిజులకు నొసంగునట్టి ధృతిమంతులు పు
త్రనధూధనవాహనబాం, ధవపరివృతు లగుచు సంపదలు గాంతు రిలళ్.

సీ. భసితత్రిపుండ్రము ల్ఫాలపట్టికలపై ధరియింపనేర్చినతత్త్వవిదులు
కంఠభూషలుగాఁగఁ గైకొని రుద్రాక్షదామము ల్దాల్చినధర్మరతులు

ప్రేమతోఁ బంచాక్షరీమంత్రరాజంబు జపియించు సంతతాచారపరులు
బాహ్యంబు మఱచి యా[1]భ్యంతరమ్మున నిమ్ము ధ్యానంబు సేయు పుణ్యస్వరూపు
లన్య మెఱుఁగక శైవమార్గానురక్తిఁ, బొదలుచుండెడు విశ్రుతాద్భుతచరిత్రు
లలఘుపుణ్యులు భవబంధములు త్యజించి, ప్రమథులై నిమ్ము సేవింతు రమరవంద్య

నిరోష్ఠ్యసీసము.

సతతసత్యాకార చంద్రశేఖర శైలతనయాధినాయక దైత్యహరణ
గరళసంక్రాంతకంధర దయాసాగర హరిరాజకటక యనంగదళన
గంగాధర యహార్యఖండనాద్యాశాదళేశార్చిత శ్రీశ హితగణేశ
ఘనగజాజినచేలకలితకటిస్థల రజతాద్రినిలయ సారజ్ఞరసిక
ఖరఖరానలశశినేత్ర కాంచనాగ, శార్ఙ్గరంజితకరకంజ చక్రహస్త
నిశితసాయక నిఖిలార్థ నిత్యచరిత, సకలజగదయనయద రసాశతాంగ. ౧౧౬

చ. జయజయ పార్వతీరమణ చంద్రహుతాశనసూర్యలోచనా
జయజయ దేవతానివహసంతతసన్నుత భక్తవత్సలా
జయజయ పద్మజాదిమునిసంఘనిషేవితభావభావితా
జయజయ వామదేవ గజచర్మధరా బహుధర్మసాదరా. ౧౧౭

వ. అని యిట్లు దానవవీరులు సాక్షాత్కరించిన దాక్షాయణీవల్లభుని ననేకవిధం
బుల సన్నుతించి మఱియు ని ట్లనిరి. ౧౧౮

సీ. విను విరూపాక్ష నీకనికరంబునఁ జాలఁ బొదలి హిరణ్యాక్షపూర్వజుండు
భూస్వర్గపాతాళములు మూఁడు నరికట్టి గరిగంటిగాని సౌఖ్యములఁ దనరి
విభవసంపూర్ణుఁ డై వెలసి యుండెడిచోట దంష్ట్రాకరాళవక్త్రంబుతోడ
నరసింహరూపంబుధరియించి కఱివేలుపుక్కుఁ[2]గంబము చించి యుఱక వెడలి
తొడలపైఁ బెట్టి దైత్యేంద్రు నడఁగఁబట్టి, శితనఖరశిరములఁ గుక్షి చీరి వైచి
సకలరాక్షసబలమెల్ల సంహరించి, తత్కుమారునిఁ గాచె నంధకవిదారి. ౧౧౯

క. ఆనరకేసరినాసా, నూనానిలనిహతిఁ గెరలునురుదంష్ట్రాదం
డాననదహనజ్వాలకు, దానవసంతానములు పతంగము లయ్యెన్. ౧౨౦

వ. మఱియును. ౧౨౧

సీ. హాలహాలారవనర్తనారంభరంగమై మేటిజిహ్వాకకోల మెఱుఁగులీనఁ
జటచిటారభటితోఁ జెలఁగుదంష్ట్రాటంకసంవర్తవహ్ని పోసనముగొనఁగ

---

[1] యాభ్యంతరంబు - మూ. [2] కఱవేల్పు పుక్కు - మూ.

భుగభుగధ్వనులతో నెగసిమిన్నందుచు భూత్కారవాయువుల్పొటము లెగయఁ
గిటకిటచ్ఛబ్దసంకీర్ణంబులై దంతకూటకాటికలు కోలాటమాడఁ
బద్మజాతాదిసురల్లెల్ల భయమునొంద, నున్నవాఁడ దె నరసింహుఁడుగ్రుఁడగుచు
నతనికతమున నుద్భవం బైన సాధ్వసంబుఁదొలఁగించి మముఁ బ్రోవు చంద్రజూట.

వ. అని యిట్లు సురలు నరసింహావిర్భావవృత్తాంతం బెఱింగించిన నాకర్ణించి పరమేశ్వరుం డిట్లనియె. ౧౨౩

సీ. దనుజనాయకుఁగార తథ్యంబు చెప్పెద వీనులు దనియంగ వినఁగవలయుఁ
గార్యసాధ్యము లైనకర్తవ్యకర్మముల్ ఖడ్గసాధ్యంబులు గావు ఖడ్గ
సాధ్యంబు లైనట్టి సకలకర్మంబులు గార్యసాధ్యంబులు గావు తెలియ
నీరెండు నెఱిఁగి యెయ్యది యెందు కర్జంబు తద్వినియోగంబు దగినకార్య
మందుఁ దలకొల్ప సిద్ధించు నర్థలాభ, మట్లుగావునఁ ద్రత్తఱం బాత్మ నణఁచి
తపముచాలించుఁడెంత యేనుపమఁ జేసి, పాదుకొల్పెద మీకార్యభాగమిపుడు.

వ. అని యాకాకోదరకుండలుం డామహోదరదీర్ఘదర్వీదంతఘాటకప్రముఖు లైన పూర్వబర్హిర్ముఖుల నాదరించి. ౧౨౫

క. సురగరుడోరగనరకి, న్నరనానానుతులు చెలఁగ నాగాభరణుం
డరిగెఁ దనవెండికొండకు, గిరిజాకరజలజపత్రకీలికరుఁ డై. ౧౨౬

వ. ఆసమయంబున. ౧౨౭

సీ. భర్గుమైభోగంపుఁ బచ్చడంబులకుఁ గెంజడరంగుచంద్రికచాయ వేయఁ
బండువెన్నెలమ్రుగ్గుపైనిండఁ బేరిన పద్మారిగతి మేనిభసితమమర
నాకాశగంగామహాకుల్య వలిమలఁబోలెఁ జన్నిదముల పొంకమమరఁ
గరుణాంబుపూర్ణహృత్కమలంబుగతిఁ గేలి తీర్థకుండిక భానుదీప్తిఁ దెగడ
నక్షమణిభూషణాంకితుం డాదివైష్ణ, వాన్వయవతంస మఖిలవిద్యావిశార
దుండు నారదుఁడే తెంచె ఖండపరశు, వెండికొండకుఁ గన్నులపండువగుచు.

క. హరుని గనుంగొని తత్పద, సరసిజయుగమునకు మ్రొక్కి చతురయుపతి క్రొ
మ్ముఱువున నురమునఁ బాయక, మరులుకొనఁగఁ జేయు తనదుమహతివీణఁ

వ. ప్రసారితంబు లైన తంత్రీముఖములందు సారియలొనరం గూర్చి యందు స్థాయి సంచార్యారోహావరోహభేదరూపంబుల వాద్యనువాది వివాదిసంవాదులు మొదలైన ద్వావింశతిశ్రుతిమండల సమేతంబు లై నంద్యావరజీమూతసుభద్ర నామకం బైన గ్రామత్రయంబునుగలిగి యేకోనవింశతి మూర్ఛనానామ భేదంబులం బ్రవర్తించు షడ్జర్షభగాంధారమధ్యమపంచమదైవతనిషాదస్వరం

కొందఱు నిఘంటుకర్త లీ యార్యశబ్దము "ఋ గతౌ" అను ధాతువు నుండి, మఱికొందఱు, అర్చ్ ధాతువునుండి, పుట్టిన దని చెప్పిరి. "అర్యః స్వామి వైశ్యయోః" (3-1-103) అని పాణిని చెప్పిన "అర్యశబ్దము" యీ యార్యశబ్దము పర్యాయపదము లయియున్నట్లు వేదమంత్రములవలననే కానవచ్చుచున్నది. వాజసనేయసంహిత (20-17) లో "యచ్ఛూద్రే యదర్యే యదేనశ్చకృమా వయమ్" అని యున్నది. దానునికి విరుద్ధ మగు నార్యపత్న్యాది సమాసములు కనఁబడుటచే ఋగ్వేదమందుఁగూడ నర్యశబ్ద మార్యుఁడను నర్థమందుఁ బ్రయోగింపఁబడినది. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రలను నాలుగువర్ణము లేర్పడిన తరువాత నీ యర్యశబ్దము ద్విజసామాన్యమును జెప్పుటయేకాక ప్రత్యేకముగా వైశ్యులకుఁగూడఁ జెందెను. లాట్యాయన శ్రౌతసూత్రమందొకానొక శ్రౌతకర్మను విధించి "ఇది యర్యుఁడాచరింపవలసినకర్మ; అర్యుఁడు దొరకనియెడ నార్యుఁడైనఁ జేయవచ్చు" నని యున్నది. "అర్యాభావే యఃకశ్చనార్యో వణిజః" దీని వ్యాఖ్యానము—"యది వైశ్యో నలభ్యతే యః కశ్చనార్యో వర్ణస్స్యాత్ బ్రాహ్మణోవా క్షత్రియోవా".

౩. ఈ యార్యులనివాసస్థాన మెద్ది?

మన మేజాతివారి చరిత్రము నైన విమర్శించునపుడు డతీతకాలారంభము మొదలుకొని విమర్శింప నారంభింపవలెను. మనము వెనుకకుఁ బోయి విమర్శించినకొలఁదిఁ బురాణకథలు (Myths) ఐతిహ్యములు (Traditions) ప్రచురముగా నుండుకాలము మనవిమర్శలోనికి వచ్చును. ఇంక నావలకుఁ బోవుటకుఁ బ్రయత్నించితిమేని చిట్టచీఁకటివలె నేమియుఁ దెలియని కాలమునకుఁ బోదుము. కొన్నివిషయములలో గ్రీకుదేశచరిత్రమునందువలెఁ జరిత్రకాలము (Historical period) క్రీస్తుశకమునకు ముందు వేయిసంవత్సరము లెనుకకుఁ బోవును. కొంతకాలము క్రిందటఁ ద్రవ్వి తీయఁబడిన గోరీలు, కీర్తిస్తంభములు, స్మారకచిహ్నములుగా నిర్మింపఁబడిన మందిరములు, సమకాలికలిఖితప్రమాణములు మొదలగువానిచే నీజిప్టుదేశపువాస్తవచరిత్రము క్రీస్తుకు మున్నయిదువేల సంవత్సరములక్రిందటనే ప్రారంభ మయిన దని ఋజువుచేయఁబడినది. ఈదేశద్వయవిషయ మయి మన మేరీతిగా నాలోచించినను క్రీస్తుకు ముం దయిదాఱువేలసంవత్సరముల నడుమనే చరిత్రకాల మారంభ మయిన దని యూహించుకొనవలయును. దానికి ముందుఁ బురాణకథ లైతిహ్యములు గాని మ తేమియు లేవు. చరిత్రకాలముకంటె ముం దున్నమనుష్యుని (Prehistoric

man) వృత్తాంతమును దెలిసికొనుట కిప్పటి కున్నవానిలో నివియే ముఖ్యసాధనము లని ౧౯-వ శతకమునుధ్యకాలమువఱకు విమర్శకు లభిప్రాయపడి యట్టి కథల నొకపద్ధతిగా నేర్పఱిచి వానిని వివరింప సాగిరి. ఈకథావివరణములలో నెద్దియుఁ దమప్రయోజనమును సాధించుటకు సమర్థ మయినసాధనములుగాఁ గనఁబడలే దని నిష్పక్షపాతముగా విమర్శించు పాశ్చాత్యపండితులలోఁ గొందఱు నిశ్చయించిరి. కొంతకాలమునకు మఱికొందఱు శబ్దశాస్త్రసహాయముచే (Comparative Philology) నీపురాణకథల నైతిహ్యముల నూతనప్రక్రియచేఁ బరిశీలించి వానిలోనితత్త్వమును మెల్లగా గ్రహింప సాగిరి. ఇంతలో "కొలంబసు" నూతనప్రపంచమును గ్రొత్తగాఁ గనుఁగొన్నట్లు భారతవర్షీయప్రాచీనభాషను బ్రాచీనమతగ్రంథములను గనిపెట్టుటవలనను, సంస్కృతభాషకు ఛందోఽవస్థానభాషకుఁ గలపరస్పరసంబంధమును, సంస్కృతభాషకు, నైరోపాఖండనివాసుల భాషలకుఁ గలపరస్పరసంబంధమును దెలిసికొనుటవలనను బ్రాచీనప్రపంచచరిత్రమును గుఱించి విద్వాంసుల కిదివఱ కున్నయభిప్రాయములు మాఱిపోయినవి.

ఐరోపాఖండమందు నివసించుముఖ్య మయినమనుష్యజాతుల ప్రాచీననవీనభాషలకు భరతఖండనివాసు లగుబ్రాహ్మణులు జరదుష్ట్రమతానుయాయు లగువారు మాటాడుభాషలకుఁ గలపరస్పరసాదృశ్యము కనుఁగొనఁ బడినది. ఈహిందూయూరపియన్భాషల పరస్పరసంబంధసాదృశ్యములవలన నీభాషలన్నియు నొకప్రాచీనభాషయొక్క శాఖ లని కాని వికృతిభాష లని కాని మన మూహింపక తప్పదు. మాతృస్థానాపన్న మయినయొకభాష యుండవలయు నని మన మెప్పు డూహించితిమో యప్పు డట్టి భాషను మాటాడుప్రాచీనార్యజాతివా రుందు రని యనుమేయింపఁదగి యున్నది. పాశ్చాత్యపండితులు (Orientalists) వైదికగ్రంథసమితి నామూలాగ్రముగఁ గృషి చేసినతరువాతఁ బ్రాచీనమనుష్యుని చరిత్రమును గుఱించి వానిజ్ఞానమును గుఱించి కొంత యథార్థవృత్తాంతమును సంపాదించిరి. ష్రేడరుపండితుఁడు తాను వ్రాసిన ప్రాచీనార్యచరిత్ర (Antiqueties of Prehistoric times) మను గ్రంథమందార్యుల ప్రాచీననాగరకతను వారిపురాతనజ్ఞానమును నానాదేశభాషల శబ్దశాస్త్రమును సాధనముగాఁ జేసికొని విపులముగా వివరించెను. పౌరాణికులు (Mythologists) మనుష్యుఁడు హిమఘనీభావానంతరకాలపువాఁ డని (Post-glacial) యూహించి యాకాలమువఱకు వారిశోధనలను (Researches) సాగిం

చిరి. భూమియొక్క శీతోష్ణస్థితి యిపు డెట్లుండెనో యట్టి ప్రాచీనకాలమందుఁ గూడ నట్లె యుండె నని యొప్పుకొనఁబడినది. కావున నిపుడు మన కున్న శీతోష్ణస్థితికంటె నెంతమాత్రము మార్పులేని శీతోష్ణస్థితితోఁ గూడిన దేశమం దీకల్పితకథ లన్నియుఁ బుట్టి వృద్ధి నొందిన వనునూహపై నివి వివరింపఁబడినవి. కొన్నివిషయములయం దీకథల వివరణము లంతతృప్తిగా నుండ లేదు. ఇట్లు వేద మం దున్నకథ లన్నియు నుషోవాదము (Dawn theory) ననుసరించి గాని ఝంఝామారుతవాదము (Storm theory) ననుసరించి గాని వివరింపఁబడినవి. కొన్నివిషయములయం దీవివరణము లంత తృప్తిగా నుండక పోయినను నింద్రుఁడు గాలివాన కధిదేవత యనియు, వృత్రుఁ డనఁగా బ్రతిదినము సూర్యుఁ డస్తమించిన తరువాత లోకము నావరించు చీఁకటి తప్ప మఱి యెద్దియుఁ గా దనియు సమర్థించుటకు ఋగ్వేదమంత్రములే ప్రమాణము. ఈ వేదకథల నీరీతిగా వివరించుక్రమము మొదట నిరుక్తకారు లగుయాస్కుఁడు, అణకావాభుఁడు, ఔపమన్యుఁడు మొద లగువారిచేతనే యారంభింపఁబడినది. తరువాత వేదమును గూలంకషముగాఁ గృషి చేసిన పాశ్చాత్యపండితులు వీనియందు మఱికొన్ని విశేషములఁ గనిపెట్టి వీనిని పెంచినను నిప్పటికి నివి యాస్థితిలోనే యున్నవి. ఆర్యజాతివారి యాదిమనివాసస్థాన మాసియాఖండమధ్యభాగమం దెచ్చటనో యుండె ననియు నచ్చటఁ జిరకాలము నివసించి యున్న యార్యసామాన్య సంఘమునుండి హిందువార్యులు విడిపోయినపిమ్మట వేదసంహితలు రచింపఁబడిన వని యూహింపఁబడె ననియు సమశీతోష్ణస్థితి గల భూవలయభాగమందు (Temperate zone) నివసించిన యయ్యార్యశాఖవారి యభిప్రాయములు వేద సంహితలలో వ్రాయఁబడిన ననియుఁ గొంతకాలముక్రిందటివఱకు విద్వాంసుల కొకనమ్మక ముండెను. పందొమ్మిదవశతాబ్దము కడపటిభాగమందుఁ జేయఁబడిన శాస్త్రశోధనల (Scientific Research) వలన నీవాదము లన్నియు సమూల ఘాతముగాఁ గొట్టఁబడినవి. ఐరోపాఖండములో ననేకస్థలములయందు భూమి లోఁ బాఁతఁబడినవియును, రాళ్లతోను గంచుతోను జేయఁబడినవియునగుపని ముట్లు వందలకొలఁది కానవచ్చుటవలనఁ బురాతనవస్తువిచారణశాస్త్రజ్ఞులు (Archælogists) యుగప్రారంభమునకుఁ బూర్వము లోహము లేవియు లేక పోవుటవలన మనుష్యులు రాళ్లతోఁ జేయఁబడిన కత్తులు మొదలగుసాధనముల నుపయోగించినకాల మొకటి, తరువాతఁ గంచుతోఁ జేసినపనిముట్ల నుపయో గించినకాల మొకటి మఱికొంతకాలము గడచినపిదప నిప్పటి మనవలె నినుము

తోఁ జేయఁబడిన యుపకరణములను వాడుకచేయుచు జీవించినకాలము మఱి యొకటి యని మూఁడుకాలము లున్నట్లు నిశ్చయించిరి. ఉత్తరాభువన మంతయు నొకకాలమందు హిమావృతమై యుండె ననియు నాకాలమందుఁగూడ మనుష్యుఁ డుండె ననియు నాకాలపుశీతోష్ణస్థితి (Climatic Conditions) ప్రకృతపు శీతోష్ణస్థితికంటె నత్యంతవిభిన్నముగా నుండె ననియుఁ గడచినశతాబ్దాంత భాగమున విమర్శకు లగుకొందఱు పాశ్చాత్యపండితులు కనుఁగొనిరి. భూమిలో నడుగునఁ జిరకాలముక్రిందటఁ బాఁతఁబడియున్న మనుష్యశవములను జన్తుశవములను వాని యస్థిపంజరములను త్రవ్వి పైకిఁ దీయించి పరీక్షించిన జన్తుశాస్త్రజ్ఞులు (Zoologists) యీదేశములయం దిట్టిప్రాచీనమనుష్యజాతు లిట్టిజంతుజాతులు పూర్వకాలమం దుండె నని నిశ్చయించిరి. పౌరాణికు లమర్చిపెట్టిన కాలమును దూరదర్శినీయంత్రము నింతకంటె దూరతరప్రదేశము కనఁబడునట్లు గుఱి చేయవలయును. ఇతిహాసపురాణకథావిమర్శమువలనఁ దేలినసారాంశములను శాస్త్రశోధనలచే నూతనముగాఁ గనుఁగొనఁబడిన సంగతులనుబట్టి సవరింపవలెను. ఇప్పుడు శబ్దశాస్త్రజ్ఞులు తమయభిప్రాయములను వ్యవస్థాపన చేయుటయం దధికజాగరూకత వహింపవలసి వచ్చెను. వారిలోఁ గొందఱు క్రొత్తగాఁ గనుఁగొన్న శాస్త్రరహస్యముల బలముచేఁ బుట్టినవాదముల సామర్థ్యము నొప్పుకొని సిద్ధిలోనికిఁ దెచ్చిరి. జార్మన్యదేశపుపండితు లగు పెంక, పోషి మొదలగువారు వ్రాసినగ్రంథములవలన నార్యజాతివారి యాద్యనివాసస్థాన మాసియాఖండమధ్యభాగ మయియుండె ననువాదము సమూలముగా నిర్మూలింపఁబడినది. ఆర్య్యు లుత్తరదిక్కున నివసించి రని స్థాపింపఁబడినది. నూతనముగాఁ గనుఁగొనఁబడిన వేదగ్రంథములసహాయముచే నితిహాసములయుఁ బురాణములయుఁ దాత్పర్యము చక్కఁగాఁ దెలియఁబడినది. ఆర్యులప్రాచీనతమలేఖ్యప్రమాణములుగా నొప్పుకొనఁబడిన వేదముల యర్థ మిప్పటికిని స్పష్టముగాఁ దెలియఁబడలేదు. క్రీస్తుకు ముందు కొన్నియబ్దశతకముల కాలమందు బ్రాహ్మణములు రచింపఁబడినవి. ఆకాలమునాఁటికే వేదార్థము కొంత దుర్జ్ఞేయము కాసాగెను. నైరుక్తులు వైయాకరణులుఁ గష్టపడి కొంతమట్టుకు వేదముల యర్థము నచ్చటచ్చట నొకరీతిగా వివరింపక పోయినయెడల నీకాలమున కవి మఱింత దురవగాహము లయియుండవలసి వచ్చును. పాశ్చాత్యపండితులు శబ్దశాస్త్రసహాయముచేతను బురాణకథలచేతను బ్రకాశింపఁజేయఁబడిన వేదార్థమును బరిశీలించి స్వదేశవ్యాఖ్యాతలు చేసినవివరణక్రమములను గొంతమ

ట్టుకు వృద్ధి నొందించిరి. ఉషోవాదము (Dawn theory) ఝంఝామారుత వాదము (Storm theory) వేద మందున్న కొన్ని కథల యాథార్థ్యమును దెలుపుటయందు మిగుల సహాయ మొనరించును. సులభశైలిలో వ్రాయఁబడి యున్నను దుర్జ్ఞేయార్థములు గలకొన్నివాక్యములు ఋగ్వేదమం దున్నవి. వ్యాఖ్యాతలు వానిపదములకు దండాన్వయము వ్రాసియుఁ జదువరులకు స్పష్టముగాఁ దెలియకుండ నేదో యొకయర్థమును గల్పించియు వ్యాఖ్యానముఁ జేసిరి. కావునఁ గొన్ని ఋగ్వేదమంత్రములయర్థ మిప్పటికి నెవ్వరికిఁ దెలియకుండ నున్నది. కడచినవత్సరశతకాంతమున నూతనముగా లోకమునకుఁ బ్రకాశింపఁ జేయఁబడిన నూతనశాస్త్రీయాంశములు పూర్వకాలపుమనుష్యునిచరిత్రమును వాని కాకాలమం దున్నవిజ్ఞానమును దెలిసికొనుటకుఁ జాలమట్టుకు సహాయ మొనరించినవి గావున నార్యజాతివారి ప్రాచీనవృత్తాంతమును దెలుపు వేదకథలను వేదవాక్యములను వివరించుటయం దట్టిశాస్త్రశోధనలు సాధకతమము లయి యున్నవి. వారె న్పండితుఁ డిప్పటిశాస్త్రశోధనలవలనఁ దేలినసారాంశములను సహాయముగాఁ దీసికొని వేదకథలను నైతిహ్యములను బాగుగ విమర్శించి కొనకు మనుష్యజాతివారి ప్రథమనివాసస్థాన ముత్తరధ్రువసమీపమం దున్నభూభాగమం దుండు నని నిశ్చయించెను. ఇట్లు ఋగ్వేదమంత్రప్రామాణ్యమువలనను ఛందోవస్థాన (Zend Avesta) గ్రంథసంవాదము వలనను నార్యులప్రథమనివాసస్థాన ముత్తరధ్రువసమీపభూమి యని నిశ్చయింపఁబడుచున్నది. ఆఱుమాసముల పగలు సుమా రయిదుమాసముల రాత్రి నలువది యయిదుదినములయుషస్సు నాప్రదేశమం దున్నట్లును, నీయంధకారమునుండి విముక్తుల మయి మే మెపుడు సూర్యకాంతిని జూడఁగల మని మంత్రప్రణేతలు దేవతలను బ్రార్థించుచున్నట్లును దెలుపు వాక్యములు వందలకొలఁది ఋగ్వేదమునిండఁ గానవచ్చుచున్నవి.

II-27-14. అదితే మిత్ర వరుణో తమృళయద్వో వయం చకృమా కచ్చిదాగః । ఉర్వశ్యామభయం జ్యోతిరింద్రమానో దీర్ఘాఅభినశం తమిస్రాః

టీక. ఓయదితీ, ఓమిత్రుఁడా, ఓవరుణుఁడా మేము మీవిషయమయి చేసినయపరాధమును క్షమింపుఁడు. ఓయింద్రుఁడా భయనివారక మగు వెలుఁగును మేము చూతుము గాక. ఈదీర్ఘాంధకారము మమ్ము నావరింపక పోవును గాక.

1-44-6. యానః పీపరదశ్వినా జ్యోతిష్మతీ తమస్తిరః । తామస్మేరాసాయామిషమ్.

టీక. ఓ యశ్వినీదేవతలారా రసాదులచేఁ బ్రకాశించు నేయన్నము మమ్ములను దృప్తిఁబొందించునో చీఁకటిని నశింపఁజేసి యట్టి యన్నమును మీరుభయులు మా కిత్తురుగాక.

ఈఋక్కులో నీయంధకారమునుండి తనను దొలఁగించి కరుణింపు మని మంత్రప్రణేత యశ్వినీదేవతలను బ్రార్థించుచున్నాఁడు.

VII-67-2. అశోచ్యగ్ని స్సమిధానో అస్మే ఉపో అదృశ్రంతమస శ్చిదంతాః అచేతి కేతురుషసః పురస్తా చ్ఛ్రియో దివోదుహితు ర్జాయమానః.

టీక. అగ్ని ప్రకాశించుట కారంభించినది. చీఁకటియొక్క యంతము కానవచ్చుచున్నది. తూర్పున నుష స్సగపడుచున్న దని యీఋక్కులోఁ జెప్పఁబడినది.

కాఁబట్టి యిట్టి యతిదీర్ఘ మగునీరాత్రి యాపద్రూప మని భయపడుచు నెట్లైన దీనిని దొలఁగింపు మని వేదకవులు దేవతలను బ్రార్థించుచున్నట్లు చెప్పఁబడినది.

మన యనుభవములో నున్న శీతకాలపురాత్రి వంటిదే యారాత్రియైన చో నాకాలపుటార్యులు సూర్యోదయము కాలే దని యింత భయపడవలసిన యవసర మే మున్నది? అరణ్యములలో నివసించు కిరాతులు సయిత మీకాలమందుఁ జీఁకటిని దొలఁగించుకొనుటకుఁ దగినకృత్రిమసాధనములను గల్పించుకొందురు. వారి కట్టిసాధనము లెవ్వియు నున్నట్లు కానరాదు. మనుష్యులే కాక దేవతలు కూడ నీదీర్ఘాంధకారములో మునిఁగి యున్నట్లు కొన్నిఋక్కులలోఁ గానవచ్చుచున్నది.

X-124-1. ఇమం నో అగ్న ఉపయజ్ఞమేహి పంచయామం త్రివృతం సప్తతంతుమ్ । అసో హవ్యవాళుతనః పురోగా జ్యోగేవదీర్ఘం తమ ఆశయిష్టాః.

ఇందులో నగ్ని దీర్ఘతమస్సులో నున్నట్లు చెప్పఁబడినది. శీతకాలపు రాత్రివంటి రాత్రియే యైనచో నీమంత్రమందుఁ బర్యాయపదము లగు "జ్యోక్", దీర్ఘమ్, అనుపదద్వయమును బ్రయోగించుటలో నౌచిత్యము కానరాదు. ఉత్తరధ్రువము (North Pole) దగ్గఱ దీర్ఘరాత్రి యుండె నని స్థాపించుటకు ఋగ్వేదమం దంతట విడిగా నున్నఋక్కులే గాక ఋగ్వేదము పదియవ మండలములో నూటయిరువదియేడవ సూక్త మంతయు నీదీర్ఘరాత్రిని గుఱించి చెప్పుచున్నది. ఈసూక్తములో నాఱవమంత్రము --

"యావయావృక్యం వృకంయవస్తేనమూర్మ్యే । అథానస్సుతరా భవ.

టీక. ఓరాత్రీ, మమ్ములను హింసించుమృగము మాయొద్దకు రాకుండఁ జేయుము. మమ్ములను బాధించు తస్కరుఁడు మాయొద్దకు రాకుండఁ జేయుము. అనవరతము మాకు నీవు సుఖముగా దాఁటఁబడుదానవు (క్షేమంకరివి) కమ్ము."

ఈమంత్రములో నుపాసకుఁ "ఓరాత్రిదేవతా మాకు నీవు సుఖకరమయినదానవు కమ్ము." అని రాత్రిదేవతను బ్రార్థించుచున్నాఁడు.

అథర్వవేదమందు "ప్రపన్నోహం శివాం రాత్రిం భద్రే పారమశీమహి భద్రే పారమశీమహి" నయస్యాః పారం దదృశేనయోాయువ ద్విశ్వమస్యాం నివిశతే యదేజతి। అరిష్టాసస్త ఉర్వితమస్వతి రాత్రి పార మశీమహి భద్రే పారమశీమహి."

టీక. దేనియంతము చూడఁబడకుండ నున్నదో దేనియందుఁ బ్రపంచకమంతయు మునిఁగియున్నదో దేనివలన లోకము భీతిల్లుచున్నదో యట్టియో రాత్రీ నిన్ను నేను శరణుసొచ్చితిని, నీయంతమును మేము పొందుదుము గాక.

తైత్తిరీయసంహిత 1-5-5-4

"చిత్రావసో స్వస్తితే పారమశీయ."

టీ. ఓరాత్రీ నీయంతమును మేము పొందుదుముగాక.

దీని బ్రాహ్మణము:—"చిత్రావసో స్వస్తితే పారమశీయే త్యాహ। రాత్రిర్వై చిత్రావసుః। అవ్యుష్ట్యైవా ఎతస్యై పురాబ్రాహ్మణా అభైషుః."

చిత్రావసు వనఁగా రాత్రి. అది తెల్లవాఱకుండ నుండుటవలనఁ బూర్వమందు బ్రాహ్మణులు భయపడిరి.

భాస్కరాచార్యకృత సిద్ధాంతశిరోమణి, గోళాధ్యాయము, సప్తమాధ్యాయములో 6, 7 శ్లోకములను జూడుఁడు.

"షట్ షష్టిభాగా భ్యధికాః పలాంశాః యత్రాథతత్రా స్త్యపరో విశేషః। లంబాధికా క్రాంతిరుదక్చ యావ త్తావద్దినం సంతతమేవ తత్ర। యావచ్చ యామ్యా సతతం తమిస్రా తతశ్చ మేరౌ సతతం సమార్ధమ్."

ఈశ్లోకములలోఁ గూడ మేరు వనఁగా నుత్తరధ్రువమునకుఁ జేరు. దానిదగ్గఱ సంవత్సరములో నాఱుమాసములు పగలు, నాఱుమాసములు రాత్రియు నని చెప్పఁబడినది.

"దైవే రాత్ర్యహనీ వర్షప్రవిభాగ స్తయోః పునః। అహ స్తత్రోదగయనం రాత్రిస్స్యా ద్దక్షిణాయనమ్ (మనుస్మృతి 1 అ. 67 శ్లో.)

టీ. రాత్రియనియుఁ బగలనియు దేవతలచే సంవత్సరము రెండు భాగములుగా విభజింపఁబడినది. ఆ భాగములలో నుత్తరాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి.

మహాభారతము, వనపర్వ, 164 అధ్యాయములో:—"విభక్తభావో నబభూవ కశ్చి దహోనిశానాం పురుషప్రవీర। బభూవ రాత్రిర్దివసశ్చ తేషాం సంవత్సరే ణైవ సమానరూపః" (ఓయి పురుషశ్రేష్ఠుఁడా! అహోరాత్రములకు విభాగము లేదు. అచట నివసించువారికి రాత్రియుఁ బగలుఁ గలిసి దీర్ఘమయిన యొకసంవత్సర మగును.

ఈరీతిగా నతిదీర్ఘమగుపగలుకూడ నున్న దని చెప్పు మంత్రము లనేకము లున్నవి వానిలోఁ గొన్నింటి నిచట వ్రాయుచున్నాను.

X-138-3. విసూర్యో మధ్యే అముచద్రథం దివో విదద్దాసాయ ప్రతిమానమార్యః। దృహ్యానిపిప్రో, ఽసురస్య మాయిన ఇంద్రో వ్యాస్యచ్చకృవా నృజశ్వనా.

IV-55-3. ప్రపస్త్యా మదితిం సింధుమర్కై స్వస్తి మీళే సఖ్యాయ దేవీమ్। ఉభేయథా నో అహనీనిపాత ఉషాసానక్తా కరతామదబ్ధే.

V-54-5. తద్వీర్యం వో మరుతో మహిత్వనం। దీర్ఘం తతాన సూర్యో న యోజనమ్.

దీర్ఘమయిన యుషస్సును గుఱించి కూడ ననేకమంత్రములు కలవు.

I-113-13. శశ్వత్పురోషా వ్యువాస దేవ్యథో అద్యేదం వ్యావో మఘోనీ। అథో వ్యుచ్ఛా దుత్తరాం అనుద్యూనజరా మృతా చరతి స్వధాభిః.,

ఇట్లు ఋగ్వేదమంత్రవిమర్శనమువలన నుత్తరధ్రువమందు దీర్ఘనిశలు దీర్ఘాహములు, దీర్ఘోషస్సు నున్నట్లును, వానిని వేదకవులు కన్నులారఁ జూచి తా మనుభవించిన యనుభవము నీరీతిగా వ్రాసినట్లును నిశ్చయింపఁబడినది. వేదమంత్రములను రచించిన ప్రాచీనార్యుల నివాసస్థాన ముత్తరధ్రువప్రాంతమందుఁ గానియెడల నిట్టివ్రాఁతలు సంగతములు కాకపోవును.

పైని వ్రాసిన వేదోక్తాంశము లన్నియు ఇరాన్ (Iran) దేశస్థుల (పారశీకదేశస్థుల) వేద మగుఛందోవస్థాన (Zend Avesta) గ్రంథములోఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన యంశములతోఁ బూర్ణముగా సంవదించుచున్నవి. ఎట్లనఁగా; ఋగ్వేదమందువలె నీగ్రంథములోఁ గూడ నార్యుల మొదటినివాసస్థాన ముత్తరధ్రువసమీపమం దుండె ననియు, నాకాలమం దాప్రదేశము మనుష్యులు నివ

సించుట కుపయోగముగా నుండె ననియు నజ్ఞాతకారణములచే నయ్యార్యసంఘ మంతయు నలుగడలకుఁ జెదరి పోయె ననియు, నట్లు చెదరి పోయినవారిలోఁ గొందఱు ఆక్సస్ (Oxus) జాక్సారిటీస్ (Jaxartes) సింధునది మొదలగు నదులసమీపమం దున్న దేశములకు వచ్చి స్థిరనివాసు లయి రనియుఁ దెలుపు వాక్యము లనేకము లున్నవి. ఛందోవస్థానము గూడ వేదమువలె ననాదికాల ప్రవృత్తి మని యిచట స్థాపించుట యనావశ్యకము. వేదము, అవెస్థా, అను నీరెండును నాద్యప్రవాహముయొక్క శాఖాద్వయ మని విమర్శకు లగువిద్వాంసు లందఱు నిర్వివాదముగా నొప్పుకొన్న విషయమే. కాని యీరెండింటిలో వేదమువలె నవెస్థ జాగరూకతతో మొదటినుండి రక్షింపఁబడ లేదు. అందువలన దీనికిఁ గొంత గ్రంథలోపము సంభవించినది. ఛందోవస్థానభాషకు సంస్కృత భాషకుఁ గలసాదృశ్య సాహాయ్యము లిఁక ముం దున్న గ్రంథభాగములోఁ గనఁబఱుపఁబడును. దీర్ఘాహములు, దీర్ఘనిశలు కల వని చెప్పువాక్యములు వేద మందు మెండుగాఁ గానవచ్చుచున్నవి, గాని, చిరకాలము వారు సుఖముగా నివసించి యున్నప్రథమనివాసస్థానము నేహేతువుచే విడిచి పెట్టి దేశాంతరములకుఁ బోయిరో యాహేతు వేమియు నెచ్చటను జెప్పఁబడలేదు. అతిశీత మగుమంచుచే నావరింపఁబడి నివాసమున కశక్యము కాఁగా నార్యు లాయుత్తరధ్రువ ప్రాంతమునుండి శీఘ్రముగా లేచి వచ్చి కొందఱు పడమటివైపు మఱికొందఱు దక్షిణమువైపు పోయి రని ఛందోవస్థానమం దొకవాక్యములోఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ప్రళయకాలమం దీభూమి జలావృత మయి యుండు నని మనపురాణములలోఁ గూడ నున్నది. ఆకాలమున కర్వాచీనుఁ డగుపాణిని కూడ "కేకయమిత్ర్యుప్రళయానాం యాదే రియః" (7-3-2) అనుసూత్రములో "ప్రాలేయశబ్దము" ప్రళయశబ్దమునుండి పుట్టిన దని చెప్పుటచే నవస్థలోఁ జెప్పినట్లు మన యార్యులు మొదటినుండి మంచువలనఁ గలుగు నపాయము నెఱుఁగనివారు కా రని సూచన చేయఁబడుచున్నది.

ఈఛందోవస్థానగ్రంథము మనఋగ్వేదమువలె నతిప్రాచీన మయిన దయినను, నేకారణముచేతనో కొంత గ్రంథము నష్ట మయినది. మిగిలినది రెం డధ్యాయములగ్రంథము. దానిలో వెండిడాడ్ (Vendidad) అనునది రెండు భాగములు కలది. దీనిని పాశ్చాత్యపండితు లగు Anquetil, Pietel, Spiegel, Haug, Bunsen, Darmesteter మొదలగువారు మిక్కిలి శ్రమతోఁ గృషిచేసి యాంగ్లేయభాషలో ననువాదములు వ్రాసి . సారమయిన ప్రాచీన

హానిప్రాంశములను లోకమునందు వ్యాప్తిచేసిరి. ఈమతగ్రంథములో నీశ్వరుని పేరు అహూరా మజ్దా (Ahura Mazda) ఈమతకర్తపేరు జోరాష్టర్ (జరదుస్త్రుఁడు) అపోషా అనువాఁడానుష్ఠుల వృత్రాసురుఁడు. తిష్త్రియా (Tishtrya) వారి యింద్రుఁడు. అపోషా (Apaosha) అనువాఁడుదకములను నిరోధింపఁగా తిష్త్రియా యను పేరుగల యింద్రుఁడు వానిని జంపి జలమును బ్రవహింపఁజేసె నని యావెస్థలో నున్నది. ఈయంశము మనఋగ్వేదములో ననేకమంత్రముల యందుఁ జెప్పఁబడియున్నది ఈదిగువ వ్రాయఁబడినమంత్రము జదువుఁడు.

I-85-9. త్వష్టా యద్వజ్రం సుకృతం హిరణ్యయం సహస్రభృష్టిం స్వపా అవర్తయత్, ధత్త ఇంద్రో నర్యపాంసి కర్తవే అహన్వృత్రం నిరపా మౌబ్జదర్ణవమ్.

టీక. దేవశిల్పి యగుత్వష్ట బంగారముతోఁ జేయఁబడినదియు వేయంచులు గలదియు నగు నేవజ్రాయుధము నింద్రునికిచ్చెనో దానిచే నింద్రుఁడు వృత్రాసురుని వధించి వాఁడిదివఱకు నిరోధించిన యుదకములను మరలఁ బ్రవహింపఁజేసెను.

ఈమతస్థులును సూర్యకాంతి లేకపోవుటచే దహనముఁ జేయఁజాలక శవముల నిండ్లలో నెలలకొలఁది యుంచుకొని రనియు, వీరి నివాసస్థాన మమిత హిమపాతముచే నశింపఁజేయఁబడె ననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. వీరు నివసించు స్థానమునకు ఐర్యన వేజో (Airyana Voejo) (ఆర్యనివేశము) అని పేరు. ఋగ్వేదమునందుఁ జెప్పఁబడిన దేశములు, నదులు, దేవతలు, నీగ్రంథమందుఁగూడఁ జెప్పఁబడినవి. ఇందులోఁ జేర్కొనఁబడిన "రంఘు" అనునది—

X-75-6. తృష్టామయా ప్రథమం యాతవే సజూః సుసర్త్వా రసయా శ్వేత్యా త్యా। త్వంసింధో కుభయా గోమతీం క్రుముం మెహత్న్వా సరథం యాభిరీయసే॥ అనుఋక్కులోఁ జెప్పఁబడిన "రస" అనునదియే యనియు, నిది క్రుము, కుభ, గోమతి యనునదులతోఁ గలిపి చెప్పఁబడుటచే నిదియు సింధునది కుపనది యనియు సమర్థింపఁబడినది. అవెస్థలో "వరేణ" అనునది వరుణదేవతకుఁ బేరు. హప్తహెందు అనఁగా సప్తసింధువు. ఇది పంజాబుదేశమునకుఁ బేరు. ఇమ అనఁగా యముఁడు. వీవన్ఘాట్ అనఁగా వైవస్వతుఁడు. ఇట్లు విమర్శించినకొలఁది ఛందోవస్థానమునకు ఋగ్వేదమునకుఁ బ్రతివిషయమునను బహుళమగుసాదృశ్యము చూపట్టుచున్నది. ఇట్లు ఋగ్వేదము అవస్థా

గ్రంథము నార్యుల ప్రాచీనవృత్తాంతమును దెలుపుటకు ముఖ్యమయిన లేఖ్యప్రమాణములుగా నున్నవి.

ఆర్యులు చిరకాలము తాము నివసించియున్న ప్రథమనివాసస్థానమును విడిచి విభక్తసంఘములై కొందఱు దక్షిణమువైపు మఱికొందఱు పడమటివైపు చెదరి పోయిరి. దక్షిణముగా బయలుదేఱినవా రాసియాఖండపు మధ్యభాగమందుఁ గొన్నాళ్లుండి తరువాతఁ గ్రమముగా భరతఖండమునకు వచ్చి పాంచాలదేశములో సింధునదీతీరమందుఁ గొంతకాలము స్థిరనివాసులై యుండి పిమ్మట భరతఖండమం దంతట వ్యాపించిరి. పడమటివైపు పోయినవా రైరోపాఖండపు దేశముల నాక్రమించిరి. మొదట నీయార్యులందఱు మాటలాడు భాష, మతము, నాచారము లొక్కటియే యనియు వీరిపూర్వపురుషులు కూడ నొక్కరే యనియు శబ్దశాస్త్రముచేతను (Comparative Philology) నానాదేశపురాణకథలచేతను (Comparative mythology) రుజువు చేయఁబడినది.

4. హిందూ ఐరోపా భాషాకుటుంబము.

Hindu European family of Languages.

ఆదిమనివాసస్థానమును విడిచి పలుదెసలకుఁ జెదరి పోయిన యీయార్యుల భాష, వీరాశ్రయించిన దేశములఁ బట్టియు నాదేశముల శీతోష్ణస్థితిని బట్టియు నింక ననేకకారణములఁ బట్టియుఁ బలుతెఱఁగులుగా మాఱి కాలక్రమమున ననేకభాషలయినవి. ఆభాషలెవ్వియనిన; 1. ఆర్యభాష, 2. అర్మీనియన్భాష, 3. గ్రీకుభాష, 4. ఆల్బేనియన్భాష, 5 ఇటాలిక్భాష, 6. కెల్టిక్భాష, 7. జర్మానిక్భాష, 8. బాల్టిక్ స్లావోనిక్భాష యను నెనిమిదిభాషలు. వీనిలో నార్యభాషాసంఘము హిందూశాఖ యనియు ఇరేనియన్ శాఖ యనియు రెండుభాగములుగా విభజింపఁబడియున్నది.

1 ఇరేనియన్ శాఖ.

దీనిలోఁ బ్రాచీన ఇరేనియన్భాష, నవీన ఇరేనియన్భాష యని రెండు భాష లున్నవి. ప్రాచీన ఇరేనియన్భాష ఛందోవస్థానభాష యనియుఁ బ్రాచీనపారశీకభాష యనియు రెండుశాఖలుగ విభజింపఁబడినది. పారశీకులమంత్రగ్రంథ మగుఛందోవస్థానము ఛందోవస్థానభాషలో వ్రాయఁబడినది. దీనిలోఁ బ్రాచీనభాగము క్రీస్తుకుముం దనేకవందసంవత్సరములక్రిందట రచింపఁబడినది. ఈప్రాచీనఛందోవస్థానభాషకు గాథాభాషయని మఱియొక పేరు కలదు. ఇది సంస్కృతమునకు మిక్కిలి దగ్గఱభాష. క్రీస్తుకు ముందయిదు

నందల సంవత్సరముల క్రిందట జీవించిన డెరయస్ మొదలగు అచి మినిడియన్ రాజులశాసనము లీప్రాచీన పారశీకభాషలో వ్రాయఁబడియున్నవి.

క్రొత్త ఇరేనియన్ శాఖలో నూతనపారశీకభాష, పామర్, ఆఫ్ఘన్, బెలూచి, కురుడిష్ మొదలగు ననేకావాంతరభాష లున్నవి.

2. హిందూశాఖ.

దీనిలో ఋగ్వేదభాష యనియు లౌకికసంస్కృతభాష యనియుఁ బ్రాకృతభాష యనియు మూఁడుతరగతులు గలవు. మిక్కిలి పురాతన మగు వేదభాషలో ఋగ్వేదసంహిత వ్రాయఁబడినది.

పైదేశమునుండి వచ్చిన యార్యు లీభరతఖండమందు వ్యాపించిన తరువాత వీరితోఁ దఱచు సంబంధము గలిగియుండు నీదేశపు టాదిమనివాసు (Aboriginies) లార్యులభాష నుచ్చరించుట కష్టముగాఁ గాన్పించుటచేఁ బలుకవలసినవిధమునఁ బలుకలేక వర్ణలోప వర్ణవ్యత్యయాదులచే నార్యులభాషకు వికృతిఁ గలిగింప సాగిరి. ఇట్లు నానాఁటికి మాఱుచుండెడి తమభాషాస్థితిని జూచి సంస్కరింపఁ దలంచి కొందఱు ఋషులు, వర్ణోచ్చారణము, వర్ణసంధి మొదలగు వానికి ననేకనియమము లేర్పఱిచి ప్రాతిశాఖ్యలను, మఱి కొందఱు శబ్దవ్యుత్పత్తులను (Derivation) దెలుపు నిఘంటువులను, కొందఱు వ్యాకరణములను వ్రాసి యప్పటికి నిలిచియున్న భాష కంతకును నియమముల నేర్పఱిచి సంస్కరించిరి. ఇది సంస్కరింపఁబడిన భాషయగుటచే సంస్కృతభాష యని పే రొందెను. ప్రాచీనార్యభాష యగువేదభాషకంటెఁ గొన్ని విషయములలో నిది విభిన్న మయినది గావునఁ బాణిన్యాచార్యుఁడు దీనికి లక్షణముఁ జెప్పినపుడు తనయష్టాధ్యాయిసూత్రములలోఁ బలుచోట్ల దీనిని భాష యనియే వ్యవహరించెను. ఇది చిరకాలము మనుష్యులచే మాటలాడఁబడు భాష యై (Spoken language) యుండెను. ఇట్లు సంస్కరింపఁబడిన భాషనుండియే ప్రాకృతభాష లుత్పన్నము లయినవి. ఈయంశ మంతయు నేను లోఁగడ వ్రాసియున్న "ప్రాకృతభాషోత్పత్తి" యనువ్యాసములో విపులముగాఁ జర్చించితిని.

ప్రాకృత భాషలు.

వీనికి మధ్యకాలపు హిందూభాష లనిపేరు. ఈగుంపులో మహారాష్ట్ర, జైనమహారాష్ట్రీ, మాగధీ, అర్ధమాగధీ, శౌరసేనీ యనుభాషలు కలవు. ప్రాకృత వ్యాకరణకర్త యగుమార్కండేయుఁడు వీనికి భాషావర్గ మని పే రిడెను.

ENGLISH	SANSKRIT	ZEND	GREEK	LATIN	GOTHIC	LETUNIAN	IRISH	SLAVONIC
Horse	asva	aspa	hippos	equ us	aihna	aszwa	erh	
Pig	sukara	hu	hus	sus	su			
Sheep	avis		owis			ewe	oi	awis
Cattle	pasu	pasu		pecu	faihu			
night	nakta		nukt	noct	naihta	natetis		nosti
mouse	mushaka	musheke	mus	mus	mus			myse
mead	madhu	madhu	methu			midus		medu
Yoke	yugam	yugam	zugom	jugom		jungas		
Red	rudhiras		eruthros	ruber		rands	ruad	rudru
father	pitar	pita	pater	peter	fador		athir	
mother	Mata	mair	mater	mater			Mathir	mati
brother	bhrater	broter	phrater	frater	brodar	brotis		
bear	bharami		phero	fers	baira			
thou	tvam	tum	tu	tu	du	tn		
six	shas		hex	sax	saihs		ses	te
ten	dasa	das	deka	decem	taihun			desente
son	Sunu	hunu						synu

త్తెక్కినవి యపభ్రంశ, పైశాచి, చూళికాపైశాచి యనుభాషలు. బౌద్ధులకు పాలీభాషవలె జైనుల కర్ధమాగధీభాష మతభాష.

౫. క్రొత్త హిందూభాషలు.

గుజరాతీ లేక మార్వాడీ, శౌరసేన్యపభ్రంశమునుండియు, మరాటీ భాష మహారాష్ట్రీ యపభ్రంశమునుండియు, బిహారీ, పాశ్చాత్యబంగభాషయు మాగధీ యపభ్రంశమునుండి యుఁ బుట్టినవి. ఇవిగాక అసామీ, నేపాలీ, కాశ్మీరీ, ఉరియా, బంగాళీ, హిందీ, పంజాబీ, సింధీ, గుజరాతీ మొదలగు భాష లాయాయి దేశములందు వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి.

౬. పూర్వోక్తము లగునార్యభాషలకుఁ గలపరస్పరసంబంధము.

ప్రక్కపుటలోఁ జూపఁబడిన పట్టికలో వ్రాసిన యాయాయిభాషాశబ్దముల యర్థసాదృశ్యమును, రూపసాదృశ్యమును విమర్శించి చూడఁగా నీభాషలకుఁగలపరస్పరసంబంధము మనకు స్పష్టమగును. ఈపట్టికలో మనుష్యులకు మచ్చికపడిన జంతువుల పేర్లు, వస్తువుల పేర్లు, గుణవాచకములు, పనులను దెల్పుమాటలు, వావివరుసలను బోధించుపదములు, సర్వనామశబ్దములు, సంఖ్యావాచకములు చేర్పఁబడినవి.

పట్టికలోఁ జూపించిన నానాభాషాశబ్దముల కెట్టిపరస్పరసారూప్య మున్నదో చదువరులు చూతురుగాక. అల్ప మగువర్ణవ్యత్యయ వర్ణవికారములనొంది యొకభాషలోని శబ్దము మఱియొకభాషలో వాడుక చేయఁబడుచున్నది. ఈపదము లన్నియు నొకభాషనుండి యింకొకభాషలోని కెరవు తేఁబడినవా లేక యేమాతృభాషనుండి యీయార్యభాష లన్నియు నుత్పన్నము లయినవో యట్టి మాతృభాషలోనివా? యనునీయంశమును నిశ్చయించుట సులభము కాదు. అయిన నీయార్యభాషల స్వభావమును బట్టి చూడఁగా Latin లో నొకశబ్దము గ్రీకుభాషలోనిది యనియు గ్రీకుభాషలోని శబ్దమొకటి జర్మనీభాషలోనిది యనియుఁ జెప్పుటకు మాత్ర మవకాశము కలదు. విదేశీయశబ్దములను విడిచిపెట్టి యీభాషల కన్నిటికిఁ బొదువుగా నున్నశబ్దరూపములు క్రియారూపములు వీని కుత్పాదకమయిన మాతృభాషలో నివియే యనియు విభాగావస్థయందుఁ దను కుపయోగ మయినలక్షణముల నన్నింటిని మాతృభాషనుండి స్వీకరించిన వనియు మనము చెప్పఁగలము..

పట్టికలోఁ జూపింపఁబడిన యార్యభాష లన్నిటిలోఁ బొదువుగా నున్న శబ్దము లార్యసంఘము విడిచిపోవుకాలమునకుఁ బూర్వమం దుండవలెను, అందు

వలన నార్యు లాప్రాచీనకాలమం దెట్టిజ్ఞానము కలవారై యున్నారో యేమి చూచియున్నారో యేమి వినియున్నారో దానినంతయుఁ దెలుపుట కవి సాక్షులై యున్నవి. ఇందు కుదాహరణముగా నశ్వగుణశబ్దము దీసికొని విచారింతము. దీనికి ఋగ్వేదభాషలో "ఆశు" అని పేరు. "ఆశు" అనఁగా శీఘ్ర మని యర్థము. దాని శీఘ్రతను బట్టి యీజంతువున కాపేరు కలిగినది. దీనితో సంబంధించిన వధ్రీ ఖలీన శబ్దములకు సరి యయిన (Ephirus) ఎఫిరస్, చలీన అను గ్రీకుశబ్దము లున్నవి. సం-అజ-గ్రీకు-ఐజ్. (aig) ఈ అజధాతువునుండి పుట్టినశబ్దమునకు తోలఁబడుజంతు వని మొదటియర్థము. దీనితో సంబంధించిన శబ్దములు. సం "అజిన-గ్రీకు-అల్జిస్- (algis) శ్లవోనిక్-ఆజ్నో (aznc) మొదలగునవి. వీని మొదటియర్థము మేఁకతోలు, తరువాత సామాన్యముగా జంతుచర్మము. అట్లులే సం॥ పురీ, గ్రీకు-పోలిస్ (Polis)

Gr.	Latin,	German.
ములె	మోలా	ములి
(mule)	(mola)	(muli)

ఈశబ్దము లన్నియు నార్యులు సంఘమునుండి విడిపోకమునుపు పిండిఁ జేయుసాధనము నెఱింగియుండి రని సాధించుటకు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. ఈ కాలమందు మన కున్నసాధనముల వంటివి యపుడు వారికి లేక పోవచ్చును. ఇపుడు మనము వాడుకచేయు తిరుగలి వంటి దొకటి వారి కుండఁబోలును. పైనిఁ జెప్పఁబడిన శబ్దము లన్నియు నార్యభాషలోని "మర్" అను ధాతువునుండి పుట్టినవి. కాని వేఱువేఱు ప్రత్యయములు చేర్చుటచే నీశబ్దరూపములు సిద్ధించినవి. సంస్కృతభాషలో నీసాధనమునకు పేషణీ యని పేరు. ఇది రుధాది యగుపిష్ధాతువునుండి పుట్టినది.

దున్నుట యనునర్థముగల అర్ ధాతు వార్యులు కృషీవలు లయి జీవించి రని తెలుపుచున్నది. పడవ గడపు తెడ్లచే నీటిని కదలఁగొట్టుట యని కూడ నీధాతువున కర్థము. అరిత్రశబ్ద మీధాతువువలనఁ బుట్టినది. దీనికి గ్రీకుభాషలో అరెట్మస్- Latin లో రేమస్ - లిథూనియన్భాషలో ఇర్కాస్, Irish భాషలో రామ్.

"నాఁగలిచే దున్నుట" అనునర్థములో నీ "అర్" ధాతువునుండి మఱికొన్ని శబ్దములు పుట్టుచున్నవి. గ్రీకు-అరోగోథిక్-అజకాన్- (Latin) అర్తి. ఈ ధాతువునుండి పుట్టిన మఱికొన్ని ప్రాచీనశబ్దములు కలవు. సం॥ ఇరా-ఇడా.

(భూమి) అర్వరాశబ్ద ముర్వరగా మాఱినది, జందుభాషలో "ఉర్వర" అనఁగా భూమిలోఁ బండినపంటకుఁ బేరు. ఒకశబ్దమున కేయొకభాషలో నొక యర్థము మఱియొకభాషలో మఱియొక యర్థము కలుగును. భ్రాతృశబ్దము గ్రీకుభాషలో సోదరుఁ డనునర్థమును విడిచి యొకజాతిలోఁ బుట్టినవాఁ డని చెప్పుచున్నది. కావున నార్యు లందఱు మొదటి స్థానమునుండి చెదరి పోయినతరువాతఁ గూడ గ్రీకులు హిందూ ఆర్యులతోఁ గొంతకాలము కలిసి యుండి రని మన మూహింపవలసి యున్నది. అట్లు కానియెడల సంస్కృతశబ్దములకు గ్రీకుశబ్దములకు నిట్టిరూపసాదృశ్యము గలుగక పోవును.

సంస్కృతము.	గ్రీకు.	సంస్కృతము.	గ్రీకు.
పురీ - - -	పోలిస్	జాను - - -	జోను
పత్ని - - -	పోట్నియా	అజస్ - -	అజన్
వరుణ - - -	ఔరణస్	అజ్ర - - -	అజ్రస్
వస్తు - - -	అస్తు	పద - - -	పెడో
అస్థి - - -	అస్టియో	ఉరా - - -	ఎయిరస్
ఉర్వరా - -	అరోరా	పృచ్ - - -	ప్లెకో
దారు - - -	డోరు	కృా (to cut) -	కెయిరో
క్షుర - - -	జురన్	నౌస్ - - -	నౌస్
పరశు - -	పెలికస్	అర్జునీ - -	అర్జునిస్.
మనస్ - -	మెనస్.		

పైని వ్రాసినశబ్దముల పట్టికవలన నార్యభాష లన్నిటిలో సంస్కృతమునకు గ్రీకుభాషకు హెచ్చయినసాదృశ్య మున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది. తక్కిన శాఖలవా రొకరు మఱియొకరిని విడిచి దేశాంతరమునకుఁ బోయినను హిందూ ఆర్యులు గ్రీకులు గొంతకాల మొకచోటఁ గలిసియుండి రని యిందువలన ననుమేయింపఁదగియున్నది.

గ్రీకుభాషకంటె జందుభాషకు సంస్కృతముతో నధికతరసాదృశ్యము కలదు. పశ్చిమోత్తరముగా వలస పోయిన యార్యు లెఱుంగనిదేవతల నామములు మఱికొన్ని శబ్దవిశేషము లీయుభయభాషలలోఁ గానవచ్చుచుండుట చేత నీరెండుజాతులవారు నొకచోటఁ జిరకాలము కలసి మెలసి యున్నట్లు తోఁచుచున్నది. సంస్కృతములోఁ "బ్రకాశించువాఁ" డని యర్థమిచ్చు "దేవ"

:షు, శత్రువులను
ను బ్రతిష్ఠాపిం
సూత్రుండును,
యఁబడినది,
౧) పరిమితి

శ్రీరస్తు.

రెండవపులకేశి నూతనతామ్రశాసనము

ఇయ్యది గుంటూరుజిల్లాలోఁ గొప్పరమునొద్ద దొరకినది. శత గర్భకార లును ఆశుకవిత్వచక్రవర్తిబిరుదాంకితులును నగు బ్రహ్మశ్రీ మహారాజ పథము కొప్పరపు కవిసోదరులవలన నాకు లభించినది. బులు

ఇందు మూఁడురాగిరేకులు గలవు. ఒక్కొక్కటి 7½ అంగుళముల పొడవును, 1¼ అంగుళములు వెడల్పును గలది. ఈమూఁడును నొకరాగికడియములో గ్రుచ్చియున్నవి. ఈ రాగికడియమునకు నొకచిన్నముద్ర దీర్ఘవృత్తాకారము కలది తగిలించి యున్నది. దీనిమధ్యకొలతలు 1 అంగుళమును 1½ అంగుళము నుండును. ఈముద్రపై వరాహము, సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు నను విగ్రహములుమాత్రము కలవు. అక్షరములు లేవు. మొదటిరేకు పైవైపునను మూఁడవరేకు క్రిందివైపునను వ్రాఁత లేదు. చివరరేకు కొంచెము పగిలినది.

భాష:—శాసనమందలిభాష సంస్కృతగద్యము. చివరమాత్రము మామూలుశ్లోకము లున్నవి. వ్రాయసకాఁడు మిక్కిలి యశ్రద్ధతో నక్షరముల వ్రాసినట్లు తోఁచుచున్నది. ఎచ్చటనో కొన్నిచోటులఁ దప్ప అంతటను ననుస్వారములును, విసర్గలును వదలివేయఁబడినవి. ఎన్నియో యక్షరములు వదలివేసెను చూడుఁడు: 'భువన'కు 'భున' (పంక్తి 1), 'బృహస్పతి'కి 'బృస్పతి' (పం. 13), 'భవిష్యతి'కి "భష్యతి" (పం. 14) వ్రాసెను. లేఖకుఁడు చేసిన పెద్దతప్పు 5-వ పంక్తిలో నున్నది. 'ప్రియపుత్ర' అనివ్రాయుటకు బదులు 'ప్రియపౌత్ర' అని వ్రాసెను. రెండవపులకేశి కీర్తివర్మకుమారుఁ డని మన మితరశాసనములవలన నెఱుఁగుదుము, గనుక నీతప్పు వెంటనె తెలిసికొనఁగలిగితిమి. లేనియెడల నీ శాసనము ద్వితీయపులకేశి కుమారునిచేతనో, మఱి యెవరిచేతనో యీయఁబడి యుండు నని మనము తలఁచియుందుము. ఈలేఖకుఁడు సంస్కృతము రాని దోషమువలన శబ్దముల విభక్తుల నిష్టము వచ్చినట్లు మార్చివేసెను. ఉదాహరణములు:—'రాజ్ఞేన' అనుటకు 'రాజ్ఞస్య' (పం. 9-10), 'సూత్రాయ' అనుటకు 'సూత్రస్య' (పం. 11), 'విప్రాయ' అనుటకు 'విప్రస్య' (పం. 11) అని వ్రాసెను.

అక్షరాకృతుల స్వరూపము:—ఇందలి యక్షరము లాఱవ యేడవ శతాబ్దమందలి తెలుఁగుకన్నడాక్షరములు. ఇందలి యక్షరములు చక్కఁగాఁ జెక్కఁబడినవి. చెడిపోకుండ బాగుగానున్నవి. ఇవి, ద్వితీయపులకేశియొక్క నెరూరు[1] హైదరాబాదు[2] తామ్రశాసనములందలి యక్షరములను ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు వారి సంగ్రహములోని విష్ణుకుండిన మాధవవర్మ తామ్రశాసనమును[3] బోలియుండును. ఈశాసనమునందు బండిఱాకు వేఱుగుర్తు కలదు. అందువలన నానాఁటికే తెలుఁగువాఙ్మయ ముండె ననియు, సంస్కృతమునందు లేని యీ ధ్వని వ్రాయవలసివచ్చినప్పుడు సంస్కృతమునందలి లిపులు చాలక తెనుఁగు కన్నడమువారు బండిఱాను గల్పించుకొనవలసివచ్చెననియు మన మూహింపవచ్చును. ఇట్టి+ +గీట్లతో 8 అనునంకె తెలుపఁబడినది. ఇవి యంకెలు కావు, కేవలము హంసపాదము లనియు మనము తలఁపవచ్చును. కాని యివి హంసపాదములె యైనయెడల గీటునకుఁ గ్రింద నుండుటకు మాఱుగాఁ బైనఁ జూపఁబడినవి.

శాసనమందలి విషయములు:—సకలభువనములచే స్తుతింపఁబడు మానవ్యసగోత్రము గలవారును హారీతిపుత్రులును, సప్తలోకసప్తమాతృకలచేఁ జక్కఁగఁ బెంచఁబడినవారును, కార్తికేయుని పరిపాలనమువలనఁ గల్యాణపరంపరలఁ బొందినవారును, భగవన్నారాయణుని ప్రసాదమున సంపాదింపఁబడిన వరాహలాంఛనముయొక్క దర్శనక్షణమునందె యందఱురాజులను వశముచేసికొనినవారును, ఎన్నియో యశ్వమేధయాగములు చేసి యవబృథస్నానములచే శరీరములఁ బవిత్రము చేసికొనినవారును నగు చలుక్యులకులము నలంకరించువాఁడును, బ్రఖ్యాతకీర్తికలవాఁడును నయిన శ్రీకీర్తివర్మ పృథ్వీవల్లభమహారాజుయొక్క ప్రియపుత్రుఁడు సత్యాశ్రయశ్రీపులకేశి పృథివీవల్లభమహారాజు. ఈతఁ డెదిరించిన శత్రువర్గమును విధ్వంసము చేయుటయందు విశారదుఁడు; ప్రణతు లగుమహాపతుల కిరీటములకుఁ దగిలియుండి మకరరూపముగా నున్న ముకుళితహస్తము లీతని పద్మములవంటి రెండుపాదములకును రాపిడి చేయుచుండును. ఈతఁడు తండ్రివలెనే దేవద్విజగురువృద్ధులను వారివారి యోగ్యతకుఁ దగినట్లు గౌరవించుటయందు శూరుఁడు. ఈవల్లభునియెదుట పృథివీదువరాజు గ్రామము దానము చేసెను. ఈదువరాజు, కలికులములహంత, అనేకసంగ్రామసాహసదక్షుఁడు,

---

[1] Ind. Ant. Vol. VIII. p. 43. and plate. [2] Ind. Ant. Vol. VI p. 73 and plate. [3] Ep. R. Southern Circle. C. p. No. 7 of 1913-14.

చుట్టుపట్టుల నున్నమండలములను మ్రింగివేయుటలో గట్టివాఁడు, శత్రువులను గెల్చి తనకుమారునివంశమునఁ బరంపరగ జరుగునట్లుగ రాజ్యమును బ్రతిష్ఠాపించినవాఁడు. ప్రతిగ్రహీత, మూగమూరువాస్తవ్యుఁడును, ఆపస్తంబసూత్రుండును, ఛాండిల్యాయనగోత్రుఁడును, బ్రాహ్మణుఁడును నగు వేదశర్మ. ఈయఁబడినది, కమ్మకరాష్ట్రమందలి ఇర్బులిగ్రామమున ఎనిమిదివండల (?నివర్తనములు) పరిమితిగల క్షేత్రము. దీనికి హద్దులు. తూర్పున బలాకబల్వలము, పడమటఁ గర్మకారతటాకము, దక్షిణమునఁ గొండవేఱుపూర్వపథము, ఉత్తరమున విర్పఱుపథము

ఈ దానమును, ఆజ్ఞప్తియు, ప్రవర్ధమానవిజయరాజ్యసంవత్సరంబులు ౨౧. కార్తికమాసము, మహానవమి బృహస్పతివారమునాఁడు ప్రశస్తముహూర్తమున జరిగినది.

స్థలనిర్దేశము:—ఈశాసనమునందుఁ బేర్కొనఁబడిన స్థలములలోఁ గమ్మకరాష్ట్ర మొకటి. ఇదియే కమ్మనాఁడు. ఈ రాష్ట్రము పేరు మిక్కిలి పురాతనకాలమునుండియు శాసనములలోఁ గానవచ్చును. జగ్గయ్యపేటస్తూపమున దొరకిన ఇక్ష్వాకుకులజుఁడైన పురుషదత్తుని శాసనమునందు[1] దీనికి కమ్మాకరరఠ మని పేరు కలదు. ఆశాసనము ౨-వ శతాబ్దప్రాంతము నాఁటిది. అప్పుడు కృష్ణానది కుత్తరమున నున్నసమీపప్రదేశమునకుఁ గూడ కమ్మకరాష్ట్ర మన్నపే రుండెనేమో. ఆఱవశతాబ్దమునాఁటి పల్లవశాసనములలోఁ[2] గమ్మకరాష్ట్రము పేర్కొనఁబడినది. పదవశతాబ్దమునందున్న పొన్న యనుకన్నడకవి తనశాంతిపురాణమున, కమ్మనాండు వెంగివిషయములోనిది యని చెప్పియున్నాఁడు.[3] వేఁగిరాజుల ప్రభ హెచ్చి, వారిరాజ్యము విస్తార మయినకొలఁది నితరనాఁడులును వేఁగినాఁటి యంతర్భాగములుగ నెన్నఁబడుట సహజమేగదా. నరసారావుపేట తాలూకాలోని కొణెదన గ్రామమున ఓపిలిసిద్ధచోడరాజుశాసన మొకటి కలదు[4]. అది ౧౩-వ శతాబ్దమునాఁటిది. అందు నాగ్రామము కమ్మనాఁటికి రాజధానిగా నున్నట్టు చెప్పఁబడినది. "కమ్మనాంటిలోన నిజరాజధానియైన కొట్టియదొాన" [పంక్తి 148-9.] అని యందుఁ గలదు. బాపట్లతాలూకాలోని పెక్కుశాసనములలో[5] నయ్యది

---

[1] Kielhorn's List of Brahmi Inscriptions No. 1202. [2] The Ongodu Grant of Vijayaskanda Varma II & the Ongodu Grant of Simhavarma II Ep. Ind. Vol. XV p. 246. [3] శ్రీ నరసింహాచార్యులవారి కర్ణాటకవిచరిత్రము, ప్రథమభాగము. [4] Ep. R. (S. C.) stone inscription 192 of 1899. ఆంధ్ర పరిషత్పత్రిక సంపుటము 8, పుట 361. [5] Ep. Ind. Vol. X p. 136. Ep. Re. 166, 174 of 1892 &c.

కమ్మనాఁడని చెప్పఁబడినది. అట్లె యంగోలుతాలుకా[1] సత్తెనపల్లి[2] తాలూకాల లోని శాసనములలోను గలదు. అట్లె యీనాఁడు పశ్చిమమున మార్కాపురము తాలూకావఱకు వ్యాపించిన ట్లున్నది. గుండ్లకమ్మ యేటియొడ్డున మార్కాపురముతాలూకాలో నున్న చేటలిపాడు కమ్మనాఁటిలోనిది యని యొకశాసనము[3] కలదు. ఇది శా. శ. ౧౧౮౨ లో నిది అనఁగా గణపతిమహారాజు కాలము నాఁటిది. ఇది త్రిపురాంతకమునం దున్నది.

ఇప్పుడు కర్నూలుజిల్లా నందికొట్కూరు తాలుకాలో నున్న శ్రీశైలము కూడ శా. శ. ౧౪-వ శతాబ్దప్రాంతమునఁ గమ్మనాఁటిలోనిదియై యుండిన ట్లచ్చట రెండుశాసనములు కలవు.[4] కావున నిది యంతయు నాలోచించి చూడఁగా సత్తెనపల్లిలోఁ గొంతభాగము నరసారావుపేట వినుకొండ తాలూకా గల ప్రదేశము కమ్మనాఁటియొక్క మూలప్రదేశ మనియు, నది యొకప్పు డుత్తరమునఁ గృష్ణానది దాఁటి కొలఁదికోసులవఱకు వ్యాపించె ననియు, నొకప్పుడు పశ్చిమమున గుండ్లకమ్మ యేఱు దాఁటి శ్రీశైలమువఱకుఁ దూర్పున గుంటూరు తాలూకాలోనికి దక్షిణమున బాపట్ల ఒంగోలు తాలూకాలలోనికిని వ్యాపించె ననియుఁ దెలియుచున్నది. ఉత్తరమున పలనాఁడు, ఆఱువేలనాఁడు, తూర్పున వెలనాఁడును, దక్షిణమున వెలనాఁడు పాకనాఁడు అద్దంకిసీమయుఁ గమ్మరాష్ట్రమునకు హద్దులుగా నుండెను. ఆయానాఁడుల నేలురాజుల పరాక్రమములఁబట్టి యాయానాఁడుల సరిహద్దు లొకప్పుడు హెచ్చుటయు నొకప్పుడు తగ్గుటయుఁ గూడఁ గలదు. కావున నొకప్పు డొకభాగమునకు నొకపేరును, మఱియొకప్పుడింకొకపేరు నుండుటయు సంభవించును. కమ్మనాఁడు ౧౬౦౦౦ వేల దేశము. ఇచ్చటి యాదిమ కాఁపులకుఁ గమ్మ వారనియును నిచ్చటి బ్రాహ్మణులకు గరణ కమ్మ లనియుఁ బేళ్లు వచ్చెనని తోఁచుచున్నది.

ఇట్లు నరసారావుపేటతాలూకా కమ్మనాఁటిలోనిది గావునను, ఈశాసన మాతాలూకాలోనే దొరకినందునను, ఇందుఁ జెప్పఁబడిన ఇర్బలిగ్రామ మా తాలూకాలోనే యుండె నని మన మూహింపవచ్చును. కాని యిప్పు డా పేరు గలగ్రామ మాతాలూకాలోఁ గనఁబడదు. శాసనమున నీయఁబడిన హద్దుల ననుసరించి యీగ్రామప్రదేశమును నిర్ణయింప యత్నింతము. ఈ గ్రామమునకు దక్షిణమున కొండవేఱుపూర్ పథ ముండె నని చెప్పఁబడినది.

---

[1] Ep, Ind. Vol. VIII p. 238. N. I. Ongole 17. &c. [2] Ep. Re. 252 of 1897; Mackenzie M.S.S. Vol. XX 15-3-63 &c. [3] Ep. Re. 196 of 1905. [4] Ep. Ind. XV p. 18. Ep. Re. 27, 36 of 1915,

(పం. 12) కొండవేఙుపుర మిప్పటి కొండవీడు పురమై యుండును. పదునాల్గవ శతాబ్దమున 'కొండవీడు' అనఁబడుపట్టణమును, ఏడవశతాబ్దమందు కొండ వేఙు అనుచుండిరేమొ. 'పూర్' అనుటవలన నది యప్పుడు పట్టణముగ నుండె ననుటకు సందేహము లేదు. ఉత్తరమున విర్పఙుపథ ముండెను (పం. 12) విర్పఙు అనునది విప్పర్ల మైయుండును. కావున ఇర్బులియనుగ్రామము కొండ వీటి కుత్తరముగను, విప్పర్లకు దక్షిణముగ నుండెనేమొ. తూర్పుహద్దు 'బలాక బల్వల' అని యున్నది. (పం. 11-12) దీనిని 'బలాకపల్వల' అని దిద్దవచ్చును. 'బలాకపల్వల' మనఁగా కొంగలకుంట, పడమటిహద్దు 'కర్మకారతటాక'ము. అనగాఁ గమ్మరివాండ్రచెఱువు ౧౦-వ పంక్తిలో 'దువరాజమాణత్తి మూగమూ ర్వాస్తవ్యాయ' అని యున్నది. దీనిని 'దువరాజ[వ*]మా[ణ*]ణోత్తిమూగ మూర్వాస్తవ్యాయ' అని దిద్దవలెను. ఇట్లు దిద్దినయెడల, 'దువరాజవర్మణా యొక్క అత్తిమూగమూరులోఁ గాఁపురముండువానికి' అని యర్థ మగును. అత్తిమూ గమూ రొక గ్రామ మగును. నెల్లూరులోని కందుకూరు తాలూకాలో, ముంగ మూ రొకటి కలదు. దానికి అత్తివర్మయను రాజుపేరిట 'అత్తిమూగమూ' రన్న పేరు వచ్చియుండును. గుంటూరుజిల్లాలో దొరకిన గోరంట తామ్ర శాసనమువలన[1] అత్తివర్మ కృష్ణయొడ్డున గుంటూరుజిల్లాలో రాజ్యము చేసి నట్లు తెలియుచున్నది. అతనిరాజ్యము కందుకూరి వఱకు వ్యాపించియుండును.

శాసనకాలనిర్ణయము:—పులకేశిరాజు వేంగిదేశముమీఁదికి దండెత్తివచ్చి నపు డీశాసనము పుట్టిన దనుట స్పష్టము. కాని యాతఁడు మనదేశముమీఁ దికి దండెత్తివచ్చినకాల మెద్ది యనినవిషయమునఁ బండితులు భిన్నాభిప్రాయు లై యున్నారు. క్రీ. శ. 612 కిఁ బూర్వ మీసమాచారము జరిగియుండు నని డాక్టరు ఫ్లీటుగారి యభిప్రాయము. క్రీ. శ. 609-లోఁ బులకేసి వెంగీమండల మును గెలిచె నని విన్సెంటు స్మిత్తుగా రనిరి. ఈతామ్రశాసనమువలన మన మింతకంటె నెక్కుడు సూక్ష్మముగ నీకాలమును నిర్ణయింపఁగల మేమో చూ తము. ఈదానము పులకేశియెదుటఁ జేయఁబడినది. దీనికి దూతకుఁడు అనఁగా దీనిని అమలులోఁ బెట్టినవాఁడు పృథివిదువరాజు, ఈతఁ డెవఁడో తేలినయెడల నీశాసనపుఁగాలము తేలఁగలదు. ఈపులకేశిచేతనే యీయఁబడిన గోవా తామ్రశాసనము[2]నందు నొకసత్యాశ్రయధ్రువరాజేంద్రవర్మ కలఁడు. అతఁడు

---

[1] Ind. Ant. Vol. IX p. 102. [2] J. Bo. Br. R. A. S. Vol. X p. 365 and plates.

పృథివీవల్లభమహారాజునకు ననఁగా పులకేశికి లోఁబడినవాఁడును, నాలుగు విషయములకును మండలములకును నధికారి. ఈతనిపేరులోని 'ధ్రువరాజు' అనుభాగము అసలు పే రనియు, 'సత్యాశ్రయ' అని మొదట నున్నదియు, 'ఇంద్రవర్మ' అని చివర నున్నదియు బిరుదు లనియుఁ దోఁచుచున్నది. అట్లే మనశాసనమందుఁ గల 'పృథివీదువరాజు'లోని 'పృథివి' అనునది బిరు దనియు 'దువరాజు' అనునది అసలుపే రనియుఁ దోఁచుచున్నది. 'సత్యాశ్రయ' 'పృథివి వల్లభ' ఇత్యాదిపదములు పులకేశియొక్క బిరుదములోనివి. ఆతనిని గౌరవించుటకో, యాతఁడొసంగుటచేతనో లేక యావంశమునకు సంబంధించినవాఁడగుటవలననో, దువరాజు, ఈబిరుదములను గొన్నిటినిఁ దనపేరునకు ముందో వెనుకనో తగిలించుకొనుచున్నట్లు కానిపించుచున్నది. కావున గోవాతామ్ర శాసనమందలి ధ్రువరాజును మనశాసనమందలి దువరాజును నొక్కపురుషుఁడే యనియు, పులకేశి యెచ్చటికిఁ బోయిన నతఁ డచ్చటికి వెంటఁబోవుచుండె ననియుఁ దోఁచుచున్నది. రెండుశాసనములలోను నీతఁడు తాను మండలములకు నధిపతి నని గర్వముతోఁ జెప్పుకొనుటయు నీతఁ డొక్కఁ డనియే తెల్పుచున్నది.

ఇట్లు వీరిద్దఱును నేకపురుషుఁడే యైనయెడల గోవాశాసనమునందు శాలివాహనశక మీయఁబడినది గనుక, యీశాసనకాలమును సులభముగఁ గనుఁగొనవచ్చును. గోవాశాసనము "శా. శ. ౫౩౨-వ యేట మాఘపౌర్ణిమ దినమున నీయఁబడినది." ఈశకసంఖ్య గతమో, వర్తమానమో తెలియదు. గతమైనయెడల దీనికి సరియైన యింగ్లీషు తేది 611-వ సంవత్సరమున జనేవరి నెల 5-వ తేది యగును. గతము కానియెడల నాదినమున 610-వ సంవత్సరమందలి 15-వ జనేవరి యగును. ఇది యిట్లుండఁగా, గోవాశాసనమునందు నది 'ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్యసంవత్సరం వింశతి' యేఁట నీయఁబడిన ట్లున్నది. ఈప్రవర్ధమాన విజయరాజ్యము లెవ్వరివి? డాక్టర్ భాండార్కర్ గారిమతమున, ఈసంవత్సరములు చాళుక్యరాజును, రెండవపులకేశికిఁ బినతండ్రియు నగు మంగలేశుని రాజ్యప్రారంభకాలమును సూచించును. డాక్టరుఫ్లీటుగా రివి ధ్రువరాజరాజ్య ప్రారంభమునే సూచించు ననిరి. డాక్టర్ ఫ్లీటుగారిమతమె నిజమయినదిగాఁ గానవచ్చుచున్నది. కాని యీయిరువదిసంఖ్య యెవరిరాజ్యారంభమును సూచించుచున్నను జింతలేదు. మనకు నాప్రశ్నతో నంతగా నవసరము లేదు. ఏలయన మనశాసనమునందును అట్లె 'ప్రవర్ధమానవిజయరాజ్యసంవత్సరే ఏకవింశతి' అని

యున్నది. ఎవరిరాజ్యప్రారంభమును సూచించిన నేమి? 21-వ సంవత్సరము 20-వ సంవత్సరము తరువాతిది యనుట నిజము. 20-వ సంవత్సరమునందు శా. శ. 532 అయినయెడల, 21-సంవత్సరమున శా. శ. 533 తప్పక యగును. ఇది గతాబ్దమనుకొని గాని వర్తమానాబ్దమనుకొనిగాని లెక్కవేసినయెడల 612-వ సంవత్సరము లేక 611-వ సంవత్సరము అగును. ఈశకము గతమా వర్తమానమా యని తెలిసికొనుటకు వార మొకసాధనముగా నున్నది. ఇది యీయఁబడిన కార్తికమహానవమినాఁడు గురువార మని చెప్పఁబడినది (పం. 13.) కాని నవమి కార్తికశుద్ధమందలిదో బహుళమందలిదో యని చెప్పఁబడ లేదు. కావున శుద్ధమునకు బహుళమునకు లెక్కవేసి చూడఁగా, క్రీ. శ. 611-వ సంవత్సరమునకు రెంటికిని సరిపోయినది. 612-వ సంవత్సరమున రెంటికిని సరిపోలేదు. కావున గోవా శాసనమందుఁ జెప్పఁబడినవి గతాబ్దములుకావనుటయు వర్తమానాబ్దము లనుటయు నిశ్చయము. ఇట్లు మనశాసనముయొక్క కాలము క్రీ. శ. 611-వ సంవత్సరమునందు అక్టోబరునెలలో 21-వ తేది యని తేలుచున్నది. కావున పులకేశి తెలుఁగుదేశమునకు వచ్చినసంవత్సరమును తెలుఁగుదేశమునఁ జాళుక్యుల రాజ్య మారంభమైన దినమును నిశ్చయముగఁ దెలిసికొనఁగలిగితిమి. ఇట్టి శాసనము మనకు ముఖ్యమైనది యనియే చెప్పవలెను.

దువరాజును గుఱించి మఱికొన్ని సంగతులు:—ఈ శాసనమునకు నాజ్ఞప్తి యనఁదగు దువరాజు, రెండవపులకేశికి సేనాధిపతిగను, సామంతుఁడుగనుండెను. 610-లో నాతఁడు పులకేశి వెంటనుండి యాతనియాజ్ఞ ననుసరించి, గోవాయొద్ద నొకబ్రాహ్మణునకు నొకదానము చేసెను. 611-లో కమ్మరాష్ట్రమునందుఁ బులకేశియెదుట మఱియొక బ్రాహ్మణునకు దానము చేసెను. ఈతఁడు కలికులములఁ జంపినవాఁ డనియు, అనేకసంగ్రామసాహసదక్షుఁ డనియు, చుట్టునున్న మండలములను మ్రింగుటలో గట్టివాఁ డనియు, తనచేతులతో శత్రుమండలమును జయించి తనకుమారునికి వంశపరంపరగ జరుగురాజ్యమును సంపాదించినవాఁ డనియు, ఈశాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. (పం. 8. 10.) కలికులము లనఁగా నెవ్వి? 'కలి' యనఁగా 'కలభ్ర' అనఁబడువారు కారుగదా? క్రీ. శ. 575 మొదలు 600 వఱకు రాజ్యము చేసిన పల్లవసింహవిష్ణువు తాను కలభ్రులను జయించితి నని చెప్పెను.[1] చాళుక్యరాజులును, రెండవపులకేశి తరువాత వెంటనే రాజ్యమునకు వచ్చినవారును అగుప్రథమవిక్రమాదిత్యుఁడు

[1] Vide Dubreuil's Ancient History of the Deccan p. 49.

వినయాదిత్యుఁడు, ద్వితీయవిక్రమాదిత్యుఁడు అనురాజులును తాము కలభ్రులను జయించితిమని తమశాసనములలో వ్రాసికొనియున్నారు.[1] తరువాత కాలమున వారగు రాష్ట్రకూటులు తాము 'కలివల్లభు'ల మని చెప్పుకొనిరి. 'కలి' యను తెగవారికి నధిపతులనిగాని "కలి"యను పేరుగల వల్లభు లని గాని ఈ పదమునకు నర్థము చేసికొన వచ్చును.

ధ్రువరాజు, గోవాశాసనమునందు తనది 'ఆదిబప్పూరివంశము' అని చెప్పుకొనెను. ఇదియు 'బాతప్పూరా' వంశమును నొక్కటియే యని పండితుల యభిప్రాయము. ప్రథమపులకేశిభార్యయు, మంగలేశునిభార్యయు నీవంశములోనివారే. ధ్రువరాజు మంగలేశునికుమారుఁ డని కొందఱనుకొనిరి. కాని యందుకుఁ దగినయాధారము లేవియు లేవు. ఈతఁడు క్రొత్తగ రాజ్యము సంపాదించుకొని ఘనత కెక్కినవాఁడుగఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. అందువలననే కుమారునివంశమున శాశ్వతముగా నుండురాజ్యము సంపాదించినవాఁడ నని గర్వోక్తి చెప్పుకొనియెను. చాళుక్యుల తరువాత వచ్చినరాష్ట్రకూటులలో 'ధ్రువరాజు' పేరుగలవా రిద్దఱు ముగ్గురు కలరు. వారందఱికిని 'కలివల్లభ బిరుదము కలదు.[2] కావున మనశాసనమందలి ధ్రువరాజు రాష్ట్రకూటుల మూలపురుషుఁడేమో యని సంశయము కలుగుచున్నది. అప్పుడు పుట్టినయీవంశము ౧౫౦ సంవత్సరములలోఁ బ్రబలి చాలుక్యులను మ్రింగివేసియుండును.

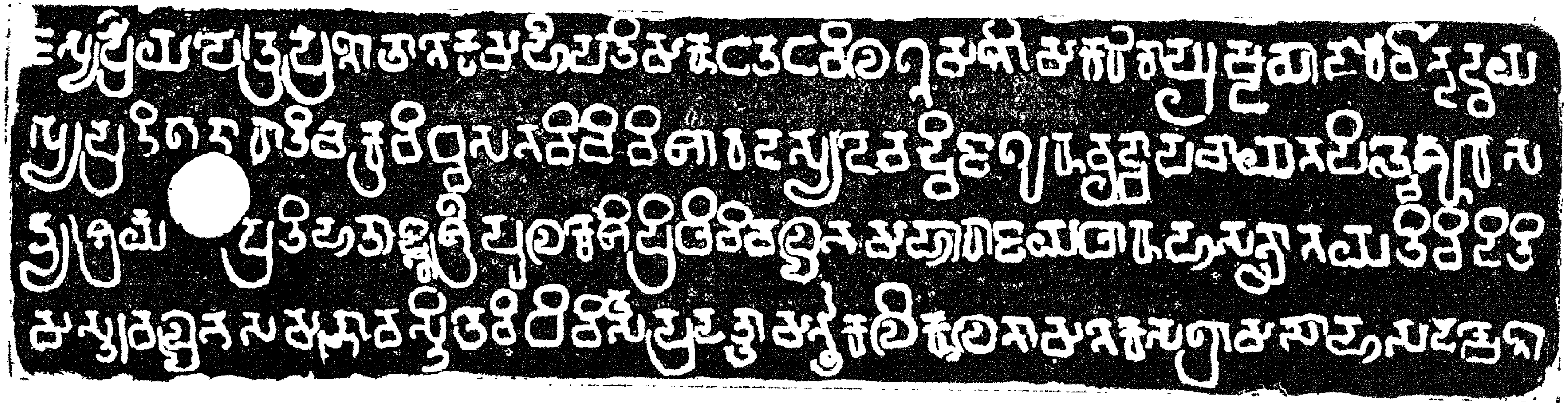
కార్తికములో మహానవమి:—ఈశాసనమునందు నొకవిశేషము కలదు. 13-వ పంక్తిలో 'మహానవమి' కార్తికమాసములో వచ్చినటులు చెప్పఁబడియున్నది. ఇప్పుడు దసరాపండుగలలో దసరాకుఁ బూర్వదినమున వచ్చు నవమిని 'మహానవమి'యందురు. అది ఆశ్వయుజ శుద్ధమందు వచ్చును. పూర్ణిమాంతమాసముల లెక్క చూచినను నాశ్వయుజమాస మగునేగాని కార్తికము కానేరదు. కావున నా కాలమునందుఁ గార్తికమాసమందు నొకమహానవమి వచ్చుచుండె నని మనము తలంపవలెను.

కొ. వెం. లక్ష్మణరావు.

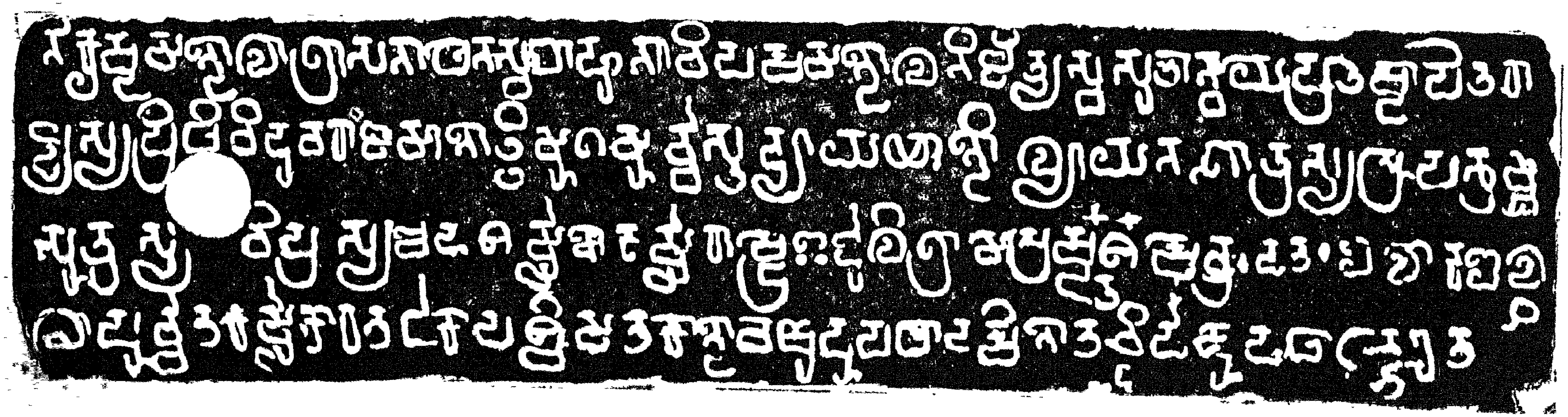
---

[1] Vide Fleet's *Dynasties of the Canarese District*. [2] Ind. Ant. Vol. XXI p. 125; ibid. Vol. V p. 192, Vol. VI pp. 102, 242.

రెండవ రేకు: మొదటి ప్రక్క.

రెండవ రేకు: రెండవ ప్రక్క.

మూలము[1]

మొదటి రేకు.

1. స్వస్తి శ్రీమతాం సకలభు[వ*]నసంస్తూయమానమానవ్యసగోత్రాణా[ం*]హారీతిపుత్రాణా[ం*]సప్తలోకమాతృభి [స్*] సప్తమా

2. తృభి[న్*]సమ్య గభివర్ద్ధితానాం కార్త్తికేయపరిపాలనాధి గత కల్యాణపరమ్పరాణా[ం*]భగవన్నారాయణప్రసా

3. దసా[2]మాసాదతవరాహలాఞ్ఛనేక్షణక్షణవశీకృతా శేషమహీభృతా మనేకాశ్వమేధావభృతస్నా

4. నపవిత్రీకృతవపుషా[ం*]చలుక్యానాం కుల మభ్యలంకరిష్ణో[ః*] ప్రథితకీర్త్తిః శ్రీకీర్త్తివర్మ్మాపృథివీవల్లభమహా[రా]

రెండవరేకు, మొదటిప్రక్క.

5. జస్య ప్రియపౌత్ర[3] ప్రణతానేకమహీపతిమకుటతటవిలగ్నమకరికా ఘృష్టపాదారవిన్ద ద్వయ

6. స్య[4] ప్రతిగతారాతిచక్రవిధ్వ[ం*]సనవిధివిశార[5]దస్య దేవద్విజగురు వృద్ధాపచాయనే పితేన శూర[ః*]న

7. త్యాశ్రయ [6]ప్రతిహతాజ్ఞ[ః*]శ్రీపులకేశిప్రి[7]థివివల్లభమహారాజ[ః*] యథారుహా[8] సన్మానయతి[।*]విదితి[9]

8. మస్తు వల్లభసమత్వౌవస్తి[10] తే విధివత్సంప్రదత్తామన్తా[11] కలికుల[12] నామ నేకసంగ్రామసాహసదక్షేణ

రెండవరేకు, రెండవప్రక్క.

9. నికృష్టమణ్డలాగ్రాసనాథేన స్వబాహునా విపక్షమణ్డల[ం*]నిర్జిత్య స్వ సుతాన్వయే ప్రతిష్ఠాపి

---

[1] నా యొద్దనున్న రేకుల ననుసరించి.

[2] సమాసాదిత - అనియుండవలె.

[3] పుత్రః - అని.

[4] ద్వయః - అని.

[5] విశారదః - అని.

[6] మోఽప్రతి = అని.

[7] పృథివీ = అని

[8] యథార్హం = అని.

[9] విదితమస్తు = అని.

[10] వస్థితే = అని.

[11] మన్తః = అని; లేక దత్తాంహన్తా = అని.

[12] కులానా = అని.

10. తరాజ్యస్య[13] ప్రి[14] థివిదుపరాజమా[15] ణత్తిమూగమూర్వా_స్తవ్యాయ శాణ్డిల్యాయనగోత్రస్య[16] ఆపస్తమ్బ

11. సూత్రస్య[17] విప్రస్య[18] వేదశర్మణా[19] కమ్మరాష్ట్రే ఇబులిగ్రామే అష్ట శతం + + క్షేత్రమ్ [20]దతమ్[।*]బలాకబల్వ

12. లాపూర్వతః[21] కర్ష్మకారతటాకా[22] పశ్చిమతః[23] కొణ్డవేలుపూర్వ థా[24]దక్షిణతః[25] విపఅుపథా[26] ఉత్తరేతః[27]

మూడవరేకు.

13. ప్రవర్ధమానవిజయరాజ్యసవసరె[28] ఏకవింశతి[29] కార్తికమాసే మహా[నవమ్యా][30] బృ[హ*]స్పతివారే ప్ర

14. శస్తేముహూర్తె స్వాక్ష[త్*]ప్రతిరాజ్ఞప్తి[31][॥*] [32]భూమిదానాత్ త్పర శ్రాన్నభూతనభ[వి*]ష్యతి[।*]తస్యేవహరణాత్పా

15. పన్నభూతనభవిష్యతి[॥*]బహుభిర్వసుధాదత్తా బహుభిశ్చానుపా లితా[।*]యస్యయస్యయదాభూమితస్య

16. తస్య తదాఫలం[॥*][స్వద]త్తాపరదత్తాంవా యత్నాద్రక్ష యుధిష్టిర [।*]మహీంమహీభుజాశ్రేష్ఠ దానాచ్ఛ్రే[33].

---

[13] రాజ్యేన = అని.

[14] పృథివీ =అని.

[15] రాజవర్మణా = అని.

[16] గోత్రాయ = అని.

[17] సూత్రాయ = అని.

[18] విప్రాయ = అని.

[19] వేదశర్మణె = అని.

[20] దత్తమ్ = అని.

[21] పూర్వతః =అని.

[22] తటాకః = అని.

[23] మతః = అని.

[24] పూర్వథః = అని.

[25] తః = అని.

[26] పథః = అని.

[27] ఉత్తరతః = అని.

[28] సంవత్సరే=అని. 'సవసరె' లోని రెండవ సకారముమీఁది రాగిరేకుగొంచెము విఱిగినది. దానిపై తకారముండెనేమో.

[29] వింశత్యాం = అని.

[30] ఈయక్షరముల వద్దిరేకు కొంచెమువిఱిగినది. నకారవకారముల క్రిందిభాగములు కనఁబడుచున్నవి. 'మ్యా' కనఁబడుటలేదు. కాని దానిక్యావడిబాగుగఁగాన వచ్చుచున్నది.

[31] రాజ్ఞప్తిః = అని.

[32] ఈశ్లోకములు మామూలువే గనుక వీనిలోని తప్పులు దిద్దలేదు. మామూలు శ్లోకములతోఁ బోల్చి చూచినయెడలఁ దప్పులు గోచరింపఁగలవు.

[33] ఈచరణమసంపూర్తిగా విడువఁబడినది. 'దానాచ్ఛ్రేయోనుపాలనం' అని పూరింపఁబడవలెను.

శ్రీరస్తు.

శ్రీరాజరాజనరేంద్రపట్టాభిషేకసంచిక.

ఈసంచిక యెప్పుడు వచ్చునా యని యెదురు చూచిచూచి యింక రాదని యాంధ్రులు నిరాశ చేసికొనియుండిరి. కాని చివరకు మనోహరరూపముతోఁ దెరలోనుండి వెలువడిన యీసంచికను జూడఁగనే యాలస్యమునకై ప్రకాశకు లగు "ఆంధ్రదేశీయేతిహాసపరిశోధకమండలి" వారిపై నాంధ్రులకుఁ గలపట్టరానికోపము చప్పున చల్లారు నని మేము నొక్కి చెప్పఁగలము.

ఈసంచికయొక్క సర్వాంగసుందరస్వరూపము బెజవాడ ఆంధ్రగ్రంథాలయముద్రాక్షరశాలవారి కౌశలము వెల్లడిచేయుచున్నది. లోని విషయముల మాధుర్యమునకుఁ దగినట్లు పైరూపసౌందర్య ముండుట బంగారమునకు సౌరభ మబ్బినట్లే.

ఇందుఁ దెనుఁగుదేశమందుఁ బేరొందిన పండితులచే వ్రాయఁబడిన వ్యాసములు, అధ్యక్షుకోపన్యాసముతో 25 ను, పద్యవిషయములు 10 యుఁ గలవు. ఆంధ్రులు గాని డాక్టరు కృష్ణస్వామిఅయ్యంగారిచే వ్రాయఁబడిన యొకవ్యాసముఁ గలదు. అది వా రింగ్లీషున వ్రాసి పంపఁగ నాంధ్రీకరింపఁబడినట్లు తోఁచెడిని.

పద్యముల కేమి గాని, 25 గద్యవ్యాసములలో నెన్నియో చదివి యానందింపఁదగినవి కలవు. కొన్ని చాళుక్యులకాలపునాఁటి రాజకీయచరిత్రములను, గొన్ని భాషావిశేషములను, గొన్ని సాంఘికపరిస్థితులను వర్ణించుచున్నవి. ఇందుఁ గొన్ని నూతనశోధనలతోను, గొన్ని బుద్ధివైభవముఁ జూపునూతనఫక్కికావిమర్శములతోను నిండియున్నవి. అన్నిటికంటెను మొదట నుండవలసిన యధ్యక్షోపన్యాసము చివర నచ్చుపడినను, నన్నయభట్టు కవిత్వమును గుఱించి యాదరబుద్ధితోడను, మార్మికతతోడను, దృష్టాంతహేతుపూర్వముగాను జేయఁబడిన విమర్శనములలో నిది యగ్రస్థాన మాక్రమించును. శ్రీరెడ్డిగారికి బ్రాహ్మణులయెడఁ గలసహజప్రేమ యచ్చటచ్చటఁ గొంచెము పొంగి వచ్చినను కవిత్వవిమర్శనమప్పుడు మాత్రము వారు బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణభేదమును మఱచి సహృ

దయత్వముఁ బొందుట కడుఁ బ్రశంసనీయము. వారియభిప్రాయము లన్నియు సంపాదకును సమ్మతములు గాకపోయినను వారు చూపిననూతనవిమర్శనపద్ధతి మన్ననకుఁ బాత్ర మనుటకు సందేహము లేదు.

నన్నయనాఁడును, నంతకుఁ గొంచెము పూర్వకాలమందును, దరువాత కాలమందును నాంధ్రభాష యెట్లుండెడివో తెల్పుచుఁ శ్రీయుతులు చిలుకూరి నారాయణరావుగారును, రా॥ నా॥ గిడుగు రామమూర్తిగారును, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారును, మూఁడువ్యాసములు వ్రాసిరి. ఈమూఁడును మూఁడుముత్యముల వలె నున్నవి. ఆయావ్యాసకర్తలయొక్క భాషాపరిశ్రమయు, పరిశోధనావిశేషమును, లక్ష్యలక్షణసమన్వయసామర్థ్యమును నీవ్యాసములవలన వెల్లడి యగుచున్నవి. ఈసంచిక పుట్టినందున నాంధ్రభాషావికాసచరిత్రాభ్యాసము చేయువారికిఁ గలిగినముఖ్యలాభ మీమూఁడువ్యాసము లని మాయభిప్రాయము. ఇందువలన వీరిసిద్ధాంతము లన్నిటిని మే మంగీకరించితి మని యర్థముకాదు. భాషాశాస్త్రము నభ్యసింపవలసిన శాస్త్రీయపద్ధతు లీవ్యాసములవలన వెల్లడి కాఁగల వని మానిశ్చయము.

చరిత్రవిషయిక మైనవ్యాసము లీసంపుటమునఁ బెక్కులు కలవు. మొదట భావరాజు వేంకటకృష్ణారావుగారు 'పూర్వచాళుక్యచరిత్రము' అనినవ్యాసమునందు, మొదటినుండియుఁ జళుక్యులచరిత్రములు వర్ణించిరి. గౌ. న్యాయమూర్తి. వేపా రామేశముగారు శాసనాధారములఁబట్టి రాజరాజుచరిత్రము సంగ్రహముగ వ్రాసిరి. శ్రీయుత జయంతి రామయ్యపంతులుగారు 'చాళుక్యరాజులప్రశంస' చేసి వీరచోడునిచతుర్వేదిమంగలశాసనమును బట్టి యప్పటి యాచారవ్యవహారములను నిర్ణయించిరి. చోళులకును జాళుక్యులకును గలసంబంధము ప్రమాణయుక్తముగ డాక్టరు కృష్ణస్వామిఅయ్యంగారివ్యాసమునందుఁ జక్కఁగ వర్ణింపఁబడినది. చాళుక్యులరాజ్యాంగపద్ధతులను గుఱించి గాదె నరసింగరావుగారును, ఆంధ్రదేశమునకుఁ జుట్టు నున్నయితరరాజ్యములస్థితిని గుఱించి చిలుకూరి నారాయణరావుగారును, తూర్పుచాళుక్యుల రాజ్యవిస్తారమును గుఱించి దేశిభట్ల లక్ష్మీనరసింహముగారును వ్రాసినవ్యాసములు పఠనీయములు.

రాజరాజునకు రేవలదేవి యనుభార్యయు, సోమలదేవి యనుకూఁతురును గలరనియు, ఆనాఁటికే తెలుఁగుపద్యములు రాతిమీఁదఁ జెక్కించుచుండిరనియు, నారాయణభట్టునకుఁ గుప్పమ్మ యనుకూఁతు రుండె ననియు, రాజరాజు

కాలమునఁ దెనుఁగుదేశమందుఁ సౌరమాన వ్యవహార ముండె ననియు ననిన నూతనవిషయములు లక్ష్మణరావుగారు ప్రకటించిన శాసనములవలనఁ దెలియు చున్నవి విమలాదిత్యుని కాలమునాఁటి తెలుఁగుశాసన మొకటి పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది.

భారతమునందు రాజరాజును వర్ణించుచు నుపయోగింపఁబడిన విషయము లకు సార్థకతఁ జూపుచు బుర్రా శేషగిరిరావుగారు 'రాజరాజుప్రశస్తి వివరణము' అనినవ్యాసము వ్రాసిరి. అందు వా రూహించిన కొన్నియూహాలు కవికి స్వప్న మునం దైనను గానఁబడ లేదేమో యని సందేహింపవలసియున్నది.

నన్నయ్యకుఁ బూర్వపుఛందస్సునుగుఱించి వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి వ్యాస మొకటికలదు. నన్నయకుఁ బూర్వము తెలుఁగున నక్షరగణవృత్తములు సీసతరువోజలవంటివి—మాత్ర ముండె నని వారితాత్పర్యము.

శ్రీయుత చిలుకూరివీరభద్రరావుగారు 'చాళుక్యులకులప్రశంస' యని 30 పుటల పెద్దవ్యాస మొకటి వ్రాసియున్నారు. వీరు 'రాజనరేంద్రుఁడును, నన్నయ్యయు నొక్కకులమువారే యనియు, బోయవారును, కమ్మవారును బ్రాహ్మణులలోఁ జేరి రనియు, వైదికులు నియోగులు మొదలయినవారు పూర్వము క్షత్రియులుగా నుండి రనియుఁ గ్రొత్తక్రొత్త వింతసిద్ధాంతములఁ బ్రతిపాదించిరి. తగినప్రమాణములను మాత్రము చూపరైరి. ఎట్లయిన నేమి గాని యిది యొకవింతవ్యాసము. ఆంధ్రులలోఁ గొప్పయాందోళనముఁ బుట్టింపకమానదు. ఆంధ్రమహాభారతావతారికను గుఱించి బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారును, నన్నయభట్టు భారతరచనను గుఱించి బ్రహ్మశ్రీ పారనంది రామ శాస్త్రిగారును, బూర్వపద్ధతి ననుసరించి విమర్శనములు వ్రాసిరి.

ఇఁకఁ బద్యములఁ జూతము. గద్యవ్యాసములవలెఁ బద్యవ్యాసములు మమ్ము నాకర్షించినవికావు. పద్యము లన్నియు సలక్షణము లనిచెప్పుటకు సందేహములేదు. వానిలో నెచ్చటనైనఁ గవితాలతాంగి కానవచ్చు నేమో యని యెంతయు శ్రమపడి వెదకితిమి. కాని రెండుమూఁడు తావులందుఁ జూచాయగఁ దప్ప యీయమ మాకెచ్చటను గానరాలేదు. గణయతిప్రాసము లున్నఁ గవిత యగునన్నమాట మనకవు లింకను మఱచినట్లు కానరాదు. కావున నీపద్యజాలమునకుఁ బద్యవ్యాసము లని పేరు పెట్టితిమి. పద్యత్వము వేఱు కవిత్వము వేఱు. మన కిప్పుడు రసయుక్తకవిత్వము కావలయును, పిప్పి పద్యము లక్కఱ లేదు.

ఇందుఁ గొన్నిచిత్రపటములును, గలవు వానిలో రాజమహేంద్రము, ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరాలయము, చాళుక్యభీమవరములోని భీమేశ్వరాలయము, పర్వవరపుగోపురము, ద్రాక్షారామమందలి మఱియొక దేవాలయము, సింహాచల దేవాలయము, అనుపటములు చారిత్రకప్రదేశములకు సంబంధించినవి. చాళుక్యుల కొన్నిశాసనములపటములును నాణెములపటములును గలవు. ఇంక నొకవిశేషము కలదు. రాజరాజనరేంద్రునికాలమునాఁటి యాంధ్రభాషాలిపి స్వరూపమని యొకపట మీయఁబడినది. నన్నయభట్టుభారతము వ్రాయునప్పుడు మొదటియాఱుపద్యము లెట్టియక్షరములతో వ్రాసియుండునో యిందుఁ జూపఁబడినది. అనఁగా నందంపూడి, కోరిమిల్లి శాసనముల ననుసరించి యక్షరముల నూహించి యాపటము శ్రీయుతు లగుభావరాజు వేంకటకృష్ణారావు, చిలుకూరి నారాయణరావుగారిచే లిఖింపఁబడినవి. ఇయ్యది క్రొత్తదియుఁ జిత్రమైనదియు నగునూహ యనుటకు సందేహము లేదు. ప్రదర్శనమందలి వస్తువులపట మొక్కటి యిచ్చిరి గాని యందలి వస్తువుల వర్ణించుచు నొక వ్యాసము కూడఁ బ్రకటించియున్న బాగుగానుండును.

కొనుటకు శక్తిగల యాంధ్రు లందఱు నీసంచిక యొక్కొక్కప్రతిని గొని ప్రకాశకులకుఁ బ్రోత్సాహము కలుగఁజేయుదురుగాక. ఈసంచిక వెల, రూ. 5-0-0. రాజమహేంద్రమునందు శ్రీయుత భావరాజు వేంకటకృష్ణారావు, బి. యే. బి. యల్., గారికి వ్రాసిన దొరకఁగలదు.

గ్రంథస్వీకారము.

దుందుభిసంవత్సరమునఁ బరిషత్తునకు వచ్చినగ్రంథములు.

	గ్రంథము	రూ.	అ.	పై.
1.	దేవవ్రతచరిత్రము. (పద్యము) శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగరము - -	1	8	0
2.	వీరవిలాసము. నాటకము ఎల్లమరాజు వేంకటనారాయణ భట్టుగారు - - - - - -	0	12	0
3.	ప్రహ్లాదచరిత్రము. వచనము. అన్నదేవర నాగభూషణరావు గారు, - - - - - -	0	5	0
	(2-3 శీరిపి ఆంజనేయులుగారు, ధర్మవరమునుండి పంపిరి)			
4.	భక్తానందము (పద్యము.) యం. వందనంగారు - -	0	4	0
5.	గురుశిష్యసంవాదము. శ్రీకృష్ణదాసుఁడు. - - -			
6.	రంగాధిపశతకము. అవటపల్లె హనుమంతరావుగారు -	0	1	0
7.	భృంగాపదేశము. ఉత్పలనరసింహశర్మగారు - -	0	3	0
8.	శ్రీవైఖానససంవత్సరాదిసంచిక. ఈగావారిపాలెము -	1	0	0
9.	Vegitarain Diet. M. Ramdas pal and J. m. Feria -			
10.	పంచానన మహాసంచిక. - - - - -	3	0	0
11.	గోవిందమంజరికావలిః. శ్రీవిక్రమదేవవర్మ బహద్దరుగారు, విశాఖపట్టనము - - - - -	0	2	0
12.	శారద. నవల = శీరిపి ఆంజనేయులుగారు (ధర్మవరము.) -	1	8	0
13.	అభిషేకరూపకము. బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారు, ఎం. ఏ. విజయనగరము- - - - - -	0	4	0
14.	బాలభారతము. (వచన) ధేరం వేంకటాచలపతిగారు. బి. ఏ. రాజమహేంద్రవరము - - - -	0	12	0
15.	శ్రీమద్భాగవతసారము. ఎలమర్తి శ్రీనివాసరావుగారు, రామచంద్రపురము - - - - -	0	4	0

	రూ.	అ.	పై.
16. సుమబాల. జయంతి గంగన్నగారు, బి. ఏ., రాజమహేంద్రవరము - - - - - - -	0	12	0
17. భార్గవపురాణము. కాండూరి వేంకటదాసు. (శ్రీరామవిలాసగ్రంథమాల చిత్రాడ) - - - -	0	12	0
18. కూచినరసింహము పంతులుగారిజీవితచరిత్ర (జనమంచిసీతారామస్వామిగారు. పిఠాపురము) - - -	0	3	0
19. చిత్రకందపద్యరత్నాకరము. నాదెళ్లపురుషోత్తమకవిగారు, బందరు - - - - - -	0	6	0
20. మురళి. (పద్య) సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, సికందరాబాదు - - - - - -	0	8	0
21. శివామృతము. } కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు, -	0	2	6
శ్రీవీరశైవదీక్షాబోధ } మదనపల్లి - - -	0	9	0
22. వివేకానందస్వాముల ప్రాక్పశ్చిమము - కూచి నరసింహముగారు, బి. ఏ., పిఠాపురము - - - -	1	0	0
23. భక్తమణిభూషణము. ఆదిపూడి సోమనాథరావుగారు, మైలాపూరు - - - - - - -	2	0	0

రాఁబోవు పరిషద్వార్షికసభ గోదావరిజిల్లాలోని తునిలో శ్రీ శ్రీ తుని రాణీగారి యాదరమున, మెయినెలలో జరగును. వివరములు ముందుఁ దెల్పఁబడును.

ప. అ.

ఆంధ్రసాహిత్య

పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౧ { [illegible] సంవత్సర మాఘ ఫాల్గున మాసములు. } సంచిక ౬

ప్రధానవ్యాసములు

విషయసూచిక

శ్రీరామచంద్ర.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౧. | దుందుభినామసంవత్సరము. మాఘఫాల్గునమాసములు. | సంచిక ౬.

పాఠశాలలలోని తెలుఁగు.

(పిఠాపురము పరిషత్సభలోఁ జదువఁబడినది)

సభాధ్యక్షా! మహారాజా! విద్వత్సభ్యులారా!

గీ. చదువలే దే నాకింతయు ♦ సంస్కృతంబు;
నాంధ్రపరిచితి యల్పంబు; ♦ సామయుఁడను;
వ్యాసమందలి విషయభా ♦ షాదిలోప
ములను క్షమియింపుఁ; డిదిగో చే ♦ మోడ్పు మీకు!

సస్యసమృద్ధియు సస్యప్రాశస్త్యమును జల్లిన గింజలఁబట్టియుఁ బెట్టిన నీటిం బట్టియు నుండునట్లే, దేశభాషాభ్యుదయము పాఠశాలలలోఁ బ్రస్తుతము నాటుచున్న విద్యాబీజములఁబట్టియు బాలురు బాలికలుఁ బడయుచున్న శిక్షను బట్టియు నుండును. వర్తమానవిద్యార్థిబృందమే కాదా పెరిఁగి పెద్దయై దేశమును ముందటికిఁ దెచ్చుప్రజాసంఘము కానున్నది! స్థితిగతు లెట్లుండెడివో యెట్లున్నవో యించుక పరిశీలించి చూతము.

సమస్తజ్ఞానమణిపేటిక యై సర్వలోకసమాదరణీయ మై యుండుభాష సంస్కృతభాష. మనయాంధ్రదేశములో, నేఁబది యఱువది యేండ్లక్రిందటి వఱకును బ్రాహ్మణులు సర్వసామాన్యముగా వేదమునే యభ్యసించి కాలము గడపుకొనెడువారు. తఱచుగా వివాహోపనయనాది స్మార్తకర్మములకుఁ గావలయు మంత్రతంత్రవిధానములును గొన్నియాశీర్వచనపుఁబనసలును మాత్రమే

నేర్చి కుటుంబపోషణము గావించుకొనెడువారు. పఠించుమంత్రముల యర్థమును తెలిసినవా రెక్కడనో కాని యుండెడువారు గారు. శాస్త్రపరిచయము గల వారిసంఖ్య యత్యల్పముగా నుండెడిది. పంచకావ్యములు చదివినవారే పండితులుగాఁ బరిగణింపఁబడుచుండెడువారు.

ఆంధ్రగ్రంథపఠనము చేసినవారు మఱియుఁ దక్కువగా నుండెడివారు. అదిగాక, పెక్కురు పండితులు తెలుఁగు చదువుట గౌరవమునకు లోప మని తలఁచెడువా రని చెప్పుట యతిశయోక్తి గాదు. ఛాందసులు శ్రాద్ధభోజనాద్యవసరములం దపవిత్ర మగునాంధ్రభాష నోట రాఁ గూడ దని "పప్పు, కూర, పచ్చడి, చేమ, పెరుఁగు, మజ్జిగ, యుప్పు" మున్నగువానికి మాఱు "సూప శాక లేహ్య చోష్య దధి తక్రలవ" ణాదిశబ్దము లుపయోగించెడువారు. వర్ణములు తాఱుమాఱుచేసి తక్రమునకు బదులు తర్కము నెడువారు కూడఁ గొందఱుండెడువారు. తేలు గుట్టి బాధపడుచున్న ప్రసిద్ధపండితుని నొకఁ డేమి శాస్త్రిగారూ! అట్లు బాధపడుచున్నా రనఁగాఁ "గించిద్వృశ్చికసంస్పర్శ" మైన దని యుత్తర మిచ్చుట నే నెఱుఁదును. అది సంస్కృతభాషాభ్యాసబలసూచకమో యాంధ్రభాషావైముఖ్యసూచనమో నేఁ జెప్పఁజాలను. నన్నయాహోబలపండితాదు లాంధ్రవ్యాకరణసూత్రములు సంస్కృతమున రచించినఁగాని వానికిఁ బండితసమ్మానమును వ్యాప్తియు నుండ దని యట్లు గావించినా రేమో యని తోఁచుచున్నది. చిన్నయసూరిగారు కూడఁ దమ బాలవ్యాకరణమును గీర్వాణపారిభాషికపదభూయిష్ఠముగానే చేసినారు.

ఇట్లుండఁగా నాంధ్రభాష చేసికొన్న పుణ్యముచే బ్రిటిష్ప్రభువులు మన దేశములో ననేకపాఠశాలలును గళాశాలలును నెలకొల్పి, యం దాంధ్రభాష బోధింప మొదలు వెట్టినారు. సంస్కృతపాఠశాలలు కూడఁ గొన్ని స్థాపించినారు. సంస్కృతసాహిత్యమును వ్యాకరణాదిశాస్త్రములును మఱలఁ దలయెత్తినవి. ఆంధ్రోపాధ్యాయులుగా నియుక్తులైనవారు చిన్నప్పుడు చిన్నచూపు చూచి చిన్నవుచ్చిన యాంధ్రలక్ష్యలక్షణగ్రంథములను జీవికకై చేపట్టవలసి వచ్చినది. అట్టిస్థితిలో ఆంధ్రభాష దినదినప్రవర్ధమానమై తేజరిల్లుచుండవలెను గదా!

కాని యొకచిక్కు వచ్చెను. రాజభాషా దేశభాష లొకటి కాకపోవుట చేతను, దేశభాషాపాండిత్యముకంటె రాజభాషావైదుష్యమువలన నెక్కువ ధనలాభమును గౌరవమును గలుగుచుండుటచేతను, విద్యార్థులకు నాంగ్లభాషా

భ్యసనముపైని నాంగ్లోపాధ్యాయులపైని మన్నత్రస్థాపకర్త లాంధ్రభాషాధ్యయనముపైని నాంధ్రపండితులపైని లేకపోయెను. పరీక్ష పోవు ననుభయముచేతనే కాని భాషాభిమానాభిరుచులచేఁ దెలుఁగుఁ బఠించువిద్యార్థులు మిక్కిలి కొలఁదిగనే యుండెడివారు. నలువదినుండి యేఁబదియేండ్లలోనుండి నలువురైదుగురు భాషాభిజ్ఞులును భాషాభాషోద్ధారకులును బయలుదేఱిరో లేదో చెప్పఁజాలను. అట్టియల్పసంఖ్యాకులలోనివారే మన యీయుత్సవాధిపతులు.

స్నేహితుఁ డెదురుపడినచో "Good morning! When did you come?" పూర్వకముగా నాంగ్లభాషలో సంభాషణము, సభలో 'I propose Mr. so & so to the chair' మొదలుకొని I propose a vote of thanks to the chair' వఱకు నాంగ్లభాషలోనే యుపన్యాసాదికములు. లేఖలు వ్రాసికొనుటయు నాంగ్లభాషలోనే. ఇట్లు పాఠశాల లన్నియు నాంగ్లమయము లయి మాతృభాషను ద్రోసిరా జనుస్థితికి వచ్చుచుండెను. పండితులు చెప్పుపాఠములు విద్యార్థులు శ్రద్ధగా వినుట లేకపోయెను. పరీక్షలలో నాంధ్రమునఁ దప్పిపోవువారు మిక్కిలి తక్కువగా నుండెడివారు కాని, యది తెలుఁగు బాగుగాఁ దెలియుట వలనఁ గాదు. తెస్టుమా ప్రశ్నల కుత్తరములు వ్రాసి తెలుఁగులోపమును గూడఁదీసికొని పెక్కురు పరీక్షలలో నుత్తీర్ణులయ్యెడువారు. ఝరీవేగముతో సభలయం దాంగ్లభాషలోఁ బ్రసంగింపఁగలిగిన ప్రౌఢవిద్యార్థి, నాలుగు తెలుఁగుమాటలు మాటాడుటకు జంకుచుండెను. ఇంగ్లీషులో దీర్ఘవ్యాసములు వ్రాయువారు తెలుఁగులో నాలుగుముక్కలు వ్రాయుటకు వెనుదీయుచుండిరి. సభలలోఁ దెలుఁగు మాటాడిన, గౌరవహాని యగు నని యనేకులు తలఁచెడివారు. సాహసించి మాటాడువారైనను భావోత్పత్తి యింగ్లీషుభాషలో నగుటచే నది స్వభాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేసికొని నిమిషమున కొకమాట మాటాడెడివారు. పదిమాటలు గలవాక్యములో నాలుగైదాంగ్లపదములు దూరెడివి. సామాన్యప్రసంగములలో నైనను నాంగ్లభాషాసంకీర్ణత యధికమగుచుండెను:—ఈవేళ బజార్లో rice ఎలా యిచ్చారోయి— time అయింది School కి త్వరగా వెళదాం రా— School fees కట్టావా లేదా యివాళ 25-దో తారీఖు— late payment కి fine వేస్తారు - జాగ్రర్త—కనకరా జంత cunning fellow యీ world లో యెవరూ లేడురా—ఇట్టి ప్రసంగములు దాదాపుగాఁ బ్రతివిద్యార్థియుఁ జేయుచుండెను. ఈయలవా టింకను బోలేదు. కొంతకాలమునకుఁ బోవచ్చు ననుకొనుచున్నాను.

ఈదుస్స్థితి చూచి యధికారబలమును ఆశ్రయబలమును గలయాంగ్ల భాషావిశారదులు కొందఱుమిత్రులు—ఆంధ్రులును ఆంధ్రేతరులును—భాషాభివృద్ధి గావింత మనుసదుద్దేశముతోనే పాఠశాలలలోఁ గొన్నిమార్పులు తెచ్చిపెట్టినారు. గ్రాంథికభాష కఠిన మని నియమశూన్యమై బహుముఖి యైన వ్యావహారికభాష బడులలోఁ జెప్పఁ డన్నారు. గ్రంథములు లేవు. వ్యాకరణము లేదు. A తెలుఁగు C తెలుఁగు అని తెలుఁగును రెండుతెలుఁగులు చేసినారు. A లో వ్యాసరచన ప్రధానము చేసినారు. అది మంచిదే, కాని గ్రంథపఠనము లేక వ్యాకరణము లేక వ్యాసరచన పిల్ల లెట్లు చేయఁగల రను నూహ వారికిఁ గలుగలేదు. పాఠశాలలలోను హైస్కూళ్ళశాలలలోను దత్పూర్వ మవశ్యపఠనీయముగా నున్నయాంధ్రభాషను ఐచ్ఛికము చేసినారు. ఈవిషయమై యనేకపూర్వపక్షసిద్ధాంతములు జరిగినవి. అవన్నియుఁ దమకు విశదమై యే యున్నవి. ఆగోడవ యంతయు మఱలఁ ద్రవ్వి చెప్పి మిమ్ము విసిగింపఁ దలఁచుకొనలేదు. కాని యీయైదాఱేండ్లును బడులలోని యాంధ్రభాష చుక్కాను లేని పడవయై, దిక్కులేని బిడ్డయై, పాడయి పోయిన దని స్వానుభవమున నేను జెప్పఁగలను. విద్యార్థులపూర్వపుణ్యముచే, నీపరిషత్తువారియొక్కయుఁ బండితవర్యులయొక్కయుఁ బ్రభుశేఖరులయొక్కయు దయచే, నాయాపద యిప్పుడు బడులనుండి యపసరిల్లి పోయినది. ఆంధ్రభాషను యథాపూర్వస్థితికిఁ దెచ్చుట కృత్యాద్యవస్థ యైనది. 'మూఁది మాకిచ్చుట మడిమాన్యంబు లిచ్చుట' యను లోకోక్తి సత్య మైనది.

తరువాత విద్యాశాఖాధికారు లనాలోచితముగాఁ జేసినమార్పులు సవరించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించినారు. విద్యార్థులు గాలి ప్రోగుచేసి కాగితము నలుపుచేయఁ జాల రని పఠనీయగ్రంథములు పెట్టినారు. వ్యాసరచనకు వ్యాకరణజ్ఞాన మావశ్యక మని వ్యాకరణము చెప్పించుచున్నారు. అన్నియు బాగుగనే యున్నవి గాని యాంగ్లభాషవలె నాంధ్రభాష నవశ్యపఠనీయముగా నింకను నేల చేయలేదో బోధపడకున్నది. ఆంధ్రభాష నైచ్ఛికము చేయుట యనర్థకరము. మేము తెలుఁగు చదువవల దంటిమా? పిల్లలు తక్కినవి మాని పరీక్షలకుఁ దెలుఁగున్న భాగమే యేల తీసికొనరా? దనుట, కువాదము. కారణములు పైని మనవి చేసికొంటిని. తెలుఁగు మాని తక్కినభాగములు తీసికొన్నందువలన ధనగౌరవాదిలాభము లెక్కు వగుటచేఁ బిల్లలదృష్టి, స్వభాషపైకి సాధారణముగాఁ బోదు. తెలివి తేటలు గలవారు గణితశాస్త్రాదిభాగములు

తీసికొని యెందులకుఁ బనికిరాని విద్యార్థులు తెలుఁగు తీసికొనుట నెక్కుచోట్ల తటస్థించుచున్నది. ఇప్పటివిద్యావిధానపద్ధతు లెట్లున్నవో నేఁ గనుఁగొనలేదు. నే నుపాధ్యాయుఁడుగా నుండుకాలములోఁ దెలుఁగునకు గౌరవము లేదు. పరీక్షలో నుత్తీర్ణు లగుటకు బాలుర కింగ్లీషులో వచ్చినన్నిమార్కులు తెలుఁగులో రానక్కఱలేదు. జయాపజయనిర్ణయార్థము C Group మార్కులు సవరించుటలో నధికారులు తెలుఁగున మార్కు లెక్కున వచ్చినవాని కితరభాగములలో నెక్కువమార్కులు వచ్చినవారి కొసఁగులాభమును బ్రసాదించెడువారు గారు. అనఁగా శ్రమపడి తెలుఁగుచదువకున్న విద్యార్థుల కంతనష్టమును లేదు, పాటుపడి పఠించినవారి కంతలాభమును లే దన్నమాట గాదా! సంస్కృతాంగ్లాది భాషలలో నున్నవిషయములను జక్కని తెలుఁగులో వ్రాసి జనసామాన్యమునకు బోధించినఁ గాని దేశాభివృద్ధి కాఁజాలదు. అందు కందఱుబాలురు నాంధ్రభాషాభ్యసన మవశ్యముగాఁ జేయవలెను. ఆంగ్లభాషకంటెఁ గూడ స్వభాష కెక్కువ ప్రాముఖ్య మీయవలె నని నాయభిప్రాయము. ఇది గాక A తెలుఁగు C తెలుఁగు నని తెలుఁగు రెండుతెలుఁగులు గా నేల యుండవలెనో నాకు దురవగాహముగ నున్నది. పూర్వము బి. ఏ. లోఁ గూడ నింగ్లీషుతో పాటు తెలుఁగు గాని సంస్కృతము గాని విద్యార్థులు తప్పక పఠించెడువారు. నాదృష్టి కదియే మంచిపద్ధతిగాఁ గాన్పించుచున్నది. ఈచేసినమార్పులు పెక్కు సంవత్సరములనుండి ప్రచారములో నున్నవి గదా, వానివలన నేమైన లాభము గన్పట్టుచున్నదా? మేము తేఁ దలఁచిన modern, classical తెలుఁగు విభజనమునకు విఘ్నము వచ్చినది. యేవో తెలుఁగులు రెం డుండినఁ గాని మాపట్టెట్లు నెగ్గిన ట్టగును? అని సెలవిచ్చువారితో నావంటివాఁ డేమి మనవి చేసికొనఁగలఁడు? A యనుఁడు C యనుఁడు; ఏదో యొక్క తెలుఁగు చాలును. ఇంగ్లీషువలెఁ దెనుఁ గందఱ కవశ్యపఠనీయముగా నుండవలెను. అట్లు చేసినచో దానిలాభ మధికారులకుఁ గొలఁదికాలములోనే తెలియును. హైందవులందఱు బి. ఏ. క్లాసులోఁ గూడ వెనుకటివలెనే యింగ్లీషుతో స్వభాషయో సంస్కృతభాషయో తప్పక యభ్యసించుచుండవలెను. బి. ఏ. వఱకుఁ జదువుటకుఁ జాలినన్ని గ్రంథములును విషయములును నున్నవి.

అర్థానర్థపరిహారము గావించి పున్నెము గట్టుకొనిన పండితులును బ్రభువులును బరిషత్తువారును దక్కిన సగమునర్థముకూడ సవరించి మాపూర్ణకృతజ్ఞతకుఁ బాత్రు లగుదురు గాక! యని వేఁడుకొనుచున్నాను. వ్యాధి యొక

చోటుచుండఁగా నైన్య మొకచోటఁ జేయుక ప్రజలు నిజముగ నేలోపములవలన మన నాంధ్రభాష తగినంత యభివృద్ధికి రాకున్నదో యాలోపములఁ గనిపట్టి తెలుఁగులో నాకి తేతనవిద్యార్థులకుఁ బారితోషికాది రూపమునఁ బ్రోత్సాహము గలిగించి యాంగ్లాంధ్రోపాధ్యాయులకు సమగౌరవ మొసఁగి భాషోద్ధరణ మహాకార్యమునందుఁ దోడ్పడుదురుగాక!

ఇది యిట్లుండ, నీనడుమఁ బ్రబలరాజకీయసంక్షోభ మొకటి బయలు వెడలి ప్రజాసంఘమునం దంతటను బ్రాఁకినది. అది మంచిదా చెడ్డదా యనునదిటఁ జర్చనీయాంశము గాదు, నావంటి ప్రాఁతచదువులపంతులు పరిపాలనావిధానవిచక్షణైకసాధ్యము లగునట్టిమహావిషయములఁ జర్చించుటకు సమర్థుఁడును గాఁడు. అది మంచిది గానిండు, చెడ్డది కానిండు, దానివలన దాదాపుగా యావజ్జనులకు దేశభాషాభిమానోద్రేకము కలిగిన దనుటమాత్రము నిర్వివాదాంశము. ఏటఁ జరుగవలసినపని పూఁటలో జరిగిన ట్లైనది. ఆంధ్రభాష కొలఁదికాలములో నత్యద్భుతముగా నభివృద్ధి నొందినది. వార్తాపత్రికల యయోమయభాష కలఁకదేఱిన తేట తెలుఁగగుచున్నది. వివిధభావములును వివిధరాజ్యతంత్రవిషయములును విస్పష్టమైన తెలుఁగువాక్యములతో వెలువడుచున్నవి. కొన్నిసభలకు నే నెల్లుట తటస్థించినది. పెక్కు రాంధ్రసోదరు, లాంగ్లభాషాభిజ్ఞులైనను, వివిధకఠినాంశముల విశదీకరించుచుఁ బరిశుద్ధమును బరమసుందరమును నగు గ్రాంథికాంధ్రభాషలో నవిచ్ఛిన్నామృతధారాపాతముగ నందఱహృదయములుకరఁగి పాఱున ట్లుపన్యసించుట కనులారఁ గాంచినాను, చెవులార వినినాను. విని విస్మయము నొందినాను—ఆహా! తల్లీ! ఆంధ్రభాషామతల్లీ! మొన్న మొన్ననే కదా మేము నిన్నుఁ గొఱుకరాని కొయ్యవనియు, జీర్ణమైనచింపిపాఁత వనియుఁ గేవల మూఢపండితులచే నారాధింపఁబడుచున్న మృతకళేబరమ వనియు నెన్నెన్నో యనరాని మాటలాడినాము. జననీ! నీ కెంతశక్తి గలదమ్మా! మూకప్రాయులై యున్న నెంతమందిబిడ్డలను నెంతలో శ్రోత్రపర్వము లగునుపన్యాసము లీయఁగల బిడ్డలను జేసితివమ్మా! ఐహికాముష్మికఫలప్రదాయిని యగునమరభాషకుఁ బ్రియతనూజవుచు దల్లికి వన్నెఁదెచ్చు బిడ్డవును నగు నీవు మాకు జనయిత్రివై యుండ మా కేమికొదవ తల్లీ! శ్రద్ధాభక్తులు లేక కామధేనువు వంటి కన్నతల్లిని గడ్డిబొమ్మ యని యింతకాలము విడనాడి నీపాలచేఁపు రుచియెఱుఁగక డబ్బాపాలతోఁ బెరిఁగి చెడినాము—అని లోలోపల ననుకొని యంతశ్శుద్ధితో నాంధ్రభాషాజనని కనేకనమస్కృతు లాచరించి యానందబాష్పములు రాల్చినాను.

ఇంతటితో నీయంశముఁ గట్టిపెట్టి ప్రస్తుతపాఠకాలలోఁ దెలుఁగు సిద్ధి వృద్ధిఁ బొందుటకు నగు మార్గములు నాకుఁ దోఁచినంతవఱకు సూచన చేసికొనెదను.

పిల్లల కనుకూలమగు పుస్తకము లింకను వ్రాయఁబడవలెను. అవి, శబ్దమును సులభమును సుందరమును నగు భాషలో వ్రాయవలెను. వ్యాకరణముల్లంఘింపక శైలిని వ్యావహారికభాష కెంతదగ్గఱగాఁ దీసికొనివచ్చిన నంతమంచిది, గ్రంథములో సందర్భానుసారముగఁ జక్కని భాషీయముల నుంచుచుండవలెను. సౌలభ్యార్థమును నశ్లీలపరిహారార్థమును విసంధు లుపయోగించుట తప్పుగాదు. అట్లు సుప్రసిద్ధాభినవవచనగ్రంథకర్త లనేకులు చేసినారు. ప్రాఁతపడినపదములును ప్రత్యయములును సాధ్యమైనంతవఱకు వర్జింపవలెను. సమర్థులగువా రీపనిని బూనుకొని జాగరూకతతో వ్రాయుచున్నయెడలఁ గాలక్రమమున గ్రాంథికభాషకుఁ గర్కశత్వము పోవును. వ్యావహారికభాషకు వ్యాకరణవైరుద్ధ్యము పోవును. అంతట మనపరిపాలకులగు నాంగ్లేయులకు వలె మనకును దైవకృపచే నీయుభయభాషలును దాదాపుగా నొక్కటి యగును. ఇందుకు భాషాసేవకులలో నోరిమియుఁ గూరిమియు నుండవలెను. నన్నయనాఁటి తెలుఁగే యిప్పుడును వాడవలె ననువారలలో వాఁడను గాను నేను. తెలుఁగు భాష యెన్నఁటికిని మార్పుఁ జెందదు, చెందఁగూడ దనుపక్షము నాది గాదు. ఆంధ్రభాష, కాలానుగుణముగాఁ బెక్కుమార్పులు చెందుచున్నట్లనేకప్రత్యక్ష నిదర్శనము లున్నవి. పెక్కురు సుప్రసిద్ధగ్రంథకర్త లుపయోగించు నపూర్వప్రయోగములు తదనంతరపు గ్రంథకర్తలభాషలోఁ దప్పక చేరఁగలవు. లక్షణగ్రంథములును దదనుగుణముగా మాఱుచుండును. ఇది సర్వభాషాసామాన్యమగుధర్మము. అంతే కాని తొందరపడి వరినాఱు నాటుటతోడనే వడ్లేవి యని యడిగిన నేమిప్రయోజనము? తొమ్మిదినెలలు నిండినతరువాత నిండుబిడ్డ తల్లిగర్భమునుండి యీవలికి వచ్చునప్పుడు మూఁడుమాసము లైనవిగదా ($\frac{1}{3}$) మూఁడవవంతు బిడ్డ రాదేమి? యని త్రైరాశికతంత్రసూత్రములు ప్రయోగించి ప్రశ్నించుట పరిహాసాస్పదముగా నుండును. ఏభాషలోను నిట్టివిషయమున నట్టిసద్యఃఫలము గాన్పింపదు, అది యస్వాభావికము.

గ్రంథములలోని విషయములు వివిధములై విద్యార్థులకు రుచిపుట్టించునట్లుండవలెను. సృష్టిలో స్ఫుటముగాఁ గానిపించు పదార్థములఁ గూర్చి తెలిసికొనుటకు బాలికలును బాలురును సహజముగాఁ గుతూహలపడుదురు. ఆజ్ఞానతృష్ణ దీర్చుటకుఁ బాఠములు వ్రాయుటకై యెన్నుకొను విషయములు భిన్న

ములుగా నుండక తప్పదు. భూగోళఖగోళవృక్షజంతుశాస్త్రాదులలోని ప్రధానాంశముల నేఱి యనువైన తేటతెలుఁగులో వానిఁ గూర్చి వ్రాయవలెను. పఠితల వయస్సామర్థ్యములు మనస్సునం దుంచుకొని పీ లైనపట్లఁ గార్యకారణ సంబంధములు విశదీకరింపవలెను. శారీరారోగ్యశాస్త్రవిషయములు గూడ నరళరీతిగా బోధింపవలెను. నీతి నుపదేశించుపాఠములు తప్పకుండ నుండవలెను. నీతిబాహ్యము లగువిషయముల కెందును జోటీయఁగూడదు. దైవభక్తి దేశభక్తి రాజభక్తు లుపదేశించుపట్లు గొన్ని యుండవలెను. పారిభాషికపదము లతిజాగ్రత్తతో వాడవలెను. పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిన పట్టికను సహాయము చేసికొని యందఱు గ్రంథకర్త లేకరీతిగా నట్టిపదములు గ్రంథములం దుపయోగించుకొనుట మంచి దని తోఁచుచున్నది. తగిన కల్పితపదములు లేనప్పుడు మూలాంగ్లపదము లామట్టుననే కైకొని యుపయోగించుకొనవచ్చును. అట్లు చేయుట కాంధ్రవ్యాకరణ మెంతమాత్రమును నడ్డు రాదు. పద్యరచనయందారితేఱినవారే బాలురకుఁ బఠనీయము లగుపద్యములు వ్రాయవలెను. సృష్టిలోఁ జిత్రచిత్రము లైనట్టియు నుదారభావజనకము లైనట్టియుఁ బదార్థములే వానికి విషయములుగా నుండవలెను. సూర్యోదయాస్తమయములు, చంద్రబింబము, ఇంద్రధనుస్సు, హిమవత్పర్వతములు, సముద్రము, మహానదులు, సుందర మగుపక్షులు, శ్రీరామచంద్రహరిశ్చంద్రాదిమహాపురుషులు—ఇట్టివిషయములపై పద్యములు వ్రాయవలెను. శృంగారవీరకరుణాదిరసముల కనుగుణమై విషయము లున్నఁ గాని సాధారణముగాఁ బద్యములు రసవంతములుగా నుండనేరవు. పద్యము ఛందోబద్ధమై యున్నంతమాత్రముననే పద్యప్రయోజనము నెఱవేఱదు. కమనీయ మైనపదగతి, కల్పనాచమత్కృతి, భావోదారత—యిట్టిలక్షణములు పద్యకావ్యమునకుఁ బట్టినఁ గాని యది గణబద్ధ మైన గద్యకావ్యముగనే పరిణమించును. కాళిదాసుఁడు మబ్బుఁ దీసికొని మనోహర మగుశ్లోకము లనేకములు వ్రాయలేదా, మాయిష్ట మగువిషయము మేము దీసికొని వ్రాసెదము—అనువారి కొకనమస్కారము. కాళిదాసునివంటి కవివర్యులును మహాప్రాజ్ఞశాలులును నేవిషయమును పుచ్చుకొని వర్ణించినను నింపుగానే యుండును, గాని నావంటివాఁడు గేదెమీఁదను పలుపుమీఁదను బద్యములల్లి పెట్టిన నది చదువుబాలురకు గేదెకవిత్వముగాను పలుపుకవిత్వముగానే కానిపించునేమో యని భయపడుచున్నాను. ఉచిత మైనవిషయములపైని చిత్తరంజకముగా వ్రాసిన చిన్నచిన్నపద్యకావ్యములు మనప్రభువులభాషలో

ననేకము లున్నవి, మనభాషలో లేవు. సమస్త లగుభాషాసేవకు లాకాలము చిరకాలములోఁ దీర్తురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను.

చారిత్రవిషయకపుస్తకములఁగూర్చి యొకచిన్నమనవి చేసికొనవలె నని యున్నది, తాము సావధానచిత్తతతో నాకర్ణింపఁ గోరుచున్నాను. విద్యార్థుల దేశమును వారిజాతిని వారిపూర్వులను నిందించుచు వ్రాసిన పుస్తకములు వారిచేఁ జదివించుట మంచిది కా దని నాయభిప్రాయము. దానివలన పోఁగా మిగిలిన యించుకంత యాత్మగౌరవమును దేశాభిమానమును నశించిపోవును. చిన్నవయసున మనసునందు నాటిన బోధనములు చిరస్థాయిత్వ మంది యితర బోధనము లంటనీయవు. చరిత్రలలోని యుత్కర్షాపకర్షవాక్యములు సత్యదూరములు కూడ నైన నిఁక వాని దుష్ఫలము చెప్ప నక్కఱయే లేదు. చరిత్రములో సత్యకథనమే యుండవలెను. అసత్యకల్పన లున్నచరిత్రగ్రంథములు సర్వానర్థకరము లగును. పురాణగాథలు కేవలసత్యములు గావు, అర్థవాదాదులు పెక్కు లందున్న వని పఠితలకుఁ దెలియుటచే నందలియసత్యములు చెడుగు చేయఁజాలవు. చరిత్రలందలి యసత్యములు సత్యవేషధారులు. ప్రత్యక్షవిషము కంటె భక్ష్యపదార్థరూపముగా నున్నవిష మెక్కువ ప్రాణోపద్రవకరము కావున మనము చరిత్రపుస్తకములు చక్కఁగాఁ బరిశీలించి మఱి పిల్లలచేతులలోఁ బెట్టవలెను. మనపూర్వులు దుష్టులు, మనతాతలు వంచకులు, మనజాతి నికృష్టజాతి యని మనసు లక్కవలె నెట్లు నొక్కిన నట్లు నొక్కువడు లేఁత వయసులోఁ దమపిల్లలకు బోధించువా రెన్నఁటికి నుచ్చదశకు రాఁజాలరు.

నాచిన్నతనమునఁ జదివిన హిందూదేశచరిత్రములో 'The Black-hole of Calcutta' కలకత్తా చీఁకటికొట్టు—ను గూర్చి వ్రాసినఘోరవర్ణనలు చదివి, అయ్యో! మహమ్మదీయు లెంతరాక్షసకృత్యము చేసినారు! అని చింతిల్లినాను. కలకత్తా చీఁకటికొట్టు ప్రస్తుతచరిత్రకారులదృష్టిని గలలోని కల్లవార్త యైనది. మహమ్మద్‌టొగ్లక్కు మతిలేనిప్రభు వని చదివి నవ్వుకొన్నాను. ఆయన యిప్పుడు పిచ్చివాఁడు కాకపోవుటయే కాక యత్యంతపరిపాలనాసమర్థుఁ డైనప్రభు వని తేలినది. ఇఁక మెకాలేదొరగారు వారెన్‌హేస్టింగ్సుగారిని గూర్చి వ్రాయుచు వంగజాతి నభివర్ణించినవాక్యములు చిత్తగింపుఁడు. What the horns are to the buffalo, what the paw is to the tiger, what the sting is to the bee, what beauty according to the old Greek song, is to woman, deceit is to the Bengalee. Large promises, smooth excuses, elaborate tissues of circumstantial falsehood, chicanery, perjury, forgery, are the weapons, offensive

and defensive, of the people of the Lower Ganges." వానితాత్పర్యము తెలుఁగులో విన్నవించుకొనుచున్నాను. "దున్నపోతునకు కొమ్ములెట్లో, పెద్దపులికి పంజాయెట్లో, తేనెటీఁగకు మునికొండి యెట్లో, ప్రాచీనగ్రీకుగీతము చెప్పిన ట్లాఁడుదానికి కంఠ మెట్లో, వంగదేశీయునకు మోస మట్లు. పెదపెద్ద ప్రతిజ్ఞలు, చల్లని సాకులు (పరిహారవచనములు) చక్కఁగా సవిస్తరముగా శ్రమపడి యల్లునసత్య పుటల్లికలు, తక్కిడివాదములు (కుతర్కములు), అప్రమాణములు, దొంగసంతకములు (తప్పుసృష్టులు) ఇవి గంగానది క్రిందిభాగమున నివసించు జనులు (అనఁగా వంగదేశస్థులు) స్వసంరక్షణార్థమును, పరోపద్రవకరణార్థమును ఉపయోగపఱుచు ఆయుధసాధనములు." ఇట్లు తెగడిన జాతి యేది? డాక్టరు బోసుగారు, డాక్టరు రేగారు, సీతానాథతత్త్వభూషణుఁడుగారు, రవీంద్రనాథటాగూరుగారు, శ్రీరామకృష్ణపరమహంసస్వామివారు, విద్యాసాగరులవారు, మహర్షిదేవేంద్రనాథటాగూరువారు, కేశవచంద్రసేనులవారు, వివేకానందస్వామివారు, రాజారామమోహనరాయలవారు, శ్రీచైతన్యస్వామివారు—ఇట్టిమహానుభావులు పుట్టుటచేఁ బవిత్రీకృత మైనజాతి. వ్రాసినవా రెవరు? నావంటి యప్రసిద్ధపురుషులు గారు నిరర్గళధారతోఁ బె క్కాంగ్ల గద్యపద్యగ్రంథములు వ్రాసిన మేధావం [illegible] ల్లమగారి గ్రంథములు దగ్ధములై పోయినను నొకయక్షరమైనను బో [illegible] నవి తిరుగఁ జెప్పఁగలనన్న యసాధారణధారణాశక్తియుక్తులు, హిందూ రాజ్యనౌకాకర్ణధారులు, శాసననిర్మాణకళాకుశలులు, ప్రస్తుతవిద్యావిధానసౌధమునకుఁ బునాదివేసినబుద్ధిమంతులు, హిందూదేశశిక్షాస్మృతికర్తలు. అట్టివారి వచనము లెంతప్రమాణములుగా నుండవలెను? ఆయనదృష్టి కాజాతియంతయు నట్లే కనఁబడినదేమో యందురా? చారిత్రగ్రంథకర్తలు తమకుఁ దోఁచినట్లెల్ల వ్రాయవచ్చునా? ఈసందర్భమునఁ జిన్నతనమునఁ జదివిన యొకకథ జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది:—

స్నేహితు లగునొకమనుష్యుఁడును నొకసింహమును గలిసిపోవుచుండఁగా బాటప్రక్క నొకవిగ్రహము వారికిఁ గానిపించె నఁట. అం దొకశూరుఁ డొకసింహమును కాలిక్రిందఁ బెట్టి త్రొక్కి బాఁకుతోఁ బొడుచుచున్నట్లు చక్కఁగాఁ జెక్కఁబడియుండెను. అదిచూచి మిత్రమా! అట్లుచూడుము! అని మనుష్యుఁడు మందహాసముచేసి సింహముతోఁ బల్కెను. అట్లువరు చెక్కె నా? రని సింహ మడిగెను. ఎవ రైన నేమి? మామనుష్యుఁడే లే! యని యతఁడు పలికెను. మనుష్యుఁ డైనప్పుడు విగ్రహము మ ఱొకరీతిగా నె ట్లుండును? శిల్పి

మాసింహమైనచో మీమనుష్యుఁడే మాసింహము కాలిక్రింద నుండును. అని చిఱునవ్వుతో సింహము ప్రత్యుత్తర మిచ్చెనఁట— మెకాలేగారికి బంగాళపు జాతిలోఁ బరికింపఁగా నొక్కఁడైనను యోగ్యుఁడు కనఁబడలేదు కాఁబోలు? పై పంక్తులు చదువునప్పుడు పాపము! వంగదేశబాలుర కెంతకర్ణశూలములుగను హృదయశల్యములుగను గాన్పించునో కదా! మంచియింగ్లీషుమాటలతో మన పూర్వులను మనజాతిని తిట్టినా రని సంతోషించుట మనుష్యప్రకృతి గాదు.

ఈమెకాలేదొరగారే హిందూదేశపు మామిడిపండు వర్ణించుచు నది త్రుళ్లిన మనసీమరేఁగుపండువలె నుండు నని చెప్పినారఁట. అట్టివారి కిట్టి విపరీతవిషయజ్ఞానము గలుగుటకుఁ గారణము వారిజిహ్వాదోషమో మామిడి పండు యొక్క పురాకృత ప్రారబ్ధకర్మమో చెప్పఁజాలను.

ఇఁక నొక్క యుదాహరణము మనవిచేసికొని యీవిషయము చాలిం చెదను. శివాజీమహారాజును గూర్చి నవీనచరిత్రపరిశోధకులు వ్రాసినగ్రంథ ములు మీరు చదివియే యుందురు. అతఁడు మాతృదేవత యగుజిజీబాయిని జగజ్జనని యగుభవానీదేవిని సమస్పష్టితోఁ జూచి కొల్చినపుత్రరత్నము. మహా భక్తుఁడు. జ్ఞానగురు వగుసమర్థరామదాసస్వామివారికిఁ దనరాజ్య మంతయు గురుదక్షిణగా సమర్పించిన నిర్లిప్తచిత్తుఁడు, మహావదాన్యచక్రవర్తి. "నాకు రాజ్య మెందుకు? నీవు క్షత్రియుఁడవు, దుష్టశిక్షణశిష్టరక్షణాదిక్షాత్త్రధర్మములు నెఱపుకొనుచు రాజ్యపరిపాలనము చేయుట నీకు విహితకృత్యము. అట్లు చేయుము" అని గురువుగారు సెలవీయఁగా మాఱుమాటాడఁజాలక, తనరా జ్యము తనగురుమహాశిది గాని తనది గా దని తెల్పుటకై జెండాకు జేగుఱుచేలఁ గట్టి కాషాయపతాకతోనే కడమకాలమంతయు గురుసేవకుఁడుగా రాజ్యతం త్రము నడపిన గురుభక్తకులశేఖరుఁడు. మహమ్మదీయులుగానివారియొద్ద మ హమ్మదీయచక్రవర్తి "జిజియా" పన్నుగొనుటచూచి క్రోధావిష్టుఁడై మహమ్మ దీయుల నోడించి వారియొద్దనుండి 'చౌత్తు' మున్నగు పన్నులు వసూలుచేసి పగఁదీర్చుకొన్న పరాక్రమశాలి. స్వమతపోషకశిఖామణి. ఆతనిజితేంద్రియత్వ మునకును బరనారీభ్రాతృభావమునకును బ్రబలదృష్టాంతముగా నుండు నొక చిన్నచరిత్రాంశ మిటఁ జెప్పకుండుటకు మనసొప్పకున్నది— శత్రుదుర్గములఁ బట్టుకొనుచుండఁగా ముల్లానాకోడలును బరమలావణ్యసౌందర్యవతి యు నగు నొకతురుష్కయువతి శివాజీసేనాధిపతిచేతిలోఁ జిక్కెను. భోగార్థము సేనాధి పతి యామెను దెచ్చి యెదుటఁ బెట్టి శివాజీకర్పింపఁ బోఁగాఁ జెమ్మగిల్లిన కన్ను

లతో శివాజీ యిట్లనియెను:—“అమ్మా! మా తల్లికి నీసౌందర్య ముండిన నే నెంత చక్కనివాఁడనై యుందును! ఈమె నాకు మాతృసమానురాలు; యశస్కాములు పరస్త్రీని గోరరు, పరదారాభిలాషచేత నేకదా రావణాదులు నశించిరి!” అని చెప్పి శివాజీ యనేకాభరణములు కానుకలిచ్చి కూఁతు నల్లుని యింటికిఁ బంపునట్లామెను సగౌరవముగా నామెభర్తగారి యింటికిఁ బంపెనఁట.

ఇట్టిరాజరత్నము, ఇట్టినిష్కామకర్ముఁడు, ఈయపరజనకచక్రవర్తి, ఈనిరుపమానభుజపరాక్రమశాలి, చరిత్రకర్తల కలమునకు దోఁపిడికాఁడును గొండెలుకయు నైనాఁడు. విద్యార్థుల ప్రారబ్ధ మే మని చెప్పుదును?

శివాజీజిత్తులమారి కాఁ డనియుఁ గపటోపాయములచే రిపుల నోడింపలే దనియుఁ జెప్పను, కాని యారెండింటితోపాటు సముద్రమువలె నున్న యతని సద్గుణజాల మేల పేర్కొనఁబడఁగూడదు? పరిపూర్ణుఁ డైనమనుష్యుఁ డెచటనైన నుండునా? భగవంతునికిఁ దక్కఁ బరిపూర్ణత సృష్టిలో నేరికైనఁ గలదా? ధర్మయుద్ధములు ద్వాపరాంతమున ధర్మరాజుగారితోనే తలఁగిపోయినవి. రాజనీతియు సామాన్యప్రజానీతియును వేఱైనవి. రవీంద్రనాథటాగూరుగారు మున్నగుమహాత్ము లుపదేశించునుపదేశములు భగవత్కృపచే సఫలీకృతములైనఁ దక్క నవ్వి యట్లే యుండఁగలవు. సంపూర్ణశాంతివైరాగ్యప్రధాన మైనమతము గదా జీజెస్సుగారు బోధించినమతము! కుడిచెంపమీఁద నెవరేని నిన్నుఁ గొట్టిన చో నెడమచెంపఁ ద్రిప్పు మని బోధించు పరమసాత్వికమతము గదా క్రైస్తవమతము! నాగరకాగ్రగణ్యులైన జర్మనీవా రామతమువారే కదా! మొన్నజరిగిన ఘోరసంగ్రామములో నెన్నిక్రూరకృత్యములు గావించినారు! నిరపరాధులైన స్త్రీలు, గర్భవతులు, శిశువులు, వృద్ధులు నున్నపోగవోడ లెన్నిసముద్రములో ముంచి స్త్రీశిశుహత్యాదిమహాపాతకములు గట్టుకొన్నారు? అట్టివారు వీరాగ్రేసరులును, మహాత్ముఁడును మాతృదేశభక్తుఁడును నైన శివాజీమహారాజు పర్వతమూషికము నా”!

ప్రస్తుతాంశమునకు వత్తము. స్వదేశవీరుల నిరసించుచు వ్రాయుచారిత్రగ్రంథము లెప్పుడును విద్యార్థులచేతఁ బెట్టఁగూడదు. పాఠశాలాపఠనీయగ్రంథనిర్ణేతలు బహుజాగరూకతతో గ్రంథములు విమర్శించి మఱి బడులలోఁ జదువనగుపుస్తకముల జాబితా ప్రకటింపింపవలెను. క్రిందితరగతులకొఱకు వ్రాసిన పుస్తకములు చక్కఁగా ముద్రింపఁబడి బాలహృదయాకర్షకము లగుపటములతో

నొప్పి యుండవలెను. శైలి సులభముగా మనోహరముగా బాలకుల వయో
బుద్ధుల కనుగుణముగా నుండవలెను. లోకజ్ఞానమో, సత్పురుషచరిత్రమో,
సృష్టివైచిత్ర్యమో, వ్యవహారసంప్రదాయమో, నీతియో, అహింసాపరోప
కారస్వార్థత్యాగాద్యుదారధర్మములో, పాఠములకు విషయములుగా నుండ
వలెను. తీయని యనుపానములతోఁ జేదుమందులు త్రాగించునట్లు చక్షురా
నందకరములగు చిత్రలేఖనములతోను జిత్తరంజకమగు రసవన్మృదుపదరచన
తోను బాహ్యదృష్టి కప్రియములుగా నుండు జ్ఞానారోగ్యనీతిధర్మాదివిషయ
ములు బాలురమనసుల కెక్కింపవలెను.

ముద్రణసౌకర్యమును ధనసౌలభ్యమును గలుగుటచేఁ గాఁబోలు నుత్తమ
మధ్యమాధమగ్రంథములు ప్రస్తుతకాలములో నుత్తరోత్తరాభివృద్ధిగా బయలు
దేఱి పఠనీయగ్రంథనిర్ణాయకులపని కష్టతరము గావించుచున్నవి. పుస్తకము
లెన్నువారు ద్వేషదాక్షిణ్యాభావము లవ్వలఁబెట్టి గ్రంథప్రాశస్త్యమే గణనీ
యము చేసికొని బాలురకుఁ జదువవలయు పుస్తకము లేఱి పెట్టవలయును.
చదువుగ్రంథములశైలిని భావములను గల్పనలను ననుకరించి పిల్లలు వ్రాయు
దురు. కనుకఁ గల్పనలలోను భావములలోను బదములకూర్పులోను రసౌచి
తులు పరిశీలించి గ్రంథములు నియమించినఁ గాని యననుసరణీయములగు
పుస్తకములు బాలురు పఠింపవలసివచ్చును. దానివలన ననేకానర్థములు గలు
గును. భాషాభివృద్ధికిఁ బ్రతిరోధము తటస్థించును. ఉపజ్ఞావంతుల సద్గ్రంథములు
పఠనీయములుగాఁ జేయుట గ్రంథనిర్ణాయకుల ప్రధానకర్తవ్యము. సత్కవు
లకుఁ గావించినసమాదరణ ప్రోత్సాహములవలన సరసమైన సద్గ్రంథములు
విశేషముగా బయలుదేఱును. ఇతరగ్రంథపోషణమున నసద్గ్రంథములు
కుప్పతిప్పలుగా వెడలి యర్భకుల కనర్థకారు లగును. కనుకఁ బఠనీయగ్రంథ
ములు నిర్ణయించువారు కేవలదేశభాషాపురోభివృద్ధితత్పరులై మోమోటమును
బూర్తిగాఁ ద్రోసిపుచ్చి న్యాయైకదృష్టితో రసవంతములును నుపజ్ఞాలక్షణలక్షిత
ములును నౌచితీయుక్తములును నీతిదాయకములును నగుమంచిపుస్తకములు
పాఠశాలలలోఁ బ్రవేశపెట్టవలయు నని మనవిచేసికొనుచున్నాను.

పరిషత్తువారు నిఘంటునిర్మాణమహాకార్యమును బైని వేసికొని ప్రజల
కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులైనారు. భగవత్కృపచే నచిరకాలములో నది పైకి వచ్చి
తత్సంపాదకులకును దానికి వలయు ద్రవ్యము పుష్కలముగా దయచేసిన భాషాభి
మానులును వదాన్యులును నగు శ్రీమహారాజుగారికిని నాచంద్రతారక మగు

యశోలాభ మొసంగుఁగాక! యని ప్రార్థించుచు, దానితోపాటు, బయలు వెడలు గ్రంథములను బరిశీలించి వానిగుణాగుణములను బ్రకటించి ప్రజల కెఱిఁగించు భారము కూడఁ బరిషత్తువారు వహించుట మహోపకారకృత్య మని మనవిచేసికొనుచున్నాను. హంసలు, నీరక్షీరవిభాగము చేయునట్లు నిష్ప క్షపాతబుద్ధితోఁ బ్రామాణికు లైనవిద్వత్పరిషత్తువారు సదసత్సరసనీరసగ్రంథ విభాగము గావించుట భాషాభాష్యభ్యుదయహేతుక మగు నని నాయభిప్రా యము. (French Academy) ఫ్రాన్సుదేశపరిష త్తట్టిమహోపకారము చేసి భాషను బ్రజాభిరుచులను బరిశుద్ధములు చేసి దేశమును ముందఱికిఁ దీసికొని వచ్చినట్లు వినుచున్నాము. మనపరిషత్తువారు కూడ నట్టియుదారోద్యమము పూని కృతకృత్యు లగుదురుగాక!

పాఠశాలల కవ్వలనుండువారు భాషాభివృద్ధికై కావింపవలసిన విధు లను గూర్చి నాకుఁ దోఁచినయభిప్రాయములు తమయెదుటఁ బెట్టినాను. ఇఁకఁ బాఠశాలలలోఁ బనిచేయువా రేమిచేయవలయునో దానిఁగూర్చి యించుక మనవి చేసికొనెదను.

తెలుఁగును A తెలుఁగని C తెలుఁగని రెండుతెలుఁగులుగా ఖండించి నా రని యితఃపూర్వము చెప్పితిని గదా. ఆసంస్కరణమున కదనముగాఁ బఠ నీయగ్రంథములను సవిమర్శపఠనీయము లనియు (books for detailed study) సామాన్యపఠనీయము లనియు (books for non-detailed study) రెండువిధ ములుగా విభజించినారు. ప్రథమజాతిపుస్తకము లధ్యయనగభీరత (intensive-ness of study) కోసమును రెండవజాతిగ్రంథములు పఠనవిస్తీర్ణత (extensiveness of study) కోసమును బెట్టఁబడిన వఁట. అధ్యయన మహార్ణవములో నొక చోట లోఁ తెక్కువగా నుండవలె నఁట, రెండవచోట విరివి హెచ్చుగా నుండ వలె నఁట. ప్రస్తుతపు Intermediate, B.A., తరగతుల యనుభవము నా కంతగా లేదు, వానిలో నీభేదమువలన నుపయోగ ముండిన నుండవచ్చును. 4-వ ఫారమువఱకు మాత్ర మది యనావశ్యకము. చదువున భేదో యది యంతయును సవిమర్శముగానే చదువవలెను. పెట్టినగ్రంథముల ప్రాశస్త్యమును బట్టియు గురుబోధనపాటవమును బట్టియు విద్యార్థులకు విద్యాతృష్ణ హెచ్చి వారిచేఁ బాఠశాలాగ్రంథసమితిలో నుండునితరగద్యపద్యగ్రంథములు చది వించుచున్నచో నది వాంఛనీయమే, శుభసూచకమే. 4, 5, 6 ఫారములలో సామాన్యపఠనీయగ్రంథములు సరియైనవి పెట్టినచో లాభకర మన్నమాట

వాస్తవమే. కాని యట్టివి భాషయందును గ్రంథస్థవిషయమునందును గడుసుల
భములుగా నుండవలెను, గురుసాహాయ్య మక్కఱలేకుండ విద్యార్థులు తమం
తటఁ దాము చదువుకొనఁగలుగునంత తేలికగా నుండవలెను. అప్పుడే యట్టి
వాని ప్రయోజనము నెఱవేఱును. నేను ప్రధానోపాధ్యాయుఁడనుగా నుండు
నప్పుడు పెట్టిన కొన్ని సామాన్యపఠనీయాంగ్లగ్రంథములు సవిమర్శపఠనీయాంగ్ల
గ్రంథములకంటె నెన్నోరెట్లు కఠినములుగా నుండెడివి. ఇప్పు డెట్లున్నవో
నే నెఱుఁగను. అట్టిగ్రంథములు పెట్టుటవలన లేఁతవయసులో నుండు పిల్లలకుఁ
బఠనభాగమును మనఃక్లేశమును హెచ్చయి వారిబుద్ధిని పాడుచేసి జ్ఞానార్జన
కౌతుకాగ్నిని జల్లార్చును. చదువు చేఁదుగాఁ గనఁబడును. విద్యార్థి నట్టిస్థితికిఁ
దీసికొనివచ్చు విద్యాపద్ధతి విసర్జనీయము.

తిన్నఁగాఁ బుస్తకము చేతఁ బట్టలేని 2, 3, 4, 5వ తరగతుల శిశువుల
చేతులలోఁ గూడ రెండురకముల తెలుఁగుపుస్తకములు గానిపించుచున్నవి.
ఒకటి వాచకపుస్తక మఁట, రెండవది యుపవాచకపుస్తక మఁట. చక్కగా వివిధ
విషయములఁ గూర్చి వ్రాసిన యొకపుస్తకము నియుక్తులైన యుపాధ్యాయు
లుచితరీతిని జెప్పినఁ జాలును. ఒకమూల గణితము, ఒకమూల చరిత్రగ్రంథము,
ఒకమూల భూగోళశాస్త్రము, ఒకమూల శారీరారోగ్యశాస్త్రములు, ఒక
మూలఁ (Civics) బట్టనపాలనాపద్ధతులు, ఒకమూల జంతువృక్షశాస్త్రవిషయ
ములు, ఒకమూలఁ దెలుఁగున కేమాత్రమును సంబంధింపని యాంగ్లేయభాష.
చెక్కలు చిదిమిన క్షీరములు గాఱు శిశు వీయొత్తుడు తగిలిన నుక్కిరిబిక్కిరి
కాఁడా? విద్యాకుతూహల మభివృద్ధి సేయువిద్య విద్యగాని విద్యావిజుగుప్సా
పాదక మగువిద్య విద్యగాదు. ఇట్టిస్థితిలో విద్యార్థుల యుత్సాహమును శరీ
రారోగ్యబలవర్చస్సులును మేధాసంపత్తియుఁ బోవుచున్న వన్న నాశ్చర్య మే
మున్నది?

ఆంగ్లభాషేతరబోధ్య విషయము లాంధ్రభాషాద్వారమున బోధింప
వచ్చు నని యధికారు లనుజ్ఞ యిచ్చినా రఁట. గణితచారిత్రప్రకృతిశాస్త్రాదులు
దేశభాషతోఁ జెప్పవచ్చు నని యొప్పుకొన్నా రఁట. కాని య దింకను బైతర
గతులలోఁ బ్రచారములోనికి రాలేదు. అట్లు రాకపోవుటకుఁ గారణము మన
యలసతయే కాని యధికారుల యశ్రద్ధగాఁ గానిపింపదు. ప్రచారములోనికిఁ
దెచ్చుటకు బహుకష్టములు పడవలె నను మాట యథార్థము. బాలురకు బడి
పంతుళ్లకుఁ గూడఁ దెలుఁగు ధారాళముగా మాటలాడునలవాటు తప్పిపోయి

నది. ఆంగ్లపారిభాషికపదముల కాంధ్రసంస్కృతపర్యాయపదములు దొరకుట కష్టము. సులభముగా నుపయోగింపనగు పదములైనను సమయమునకు స్ఫురింపవు అదియాంగ్లభాషాభ్యాసబలమును సూచించును గాని యాంధ్రభాషాసమర్థతను సూచింపదు. 'Draw a Straight Line' అనుమాటలు ముందుగా నాలుకచివరకు వచ్చి యుండును 'ఒకసరళరేఖ గీయుము' అనునవి యాలోచనమీఁదఁ గాని రావు; 'A. B & C are the angular points of the triangle A B C' అనునది 'క, చ, ట లు కచట యను త్రిభుజముయొక్క కోణబిందువులు' అనుదానికంటె సులువుగాఁ గానిపించుచున్నది. అది యభ్యాసమహిమ గాని యంతకంటె వేఱుగాదు. ఇప్పుడు చెవికిఁ గటువుగాను వింతగాను వినఁబడు 'త్రిభుజము' అనుమాట వాడుకలోనికి వచ్చినకొలఁది నింపుగాను బరిచితపదముగాను వినఁబడును. చేఁదుకాఫీ యిప్పుడు జిహ్వకు రుచించి కడవలకొలఁది ఖర్చగుచుండుట మనము ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచుండుట లేదా? ఇట్లే 'liver, spleen' మున్నగుమాటలకు 'కాలిజేము' 'ప్లీహము'మున్నగుపదములుపయోగించుకొనుచుండినఁ, గొంతకాలమున కవ్వియే సర్వసామాన్యములైన వ్యావహారికపదములలోఁ జేరును. ఆదికష్టము లన్నిసంస్కరణములకు నవశ్యానుభావ్యములు. ప్రకృతిశాస్త్రాదులు తెలుఁగుతోఁ బ్రారంభించినయెడల నుపాధ్యాయుల కాయాయాంగ్లేయపరిభాషాపదములకు సరియైన సంస్కృతపదములో తెలుఁగుమాటలో వెదకుట తప్పదు. బుద్ధిపరిశ్రమవలన యుక్తపర్యాయపదములు పొడకట్టకమానవు. డబ్బుకైయో భాషాసేవార్థమో బుద్ధిమంతులాయాశాస్త్రములలో సముచితగ్రంథములు వ్రాయమొదలిడుదురు. ఒకరినిమించి యొకరు బాగుగాఁ బుస్తకములు వ్రాయవలె నని గ్రంథకర్తలు ప్రయత్నింతురు. అట్లు చేసినచోఁ గొలఁదికాలములో నాంగ్లేయభాషయందువలెనే తెలుఁగులోఁ గూడ దివ్యమైన ప్రకృతిశాస్త్రాదిగ్రంథములు బయలుదేఱఁగలవు. పుస్తకము లున్నఁ గాని బడులలో నివన్నియుఁ దెలుఁగుతో నెట్లు చెప్పుదుమని యుపాధ్యాయులును, ఉపాధ్యాయులు తెలుఁగుపయోగింప మొదలుపెట్టినఁగాని మేము గ్రంథములు వ్రాసినప్రయోజన మేమని గ్రంథకర్తలును నొకరినొకరు చూచుకొనుచుఁ దటస్థులై యున్నయెడల మనయాంధ్రభాషయెప్పటికిని యథాపూర్వకముగానే యుండును. కావునఁ బాఠశాలాధ్యక్షులీవిషయమున సాహసించి స్వభాషాభివృద్ధిఁ గావింతురుగాక! యని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇఁక నుపాధ్యాయవృత్తి స్వీకరించి బడులలోఁ బ్రవేశించిన పండితోత్త
ములకొక మనవి చేసికొనెదను. పూర్వము కేవలాంధ్రగీర్వాణభాషాభిజ్ఞులై
యాంగ్లభాషాపరిచయము లేనివారే బడులలోఁ బండితులుగా నుండెడివారు.
ఇప్పుడు కొంద ఱట్టివారును గొంద ఱాంగ్లభాష తెలిసినవారును బాఠశాలల
లో నాంధ్రాధ్యాపకులుగా నున్నారు. ఆంగ్లపండితులకు సాధారణముగా
నాంధ్రభాషాపాండిత్యము తక్కువగా నుండును, సంస్కృతాంధ్రపాండిత్య
మున్నవారికిఁ బ్రకృతిశాస్త్రాదివిషయజ్ఞానము తక్కువగా నుండును. వారిలో
పము వారును వీరిలోపము వీరును బూర్తి చేసికొనినచో నాంధ్రోపాధ్యాయు
లుండవలసినరీతి నుందురు. మునుపటివలెఁ గాక ప్రస్తుతపఠనీయగ్రంథములు
నానాప్రకృతిశాస్త్రవిషయసంకలితములై యున్నవి. కావునఁ బండితులుగాఁ
బనిచేయువారు రేపటిపాఠము లీవేళ నింటియొద్ద సవిమర్శముగాఁ జదువుకొన
వలెను. అట్లు చేయుట తమకును విద్యార్థులకును గూడఁ జాల లాభకరము.
పొరపాటు లుండవు. కాలము వృథాగాఁ బోదు, గ్రంథస్థవిషయములు సువిస్పష్ట
ముగాఁ బ్రశ్నోత్తరరూపమున బాలురకు బోధింపవచ్చును, చెప్పినపాఠము శిష్యు
లకు మనోహరముగా నుండును. పట్టాశాస్త్రపండితులకుఁ జెప్పు తెలుఁగుపాఠము
లింటియొద్ద శ్రమపడి చదువుకొని రావలెనా? యనునహంభావ ముండఁగూ
డదు. ముందు చదువుకొని పాఠములు చెప్పుటవలన విద్యార్థులకుఁ దమయెడల
నుండవలయు భయభక్తులు హెచ్చును గాని గౌరవహాని యెంతమాత్రమును
జటస్థింపదు. దీనికిఁ దార్కాణగా నొకచిన్నసంగతి మనవిచేసికొనెదను. కుంభ
కోణపుఁ గళాశాల కధ్యక్షులుగా నుండి యిప్పుడు కీర్తిశేషు లైన గోపాలరావు
గారిని గూర్చి మీరు వినియె యుందురు. ఆయన మహాబుద్ధిశాలి, యాంగ్ల
విద్వాంసులకుఁ గూడ విస్మయావహ మగునఖండపాండిత్య మింగ్లీషుభాషలో
సంపాదించినవారు, దొరలుకూడ నాయనతోఁ బ్రసంగించునప్పు డుచ్చారణ
లోపములు భాషాదోషము లెక్కడ వచ్చునో యని జంకెడువా రఁట. ఆయన
యొద్దఁ జదువుకొనిన శిష్యులలో నొక రాయన క్రిందనే యొకచిన్నతరగతి
కుపాధ్యాయులుగా నుండి మిక్కిలి శ్రద్ధతోఁ బని చేయుచుండెడివా రఁట.
గురువుగారి మెప్పు వడయు కుతూహలముతో నొకనాఁ డాయన గోపాలరావు
గారి యొద్దకు వెళ్లి తనపిల్లలను బరీక్షింపుఁ డని వినయపూర్వముగాఁ బ్రార్థించె
నఁట. మంచిది రేపల్లె చేసెదను లే యని వారు సెలవిచ్చి రఁట. అంతట
శిష్యుఁ డీపాటిదానికిఁ దమరు శ్రమపడి రేపు రావలయునా యిప్పుడు దయచేసి

యొక పావుగంటలోఁ బరీక్షింపవచ్చు నని మనవి చేసికొనెనఁట. దానికిఁ జెఱు నవ్వు నవ్వుకొని "బి. ఏ. కిఁ జెప్పఁబోవుపాఠము లిప్పుడు చూచుకొనుచున్నాను. నాపరీక్ష నీకును నీవిద్యార్థులకును గూడఁ గొంచెము లాభముఁ గలిగింపవలయు నని కదా నీయభిలాష? నీ వేపుస్తకములో నేయేపాఠములు చెప్పినావో సావధానచిత్తుఁడనై నే ముందు చదువుకొనవలెను. బోధకు లేయేపట్ల సామాన్యముగాఁ బొరపాఁటు పడుదురో బాలుర కెక్కడెక్కడ సందేహము లుదయించునో యవి యన్నియు నేను నీమట్టమునకు నీశిష్యులమట్టమునకు దిగి బాగుగాఁ జూచుకొనవలెను. ఇంతపని నేఁ జేసికొనవలసియుండఁగా నిప్పుడే ర మ్మనెద వేమి నాయనా!" యని గోపాలరావుగారు చెప్పినా రఁట. ఈకథ నాకుఁ జెప్పిన మిత్త్రుఁడు తరువాత నేమి జరిగినదో చెప్పలేదు. ఆయనవాక్యరత్నములు వినిన పిదప శిష్యుఁ డుపాధ్యాయవిధులను వెనుకటికంటె బాగుగా నెఱవేర్చుకొని యుండు నని మాత్రము భావించెదను.

యోగ్యతాసమర్థతలను బట్టి పండితులను వేతనాదులచే సమ్మానించుట నియోక్తల కట్టివిధియో యొకసారి నిర్ణీత మగుజీతమున కొప్పుకొని పనిలోఁ బ్రవేశించిన పిదప దైవముఖము చూచి త్రికరణశుద్ధిగా శక్తివంచన లేకుండఁ దమ విహితకృత్యములు నెఱవేర్చుకొనుట పండితుల కట్టివిధియే. నియోజకులకు ఋణపడియుండు నియుక్తు లిహపరసుఖదూరు లగుదురు. చెప్పవలసిన పాఠములు ముం దింటియొద్దఁ జదువుకొనిరాని యుపాధ్యాయుఁడు బాలురకును బాఠశాలాధికారులకును ద్రోహము చేయుచు నన్యాయార్జితవిత్త మనుభవించుచున్నాఁ డన్నమాటయే.

పండితులలోఁ బెక్కురు, బోధనపద్ధతులలో శిక్షితులైనవారుగా నుండక పోవచ్చును. అయిన నేమి, యంతఃకరణశుద్ధితో భగవంతుఁడు తనకిచ్చిన యావచ్ఛక్తియు శిష్యక్షేమముకై వినియోగపఱుచు నుపాధ్యాయున కనుభవమూలమున నన్నియుచితపద్ధతులును నలవడఁగలవు.

ఒక్కసంగతి జ్ఞప్తిలో నుంచుకొనవలెను. గురువునొద్దకు రాకమునుపే శిష్యులకు మనశ్శక్తు లన్నియు దేవుఁ డిచ్చియున్నాఁడు. ఆశక్తుల నావరించుకొని యున్నమనోమాలిన్యమును సందేహనివారణరూపముగాఁ దొలఁగించి స్వచ్ఛమైన బుద్ధి నుద్బుద్ధము చేయుటయే గురుకృత్యము. ఆయావరోధాపసారణమహాకార్యమునందే గురువు తెలివితేట లన్నియు నగపఱుపవలెను. పండితున కెంతపాండిత్య మున్నదో యనునది యంత గణనీయాంశము గాదు,

తత్ప్రజ్ఞాజ్యోతివలన శిష్యులలో నెంతదీప్తితో నెన్నిజ్ఞానజ్యోతులు వెలుఁగుచున్న వో దానిఁబట్టి యాయన కృతకృత్యతాఫలముయొక్క ప్రమాణము గనుఁగొన వలెను.

ఉపన్యాసరూపక మగునుపదేశము కళాశాలలలోని పెద్దపిల్లవాండ్ర కుప యుక్తము గావచ్చును గాని క్రింది పాఠశాలలలోని పిల్లల కెంతమాత్రము పనికిరాదు.

ఉపన్యాసములు వక్తృత్వధారాప్రకటనమాత్రప్రయోజనములు, కొన్ని రోజులవఱకు విద్యార్థులను నద్భుతరసానందభరితులఁ జేయును గాని వారి కించుకంతయు లాభకారులు గావు, వెళ్లఁగా వెళ్లఁగా శిష్యులబుద్ధి వికసించుటకు మాఱు ముకుళీభవించును, ఆవులింతలతో నిద్రాదేవత యావేశించి వారిని సుఖసుప్తిలోఁ బడవేయును. పరంపరాగత మగుప్రాచీనాకాంతపద్ధతి మిగుల మంచిపద్ధతి. ప్రశ్నోత్తరములు బాలుర యంతశ్శక్తులకుఁ జలనము కలిగించి బుద్ధిని రేఁపి గురు వుపదేశింపఁదలఁచుకొను విషయములను వారికే స్ఫురింపఁజేయును. బాలు రల్లరి చేయుటకుఁ గాని యశ్రద్ధాపరధ్యాన నిద్రాపారవశ్యములలోఁ బడుటకుఁ గాని యవకాశ ముండదు. నియమితకాలములో నొకనిమిష మైనను వృథా పోదు. ఇట్లు సమార్జింపఁబడిన విద్యయే నిజమైన విద్య, అది బుద్ధికి స్వతంత్రతాబల మిచ్చి యుసజ్ఞాభివృద్ధి గావించు జ్ఞానరూపకమైన యాహారము. బాలుర కాలోచనశ్రమ మొకింతయు లేకుండ గురు వుపన్యాసగర్జనములతోఁ గురిసి లోపలఁబోసిన యుపదేశాసార మోటికుండలోఁ బోసిన నీటివలె నెంతోకాల ముండదు. అ దంతయు జ్ఞప్తిలోనుంచుకొనఁ దలఁచుకొను మంచిపిల్లవాండ్ర కైనను గొలఁదికాలములో ధారణాశక్తి తగ్గిపోవును. ఒకటి స్వాభావికాహారము వలనఁ గలిగి స్థిరముగా నుండు రక్తమాంసమస్తిష్కబలము, రెండవది బలాత్కృతభోజనముచే వచ్చిన తాత్కాలికాస్థిరపుష్టి. విద్యార్థ్యవస్థలోఁ బరీక్షలలోఁ బాగుగాఁ దేఱి ప్రసిద్ధికెక్కి కొందఱు చివరకు జ్ఞాపకశక్తి నశించి నేఁడు చెప్పినమాట రేపు మఱచిపోవు దుస్థితికి వచ్చుట కిదియే కారణము.

విద్యలోను, వినమ్రతలోను, నీతిలోను, సత్యన్యాయ సౌశీల్యాదులలోను, నుపాధ్యాయుఁడు బాలుర కాదర్శముగా నుండవలెను. విద్యార్థులు విని నేర్చుకొనువిషయములకంటెఁ గని నేర్చుకొనునవి యెక్కువగా నుండును. ఎట్టిధీమంతులకైనను బ్రమాదములు వచ్చుచుండును. అర్థవిషయాదివివరణములం దొ

కప్పుడు పొరపాటు రావచ్చును. పిల్లలు వేసినప్రశ్నలవలనఁ గాని పిమ్మటఁ దా నాలోచించుకొనుటవలనఁ గాని తప్పు గోచరించిన యుపాధ్యాయుఁడు శిష్యులకు వెంటనే తాఁ జెప్పినది పొరపా టని చెప్పి తప్పు సవరించుకొనుట యుదారగుణము. ప్రశ్న వేసిన పిల్లవానిపైఁ గోపపడుట గాని తనతప్పుఁ గప్పిపుచ్చుకొనుట గాని యుత్తమగురులక్షణము గాదు. దానివలన గురువునకు లాభమును లేదు. మనుజుఁడు సర్వజ్ఞుఁ డని యెవరు ననుకొనరు. తప్పులు సవరించుకొనుటవలనఁ దనసత్యశీలత తనశిష్యులకు బయలుపడును. తనయెడల వారి కుండు ప్రామాణ్యబుద్ధి హెచ్చగును, గురువుగారి నోట నెన్నఁడు నసత్యము రా దనుదృఢనిశ్చయముతో విద్యార్థు లాయన చెప్పెడుమాటలను వేయిచెవులతో వినుచుందురు. ఆయన యెదుట నున్నను లేకున్నను విద్యార్థులు గురున కనిష్టము లగు చేష్టలు చేయక యతని యడుగుజాడలలో నుందురు. ఏతత్సందర్భవశమున నొక మహాపురుషుని చరిత్రాంశము జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది. అది మనవి చేసికొనెదను. రగ్బీపాఠశాలాధ్యక్షు లగుడాక్టరార్నాల్డు మహోపాధ్యాయునిఁ గూర్చి మీరు వినియే యుందురు. ఒకనాఁ డొకపిల్లవాఁడు తప్పుచేసి నాఁ డని తెలిసి తొందరగా విమర్శించి ఆర్నాల్డుగా రతనిని బెత్తముతో రెండో మూఁడో దెబ్బలు గొట్టి పంపివేసిరి. పంపివేసిన వెంటనే 'నీవు తిన్నఁగా విమర్శింపలే' దని తనయంతరాత్మ చెప్పిన ట్లయ్యెను. అంతట నామహానుభావుఁడు మఱికొన్ని సాక్ష్యములు పుచ్చుకొని యెంతో శ్రమపడి విచారణ జరిపినపిమ్మటఁ దాను గొట్టినపిల్లవాఁడు నిర్దోషుఁ డని నిర్ధారణ చేసికొనెను. ఆర్నాల్డుగారి కారాత్రి నిద్రపట్టలేదు. మఱునాఁడు పాఠశాల కుపాధ్యాయులును బాలురును రాఁగానే వారి నందఱ నొకచోటికి రమ్మని పిలిపించి యందఱు వినుచుండఁగా దాను వెనుకటిరోజునఁ జేసినశిక్ష యన్యాయపుశిక్ష యనియు, శిక్షితుఁ డైనబాలుఁడు నిరపరాధుఁ డనియుఁ దాను దోషి యనియుఁ బ్రకటించెను. అంతటితో నూరకుండనా! శిక్షించినపిల్లవానిని బిలిచి "నాయనా! నిన్నన్యాయముగా నిన్నను గొట్టినాను. అది నాతప్పు, నిన్నుఁ గొట్టినదెబ్బలు మఱల రావు. తప్పుచేసినవాఁడు చిన్నవాఁడైనను బెద్దవాఁడైనను శిక్షార్హుఁడే, కావునఁ గాదనక నిన్నుఁ గొట్టినయీబెత్తముతో నిన్నుఁ గొట్టినన్ని దెబ్బలును నీవు నన్నుఁ గొట్టుము" అని బెత్తము చేతి కిచ్చి తనచేయి సాఁచెను. కొట్టుటకు బాలునకుఁ జేతులు వచ్చునా? పిల్లవాఁడును నక్కడ నున్నసర్వజనులును, హృదయములు కరఁగి కన్నులనుండి కాల్వలై ప్రవహింపఁగా నార్నాల్డుగారి ధర్మశీలతను సత్యసంధతను.

వేనోళ్లఁ బొగడుకొనుచు నెవరిస్థానములకు వారు మఱలి పోయిరి. కావునఁ తప్పొప్పుకొని సవరించుకొనుట ధైర్యౌదార్యసూచకము గాని కాతరతాసూచకము గాదు. పులిని బొడుచువానికంటె బుఱ్ఱలోనుండు మాత్సర్యమును బొడిచి చేసినతప్పొప్పుకొనువాఁడు శూరాగ్రేసరుఁడు, పిఱికివాఁడు కాఁడు.

పాఠశాలలలో వ్యాసరచన కిప్పు డగ్రస్థాన మిచ్చినారు. చేసిన సంస్కరణములలో నెల్ల నది మంచిసంస్కరణము. భావి గ్రంథకర్తల కది బహూపకారకము, కావునఁ బండితు లావిషయమున బహుశ్రద్ధ వహింపవలసియున్నది. విషయదోషములను భాషాదోషములకంటె నెక్కువ జాగ్రత్తతో దిద్దవలెను. అందుకై వారు విషయములకు మిక్కిలి కృతపరిచయులై యుండవలెను. ఆంగ్లమునందు వలె నాంధ్రభాషావ్యాసములందుఁ గూడ ముఖ్యవిషయాంతర్గతములై వాని కంగములుగా నుండువివిధోపాంశములఁ గూర్చి వ్రాసిన వాక్యసముదాయములను వేఱువేఱు పరిచ్ఛేదములు (paragraphs) గా వ్రాయింపవలెను. ఆయావిరామస్థానముల కాంగ్లములో విధింపఁబడిన గుఱుతులు (Punctuation marks) యుక్తస్థలములందుఁ దెలుఁగులోఁ గూడ నుపయోగించుకొనుట మంచిది. అవి యిప్పుడు వాడుకలోఁ గూడ నున్నవి. ఒకపురుషుని గూర్చి వ్రాయునపుడు కాలపౌర్వాపర్యము ననుసరించియు, గృహాదులను వర్ణించునపుడు దేశపౌర్వాపర్యము ననుసరించియు వ్యాసము లుండవలెను. అనఁగా నొకనిజన్మమును గూర్చి చెప్పి, పిమ్మట మరణమును గూర్చి చెప్పి తరువాత నతనివివాహాదులను జెప్పఁగూడదు; అట్లే గృహపురోభాగము తరువాత పెరడు వర్ణించి తరువాత నడుమనుండు గదులఁ గూర్చి చెప్పఁగూడదు. కేవల భావప్రధానమైన విషయములఁ గూర్చి వ్రాయుట కష్టము, అట్టివ్యాసములు పైతరగతుల బాలురచేత వ్రాయింపవచ్చును. సత్యశౌచాదులను గూర్చి వ్రాయువ్యాసము యుక్తియుక్తముగాఁ గార్యకారణసంబంధములు గనఁబఱచుచు పూర్వపక్షసిద్ధాంతములతో నుండవలెను. సంక్షేపవాక్యములను జక్కఁగా విపులీకరించి వ్రాయుటయు, విపులగ్రంథసారాంశములను జిన్నవాక్యములతో సంక్షేపముగాను విస్పష్టముగాను వ్రాయుటయు బాలుర కప్పుడప్పు డలవాటు చేయుచుండవలెను. నాలుగు గంట లఱచి చేసిన యుపన్యాసోపదేశముకంటె నలువది వ్యాసపంక్తులు దిద్దవలసినట్లు దిద్ది సహేతుకముగాఁ దప్పులు కనఁబఱచుట విద్యార్థి కెక్కువయుపకారకర మని నాయభిప్రాయము.

వ్యాకరణసూత్రములు వల్లింపఁజేయుట నిరుపయోగ మని యే నాయభిప్రాయము. క్రిందితరగతులలో వ్యాకరణాంశములు తప్పక వాచకపుస్తకముల ద్వారముననే బోధింపవలెను. అట్లు చేసినచో బాలురకు విసుగుపుట్టదు. సూత్రానుసారముగా వ్రాయుట ప్రధానముగాని సూత్రము ముఖస్థముగా నుండుట ప్రధానము గాదు. కవిత్వమునం దారితేఱి మత్తేభవృత్తము వ్రాయువాఁడు దానిఛందస్సు మఱచిపోవచ్చును, ఎవ్వరైన నడిగినచో గణవిభజనము గావించుకొని దాని ఛందోనియమముల నప్పుడు చెప్పును. ఈరూప మీకారణమున వ్యాకరణదుష్టరూప మని తేటమాటలతో బాలురకుఁ జెప్పినఁ జాలును. సమానలక్షణములు గలకొన్నిపదములు చదువుపుస్తకమునుండియే తీసి బాలుని యెదుటఁ బెట్టి వానిచేఁ దత్కాలోచిత మగువ్యాకరణసూత్రము గావింపవచ్చును. వ్యాకరణవిషయము లట్లు బోధించుట బాలుర కింపుగా నుండును, అట్లు సంపాదించుకొనిన వ్యాకరణజ్ఞానము వ్యాసరచనకు మిక్కిలి సహకారిగా నుండును.

పరిషత్తువారు సమగ్రమైన యాంధ్రవ్యాకరణము తగినపండితులచే వ్రాయించినచోఁ జిన్నలకును బెద్దలకును గూడ మిక్కిలి యుపకారకముగా నుండును. వారి కట్టియుద్దేశ మీవఱకే యున్నట్టును శ్రీసూర్యరాయనిఘంటు నిర్మాణమునకై పదసంగ్రహము చేయుట కేర్పఱుపఁబడిన కొందఱు పండితుల చేత వ్రాయఁబోవు వ్యాకరణమున కుపయోగించు ప్రయోగ సామగ్రి ప్రామాణికగ్రంథములనుండి యిదివఱకే యెత్తి వ్రాయించి నట్టును వినియున్నాను. దేశోపకారక మగునీసంపూర్ణవ్యాకరణరచనాభారమును వారు శీఘ్రముగా వహింతురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఈసందర్భమున వారి కొకమనవి చేసికొనవలసియున్నది. వ్రాయఁబోవు వ్యాకరణ మాంగ్లభాషలోని (Nesfield's Grammar) మున్నగు వానివలె సుగ్రహముగానుండవలెను. ఆకృతిగణాదులపట్టికలు సాధ్యమైనంతసంపూర్ణముగాను సప్రమాణములుగాను నుండవలెను. ఒకయక్షరము తగ్గిన నొకపుత్త్రలాభము గలిగినట్లు వ్యాకరణ కర్త లెంచిన నీవ్యాకరణమును వెనుకటి వ్యాకరణములవలె నయోమయముగా నుండును. నావంటివాని కుపయోగపడదు. 'దీర్ఘపూర్వకలకారోపధ కావంతసంస్కృతసమమహచ్ఛబ్దములమీఁది లులలకు రురలగు' ననుసూత్రము గురుసాహాయ్యములేని బాలురకు బోధపడదు. వ్యతిరేకంబున ముజ్ఞు పరంబగునపుడు కుజీయగు, "ఎదాదు లనుప్రత్యయకంబు లగునపుడు ముజ్ఞు

నకు వృజిరుజియగు" నను చిన్నయసూరి సూత్రములు చిన్నవారికే కాదు పె
క్కురు పెద్దవారికిఁ గూడఁ బాషాణప్రాయములుగానే యుండును. అట్టిసూత్రము
లందుండ వని యనుకొనుచున్నాను, నాకోరిక గొంతెమ్మకోరిక యేమో తెలి
యదు.

సంస్కృతపదములు దొరలకుండఁ దెలుఁగున నాలుగుమాటలుమాటాడ
లేము,నాలుగుపంక్తులు వ్రాయలేము. తెలుఁగునకు సంస్కృతము జీవనాధారము.
సంస్కృత మొకమహానది, దానినుండి వచ్చిన పంటకాలువ తెలుఁగు. కావున
వ్యాకరణములో సంధిసమాస తద్ధితకృద్వృత్తుల సంస్కృతనియమము లాంధ్రో
పయోగార్హము లగునన్నియును వ్రాయింపవలెను. ఛందోలంకారవిషయ
ములుగూడ యథోచితముగా నందుఁ జేర్పింపవలెను.

పాఠశాలాధ్యక్షులో తన్నియుక్తు లగుమఱియొకరో యప్పుడప్పుడు తె
లుఁగుతరగతులకు వెళ్లి పండితులు చెప్పుపాఠములు విని బోధనమార్గాదులం
దుఁ గానిపించు లోపములను వారికి సోదరభావముతో బాలురపరోక్షమునఁ
దెలుపవలయును. లోపము లగపఱుచుట యే కాక పండితులయెదుట వా
రును బరీక్షాధికారులుఁ గూడ నప్పుడప్పుడు మచ్చుపాఠములిచ్చి మంచిపద్ధతు
లగపఱుచుచుండవలయును. ఇట్లు చేయుచున్నచో, నాంధ్రభాష యచిరకాల
ములో బహుశాఖాపత్రపుష్పభరిత మగుపాదపమువలెఁ బెరిఁగి విద్యావివేక
నాగరకతాఫలదాయిని యై దేశము నభివృద్ధి పఱుపఁగల దని నాయభిప్రా
యము.

వ్యాస మీవఱకే యతిదీర్ఘమై మిమ్ము విసిగించిన దేమో యని భీతిల్లు
చున్నాను. నే నింకఁ జెప్పఁదలఁచుకొన్న దేమియు లేదు. శిరోభ్రమణ
వ్యాధితోనుండి యిది వ్రాసినాను. న్యూనాతిరిక్తాదిదోషము లనేకము లిం
దుండవచ్చును. వాని నన్నిటిని సైరించి గుణలేశము లెచట నైన నుండినచో
నవి మాత్రమే గ్రహింపుఁ డని మఱల మిమ్ముఁ బ్రార్థించుచు నావ్యాసమును
ముగించుచున్నాను.

కూచి నరసింహము.

నాలుగు పద్యములు.

మ. హృదయప్రాణవిహారమై విహితపద్యోద్యద్విభక్తిక్రియా
సదనంబై సదలంకృతిప్రభవమై సద్విక్రమావాసమై
విదితార్థాస్పదమై ప్రసన్నపదమై వృద్ధశ్రవోవైభవా
స్పదమై రాజునుబోలెఁ గ్రాలవలదా పద్యంబు హృద్యస్థితిన్

(ఎవ్వరిదో)

మ. పదబంధంబున నగ్గలించి బుధశబ్దభ్రాజమై (భ్రాజియై) సద్గుణా
స్పదమై దుష్కవిహృత్సరోజవనమున్ (హృద్యరాజననమున్) భంజించుచున్
మ్మదలీలన్ విలసిల్లు కబ్బము జగన్మాన్యప్రచారంబులన్ [భూరిస
మదనాగంబునుబోలెఁ గ్రాలవలదా మాఱెందు లేకుండఁగన్.

కుమారసంభవము (నన్నెచోడుఁడు.)

శా. - - - - - సంభూతకస్థానమై
ఖ్యాతంబై బుధహృద్యమంగళకవీంద్రాచార్యసంసేవ్యమై
యాతారార్కసుధాంశువై కమలజాతాకల్పమై యెప్పుడున్
జ్యోతిశ్చక్రమువోలెఁ గ్రాలవలదా సాం - - - -

శివరాత్రిమాహాత్మ్యము (శ్రీనాథుఁడు.)

శా. సౌరభ్యంబును బంధచాతురి తగన్ శయ్యాచమత్కారశృం
గారంబున్ వివిధార్థముల్ సరససాంగత్యంబు నానాకళా
పారీణత్వము మంజువాగ్విభవమున్ బాంచాలరీతిం దగ
న్వారస్త్రీయునుబోలె నొప్పవలదా వర్ణింపఁ గావ్యం బిలన్.

రుక్మాంగదచరిత్రము (మల్లన.)

దీనింబట్టి బుద్ధిమంతుల కేమితోఁచునో సంక్షేపమున విపులార్థయుతముగఁ జర్చింపఁగోరెదము.

ప, అ.

ప్రథమచాళుక్యభీముని అత్తిలి తామ్రశాసనము.

(శా. శ. ౮౧౪.)

ఈతామ్రశాసన మెచ్చట దొరకెనో తెలియదు. ఇది ౧౯౧౬లో ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయముఁ జేరెను. అచ్చటనుండి యది దొరతనము వారి శాసనాధికారికిఁ బంపఁబడెను. వారు దానిని దమరిపోర్టులోఁ జేర్చుకొని ౧౯౧౭-౧౮సంవత్సరపు ౧౮౭-నంబరు తామ్రశాసన మని దానికి గుర్తుపెట్టిరి. ఇప్పుడు దానిని నేను పరిషత్కార్యాలయమునం దున్నరాగిరేకులంబట్టి ప్రకటించుచున్నాను.

ఆకారాదికములు:—ఈశాసనము మూఁడురాగిరేకులపై వ్రాయఁబడి యున్నది. ఒక్కొక్కరేకు 7¼ అంగుళములు పొడుగుగను 3¼ అంగుళములు వెడల్పుగను నుండును. మధ్యరేకు మిగిలిన రెండురేకులకంటెఁ గొంచెము దళసరిదైనది. మూఁడవరేకు మిక్కిలి సన్నముగా నుండును. అందువలన నందు నచ్చటచ్చటఁ జిన్నచిన్న చిల్లులు పడినవి. ఈరేకులచుట్టును ఎత్తుగ అంచు నేర్పఱుపఁ బడినది. ఈమూఁడురేకులును ఒకగుండ్రనికడియములో గ్రుచ్చఁ బడినవి. ఈకడియపువ్యాసము 3¾ అంగుళములు. ఈకడియమునకు దీర్ఘవర్తులాకారము గలముద్ర యొకటి యంటుకొని యున్నది. దానిమీఁద సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు, అంకుశము, వరాహము, అనుప్రతిమలు పోఁత పోయఁబడి యున్నవి. ఇం కొకప్రతిమయుఁ గలదు గాని యది స్పష్టముగఁ దెలియుటలేదు. అది స్వస్తికము అయినఁ గావచ్చును. ముద్రపై 'శ్రీత్రిభువనాంకుశ' అనునక్షరములు కూడఁ గలవు.

భాషాదికములు:—శాసనపుభాష సంస్కృతము. గద్యములు పద్యములు కూడఁ గలవు. వ్యాకరణదోషములు విశేషము లేవు. ౨౨-౨౩పంక్తులలో సగము పద్యమే ఇయ్యఁబడినది. మిగిలినసగము పద్యము పొరపాటున శాసనము చెక్కిన చామికుట్టాచార్యునివలన విడువఁబడినది. ఇట్లు విడువఁబడిన శ్లోకార్ధమును నేను నరసాపురతామ్రశాసనము[1]నందుఁ బట్టుకొంటిని. ఈశాస

[1] R Ep. . 1918 - p. 131.

నపురేకులు చెన్నపట్టణమునందలి చిత్రవస్తుప్రదర్శనాలయము (మ్యూజియం) నందుఁ గలవు. ఇందలి యక్షరములు తొమ్మిదవశతాబ్దమునాఁటి కన్నడ తెలుఁగులిపి. ఇందలిది గుంద్రటికత్తు. గుణగవిజయాదిత్యుని సాతలూరు[1] తామ్రశాసనమునందును, బెజవాడతామ్రశాసనము[2]నందును, ప్రథమచాళుక్య భీముని మచిలీపట్టణపు తామ్రశాసనము[3]నందును మొదటి అమ్మరాజు ఏడూరు[4] శాసనమునందును, ఈకత్తే కలదు. ఈ లేఖకుఁడు రేఫమునకుఁ బరమునం దుం డుహల్లును తప్పక ద్విత్వముగా వ్రాయును. పాణినీయసూత్రమునం దీని యనుమము వైకల్పికము.

<u>శాసనమునందలివిషయములు</u>:— చాళుక్యుల యొప్పటిబిరుదముల నన్నిటినిఁ బేర్కొని (పం౧-౬) కవి కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని మొదలు గుణగవిజయాదిత్యుని వఱకు రాజ్యమేలిన తూర్పుచాళుక్యరాజుల పేళ్లును, వారిరాజ్యకాలమితియుఁ దెల్పును. (పం౬-౧) రెండవవిజయాదిత్యుఁడు భీమసల్కి యనువానిని అతనికి సాయముగ వచ్చిన దక్షిణగాంగసేనానులను, పరాభవించి ౧౦౮ శివాలయములను గట్టించెను. (పం-౧౦-౧౨) అతనిమనుమఁడైనమూఁడవవిజయాదిత్యుఁడు కిరణపురము, అచలపురము, ఉరునెల్లూరుపురము అనుమూఁడుపురములఁ గాల్చి త్రిపురమర్త్యమహేశ్వరుఁ డన్నబిరుదముఁ గాంచెను. (పం-౧౩-౧౪) అతఁడు కళింగగాంగుల యొద్దనుండి రజతాదికము, కోసలరాజుల యొద్దనుండి గజాదికము, పాండ్యపల్లవులయొద్దనుండి సువర్ణాదికము గ్రహించెను. (పం౧౪-౧౬.) ఆతండు గాంగులు గంగకూట మెక్కునట్లు చేసెను. మంగితల ద్రుంచెను. సాహసుఁడైన (రాష్ట్రకూట) కృష్ణుని యుద్ధమునం దోడించెను. (పం-౧౬-౧౮) అతనితమ్ముఁడైన విక్రమాదిత్యుని కుమారుఁడు చాళుక్యభీముఁడు. ఆతఁడు శా.శ.౮౧౪సం॥నందు చైత్ర బహుళ ౨ సోమవారమునాఁడు అనూరాధానక్షత్రమున మిథునలగ్నమునందు పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెను. (పం. ౧౯-౨౨.) ఈభీముని ఖడ్గ మనుసముద్రమునందు మునింగి (రాష్ట్రకూట) కృష్ణవల్లభుని చతురంగసేన, నీళ్లలో మునిఁగిన చదరంగమందలి సేనవలెఁ గరఁగిపోయెను. (పం౨౨-౨౩.) అప్సరసవంటి ఛుండిక యనునొకస్త్రీ కలదు. దానికి మల్లపుఁ డను తుంబురునిఁబోలిన కుమారుఁ డుం

---

[1] ఇది ప్రకటింపఁబడలేదు, నాయొద్ద నున్నది. [2] Ep. Ind. Vol. V p. 127.

[3] దీనినే నరసాపురతామ్రశాసనము అని కూడ నందురు. C. p. no. I of 1913 - 14 దీనికి శాఖాధికారులు పెట్టిన గురుతు. ఇది యిప్పుడు చెన్నపురమందలి చిత్రవస్తుప్రదర్శనాలయమునం దున్నది. అప్పటి వారు దీనికిఁ బెట్టినగురుతు Ch. E. 8. [4] S. S. I. Vol. I p. 39.

డెను. వానికి చల్లన యనుకూఁతురు గలదు. అది సమస్తగాంధర్వవిద్యావిశారద (పం. ౨౬-౨౮.) దానికి అత్తిలి గ్రామమునందు వెయ్యిపోఁకచెట్లు గలభూమియు, ౫౦పుట్లు వడ్లవిత్తనము పట్టు పొలమును, నివేశనస్థలమును రా జిచ్చెను. (పం. ౨౮-౩౦.) ఈశాసనమున కాజ్ఞప్తి కడేయరాజు. శాసనమును రచించినవాఁడు భట్టవామనుఁడు. చెక్కినవాఁడు చామికుజ్జాచార్యుఁడు. (పం-౩౩-౩౫.)

శాసనపుయోగ్యత:— ఈశాసనమునకుఁ జరిత్రవిషయికమైన పెక్కుశాసనములకంటె నెక్కుడుయోగ్యత గలదు. నేఁటివఱకు దొరకిన తూర్పుచాళుక్యశాసనములలో రాజుయొక్క పట్టాభిషేకకాలమును, స్పష్టముగాఁ దెల్పిన మిక్కిలిపురాతనశాసన మిదియే యని చెప్పవచ్చుచు. ఇది వఱకు దొరకిన శాసనములలో నీప్రకారము స్పష్టముగాఁ బట్టాభిషేకకాలముఁ దెలిపినది రెండవ అమ్మరాజుశాసనము.[1] ఇది యంతకంటె పూర్వపుది గనుక ముఖ్యమైనది. ఇందు చాళుక్యభీముఁడు తనపట్టాభిషేకసంవత్సరమును దెల్పుటయే గాక తనకు పూర్వము రాజ్యముచేసిన ౧౩గురు రాజులలో నొక్కొక్కఁ డెన్నెన్ని సంవత్సరములు రాజ్యమేలెనో తెల్పినందున శాలివాహనశకము ౮౧౮ అనఁగా క్రీ.శ. ౮౯౬ ఆధారము చేసికొని వెనుకకు లెక్కవేసినయెడల కుబ్జవిష్ణువర్ధనునినుండియు రాజులయొక్క సరియైనరాజ్యకాలముల నేర్పఱుపవచ్చును. అట్టిపట్టికయొకటి యీక్రింద నిచ్చుచున్నాను. డాక్టరు ఫ్లీట్ ఇట్టి పట్టికనే యొక్కదానిని ఇండియన్ ఆంటిక్వేరి యొక్క ౨౦వ సంపుటములో నిచ్చియున్నాఁడు. కాని యీశాసనమును బట్టి మనము సిద్ధముచేయు పట్టిక ఫ్లీటుపట్టికకంటె నెక్కుడు సూక్ష్మముగ నుండు ననుటకు సందియము లేదు. డాక్టరు ఫ్లీటుచే నియ్యఁబడిన రాజ్యకాలములకును యీశాసనమువలనఁ దేలు రాజ్యకాలములకును గలభేదము తెలియుటకై యీరెండుకాలములును బట్టికలోఁ జూపఁబడినవి.

				ఈశాసనములోని కాలములు.	డాక్టరు ఫ్లీటిచ్చిన కాలములు.
1. కుబ్జ విష్ణువర్ధనుఁడు	-	-	-	616–634	615–633
2. జయసింహ I	-	-	-	634–667	633–663
3. ఇంద్రరాజు	-	-	-	- -	663
4. విష్ణువర్ధన II	-	-	-	667–676	663–672
5. మంగియువరాజు	-	-	-	676–701	672–695
6. జయసింహ II	-	-	-	701–714	696–709
7. కొక్కిలి	-	-	-	714	709

[1] Ind. Ant. Vol. VII p. 15.

	ఈశాసనములోని కాలములు.	డాక్టరు ఫ్లీటిచ్చిన కాలములు.
8. విష్ణువర్ధన III	714–751	709–746
9. విజయాదిత్య I	751–770	746–764
10. విష్ణువర్ధన IV	770–806	764–799
11. విజయాదిత్య II	806–846	799–843
12. కలి విష్ణువర్ధన V	846–848	843–844
13. గుణగవిజయాదిత్య III	848–892	844–88
14. చాళుక్యభీమ	892	

ఫ్లీటుచే నియ్యఁబడిన తేదులకును మన తేదులకును స్వల్పవ్యత్యాస మున్నను కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు ౬౧౫ లో స్వతంత్రముగా రాజ్యము చేయుటకుఁ బ్రారంభించె నని వేరుప్రమాణముల సాహాయ్యమున ౩౫ సంవత్సరముల క్రిందనే కనుఁగొనుట ఫ్లీటున కెంతయు భూషణాస్పద మని మన మొప్పుకొని తీరవలెను. మనలెక్కప్రకారము ౬౧౬ కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని రాజ్యప్రారంభకాలము. కావున ఫ్లీటుకాలమునకును దీనికి నొకసంవత్సరకాలము భేద మున్నది. ఫ్లీటు ఉత్తరకాలపు చాళుక్యుల శాసనములలోని రాజ్యసంవత్సరసంఖ్యలను బ్రమాణముగాఁ దీసికొనినందున ఫ్లీటు లెక్కకును మనలెక్కకును భేదము కలిగినది స్పష్టము. రాజులరాజ్యపరిమితిని గుఱించి పరకాలమందలి శాసనములకంటెఁ బూర్వశాసనములే యెక్కువప్రమాణము లని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. శా. శ. ౯౭౫ లోని నందంపూఁడి[1] శాసనమునందుఁ గలసంవత్సరములకును శా. శ. ౮౧౪ లోని దగు నీశాసనమునందలి సంవత్సరములకును భేద మున్నయెడల ౧౬౧ సంవత్సరములు పూర్వపుది యగు నీశాసనమునందలి సంవత్సరములే ప్రమాణముగ గ్రహింపవలసి యుండును. నందంపూఁడిశాసనమునందు రెండవవిజయాదిత్యుఁడగు నరేంద్రమృగరాజు ౪౮ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసిన ట్లున్నది. కాని యీశాసనమునందును నింతకుఁబూర్వపు వైన గుణగవిజయాదిత్యుని శాసనములందు నితఁడు ౪౦ సంవత్సరములే రాజ్యముచేసిన ట్లున్నది. అందువలన నారాజు రాజ్యకాలమును గుఱించియీశాసనవచనమే ప్రమాణముగ నెంచవలయును. ప్రథమవిజయాదిత్యుఁడు ౧౮ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసినట్లు నందంపూఁడి శాసనమునం దున్నది. కాని యీశాసనమునం దాతఁడు ౧౯ సం॥లు రాజ్య మేలె నని వ్రాయఁబడినది. కాని యీభేద మంతగాఁ బాటింపఁ

---

[1] Ep. Ind. Vol. IV p. 300.

దగినది కాదు. ఏలయన నారాజు ౧౮సంవత్సరముల మీఁదఁ గొన్నినెలలు రాజ్యము చేసియున్నయెడల నొకరు ౧౮ అనియు మఱియొకరు ౧౯ అనియు వ్రాయుట సంభవించును. ఇంద్రభట్టారకుఁడు ౭ దినములు మాత్రము రాజ్యము చేసినందున నాతనిపేరీశాసనమునందు లేదు.

పట్టాభిషేకకాలము:—చాలుక్యభీముఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడైనదిన మీశాసనమునందు నీక్రిందిశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడియున్నది (పం-౧౯-౨౦.)

శ్లో. శాకే ష్వబ్దేషు యాతే ష్వథ నునువసుసంప్రాప్తసంఖ్యేషు మేషే।
మిత్రే, చైత్రేచ మైత్రే శశిని శశిదినే, కృష్ణపక్షద్వితీయే॥
యుగ్మక్షేనోర్ధ్వగమేథా త్సకలజనముదే పట్ట మాచంద్రతారం।
శ్రీమాఙ్ చాళుక్యభీమ శ్చతురుదధిలసన్మేఖలేలాతలస్య॥

అర్థము:—శా.శ. ౮౧౭ సంవత్సరములు గడచినతరువాత సూర్యుఁడు మేషమం దుండఁగా చైత్రమున చంద్రుఁడు మైత్రా(అనూరాధా)నక్షత్రమం దుండ, కృష్ణపక్షద్వితీయా(విదియ)సోమవారమునాఁడు మిథునలగ్నమందు చాళుక్యభీముఁడు నాలుగుసముద్రము లొడ్డాణముగాఁ గలభూమికిఁ బట్టము గట్టుకొనియెను.

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన చైత్ర మను నెల చాంద్రమాసమా సౌరమాసమా యని తేల్పవలసి యున్నది. చాంద్రమాస మని గ్రహించితిమేని వారము తప్పును, నక్షత్రము తప్పును, సూర్యునిస్థితి తప్పును. ఆదినము ఆదివారము, స్వాతీనక్షత్రము, సూర్యుఁడు మీనమం దుండును. ఇట్లు మూఁడును తప్పుటచే నది చాంద్రచైత్రము కా దనుట స్పష్టము. ఇఁక నది సౌరచైత్ర మని యెంచిన యెడల నన్నియు సరిగ సరిపోవు చున్నవి. చాంద్రమానప్రకార మాదినము వైశాఖమాస మగును. ఇంగ్లీషులెక్కప్రకారము క్రీ. శ. ౮౯౨ సం॥ ఏప్రల్ నెల ౧౭ తేది యగును.[1]

పైని జెప్పినదానిఁబట్టి చూడఁగా నాకాలమందుఁ దెనుఁగుదేశమున నిప్పుడు నఱవదేశమందును బంగాళదేశమందును వలె సౌరమానమే వ్యవహారమునం దున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది. హిందూదేశపు పూర్వసముద్రపు టొడ్డు ప్రాంతమునందు దక్షిణమున నఱవదేశమునందును, ఉత్తరమున నోఢ్ర బంగాళా దేశములందును, సౌరమాసవ్యవహార మున్నందున వీనికి నడుమ నున్నయాంధ్ర

[1] ఈలెక్క లన్నియు శ్రీయుత స్వామికణ్ణుపిళ్లగారి జంత్రి ననుసరించి వేయఁబడినవి.

దేశమునందుఁ గూడ నప్పు డట్టివ్యవహార ముండు టొకవింత కాదు. ఇందును గుఱించి శ్రీరాజరాజనరేంద్రపట్టాభిషేకసంచికయందు నేను సవిస్తరముగఁ జర్చించిన లేఖఁ జూడనగును.

భీమసల్కి:——నరేంద్రమృగరాజనఁబడు ద్వితీయవిజయాదిత్యుఁడు భీమసల్కి యనువానిని వానిపక్ష మవలంబించిన దక్షిణగంగబలమును నిర్జించె నని చెప్పఁబడియున్నది. (పం. ౧౧.) ఈభీమసల్కి యెవఁ డని విచారింపఁగా గుణగవిజయాదిత్యుని రెండుశాసనముల[1]వలన నీతఁడు నరేంద్రమృగరాజునకుఁ దమ్ముఁ డనియు భీమసల్కిని ఆనరేంద్రమృగరాజు ౧౨ ఏండ్లుయుద్ధముచేసి వల్లభేంద్ర దండనాయకులతో సహా నిర్జించి వేంగిదేశమును సంపాదించె ననియుఁ దెలియుచున్నది. ఇందువలన భీమసల్కి రాష్ట్రకూటరాజుల నాశ్రయించి వారిసాయమునఁ గొంతకాలము వేంగిదేశము నాక్రమించి నట్లును ౧౨సంవత్సరములు వారితో హోరాహోరిగఁ బోరి నరేంద్రమృగరాజు రాజ్యమును మరల సంపాదించుకొనినొ ననియు మన మూహింపవలసియున్నది. నరేంద్రమృగరాజు గాంగులతోడను రాష్ట్రకూటులతోడను ౧౨సంవత్సరములు పోరాడి నట్లును ౧౦౮ నరేంద్రేశ్వరాలయములు గట్టించినట్లును పెక్కుశాసనములలోఁ గానవచ్చును. మొదటి అమ్మరాజు శాసన[2] మొకదానిలో నిట్లున్నది.

శ్లో. గంగరట్టబలైస్సార్థమ్ ద్వాదశాబ్దా నహర్నిశమ్।
భుజార్జితబలం ఖడ్గసహాయో నయవిక్రమైః॥
అష్టోత్తరం యుద్ధశతం యుధ్వా శంభో ర్మహాలయాన్।
తత్సంఖ్యయాఽకరోద్వీరో విజయాదిత్యభూపతిః॥

పైసంగతులనుబట్టి చూడఁగ నరేంద్రమృగ[3]రాజు రాజ్యమునకు వచ్చిన తరువాత ౧౨సం॥ లవఱకును రాజ్యము సరిగ స్వాధీనపడక చిక్కులు పడె నని

---

[1] సాతలూరు శాసనము. [2] గుంటూరు శాసనము. (C. P. no. 5 of 1911 - 12)
"ద్వాదశవర్షయుద్ధం వల్లభేంద్రదండనాయకై స్సహ భీమసలుకినామానం స్వానుజం నిర్జిత్య గృహీత వేంగిమండలః" అని సాతలూరుశాసనములోని వాక్యము. గుణగవిజయాదిత్యుని గుణ్టూరు తామ్రశాసనమునందును ఇట్టి వాక్యము లే గలవు. అందునుగుఱించి శాసనశాఖవా రిట్లు వ్రాసియున్నారు. "Of Narendra - Mrigaraja - Vijayaditya the inscription informs us that he was the founder of 108 temples called Narendresvara after his own name, that he fought for 12 years with the generals of Vallabhendra (*ie*, the Rashtrakuta King) and that having defeated his own younger brother called Bhima Saluki, took possession of Vengi-Mandala from him." (Madras Ep. R. 1912 p. 84.) [3] S. I. I. Vol. I p. 35.

తోఁచుచున్నది. ఫ్లీటు లెక్కప్రకారము చూచినయెడల నరేంద్రమృగరాజు క్రీ. శ. ౭౯౯ లో రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈశాసనము ననుసరించి పైని వేసిన లెక్కప్రకారము చూడఁగ నీతఁడు క్రీ. శ ౮౦౮ లో రాజ్యమునకు వచ్చియుండవలెను. ఎటుచూచినను నీతనితో ముఖ్యముగఁ బోరాడినవాఁడును నీతని తమ్ముఁడైన భీమసల్కి లేక చాళుక్యభీముఁ డనువానికి సైన్యసాహాయ్యము చేసిన వాఁడును నగురాష్ట్రకూటరాజు మూఁడవగోవిందుఁ డయియుండవలెను. ఈతఁడు ౭౯౪ సం॥ నుండి ౮౧౪ వఱకు రాజ్య మేలెను. ఈతఁడు క్రీ. శ. ౮౦౭ సం॥న చెక్కించిన యొకతామ్రశాసనమునందు తాను వేంగిరాజునకు కబురంపినతోడనే యాతఁడు తనరాజధాని యైనమాన్యఖేటమునకు వెళ్లి కూలివానివలె పని చేసి పట్టణమునకు బహిఃప్రాకారము నిర్మించి వెళ్లె నని చెప్పియున్నాఁడు. ఈవేంగిరాజు నరేంద్రమృగరాజైనద్వితీయవిజయాదిత్యుఁడే యనిడాక్టర్ ఫ్లీటు, డాక్టర్ భాండార్కర్ వ్రాసియున్నారు. కాని పైవర్ణనము కేవల మతిశయోక్తి కాక యందుఁ గొంత సత్యము కలదేని యట్లువెట్టికి వెళ్లిన వేంగిరాజు రట్టగాంగుల తో హోరాహోరిగఁ బోరెడు నరేంద్రమృగరా జైయుండఁడు. రట్టగాంగులయనుగ్రహమువలన సంశయాస్పదమును, క్షణభంగురమును, పూర్ణానుభవము లేనిదియు నగువేంగిరాజ్యము సంపాదించుకొనిన మనభీమసల్కి యైయుండును.

ఈకాలమునందు దక్షిణగాంగులు స్వతంత్రులుగ లేరు. రాష్ట్రకూటులకు లోపడినవారుగ నుండిరి. రాష్ట్రకూటులపక్షమున గాంగసైన్యమును సేనాధిపతులును భీమసల్కికి సాయము చేయుటకై వచ్చియుందురు. ఈకాలమునందు శివమారుఁ డనుగాంగరాజు కొంత కాలము రాష్ట్రకూటులచెఱసాలలోను వారిదయను సంపాదించి కొంతకాలము సింహాసనమునీఁదను నున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది. ఈతఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁ డైనకాలమున ౮౦౨లో ధారావర్షుఁ డనువాఁడును ౮౧౩ లో చాకిరా జనువాఁడును రాష్ట్రకూటరాజులప్రతినిధులుగా గంగవాడీ దేశమును పాలించినట్లు కానవచ్చుచున్నది[1]. వీ రంపినసైన్యములే మనశాసనమునందు గాంగవల్లభు లని పేర్కొనఁబడియె నని తోఁచు చున్నది.

సల్కిదేశ్యపదము:—సల్కిశబ్దము యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనమునందున్నది. దాని కర్థముచేయు నపుడు సల్కియన చాళుక్యుఁడు కాఁ డని కొందఱు వాదించిరి. కాని యీశాసనమును పైనిఁ జేర్కొనినగుణగవిజయాదిత్యుని రెండుశాసనములును వెలువడినందున నిప్పుడు సల్కియన చాళుక్యుఁడు కాఁ

[1] Rice's Mysore Gazetteer Vol. I p. 314.

డనివాదించువా రుండ రని తోఁచుచున్నది. ఈశబ్దమును దీని మాఱురూపము లనఁదగు చలికి, చళుక్కి, సళుకి మొదలైన శబ్దములును మిక్కిలి పురాతనకాలమునుండియు చాళుక్యార్థమునందు వాడఁబడుచున్నవి. అందుఁ గొన్ని కాలక్రమముగ నీక్రిందఁ జూపఁబడుచున్నవి.

1. ౭౦౯ - చలికి - కొక్కిలిమహారాజు తామ్రశాసనము.[1]
2. ౭౩౯ - చలుక్కి - గుజరాతులోని చళుక్యరాజైన అవనిజనాశ్రయు శాసనము.[2]
3. ౮౫౦ - సళుక్కి - గుణగవిజయాత్యుని గుంటూరిశాసనము.[3]
4. ౮౫౦ - సళుకె - గుణగవిజయాదిత్యుని సాతలూరుశాసనము.[4]
5. ౮౯౨ - సల్కి - ప్రథమచాళుక్యభీముని ప్రస్తుతశాసనము.
6. ౯౦౦ప్రాంతము - చళ్కి - విక్రమచోళమహారాజునాఁటి శాసనము.[5]
7. ౯౦౦ప్రాంతము - సళ్కి - విక్రమచోళమహారాజునాఁటి శాసనము[6].
8. ౯౩౦ - సల్కి - యుద్ధమల్లుని శాసనము.[7]
9. ౧౧శతాబ్దము - శళుక్కి విష్ణువర్ధనమహారాజు శాసనము.[8]
10. ౧౩శతాబ్దము - చళుక్కినారాయణ మనుమసిద్ధిశాసనము[9]

ఇట్టిశబ్దము మిక్కిలి పురాతనకాలమునుండియు వాడుకలోనుండుటయే గాక చాళుక్యు లేయేదేశముల నేలిరో యాయాభాషలలో నన్నిటిలో నున్నది. గుజరాతీభాష, తెలుఁగుభాష, అఱవభాష, కన్నడభాష, ఇట్టన్నిటిలో నీరూప మన్నికాలములయందు నుండుట చూడ నిది యే ప్రథమదేశ్యరూప మనియుఁ జలుక్యశబ్దము దానికిఁ గల్పింపఁబడిన సాంస్కృతికరూప మనియుఁ దోఁపక మానదు. ఇందును గుఱించి యధికము తెలిసికొనఁ గోరువారు నేను ఆంధ్రపత్రిక, దుర్మతిసం॥ మాఘ బ॥ ఉనాఁటి సారస్వతానుబంధమున వ్రాసిన 'సల్కి చాళుక్యశబ్దములు సమానార్థకములు' అనువ్యాసమును చాళుక్యులు దాక్షిణాత్యులే యన్న రాఁబోవువ్యాసమును జూడనగును.

చాళుక్యభీముని యితరశాసనములు: — ప్రస్తుతపు శాసనము గాక ప్రథమచాళుక్యభీముని శాసనము లింకను నయిదు కలవు. అం దొకటి బెజ

[1] C. P. 11 of 1908 - 9. [2] Proceeding of the Seventh International Congress of Orientalists, Aryan section p. 232 and plate. [3] C. P. no. 5 of 1911 - 12. [4] ఇది ప్రకటింపఁబడలేదు. నాయొద్ద నున్నది. వలయువారికిఁ జూపఁబడును. [5] Ep. R. 400 of 1904. [6] Ep. R. 401 of 1904. [7] ఆం. సా. ప. పత్రిక. సంపుటము 6, పుట 49. [8] Ep. R. 44 of 1896. [9] Nellore Inscriptions Venkatagiri No. 19.

వాడశాసనము,[1] ప్రకటింపఁబడినది. ఇయ్యది యీరాజుపట్టాభిషేకమహోత్సవ కాలమం దియ్యఁబడినది. రెండవది కాసింకోట తామ్రశాసనము.[2] ఈతఁడు తండ్రికిఁ బెద్దకొమారుఁ డనియు యుద్ధములలో దాయాదుల సైన్యముల నోడించె ననియు నిందుఁ గలదు. ఈదాయాదు లతనితమ్ములును నాతనిపినతండ్రి యగుయుద్ధమల్లుని కుమారుఁ డయిన తాళరాజును నయియుందురు. కృష్ణరాజు సైన్యమును గూడఁ నోడించిన ట్లందున్నది. ఈశాసనమువలన దానముచేయఁబడిన గ్రామము కళింగదేశమందలి ఎలమంచిలిలోనిది. మూఁడవది యైన నరసాపురతామ్రశాసనము[3]వలన చాళుక్యభీముఁడు కృష్ణవల్లభుని సైన్యములను నతనికి సాయము వచ్చినవారిని నోడించినట్లును కర్ణాట లాట దేశపురాజు లితనిముందు సూర్యునియెదుటఁ జీఁకటి పరుగెత్తునట్లు పాఱిపోయినట్లును ఈతనికుమారుఁ డొకఁడు ౧౬ సం॥ వయస్సు గలవాఁడు శత్రువులతో నిరవద్యపురమునొద్దను, పెరువంగురగ్రామమునొద్దను ఘోరముగఁ బోరి రాష్ట్రకూట సేనాధిపతి యైన దండెనగుండయ యనువానిఁ జంపి తాను రణనిహతుం డయినట్లును జెప్పఁబడియున్నది. బెజవాడలో నొకస్తంభముమీఁద నీతనికాలపు శాసన మొకటి[4] గలదు. అది యాతనికి సామంతుఁ డైనయొకరాజుచే నీతఁడు రాజ్యమునకు వచ్చిన పదునేడవయేఁటఁ జెక్కింపఁబడెను. అప్పుడు బెజవాడలోఁ బార్థీశ్వరుని దేవాలయము గట్టింపఁబడినది. ఈరాజుయొక్క మఱియొక తామ్రశాసనమునకు నకలు మెకంజిసంగ్రహము[5]నందు నాకు దొరకినది. ఇది పద్యమయము. ఇందు రాజులరాజ్యసంవత్సరపరిమితి కాలములుఁ గూడ పద్యములందే యియ్యఁబడినవి. మొట్టమొదట కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు వేంగీదేశము నాక్రమించుకొనియె నని యం దున్నది. భీమునితల్లి పేరు వెంగాంబిక యనియు నిందువలన మనకుఁ దెలియుచున్నది. రా జొకవీరునకు వాఁడు తనకుఁ జేసిన ఖడ్గసహాయము నిమిత్తమై యగ్రహారము నిచ్చెను. ఈవ్యాసమునకుఁ జివర పరిశిష్టమునందు నీశాసనమునకు నకలు నిచ్చియున్నాను.

తరువాతినా గీతనిగుఱించి చెప్పినసంగతులు:— మొదటి యమ్మరాజు మచిలీపట్టణతామ్రశాసనమునం[6] దిట్లున్నది. "చళుక్యభీమరాజు నకుఁ బెం

[1] Ep. Ind. Vol. v. p. 127. [2] C. P. no. 14 of 1908-9. [3] C. P. no. 1 of 1913-14 [4] Ep. R no. 833 of 1917. [5] ఈసంపుటమునకు చెన్నపట్టణమందలి మాన్యుస్క్రిప్ట్సు లైబ్రరివారు "Telugu Inscriptions Vol. I" అని పేరు పెట్టి దానికి 15-6-26 అను గుర్తు పెట్టిరి. ఈసంపుటమునందు 185-వ పుటమొదలు 191 పుటవఱకు నీశాసనపునకలు గలదు. [6] Ep. Ind. Vol. V p. 132.

పుముతల్లి యొకతె గలదు. ఆమె పేరు నాగిపోతి. ఆమెకు గాముకాంబ యని యొకకూఁతు రుండెను. భీముని యీ పెంపుడక్కకు కుమారస్వామితో సమానుఁ డయిన మహాకాలుఁ డనుకుమారుఁడు పుట్టెను. ఆతఁడు భీముని సైన్యమునకు సధిపతి యయ్యెను. శత్రుఖడ్గముల రాపిడివలన నగ్నిప్రజ్వలించెడి చోట్ల నెల్ల నీతఁడు తనరాజునకంటెఁ బూర్వమే ప్రత్యక్షమై యెన్నిపర్యాయములో శత్రువుల నూపు మాపెను." (శ్లో. ౫౪-౮). గుణగవిజయాదిత్యునితరువాత రట్టులు అనఁగా రాష్ట్రకూటరాజులు తెనుఁగుదేశము నాక్రమింపఁ బ్రయత్నించి రనియు వారిని నోడించి భీముఁడు రా జయ్యె ననియు మొదటి యమ్మరాజు యొక్క ఏడూరుశాసనము[1]వలనఁ దెలియుచున్నది. భీముఁడు మిక్కిలి ప్రఖ్యాతిఁ జెందిన రాజువలెఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. ఆతనితరువాతిరాజు లాతనిగుఱించి మిక్కిలి గౌరవపూర్వకముగఁ జెప్పెదరు. ఇతనిమనుమఁ డైన మొదటి అమ్మరా జీతని గుఱించి వ్రాసినది చూడుఁడు.[2]

కృష్ణవల్లభుఁడు:—భీమునిచే నోడింపంబడిన కృష్ణవల్లభుఁడు రాష్ట్రకూట రా జయిన రెండవకృష్ణుఁడు. భీముని తరువాతి చాళుక్యరాజుల శాసనములవలన భీముఁడు ౩౦ సం॥ రాజ్యము చేసె నని మన మెఱుఁగుదుము. అనఁగ నీతఁడు ౮౯౨ మొదలు ౯౨౨ వఱకు రాజ్యముఁ జేసి యుండవలెను. రాష్ట్రకూటద్వితీయకృష్ణుఁడు క్రీ. శ. ౮౭౮ మొదలు ౯౧౩ వఱకు[3] రాజ్యము చేసెను. అనఁగ, కృష్ణుఁడు భీమునికంటె నెనిమి దేండ్లు పూర్వమె రాజ్యమునకు వచ్చి తొమ్మి దేండ్లు పూర్వము మరణము నొందెను. భీమునివి మనకు దొరకినశాసనము లేఱు. వానిలోఁ బ్రతి దానియందును నతఁడు కృష్ణుని నోడించినట్లు నాతఁడు చెప్పుకొని యున్నాఁడు. కృష్ణుఁడు మాత్రము తనశాసనమునం దెచ్చటను వేంగిరాజు నోడించినట్లు చెప్పుకొని యుండ లేదు. కావున చాళుక్యభీమునివలన రాష్ట్రకూటులు గొప్ప పరాభవము నొంది రని చెప్పుట కెంతమాత్రము సంశయము లేదు.

చాళుక్యభీమనగరము:—చాళుక్యభీముఁడు ౩౬౦ యుద్ధములలో విజ యుండై తనపేరిట చాళుక్యభీమేశ్వర దేవునిఁ బ్రతిష్ఠించి దేవాలయముల నిర్మించె నని పిఠాపురమునందలి మల్లపదేవుని శిలాశాసనమువలనఁ[4] దెలియుచున్నది. ఆగ్రామమునకును భీమవర మనుపేరు వచ్చెను. అయ్యది చామర్లకోట సమీప మున నున్నది.

---

[1] S. S. I. Vol. I p. 39. [2] Ibid. [3] Mysore Gazetteer Vol. I. p. 324.
[4] Ep. Ind. Vol. IV. p. 226. 42.

ఈగ్రామమునకుఁ బూర్వము చాళుక్యభీమనగరి లేక చాళుక్యభీమ పట్టణ మని పే రుండె నని యిచ్చటి శాసనముల[1]వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ రాజే దాక్షారామమున భీమేశ్వరుని దేవాలయము నిర్మించెను.

ప్రతిగ్రహీత్రి:—ఈశాసనమునం దొకవేశ్యాంగనకు దాన మియ్యఁబడినది. అప్సరసతోఁ బోల్పఁదగు తుండక యనుభోగముదాని కుమారుఁడు మల్లప. వీఁడు తుంబురునితో సమానుఁ డఁట. అనఁగఁ బాట బాగుగఁ బాడుచుండె నని భావము. వానికూఁతురు చల్లన. "ఆమెసమస్తగాంధర్వవిద్యావేదిని". భోగముదానివంశవృక్షము స్త్రీనామముతో ప్రారంభ మగుటసహజమే కాని నడుమ పురుషునిపేరు చెప్పఁబడుట యొకవింత. చల్లనతల్లిపేరు చెప్పక తండ్రిపేరు చెప్పుటకుఁ గారణ మేమై యుండును?

ఇదియై యుండు.—భోగముజాతిలో వ్యభిచారవృత్తి కూఁతులకే సంక్రమించును గాని కోడండ్రకు సంక్రమింపదు. భోగముదానికూఁతురు భోగముదైనను గోడలుమాత్రము కులస్త్రీవృత్తినే యవలంబించును. కోడలిని కూఁతురుగదిలోనికిఁ గూడ రానీయరు. ఇట్లు పతివ్రతగ నుండుకోడలి కాగృహమునందు కూఁతున కున్నగౌరవ ముండ దని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. కోడలి నొకదాసిగఁ జూతురు. ఆకోడలిపే రెవరికిని దెలియదు. కావున మన శాసనమునందు రాజుగారు కూడ నామెపేరు చెప్పక యుపేక్షించుటయు సహజమె. ఇందువలన చల్లనయొక్క తల్లి వివాహిత యైనకులస్త్రీ యని మన మూహింపవచ్చును.

స్థానము:—చల్లన కీయఁబడినభూమి అత్తిలివిషయమందలి అత్తిలిగ్రామములోనిది. అత్తిలిగ్రామ మిప్పుడు కృష్ణాజిల్లాయందలి తణుకుతాలూకాలో నున్నది. కలుచంబఱ్ఱు శాసనము[2]నందును అత్తిలివిషయము పేరు వచ్చినది. అత్తిలిగ్రామ మిప్పుడు చిన్నదిగా నున్నను పూర్వ మొకప్పుడు పెద్దదిగా నుండి యొక విషయమునకు ముఖ్యపట్టణముగా నున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

ఆజ్ఞప్తి:—ఈశాసనమున కాజ్ఞప్తి కడేయరాజు (పం. 38.) భీముని యన్నిశాసనములలోను ఈకడేయరాజుపేరే ఆజ్ఞప్తి గావచ్చును. అట్లే గుణగవిజయాదిత్యుని యన్నిశాసనములలోను పండురంగుని పేరు ఆజ్ఞప్తిగ వచ్చును. ప్రకటింపఁబడిన భీముని బెజవాడశాసనము[3]వలన కడేయరాజు పండురంగునకు

[1] Vide inscriptions nos. 463, 473, 480, 486, 487, 488, of 1893. [2] Ep. Ind. Vol. VII. p. 185. [3] Ep. Ind. Vol. V p. 128.

మనుమఁడని తెలియుచున్నది. రెండవ అమ్మరాజుయొక్క మఱియొక శాసనమువలన[1] పాండురంగుని సంతతివాఁడయిన మఱియొకపురుషుఁడాతనిమంత్రిగా నున్నట్లు తెలియుచున్నది. కావున పాండురంగునివంశమువారు తరతరములుగ చాళుక్యులకొలువులో నుండి రని మన మూహింపవచ్చును.

కవివామనుఁడు:—ఈశాసనము రచించినవాఁడు భట్టవామనుఁడు (పం. 3౮.) నరసాపురశాసన[2] మీతనిని కవివృషభుఁ డన్నది. ఈతఁ డెవ్వఁడో మనము నిశ్చయముగఁ జెప్పలేము గాని కావ్యాలంకారసూత్రములకుఁ గర్తయైన వామనుఁడు గూడ నీకాలపువాఁడుగఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. ఆతఁడు తొమ్మిదవశతాబ్దపు పూర్వుఁడుగ గాని పదవశతాబ్దమునకుఁ దరువాతివాఁడుగఁ గాని యుండఁ జాలఁడని కొందఱు పండితుల యభిప్రాయము[3]. మనశాసనము తొమ్మిదవశతాబ్దపు చివరది; లేదా పదవశతాబ్దపు ప్రారంభమందలిది.

ఈవామనుఁడే యీవామనుఁ డనుట కొకయాక్షేపము రావచ్చును. కావ్యాలంకారసూత్రములకుం గర్తయైన వామనుఁడు కాశ్మీరదేశజుఁ డని కొందఱు దొరలు వ్రాసియున్నారు. కాని యది భ్రమ. ఈభ్రమకుఁ గారణము కాశికాకారుఁడైనవామనుఁడును కావ్యాలంకారకారుఁడైనవామనుఁడు నొక్కఁడే యని తలంచుట. కాని వారు భిన్నపురుషు లని యిప్పుడు స్పష్టముగఁ దెలినది. కావునఁ గావ్యాలంకారకారుఁడు దక్షిణదేశజుఁ డగుటకు నేమియు నభ్యంతర ముండదు

కొ. వెం. లక్ష్మణరావు.

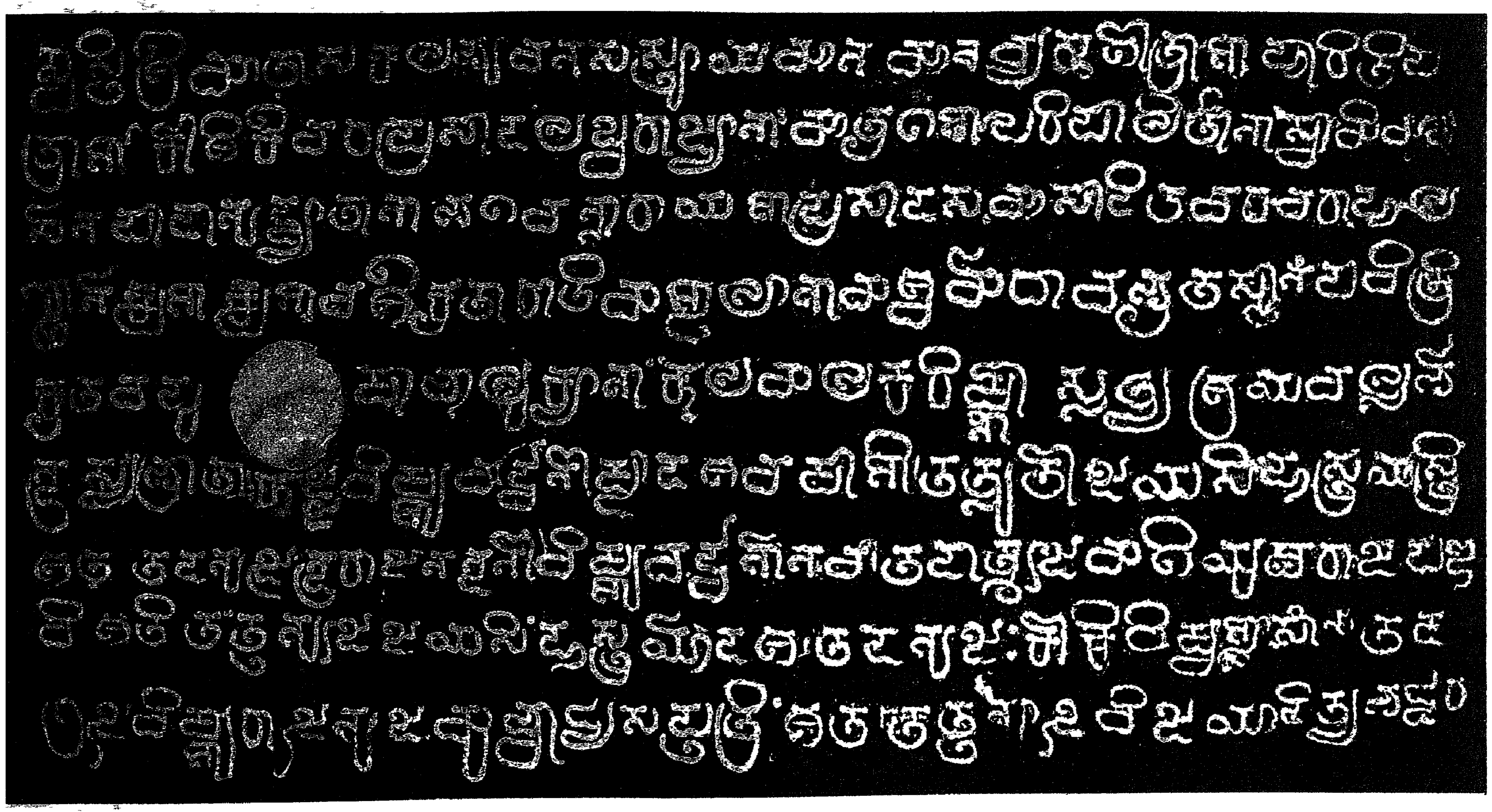
---

[1] Ep. Ind. Vol. IX p. 47-56. [2] Ep. Ind. Vol. V. p. 128. [3] "ఇత్థంచ వామనోయం క్రిస్తీయ దశమశతకోత్తరార్థా న్నార్వాచీనః నవమదశకా న్న ప్రాచీన ఇతి ప్రమాణమార్గగత మితి ప్రాహుః" శ్రీవాణీశాస్త్రగ్రంథమాల ౫-వ పుష్పము, పీఠిక, పుట ౧౩.

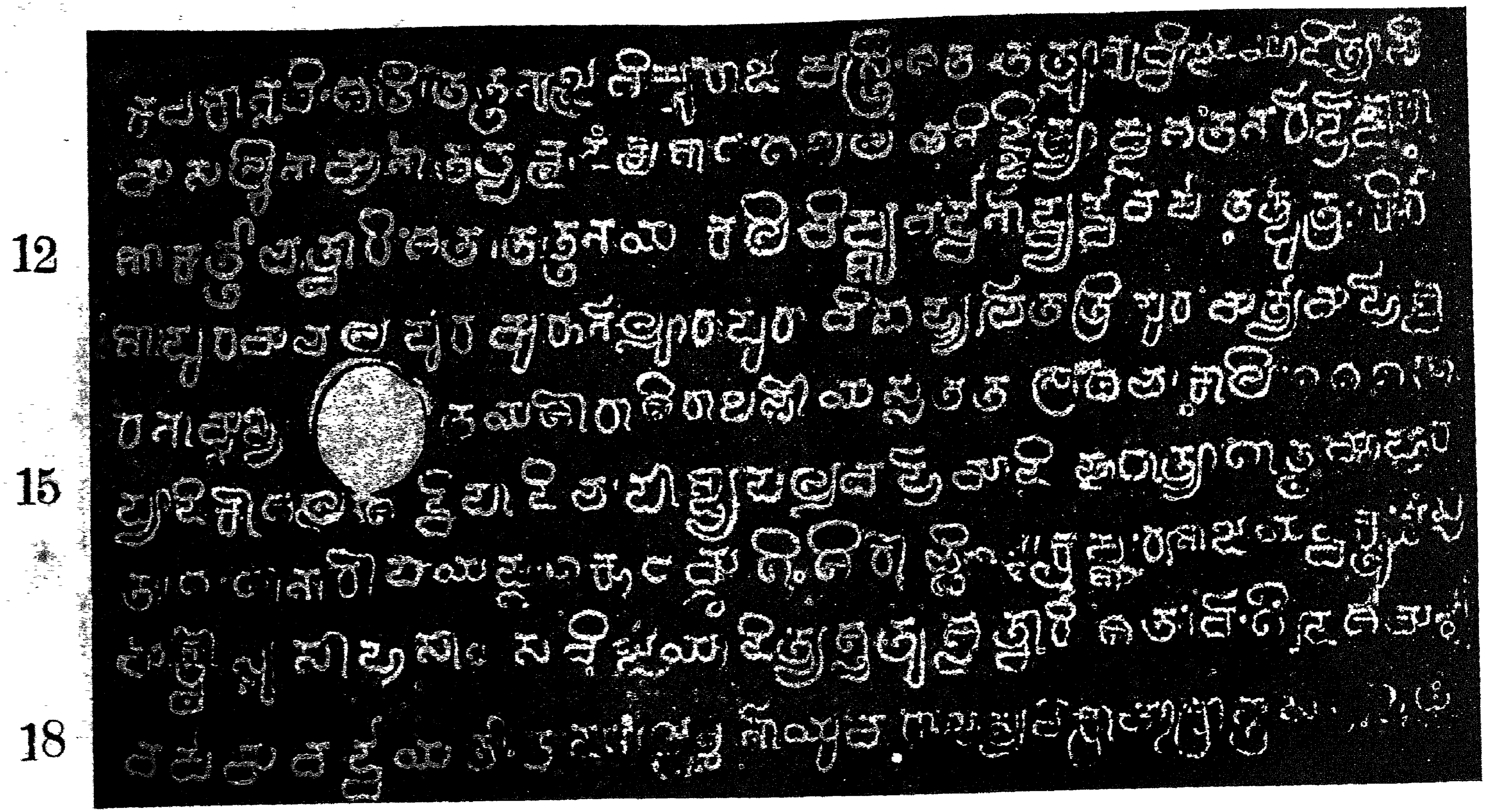
* ఈవ్యాసముతోఁబాటు ఈయఁబడిన శాసనపటముదిమ్మెలు నాకు పాట్నాపట్టణమందలి బిహార్ అండు ఒరిస్సా రిసర్చ్ సొసైటీవారివలన లభించినవి. వారిసంచికకొఱకు నేను వ్రాసిన యింగ్లీషువ్యాసమింకను ప్రకటింపఁబడకపోయినను వారు తమ కర్చుతోఁ జేయించిన దిమ్మెలు నాకుఁ బంపి యుపయోగించుకొనుటకు సెలవొసంగినందుకు నేను వారియెడ నెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడగుదును.

ప్రథమ చాళుక్య భీముని తామ్రశాసనము.

మొదటి రేకు

రెండవ రేకు : మొదటి ప్రక్క

మూలము.[1]

మొదటి రేకు.

1. స్వస్తి శ్రీమతాం సకలభువన సంస్తూయమాన మానవ్యసగోత్రా
ణాం[2] హారితిపు

2. త్రాణాం కౌశికీవరప్రసాదలబ్ధరాజ్యానాం[3] మాతృగణపరిపాలితా
నాం స్వామిమహా

3. సేనపాదానుధ్యాతానాం భగవన్నారాయణప్రసాదసమాసాదిత వర
వరాహలా

4. ఞ్ఛనేక్షణక్షణవశీకృతారాతిమణ్డలానా మశ్వమేధావభృతస్నానప
విత్రి

5. కృతవపుషాం చాలుక్యానాం కులమల [ం*] కరిష్ణో స్సత్యాశ్రయ
వల్లభే

6. న్ద్రస్య భ్రాతా కుబ్జవిష్ణువర్ధనో ష్టాదశవర్షా [ణ*] ణి తత్సుతో జయ
సింహస్త్రయస్త్రి [ం*]

7. శతం। తదనుజేన్ద్రరాజనన్దనో విష్ణువర్ధనో నవ।తదాత్మజో మంగియువ
రాజః పఞ్చ

8. వింశతి తత్తనుజో జయసింహ స్త్రయోదశ తదనుజః కొక్కిలి ష్షణ్మా
సాన్ తద

9. గ్రజో విష్ణురాజోనుజ ముచ్చాట్య సప్తత్రింశతం తత్తనుజో విజయాది
త్యభట్టార

రెండవ రేకు: మొదటి ప్రక్క.

10. క ఏకోన్నవింశతిం।తత్తనుజో విష్ణురాజః శత్రిం[4]శతం।తత్సూను ర్వి
జయాదిత్యో భీ

11. మసల్కినామానాం[5] తత్పక్షదక్షిణగంగబలంచ నిర్జిత్యాష్టశత
నరేన్ద్రేశ్వరా

---

[1] ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్సంగ్రహమునం దున్న అసలు రాగిరేకులను బట్టి. [2] త్రాణాం-అని చదువవలెను. [3] జ్యానాం-అని. [4] షట్త్రింశతం-అని. [5] నామానం-అని.

12. ణాం కర్తా చత్వారింశతం। తత్తనయః కలివిష్ణువర్ద్ధనో ధ్వస్తా
పమాం తత్పుత్రః కిం

13. ణపురమచలపురమురనెల్లూరుపురా [న్] విదాహ్య స్తైత్రిపుర
మర్త్యా మహేశ్వ

14. రనామ్న[1] ఖ్యాతయశోరాశి రాబభౌ యస్సుతతం। అథచ [।*] కా
లింగ గంగరూ

15. ప్యాదికోశలేశద్వపాదిచ। పాండ్యపల్లవహేమాది హారాత్యాశ్వ
మాహర

16. త్[2]। గంగా నారో సయ స్తంగకూట న్సంగిరిరోచ్ఛిన త్। కృష్ణం రణే
జయద్వక్తుం కస్స

17. మర్థో[3] [ఽ] సుసాహసాన్। స విజయాదిత్య శ్చతుచత్వారింశతం। వేం
గీదేశమను

18. వర్ష మవర్ద్ధయత్। తదనుజన్మనో యువరాజస్య విక్రామార్కా స్త
సకలధ

రెండవ రేకు: రెండవ ప్రక్క.

19. రాచక్రస్య విక్రమాదిత్యభూపతేః ప్రియతనయః। శాకేశ్వ బ్దేషు
యాతేష్వథ మ

20. నువనుసంప్రా[4] ప్తేసంఖ్యేషు మేషే। మిత్రే చైత్రేచ మైత్రే శశిని శశి
దినే కృష్ణ

21. పక్షద్వితీయే। యుగ్మ్యక్షోస్యోగ్రమే ధాత్సుకలజసముచే పట్ట మాచన్ద్ర
తారః[5] [।].

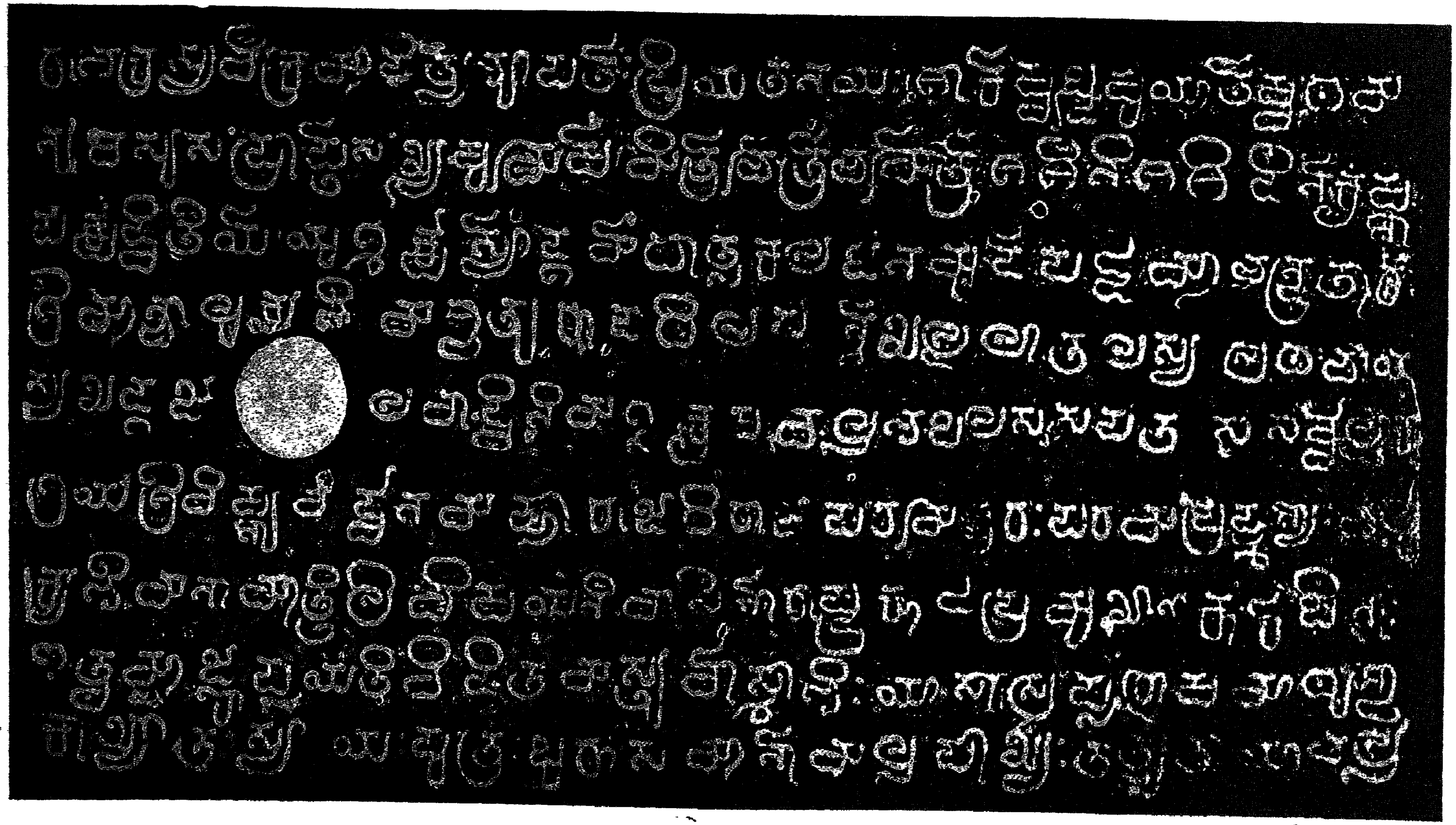
22. శ్రీమాంశ్చాళుక్యభీమ శ్చతురుదధిలసన్మేఖలేలాతలస్య [॥*] అథ
చ। య

23. స్య ఖడ్గజలవార్ధి [ఽ][6] నిమగ్నం। కృష్ణవల్లభబలం ససపత్నం। సర్వ
లోకా

---

[1] నామ్నా-అని. [2] శాసనశాఖవారిచే సంగ్రహింపఁబడిన 1913-14-వ యేటి 1-వ తామ్రశాసనమందు నీశ్లోకభాగమే యిట్లున్నది. 'హేమాదికలాత్యాగార్థ మాహరత్.' [3] సుసాహసం-అని. [4] సంప్రాప్త-అని. [5] తారం-అని. [6] ఇచ్చట లేఖకుఁడు సగము శ్లోకము పొరపాటున వదిలివేసినాఁడు. వదలినసగము నరసాపురము తామ్రశాసనమునందు (C. P. No. 1 of 1913-14) నిట్లున్నది. ''మృణ్మయమ్ము చతురంగబలంవా క్షిప్రమేవ విలయా గతమాజౌ.'' [రెండవ రేకు పంక్తులు 7-8] ఈశాసనపురేకు లిప్పుడు చెన్నపట్టణము చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలలో నున్నవి. అచ్చట వానికి Ch. E. 8 అని గుర్తు.

రెండవ రేకు : రెండవ ప్రక్క.

21

24

27

మూఁడవ రేకు.

24. శ్రీయశ్శ్రీవిష్ణువర్ధనమహారాజాధిరాజపరమేశ్వరః పరమబ్రహ్మణ్యః చాలు

25. క్యభీమనా మత్తిలివిషయనివాసినో రాష్ట్రకూటప్రముఖాన్ కుటుం బినః

26. ఇత్థ మాజ్ఞాపయతి విదితమస్తువో స్మాభిః యాసా అప్సరోష[1]మా ఘుండ

27. కాఖ్యా తస్యాః యః పుత్రః [తుం]* బురుసమానో మల్లపాఖ్యః తత్సుతా యా చల్ల

మూఁడవ రేకు.

28. వాఖ్యా తస్యై సమస్తగాన్ధర్వవిద్యావేదిన్యై అత్తిలినామగ్రామే ఐశాన్యా

29. న్దిశి సహస్రక్రముకతరుస్థానం।తస్మిన్నేవ గ్రామే వాయవ్యాన్దిశి పం

30. చాశత్ఖణ్డికా వ్రి[2]హి బీజవాపక్షేత్రం గృహస్థానఞ్చ దత్తమ్ [*]అస్యో

31. పరి న కేన చి ద్బాధా కరణీయా కరో [తి*] య స్స పఞ్చమహా పాతకసంయు

32. క్తో భవతి [।*] వ్యాసేనాప్యుక్తమ్ [।*] [3]షష్టివర్షసహస్రాణి స్వ ర్గే మోదతి

33. భూమిదః [।] ఆక్షే ప్త[4] చానుమన్తాచ తాన్యేవనరకే వసేత్ [॥] అజ్ఞప్తి ర

34. స్య ధర్మస్య కడేయర[5]జః॥ భట్టవామనేన రచి తేయం శాసనప ట్టికా [।*].

35. చామికుణ్డాచార్యేణ లిఖితా [॥*].

---

[1] రోపమా-అని. [2] వ్రీహి-అని. [3] షష్టి-అని. [4] ఆక్షేప్తా-అని. [5] రాజః-అని.

చాళుక్యభీముని పండిపాక తామ్రశాసనము.[1]

[‘స్వస్తి’ మొదలు చాలుక్యానాం కుల మలంకరిష్ణోః వఱకు చాళుక్యుల మామూలు బిరుదములు. తరువాత]

సత్యాశ్రయవల్లభేంద్రనామా బభూవ.
తద్భ్రాతా చ కనీయః కుబ్జశ్రీవిష్ణువర్ధనో మనుజేంద్రః
సమధిష్ఠితాంధ్రవిషయాత్సరాదుచ్చాట్య యే దుర్జయానతులబలః ॥ ౧ ॥
సంప్రాప్యచ తత్ప్రథమం సతు వెంగీదేశమాత్మసాత్కృత్య।
జితమనుచరిత స్తస్మి న్వర్షాణ్యష్టాదశం కరోద్రాజ్యం ॥ ౨ ॥
తత్పుత్రో జయసింహ స్త్రయస్త్రింశతం భువ మరక్షత్।
తద్భ్రాతు రింద్రనృప తేస్సూనుః శ్రీవిష్ణువర్ధనోరాజ్యం ॥ ౩ ॥
వర్షాణి నవాకార్షీ త్తత్సూను ర్మఙ్గి యూర్జితో విజయః।
సచ పంచాధికవింశతి వర్షాణ్యకరో దనాకులం రాజ్యం ॥ ౪ ॥
తస్య సుతో జయసింహ స్త్రయోదశాబ్దా భురక్షదవనీతలః।
ద్వైమాతు రానుజోస్యచ రాజ్యపదం కురుతే కొక్కిలి ర్మాసాన్ ॥ ౫ ॥
షట్ తస్య తముచ్చాట్య జ్యేష్ఠశ్రీవిష్ణువర్ధనో నృపతిః।
అకృతకృతి ర్జితశత్రు స్సప్తత్రింశత్సమా రాజ్యం ॥ ౬ ॥
తస్యచ విజయాదిత్యో భట్టారకశబ్దకీర్తిత స్తనయః।
అష్టాదశవర్షాణి క్షమాతలం పాలయత్ విజయః ॥ ౭ ॥
తనయోస్య విష్ణువర్ధననృపతి ష్షట్ త్రింశత్సమా రాజ్యం।
కృతవానథ తత్సూను ర్విజయాదిత్యో నరేంద్రమృగరాజః ॥ ౮ ॥
యః కర్త్రాష్టోత్తరశతశివాలయానాం స్వయుద్ధజయసంఖ్యానాం
[ ]చత్వారింశద్వర్షాణి క్ష్మాం పాలయత్ సమస్తాం ॥ ౯ ॥

---

[1] చెన్నపురిలోని గవర్న్మెంటు లైబ్రరీలో నున్న 15–6–26 సంఖ్యగల సంపుటములోని 185–191 పుటలలోనిది. ఇందుఁ బేర్లలోఁగాని వచనభాగములలోఁగాని యేమియు దిద్దలేదు. పద్యభాగము మూలమందుఁ బద్యభాగముగ వ్రాయఁబడనందున దానిని పద్యములుగ వ్రాసితిని. మూలమునందు మఱి స్పష్టముగ నున్నతప్పులను కొన్నిఁటిని మాత్రము వృత్తము ననుసరించి దిద్దితిని. అయినను నీశాసనము నాలుగవదియో యైదవదియో యగునకలు. కావున నిట్టివి నూతన సిద్ధాంతస్థాపనలకుఁ బ్రమాణములు కానేర వని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు.

కలివిష్ణువర్ధనో౽స్య చ తనయో౽మధికప్రతాపముద్వసే ।
తస్య చ విజయాదిత్యస్సూనుః పరచక్రరాజనృపతి గణగః ॥ ౧౦ ॥
స చతుశ్చత్వారింశ ద్వర్షాణి క్ష్మాం పాలయ న్సుచరితః ।
తద్భ్రాతు ర్యువరాజవిక్రమరుపే శేంగాంబికాయాం సుతః ।
యోగీ యోషాపజనిశ్వరాది నసహ శ్చాళుక్యభూమాధిపః ॥ ౧౧ ॥
సో౽యం రట్టబలం విజిత్య రిపునిస్త్రింశం సమున్మూలయన్ ।
బధ్వా పట్టముపాధసన్యసదృశో భూమ్నౌ పతీశాశ్వస ॥ ౧౨ ॥
యస్మిన్ రాజని రక్షతి క్షితితలం స్తేనా వినాశంగతాః
జారా మారణభీనసస్సుచరితా జాతా సిరీతి మహాహో
దేశశ్చిత్రవిధా మురాసరిగా వృష్టి జనేచ్ఛానుగా
రోగా నాశగతాః ద్విజాశ్చ సుకృతా యాగాయ థో క్రియాః ॥ ౧౩ ॥
మురరివ సకలజనానాం జనక ఇవా శేషభృత్యవర్గాణాం
కామ ఇవ కామినీనా మార్తజనానాంచ కల్పతరుః ॥ ౧౪ ॥

సర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధనమహారాజాధిరాజపరమేశ్వర పరమభట్టారక పరమబ్రహ్మణ్యో మాతాపితృపాదానుధ్యాతః అన్వీక్షి క్యాది నీతినిపుణః । గుహఇవ ప్రతిహతశక్తిః వైనతేయఇవ వినతానందజనకః । యుధిష్ఠిరఇవ భీమసేనానృతప్రచండారుతిమండలః - - - - - పాతువిషయనివాసినో రాష్ట్రకూటప్రముఖాన్ కుటుంబినస్సర్వా నిత్థ మాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు వః। కౌండిన్యగోత్రాయ వాజసనేయ బ్రహ్మచారిణే సబ్బిశర్మణః పౌత్రాయ విదిశమర్ణః పుత్రాయ రంగాధకట్రాభిధానాయ అస్మదక్షసహాయనిమిత్తే సాదకపూర్వం సర్వకరపరిహారాయాగ్రహారీకృత్య పండిపాకగ్రామ సాష్టాదశగ్రామాధికః । కొప్పనిగ్రామాధిక పొత్తూరిపూర్వతశ్చ వల్లనిగ్రామాధికచ పొదరుపాక శ్చాస్మాభిః సంప్రదత్తా ఇతివితినామధేయః । పూర్వతః పొత్తూరిసర్యతశ్చ పూర్వంతః । ఆగ్నేయతః సత్తువు నామపంద్రం । మాద్భానుగరుగుశ్చదక్షిణతః కనమపతనకాశాత్ । కుమ్మంగమార్గతః। పురాణపంథాః నైరుత్యాచ వృతపంథాః । పశ్చిమతః వుమ్మంగి కొమ్మినిగ్రామాధికయోర్మధ్యే నిర్జరనదీ। వాయవ్యతః సరుసుత్తిసీమైవ । శనూపుత్తరతః పంపానదీ। ఈశాన్యతః చిలుకూర్యారి సీమైవసీమా । అస్య ధర్మోపరి న కేన చిద్బాధాకర్తవ్యా॥ యః కరోతి స పంచమహాపాతకసంయుక్తో నరకం గమిష్యతి । తథాభగవతా వ్యాసేనోక్తం॥ బహుభిర్వసుధా[ఇత్యాది మామూలుశ్లోకములు]

సోమునిహరివంశము.

(పిఠాపురమునసభలోఁ జదువఁబడినది.)

అగ్రాసనాధిపా!, అభినవకృష్ణరాయా!, ఆంధ్రమహాజనులారా!

శ్లో. "కిం కవే స్తస్య కావ్యేన కిం కాణ్డేన ధనుష్మతః
పరస్య హృదయే లగ్నం న ఘూర్ణయతి య చ్ఛిరః."

["పరుని (శత్రుని) హృదయమున లగ్నమై, శిరమును ఘూర్ణిల్లఁజేయ లేని యావిలుకానిబాణముతో నేమిపని? పరుని (ఇతరుని) యుల్లమున లగ్నమై శిరఃకంపము చేయింపలేని యాకవికావ్యముతో నేమిపని?" అని భావము.]

శ్లో. "త ఏవ పదవిన్యాసా స్త ఏ వార్థవిభూతయః
తథాపి నవ్యం భవతి కావ్యం గ్రథనకౌశలాత్."

["పదములు మనము కనినవియే? అర్థములు మన మెఱిఁగినవే. అయినను గూర్పునేర్పున నెప్పటి కప్పుడు క్రొత్త దగుచుఁ గావ్య మింపులు గులుకుచున్న" దని భావము.]

ఇత్యాద్యభియుక్తోక్తుల కాలవాలంబో యనఁదగు నాంధ్రహరివంశపురాణము రచియించి యాంధ్రుల కొసఁగి, రాకాసోమునివలె దివంబున వెలుంగు నాచనసోమునిం గూర్చియు, నాతనిగ్రంథముం గూర్చియు నేఁ డొకించుక విన్నవించెదను.

ఎల్లభాషలయందును గవితాకన్యను వెలయించినకవులలో నుత్తమమధ్యమసామాన్యాదిభేదములు గలవు. ఆయాభేదములు గలయాయాకవులయందు మఱల నుత్తము లేర్పడుచుందురు. ఇట్లేర్పడుచు రాఁగా నొక్కొకభాషయందును నొక్కఁడో, యిద్దఱో, ముగ్గురో, నలుగురో యుత్కృష్టకవులుగాఁ బరిగణింపఁబడుదురు. సంస్కృతభాషయందుఁ బురాణములను రచియించినవారిలో వాల్మీకి వ్యాసు లుత్కృష్టులు? కావ్యముల నొసర్చినవారిలోఁ గాళిదాసభవభూతు లగ్రగణ్యులు. ఇట్లే తెలుఁగుబాసయందును బొత్తములను వ్రాసినవారియందుఁ దిక్కనసోమనలు మిన్నలై యున్నారు. ఇట్లని తక్కినకవులను దక్కువపఱుచుచున్నా నని భావింపవలదు. మేలుచేతు లనఁదగినవా రింకను నున్నారు. తెలుఁగుకవులలోఁ దిక్కనసోమన లిరువురును గన్నాకు లని పండితులయభిప్రాయము.

క. "ఘను నన్నయభట్టును దిక్కన నేర్పాప్రెగడఁ బొగడి యలికంబునన
క్షిని డాఁచినట్టి సర్వజ్ఞుని నాచనసోమనాథు స్తుతి యొనరింతుక్."

అని మూఁడవకన్ను డాఁచి వచ్చినసర్వజ్ఞునిగాఁ బండితవర్యు లగుచిన్నయసూరిగారు సోముని స్తుతియించియున్నారు. ఇట్టి యాతనిని మహాకవి యనియు, సర్వజ్ఞుఁ డనియు సనాతనాధునాతను లగుకవులు, పండితులు, విమర్శకులు మిక్కిలియుఁ బొగడియున్నారు.

ఇక్కవిచక్రవర్తి యార్వేలకులకలశాంబునిధిసంపూర్ణసోముఁడు. విద్యానగరసంస్థానాస్థానకవిచంద్రముఁడు. ఈతఁడు కవిబ్రహ్మ యగుతిక్కనసోమయాజి కవపటివశయందుఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచినవాఁడు. ప్రబంధపరమేశ్వరునకుఁ గొంచెము పూర్వమున నున్నవాఁడు. ఈతనికాలమును నిర్ధరించుటయందు నాకుం గలయాధారములను మఱియొకప్పుడు ప్రకటించెదను. కాని.

శ్లో. "అలంకృతే శకస్యాబ్దే, రసాభ్రనయనేన్దుభిః
తారణాబ్దే చైత్రమాసే, నవమ్యాం శుక్లపక్షకే"

ఇత్యాదిశ్లోకములతో రాగిరేకుపైఁ జెక్కఁబడిన యక్షరములు, తాము నిర్ణయించికొనిన కాలమును విరోధించుచున్న వని "కరాజనయనేన్దుభిః, సాధారణే" అని రైసుదొరగారు దిద్దఁ జూచియుండుటయు, దానినే మనవారు ప్రమాణముగాఁ గైకొనఁజూచుటయు సమంజసముగా నుండలే దని మాత్రము ప్రస్తుతము విన్నవించుచున్నాను. చరిత్రశోధకు లింకను బరిశీలింతురుగాక యని వేఁడుచున్నాను.

వేదవ్యాసమహర్షిప్రణీత మని పేర్కొనఁబడు హరివంశములోనిపూర్వభాగమును పూర్వహరివంశ మను పేరితోను, ఉత్తరభాగమును ఉత్తరహరివంశమను పేరితోను సోమనాథుఁడు తెలిఁగించెను.

తిక్కనసోమయాజి యాంధ్రీకరింపఁగా నున్నభారతశేషమగుహరివంశమును, సర్వవిధముల నాతని కెన యనఁదగు నీసోమనాథుఁడు, అతనివలెనే మూలమునకు మెఱుఁగు వెట్టుచు మనోహరముగను, సలక్షణముగను దెలిఁగించి, యాతనివలెనే హరిహరనాథునకే కృతి యిచ్చి యాంధ్రమహాభారతము సమగ్రము గావించెను. తనగ్రంథము తిక్కనసోమయాజిగ్రంథమునకు శేషమైనట్లును, సోమయాజిశిరువాతఁ దాను రచించినట్లును ఈక్రిందిగద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

"ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్త్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజిప్రణీత శ్రీమహాభారతకథాసంతానంబున శ్రీమత్సకలభాషాభూషణ సాహిత్యరసపోషణ సంవిధానచక్రవర్తి సంపూర్ణకీర్తి నవీనగుణసనాథ నాచనసోమనాథప్రణీతంబైన - - - హరివంశంబునందు - - - - ఆశ్వాసము"

తిక్కనసోమయాజివలెనే ఒక్కొకయాశ్వాసము మొదటను హరిహరనాథుని సంబోధించి, "దేవా వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె" అని వ్రాయుచు, ఆశ్వాసాంతములందును నాతనివలెనే ఒకస్తోత్రము, ఒకగద్యము, ఒకమాలిని వీనితో హరిహరనాథుని స్తుతించుచుఁ దనగ్రంథము కవిబ్రహ్మగ్రంథమునకు వాతిదే యైనట్లు వెల్లడించినాఁడు.

తాళపత్త్రములయందుఁ దెలుఁగులిపిని వ్రాయఁబడియున్న సంస్కృతహరివంశపుఁబ్రతులలోఁ గొన్నిటికిని, ఆలిపియందే ముద్రింపఁబడిన సంస్కృతహరివంశమునకును, వంగదేశలిపిని (Bengal characters) దేవనాగరాక్షరములను ముద్రింపఁబడిన సంస్కృతహరివంశములకును ననేకస్థలంబుల ననేకభేదంబులు గలవు.

మఱియు సోమనాథునికి లభించిన మూలమునకును, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడకు దొరకిన మూలమునకు విశేషభేద మున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఎట్లన,

ఆంధ్రపరిశోధకమహామండలివారు సంపాదించిన సంస్కృతహరివంశపుఁ బ్రతియందు,

(a) ప్రథమాధ్యాయము మొదలుకొని పుష్కరహరణకథనము గల 124 న యధ్యాయమువఱకు నున్నగ్రంథము పూర్వభాగముగాను,

(b) బలదేవమాహాత్మ్యాభివర్ణనము గల 125-న యధ్యాయము మొదలుకొని యుత్తరభాగముగాను,

గానవచ్చుచున్నవి. సోముని గ్రంథమునకు మూల మిట్టిదే యగునని స్పష్టమగుచున్నది. ఈపూర్వోత్తరభాగ వివరణము పై ప్రతియందేకాక బొబ్బిలి నగరమునఁ గలవ్రాఁతప్రతులయందును, చెన్నపురిప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారములోని కొన్నివ్రాఁతప్రతులయందును గలదు. ఈప్రతు లన్నిటియందును ముద్రితప్రతులలో లేని "ఉర్వశీనరకాసురసంభాషణము మొదలగునవి" గలవు. [మఱియు బలదేవమాహాత్మ్యాభివర్ణనముతో ననఁగా నుత్తరభాగముకథతోఁ

ప్రారంభింపఁబడిన సోమునియుత్తరహరివంశము సయితము పై భాగద్వయవిషయము ను నిర్ధారణము చేయుచున్నది]

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడహరివంశములోని యుత్తరభాగము మొదటి మూఁడాశ్వాసములయందును గానవచ్చు జరాసంధకథ, కాలయవనసంహారము, రుక్మిణీకల్యాణము, ప్రద్యుమ్నజననాదులు, రుక్మివధ మొదలగు కథలన్నియు నేను జూచిన పై సంస్కృతహరివంశపుఁబ్రతులలోఁ బూర్వభాగమునందే యున్నవి. దీనింబట్టి యిక్కథ లెల్లసోమునిపూర్వహరివంశమున నుండియుండు నని మనము గ్రహింపవచ్చును. మఱియు గ్రంథాదినుండు కంసవధాంతమువఱకును గలది పూర్వభాగము గాను, మిగిలినది యుత్తరభాగము గాను ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ గ్రంథమునకు మూల మైన ట్లాతనిహరివంశమువలన నెఱుంగంబడుచున్నది.

కావున సర్వజ్ఞశింగభూపాలునిమూలగ్రంథములు వే ఱగుట స్పష్టము.

ఇప్పుడు గానవచ్చుచున్న యుత్తరహరివంశముమాత్రమే సోమునిగ్రంథమని కొంద ఱాధునికులు వ్రాసియున్నారు.

ఆతని సంపూర్ణగ్రంథమె లభింపలే దనియుఁ బ్రకటిత మైనది భాగము మాత్రమే యనియు చరిత్రశోధకులు వ్రాసియున్నారు.

ఇప్పుడు ప్రచారమున నున్నదియే సోముని గ్రంథ మని తలంచువారిలో నెవ్వరును, ఆతని గ్రంథమునకు 'ఉత్తరహరివంశ' మనునామ మేల కలిగెనో విమర్శించి యున్నట్లు గానఁబడదు. శ్రీమాన్ సీతారామాచార్యులవారు మాత్రము తమశబ్దరత్నాకరమున

"ఎఱ్ఱాప్రెగడ హరివంశము వ్రాసినతరువాత నాచనసోమన హరివంశము ను వ్రాసెను. దానంజేసి యాతనిగ్రంథ ముత్తరహరివంశ మని యెఱుంగంబడుచున్నది." అని వ్రాసియున్నారు. దీనిని మనంబున నిడికొనియే కాఁబోలు శ్రీవీరేశలింగముపంతులవారు,

"ఎఱ్ఱాప్రెగడహరివంశము ప్రౌఢముగా నుండలే దన్నయభిప్రాయముతో నీతఁ డీయుత్తరహరివంశమును వ్రాసెను."

అని తమకవిచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. ఈవ్రాఁతలను బట్టి ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడది పూర్వహరివంశ మనియు, సోమునిది యుత్తరహరివంశ మనియుఁ బై యిద్దఱియభిప్రాయ మైనట్లు తేలుచున్నది. కాని కాలనిర్ణయమును బట్టి యిది యనుపపన్న మగుచున్నది. ఇంతియ కాక పైవివరణములను బట్టియు సోమనాథుఁడు సంస్కృతహరివంశము పూర్వభాగమును బూర్వహరివంశ మనుపేరి

తోను, ఉత్తరభాగమును ఉత్తరహరివంశ మనుపేరితోను దెలిఁగించె నని యూహింప నగుచున్నది. మఱియు నెఱ్ఱన హరివంశము నుత్తరభాగములోని నాలవ యాశ్వాసపుఁ గథను బెంచియుఁ దగ్గించియు నాలాశ్వాసములు గ్రంథముగా సోముఁడు వ్రాసె" ననువ్రాఁత గూడ మొదలే నిరాధార మైపోయినది.

ఇఁక నాతఁడు పూర్వహరివంశమును వ్రాసెనా యనుదాని నిప్పుడు విచారింతము.

సోమనాథుఁడు పూర్వహరివంశమును రచియించిన ట్లాతనియుత్తరహరివంశమునందే ప్రబల మైన యాధారము గలదు.

కం. "హరివంశప్రథమకథాంతరమునఁ గలవింత లెల్లఁ దప్పక మదిలోఁ
దిరమయ్యెఁ గదా మీఁదట, నరవర! యేకథలొకో వినం బ్రియమనుడున్."

కం. "జనమేజయుఁ డిట్లను న మ్మునితో బలదేవులావు మునువిని మఱియుం
దనియదు మది ముదమొదవఁగ, వినఁగోరెడుఁ జెప్పవే వివేకనిధానా!"

ఇచ్చట బలదేవులావు జనమేజయుఁడు ఇంతకుమున్ను వినినట్లును, ఇంకను వినఁగోరినట్లును దెలియుచున్నది. ఇంతకుమున్ను విన్నబలదేవులా వెచ్చట నున్న దని విచారింపఁగా,

పైని నేను వ్రాసినసంస్కృతహరివంశపుఁబ్రతులయందుఁ బూర్వభాగము కడపటియధ్యాయము చివరశ్లోకములయందే బలదేవులావు రుక్మివధసందర్భమునఁ జెప్పఁబడియున్నట్లు స్పష్ట మైనది. (దీనింబట్టి సోముఁడు బలదేవపరాక్రమము పూర్వహరివంశమునఁ జెప్పియున్నాఁ డని నిశ్చయ మగుచున్నది.) పిమ్మట సంస్కృతహరివంశోత్తరభాగము ప్రారంభ మైనట్లు పైని నేను వ్రాసిన ప్రతులయం దున్నది. అదియే సోమునియుత్తరహరివంశము నారంభము.

ప్రథమభాగమును దెలిఁగింపకయే "ప్రథమభాగమునందలి కథలెల్ల వింటివి గదా, మీఁదట నేకథలు వినఁగోరెదవు?" అని కవి వ్రాసియుండఁ డని యూహింప నగుచున్నది. హరివంశము పురాణము గాని ప్రబంధము గాదు. ప్రబంధమువలె నొకకథయే తీసికొనఁబడి పురవర్ణనాదులతో నింపఁబడినది గాదీయుత్తరహరివంశము. పురాణకథలే యనేకము లిందు, గలవు. పురాణమును దెలిఁగించు నేకవియును బూర్వభాగమును రచియింపకయే యుత్తరభాగమున "పూర్వభాగకథ లెల్ల వింటివి గదా? ఇఁక నేమి వినవలతు?" అని వ్రాసియుండఁడు. కావున సోముఁడు హరివంశపూర్వభాగమును సయితము దెలిఁగించె ననుట నిస్సంశయము.

పూర్వలక్షణగ్రంథములయందు నుదాహరింపఁబడిన సోమునిపద్యము లలో, నొక్కొకపద్యము మొదట "సోమునిహరివంశము, సోమునిహరివంశము" అనియే కాని యుత్తరహరివంశ మనునామ మెచ్చటను గానరాదు.

సోముఁడు పూర్వహరివంశమును రచియించిన ట్లొండురెండునిదర్శన ములు గానవచ్చుచున్నవి. శ్రీమదోగిరాల జగన్నాథకవిరాజుగారు తమ సుమ నోమనోభిరంజనకావ్యము వ్యాఖ్యానమున నాచనసోమనాథుని యీక్రిందిప్ర యోగము నుదాహరించినారు.

"శతతాళదఘ్నహ్రదమున నుఱికె" సుమ. ద్వి. 48 ప. వ్యాఖ్యా.

ఈపాదము గలపద్యము ఉత్తరహరివంశమున లేదు. ఇది శ్రీకృష్ణుఁడు, యమునానదియందలి కాళియనాగరాజు హ్రదమున నుఱికినఘట్టములోనిదని తోఁచుచున్నది. నలువదిమూఁడేండ్లక్రిందటఁ గవియే ముద్రింపించుకొన్న గ్రంథములోని దీయుదాహరణము. ప్రక్షిప్త మనుటకుఁ గాని, లేఖకప్రమాద మనుటకుఁ గాని వలనుపడునది గాదు. కాళియుని మడుఁవున శ్రీకృష్ణుఁ డుఱికినది పూర్వహరివంశములోని కథయై యున్నది.

నలువదియేండ్లక్రిందటివఱకును గలయిమ్మహాగ్రంథ మిప్పు డేమయ్యెనో యని భాషాభిమానుల కెవ్వరికి విచారము గలుగకుండును? మొన్నటి జగన్నా థకవి యేఁట! సోమునిహరివంశపు నిండుప్రతి యేఁట! నేఁడు గానరా దంట! కా లమా!—శ్రీజగన్నాథకవిగారికుటుంబము గోదావరిమండలములోని (ఫ్రెంచి వారియానాము కడనున్న) నీలపల్లెగ్రామమునకు వెడలిపోయినట్లు వినియుంటిని. మహనీయు లెవ్వరైన దానియునికిని గనుఁగొందురుగాక యని వేఁడుచున్నాను.

మఱియు, ప్రబంధమణిభూషణములోని సోమునిపద్యమనఁబడు,

సీ. పుఱుడు వుచ్చిననాఁడ పూతనామోతన స్తన్యజీవితములు చవులు సూచె,
వెన్నద్రింగెడినాఁడ వెడఁదపొక్కిటిలోని జగము పల్లవరాజసతికిఁ జూపెఁ,
దడవియాడెడునాఁడ దనుజరూపము లైనముద్దులయుద్దులు మలఁగఁ జేసె,
నడవనేర్చిననాఁడఁ బుడమిప్రేఁగంతయుఁ బాపఁబూనినతనపనులు దెలిపెఁ,
గాచెశరణాంగతులఁ బశుగణముఁ గాచెఁ, గేలగిరియెత్తెయెత్తెఁ బాంచాలిమాన
మనఁగఁ బొగడొందు దేవరనాశ్రయింతు, జిష్ణసఖుఁ గౌస్తుభాలంకరిష్ణుఁ గృష్ణు.

అనుదానిలోఁ గొన్ని లేఖకప్రమాదము లున్నను, శైలినిబట్టి యీపద్యము సోమునిదే యని తోఁచెడిని. ఇది యమునాతరంగిణీజలములలో శ్రీకృష్ణునిఁ

గాంచిన యక్రూరుని స్తవము లోనిదనియుఁ బూర్వహరివంశములోనిదనియు నూహింపనగుచున్నది. అక్రూరస్తవము పూర్వహరివంశములోనిదే.

ఇంకను లక్షణగ్రంథజాలమున నెచ్చటనైన సోముని పూర్వహరివంశము లోని పద్యము లుదాహరింపఁబడియున్నవేమో విచారింపవలసియున్నది. (ఆనందరంగరాట్ఛందమునందును గొన్ని సోముని పద్యములు గానవచ్చుచున్నవి.)

సోముని యుత్తరహరివంశమునకు, అవతారిక లభింపలే దని కొందఱు తమ విచారమును దెలిపియున్నారు. పూర్వహరివంశమున నుండు నవతారిక యుత్తరహరివంశమున నెట్లుండఁగలదు? నన్నయ మొదటిమూఁడు పర్వములను దెలిఁగించి, భారతమును విడిచి దివంబున కరుగఁగా, కవిబ్రహ్మ నాలవపర్వము మొదలు నవతారికాదులను వ్రాసినట్లు, సోమయాజి స్వర్గారోహణ మొనర్చిన తరువాతఁ దిక్కన పీఠము నధిరోహించిన సర్వజ్ఞుఁడును భారతశేష మగుహరివంశమును దాను దెలిఁగించుటను గూర్చియుఁ దనవంశాదికమునుఁ దనపూర్వహరివంశమునఁ జెప్పియుండును. మఱియుఁ దిక్కనసోమయాజి గ్రంథమునకుఁ దనగ్రంథము శేషమైనట్లు తోఁపించుటకే యాశ్వాసాద్యంతపద్యముల నాతని వలెనే కూర్చి తనగద్యమునం దయ్యభిప్రాయమును “తిక్కనసోమయాజిప్రణీత శ్రీమహాభారతకథానంతరంబున” తాను రచియించినట్లు స్పష్టముగ నెల్లడించినాఁడు.

కావున సోమనాథమహాకవి తిక్కనసోమయాజులనంతరము భారతశేష మగుహరివంశమును దెలిఁగించి యాంధ్రమహాభారతము సమగ్రముఁ గావించె ననియు, నం దాతనిపూర్వహరివంశ మాంధ్రదేశదౌర్భాగ్యమున నేఁటివఱకును డాఁగియుండు ననియుఁ దలంపనైయున్నది. భాషాభిమానులెవ్వరైనఁ దగు ప్రయత్నము లొనర్చి యమ్మహాగ్రంథమును బయటికిఁ దెత్తురని నేనొకపరి వేఁడుచున్నాను.

ఇప్పట్టున “హరివంశముతోనే యాంధ్రమహాభారతము సమగ్రమైనట్లు సోమనాథుఁడు తలంచియుండెనేని యారణ్యపర్వశేషభాగమును దెలిఁగింపక యేలవిడిచెను?” అని కొందఱు ప్రశ్నింతురు. దీనికి నుత్తరముగా “తిక్కనసోమయాజి యేకారణమున నారణ్యపర్వశేషమును ముట్టలేదో సోమనాథుఁడును నాకారణముననే తాఁకియుండఁడు; సర్వజ్ఞునకుఁ గవిబ్రహ్మ ననుసరింపవలయు ననునిచ్ఛయే కాని నన్నయ ననుసరించుతలంపు లేదు.” ఇవి మొదలగు

సామాన్యము లైనయుక్తులు కొందఱు చెప్పుదురు. కాని, సూక్ష్మదృష్టిం బరికించువారికి నీక్రిందిసమాధాన మేర్పడు నని తలంచెదను.

నన్నయభట్టారకుఁడు మొదటిమూఁడుపర్వములను సంపూర్ణముగనే తెలిఁగించెను. తిక్కన సోమన మారనలనాఁటికి నవి (సమగ్రముగనే) యుండెను. కావుననే తిక్కన 'మహితాత్ముఁడు నన్నయభట్టు మూఁడుకృతులు రచించె' నని చెప్పెను. మారనయు 'భారతిసంహితకు మునుత్రిపర్వములు' నన్నయ రచించె నని చెప్పెను. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడకుఁ బూర్వమున నున్నయయ్యిగువురు నట్లు స్పష్టముగఁ జెప్పియుండ వారిది 'సామాన్యప్రవాఁత' యనుట న్యాయేతరము.

ఆరణ్యపర్వమును నన్నయయే సంపూర్ణముగఁ దెలిఁగించె ననియు, నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ చేసినది శిథిలభాగపూరణమే కాని ప్రత్యేకరచనము గాదనియు నిరూపించుటకు ననేకకారణములు గానవచ్చుచున్నవి. . కాని యవ్వానిం బ్రదర్శించుటకు నిది యవసరము గామి విరమించుచుఁ బ్రస్తుతవిషయమునకు వచ్చెదను.

ఇప్పుడు గానవచ్చు నుత్తరహరివంశము, దానియాఱవయాశ్వాసముతోనే పరిసమాప్తి నొందియుండు నని కొందఱు వ్రాసియున్నారు. కాని యయ్యాశ్వాసముతో గ్రంథము ముగిసినట్లు గనరాదు. ఏమన, ఆఱవయాశ్వాసము కడపటి గద్యమునందు 'సర్వంబును షష్ఠాశ్వాసము' అని వ్రాయఁబడి యుండలేదు. తక్కినయాశ్వాసములవలెనే యదియు 'ఉత్తరహరివంశమునందు షష్ఠాశ్వాసము' అని వ్రాయఁబడి, ముం దేదో కథ యున్నట్లు చాటుచున్నది. గ్రంథము సమగ్రమై యుండెనేని యట్లున్నఁడు నుండదు. తిక్కన యేకాశ్వాసముగల పర్వంబులకడపట సయితము " - - - - - - - - - పర్వంబునందు సర్వంబు నేకాశ్వాసము." అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇట్టిచో గ్రంథమునుముగించెనేని సోమనాథుఁ డట్లు వ్రాయక యుండునా? హరివంశమున నింకను వ్రాయవలసినకథ లనేకములు గలవు. ఫలశ్రుతియు నిందు లేదు. గ్రంథమును సమాప్తి నొందించె నేని సోమయాజివలెనే సోముఁడును ఫలశ్రుతి వ్రాయక విడువఁడు. మూలమునను, ఎఱ్ఱన హరివంశమునను ఫలశ్రుతి యున్నది. కావున నీయాఱవయాశ్వాసముతోనే సోమునియుత్తరహరివంశము ముగిసె నని తలంచుట సరికాదు.

"ఆతనిసంపూర్ణగ్రంథమే లభింపలే దనియు, ప్రకటిత మైనది భాగము మాత్రమే యనియుఁ బరిశోధకులు వ్రాసినవాక్యములు నాయూహమును బలపఱుచుచున్నవి.

[1] షష్ఠాశ్వాసాంత్యభాగము కొంత ప్రక్షిప్త మైనట్లు కన్పట్టెడిని.

ఈరీతిని సోమనాథుని యత్యుత్తమగ్రంథ మగు నాంధ్రపారిసంశము నానాముఖములఁ జెదరి యున్నది. ఉన్న గ్రంథ మైన లభియింపఁ జేసిన దానికై పరమేశ్వరునకు సహస్రాభివాదనంబు లర్పించుచున్నాను. (ఉన్న యాశ్వాసము లసంఖ్య మైనను క్రమమైనది గా దని తోఁచెడిని)

సోముని గ్రంథమునందు వర్ణనావైభవము, భావసౌందర్యము, రసావిష్కరణము, అలంకారవైచిత్రి, పదప్రయోగనైపుణి, రచనాచమత్కృతి, భాషాపారిశుద్ధ్యము, పాత్రగుణపోషణము మొదలగు సత్కావ్యలక్షణము లన్నియుఁ గానవచ్చుచుండుటయే కాక, యంతకుము న్నేగ్రంథమునను లేని నూతనమార్గము లనేకము లందు గోచరించుచున్నవి. వానినెల్ల వేఱొక సంపూర్ణ విమర్శగ్రంథమున వివరింపనున్నాఁడను.

ఆంధ్రకవులలో నుత్తమోత్తముఁ డనికొనియాడఁబడిన యిక్కవిచక్రవర్తిపైఁ గొంతకాలముక్రిందట నొకానొకరు, కొన్ని దోషముల నారోపించుచు, "ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక" యం దొకవ్యాసమును బ్రకటించిరి. ఆవ్యాసము వెడలిన పిమ్మట వారు చూపినదోషములు సత్యములే యనుకొని కొందఱు విద్యాధికులే భ్రమఁజెందిరన నిఁక విద్యార్థుల మాట యేల? వారు సోమునిపై నారోపించిన "దోషములు, దుర్గుణములు" అనునవి భ్రమప్రమాదపరికల్పితము లని నే నిందు నిరూపించితిని.

ఇప్పట్టున విమర్శ మున నెట్లుండవలయునో విచారింపవలసి యున్నది. కాని, నిన్నటిదినమున శ్రీ, శ్రీ, శ్రీ, మహారాజావారును, శ్రీసదస్యాసనాధిపతిగారును దానిం గూర్చి చర్చించియే యున్నారు గావున నిప్పుడు విచారించుచోఁ బునరుక్తి యగు నని 'ఔచిత్యోపన్యాస' కర్త లగు బ్రహ్మశ్రీ 'ఓలేటి' వేంకటరామశాస్త్రి గారికి జంకుచు విరమించుచున్నాను.

పైని నేను సూచించిన వ్యాసమున సోమునిపై ననేకదోషము లారోపఁబడినవి. అందు ముఖ్యము లగువానికి నిందు నాసమాధానము లియ్యఁబడియున్నవి. ఆవ్యాసమును వ్రాసినవారు బ్ర. రా. అనంతకృష్ణశర్మగారు. వారు తమ యొక్కొక యాక్షేపమునందు సోమునితో నెఱ్ఱాప్రెగ్గడను బోల్చుచు, శంభుదాసునియొద్ద నీసర్వజ్ఞుని నల్పజ్ఞునిఁగాఁ బరిగణించుచు వచ్చిరి. దానం జేసి యిందు నచ్చటచ్చట నెఱ్ఱనపద్యములను గూర్చియు, నెఱ్ఱనను గూర్చియుఁ జర్చింపవలసి వచ్చినది. ఇప్పుడు పైవ్యాసములోని సోమునిం గూర్చిన యొక్కొక యాక్షేపమును ముందుగ వ్రాసి దానికి నాయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను.

i. అష్టే. దీర్ఘసమాసములు తెలుఁగుకవితకు వికారములే యని నామతము. కోమలములై మనోహరములైన యలఁతి తెలుఁగుపల్కు లుండ, హనుమంతుని తోఁక వలె - - - - - దీర్ఘసమాసమును బ్రయోగించినఁ దెలుఁగున కేమి గౌరవము? - - - - - - ఈసోమునిపద్యముం దిలకింపుఁడు.

స్రగ్ధర. గాఢీభూతాంబుదధ్వానవిఘటితభయదవ్యోకఃపురాంతఃపురంధ్రీ,
గండాభోగస్రవత్తాంబుకణకలుషితగంగాతరంగాభిషంగా
ఖండాస్తత్కాంశపాళికబళితసకలాకాశసీమానిశాంతో
ద్దండాత్రాంతగర్భాంతకయమభటసంతానముం గానరైరే.

ఆహా! ఏమి యీసమాసపుఁబొందిక! ఇందు నిరర్థకవిషయము లెన్ని! నిరర్థకపదము లెన్ని! వీరము, శృంగారము, భయానకము, శోకము, నన్ని రసములను జేర్చి పిసికి పిండినంట చేసిన ట్లున్నదే యీపద్యము! ఈదీర్ఘసమాసము నింత యనుచితముగ నీచోట నేమిఫలము నాశించి ప్రయోగించినాఁడో యాసోమునికే—కాదు దేవునకే యెఱుక! సాధారణముగ సోమునిసమాసము లనేకములిట్టివ - - - - - ''

ఈరీతిగ సోముని నిందించి యచ్చటనే యెఱ్ఱనను వీ రిట్లు పొగడినారు.

''నన్నయతిక్కనలకుం బోలె నెఱ్ఱనకును బ్రాయికముగఁ బిచ్చిపిచ్చి యలంకారములయందును, బ్రాసములయందును, దీర్ఘసమాసములయందును నాశ లేదు. ఆతనిపద్యము లన్నియు స్వభావోక్తి మధురములై యలఁతియలఁతి తునియలుగఁ గూర్పఁబడి సుకుమారము లయి చదువరుల చెవుల కమృతంపుఁ దుంపురులఁ జిలుకుచుండును.''

ఈక్రిందియెఱ్ఱనపద్యములు సోముని పై పద్యమువంటివే యని యెఱుంగవచ్చును.

''మహాస్రగ్ధర. కని రుగ్రగ్రాహనక్రగ్రహణఘుమఘుమాకారకల్లోలడోలా
స్ఫాలనప్రద్యోతకేళీసరభసఫణభృచ్ఛారుజూటాగ్రభాస్వ
ద్ఘనరత్నోద్యంచితోద్యత్కుటకుటిలమయూఖచ్ఛటాటోపమిథ్యా
జనితౌర్వారంభశుంభత్సలిలనివహానిస్తంద్రు రత్నాకరేంద్రున్.''
నృసిం. తృ. 3 ప.

ఇట్టి యలఁతియలఁతి తునియ లగుసుకుమారపద్యము లెఱ్ఱనగ్రంథములలో నింకను గలవు. చూడుఁడు. ఒండు రెండు:—

"స్ర. షేషిష్టప్రేష్ఠతాల్గోత్సితకుచివిసరిత్సిస్తసప్తావశ్వేద్సి - - -" హరి. ఉ. భా. 8 ఆశ్వా.

"మ. స్ర. కవి రాపాతాళమూలక్షతశిఖరిశిఖాకల్పి తోత్తుంగ - - -" హరి. ఉ. భా. 1 ఆశ్వా.

ఆంధ్రగ్రంథములయందు నటీద్విస్తసమాసములు గలపద్యములను వ్రా యుట నేరును సహింపను. కాని కావ్యలక్షణములను బట్టి యుండఁదగిన వోట్ల నవి యున్నను సహ్యములే యనియు వాని నంతగా దూషించుట న్యాయ్యము గా దనియు విన్నవించుచున్నాను.

మిశ్రకావ్యములయందుఁ గవులు తత్తత్ప్రసోద్బోధకములై, యుచితములై యొప్పు పలుపోకలఁ బోవుచుందురు. చూడుఁడు! కవిబ్రహ్మ యగుతిక్కన సోమయాజి దుర్యోధను నెట్లు వర్ణించియున్నాఁడో! ఒక్కటియే యలఁతితునియ!

"స్రగ్ధర. మాళిప్రస్ఫురంగరంగన్మధుకరపటలీమానసాకృష్టివిద్యా
శాలిస్ఫారాబ్జరేఖాంజలిపుటఘటనాచారుఫాలస్థలత్వా
పాలశ్రేణీవిశాలాంబకకుముదవనీబాంధవాయత్తచంద్ర
శ్రీలీలాగాఢకాంతిస్మితవదనరుచిస్ఫీతు నాగేంద్రకేతుఁ."

విరాట. తృ. 78 ప.

పైపద్యములలోఁ దిక్కన యొట్టి లేఫలము నాసించినారో సోముఁడును నాఫలమునే యాశించినాఁడు. వారికవి యెట్లుచితము లయ్యెనో సోమునకు నట్లే యయ్యెను!

పైని వ్రాసినసోముని "గాండీవారావ - - -" పద్యమునుగూర్చి దాని యర్థము, భావము, సందర్భము మొదలగువానియందు వీరు వేఱభిప్రాయము నొంది రాగచిహ్నాంకితములగు ననేకవాక్యములతో నాతనిని మిక్కిలియు నిం దించినారు. వారి యర్థభావము లివి!

శ. వ్రా. "అర్జునుఁడు మృత్యువునాతం బడనున్న విప్రకుమారుని రక్షిం పఁ బంతములు పల్కి యచ్చటికిఁ బోయి, తనకుఁ దెలియకయే యాశిశువు మృతినొందఁగా, శ్రీకృష్ణునియొద్దఁ దాను బల్కినబీరములు నిష్ప్రయోజనము లగుట దలపోసి, యవమాన మయ్యెనే యని సంకటపడు సంవిధానము నన్న గారితోఁ జెప్పుపద్య మిది! ప్రకరణమునకును శైలికిని నెంతసొగసైన పొత్తు గల సినదో చూచితిరా! గాండీవారావముయొక్క దెబ్బకు దేవతలయంతఃపురస్త్రీల

కెల్ల భయము కలిగినది. దానివలన వారి చెక్కిళ్లపైఁ జెమట వొడమినదఁట! ఆచెమట సామాన్యము గాదు సుఁడీ! గంగాతరంగముల నెల్లఁ గలుషితములుగాఁ జేయఁజాలినది! ఆగంగాతరంగములతోఁ జేరి యఖండములైన వజ్రుసుని బాణ సమూహములు? అర్థమేమో! ఆబాణసమూహముచే సమస్తమగు నాకాశప్రదేశ మనునొకగృహము కబళితంబైనదఁట! ఆగృహమును గూడ నుద్దండముగ నతిక్రమించినారు కుమారుని జంపిన యమభటులు! వారి నర్జునుఁడు కానఁడయ్యె నఁట! ఎత్తిన దేమి దించిన దేమి!" అని వ్రాసిరి. "ప్రకరణమునకును శైలికిని నెంతసొగసైన పొత్తు గలసినదో చూచితిరా?" (అని యాక్షేపము.)

పొత్తు గలసినదో లేదో చూతము.

అర్జునుఁ డక్కాలమున మేటివిలుకాఁడు. అంతకును స్వపజయ మన నెట్టిదో యెఱుఁగఁడు. తనగాండీవము వృథపోని దనుధైర్యము గలవాఁడు. అప్పు డాతఁడు చేయఁబోయినది శ్రీకృష్ణుఁ డొనర్పఁదగిన మహాకార్యము. ఇట్టి కార్యము ము న్నెన్నఁడును జేసి యెఱుంగఁడు. దానిని జేయలేకపోవుదునా యని తలంచుసమయ మది! ఇ వన్నియు నిట్లుండ, నీవిషయమును ధానుష్కుల కాగ్రగణ్యుఁడై, కాలవశమున శరతల్పగతుఁడై యున్న భీష్ముని యాజ్ఞచే ధర్మరాజునకు నీచరిత్రమును జెప్పుచున్నాఁడు. అచ్చటసోదరులును, యుద్ధవీరు లగు రాజశ్రేష్ఠులును గలరు. ఇందఱ యెదుట యమభటులతోఁ దాను బ్రతిఘటించిన విషయమును, అప్పుడు తాను జూపిన పరాక్రమమును జెప్పుచో క్షత్రియ కులశిరోమణి యైనయర్జునుని మనోభావగతు లె ట్లుండునో యూహింప సోమనాథమహాకవి తద్రచనాసమయమునఁ దాను బార్థుఁడై నాఁడు. తోడనే యాతనిహృదయమున వీరకరుణాద్భుతభయానకాది రసమ్ము లొక్కుమ్మడి నుదయించి కావ్యనిబంధనల కనుగుణ మగునిట్టిపద్యమును రచియింపఁ జేసినవి.

పైపద్యమునకుఁ బ్రతిపదార్థమును మాని భావమును సందర్భమును వివరించెదను.

"పండియుఁ బొల్లవోయె నని బ్రాహ్మణి లోపల నేడ్వఁ" గానే సవ్యసాచి తానున్న గ్రామమునుండి యాకాశము సీమ (హద్దు) గా నొకబాణగృహమును నిర్మించెను. యమకింకరు లాబాణగేహమును దాఁటి పోకుండునట్లు చేయవలయు నని సంభ్రమాశ్చర్యమనస్కుఁ డగునాతని యప్పటితలంపు. పిల్లవానిని యమభటులు గొనిపోవు నానిముసముననే యంతటి బాణగృహమును నిర్మించుటకు నాతని గాండీవ మెంతటిపని చేయవలసియుండును? [అతివేగమునఁ బని

సేయు (బట్టలు) కుట్టుయంత్రము చప్పుడును బట్టి గాండీవధ్వనిని దెలిసికొనవలెను. ఆసమయమున బయలువెడలిన గాండీవనిర్ఘోషము భూనభోంతరాళములు నిండి స్వర్గమునకే కాక యందలి యంతఃపురములకును బోయినది. అనగా ఇంద్రాదు లంతఃపురమున స్వర్గమున జరిగిన యనేకయుద్ధములయందలి రాక్షససేనల ఘనా రావముల వినికి కలవడియున్నవా రయ్యు స్వనితసహస్రములు మఱవగా గాండీ వనిస్వనమును విని భయమును జెందిరి. ఆభయముచే సస్వేదగాత్రు లగువారి గండభాగములయందును జెమ్మట వొడమెను. దీనినిబట్టి యర్జునుడు, యమ కింకరులయెడల దాను జూపినపరాక్రమము నచ్చటివారి కెట్లు తెలిసెనో మనము గ్రహింపవచ్చును.

బాణపంజరమునుండి యమభటులు పోలేరా యనుశంకకు నుత్తరము చెప్పుచున్నాడు.

ఆకాశగంగ స్వచ్ఛమైనది. అది శ్వేతగణములోనిది. దానిని నిర్మల యశస్సుతోc గవులు పోల్చెదరు. అట్టినైశద్యముతోc గూడినవియద్గంగాతరం గిణితరంగము లెట్టిధావళ్యముతో నొప్పుచుండునో యూహింపుడు. అట్టిధవళ తరంగములను ఫల్గునుని వాcడిబాణములు తమస్వచ్ఛతచే ధిక్కరించుచున్నవి. ఏల? వియన్నదీభంగములు, నిర్జరకాంతల చెక్కులయందలి (మకరికాపత్త్రములు కస్తురితో మిళితములైన) స్వేదాంభఃకణముల కలయికలచే మలినీకృతము లైనవి. వానిమాలిన్య మగపడకుండ, నర్జునునిబాణములు వానిని గప్పుచున్నవి. (తమనైశిత్యశుభ్రత్వముచే వానిని మీఱుచున్న వని భావము) అట్టి సునిశిత శరములనుండి యమకింకరులు దాcటి పోలేరని యాశయము. యమభటులు లోకవేళ మొఱకుదనముc జూపి దాcటి పోవుదు రనుకొన్నను, వాcడిగల యాయమ్ములనడుమనుండి, యప్పుడే పుట్టువుc గాంచిన యానెత్తురుcగండును గొనిపో వెఱతు రని యాసమయమున నయ్యభిమన్యుజనకుcడు భావించెను. ఎట్లు భావించిన నేమి? అర్జునుcడు మనుష్యమాత్రుcడు. ఈశ్వరిమాయను మానవుcడు జయింపcగలcడా? తనయఖండకాండపాళిచేc గబళితమైన, యాకా శమునీను గాcగల నిశాంతమునుండి యుద్దండమై యతిక్రమించిన గర్భాంతక యమభటసంతానమును దుద కాతcడు గానలేకపోయెను.

ఎత్తినదియు దించినదియు గాండీవమే. ఇందు నిరర్థకపదము లెవ్వి? చూడుcడు? ఆcడుదియగు ద్రౌపదీదేవి, కీచకునిc దా వదలించుటను భీమునితో రహస్యస్థలంబున,

శా. "దుర్వారోద్వృత్తబాహావిక్రమకళాస్తోకప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధప్రతివీరనిర్దళనవిద్యాపారగుల్ ...."

ఇత్యాదిగ నుద్రేకముమెయిఁ జెప్పినట్లు కవిబ్రహ్మ వ్రాసియుండఁగా, ద్రౌపదికే కాక మగలకును మగఁడగు నయ్యర్జునుఁడు, తాను యమభటులను బ్రతిబంధించుటను భీష్మాదియోధవీరులతో నప్పోరింగంబున 'గాండీవాహా' హేత్యాదిగ శౌర్యత్వముమెయిఁ బలికినట్లు వ్యాసుఁడు వ్రాసియుండుట ప్రకరణోచితము కాదా?

ii. ఆక్షే. మఱియు నీయనుకముం గనుండు!

"అనుచు ననుచారియై విప్రుఁ డరుగుదేరఁ, దేర గాండీవ మిడి యన్న దీయనుహీను! మహిమడుంగ మిడుంగను మనను మాయు, మాయ గన్నులఁ గ్రమ్ముఁ గ్రమ్ముతతి నేను."

ఇదియును నైయర్జునుఁ డన్నగారితోఁ దనగోడు చెప్పుకొనుపద్యమే! నిజముగఁ గవితాలతకుఁ బ్రాసములు ప్రాసములే!" అని శర్మగారు వ్రాసిరి.

ప్రత్యు. ఈపద్య మెట్టిసందర్భమునఁ జెప్పఁబడినదో యించుక యూహించుట న్యాయ్యము. యమభటసంతానమును గానలేని యర్జునుని వైయవస్థ్యను గంటికి గాపునఁ దగువాతిపద్యములఁ గనుఁడు.

గీ. "పోయె బాలుండు యదువృష్ణిభోజకులముఁ,
జిన్నవోయెను జూడ వచ్చినజనంబు
డించిపోయె మదీయగాండీవములజ్జ
వోయెఁ గానిపోయె భూసురపుత్త్రు జముఁడు."

వ. "ఇవ్విధంబున గాండీవమ్ము లావు వమ్మయినం గ్రమ్ము నుమ్మలికంబున విన్ననైన నన్నుం జూచి యవ్విప్రుఁడు,"

క. "ఓపార్థ! నిన్ను నమ్మితిఁ, బాపని రక్షింప కిట్లపార్థుఁడ వైతే
నాపాలిపారిజాతము, గోపాలకచక్రవర్తిఁ గానిరా నైతిక్."

చ. "పిలిచితి నన్న! నిన్ను? నతిభీతుఁడ విప్రుఁడ నమ్మినాఁడ నీ
పలుకనృతంబుగాఁ దగునె?....పోటుమగండై యిటుచేసితి గాక యింతలో
నిలుతు మురారి నన్నచట నీళ్లను ముంచినఁ బాల ముంచినన్."

క. "నీవేమిసేయు దీగాండీవము నీకిచ్చి యిమ్ము డెప్పరమైనన్
లావు గలదంచుఁ బలికిన,పావకుచేఁ గాదె కోలువడితిఁ గుమారుల్?"

ఇత్యాది వాక్యశూలములతో నాబాఁపఁడు, ద్వారకకు మరలి పోవునాతనిం బాడుమను వెంబడించినాఁడు.

(పైపద్యములయందలి కరుణారససంవిధాన మెట్టిన్మృదుమధురపదములతో నెట్టిశబ్దాలంకారములతో నిండియుండి, పాఠకులహృదయముల నేరీతిని గరఁగించుచున్నదో విచారింపుఁడు.)

అర్జునుఁ డుత్తమకులసంజాతుఁడు. పౌరుషశాలి. ఎన్నఁడు నుడివోవని పరాక్రమము నేఁడు వమ్మయ్యెఁ గదా యనువిచార మాతని చుట్టుముట్టెను. అవ్విచారమునకు వెంటఁబడ్డ బ్రాహ్మణుని యేడ్పువలనిచింత తోడయ్యెను. ఆతని కాసమయమున నేమియుఁ దోఁపదయ్యెను. ఊరక కూర్చుండలేక తెచ్చుకొనిన శిశుహత్యాబ్రహ్మహత్యామహాపాతకములు నడుమ జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండెను. అప్పట్టున నాతనిమనోభావగతు లెట్లుండును? కోపము, విచారము, పాపభీతి, సంభ్రమము, లజ్జ మొదలగు వికారము లాతనిహృదయరంగమున నందడి వెట్టుచుండెను. ఆతఁడు ద్వారకకుఁ బోవుచుండెను. అచ్చటఁ దనబావగారికిఁ దనమోము నెట్లు చూపఁగల నని యాపోటుమగఁడు మిక్కిలియుఁ జింతించినవాఁ డయ్యెను. అలవిగానిపని యయ్యెనే యని పశ్చాత్తాపము నందెను. “ఏమీ! యమభటసంతాన మెంతలో నన్ను వంచించి పోయినది?” అని తిచ్చపడియెను. వెనుక బ్రాహ్మణుఁడు రోదనము చేయుచుండెను. యదువృష్ణిభోజవిభులు కాళ్లీడ్చుకొనుచుఁ జిన్నవోయినమోములను దనమోముతో వియ్యమందించుచు వచ్చుచుండిరి. ‘ఛీ! ఇట్టిబ్రదు కేల? యని యప్పార్థుఁ డెంచి, మరణము నిచ్చగించి యేనీట నైనను గాండివముతోఁ బడఁదలంచి వెనుకకు మరలెను. మరలఁగానే యేడుపుమోముతోడి బాపనయ్య యెదురయ్యెను. ‘అయ్యో! బావగారితోఁ జెప్పి విప్రకుమారు నిప్పింపవలదా?’ యని మరల నగరాభిముఖుఁ డయ్యెను. ‘ఇసీ! సిగ్గుమాలి చేతగానివాఁడ నైతి నని యాతనితో నెట్లు ముచ్చటింపఁగల?’ నని వెనుకకుఁ దగ్గెను. ‘శ్రీకృష్ణుఁడు విప్రకుమారుని బ్రదికించునెడ నవ్విప్రునియమందానందముం గాంచి మనశ్శల్యము నూడఁ బెఱికికొనవలదా?’ యని మరలఁ బత్తనమునకుఁ బ్రయాణ మయ్యెను. “ఒకవేళఁ గృష్ణుండు ‘మించిపోయినపని సాధ్య మగునా?’ యనుచోఁ జావునకన్న నెక్కుడు సంకటము ఘటిల్లునే?” యని వెనుకకు నడుగు వెట్టెను. “ఆహా! జగన్నాటకసూత్రధారి యగునప్పరమేశ్వరునియెదుట మనుష్యుఁ డగు నే నెంత? మదీయపరాక్రమాదు లమ్మహామహుని యమేయశక్తిముంగల నెంతటివి? సర్వశక్తుఁ డగునాతఁడు బ్రాహ్మణబాలునిఁ దప్పక బ్రదికింపఁగలఁడు. అక్కల్యాణకార్యమును గన్నులారఁ గని యానందించెదఁ గాక!” అని మనసు పదిలము చేసికొని తిరిగి ద్వారకకు నడచెను.

బులు షాడవౌడవసంపూర్ణంబులం బ్రకీర్ణంబులుగా నావర్తనప్రకారంబులం బరి భ్రమించు భైరవి భూపాళ శ్రీరాగమాళవినాట రామక్రియా శంకరాభరణ బళహంసాది స్త్రీపురుషరాగంబులు శుద్ధసాళగసంకీర్ణంబుల శ్రవణమనోహరం బగున ట్లంగుళీస్పర్శనచమత్కారవిశేషంబునఁ బాడుకొలుపుచు రాగాలప్తి సమేతంబుగాఁ ద్రిపురవిజయాపదానంబు రూపకాలప్తిమార్గంబున వినిపించినఁ దద్గానంబు నాకర్ణించి గోకర్ణవలయుం డాదరించిన నంతఁ దద్భావం బెఱింగి పరమేష్ఠికుమారుం డి ట్లనియె. ౧౩౦

చ. ధరణిఁ బదద్వయం బనలతారకనాయకలోకబాంధవుల్
గరహరనీకు నేత్రములు గాడ్పులు నాభి జలంబు....మం
బరము శిరంబునైనిగమపంజరకీరము నీశరీర మీ
శ్వర జగదేకపూర్ణవిలసన్మహిమంబున నుల్లసిల్లెడున్. ౧౩౧

క. అవనతముఖమగుతామర, పువుటిత్తిగ మీఁదుగాఁగఁ బొంగించి శిర
స్థనజనహస్రపత్రము, లవిక్రిందుగ నమృతమాను యతి యసమమతీ.౧౩౨

క. భుక్తియు ముక్తియు నొసఁగఁగ, శక్తుండవు నీవెయనుచు సంసారసుఖా
సక్తిఁగడకొత్తి భక్తులు, భక్తి న్నినుఁగొలుతు రమృతభక్తాధీనా. ౧౩౩

శా. బ్రహ్మాండోదరపూరితుండవగు నీపాదాంబుజద్వంద్వమున్
బ్రహ్మాదుల్గనలేరయైనను భవద్భక్తిప్రభావోన్నమ
ద్బ్రహ్మజ్ఞుల్ హృదయంబులం దలఁచుచుం బ్రఖ్యాతులై చాలఁద
ద్బ్రహ్మానందసుఖంబు నొందుదురు రుద్రా భద్రనిర్వాహకా. ౧౩౪

వ. అని నానాప్రకారంబుల నిర్వికారాకారుండై నీరజాసనకుమారుండు కుమారజనకుం బ్రణుతించిన నాపన్నగకంకణుండు ప్రసన్నుండై యతని కి ట్లనియె.

చ. మునివర నీవెఱుంగనివి మూఁడుజగంబులలేవు దజ్జగ
జ్జనితములైన వృత్తము లజస్రము ధాతకుఁ గానిపించునా
యనకడనుండి నీవిటకు నైచను దెంచుట కెద్ది హేతు వీ
వనిగనఁగోరి త్రిమ్మరుదు వంతియ కా కితరంబు గల్గునే. ౧౩౬

గీ. భూమనీసుతార్థపశుగతం బగుకోర్కి, లేదు నీకునొక్క లేశ మైన
ముక్తి చేఁడె దన్న ముక్తుండ విటమున్న, యేమి గోరి వచ్చి తో మునీంద్ర.

క. అని నీలకంధరుఁడు పల్కినపల్కుల నాలకించి కేలిమొగుపుతో
మునివరుఁడు వినయవినమిత, తనుఁడై యి ట్లనియె నతనుదళనుని[1]తోడన్

---

[1] తోనన్.

నారదుఁడు శివునకు నరసింహునిప్రతాపము చెప్పుట.

సీ. దేవ నీకరుణార్ద్రదృష్టి నాపైఁ బర్వెనఁట యింతకంటె నిష్టార్థ మెద్ది
నా కొక్కనికె కాదు నరనాగపశుపక్షితతికి నీకృపయ వాంఛితము లొసఁగు
వినవయ్య వే యొక్కవిన్నపం బమరారియురము నృసింహుఁడు కరరుహముల
విదళించి మించె నవ్విభుకోపవిభవంబు ముజ్జగంబులుఁ జుట్టుముట్టుకొనియె
నప్పు డింద్రాదిసుర లెల్ల నిప్పుద్రొక్కి, నట్లు మిట్టించి రంభాదు లైనయప్స
రోగణంబులఁ గొని బ్రహ్మ వేగఁ గదిసి, విన్నవించిన నతఁడును వెల్లనయ్యె.

వ. ఆహిరణ్యగర్భునకు హిరణ్యకశిపువిశసనకారి నివారించుభుజాసారంబు లే
దయ్యె వినుము. ౧౪౦

సీ. పాదఘట్టనములఁ బగిలి భూవలయంబు నెఱిదప్పి యొడ్డులు విఱిగి పడఁగ
నాసాకుటీరనిశ్వాసమారుతహతి శైలసంఘము బొమ్మరాలఁ బోల
దంష్ట్రాక్షినిర్గళద్దహనకీలల వియద్భ్రష్ట తారాలాజపటలి పెటులఁ
గుటిలసటాచ్ఛటాకోటికుట్టనముల విరిసి మేఘంబులు ముడిసిపోవ
నట్టహాసార్తి బ్రహ్మాండ మావులింప,హాలహాలారావమున జిహ్వ సెలసికొనుచు
మించి క్రోధంబు మూర్తిభవించె ననఁగ, నుద్భవించె నృసింహదేవోత్తముండు

క. గిరినిష్ఠుర మగుదానవ, వరువక్షము వాఁడిగోళ్ల వ్రచ్చుట యెట్లా
నరకేసరిపౌరుషవి, స్ఫురణాటోపమున కీడు జోడుం గలదే. ౧౪౧

క. మసమసఁగఁ బడియె దిక్కులు, విసరె ననమయప్రభూతవిలయానిలముల్
కసుగందెఁ దరణి ధరణియు, వసివాఁడె నృసింహుకోపవహ్నులు నిగుడన్.

క. సురపరివృఢశత మేనియుఁ, బరమేష్ఠిసహస్ర మైనఁ బావకపవిభా
స్కరు లొక్కలక్ష యైనను, హరిహరి నరహరికి నెదురె హరిణాంకధరా.

క. ఆకాలకూటకబళీ, స్వీకారము చేసినట్టి వీరుఁడ వీ వే
మో కాని మాకుఁ జూడ మ, హాకాళ నృసింహు నితరు లాఁగంగలరే. ౧౪౪

క. ఈ నెఱిఁ బరిమాఱినయా, శ్రీనరకేసరిప్రతాపశిఖిచందము మీ
కే నెఱిఁగింపఁగ వచ్చితి, నూనాయుధదర్పహరణ సురనుతచరణా. ౧౪౫

ఉ. మానుషలీల న న్నెదుర మారుతభుజ్నరులందు లేరు నై
మానికు లెల్ల నట్ల పురమర్దనుఁ డొక్కఁడె విజ్రుభిఁగడిం
దా. నెఱబంట నంచుఁ గదనంబున నాతఁడె పన్ని నిల్చినన్
మానముఁ బ్రాణముం గొని సహస్రయశంబు వశంబు చేసెదన్ ౧౪౬

వ. అని పలుమాఱు నష్టపలుమానిసిమెకంబు వికవిక నగుచుండ దేవా నీ
వావానరూపం బోనిక యూఁగి వ్రాఁగిన పంకంబు నంతయు విడిపించి
శాంతునిం జేసి యీసకలభువనక్షోభంబు నుపసంహరింపం జేయవలయు
నని కంజభవప్రభవుం డంజలిసేయుటయు నాయుగ్రుం డుదగ్రలోచనప్ర
భలు నిగుడం బాయక సేవసేయుచుం జేవచెయి మీఁదగు నమందప్రారంభు
నందికేశ్వరుం దమోగుణవికారకబలితహృదయుం డై చూచుటయు నాత్రి
లోచనదౌవారికుండు నారదున కిట్లనియె. ౧౪౭

క. ఇది యాడఁదగినవాక్యం, బిది యాడఁగరా దటంచు నెఱుఁగవు విప్రు
ల్లదిఁ దోఁచినకొలఁదిన యాఁడుదు రేమేనియు శ్రవణకఠోరము గాఁగన్

సీ. తెగవ్రేయఁడే ధగద్ధగదుగ్రకరవాలధార నంధకశిరస్త్రాణరసము
గూల్పఁడే సురశైలకోదండనిర్ముక్త పుండరీకాక్షాస్త్రమునఁ బురములు
నుఱుమాడఁడే మామ నోము నోముఁగఁజొ[1]చ్చు లింగిపోతుల వేల్పుదుండగీల
నఱచేత వెనుపట్టె చఱవఁడే ముందలవట్టి మృత్యువుఁ గిట్టి బాధపెట్టి
యమ్మహాదేవునాస్థాని కరుగుదెంచి, మేరమీఱంగ మానిసిమెకము పేర
మేల కొనియాడెదవు నీకు నెఱుక లేదె, నయనహృత్పూర్ణతంత్ర పీణామునీంద్ర

చ. హరునిభుజాబలంబుఁ గనకాద్రి యెఱుంగు గదాభిఘాత మా
తరణి యెఱుంగు బింక మలతామరచూలి యెఱుంగుఁ దూపుబ
ల్పరుసదనం బెఱుంగుఁ బురపంక్తి లలాటకృశానుకీల ల
మ్మరుఁడె యెఱుంగుఁ గాక వెడమాను లెఱుంగఁగ నంతప్రోడలే. ౧౫౧

క. హరునిపరాక్రమమును నర, హరిశౌర్యము నెల్లి నేఁట నమరాసురపం
కరుహభవాదులు నీవును, బరికించెద రేల వేగపడ జటిలవరా. ౧౫౨

క. మృగలక్షణధరు నాదిమ, మృగయుఁ గరాసక్తయజ్ఞమృగు విధిమృగప
న్నగమూర్తిఁ గనిన యీనర, మృగమేమియొనర్పఁగలదు మృడు నెఱుఁగవొకో

క. శంకాతంకకళంకము, గింకము నొకకొంత లేక క్రిక్కిఱిసిన యీ
శంకరుసభలో నాడిన, బొంకరి నినుఁ దడవఁదగదు భూసురుఁ డగుటన్.

క. విను దేవసభల వీణియఁ, గొని పాడెడుగాణ వగుటఁ గుసుమాయుధభం
జనుబలము చెప్పఁజూచితి, వినవె కనవె శంభుఁ బొగడువిద్వజ్జనులన్ ౧౫౫

వ. అని యిట్లు సజ్జనానంది యగు నంది డెందంబునం గుంది పలికిన పలుకుల కులికి
వెలితపసి వెలువడియె వెసవిలుతుపగఱయుఁ దగుపరివారంబును నంతర్ధా
నంబు నొంది రంత. ౧౫౬

---

[1] జొచ్చి.

సీ. బలితంపుఱెక్క మొక్కల మొక్కలపుగాడ్పు ప్రాఁతగుబ్బలులనుబ్బూఁతలూఁప
మురియించు సిరువంకముఖరంధ్రములనుండిపొగ లేనిమంటలుబుగులుకొనఁగ
గజగాత్రములసావిఁ గబళింపఁ దునుకలై బలునీటిమోపరిబలఁగ మగల
మెట్టియూఁదిన[1] నేలపట్టువిచ్చిన గాడి నెరియల బలియింటినెలవు దోఁపఁ
దారకలు రాల గ్రహములు ధరణిఁ బ్రాల, జలధి ఘోషింప దిక్కులు జలదరింప
హరుఁడు శరభావతారంబు నవధరించి, వేగ మానవహరిపురోవీథి నిలిచె.

వ. ఇవ్విధంబున రుధిరోద్గారిముఖద్వయతిలకీకృతతృతీయలోచనద్వితయంబును శాతచంచూపుటవిపాటితహరిదంతదంతికుంభకూటంబును బ్రహసితగ్రహరమణకిరణధారాపరిణాహసితప్రహరణఘృణిద్విగుణీకృతవలయమణికిరణభుజాదండంబును నఖండపక్షవిక్షేపప్రక్షుభితనభోభూమిభాగపాతాళగోళసంచారిసంచయంబునుదర్పితసర్పహారకర్పూరప్రకారకాంతిసంతానవర్ధితశరదశరదభ్రవిభ్రమంబును జతురచరణచంక్రమణసంచలితకులాచలనిచయంబును నపారవీరావేశఘోరాటోపదీపితాంతరంగతరంగితక్రోధరసవికసనచకితజఠరస్థజగజ్జాలంబునై యాభీలం బగుశరభాకారంబు తోరంపుబింకంబునం గొంకక తనకట్టెదుటం జూపట్టుటయు నాకంబంపుంబుట్టువాఁ జగజెట్టి తన బెట్టిదంబు వారించుటకునై చేరిన మారవిరోధి మతకంపురూపుగా నెఱింగి కోపంబు లోపలనే యడంచి గాంభీర్యగౌరవకాఠిన్యగర్వగర్భితవాక్యసందర్భంబున నిట్లనియె. ౧౫౮

క. నీయందము నీచందము, నాయందములోనియవియు నాళీకహిత
చ్ఛాయకు లోపడనితమం, బేయెడ నున్నది యెఱుంగవే విశ్రుతఖగా. ౧౫౯

సీ. అర్థపౌరుషము నీకనుషక్తమైనది యాలంబుమీఁదనె ట్లాసపుట్టెఁ
గరతలామలకమై కనుపట్టు శూలంబు భవవైద్యుఁ డనుకొంట పాటియగునె
తోలు గప్పియు నెట్లు తొడవనేర్చితి వుగ్రవారవాణము* వీరవర్ణితంబు
భంజళ్లఁ ద్రొక్కింపఁ బాండిత్య మున్నదే యీజగద్గవము విహీనజనము
వెంటబూడిదపంకమైనతొంటిమేను, విడిచి యొకపుల్లవై యేలవిఱ్ఱవీఁగె
దింత నిలు పోకుపోకు నీగంతు లెల్ల, మానిపించెద శరభసమాఖ్యతోడఁ

క. ప్రద్యోతన తేజంబున, విద్యుత్ప్రభ యడఁగినట్లు విక్రమమున నీ
యుద్యోగము వారించెద, నాద్యంత ముదగ్రవిగ్రహానలశిఖలన్ ౧౬౧

[1] యూఁరిన. *వారవారణ - మూ.

వ. అనిన విని కనలి సరభసంబుగ నాశరభశ్రేష్ఠంబు నిష్ఠురాలాపంబులు దీపింప నాదివ్యహర్యక్షంబుతో నిట్లనియె. ౧౬౨

క. కులమును రూపును గుణమును, గలవాఁడవె పోలె నొరులఁ గకినోక్తులచేఁ
గలఁగఁగ నాడెదు నీకును, గులమును రూపంబు నొక్క గుణముం గలదే.

సీ. సర్వ¹జాతుల యథేచ్ఛానువృత్తివర్తింతు కుహనావిహారి వై రహిం వహింతు
వేకాకి వై యుండు వీరంపుగుహలందుఁ బట్టిచూడఁగరాదు పరుఁడ వెపుడు
తండ్రిబిడ్డలకైనఁ దలపెట్టుదువు పోరు కాద్రవేయ²ముపోలె నిగ్రఘనము
పుణ్యజనశ్రేణిఁ బోలియింతు వూరక దామోదరుఁడవు శ్రీధరుఁడ వెట్లు
కొలుచువారలలచ్చి కే³త్రుచ్చదంతు, గబ్బుమీఱెద వినుమంతగాని లేవు
నిన్ను నీసుద్దు లన్నియుఁ గన్నవార, మేల నామ్రోల నూరక ప్రేల న్నృహరి.

క. కదనంబున నాతెక్కలు, సదనంబుగఁ బొఁకముదెంచు ఝంఝానిలముల్
వదనంబు సోఁకునప్పుడు, పద నంబుజనాభ తివిచి పఱచెద విచటన్. ౧౬౫

క. ధరఁ దూఱిన గిరిఁ జేరిన, శరనిధిఁ గ్రొచ్చిన నభంబు చని చొచ్చిన నా
కరచరణనఖరధారలఁ, బురుషమృగమ నిన్ను నిపుడ పొలియంజూతున్. ౧౬౬

ఉ. సంధికి వచ్చినాఁడ విను సర్వజగంబులుఁ గ్రోధవహ్ని కి
ట్లింధన మేలచేసెద వొకించుక శాంతి వహించు నీకు మ
ద్బాంధవముద్ర మే లిటులు పల్కుట నిగ్గని వీఁగి కాదు ధీ
బంధురులైనవారిపరిపాటి సుమీ యిది చాటి చెప్పితిన్. ౧౬౭

క. వీరమ కొని విఱవీఁగిన, దారుణమత్త్రోటికోటిదంభోళిమహో
దారతరధారలన నీ, గోరపురూపంబు నడఁగఁగొట్టుదుఁ గలనన్. ౧౬౮

చ. అన విని యట్టహాసభయదాననుఁడై నరసింహదేవుఁ డా
మినుకుల తేజిపుల్గుదొర మీఁదఁ గఠోరకటాక్షవీక్షణం
బొనరఁగఁ బల్కె నీవు వినవో కనవో దనుజారిపౌరుషం
బునదటు నిన్నుఁ బట్టి యిదె పొట్ట పగిల్చెద బిట్టుఁ గూల్చెదన్. ౧౬౯

నారసింహశరభయుద్ధము.

క. అని యన్యోన్యముఁ బరుసపుఁ, బెనుఁబలుకులు పల్కి వేల్పుపెగ్గడలు రయం
బునఁ గదిసి పోరఁ దొడఁగిరి, కనదనలోగ్రస్ఫులింగకలితేక్షణులై. ౧౭౦

---

¹ సర్వ. ² కాద్రవేయును. ³ కృచ్ఛదంతు - మూ.

సీ. చఱచె ఱెక్కల నృకేసరిఁ గిట్టి శరభంబు పక్షీంద్రు గోళ్ల శ్రీభర్త చీరె
శరాలి చంచున వనమాలిఫాలము చించె హరి ముష్టిహతి నొంచె నంగజారి
గదనురం బవియించెఁ గమలాక్షుఁ గామారి కొంగవాలున శార్ఙ్గి గొట్టెశివుని
హరుఁడు జానువులఁగంసారిప్రక్కలునొక్కెఁ బ్రమథేశుఁ జక్రి వాలమునఁ జుట్టె
మంత్రితవిభూతి నగ్నులు మండఁ జేసి, విష్ణుదేవునిపైఁ జల్లె విషధరుండు [దర.
భుజగశయనుండు మాయంపుఁ బొగలుముంచెఁ, బంచవదనునిభూతప్రపంచము
సీ. క్రోధంబుచాలదే కమలుదాహితుని మ్రింగఁ గడకంటమిడుఁగుఱుఁగవుపులేల
యార్పులే చాలవే యఖిలంబు బధిరంబు గావింప బిగినవ్వుగముక మేల
క్షతజంబు చాలదే జలధులు పొంగింపఁ గమియు మేనుల నుబ్బుచెమట లేల
బుసకొట్లు చాలవే పుడమిదిద్దిరఁ ద్రిప్పఁ జటులహుంకారప్రచార మేల
యెంతయుత్ప్రేక యెంతదుర్దాంతశక్తి, యెంతబింకంబుపొంకంబు నెంతయనుచు
నిలిచి దివమున నిర్జరావలులు పొగడ, నమరన్నృపభులు చేసి రుగ్రాహవంబు.
వ. ఈప్రకారంబున దీప్రాకారంబై యాప్రథమపురుషద్వయం బద్వయం బగు
పౌరుషంబునఁ దారసించి మేరలుమీఱిన వారాకరంబులును నార్పరానియన
లంబులును నుడివోవని యుగ్రవాయువులును నొండొంటిఁ దాఁకిన యుర్వీ
ధరశ్రేష్ఠంబులుం బోలె నానాముఖనిష్ఠ్యూతకీలికీలాభీలంబుగ నాఁటంబు
సేయుసమయంబున నదభ్రభ్రమణచంక్రమణప్లుతపరివర్తనస్థానకోత్థవణాది
గతి విశేషంబులు గానిపించె నయ్యిద్దఱయందునుం దారతమ్యంబు
సామ్యంబు చూపె నప్పుడు. ౧౭౩
సీ. దివిమాసెఁ గనుమూసె దినకరబింబంబు కురిసె మేఘములు నెత్తురులవాన
విధి దూలె ధర వ్రీలె వేఁగెఁ దారాపంక్తి దిక్కులు చినచిన వ్రక్కలయ్యె
శిఖి మ్రగ్గె శశి మ్రొగ్గెఁ జంతాభరాక్రాంతి నుడుకెత్తెఁ బ్రజలకునుదరపేటి[1]
ఫణి గుండెఁ గిటిగండెఁ బ్రథమకచ్ఛపరాజు తలపొట్టలోఁ దూర్చెమలలువడఁకె
మునులు వెఱచిరిసిద్ధులుముచ్చముడిఁగి, రసురలోకంబు నసురుసు రయ్యెసిద్ధ
సాధ్యగంధర్వయక్షులు జలదరించి, రాశరభ నారసింహుల యాహవమున.
హరి శరభంబుఁ దోలియును నాశరభేంద్రుఁడు నారసింహునిం
దెరలఁగఁ జేసియు న్నగుడ దీకొనియు న్నరిపోరి పోరి యా
సురగతి నుండువేళ హరుచుట్టునఁ బారిషదుల్ నరాదులు
న్సురిఖులు దాల్చి నిల్చిరి వచోనిచయారభటీస్మృతాశు లై. ౧౭౪

---

[1] నుదరపెట్టె.

క. మున్నాడి యసురవీరులు, పెన్నాటిక మైన సేన పిలపిల మనఁగా
నన్నారసింహుఁ గదిసిరి, కన్నారం జూచుఖచరగణములు పొగడన్. ౧౭౬

చ. అలఘుభుజాబలప్రథితు లాశరపుంగవు లుగ్రసాధనం
బుల నరకేసరిం బొదువఁ బూనినయంతనె తన్నృసింహునా
పుల యెఱుఁగుంటలం జెమిడిపోయిరి జీర్ణములైరి జీనము
ల్దూలఁగిరి తూలి రోటఱికి త్రోక్కిరి వ్రాలిరి కూలి రంపఱన్ ౧౭౭

ఉ. ఆసమయంబునం బ్రమథు లార్చి రయంబొనగూర్చి పేర్చి బా
ణాసనసంప్రయుక్తనిశితాస్త్రములం బరఁగింప భూతసం
త్రాసకరంబులై నిగుడు తచ్ఛరము ల్నరసింహవక్త్రని
శ్వాసభవాగ్నిచే నడఁగి సర్వము భస్మము లయ్యెఁ జయ్యనన్ ౧౭౮

వ. ఇట్లు నరసింహదేవుండు. ౧౭౯

క. ప్రమథుల సంగరలీలా, విముఖులఁ గావించుటయును విఱిగి పఱచి త్రా
సమున శరభేశు వెనుకకుఁ, గమియఁజనిరి నృహరి నిలిచెఁ గల్పాగ్నిరుచిన్

గీ. విఱిగి వచ్చినప్రమథుల వెఱపు దేరఁ, బలికి సంగరసన్నాహభయదలీల
నూలుకొనఁ జేసి నంది యుల్లోలరోష, భీషణాకృతి ననిమొనఁ బెనఁగి నిలిచి.

వ. పక్షికులాధ్యక్షుండు వీక్షింప మనుజహర్యక్షుంబు నాక్షేపించుచు నక్షీణ
క్ష్వేళాముఖరితహరిన్ముఖుం డై ఖరకరసహస్రసహస్రోతయు భూతజాతభయా
నకప్రభాపటల చటులంబును త్రిపురపురపురంధ్రీక పోలతలము కురనికరపు
కరిపత్రికాలతాలవిత్రంబును నిజప్రతాపదహన ధవిత్రంబు నగునొక్కశక్తిం
బ్రయోగించిన శేషజిహ్వాంచలాకారంబై తోరంబై మెఱయుచు నప్పర
మసాధనంబు మాధవరూపాంతరంబు పై నిగిడిన నాబలుమగండు గండు
మెఱసి దండధరదండోదారం బగునాక్రూరంపుటలుగును నేలం బెట్టి
కాలం జమరి కదియుట యు మదనహరదౌవారికుండు వైరంబు పేరిన మనో
వికారంబున ఘోరాననుం డై నారాచాసారంబు గురియుచు నరమహో
సరంబుఁ గదిసి బెట్టిదంబుగ నిట్టు లనియె. ౧౮౧

తెప్ప వేయక కనలిచూచిన నేమి సర్వతోముఖలీలఁ జనిన నేమి
ఘుర్ఘురధ్వనులతోఁ గొప్పరించిన నేమి బలునోరు దెఱచి గర్జిలిన నేమి
భువనసంపూర్తిగాఁ బొడవుసూపిన నేమి క్రొన్నెత్రు మైఁ బుల్మకొన్న నేమి
యడవినుండక పోయి కడలి దాఁటిన నేమి మాయలముసలినై మనిన నేమి

కపటమునివృత్తిఁ బ్రౌఢిమ గనిననేమి, కొదమ సామ్రాణి నెక్కి తూకొనిననేమి
నీకు వెఱతునె పోర నాళీకపత్ర, నయన శంకరభృత్యుండు నందివీఁడు. ౧౮౩

క. నను గెలిచికాక శరభేం, ద్రునిపై నడరంగ వశమె దోషాచరమ
ర్దన నీబీరము గీరము, గనిపింపుము నాకుఁ గలనఁ గలనాశక్తిన్. ౧౮౪

క. అనుటయు నమ్మాటకు మదిఁ, గనలి యనలశిఖలఁ బోలు కాండము లేసెన్
దనుజారి నందికేశ్వరు, తనువున నవి గ్రోలఁదొణఁగెఁ దద్రుధిరంబున్. ౧౮౫

క. కడుదురులు గఱచి నమ్మై, యొడలు విద్రుచుకొనుచు నంది యును బఱచిన నా
కడసంజపొడుపుదేవర, వెడనవ్వుగ నవ్వి శరభవీరుని బొదివెన్ ౧౮౬

లయగ్రాహి.

వారిరుపుఱంగదిసి పోరిరిలయాంబుధులుపోరు నెఱజోకపుదవారణకులేంద్రుల్
పోరుగతిసింగములుపోరు నెసకంబునసుదారుణభుజంగములుపోరుమరియాద
ఘోరదవవహ్నులొగిఁ బోరు చటులస్ఫురణమారుతములుద్దవిడిఁ బోరుబలువీఁకం
దారలిలరాలఁ దిమిరారి రుచిప్రిల[1]బలవైరి నెరిదూల నిజపౌరుషము వాలన్.

మ. శరభేంద్రుండు మనంబులోఁ దలచె రక్షఃసైనికాభీలమున్
జిరవైరోద్ధతభాస్కరోద్భవశిరశ్ఛేదక్రియామూలమున్
బురవప్రావళిభూరిమేఘవిలయప్రోద్భూతవాతూలము
న్వరఘంటాజనితాతిదీర్ఘనినదవ్యాలోలము న్శూలమున్. ౧౮౭

సీ. గబ్బిమే నుబ్బునఁ గదిసిన గజదైత్యుకండలు చెండిన గదురుకంపు
నలచిత్రకాయకాయము విదారించినఁ గడుఁజుట్టుకొను విస్రగంధలహరి
యంధకారఃకవాటాంతర్విపాటన మాచరించుటనైన నీచువలపు
కొనగోరఁ జిమ్మివాకులకొమ్మునగని యాదలగ్రువ్వఁ బొదువు మేదంపుఁబొలసు
సురకరవిముక్తమందారతరులతాంత, గంధములఁ బొత్తుగలసిన బంధురాత్మ
కీర్తిసౌరభవైభవస్ఫూర్తిచేత, నుడుపుకొను శూల మడరె నమ్మృడునిమ్రోల

క. పుటములుగొను పెటపెటలుం, జిటచిటలుం గలిగి విలయశిఖు లుదయించెన్
జటిలములై నిజతేజః, కుటిలములై మూఁడుమొనలక్రూరాస్త్రమునన్

వ. ఇట్లుసాక్షాత్కరించిన యాశుశుక్షణికీలంబునుం బోని శూలంబుఁ
గీలించి శరభుం డసురభంజనుపై నైనం బూనుటయు.

ఉ. విక్రమసత్త్వసంయుతుఁడు వీరనృసింహుఁడు లోఁ దలంచె ని
ర్వక్రపరాక్రమక్రమధురంధరసాహసికత్వవిభ్రమో

---

[1] ప్రి - మూ.